

محمد بن جریر طبری

مِثْرُوی تَهْبَهْرِی

بہرگی چوارہم

منتدی اقرأ التقافی
www.igra.afilamontada.com

وہرگیپانی: زانہر محمد

منتدى اقرأ الثقافي

---

www.iqra.ahlamontada.com

میٹروی تہبہری

بلاؤكراوهى خانهى چاپ و بلاؤكردنهوهى چوارچرا

زنجيرهى ۲۳۳

ناونيشان / سليمانى - سهههتاى شهقامى سهولههوى - بهرامبهه پالاس

مؤبايل ناسيا ۰۷۷۰۱۵۷۵۰۶۷ - سانا ۰۷۵۰۱۱۲۸۳۸۸

نرخى ۷۵۰۰ ديناره

میٹروو تہ بہری

نوسینای: محمد بن حریر طبری

وہرگیترانی: زانہر محمد

بہرگی چوارہم

چاپی یہ کہم

سلیمانی

۲۰۱۰

به‌ناوی خوی جوانکاری بونه‌وهر

پیناسی کتیب

ناوی کتیب : میژووی ته‌به‌ری

بابه‌ت : میژوویی

به‌رگی : چواره‌م

نوسینگی : محمد بن حریر طبری

وهرگپرانگی : زانه‌ر محمد

نه‌خشه‌سازی : چوارچرا

نوبه‌تی چاپ : چاپی به‌که‌م سلیمانی ۲۰۱۰

چاپخانه : چوارچرا

دیزاینی به‌رگ : هه‌ریم عوسمان

تیراژ : ۱۰۰۰۰ دانه

ژماره‌ی سپاردن (۲۴۵۸) سالی (۲۰۰۹) پیندراوه

پیرست

- ۱۲۰۹ سالی نویه می کوچی دستتی پیکرد
- ۱۲۱۲ گیرانهومی غمزای ته بوک
- ۱۲۲۴ سالی دهی کوچی دستتی پیکرد
- ۱۲۴۷ نیردراوانی مناله کانی عامر کوری سه عسه عه
- ۱۲۶۲ حه جی ماناواایی
- ۱۲۶۲ هاوسه رمکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۶۲ گیرانه و مگان سه بارت به هاوسه رگیری پیغه مبهرا (د.خ) له گه ن عایشه و سووده
- ۱۲۷۱ نهو ژنانهی پیغه مبهرا (د.خ) خوازبینی کرد و نه بهینان
- ۱۲۷۲ نهو که نیزانهی پیغه مبهرا (د.خ) نهوانی کرده هاوسه ری خوی
- ۱۲۷۲ کوزیله نازاد کراومکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۶ ده بیرمکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۶ نه سپه کانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۷ نیسترمکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۷ وشترمکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۷ وشتره شیرددرمکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۸ بزنه شیرددرمکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۸ شم شیرمکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۹ کهوان و بهه کانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۹ زرنکانی پیغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۷۹ قه نغانه کهی پیغه مبهرا (د.خ)

- ۱۲۷۹ ----- ناومکانی پینغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۸۰ ----- تاییه تمه نلییه کانی پینغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۸۱ ----- خاتمه می پینغه مبهرا یه تی له پینغه مبهرا
- ۱۲۸۲ ----- گنبرانه و مکان سه بارت به مووی پینغه مبهرا (د.خ)
- ۱۲۸۳ ----- وتار سه بارت به نه خوشی پینغه مبهرا (د.خ) و نهومی له مهرگی خزی ناگادار کرایه وه
- ۱۲۸۴ ----- گنبرانه و می روودا و مکانی سالی یانزمیه می کوچ
- ۱۲۹۸ ----- روژی مردنی پینغه مبهرا (د.خ) و ته مه نی نه و له کاتی مردن
- ۱۳۰۲ ----- داستانی سه قیفه
- ۱۳۱۲ ----- ته مه نی پینغه مبهرا (د.خ) له کاتی مهرگ
- ۱۳۱۲ ----- روژ و مانگی مردنی پینغه مبهرا (د.خ)
- ۱۳۱۳ ----- گنتو گوی نه نساړ و موهاجر مکان له سه قیفه سه بارت به خه لافه ت
- ۱۳۲۲ ----- گنبرانه و می کار مکانی دروژنی عه نیسی
- ۱۳۴۷ ----- وتار سه بارت به خه لکانی غه ته فان که په یومستی توله یخه بوون و سر نه نجای نه و
- ۱۳۵۷ ----- گنبرانه و می هه لگه پانه و می سوله ییم و هه وازین و عامر
- ۱۳۶۲ ----- مناله کانی ته مییم و به سه رهاتی سه جاح کچی حارس کوری سومید
- ۱۳۹۷ ----- خه لکانی به حره یین و هه لگه پانه و می جه ته م
- ۱۴۰۸ ----- هه لگه پانه و می خه لکانی عه ممان و مه ره و یه مهن
- ۱۴۱۰ ----- گنبرانه و مکانی تاییه ت به مه ره له نه جد
- ۱۴۱۲ ----- هه لگه پانه و مکانی یه مهن
- ۱۴۱۴ ----- نابا و پرانی هوزی عه ک
- ۱۴۲۱ ----- داستانی تاهیر که ها و کاری فیروزی کرد
- ۱۴۲۳ ----- هه لگه پانه و می خه لکانی جه زم ره وت
- ۱۴۳۵ ----- سالی دوانزمیه می کوچ

۱۲۰۷	تەبەرى
۱۴۴۳	شەرى مەزار
۱۴۴۵	دوای نەوہ نەسەفەرى سالى دوانزىمىھى كۆچى شەرى وەنجە روويدا
۱۴۴۵	وہنجە ناوچەدەك نەنزىك كەسكەرە .
۱۴۴۶	نەلىس نەقوولاي فورات
۱۴۵۰	گرتنى نەمفیشيا نەمانگى سەفەر و خواوئند شەرى نەبەر مژوندى موسولمانان
۱۴۵۰	شەرى مقەر و ئىواری فوراتى بادەقلى
۱۴۵۷	رووداومكانى دوای حىرە
۱۴۶۴	داستانى نەنبار و زات نەلعيون و گىرانەوہى تاييەت نەكلوازى
۱۴۶۶	داستانى عەبن نەنتەمر
۱۴۶۹	داستانى دومەت نەنجەندەل
۱۴۷۱	شەرى حەسید
۱۴۷۲	شەرى خەنافس
۱۴۷۲	شەرى مەسىخ
۱۴۷۳	داستانى سەنى و زمەيل
۱۴۷۴	شەرى فوراز
۱۴۷۵	حەج كەردنى خاليد
۱۴۷۸	رووداومكانى سالى سيانزىمىھى كۆچ
۱۵۱۳	نەوگەسانەى نەبويەكريان شۆرد
۱۵۱۵	وہسنى جەستەى نەبويەكر
۱۵۱۵	رەچەئەكى نەبويەكر و ناو وناويانگى نەو
۱۵۱۶	ژنەكانى نەبويەكر
۱۵۱۷	ناوى قازى و دمبىرمان
۱۵۲۵	شەرى ديمەشق بەگىر انەوہىھى كى جياواز

- شەری موسەنا کۆری حارسە و باوکی عویەید کۆری مەسعود ۱۵۲۴
- نەماروق ۱۵۳۷
- سەقاتیە کەسکەر ۱۵۴۲
- شەری قرقس کە بەقس قس ناتف و پرد و مەروحەیش ناوی دەبەن ۱۵۴۶
- نەئیسە بچوک ۱۵۵۲
- شەری بوەیب ۱۵۵۳
- شەری خەنافیس ۱۵۶۶
- نامادەکاربەکانی شەری قادسییە ۱۵۷۱
- سانی چواردەمی کۆچ دەستیپێکرد ۱۵۷۵

سالى نۆيەمى كۆچى دەستى پىگرد

لەم سالەدا نۆردراوانى منالەكانى ئەسەد ھاتنە لاي پىغەمبەر(د.خ) و وتيان: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، پىش ئەۋەى كەس بۇ لاي ئىمە بنىرئت، خۇمان ھاتىن. خواۋەند ئەم ئايەى رەۋانە فەرموو:

((يمنون عليك ان اسلمواقل لا تمنوا على اسلامكم.

واتاكەى: منەت دەكەنە سەر تۆ كەباۋەريان ھىناۋە، بلى: منەتى ئىسلامى خۇتان مەخەنە سەر من.)).

لەرەبىع الاولى ئەم سالە نۆردراوانى ھۆزى بەلى ھاتن و لاي رەۋىفە كۆرى سابىتى بەلەۋى دابەزىن.

ھەرۋەھا لەم سالەدا نۆردراوانى دارىانى لەخم ھاتن. ژمارەيان دەكەس بوو.

بەوتەى واقدى لەم سالەدا عورۋە كۆرى مەسعودى سەقەقى ھاتە لاي پىغەمبەر(د.خ) و باۋەرى ھىنا.

محەممەد كۆرى ئىسحاق دەلىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) لەگەمارۋى سەر تايىف گەراپەۋە، عورۋە كۆرى مەسعود بەدۋاى ئەۋ ھات و پىش ئەۋەى پىغەمبەر(د.خ) بگاۋە مەدىنە، خۇزى پىگەياند و باۋەرى ھىنا، وتى: ۋەك موسولمانىك دەگەرتەۋە لاي خەلكەكەى خۇى.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: دەتكوزن. چونكە زانىبوۋى خەلكەكەى لەخۇراگرى كردنىان لەتايىف لەخۇبايى بوون.

عورۋە وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، منيان لەچاۋيان زياتر خۇش دەۋىت. ئەۋيان خۇش دەۋىست. خۇشەۋىستى و گەرەى خەلكەكەى بوو. بەرىكەوت تا پىشنىارى ئىسلاميان پىبكات. ھىوادار بوو بەھۋى ئەۋ رىزەى لەناۋ ئەۋاندا ھەيەتى، دژايەتى نەكەن. كاتىك لەسەر بانى مائەكەى خۇيەۋە پىشنىارى ئىسلامى بەخەلكان و دىنەكەى خۇى ئاشكرا كرد، تىربارانىان كرد. تىرىكى بەركەوت و كوزرا.

بەگومانى منالەكانى مالك بكوژى عورۋە يەكىك لەۋان بەناۋى ئەۋس كۆرى عەۋفە. ھۆزەكانى ھاۋپەيمان گومانىان كردۋە يەكىك لەۋان لەتايەفەى منالەكانى عەتال بەناۋى ۋەھب كۆرى جابر ئەۋى كوشت.

به عوروهیان وت: سه بارهت به خوینبایی خوت چی دهلیت؟
 وتی: نه مه ریژ و شهید بوونه و خواوند به منی به خشویه، منیش وهك نهو
 شهیدانهی هاورنی پیغمبهرم که لیژه کوژان. له گهل نهوان به خاکم بسپیرن.
 دهلین: پیغمبهر(د.خ) فرمووی: نهو هاوشیوهی ره سوولیکي (نیردراویکی) شهیده
 که له سووری (یس) ناماژهی پیدراوه.
 لهم ساله دا نیردراوانی تاییف هاتنه لای پیغمبهر(د.خ). دهلین: له مانگی ره مهزانداندا
 بوو.

محهمه کورپی ئیسحاق دهلیت: چهند مانگ دواي کوژانی عوروه کورپی مهسعود،
 خه لکانی تاییف له ناوخودا گفتوگویان کرد و وتیان توانای بهرگری کردن له بهر بهر
 عه ره به کانیان نییه. به یهعتیان کرد و باوهریان به ئیسلام هینا.
 یه تقوب کورپی عوته به کورپی موغهیره دهلیت: عه مرؤ کورپی ئومه ییهی عیلاجی
 له عهبد یالهیل کورپی عه مرؤ، دابرابوو. ئاژاوه له ناو نهوان سه ریبه لدا. عه مرؤ یه کیك بوو
 له زیره کترین پیاوانی عه ره ب. رۆژیک پوشته مالی عه بدیالهیل و په یامی دا که عه مرؤ
 کورپی ئومه ییه دهلیت: وهره بو لای من.

عه بدیالهیل به نیردراوی وت: به راست عه مرؤ توی ره وانه کردوه؟

وتی: به نی و هه میستا له ماله کهی تودا وه ستاوه.

عه بدیالهیل وتی: هه رگیز چاوه پروانی ئه مه مه نه ده کرد. عه مرؤ پیاویکی سوودخواز
 بوو. کاتیک نهوی بینی، به خیره اتنی کرد. عه مرؤ وتی: به ناچاری ده بیئت ناشت
 بیینه وه. نه م پیاوه ده سه لاتی فراوان و عه ره به کانه هه موویان موسولمان بوون. ئیوه
 توانای خوراگری له بهر بهر نهوتان نییه، به کاره کانی خوتانداندا بچنه وه.

سه قیفیهی کانه له ناوخودا گفتوگو و راویزیان کرد. به یه کیان وت: مه گهر نایینین کهس
 له ئیوه له نه ماندان نییه، هه رکهس برواته دهر ده یکوژن. بریاریاندا که سینک بو لای
 پیغمبهر(د.خ) بنیرن، به هه مان شیوه که پیشتر عوروهیان نارد بوو. له گهل عه بدیالهیل
 که و ته کانی هاوشیوهی عوروه بوو، گفتوگویان کرد تا برواته لای پیغمبهر(د.خ). به لام
 رازی نه بوو چونکه ده ترسا له کاتی گه رانه وه نهو به لای به سر عوروه دا هینایان، به سر
 نهویشدا بهینن. وتی: نهو کاره ناکه م مه گهر چهند که سینک له گهل من بنیرن. بریاریاندا
 له هۆزه کانی هاوپه یمان چه کم کورپی عه مرؤ و نه مه ییر کورپی خه ره شهی له گهلدا بنیرن.

وھەدى نویتەران شەش كەس بوون. عەبديالەيل لەگەلئان بەرئكەوت. سەر كردهى وھەدەكە بوو. ئەوانى لەگەل خۆى برد چوونكە لەچارەنوسى عوروه ترسا بوو. دەيوست كاتيك بۇ تاييف گەرانەو، ھەركام لەنوینەرانى خەلك، رینگە لەتوند و تيزى ئەوان بگرن.

كاتيك نيردرائوانى سەقيف لەمەدينە نزيك كەوتنەو، لەسەر چالائوك دابەزىن و موغەيرە كوپى شوغەبەيان لەوى بينى كە لەسەرەى خويدا چوارپيكانى پيغەمبەرى دەلەوھەران چوونكە كارى لەوھەراندى چارويكانى پيغەمبەر(د.خ)، ھەر رۆژە و لەئەستوى كەسيكدا بوو. كاتيك موغەيرە ئەوانى بينى، بەخپرايى بەرئكەوت بۇ ئەوھى مژدەى ھاتنى ئەوان بە پيغەمبەر(د.خ) بدات. ئەبويەكر ئەوى بينى و موغەيرە پيى وت كەنيردرائوانى سەقيف ھاتوون تا بەيعەت بېستەن و باوھەر بينن. دەيانەويت مەرچەكانيان بۇ دابنرئت و سەبارەت بەخەلك و سامانەكەى خزيام پەيمانك لە پيغەمبەر(د.خ) وھريگرن.

ئەبويەكر وتى: سوئندت دەدەم پيش من مەرؤ لاي پيغەمبەر(د.خ) تا خوم ئەم ھەوالەى پيئەدەم.

موغەيرە رازى بوو. ئەو، پۇشتە لاي پيغەمبەر(د.خ) و لەھاتنى نيردرائوانى سەقيف ناگادارى كردهو. موغەيرە گەرايەو بۇ لاي كەسەكان و فيرى كردن چۆن سلأو بۇ پيغەمبەر(د.خ) بنين، بەلام ئەوان وھك رۆزگارى جاھليەت سلأويان كرد.

كاتيك پۇشتە لاي پيغەمبەر(د.خ)، لەسووچيكي مزگەوتەكەدا خيوەتيكيان بۇ ھەلدرا. خاليد كوپى سەعيد كوپى عاس لەنيوان ئەوان و پيغەمبەر(د.خ) ھاتوچۇى دەكرد تا ئەو پەيمانەى مەبەستيان بوو، نوسرا. خاليد پەيمان نامەكەى نوسى. دەستيان بۇ خواردنەكەى پيغەمبەر(د.خ) نەدەبرد، خاليد لئى خوارد و باوھريان ھينا و پەيمانەكە نوسرا.

يەكك لەو شتانەى داوايان لە پيغەمبەر(د.خ) كرد كەلات، بتەكەى سەقيف بۇ ماوھى سى سال بھيئتەو و ويرانى نەكات بەلام پيغەمبەر(د.خ) رازى نەبوو. سائيكيان لى كەم كردهو و رازى نەبوو. سەرئەنجام بەيەك مانگ رازى بوون بەلام پيغەمبەر(د.خ) رازى نەبوو. وھك دەلئىن: مەبەستيان ئەوھ بوو بەھيشتنەوھى لات لەدەستدرئى نەزان و ژنەكانى خويان پاريزراو بن و خەلكان لەويران بوونى بتەكە نەشلەژئىن و پەريشان نەبن تا ئەو كاتەى دلئان بەنوورى ئيسلام رووناك دەبئتەوھ. بەلام پيغەمبەر(د.خ) رازى

نەبوو و پیداکرانه دەیفەرموو: ئەبوسوفیان کۆری حەرب و موغەیرە کۆری شوعبە بۆ وێرانی کردنی بتهکه دەنیڕت.

هەروەها داوایان کرد نوێژیان لەسەر نەبیت و بتهکانیان بەدەستی خۆیان بشکێنن. پیڤه‌مبەر(د.خ) فەرمووی: رازیم بەوێ بته‌کانتان بەدەستی خۆتان بشکێنن بەلام سەبارەت بەنوێژ، ئەو دینەى نوێژی نەبیت، پەسەند نییە.

وتیان: ئەى محەممەد، نوێژ دەخوینین هەرچەندە هۆکاری ریسواییە.

کاتیك باوەریان هینا و پەیمان نامەکه نووسرا، پیڤه‌مبەر(د.خ) عوسمان کۆری ئەبى عاسى وەك سەرکردەى ئەوان دیاری کرد کەلەهەموویان گەنجتر بوو. ئەو زیاتر لەهەمووان خوازیاری فێربوونی فێرکارییە دینییه‌کان بوو. ئەبوبەکر ئەم بابەتەى لای پیڤه‌مبەر(د.خ) باس کرد.

کۆری ئیسحاق دەلیت: کاتیك لای پیڤه‌مبەر(د.خ) پۆشتن و مەبەستی گەرانەوه بۆ سەرزەمینى خۆیان کرد، پیڤه‌مبەر(د.خ) ئەبوسوفیان و موغەیرە کۆری شوعبەى بۆ وێران کردنی لات نارد. لەگەڵ ئەوان بەرێکەوتن و کاتیك گەیشتنە تاییف، موغەیرە دەویست ئەبوسوفیان پێش بخات، بەلام رازی نەبوو، وتی: تۆ بڕۆ ناو خەلکەکه‌ى خۆت. ئەبوسوفیان لەزى ئەلهیزەم مایەوه. کاتیك موغەیرە پۆشته ناو شارەکه، بەپاچ دەستی بەشکاندنی لات کرد. منالەکانى موعتیب لەتایەفەکه‌ى خۆى، دەوریان گرتبوو لەترسى ئەوه‌ى نەکا تیر بهاوێژن و خوینی برێژن بەهەمان شیوه‌ى عوروەیان کوشت. ژنانى سەقیف بەسەرى روت هاتنەدەر و بۆ بته‌که‌ى خۆیان دەگریان. کاتیك موغەیرە لەبته‌که‌ى دەدا، ئەبوسوفیان دەیوت: ئافەرىن، دەسخۆش. و کاتیك لەشکاندنی تەواو بوو، هەموو سامانى بته‌که‌ى هەلگرت و ناردی بۆ لای ئەبوسوفیان. پیڤه‌مبەر(د.خ) فەرمووی: قەرزەکانى عوروە و ئەسوود کۆری مەسعود لەسامانى لات بداتەوه. ئەو کارەى کرد.

لەم سألە پیڤه‌مبەر(د.خ) بۆ غەزای تەبوك مەدینەى بەجێهێشت.

گێڕانەوه‌ى غەزای تەبوك

کۆری ئیسحاق دەلیت: کاتیك پیڤه‌مبەر(د.خ) لەتاییف گەرایەوه، زەیحەجە و رەجەبى لەمەدینە بەسەر برد. دواتر فەرمانیدا خەلکان بۆ غەزای رۆمەکان ئامادە بن.

کۆری حەمید دەلیت: پیڤه‌مبەر(د.خ) فەرمانیدا بۆ غەزای رۆمییه‌کان خۆیان ئامادە

بکن. لهبەر ئەوەی وەرزی گەرما و وشکەسانی و میوهکان گهییوو و سیبەر خوشویست بوو، خەلکان مانەوه لەسیبەر و باخیان پەسەند کرد و لهجوولە بیزار بوون.

پینگەمبەر(د.خ) کاتیک مەبەستی شەری دەکرد، بەناشکرا نەیدەهینایە سەرزمان، ناماژەیی بەشویینی مەبەست دەدا جگە لەغەزوەی تەبوك لهبەر ئەوەی رینگەکی دور بوو و بەشپوهیهکی ناشکرا لای خەلکان باسی کرد و فەرمووی کەرەستەکانی سەفەر نامادە بکن. خەلکان خویان نامادە دەکرد بەلام لەپوشتن بیزار بوون چونکە شەر کردن لەگەل رۆمییهکانیان بەدژوار دەزانی.

رۆژیک پینگەمبەر(د.خ) خۆی بۆ غەزا نامادە کرد و بەجەد کوپی قەیسی سولهی فەرموو: ئەمسال بۆ شەری منالەکانی ئەسفەر دئییت؟

جەد وتی: ئەی پینگەمبەر(د.خ)، مۆلەتی مانەوهم پێیدە و شەیدام مەکه. خەلکان دەزانن کەس لەمن زیاتر شەیدای ژنان نییە، دەترسم ئەگەر ژنانی منالەکانی ئەسفەر ببینم، نەتوانم خۆراگری بکن.

پینگەمبەر(د.خ) پشتی تیکرد و فەرمووی: مۆلەتم پێدایت. ئەم نایە سەبارەت بەو ھاتەخوار:

((ومنهم من يقول اننن لى و لا تفتنى، الا فى الفتنة سقطوا و ان جهنم لحيطة بالكافرين. و اتاكەى: يەكێك لەوان كەسێك داواى مۆلەت دەكات و دەلێت گیرۆدەى گوناخ مەكه بزائن گرفتاری گوناخ بوون و جەهەننەم كۆكەرەوێ كافرەكانە.))

دەستەپەك لەدووڕوان بەخەلکانیان وت: لەم گەرمايەدا بەریمەكەون. چونکە تامەزۆی جیھاد نەبوون و گومانیان لەراستییهكان دەکرد. دژی پینگەمبەر(د.خ) قەسیان دەهینایە سەرزمان. ئەم نایە سەبارەت بەوان ھاتەخوار:

((و قالوا لا تنفروا فى الحر قل نار جهنم اشد حرا لو كانوا يفقهون. فليضحكوا قليلا و لیبکوا كثيرا جزاء بما كانوا يكسبون.

واتاكەى: وتیان: لەگەرمايە بەریمەكەون، بئى گەرماى جەهەننەم زۆر سەختەرە ئەگەر تێدەگەیشتن. لەسزای ئەو كردهوانەى ئەنجامیاندا دەبیت كەم پێبکەن و زۆر بگرین.))
 پینگەمبەر(د.خ) بۆ ئەم سەفەرە زۆرى ھەولەدا. فەرمانیدا خەلکان خویان نامادە بکن و ھانى بەتواناكانیدا چوارپى بەكەسانی ھەژار ببەخشن. دەستەپەك لە

سامانداران به مه به سستی و هرگرتنی پاداشتی خوایی ئه و کاره یان کرد. عوسمان کوپری
عه فان له ره رینگه دا سامانیکی زۆری خه رج کرد. کهس وهک ئه و نه بوو.

حهوت کهس له نه نسار که نازناوی گرینۆکه کانیان پیپرا، پۆشتنه لای پیغه مبه (د.خ)
و داوای چوارپییان کرد: پیغه مبه (د.خ) ئه م ئایه ی خوینده وه:

((لاجدما احملکم علیه) و ئه وان ((تولوا و اعینهم تفیض من الدمع حزنا ان لا یجدوا ما
ینفقون.))

واتاکه ی: هیچم نییه ئیوه ی سوار بکه م. ئه وان پۆشتن و چاو یان پر فرمیسک بوو
له بهر ئه وه ی هیچیان بۆ خه رج کردن نه بوو.))

ده ئیت: یامین کوپری عومه یری نه زری، باوکی له یلی عه بدوله رحمان کوپری که عب و
عه بدوله کوپری موغه فه لی بینی ده گریان، وتی: بۆ ده گرین؟

وتیان: پۆشتینه لای پیغه مبه (د.خ) تا چوارپییمان پیندات به لām نه یبوو، چوارپییمان
نییه سوار بین و به رینگه وین.

یامین و شتریک و بریک خورمای پیدان و له گه ل پیغه مبه (د.خ) به ریکه وتن.

ده ئیت: بیانووه ینه ره وانی عه ره ب هاتن، به لām خواوه ند به بیانووه کانی ئه وان رازی
نه بوو. وهک بۆمنیان باس کردووه ئه وان له مناله کانی غه فار بوون. به کیان خه فاف کوپری
ئه یمه بوو.

کاره که ی پیغه مبه (د.خ) سه ری گرت و بۆ پۆشتن ئاماده بوو. چه ند که سیک
له موسولمانان و له ناویان که عب کوپری مالکی سوله می و موراره کوپری ره بیع
له مناله کانی عه مرۆ کوپری عه وف و هیلال کوپری ئومه ییه کوپری واقیفی و باوکی
خه یسه مه له مناله کانی سالم کوپری عه وف، له پۆشتن به جیمان. کاتی که پیغه مبه (د.خ)
له سه نییه ت ئه لوه داع ئورودوی لیدا، عه بدوله کوپری ئه بی له خوار ئه و ئورودی لیدا.
وهک ده ئین: ئوروده که ی ئه و بچوکت له ئورودی پیغه مبه (د.خ) نه بوو.

کاتی که پیغه مبه (د.خ) به ریکه وت عه بدوله کوپری ئه بی له گه ل ده سته ی ریاکاران و
دوودلان و له ناویان عه بدوله کوپری نه بتهل و روفاعه کوپری زه ید کوپری تابووت مانه وه.
ئه وان له دوژمنه گه وره نیوخۆییه کانی نیسلام بوون و دژی موسولمانان فرت و فیلیان
به کار ده برد.

حه سه نی به سه ری ده ئیت: خواوه ند سه به ره ت به و ده سته یه ئه م ئایه ی ره وانه فرموو:

((لقد ابتغوا الفتنة من قبل و قلبو الك الامور حتى جاء الحق و ظهر امر الله وهم كارهون. واتاكى: پيشتريش فيتنهگير بوون و كارهكانيان له تو خراب ده كرد و ده شيواند تا راستى هات و فرمانى خواوهند هەرچەند لىي بيزار بوون، ناشكرا بوون.))
 كوپى ئيسحاق ده لىت: پيغەمبەر(د.خ) على كوپى ئەبى تاليبى وهك سەرپەرەستى مال و خيزانهكەى خۆى له مەدينه به جيپهشت و فرموى له گەل ئەوان بيمينتەوه و سەباغ كوپى عەرەفەتەى غەفارى وهك جيگرى خۆى له مەدينه دانا. دووروهكان ئەم هەوالەيان بلاو كردهوه بۆيه على كوپى ئەبى تاليبى به جيپهشت چونكه حەز به هاورىيەتى ئەو ناكات.

كاتيك دووروهكان ئەم قەسيان هينايە سەرزمان، على سيلاحى شەرى هەنگرت و بەريگەوت و له جورف به پيغەمبەر گەيشتەوه، وتى: ئەى پيغەمبەر(د.خ)، خراپەكاران گومان دەكەن بۆيه منت له مەدينه به جيپهشت چونكه هاورىيەتى منت پيخوش نييه.
 فرموى: درويان كرد، تو م بۆ پاراستنى مال و خيزانهكەم به جيپهشت، بگەريزەوه و ناگات له مالهكانى من بيت، مەگەر حەز ناكەيت بۆ من هاورىيەوى هارون بۆ موسا بيت، بەم جياوازيه دواى من پيغەمبەرايهتى نامينت.

على گەرايهوه بۆ مەدينه و پيغەمبەر(د.خ) دريژەى بەريگەكەى دا.
 باوكى خەيسەمى سالى لەرۆژيك زۆر گەرم گەرايهوه بۆ مالهكەى خۆى. بينى هەر دوو ژنەكەى لەناو باخەكەى، هەركاميان سايه وانىكيان تەر كردوو و ئاوى فينك و خواردنيان داناوه. كاتيك لای سايه وانەكان وەستا و ژنەكان و ئاوى فينك و خواردنى بينى، بەخۆى وت: پيغەمبەر(د.خ) لەبەردەم هەتاو و بادايە و ئەمە دادپەرەرى نييه باوكى خەيسەمە لەسيبەرى فينك و ئاوى فينك و خواردنى نامادە له گەل ژنە جوانەكانى لەناو باخەكەى ژيان بەسەر ببات. بەژنەكانى وت: ناييمە ئاو سايه وانەكەى ئيوه و بەدواى پيغەمبەر(د.خ) دەپۆم. تويشووى ريگەم بۆ نامادە بکەن. ژنان ئەو كارەيان كرد. سوار و شترەكەى بۆ پەيوەست بوون بە پيغەمبەر(د.خ) مى ريگەى گرتەبەر. كاتيك پييان گەيشت كە لەتەبوك دابەزيبوون.

باوكى خەيسەمە لەريگا چاوى بەعومەير كوپى وەهەب كەوت. ئەويش بۆ پەيوەست بوون بە پيغەمبەر(د.خ) مى ريگەى گرتبووه بەر. بوونە هاورى و كاتيك لەتەبوك نزيك كەوتنەوه، باوكى خەيسەمە بەعومەيرى وت: من گوناهيكم هەيه باشتەر تو لەدواوهى من بييت. عومەير ئەو كارەى كرد و باوكى خەيسەمە پڤشت تا له پيغەمبەر(د.خ) نزيك

کەوتەوه. خەلکان وتیان: ئەوی پێغەمبەر(د.خ) سوارەیهک لەرینگەوه دیت.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: زۆر باش دەبیت ئەگەر باوکی خەیسەمە بێت.

وتیان: سویند بەخوا خۆیەتی.

کاتیکی وشترەکهی خەواند، هات و سلأوی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نارد.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: باوکی خەیسەمە مەترسی لەتۆوه نزیك بوو.

باوکی خەیسەمە بەسەرھاتەکهی بۆ پێغەمبەر(د.خ) گێڕایەوه و داوای کرد دۆعای بۆ

بکات.

پێغەمبەر(د.خ) کاتیکی گەیشته حوجر دابەزی و خەلکەکهی لەچالۆهکهی ئاویان

هەنگرت. کاتیکی شەو داھات، پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: لەم ئاوه مەخۆنە و دەستتوێژ

مەگرن. ئەگەر هەویرتان کردووه، بیدەن بەوشترەکان و خۆتان لێی مەخۆن. کەس لەئێوه

ئەمشەو بەتەنیا لەئوردوگا نەپواتەدەر.

خەلکان فەرمانەکانی پێغەمبەریان ئەنجامدا جگە دووان لەمنالەکانی ساعیدە

کەیەکیان بۆ دەست بەئاو گەیاندن پۆشت و ئەوی دیکەیان بەدوای وشترە ونبووہکهی

خۆی دەگەرا. ئەوهی بۆ دەست بەئاو گەیاندن پۆشت، نەیتوانی گمیز بکات و ئەوی

بەدوای وشترەکهی دەگەرا، با ئەوی بۆ کوێستانی تەی برد. کاتیکی پێغەمبەریان

لەبەسەرھاتی ئەوان ناگادار کردووه، فەرمووی: مەگەر نەموت بەتەنیا ئوردوگا

بەجیمەهێلن. ئەوهی نەیدەتوانی گمیز بکات، دۆعای بۆ کرد و چاک بوویەوه و ئەوهی

بۆ کوێستانی تەی دوورخرا بویەوه، لەلایەن ئەو ئیئردراوانەیی لەخەلکانی تەی ھاتنە

لای پێغەمبەر(د.خ)، گەرایەوه.

ئەبوجەعفەر دەلێت: بەسەرھاتی ئەم دوو پیاوه لەگێرانیەوهی کوپری ئیسحاق ناماژەیی

پێدراوه.

بۆبەیانێ خەلکان لەبێ ئاوی سکالایان بەرز کردووه. پێغەمبەر(د.خ) پارایەوه و

خواوهند هەورێکی نارد و بارانی باراند. خەلکان تێراو بوون و بەئەندازەیی پێویستی

خۆیان ئاویان هەنگرت.

عاسم کوپری عەمرۆ کوپری قتادە دەلێت: لەمەحمود کوپری لوبەیدم پرسی: ئایا

خەلکان دووروو و ریاکارەکانیان دەناسی؟

وتی: بەئێ، کەس بوو دەیزانی براکەیی یا باوکی یا مامی ریاکارە و لەیەکیان

دهشاردهوه. كه سانتيك له خه لكه كه ي. من باسي رياكارتيكيان كرد كه ناوبانگي دهركردبوو. له هه موو شوينيك به دواي پيغه مبهروه بوو. كاتيک داستاني بي ناوي حوچر و پارانهوه ي پيغه مبهره (د.خ) و باران بارين روويدا، پيمان وت: ئيستا چي ده لئيت؟

وتی: هه ريك بوو به ريكه وت ليره وه تپه پري.

كاتيك پيغه مبهره (د.خ) له وي به ريكه وت و له ريگه دا وشتره كه ي ونبوو، دهسته يه كه له هاوه لاني پيغه مبهره (د.خ) بو دواي وشتره كه دا گه ران. يه كيك له ياران به ناوي عوماره كوږي حه زم كه به شداري عوققه به و به دري كرد، لاي پيغه مبهره (د.خ) بوو. زه يد كوږي نه سيبي قينقاعي رياكار، له نوردوو له گه ليدا بوو، وتی: محهمه ده لئيت پيغه مبهره (د.خ) و هه واله كاني له ناسمانه وه بو ديت، به لان نازانيت وشتره كه ي له كووييه؟

پيغه مبهره (د.خ) به عوماره ي فرموي: كه سيك وتوويه تي، ده لئيت پيغه مبهره و هه واله كاني له ناسمانه وه بو ديت به لام نازانيت وشتره كه ي له كووييه. سويند به خوا ته نيا شتيك ده زانم كه خواوه ند پيم ده لئيت. ئيستا وشتره كه ي نيشاندام و له فلان دولدايه و جلنه وه كه ي له داريك گيري كردوه، برون و بيهينن. روشتن و وشتره كه يان هيئا.

كاتيك عوماره بو لاي هاوريكه ي گه رايه وه، وتی: سهيره، پيغه مبهره (د.خ) باسي كه سيك كرد و كه به شيويه قسه ي كردبوو، - نامارهي به وته كاني زه يددا - خواوه ند ناگاداري كردبوويه وه. يه كيك له وان كه لاي هاوريكه ي عوماره بوو، وتی: سويند به خوا پيش نه وه ي بييت، زه يد نه م وتانه ي هيئا به سه رزمان. عوماره قورگي زه يدي گرت و گووشي، هاواري كرد: نه ي به نده كاني خوا، نه م شه ره هاورپيه تي مني ده كردو ناگادار نه بووم، نه ي دوژمني خوا برۆ و هاورپيه تي من مه كه.

ده لئين: زه يد دواي نه م رووداوه توبه ي كرد. به وته يه كه به هه مان شيوه دلي خراپ بوو تا مردن.

پيغه مبهره (د.خ) به ريگه دا ده روشتن و كاتيک كه سيك به جيده ما، ده يانوت: پيغه مبهره (د.خ) فلان كه س نه هات.

ده يوت: كارتان پيي نه بييت، نه گه ر خيري هه بييت، په يوه ستي ئيوه ده بييت و نه گه ر جياواز له وه بييت، خواوه ند ئيوه له و ناسوده كردوه.

نه بوزه ر به جيما چونكه وشتره كه ي نه يده تواني بروات. پيغه مبهره (د.خ) وته كاني دووباره كرده وه. كاتيک نه بوزه ر خاوي و لاوازي وشتره كه ي خوي بيني، كه له وپه له كاني

خستە سەر پىشت و پياده شوۋن پيغەمبەر(د.خ) كەوت. لەيەككە لەمەنزەلكان پيى گەيشتەوہ. يەككە لەموسولمانان ئەوى لەدوورەوہ بيىنى و وتى: ئەى پيغەمبەر(د.خ)، يەككە لەريگەوہ دىت.

فەرموى: چەند باش دەبوو ئەگەر ئەبوزەر بىت.

كاتىك سەيرىيان كرد، وتيان: سوۋىند بەخوا ئەبوزەرە.

فەرموى: خواوہند ئەبوزەر بىەخشىت، بەتەنياى ريگەدەپريت، بەتەنيا دەمرىت و بەتەنيا حەشر دەكرىت.

محەممەد كوپى كەبى قورەزەى دەلىت: كاتىك عوسمان ئەبوزەرى بۇ مانەوہ لەرەبزە ناچار كرد، لەوى مرد. كەس جگە لەكۆيلە و ژنەكەى ئامادە نەبوون. بەوانى وت: بىمشۆن و كفنم بكن. لەقەراغ ريگە دامنىن و يەكەم كاروان كەدىت، بلىن: ئەمە ئەبوزەرى ھاوہلى پيغەمبەرە لەدفن كردنى ئەو ھاوكارىمان بكن.

كاتىك ئەبوزەر مرد، كۆيلەكەى ئەو كارەى كرد. جەستەى كفن كراوى ئەويان لەقەراغ ريگە دانا. عەبدوللە كوپى مەسعود و دەستەيەك لەخەلكانى عىراق بۇ عەمرە دەپروشتن و لەناكاو لەقەراغ ريگە جەستەيەكيان بيىنى. زۆرى نەمايوو و شترەكان پيشىلى بكن. كۆيلە لەقەراغ ريگەكە ھەستا و وتى: ئەمە ئەبوزەر ھاوہلى پيغەمبەرە، ھاوكارىمان بكن تا بەخاكى بپسىرين.

دەلىت: عەبدوللە كوپى مەسعود لەبيىنى جەستەكە دەستى بەگريان كرد و وتى: بەراستى پيغەمبەر(د.خ) راستى فەرموو: بەتەنيا ريگە دەپريت و لەتەنيايدا دەمرىت و بەتەنيا حەشر دەكرىت.

داستانى بەجىمانى ئەبوزەرى لەريگەى تەبوك و فەرموودەكانى پيغەمبەرى(د.خ) بۇ ھاوريكانى باس كرد.

دەلىت: چەند كەسىك لەرياكاران و لەناو ئەوان وەديعە كوپى سابت و مەخشى كوپى حەمىر لەريگەى تەبوك ھاوريىەتى پيغەمبەريان دەكرد. يەكيان بەوہى ديكەى وت: گومان دەكەن شەپ لەگەل منالەكانى ئەسفەر ھاوشيوہى شەپرەكانى ديكەيە، سوۋىند بەخوا دەبيىم بەياني بەتەنافەكانەوہ بەستراون. ئەم وتانەى بۇ ترساندى موسولمانەكان ھىنايە سەرزمان.

مەخشى كوپى حەمىر وتى: سوۋىند بەخوا حەز دەكەم يەكى سەد قامچيمان لىبەن

بەلام بۇ ئەو وتانەى تۇ ئايەى قورئان رەوانە نەكرىت.

پىغەمبەر(د.خ) بەعمار كوپى ياسرى وت: بىرۇ لای ئەو خەلكانەى قسەى ناپرەوايان هیناوتە سەرزمان، بىرسە بزانه چىيان وتوو، ئەگەر حاشايان كرد، بلى ئەمەو ئەوتان باس كردوو. قسەكانى ئەوانى بۇ باس كرد.

عمار پۇشت و قسەى لەگەل كردن. بۇ داواى لىبوردن هاتنە لای پىغەمبەر(د.خ). وەدىعە كوپى سابىت لەو كاتەى پىغەمبەر(د.خ) لای وشترەكەى خۇى وەستابوو، وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ) قسەمان كرد بۇ ئەوەى كات بەسەر بىەين. خواوەند ئەم ئايەى رەوانە فەرموو:

((ولئن سألتهم ليقولن انما كنا نخوض ونلعب، قل ابا الله و آياته و رسوله كنتم تستهزئون. واتاكەى: ئەگەر لەوان بىرسىت، دەئىن: گفتوگۇمان كرد بۇ ئەوەى كات بەسەر بىەين، بلى: چۇن گالتەتان بەخوا و ئايەكانى ئەو و پىغەمبەرەكەى دەكرد؟))

مەخشى كوپى حەمىر وتى: ناوى من و ناوى باوكم منى لەراستىيەكان دورر خستەو.

ئەم وقەى وەك سەركۇنە كردنى خۇى هیناىە سەرزمان چوونكە مەخشى بەماناى ترسان و حەمىر بەماناى كەرەكانە. ئەوەى لەئايەكەدا باسى بەخشىنى كراو مەخشى بوو و ناوەكەى گۇزا بۇ عەبدولرەحمان. داواى لەخواوەند كرد شەهید بوونى پىببەخشىت و كەس شوئىنەكەى نەزانىت. لەسەردەمى ئەبوبەكر لەشەپرى يەمامە كوژرا و هىچ شوئىنەوارىكيان لى نەدۇزىيەو.

كاتىك پىغەمبەر(د.خ) گەيشتە تەبوك، يەحنا كوپى روبە وەك فەرمانرەواى ئىلە هات و لەگەل پىغەمبەر(د.خ) پەيمانى ناشتى بەست و باجيدا. خەلكانى جەرباء و ئەزەرەحىش بەهەمان شىو بەجياندا و پىغەمبەر(د.خ) بۇ ھەركاميان پەيمانىكى نووسى و ئىستا لای ئەوان پارىزراو.

پىغەمبەر(د.خ)، خالىد كوپى وەلىدى بىۇ لای ئەكيدەر كوپى عەبدولمەلىك پاشاى دومە نارد. ئەو لەخەلكانى كىندە و مەسىحى بوو. پىغەمبەر(د.خ) بەخالىدى فەرموو: كاتىك سەرقالى راوى گايە، دەبىينىت.

خالىد كوپى وەلىد بەرىكەوت و لەمانگەشەوئىكى رووناكدا گەيشتە نرىك قەلاكەى ئەو. ئەكيدەر لەگەل ژنەكەى لەسەرەو و گا شاخدارەكانى خۇى بەرەو دەرگاى كوژكەكەى دەبرد، ژنەكەى وتى: تا ئىستا گاي لەمشىووت بىنىو؟

وتی: نا سویند به خوا.

ژن وتی: کی نه م گایانه به ره لا ده کات؟

نه کیدر دابهزی و فرمانیدا نه سپه که ی زین بکن. چند که سیک له نه دما مانی بنه ماله که ی و له ناویان حسانی برای له گه لی سرکه وتن و شوین گاکان که وتن. لهوکاته دا رووبه رووی سواره کانی پیغه مبر(د.خ) بوون. نه کیدر نه سیر کرا و براکه ی کوزا. عابایه کی له دیبای رازاوه به زیر له بهر نه کیده ردا بوو. خالد هه لیگرت و پیش نه وه ی بگه ریته وه بو مه دینه، بو پیغه مبر ی نارد.

نه نس کوپی مالک وتی: سهرتان له مه سوور ده مینیت، سویند بهو خواجه ی گیانی محمه د له ده سستی نه ودایه، جامانه ی سه د کوپی مه عاز له به هشت له مه باشتره. کوپی نیسحاق ده نیت: دوا ی نه وه ی خالد نه کیده ری هینایه لای پیغه مبر(د.خ)، له خوینده کی خوش و په یمانی ناشتی له گه ل به ست بهو مرجه ی باج بدات. دواتر نازادی کرد و بو سه رزه مینی خوی گه رایه وه.

یه زید کوپی رومان ده نیت: پیغه مبر(د.خ) ده و چند روژیک له ته بوک مایه وه و زیاتر پیشر ه وی نه کرد و بو مه دینه گه رایه وه. له یه کی له دوله کانی ریگه به ناوی موشه قق ناویک له تاشه به ردیکه وه ده هاته در که بو یه ک یا دوو یا سی که س بهس بوو.

پیغه مبر(د.خ) فرمووی: هه رکه س له نیمه زووتر بگاته ناوه که، لینی نه خواته وه تا نیمه بگه یین.

ده نیت: چند که سیک له ریاکاران پیش پیغه مبر(د.خ) گه یشتنه ناوه که و هه موو ناوه که یان خوارده وه و کاتیک پیغه مبر(د.خ) گه یشت، ناوی نه بیینی، فرمووی: کی پیش نیمه گه یشتوته نیره؟ وتیان: فلان و فلان.

فرمووی: مه گه نه موت لینی نه خون ه وه تا نیمه بگه یین. پیغه مبر(د.خ) نفرینی کردن. دواتر دابهزی و ده سستی خوی خسته ژیر به رده که و که میک ناو کوپوویه وه و له به رده که ی دا و دوعایه کی خویند و ناویکی فراوان له به رده که هاته در. که سیک که بیستبووی ده یوت: ده نگه که وه که هوره تریشقه بوو. خه لکان ناویان خوارده وه و به نه ندازه ی پیویستیان هه لگرت. پیغه مبر(د.خ) فرمووی: هه رکه س له نیمه ته مهنی دریزی هه بیت، ده بیستیت نه مه دوله له هه موو دوله کانی ده وره بهر سه رسه وزتره.

پینگه مبهبر (د.خ) بهریکوت تا گه یشته زی نهوان که یه کازیر له مه دینه وه دوره. کاتیک پینگه مبهبر (د.خ) خوی بۆ سه فهری ته بوک ناماده ده کرد، بناغه داریزه رانی مزگه وتی زه رار پۆشته لای و وتیان: نهی پینگه مبهبر (د.خ)، نیمه بۆ په ککه وته کان و نه داران و شهوی بارانی مزگه وتیکمان دروست کردووه و حهز ده کهین بییت و نویژی تیا بخوینیت.

پینگه مبهبر (د.خ) فهرمووی: ئیستا له سه فهردام و کاتم نییه، به خواستی خوا نه گهر گه پامه وه، دیم و نویژی تیا ده خوینم.

کاتیک پینگه مبهبر (د.خ) له زی نهوان دابه زی و له ته واو بوونی مزگه وته که ناگادار بوویه وه، مالیک کوری ده خشم له مناله کانی سالمی و مه عن کوری عودی عیجلی بانگ کرد و وتی: بپۆن نهو مزگه وته ویران و بسووتینن چونکه بناغه داریزه رانه کانی سته مگهر و سته مکاران.

نهو دوانه به خیرای پۆشتن تا گه یشته شوینی مناله کانی سالمی، هۆزی مالیک کوری ده خشم. نهو به مه عنی وت: لیره به تا ناگریک له ماله وه بیتم. پۆشته ماله کهی خوی و چه ند لقینکی خورمای پیکه وه به ست و ناگریدا. به خیرایی به ره و مزگه وته که بهریکوتن. خه لکانیک له ناو مزگه وته که دا بوون. مزگه وته که یان ناگر تیه ردا و خه لکان بلاوه یان لیکرد. نه م ئایانه ی قورئان سه باره ت به وان هاته خوار:

((والذین اتخذوا مسجد ضارا و کفرا و تقریقا بین المؤمنین و ارضاد المن حارب الله و رسوله من قبل و لیحفظن ان اردنا الاله حسنی و الله یشهدانهم لکاذبون. لا تقم فیه ابد، المسجد اسس علی التقوی من اول یوم الحق ان تقوم فیه، فیه رجال یحبون ان یتطهروا و الله یحب المطهرین. افمن اسس بنیانه علی تقوی من الله و رضوان خیر ام من اسس بنیانه علی شفا جرف هار فانهار به فی نار جهنم؟ و الله لا یهدی القوم الضالین.

واتاکه ی: که سانیک که مزگه وتیان بۆ زیاندان و به هیز کردنی کوفر و دووبه ره کی موسولمانان له چاوه پوانی که سینک که پیشتر شه ر و دوژمنایه تی خوا و پینگه مبهبری کردووه، دروست کردووه و سویند ده خون ته نیا مه به ستمان چاکه بووه، خواوه ند شایه تی ده دات که نهوان درۆنه کان. هیچ کات له وی مه وه سته. مزگه وتیک که له یه که م رۆژه وه، بناغه که ی له سه ر خوپاریزی داریزه بییت، شیاوتره له وی نویژ بخوینیت. پیاوانیکی لیه ئاره زوو ده کهن پاکیزه یی بکه نه پیشه و خواوه ند پاکه کانی خوش

دهوئیت. ئهو کهسهی بنه‌مای خۆی له‌سه‌ر خواپه‌ره‌ستی و به‌ده‌ستی هینانی ره‌زامه‌ندی
خواوه‌ند بنیات ناوه، باشتره یا ئهو کهسهی بنه‌مای خۆی له‌سه‌ر لیواری لافاوئیک داناوه
داده‌پرمیته و له‌گه‌ل ئهو ده‌که‌ویته ناگری چه‌هنه‌م؟ خواوه‌ند سته‌مکاران رینوئینی
(ناکات.))

دروسته‌که‌رانی مزگه‌وت دوانزه که‌س بوون:

خه‌دام کوپی خالید، له‌مناله‌کانی عه‌مرۆ کوپی عه‌وف.

سه‌عه‌به‌به‌ کوپی حاتب له‌مناله‌کانی عوبه‌ید و باوکی چه‌بیه هه‌ردووکیان له‌مناله‌کانی
زه‌بیعه.

عوباد کوپی چه‌نیف، برای سه‌هل کوپی چه‌نیف له‌مناله‌کانی عه‌مرۆ کوپی عه‌وف.

جاریه کوپی عامر له‌گه‌ل دوو کوپه‌که‌ی موجه‌مه‌ع کوپی جاریه و زه‌ید کوپی جاریه.

نه‌بته‌ل کوپی حارس و به‌حزه‌ج موالی مناله‌کانی زه‌بیعه.

بو‌جاده‌ کوپی عوسمانی زه‌بیعی و وه‌دیعه کوپی سابت موالی مناله‌کانی ئومه‌ییه
تایه‌فه‌ی باوکی لوبابه.

ده‌لئیت: کاتیک پیغه‌مبه‌ر(د.خ) گه‌یشه‌ مه‌دینه، ده‌سته‌یه‌ک له‌ریاکاران له‌وی
مابوونه‌وه، که‌عب کوپی مالک و مو‌راره کوپی ره‌بیع و هیلال کوپی ئومه‌ییه ،
مابوونه‌وه. پیغه‌مبه‌ر(د.خ) فه‌رمووی: که‌س له‌گه‌ل ئهو سیانه‌ قسه‌ نه‌کات.

دوو‌روه به‌جیماوه‌کان، پو‌شته‌ لای پیغه‌مبه‌ر(د.خ) و سو‌ئندیان خوارد و بیانوویان
هی‌نایه‌وه. پیغه‌مبه‌ر(د.خ) چاوپو‌شی لی‌کردن به‌لام خواوه‌ند و پیغه‌مبه‌ر(د.خ)
به‌بیانوه‌که‌یان رازی نه‌بوون.

موسو‌لمانان سه‌ره‌تا قه‌ه‌یان له‌گه‌ل ئهو سی که‌سه نه‌ده‌کرد تا خواوه‌ند ئه‌م نایه‌ی
سه‌باره‌ت به‌وان په‌وانه فه‌رموو:

((لقد تاب الله على النبي والمهاجرين والانصار الذين اتبعوه في ساعة العسرة من بعد ما
كاد يزيغ قلوب فريق منهم ثم تاب عليهم انه بهم رؤوف رحيم. و على الثلاثة الذين خلفوا
حتى اذا ضافت عليهم الارض بما رحبت و ضاقت عليهم انفسهم و طنوا ان لاملجاء من الله الا
اليه ثم تاب عليهم ليتوبوا ان الله هو التواب الرحيم.

واتا‌که‌ی: خواوه‌ند پیغه‌مبه‌ر(د.خ) و مو‌هاجیر و ئه‌نسه‌ره‌کانی به‌خشی. ئهو که‌سه‌انه‌ی
له‌کاتی ته‌نگانه‌ دوای ئه‌وه‌ی زۆری نه‌مابوو دلی ده‌سته‌یه‌ک بگۆرئیت، شو‌ئینی که‌وتن،

دووباره ئەوانی بەخشی و خواوەند لەگەڵ ئەوان بەخشەر و رحیمە. هەرەها ئەو سی کەسە بەجیمابوون تا ئەو کاتە زەوی بەو هەموو فراوانییە بۆ ئەوان تەسک و تەنگ بوو و لەخۆیان بیزار بوون و زانیان لەخوا تەنیا دەبێت پەنا بۆ خوا ببەن، ئەوانی بەخشی تا تۆبە بکەن چونکە خواوەند بەخشەر و رحیمە.)) تۆبەکە ی ئەوان وەرگیرا.

دەلیت: پیغەمبەر(د.خ) لەمانگی رەمەزان لەتەبووکەوه گەرایەوه مەدینە.

لەم سەڵەدا نێردراوانی سەقیف هاتنە لای پیغەمبەر(د.خ) و پیشتەر باسما ن کرد.

دەلیت: لەرەبیع الاولی ئەم سەڵە، یانی سالی نوێ کوچ، پیغەمبەر(د.خ)، عەلی کوپی ئەبی تالیبی لەگەڵ دەستەیک بۆ سەرزمینی تە ی رەوانە فرموو. عەلی هێرشێ کردە سەریان و ژمارەیکە لێ ئێسیر کردن. دوو شمشیر لەبتخانەکە ی ئەواندا بوو بەناوەکانی رەسوب و موخەدیم. دەیانوت حارس کوپی ئەبی شیمەر نەزری کردووه شمشیرەکان بباتە ئەو بتخانەیکە. یەکیک لەئەسیرەکان خوشکەکە ی عودە ی کوپی حاتەم بوو.

ئەبوجەعفەر دەلیت: ئەو هەوآنانە ی لەعودە ی کوپی حاتەم بەئیمە گەیشتوووه کاتیکی دیاریکراوی نییە و جیاوازه لەوه ی واقدی سەبارەت بەخوشکەکە ی ئەو باسی دەکات. عوباد کوپی حەبیش دەلیت: بیستم عودە ی کوپی حاتەم دەیوت: سوارهکانی پیغەمبەر(د.خ) هاتن. یا وتی: نێردراوانی پیغەمبەر(د.خ) هاتن و پووری من و کەسانی دیکەیان برده لای پیغەمبەر(د.خ) و لای ئەو ریزیان بەست.

پوورم دەلیت: بەپیغەمبەرم وت: ئە ی پیغەمبەر(د.خ)، کەسم دوورە و منآلم نییە، من پیرینکی پەککەوتەم، تۆ چاکەم لەگەڵ بکە خوا چاکەت لەگەڵ بکات.

پیغەمبەر(د.خ) فرمووی: کەسی تۆ کینیە؟

وتم: عودە ی کوپی حاتەم.

فرمووی: ئەو کەسە ی لەخوا و پیغەمبەرەکە ی هەئدیت؟

دەلیت: پیغەمبەر(د.خ) چاکە ی لەگەڵ کردم و کەسێک کە لەتەنیشتییهوه دانیشتیبوو، (لەوانەیکە عەلی بوویت) وتی: داوای چوارپینیەک بکە.

عودە ی دەلیت: داوای چوارپینی کرد. پیغەمبەر(د.خ) پێیدا، هاتە لای من و وتی: کاریکت کرد باوکت نەیدەکرد، بپۆ لای پیغەمبەر(د.خ)، فلآنی پۆشت و خیری دەستکەوت و فلآنی پۆشت و خیری دەستکەوت.

دەلیت: پۆشتمە لای پیغەمبەر(د.خ)، ژنیک و چەند منآلیک لای دانیشتیبوون، زانیم

نه پاشایه نه قهیسەر.

پینگه مبهەر (د.خ) فهرمووی: بۆ له وتنی لا اله الا الله هه ئدییت، مه گهر خوایه که جگه له خوای تاقانه ههیه؟ بۆ له وتنی الله اکبر راده کهیت، مه گهر کهس گهره تر له خوا ههیه؟ باوه رهم هینا و نیشانه کانی ره زامه ندیم له روخساری ئه ودا بیینی.

شه بییان کورپی سه عدی تاییی له عوده ی کورپی حاتهم ده گپرتیه وه: کهس له پیاوانی عهره ب هه ئه ندازه ی من رقیان له پینگه مبهەر (د.خ) نه بوو، سه رکرده ی خه لکان و دینه کهم مه سیحی بوو. له خه لکه که ی خۆم یه که له سه ر چوارم وه رده گرت و کاتیک له ده رکه وتنی پینگه مبهەر (د.خ) ئاگادار بوومه وه، به ناخۆشم زانی، به شوانه که ی خۆم که کۆیله یه کی عهره ب بوو، وت: چه ند و شتریک ی ده سته مو و قه له و لای من به جیبینه له و همرکاتیک بیستت سوپاکه ی محهمه د روو له سه رزه مینه که ی من ده کات، ئاگادارم بکه ره وه. ئه و کاره ی کرد و وشتره کانی دانا.

به ره به یانیک کۆیله که هاته لام و وتی: هه رکاریک ده کهیت ئه نجامی بده چونکه ئالاکانم بیینی و سه باره ت به وان پرسیارم کرد، وتیان: سوپاکه ی محهمه ده.

به کۆیله م وت: وشتره کانی من بیینه. کاتیک وشتره کانی هینا، ژن و مناله کانم هه لگرت و وتم: له شام په یوه سستی یه کی که له هاو دینه کانی خۆم ده بم. ریگه ی حه وشیه م گرت به ر و کچه که ی حاتهم به جیبه ئشت. کاتیک گه یشتینه شام و نیشه تبه جی بووین، سوپاکه ی پینگه مبهەر (د.خ) گه یشته دیاری ته ی و کچه که ی حاتهم و کهسانی دیکه یان ئه سیر کرد. بردیانه لای پینگه مبهەر (د.خ) و له هه لاتنی من بۆ شام ئاگادار ببوویه وه.

ده ئیت: کچه که ی حاتهم له چوار دیوارییه که له نزیک مزگه وته که دا بوو. ئه سیره کانیان له وی راده گرت. پینگه مبهەر (د.خ) لای ئه و گوزهری کرد و ئه و ژنیکی زمان پاراو بوو، وتی: ئه ی پینگه مبهەر (د.خ) باوکم مردووه و که سه که ی من دووره، چاکه م له گه ل بکه تا خوا چاکه ت له گه ل بکات.

پینگه مبهەر (د.خ) فهرمووی: که سی تو کیه؟

وتی: عوده ی کورپی حاتهم.

فهرمووی: ئه وه ی له خوا و پینگه مبهەر (د.خ) هه ئدییت.

کچی حاتهم ده ئیت: پینگه مبهەر (د.خ) رۆشت و منی به جیبه ئشت. رۆژیکی دیکه گه راپه وه بۆ لای من. بی هیوا ببووم. پیاویک که له وای پینگه مبهەر (د.خ) ریگه ی ده بری،

ئىشارەى بۇ كردم تا قسه له گەل پىڧه مېەر (د.خ) بگەم.

دەلىت: هەستام و وتم: ئەى پىڧه مېەر (د.خ) باوكم مردووه و كەسى من دووره، چاكەم له گەل بگە تا خوا چاكەت له گەل بكات.

پىڧه مېەر (د.خ) فەرمووى: رازىم، لەرۇشتن پەلە مەكە تا كەسىكى بېرواپىكراو لەخەلكەكەت بىت و بۇ بۇ سەرزەمىنى خۆت بگەرىننیتەوه، من ناگادار بگەرەوه.

دەلىت: پرسىم ئەو پىاوەى ئىشارەى لەمن كرد تا قسه بگەم، كىيە؟

وتیان: عەلى كورى ئەبى تالیب.

دەلىت: مامەوه تا كاروانىك لەتایەفەى بەلى یا قوزاعە هات. دەموىست بەرەو شام بېرۆم و پەيوەستى براكەم بىم. رۇشتمە لای پىڧه مېەر (د.خ) و وتم: ئەى پىڧه مېەر (د.خ) دەستەيەك لەخەلكانى من هاتوون، بېرواپىكراون و من دەبەنە شوینى مەبەست.

دەلىت: جل و بەرگى بەمن بەخشى له گەل چوارپى و خەرجى. له گەل كاروان بەرىكەوت تا گەيشتمە شام.

عو دەى دەلىت: له گەل كەسانى خۆم دانىشتبووم و بىنىم ژنىك بۇ لای نىمە دىت، وتم: كچى حاتەمە. خۆى بوو.

كاتىك خوشكەكەم لەنزىك وەستا، وتى: ئەى ستەمكار بۇ خزمەكان، ژن و مئالەكانى خۆت هینا و كچەكانى باوكت پشتگوى خست.

وتم: خوشك سەرکۆنەم مەكە، هىچ پاساوىك نىيە و تۆ راست دەكەيت.

دەلىت: خوشكەكەم دابەزى و لای من نىشتەجى بوو. ژنىكى دوورنەندىش بوو، پىم وت: سەبارەت بەم پىاوە بۆچوونى تۆ چىيە؟

وتى: بۆچوونم ئەو یە لەزوتىر كات پەيوەستى بىت، ئەگەر پىڧه مېەر (د.خ) بىت هەركەس زوتىر پەيوەستى بىت، باشترە و ئەگەر پاشا بىت، بەگەرەبى ئەو رىسوا نابىت.

وتم: سویند بەخوا بۆچوونى راست ئەمەيە.

دەلىت: بەرىكەوتم تا گەيشتمە مەدینە، رۇشتمە لای پىڧه مېەر (د.خ) لەمژگەوت، سلاؤم كرد.

پىڧه مېەر (د.خ) فەرمووى: كىيىت؟

وتم: عودەى كورى حاتەم.

دەلىت: پىڧه مېەر (د.خ) هەستا و منى برده مائەكەى خۆى. لەكاتى رۇشتن ژنىكى

پىرى پەككەوتە رىگەى لىگرت. وەستا تا ژنەكە پىۋىستىيەكانى خۇى باس كرد. بەخۇم
وت: سوئند بەخوا ئەم پاشا نىيە، بەرىكەوتىن تا گەيشتىنە مالەكەى. راخەرىكى
چەرمىن لەگەلەى خورماى بۇ فرىدام و فرمووى: لەسەر ئەوە دانىشە،
وتم: نا تۆ دانىشە.

فرمووى: تۆ دانىشە.

دەلىت: دانىشتم و پىغەمبەر(د.خ) لەسەر زەوى دانىشت، بەخۇم وت: سوئند بەخوا
ئەمە كردهوى پاشاكان نىيە.

فرمووى: ئەى عودەى مەگەر تۆ لەدەستەى رەكوسى نىت؟

وتم: بۇ نا.

فرمووى: مەگەر يەك لەسەر چوار لەخەلكەكەى خۇت وەرناگرىت؟

وتم: بۇ نا.

فرمووى: بەپىنى دىنەكەت ئەمە بۇ تۆ خەلال نىيە.

وتم: سوئند بەخوا بەو شىۋەىە. زانىم ئەو پىغەمبەرى نىردراوہ و لەنەزانراوہكان
ناگادارە.

پىغەمبەر(د.خ) فرمووى: ئەى عودەى ئەگەرى لەمپەرى بەردەم موسولمان بوونى تۆ
ئەمە بىت كەدەبىنى موسولمانان ھەژان، سوئند بەخوا بەرادەىەك سامان لەناو خەلكان
فراوان دەبىت كەس ناخوازىت كۆى بكاتەوہ. يا ئەگەرى ھەىە ئەوہ بىت كەدەبىنى
دورژمانى موسولمانان فراوان و ژمارەيان كەمە. سوئند بەخوا رۆژىك لەرۆژەكان ژنىك
سوار لەسەر وشتەر لەقادسىيەوہ بەرىدەكەوئت و زيارەتى كەعبە دەكات و جگە لەخوا
لەكەس ناترسىت. ئەگەرى ھەىە ئەمە بىت كەدەبىنى، دەسەلات و ملك لەدەستى
كەسانى دىكەداىە، سوئند بەخوا دەبىستى موسولمانان دەستيان بەسەر كۆشكە
سپىيەكانى بابلدا گرتوہ.

دەلىت: باوہرم ھىنا، نىستا دووان لەوانەى پىغەمبەر(د.خ) باسى كردن، ھاتنەدى و
يەكيان ماوہتەوہ:

سوئند بەخوا كۆشكە سپىيەكانى بابلم بىنى دەستيان بەسەردا گىرا و بىنىم ژنىك
سوار لەسەر وشتەرەكەى خۇى لەقادسىيەوہ بەرىدەكەوئت و لەھىچ ناترسىت و زيارەتى
كەعبە دەكات. سوئند بەخوا سىيەمىش دىتەدى و سامان بەرادەىەك فراوان دەبىت

كەس ناخوازىت كۆي بىكاتهوه.

واقدى دەلىت: لەم سالەدا نىردراوانى ھۆزى تەمىم پۇشتنە لاي پىغەمبەر(د.خ).

عاسم كۆپى عەمرۆ كۆپى قتادە دەلىت: عەتارد كۆپى حاجب كۆپى زەرارەى تەمىمى لەگەل دەستەيەك لەسەرانى ھۆزى تەمىم وەك ئەقرەع كۆپى حابىس و زەبەرقان كۆپى بەدرى تەمىمى سەعدى و عەمرۆ كۆپى ئەھتەم و حەتات كۆپى فلان و نەعیم كۆپى زەيد و قەيس كۆپى عاسمى سەعدى و دەستەيەكى فراوان لەتەمىمىيەكان پۇشتنە لاي پىغەمبەر(د.خ). عۆيەيىنە كۆپى حوسن لەگەلىاندا بوو.

ئەقرەع كۆپى حابىس و عۆيەيىنە كۆپى حوسن لەگرتنى مەككە و گەمارۆى سەر تايىف ھاورىنى پىغەمبەر(د.خ) بوون و كاتىك نىردراوانى تەمىم ھاتن لەگەل ئەوان ھاتن. كاتىك تەمىمىيەكان پۇشتنە ناو مزگەوت لەپشت ژورەكانەوہ بەناوى پىغەمبەرى خوا دەنگيان بەرز كردهوہ: ئەى محەمەد وەرەدەر.

دەنگى ئەوان بووہ ھۆى پەنجانى پىغەمبەر(د.خ). ھاتە لاي ئەوان و وتیان: ئەى محەمەد ھاتووين شانازى بەخۇمانەوہ بکەين. مۆلەت بەشاعير و وتارىبىژەكەى ئىمە بىدە.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: مۆلەتى ھەيە.

عەتارد كۆپى حاجب ھەستا و وتى: سپاس بۇ خوا منەتى سەرخستين و ئىمەى كرده پاشاكان و سامانى فراوانى پىبەخشين كەبەھۆيەوہ چاكەكارى دەكەين و ئىمە لەھەموو خەلكانى رۆژھەلات نازيزتر و ريزدارتر و نامادەتر بۇ جەنگين، كەس ھاوشيوەى ئىمە نىيە، ئىمە سەركردە و گەورەكانين و ھەركەس دەيەوئىت شانازى بەخۆيەوہ بىكات، دەبىت تايبەتەندى ھاوشيوەى تايبەتەندى ئىمەى ھەبىت. ئەگەر بمانەوئىت زياتر لەمە باس بکەين، دەتوانين بەلام شەرم دەكەين زياتر باسى بەخششە خوايىەكان بکەين. لاي خەلكان ناسراوين. ئەمە باس دەكەم تا ھاوشيوەى ئىمە نامازە بەتايبەتەندىيەكانى خۇتان بەدن.

ئەم قسانەى كرد و دانىشت.

پىغەمبەر(د.خ) بەسابت كۆپى قەيس كۆپى شەماسى خەزرەجى فەرموو: ھەستە وەلامى ئەم پىاوہ بەدەرەوہ.

سابت ھەستا و وتى: سپاس بۇ خواى ئافرىنەرى ئاسمانەكان و زەوى كەفەرمانەكانى خۆى سەبارەت بەوان ئەنجامداوہ و زانستەكەى بەھەموو جىگەيەك

دەگات و ھەرچى ھەيە لەبەخششەکانى ئەو و نیشانەى دەسلەتەى ئەو ھەيە ئىمەى کردە شاکان و لەباشترینى خەلکانى خۆى پىڤغەمبەرىنكى ھەلئىزارد كە بەرەچەنەك لەھەمووان بەرواپىنكراتر و لەوتەدا لەھەمووان راستگۆترە و بۆ چاكەكارى سەرورەى ھەمووانە. كىتیبەكەى خۆى بۆ ئەو نارد و ئەوى کردە ئەمىنى ئافرىزادەكانى خۆى چونكە ئەوى لەناو ھەموو ئافرىزادەكانى خۆى ھەلئىزارد و پىڤغەمبەر(د.خ)، پىشنىيارى خواپەرەستى بەخەلکان دەکرد و موھاجىرانى خەلکەكەى خۆى و سەرکردەكان كە لە ھەمووان لەپىشتەر و چاكەكاتر بوون، باوھريان پى ھىنا. داوى ئەو ھەيەكەم كەسان كەولامى بانگەواى پىڤغەمبەريان داھەو، ئىمە بووین كەئەنسارى خوا و ھاوھلانى پىڤغەمبەرىن. لەگەل خەلکان دەجەنگىن تا باوھر بەخواوھند بىنن و ھەركەس باوھر بىننىت مال و سامانى پارىزادە و ھەركەس رىگەى كوفر بگرىتەبەر و حاشا لەراستىبەكان بكات، لەرىگەى خوادا شەرى لەگەل دەكەين و كوشتنى ئەو بۆ ئىمە ئاسانە، ئەم قسە دەكەم و بۆ ژنان و پىاوه باوھردارەكان داواى بەخشىن دەكەم. سلۆ لەئىوھ بىت.

تەمىمىبەكان وتیان: ئەى محەمەد مۆلەت بەشاعىرەكەى ئىمە بە.

پىڤغەمبەر(د.خ) فەرمووى: مۆلەتى ھەيە.

زەبەرقان كورپى بەدر ھەستا و ھۆنراوھەكى خويندەوھ كەناوھروكەكەى شانازى كردن بەتەمىمىبەكان بوو.

حسان كورپى سابت نامادە نەبوو. پىڤغەمبەر(د.خ) كەسى بەداوى ئەودا نارد و كاتىك زەبەرقان كۆتايى بەھۆنراوھەكى خۆى ھىنا، پىڤغەمبەر(د.خ) بەحسانى فەرموو: ھەستە و وھلامى ئەم پىاوه بەدەرەوھ.

حسان ھەستاو ھۆنراوھەكى بۆ وھسەف پىڤغەمبەر(د.خ) و موسولمانان خويندەوھ. كاتىك تەواو بوو، ئەقرەع كورپى حابىس وتى: سویند بەخوا ئەم پىاوه گەورەى پىپراوھ چونكە وتارىبىزەكەى لەوتار بىزەكەى ئىمە زمان پاراوتر و شاعىرەكەى لەوھى ئىمە شاعىرتر و دەنگيان لەئىمە زولآترە.

ھەموو نىزدراوانى تەمىم باوھريان ھىنا و پىڤغەمبەر(د.خ) ديارى تايبەتى پىنەخشىين.

ئەوان عەمرۆ كورپى ئەھتەمىيان لای بارەكانى خويان دانابوو، قەيس كورپى عاسم كەلەگەل عەمرۆ دژومنايەتى ھەبوو، وتى: ئەى پىڤغەمبەر(د.خ)، كەسىك لەئىمە لای

بارەکانمانە و گەنجیکی کەم تەمەنە. ئەوی ریسوا کرد بەلام پینگەمبەر(د.خ) بۆ ئەویش
 هاوشیۆهی کەسانی دیکە دیاری دانا.

کاتیك وتەکانی قەیس بەعەمرۆ کۆری ئەهتەم گەیشت، هۆنراویەکی بۆ ئیھانە
 کردنی ئەو هۆنییەوه.

کۆری ئیسحاق دەلّیت: ئەم ئایە سەبارەت بەنێردراوانی تەمیم هاتەخوار:

((ان الذين ينادونك من وراء الحجرات اكثرهم لا يعقلون.

واتاکەي: ئەو کەسانەي لەپشت ژوورەکانەوه تۆ بانگ دەکەن، زۆرەیان تیناگەن.))

واقدی دەلّیت: لەم سالدایا عەبدوللە کۆری ئەبی کۆری سەلول سەرکردەي ریاکاران
 مرد. چەند رۆژی کۆتایی شەوال نەخۆش بوو. نەخۆشی ئەو بیست رۆژی خایاند و
 لەمانگی زیقەعدە کۆچی دوایی کرد.

دەلّیت: هەرەها لەم سالدایا لەمانگی رەمەزان نێردراوانی پاشاکانی حەمیر، حارس
 کۆری عەبدەکەلال و نەعیم کۆری عەبدەکەلال و نەعمان، ئەمیر زێرەعین هاتنە لای
 پینگەمبەر(د.خ) و نامەي ئەوانیان پێبوو کەباوەریان بەئیسلام هینابوو.

محەمەد کۆری ئیسحاق دەلّیت: نێردراوانی پاشاکانی حەمیر دوای گەڕانەوهي
 پینگەمبەر(د.خ) لەتەبوك هاتنە لای و نامەي حارس کۆری عەبدەکەلال و نەعیم کۆری
 عەبدەکەلاب و نەعمان شای زی رەعین و هەمەدان و مەغافریان پێبوو. ئەوان موسوڵمانان
 ببوون و زەرەعی زویزەن، مالیک کۆری مورەي رەهاوی نارد بوو. پینگەمبەر(د.خ)
 لەوهلامی ئەواندا نووسی:

((بسم الله الرحمن الرحيم. له محەمەد پینگەمبەري خوا بۆ حارس، کۆری عەبدەکەلال

و نەعیم کۆری عەبدەکەلال و نەعمان ئەمیری زی رەعین و هەمەدان و مەغافرا!

بەلام دواتر، لەکاتی گەڕانەوه لەسەر زەمیني رۆم نێردراوەکەي ئیوه لەمەدینە چاوی
 بەئیمە کەوت و نامەکەي ئیوهي گەیاندا و ئاگاداری کردینەوه کەباوەرپتان هیناوه و
 ناباوەرانتان کوشتوو. خواوەند ریگەي نیشانداون بەو مەرجهي خۆپاریزی بکەنە
 پیشە و شوینکەوتەي خواوەند و پینگەمبەرەکەي بن، نوێژ بخوینن و زەکات بەدن و یەك
 لەسەر پینجی خوا و بەشی پینگەمبەر(د.خ) لەتالانییەکان رەوانە بکەن. زەکاتی پێویست
 لەسەر موسوڵمانان بەدن. لەو داهاوەي بەکانی یا ئاوی باران ئاو دەدریت و لەوهي
 بەئاوی چال ئاو دەدریت، ئیوهي دەیهک، لەچل و شتر یەك بەچکە و شتری شیردەري می
 و لەسی و شتر یەك بەچکە و شتری نیر و لەهەر پینج و شتر یەك بز و لەهەر دە و شتر

دوو بىزىن و لەچل مانگا يەك مانگا و لەسى گا گويزرەكەيەكى نيز يا مى و لە چل مەر بىزنىك.

ئەمە زەكاتىكە خواۋەند لەسەر موسولمانان فەرزى كىردۈرۈە.

ھەركەس زىاتر بىدات، بۇ خۇى باشترە ۋەھركەس بەم ئەندازەيە بىدات و ئىسلامى خۇى ئاشكرا و ھاۋكارى موسولمانان بىكات، لەباۋەردارانە و لەمافەكانى ئىمان كەلك ۋەردەگرىت و پشتىۋانى خوا و پىغەمبەرى لەگەندايە و ھەركەس لەجۈولەكە و مەسىحى باۋەر بىنىت، لەمافى موسولمانان كەلك ۋەردەگرىت و ئەرەكانى ئىۋانى لەسەر شانە و ھەركەس لەسەر دىنى خۇى بىمىنىتەۋە((جۈولەكە و مەسىحى) بۇ باۋەرھىنان بەئىسلام ناچارى نەكەن و دەبىت باج و سەرمانە بىدات كەبۇ ژن و پىاۋى بائغ يەك دىنار يا ھەر شتىك بەرابەر بەيەك دىنارە و ھەركەس بىدات پشتىۋانى خوا و پىغەمبەرى لەگەندايە و ھەركەس نەبىدات، دوژمنى خوا و پىغەمبەرە.

بەلام دواتر: پىغەمبەرى خوا، محەمەد، پەيام بۇ زەرە و زۈيەزىن دەنيزىت كاتىك نىردراۋانى من، مەغاز كۆپى جەبەل و عەبدوللە كۆپى زەيد و مالك كۆپى عوبادە و عوققەبە كۆپى نەمر و مالك كۆپى مورە و ھاۋەلانىان ھاتنە لاي ئىۋە، چاكەيان لەگەل بىكەن و خىزىر و باجى ۋەلاتەكەى خۇتان كۆپكەنەۋە و تەسلىمى نىردراۋانى منى بىكەن. سەر كىردەى نىردراۋان مەغاز كۆپى جەبەلە و دەبىت رازى بىگەرىنەۋە.

بەلام دواتر، محەمەد شايبەتى دەدات جگە لەخۋاى تاقانە خۋايەك بوۋنى نىبە و ئىۋ بەندە و نىردراۋى خۋايە، مالك كۆپى مورەى رەھاۋى پىۋى و تىم تۇ پىش ھەمور ھەمىرىيەكان باۋەر ت ھىناۋە و ناباۋەرانت كۈشتۈۋە، مژدەى چاكەت لى بىت. چاكە لەگەل ھەمىرىيەكان بىكە و خىانەت مەكەن چۈۈنكە رىسۋا دەبن. پىغەمبەر(د.خ) ھاۋرى و پشتىۋانى ھەژار و دەۋلەمەندى ئىۋەيە. زەكات بۇ محەمەد و بنەمانى ئىۋ ھەلال نىبە، ئەم زەكاتە بۇ باۋەر داران و ھەژارەكانە. مالك ھەۋال دىنىت، چاكەى لەگەل بىكەن. من لەچاكەكاران و زاناکان و بىرمەندانى دىنەكەم بۇ لاي ئىۋە پەۋانە كىرد. چاكەيان لەگەل بىكەن چۈۈنكە لاي ئىمە گىرنگىن. والسلام عليكم رحمة الله و بركاته.))

ۋاقدى دەلىت: لەم سالدە نىردراۋانى تايبەفەى بەھرا كەژمارەيان سىانزەكەس بوۋ ھاتنە لاي پىغەمبەر(د.خ) و لاي مىقداد كۆپى عەمرۇ دابەزىن.

دەلىت: لەم سالدە نىردراۋانى منالەكانى بوكا ھاتنە لاي پىغەمبەر(د.خ).

دەلئیت: لەم سائەدا پیغەمبەر(د.خ) موسولمانانی لەمردنی نەجاشی ئاگادار کردەوه. ئەو لەرەجەبی سائی نۆیەمی کۆچ مرد.

دەلئیت: لەم سائەدا ئەبویبەکر لەگەڵ خەلکان حەجی کرد و لەگەڵ سیسەد کەس لەمەدینەوه بەریکەوت. پیغەمبەر(د.خ) بیست قوربانی بەودا نارد. ئەبویبەکر خۆی پینج قوربانی پینوو. عەبدولرەحمان کۆری عەوف لەم سائەدا حەج و قوربانی کرد. پیغەمبەر(د.خ) عەلی کۆری ئەبی تالیبی بەدوای ئەبویبەکر نارد و لەعەرچ پینگیشتەوه. لەروژی جەژنی قوربان نایەکانی سورە (برائتی) بوخەلکان خویندەوه.

سەدی دەلئیت: کاتیک نایەکانی سورە برائت هاتەخوار، پیغەمبەر(د.خ) بۆ ئەبویبەکر نارد و ئەوی کردە سەرپەرەستی حەج کردن و کاتیک گەیشتە داری زی ئەلحەلیفە، بەفەرمانی پیغەمبەر(د.خ) عەلی لەدواوە هات و نایەکانی لەئەبویبەکر وەرگرت و ئەبویبەکر بۆ لای پیغەمبەر(د.خ) گەرایەوه و وتی: دایک و باوکم قوربانی تۆ بن، نایا هیچ شتیک سەبارەت بەمن هاتۆتەخوار؟

پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: نا، بەلام کەس جگە لەمن یا لەمن نابیتە لێپرسراوی ئەم کارە مەگەر رازی نیت، تۆ لەئەشکەوتا هاورینی من بوویت و لەلیواری حەوزی بەهەشت، هاودەمی من دەبیت.

ئەبویبەکر وتی: بۆ نا ئەی پیغەمبەر(د.خ). رۆشت و سەرپەرەستی کردنی حەج لەئەستۆی ئەودابوو بەلام عەلی نایەکانی قوربانی بوخەلکان دەخویندەوه. لەروژی قوربان هەستا و رایگەیان دواي ئەم سائە چیتەر هیچ ناباوەرێک لەمسجد الحرام نزیک نابیتەوه و هیچ روتیک بەدەوری مائی خوادا ناسوریتەوه و هەرکەس لەگەڵ پیغەمبەر(د.خ) پەیمانی هەیه، پەیمانەکەي تا کۆتایی ئەم ماوه کاری پیندەکریت. ئیستا رۆژەکانی خواردن و خواردنەوهیه و خواوەند تەنیا موسولمانان دەخاتە بەهەشت.

ناباوەران وتیان: ئیمە لەپەیمانی تۆ وکۆرە مامەکەت بیزارین و تەنیا سەرکۆنە کردن لەئارادایە. کاتیک رۆشتن سەرکۆنەي یەکیان کرد و وتیان: ئیستا کەقۆرەیشییەکان باوەریان هیناوه، چی دەکەن؟ هەموویان موسولمان بوون.

محەمەد کۆری کەعبی قورەزی دەلئیت: پیغەمبەر(د.خ) لەسائی نۆی کۆچ ئەبویبەکرێ کردە سەرپەرەستی حاجییەکان و سی یا چل نایەي سورە برائتی بەعەلی کۆری ئەبی تالیبدا نارد و بۆ خەلکانی خویندەوه. بۆ ماوهي چوار مانگ دەرفەتی بەناباوەراندان

لەزەویدا بسووپىنەو، دواى ئەوەى هېچ ناباوەرېك روونەكاتە كەعبە و هېچ روتېك بەدەورى مالى خوادا نەسوپىتەو. ئايەكانى لەرۆزى عەرەفە خویندەو.

ئەبوجەفەر دەلئىت: لەم سالەدا زەكات فەرز كرا و پىغەمبەر(د.خ) لىپرسراوانى خۆى بۆ وەرگرتنى زەكات رەوانە فەرموو.

دەلئىت: لەم سالەدا ئەم ئايە ھاتەخوار:

((خدمن اموالهم صدقة تطهرهم.

واتاكەى: لەسامانى ئەوان زەكات وەرېگرە تا پاكىان بكەيتەو.))

ھۆكارەكەى وەك باوكى ئىمامەى باھلى دەلئىت: داستانى سەعلەبە كۆرى حاتب بوو.

واقدى دەلئىت: لە مانگى شەعبانى ئەم سالە، داىكى كولسوم كچى پىغەمبەر(د.خ)

مرد و ئەسما كچى عەمىس و سەفییە كچى عەبدولموتەلىب ئەویان كفن كرد و

بەوتەيەك چەند ژنىكى ئەنسار كچى پىغەمبەريان شۆرد و كفنیان كرد. ژنىك بەناوى

داىكى عەتییە يەكێك بوو لەوان و باوكى تەلحە پۆشتە ناو گۆرەكەى.

دەلئىت: لەم سالەدا نىردراوانى تايەفەى سەعد ھوزەيم پۆشتنە لای پىغەمبەر(د.خ).

عەبدوللە كۆرى عەباس دەلئىت: مئالەكانى سەعد كۆرى بەكر، زەمام كۆرى

سەعلەبەيان بۆ لای پىغەمبەر(د.خ) نارد و ئەو وشترەكەى خۆى لەبەردەم دەرگای

مژگەوتا خەواند. پىغەمبەر(د.خ) لەگەل ھاوولانى خۆى لەوى دانىشتبوو. زەمام

پىاویكى چالاك و تووكن بوو، دوو پرچى درىژ لەملاولای سەرى شۆر ببوویەو، ھات و

لەبەردەم پىغەمبەر(د.خ) وەستا و وتى: كامتان كۆرى عەبدولموتەلىبە؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: من كۆرى عەبدولموتەلىبم؟

زەمام وتى: محەممەد؟

فەرمووى: بەلى.

وتى: ئەى كۆرى عەبدولموتەلىب، پرسىارم ھەيە و توندوتىژى دەكەم، لىم مەرەنجى؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئارەنجىم، چىت پىخۆشە بپرسە.

وتى: سویندت دەدەم بەخواكەت و خۆى رابردووان و داھاتووان، خاوەند تۆى بۆ

پىغەمبەرى ئاردووە؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: بەلى.

وتى: سویندت دەدەم بەخواكەت و خۆى رابردووان و داھاتووان، خاوەند فەرمانى

پیداویت ئیّمە بۇ پەرەستینی ھانبدەیت کەتەنیا ئەو پەرەستین وکەس نەکەینە شەریکی و حاشا لەو بتانە بکەین کەباوکان و باوەگەورینکانی ئیّمە دەیانپەرەستی؟
فەرمووی: بەئى.

وتى: سویندت دەدەم بەخوا، ئایا خواوەند فەرمانی پیداویت پیمان بلئیت پینچ جارنوویژ بخوینین؟
فەرمووی: بەئى.

دەلئیت: ناماژەى بەھەموو روکنەکانی موسوئمانی و ئیسلامدا و بۇ ھەموویان پیغەمبەرى سوینددا. کاتیک کۆتایی بەوتەکانی ھینا، وتى: شایەتى دەدەم خواپەك جگە لەخوای محەمەد نىیە و محەمەد نیردراو و بەندەى ئەو. پنیویستی و فەرزەکانی ئیسلام دەزانم و لەوہى یاساغت کردوو، خۆم بەدوور دەگرم و ھیچی لى کەم و زیاد ناکەم.

کاتیک ئەم قسانەى ھینایە سەرزمان، سوار و شترەکەى بوو، پۆشت. پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەگەر راست بکاتە دەروا تە بەھەشت.

دەلئیت: ئەژنۆى و شترەکەى کردوو و پۆشت تا گەیشتە لای کەسەکانى خوێ. لەدەروى کۆبوونەوہ و یەکەم و تە کەھینایە سەرزمانى ئەوہ بوو: لات و عوزا خراپە. خەلک و تیان: ئەى زەمام بیدەنگ بە، لەگولى بترسە، لەشینی بترسە.

وتى: سویند بەخوا لات و عوزا نەسوودیان ھەیە نەزبان، خواوەند پیغەمبەر و کتیبى پەوانە فەرموو و بەھۆیەوہ ئیوہ لەبتپەرەستی رزگار دەکات. شایەتى دەدەم خواپەك جگە لەخوای تاقانە بوونى نىیە و محەمەد بەندە و نیردراوى ئەوہ. ئیستا لای ئەو دەگەرئەوہ.

دەلئیت: ھەمان رۆژ ھەموو ژن و پیاوہکانى ئەو خەلکە باوەرپان ھینا. ھیچ نیردراویک بۇ خەلکەکەى لەزەمام کۆرى سەعلەبە باشتەر نەبوو.

سالى دەى كۆچى دەستى پىكرى

ئەبوجەغفەر دەلىت: لەمانگى رەبىع الاخرو بەوتەيەك مانگى رەبىع الاول و بەوتەيەك لەجومادى الاولى ئەم سالى پىغەمبەر(د.خ)، خالىد كۆرى وەلىدى لەگەل چوارسەد كەس بۇ لاي تايەفەى منالەكانى حارس كۆرى كەعب رەوانە فەرموو.

عەبدوللە كۆرى ئەبى بەكر دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) لەمانگى رەبىع الاخرا يا جومادى الاولى سالى دەيەم كۆچ، خالىد كۆرى وەلىدى بۇ لاي تايەفەى منالەكانى حارس كۆرى كەعب نارد. ئەوان لەنەجران ژيانيان بەسەر دەبرد. فەرمووى: پىش ئەوھى شەر دەستپىكەن، بۇ ماوھى سى رۆژ پىشنيارى ئىسلاميان پىكەن، ئەگەر رازى بوون، رازى بن و لاي ئەوان بەمىننەوھە تا فىركارىيە دىنييەكانيان فىر بكن و ئەگەر رازى نەبوون، بچەنگن.

خالىد پۆشت و لەسەرزەمىنى ئەوان دابەزى. كەسانى بۇ ئەم لاوا رەوانە دەكرد و پىشنيارى ئىسلامى بەخەلەكان دەكرد و دەيوت: ئەى خەلەكەنە باوهر بىنن بۇ ئەوھى تەندروست بەمىننەوھە. خەلەكان باوهرپان هينا و موسولمان بوون. خالىد لەوھى مايەوھە و فىركارىيە دىنييەكانى فىر كردن.

دواتر خالىد نامەى بۇ پىغەمبەر(د.خ) نووسى:

((بسم الله الرحمن الرحيم. بۇ مەمەد پىغەمبەر(د.خ) و نىردراوى خوا لەخالىد

كۆرى وەلىد.

ئەى پىغەمبەر(د.خ)، سلاو و بەخششەكانى خواوهند بۇ تو بىت و من سپاسى دەكەم.

بەلام دواتر، ئەى پىغەمبەر(د.خ)، منت بۇ لاي منالەكانى حارس كۆرى كەعب نارد و فەرمانت پىدام كاتىك گەيشتم شەر دەستپىنەكەم و پىشنيارى باوهر هينانيان پىكەم كەنەگەر رازى بوون، رازى بىم و فىركارىيە دىنييەكانيان فىر بكم، ئەگەر باوهرپان نەهينا، بچەنگم. بەرىكەوتم و وەك پىغەمبەر(د.خ) فەرمانى پىدابووم، بۇ ماوھى سى رۆژ پىشنيارى خواپەرەستىم پىكردن و سوارەكانم بۇ ھەمو سووچ و كەنارەكان نارد ووتم: ئەى منالەكانى حارس باوهر بىنن تا تەندروست بەمىننەوھە، ئەوان، باوهرپان هينا و نەجەنگان. ئىستا لەناو ئەواندام و شەرىعەتەكانى دىنيان فىر دەكەم تا ئەو كاتەى پىغەمبەر(د.خ) نامەى خوئى دەنووسىت.))

پىنغەمبەر(د.خ) بەمشىۋەيە ۋەلامى داىەۋە:

((بسم الله الرحمن الرحيم. له محممد پىنغەمبەرى خوا بۇ خالىد كوپرى ۋەلىد. سلاۋ لەتۆ.

بەلام دواتر، نىزدراۋ نامەى تۆى گەياندە دەستم و بۇمان ئاشكرا بوو منالەكانى حارس بى جەنگ باۋەپريان هىناۋە و ۋەلامى بانگەۋازەكەى تۇيان داۋەتمەۋە و خۋاپەرەستىيان كىردۆتە پىشە و شاىەتى دەدەن محممد بەندە و نىزدراۋى خۋاپە. مژدەيان پىندە و بىئانتىسىنە و بگەرپىرەۋە. با نىزدراۋانى خەلكەكە لەگەل تۇدا بىن. سلاۋ و بەرەكاتى خۋاپى بۇ تۆ.))

خالىد كوپرى ۋەلىد گەرايەۋە بۇ لاي پىنغەمبەر(د.خ) و نىزدراۋانى منالەكانى حارس كوپرى كەعب و لەناۋيان قەيس كوپرى حوسىن و يەزىد كوپرى عەبدئەلمەدان و يەزىد كوپرى موخجەل و عەبدوللە كوپرى قورەيز زىادى و شەداد كوپرى عەبدوللە كوپرى قەنانى و عەمرۆ كوپرى عەبدوللە زەبابىيان لەگەل خۇيان هىتابوو. كاتىك گەيشتنە لاي پىنغەمبەر(د.خ)، سلاۋيان بۇ نارد و وتيان: شاىەتى دەدەن تۆ نىزدراۋى خۋاپەت و خۋاپەك جگە لەخۋاى تاقانە بوونى نىيە.

پىنغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: منىش شاىەتى دەدەم خۋاپەك جگە لەخۋاى تاقانە بوونى نىيە و من نىزدراۋى خوام.

فەرموۋى: ئىۋەن گىرنگى بەلەمپەرەكان نادەن؟ كەس ۋەلامى نەدايەۋە. پىنغەمبەر(د.خ) وتەكانى دووبارە كىردەۋە، بەلام كەس ۋەلامى نەدايەۋە. كاتىك بۇ چۋارەم جار وتەكەى هىنايە سەرزمان، يەزىد كوپرى عەبدولمەدان وتى: بەلى، ئىمەين گىرنگى بەلەمپەرەكان نادەين و چۋار جار وتەكەى دووبارە كىردەۋە.

پىنغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەگەر خالىد نەينووسىبوو كەباۋەپرتان هىناۋە و بۇ شەپرى ئىمە نەھاتون، سەرى ئىۋەم دەخستە بەرپىتتان.

يەزىد كوپرى عەبدولمەدان وتى: سوئىند بەخۋا نەۋەسفى تۆ دەكەين نە ۋەسفى خالىد.

پىنغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: كەۋاتە ۋەسفى كى دەكەن؟

وتى: ۋەسفى خۋادەكەين كەبەھۆى تۆۋە رىگەى نىشانى ئىمەدا.

پىنغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: قەسەكانت راستە.

پىنغەمبەر(د.خ) پىرسى: لەرۇزگارى جاھلى بەچ ھۇكارىك بەسەر دىژمنانى خۇتان زال

ده بوون؟

وتیان: ئیغه به سهر که سدا زال نه ده بووین.

فرمووی: با، به سهر شو که سانه دا زال ده بوون که شپری ئیوه یان ده کرد.

وتیان: ئەی پیغه مبه (د.خ)، هۆکاری سهر که وتیمان ئەوه بوو هاوده نگ بووین و دووبه ره کی له ناو ئیغه دا بوونی نه بوو و هیچ کات ستهم کردنمان ده سته پینه ده کرد.

پیغه مبه (د.خ) فرمووی: راسته.

پیغه مبه (د.خ) قهیس کوپی حوسینی کرده سهر کرده ی نیردر اوانی مناله کانی حارس کوپی که عب و له کو تاییه کانی شهوال یا سهره تا کانی زیحه ججه بو لای خه لکه که ی خویان گه رانه وه. چوار مانگ زیاتری نه خایاند پیغه مبه (د.خ) کوچی دوایی کرد.

عه بدوله کوپی ئەبی به کر ده ئیت: کاتیک نیردر اوانی مناله کانی حارس کوپی که عب پوشتن، پیغه مبه (د.خ) عه مرۆ کوپی حه زمی ئەن ساری بو لای ئەوان نارد تا فیه و سونه ته کانی پیغه مبه (د.خ) و داب نهری ته کانی موسولمانیان فیر بکات و زه کات کو بکاته وه. نامه ی فرمان و کاره کانی ئەوی به مشیوه یه نووسی:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەم وتاری خوا و پیغه مبه ره، ئەی ئەو که سانه ی باوه رتان هیناره، وه فادای په یمانه کانتان بن، له محمه ده بو عه مرۆ کوپی حه زم، کاتیک ئەو بو یه من ره وانه ده کات، فرمان ده دات له مهر کاریک له خوا بترسیت چونکه پشتیوانی خواپه ره ست و چاکه کارانه و فرمان ده دات حه ق به پینی فرمانی خوا وه ند وه ربگریت و مزده به خوا به خشیت و بو چاکه ناچار یان بکات. خه لکان فیری قورئان و زانسته کانی دین بکات و له خراپه دوریان بخاته وه. هیچ که سینی ناپاک ده ست له قورئان نه دات. ئەرکه کانیان پینبلیت و به شیوه یه کی نهرم و نیان مامله یان له گهل بکات. له سته مکاریدا تووند و تیز بیئت چونکه خوا وه ند له سته م بیزاره و رینگه ی سته می لی گرتوون و فرمووی ته نه حله تی خوا له سته مکاران بیئت.

دیئت مزده ی به هه شت به خه لکان بدات تا کرده وه ی به هه شتییه کان ئەنجام بدن و له جه هه ننه م بیات ترسینیت تا کرده وه ی جه هه ننه مییه کان ئەنجام نه دن. به ده م خه لکانه وه بیئت تا شاره زای کاروباری دین بین و نهریت و سونه ته کان و شیوازه کانی حه ج کردنیان فیر بکات و له فرمانه کانی خوا سه باره ت به حه جی اکبر و حه جی ئەصفر

(ەمەرە) ئاڭگادارىيان بىكاتەوۋە و رىڭگە نەدا كەس لەجل و بەرگى تەسكدا نوپۇز بىكات، دەبىت جەلكان گەرە و فش، دەبىت لەجل و بەرگىك نوپۇز بىكات شەرمى بەدەرەوۋە نەبىت و رىڭگ نەدات كەس پىرچى درىژى خۇى بەۋنيتەوۋە و لەپشتەوۋە بىبەستىت. كاتىك خەلكان لەحالىتىكى گىرژىدان رىڭگ نەدات باسى ھۇز و ەشىرە بىكەن و پىشنىارى ئەو كارە بەخەلكان بىكەن، دەبىت تەنبا پىشنىارى خۇاپەرەستى لەناو خەلكان لەئارادا بىت و ھەركەس پىشنىارى خۇاپەرەستى نەكات و پىشنىارى گەرەنەوۋە بۇ ھۇز و ەشىرە بىكات، بەشمىشېر بىكوژن تا ھەموو گەرەنەوۋەكان تەنبا بۇلاى خۇاۋەند بىت. دەبىت بلىت خەلكان دەستنوپۇز بىگرن و روخسار و دەستىيان تا ئەنىشك و قاچىيان تا پارژنە بشۇن و دەستى تەر بەسەرىاندا بىنن بەھەمان شىۋە كەخۇاۋەند فەرمانى پىداۋە.

دەبىت لەكاتى خۇيدا نوپۇز بخوینن، ركوع و سجد تەواو و بى كەم و كوپى بىت، بەيانى و نىمەرۇ و لەكاتى ئاوا بوونى خۇر و دەمەو ەسەر ئەو كاتى خۇر بەرەو ئاوابوون دەپرات و ئىۋارى كەشەو دادىت پىش ئەۋەى ئەستىرەكان لەناسمان دەركەون و خەوتنان، لەسەرەتای شەو، نوپۇز بخوینن و كاتىك بانگى نوپۇزى ھەينى بفرەموون، بۇ نوپۇزى ھەينى برون و خەلكان دەبىت غوسل بىكەن.

و دەبىت يەك لەسەر پىنجى خۇا لەتالانىيەكان ۋەرىگىرت و زەكاتى دىارىكرایى باۋەپداران كۇبىكاتەوۋە لەداهاتى ئاۋى دە يەك و لەداهاتى دىم و ئاودراۋ بەچال نىۋەى دەيەك و لەھەر دەۋشتر دوو بزن و لەھەر بىست و شتر چوار بزن و لەھەر چل گا يەك گا و لەھەر سى مانگا، گۇرەكەيەكى نىر يا مى و لەھەر چل سەر مەر، يەك بزن.

خۇاۋەند بەمشىۋەيە زەكاتى لەسەر موسولمانان داناۋە. ھەركەس زىاتر بىبەخشىت بۇ خۇى باشە. ھەرچوۋلەكە و مەسىحىيەك كەباۋەر بەنىسلام بىنيت لەرىزى موسولمانان ھەژمار دەكرىت ماف و ئەركەكانى ئەۋانى لەسەر شانە و ھەركەس لەۋان لەسەر دىنەكەى خۇى بىمىنيتەوۋە، بەزۇر بۇ ئەو كارە ناچارى نەكەن و بۇ ھەر بانغىك لەژن و پىاۋ يا ھەر بەندەيەك يەك دىنار يا بەرابەرەكەى ۋەرىگرن. ھەركەس بىدات لەپەنای خۇا و پىغەمبەردايە و ھەركەس نەيدات، دوژمنى خۇا و پىغەمبەرە.

واقدى دەلىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) كۇچى دواىى كرد، ەمرۇ كوپى حەزم لىپرسراۋى ئەو لەنەجران بوو.

دەلىت: لەم سالەدا لەمانگى شەۋال نىردراۋانى خەلكى سەلامان كەحەوت كەس

بوون، بهسهرکردایهتی حبییبی سهلامانی، گهیشتنه لای پیغهمبهر(د.خ).

هروهها لهم سالهدا لهمانگی رههزان، نیردراوانی هوزی غهسان هاتن.

لهم سالهدا لهمانگی رههزان، نیردراوانی تایهفهی غامد گهیشتنه مهدینه.

هروهها لهم سالهدا نیردراوانی هوزی نهزد که ده و چند کس بوون بهسهرکردایهتی سهرد کوپی عهبدولله نهزدی لهگهله دهستهیک لهخهلکانی نهزد گهیشتنه لای پیغهمبهر(د.خ) و باوهپی هیئا. پیغهمبهر(د.خ) سهرکردایهتی خهلکانی نهزدی بهوسپارد و فهرمووی: بههاوکاری موسولمانان لهگهله ناباوهپرانی هوزهکانی یهمن بجهنگیت. سهد کوپی عهبدولله بهفهرمانی پیغهمبهر(د.خ) لهگهله سوپایهک بهریکهوت و لهنزیک جهرش دابهزی کهشاریکی گهمارؤدراو بوو. هوزهکانی یهمن لهوی دهژیان و هوزهکانی خهسههمیش لهکاتی ناگادار بوونهوه لههیرشی موسولمانان پهیوهستیان بوون.

بؤ ماوهی یهک مانگ گهمارؤی خسته سهر جهرش و دوزمن لهناو چوار دیواریدا بوو. نهیتوانی دهستی بهدوزمن بگات و بهناچار گهپرایهوه و کاتیک لهکیوی کوشر نزیک بوونهوه، جهرهشیهکان گومانیان کرد پاشهکشینیان کردوه و شوینیان کهوتن. کاتیک لیی نزیک کهوتنهوه، گهپرایهوه و ژمارهیهکی زؤری لهوان کوشت.

خهلکانی جهرش دوو کهسیان نارده مهدینه بؤ لای پیغهمبهر(د.خ) تا چاودیری بکهن. سهرهتای شهو کهلای پیغهمبهر(د.خ) بوون، فهرمووی: شکور لهکام دیارهدایه. دووان لهخهلکانی جهرش ههستان و وتیان: نهی پیغهمبهر(د.خ) لهدیاری نیمه کیویکی لییه بهناوی کوشر و خهلکانی جهرش بهمشیهویه ناوی دهبن. فهرمووی: کوشر نییه، شوکره.

وتیان: نهی پیغهمبهر(د.خ) چی رویداوه؟

فهرمووی: نیستا قوربانیهکانی خواهند لهوی کوشتار دهکن.

دهلیت: نهو دوو کهسه پوشتنه لای نهبویهکر یا عوسمان، پینی وتن: پیغهمبهر(د.خ) باسی زیانی خهلکهکهی نیوهی کرد، ههستن و بپارینهوه تا دؤعا بگات و خواهند زیان لهسهر خهلکهکهی نیوه ههنگریت. نهوان ههستان و داوایان له پیغهمبهر(د.خ) کرد. فهرمووی: خواهندا زیان لهسهر خهلکهکهیان ههنگره.

نهو دووپیاوه بؤ لای خهلکهکهی خویان گهپرانهوه و زانیان نهو روزهی سهد کوپی

عبدالولله، خه لکه که ی ئهوانی کوشتار ده کرد، هه مان رۆژ و کاژیر بوو که پیغه مبهه (د.خ) فرموده که ی خوی سه بارهت به وان هینایه سه زمان.

کاتیك نیردر اوانی جه رش هاتنه لای پیغه مبهه (د.خ) و باوه ریان به ئیسلام هینا، پیغه مبهه (د.خ) بۆ گونده که یان سنووری دیاری کرد و بۆ له وه پینی ئه سپ و چوارپی و کشتوکالی ئه وان نیشانه ی دانا و به زاندنی ئه و سنووره یاساغ کرا.

ده لیت: له م ساله دا، له مانگی ره مه زان، پیغه مبهه (د.خ)، عه لی کوپی ئه بی تالی بی له گه ل سوپایه ک بۆ غه زای یه مه ن ره وان ه فرموو.

به را کوپی عازبه ده لیت: پیغه مبهه (د.خ) خالید کوپی وه لیدی بۆ شه ر کردن له گه ل خه لکانی یه مه ن ره وان ه کرد تا پیشنیاری ئیسلامیان پیبیکات. من یه کیک بووم له هاو ریکانی ئه و. شه ش مانگ له وی ماینه وه و که سه به پیشنیاره کانی ئیمه رازی ئه بوو. پیغه مبهه (د.خ) عه لی ره وان ه کرد و فرمووی: خالید کوپی وه لید و هاو ریکانی بگه رینه ره وه و ئه گه ر یه کیک له هاو له لانی خالید ویستی بمینیتته وه، رینگه ی پیبیدات.

به را ده لیت: یه کیک بووم له و که سه انه ی له گه ل عه لی کوپی ئه بی تالیب مامه وه. کاتیك گه یشتینه سه ره تا کانی یه مه ن، خه لکه که ی ناگادار بوونه وه و خۆیان ناماده کرد. عه لی نوژی به یانی له گه ل خویندین و دوا ی نوژی ریزه کانی ئیمه ی ریکخست. له به رده ممان وه ستا، سپاسی خوی کرد دواتر نامه ی پیغه مبهه ی بۆ خه لکان خوینده وه. هه موو خه لکانی هۆزی هه مه دان له یه ک رۆژ باوه ریان به ئیسلام هینا و عه لی رو داوه که ی بۆ پیغه مبهه (د.خ) نووسی. پیغه مبهه (د.خ) کاتیك نامه که ی عه لی خوینده وه، سو جده ی برد. دواتر فرمووی: سلا و له هۆزی هه مه دان، سلا و له هۆزی هه مه دان.

دوا ی ئه وان خه لکانی یه مه ن باوه ر به ئیسلام دینن. ئه بوجه عفه ر ده لیت: له م ساله دا نیردر اوانی تایه فه ی زوبه ی هاتنه لای پیغه مبهه (د.خ).

عبدالولله کوپی ئه بی به کر ده لیت: عه مرۆ کوپی مه عدی که رب له گه ل ده سه ته یه ک له خه لکانی زوبه ی د، رۆشته لای پیغه مبهه (د.خ) و باوه ری هینا.

کاتیك خه لکانی زوبه ی د له کاره کانی پیغه مبهه (د.خ) ناگادار بوونه وه، عه مرۆ کوپی مه عدی که رب به قه یس کوپی مه کشوحی مو رادی وت: ئه ی قه یس، تۆ سه ره وه ری خه لکه که تی، ده لین یه کیک له قوره یش به ناوی محمه د له حیجاز ده رکه وتوو ه و ده لیت پیغه مبهه ی خوا به، با برۆین و له کاره کانی ناگادار ببینه وه، ئه گه ر به هه مان شیوه

كەدەئىت، پىنغەمبەرى خوا بىت، كاتىك دەبىنن، لىمان شاراۋە نايىت و باۋەرى پى دىنن و ئەگەر جىياۋز لەمە بىت، لەكار و مەبەستەكەى ئەو بى ئاگا نىن. قەيس كۆپى مەكشۈح بەوتەكانى رازى نەبوو.

عەمرۆ كۆپى مەعدىكەرب سوار بوو و گەيشتە لاي پىنغەمبەر(د.خ) و وتەكانى پىشتراست و باۋەرى هىنا. كاتىك قەيس ئاگادار بوۋىەو، ھەرەشەى لەعەمرۆ كرد و پرقى ئەۋى خستە دلەۋ، وتى: دژايەتى منى كرد و گرنگى بەبۆچوونەكەى من نەدا. دەئىت: عەمرۆ كۆپى مەعدىكەرب لەناو مئالەكانى زوبەيد و سەركرەدى خەلكان فەرە كۆپى مەسىكى مورادى بوو. كاتىك پىنغەمبەر(د.خ) كۆچى دوايى كرد، ھەنگەرپايەۋ.

لەم سالەدا، پىش ئەۋى عەمرۆ كۆپى مەعدىكەرب لەگەل خەلكانى زوبەيد بىرواتە لاي پىنغەمبەر(د.خ)، فەرە كۆپى مەسىك لەپاشاكانى كىندە دابرا و گەيشتە مەدىنە بۇ لاي پىنغەمبەر(د.خ).

عەبدوللە كۆپى ئەبى بەكر دەئىت: فەرە كۆپى مەسىكى مورادى لەپاشاكانى كىندە دابرا و دژايەتى ئەۋانى كرد. ھاتە لاي پىنغەمبەر(د.خ). پىش ئىسلام لەنىۋان ھۆزى موراد و ھەمەدان شەرىك روويدا. لەشەرىك كەبە رەزم ناۋى دەرکرد، ھەمەدانىيەكان بەسەر ھۆزى موراددا سەرکەوتن و ژمارەيەكى زۆريان لەۋان كوشت. ئەو كەسەى ھەمەدانىيەكانى بۇ شەرى مورادىيەكان برد، ئەجدەع كۆپى مالك بوو كەبوۋە ھۆكارى رىسۋايى خەلكەكەى. فەرە كۆپى مەسىك لەمباروۋ ھۆنراۋەيەكى ھۆنىيەۋە و تىايدا باسى پاساۋەكانى شكستەكەى خۇيان دەكات و دەئىت:

((ئەگەر پاشاكان ھەمىشەيى دەبوون، ئىمەيش ھەمىشەيى دەبوۋىن.

ئەگەر گەرەكان دەمانەۋە، ئىمەيش دەماينەرە.))

كاتىك فەرە باۋەرى بە پىنغەمبەر(د.خ) هىنا، ھۆنراۋەيەكى ھۆنىيەۋە بەم ناۋرەۋكە:

((كاتىك پاشاكانى كىندە

ۋەك قاچىكى نەخۇش لەكار بگەون

چوارپىنى بۇ لاي محەمەد غار پىدەدەم

چوونكە زۆر پىنى ھىوادارم))

كاتىك گەيشتە لاي پىنغەمبەر(د.خ)، پىنى وت: ئەى فەرە، لەروداۋەكەى رۆزى رەزم

كەزىيان بەرخەلكەكت كەوت، خەمبارىت؟

وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، ھەركەس خەلكەكى گرفتارى بەلا بىت، بەھمان شىۋە كەخەلكەكى من گرفتار بوو، خەمبار دەبىت.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: بەلام ئەم رووداۋە لەئىسلامدا دەبىتە ھۆى خىر و خوشى بۇ خەلكەكت.

پىغەمبەر(د.خ) ئەۋى كرده لىپرسراۋى ھۆزەكانى موراڧ و زوبەيد و مەزجەح و خالىد كوپرى سەئىد كوپرى عاسى لەگەل ئەو نارد و پىكەۋە زەكاتيان كۆدەكردەۋە. خالىد ماىەۋە تا ئەو كاتەى پىغەمبەر(د.خ) مرد.

لەسانى دەى كوچ، جارود كوپرى عەمرۆ لەگەل نىردراۋانى تاىفەى عەبدقەيس گەشىتنە مەدینە. جارود، مەسىحى بوو.

كوپرى ئىسحاق دەئىت: كاتىك جارود گەشىتە خزمەت پىغەمبەر(د.خ)، گفتوگو و پىشنىارى ئىسلامى پىكرد و بۇ باۋەپھىنان، ھانىدا.

جارود وتى: ئەى محەمەد، تا ئىستا لەسەر دىنەكەى خۆم ماومەتەۋە، دىنەكەى خۆم پىشنگوۋى دەخەم و باۋەر بەدىنەكەى تۆ دىنم، بەلام نایا دىنەكەى من پىشتراست دەكەیتەۋە؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: بەلى و دىنىام خواۋەند تۆى بۇ دىنىكى باشتەر رىنوۋىنى كردۋە.

دەئىت: جارود باۋەرى ھىنا و ھاورىكانىشى موسولمان بوون. داۋاى چارۋىيان لە پىغەمبەر(د.خ) كرد، فەرموۋى: نىمە تا پىتانی بەم.

وتیان: چارۋىى وىل لەرىگادا ھەىە، دەتوانىن سوارىيان بىن و بۇ ولاتى خۆمان بگەپىنەۋە؟

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: دەستيان لى مەدەن چۈونكە ناگرە.

دەئىت: جارود بۇ لای خەلكەكەى خۆى گەپراپەۋە و موسولمانىكى بپوادار بوو تا مرد. لەسەردەمى ھەنگەپرانەۋە زىندوو بوو. كاتىك خەلكەكەى لەئىسلام ھەنگەپرانەۋە و باۋەشيان بۇ دىنى پىشوو كردەۋە، مونزەر كوپرى نەعمان كوپرى مونزەر ناسراۋ بەغور، ھەنگەپراپەۋە. جارود ھەستا و شاىەتوومانى ھىناىە سەرزمان و پىشنىارى ئىسلامى كرد و وتى: ئەى خەلكىنە، شاىەتى دەدەم خواىەك جگە لەخۋاى تاقانە بوونى نىبە و محەمەد بەندە و نىردراۋى ئەۋە. سەركۆنەى ھەنگەپراۋەكانى كرد.

پینگه مبه‌ر (د.خ) پېش گرتنی مه‌ککه عه‌لا کوپری حه‌زه‌می بو گه‌یاندی بانگه‌وازی ئیسلام بو لای مونزه‌ر کوپری ساوی عه‌بدی په‌واڼه کرد. مونزه‌ر باوه‌ری هی‌نا و دوا‌ی مردنی پینگه‌مبه‌ر (د.خ) و پېش نه‌وه‌ی خه‌لکانی به‌حره‌ین له‌دین هه‌لبگه‌رینه‌وه، کوچی دوا‌یی کرد. عه‌لا لای نه‌و به‌نوینه‌رایه‌تی پینگه‌مبه‌ر (د.خ)، فه‌رمانزه‌روایی به‌حره‌ینی ده‌کرد.

هه‌روه‌ها له‌سالی ده‌یم، نیردراوانی تایه‌فه‌ی مناله‌کانی حه‌نیفه گه‌یشتنه لای پینگه‌مبه‌ر (د.خ).

کوپری ئیسیحاق ده‌لئیت: نیردراوانی تایه‌فه‌ی حه‌نیفه گه‌یشتنه لای پینگه‌مبه‌ر (د.خ)، موسه‌یله‌مه‌ی که‌زاب (دروژن) کوپری حه‌بیب له‌ناوایاندا ده‌بینزا و له‌مالی کچی حارس، ژنی یه‌کیک له‌ئه‌نسار دابه‌زین. موسه‌یله‌مه‌یان برده لای پینگه‌مبه‌ر (د.خ) و نه‌ویان به‌جل و به‌رگ دا‌پوشیبوو. پینگه‌مبه‌ر (د.خ) له‌گه‌ل ده‌سته‌یه‌ک له‌هاوه‌لانی خوی له‌مزگه‌وتا دانیشتبوو. لقیکی تازه پینگه‌ییوی خورمای له‌به‌رده‌مدا بو. کاتی‌ک هاته لای پینگه‌مبه‌ر (د.خ)، گه‌فتوگو‌ی ده‌ستپنکرد. پینگه‌مبه‌ر (د.خ) فه‌رمووی: سویند به‌خوا نه‌گه‌ر داوای نه‌م لقه خورمایه بکه‌یت، پیتی ناده‌م.

یه‌کیک له‌پیره‌کانی مناله‌کانی حه‌نیفه له‌خه‌لکانی یه‌مامه، ده‌لئیت: داستانی موسه‌یله‌مه جیاواز له‌مه بو، کاتی‌ک نیردراوانی مناله‌کانی حه‌نیفه پوشتنه لای پینگه‌مبه‌ر (د.خ)، موسه‌یله‌مه‌یان لای باره‌کانیان دانا و کاتی‌ک باوه‌ریان هی‌نا، باسی نه‌ویان کرد و وتیان: نه‌ی پینگه‌مبه‌ر (د.خ)، یه‌کیک له‌هاوه‌لانی خو‌مان لای باره‌کان داناوه تا چاودیریان بکات.

پینگه‌مبه‌ر (د.خ) فه‌رمووی: چیان به‌وان به‌خشییوه به‌موسه‌یله‌مه‌ی بیه‌خشن و فه‌رمووی: نه‌و خراپتر له‌ئیه‌ویه نییه. مه‌به‌ستی نه‌وه بوو چاودیری که‌ل و په‌لی هاوړیکانی ده‌کات.

ده‌لئین: نه‌وان پوشتن و به‌خششه‌کانی پینگه‌مبه‌ریان به‌موسه‌یله‌مه‌دا، دوژمنی خوا کاتی‌ک گه‌یشته یه‌مامه، له‌موسولمانی په‌شیمان بوویه‌وه و بانگه‌شه‌ی پینگه‌مبه‌رایه‌تی کرد و له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌ی دروی کرد. ده‌یوت: من له‌پینگه‌مبه‌رایه‌تیدا شه‌ریکی محه‌مه‌دم. به‌نیردراوانی وت: مه‌گه‌ر کاتی‌ک ناوی منتان لای محه‌مه‌د باس کرد، نه‌یوت نه‌و له‌ئیه‌ویه خراپتر نییه، بو‌یه نه‌م قسه‌ی کرد چوونکه ده‌یزانی من شه‌ریکی پینگه‌مبه‌رایه‌تیم.

موسەيلەمە وتەى كېشدارى دەھىنايە سەرزمان، بۇ نمونە بۇ لاسايى كردنەوہى قورئان دەيوت:

لقد انعم الله على الحبلى، اخرج منها نسمة تسعى، من بين صفاق وحشى.
واتاكەى: خواوہند بەژنى دووگيان نيعمەتى بەخشى و بوونەوہرىكى زيندوى ليھىنايەدەر، لەنيوان كۆيلە و ئاژەلەكان.

ھەرۈھا نوپۇزى لەسەر شوينكەوتەكانى خوى ھەنگرت و شەراب و زىناى بۇ ھەلال كردن. شاھىتەى بۇ پىغەمبەرايەتى پىغەمبەردا و بەمشىوہىە منالەكانى ھەنپە شوينى كەوتن و لەدەورى كۆبوونەوہ.

خوا دەزانئيت راستىيەكان چۆن بوو.
ئەبوجەغفەر دەئيت: لەم سالەدا نىردراوانى ھۆزى كىندە گەيشتنە لاي پىغەمبەر(د.خ). سەرکردەكەيان ئەشعەس كوپرى قەيس كىندى بوو.

لەكوپرى شىھابى زوھرى دەگىرنەوہ: ئەشعەس كوپرى قەيس لەگەل شەست سوار لەخەلكانى كىندە ھات و پۇشتنە ناو مزگەوت، قژى پرچ كردبوو، جل و بەرگى رەش و سىپيان پۇشيبوو و كەنارەكانيان بەھەرر رازاندبوويەوہ. كاتىك گەيشتنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، فەرمووى: مەگەر ھىشتا باوہرتان نەھىناوہ؟
وتيان: بەلى باوہرمان ھىناوہ.

فەرمووى: كەواتە ئەم ھەررە چىيە بەگەردنتانەوہ. ئەوان ھەررەكەيان لەجلەكانى خۇيان كردهوہ و فېراندە.

ئەشعەس وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، ئىمە منالەكانى ئاكل ئەلمورارين و تۇيش بەھەمان شىوہ منالى ئاكل ئەلموراريت.

پىغەمبەر(د.خ) پىكەنى و فەرمووى: عەباس كوپرى عەبدولموتەليب و رەبيعە كوپرى ھارس بۇ ئەوان دەگىرنەوہ.

دەئيت: رەبيعە و عەباس بازركان بوون و كاتىك لەسەرزەمىنى عەرەب سەفەريان دەكرد، لەوہلامى خەلكان دەيانوت ئىمە منالەكانى ئاكل ئەلمورارين و بەمشىوہىە شانازىيان بەخۇيانەوہ دەكرد كە(ئەمە نازناوى يەكىك لەپاشاكانى كىندە بوو كەپىيان دەوت ئاكل ئەلمورار (ئالفخۇر) وەك بلىنى نىشانەيەك بوو بۇ دەسەلات و ھىز.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئىمە منالەكانى عەزريم، ناوى دايكى خۇمان بەخراپە نابەين و ھاشا لەباوكى خۇمان ناكەين.

ئەشعەس کوپری قەیس وتی: ئەی خەلکانی کێندە، گوێتان لەم وتەیه بوو، سوێند بەخوا ھەرکەس لەمەدوا بلیت منائی ئاگل ئەلمورارین، ھەشتا قامچی لێدەدەم.

واقدی دەلیت: لەم سائەدا نێردراوانی ھۆزی موخاریب ھاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

ھەروەھا لەم سائەدا نێردراوانی رەھاویبەکان ھاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

لەم سائەدا عاقیب و سەبید لەنەجرانەو ھاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ) و پیڤەمبەر(د.خ) پەیمان نامە ی ناشتی بۆ نووسین.

لەم سائەدا نێردراوانی خەلکانی عەبەس ھاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ).

دەلیت: لەم سائەدا لەمانگی رەمەزان، عودە ی کوپری حاتەم گەیشتە لای پیڤەمبەر(د.خ).

ھەروەھا لەم سائەدا باوکی عامری راھیب لەدەرباری ھێرقل مرد وکەنانه کوپری عەبدیالەیل و عەلقەمە کوپری عەلا سەبەرەت بەمیراتی ئەو شەر و کێشەیان نایەو و پیڤەمبەر(د.خ) لەبەرژەوھندی کەنانه داوھری کرد و فرمووی ئەوان شارنشین و تو بیابان نشین.

دەلیت: لەم سائەدا نێردراوانی تایەفە ی خەوھلان ھاتنە لای پیڤەمبەر(د.خ). ژمارەیان دە کەس بوو.

یەزید کوپری ئەبی حەبیب دەلیت: دوا ی ناشتی حۆدەبیبیە و پێش شەری خەبەر، ریفاعە کوپری زەیدی جوزامی زەبیبی ھات و کۆیلەیکە بە پیڤەمبەر(د.خ) بەخشى و باوھری بەئیسلا م ھینا. پیڤەمبەر(د.خ) نامەیکە بۆ خەلکەکە ی نووسی کەناوھرۆکەکە ی ئەمە یە:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەمە نامە ی پیڤەمبەرە بۆ ریفاعە کوپری زەید کەمن ئەوم بۆ لای خەلکەکە ی و خزمەکانی پەوانە کرد تاپێشنیاری ئیسلا م و باوھر ھینان بەخوا و پیڤەمبەریان پێبکات و ھەرکەس رازی بێت یەکیکە لەموسولمانان و ھەرکەس رازی نەبێت، دوو مانگ دەر فەتی ھە یە.))

کاتیک ریفاعە بۆ لای خەلکەکە ی خۆ ی گەپرایەو، بەپێشنیارەکانی رازی و باوھریان ھینا و رینگە ی حورە ی رەجلایان گرتەبەر و لەو ی نیشتەجی بوون.

کوپری ئیسحاق دەلیت: کاتیک ریفاعە کوپری زەید لای پیڤەمبەر(د.خ) گەپرایەو و نامەکە ی پیڤەمبەری ھەنگرتبوو، بەپێشنیارەکانی رازی و زۆری نەخایاند دەحیە کوپری

خەلىفەي كەلبى لاي قەيسەرى فەرمانرەواي رۆم گەرايەوہ. پىغەمبەر(د.خ) دەحىيەي پەوانە كرديبوو. ئەو كالاي بازىرگانى لەگەل خويدا برد و كاتىك گەيشتە دولى شنار، ھونەيد كوپى عەوہز و كوپرەكەي كەھەردووكيان لەتيرەي زەليعى جوزام بوون، ھىرشيان كردهسەر و سامانەكەيان گرت. كاتىك منالەكانى زەيبب، كەسەكانى رىفاعە، ئاگادار بوونەوہ، ھىرشيان كرده سەر ھونەيد. نەعمان كوپى ئەبى جەعال يەكەك بوو لەوان. كاتىك رووبەرۈو بوونەوہ و شەريان دەستپىكرد، سامانەكەي دەحىيەيان ۋەرگرتەوہ. دەحىيە گەرايەوہ بۇ لاي پىغەمبەر(د.خ) و رووداوەكەي بۇ باس كرد و وتى: دەبىت تۆلە لەھونەيد ۋەربگرين. پىغەمبەر(د.خ) زەيد كوپى حارسەي پەوانە فەرموو. سوپايەكەي كرده ھاورىي. زەيد بەرەو غەتەفان و وائل و سەلامان و سەعد كوپى ھوزەيم پۇشت كەدراي باوہرەينان لەھورە رەجلا نىشتەجى بيوون.

لەو كاتەدا رىفاعە كوپى زەيد لەكەراعى رەبە بوو. بى ئاگا و دەستەيەك لەمنالەكانى زەيببى لەگەلدا بوو. منالەكانى دىكەي زەيبب لەھورە لەمەسىلى رۆژھەلات بوون. سوپاكەي زەيد كوپى حارسە لەلای ئەولاجەوہ ھات و لەلای ھورەوہ ھىرشى برد و ھەرچى مال و سامانىيان بەدەست ھىنا، ھەليانگرت و ھونەيد و دوو كوپرەكەي لەمنالەكانى ئەحنەف و كەسەك لەمنالەكانى زەيببىيان كوشت.

كاتىك منالەكانى زەيبب ئاگادار بوونەوہ و سوپاكە لەساراي مەدان بوو، حسان كوپى مە سوار ئەسپەكەي زەيد بەناوى عەجاجە بوو. ئەنىق كوپى مە سوار ئەسپەكەي باوكى بوو بەناوى رەغال و باوكى زەيد كوپى عەمرۆ سوار ئەسپەكەي بەناوى شىمر. بەرىكەوتن تا لەسوپاكەي زەيد نزيك كەوتنەوہ. باوكى زەيد بەئەنىف كوپى مەلى وت: تەواوى كە وپرۆ چوونكە ئىمە لەزمانى تۆ دەترسين. ئەنىف مايەوہ. كەمىكى دىكە بۇ پىشەوہ پۇشتن و ئەسپەكەي دەستى لەزەوى دەدا، ئەنىف وتى: تۆ دەتەوئت بەو دوو ئەسپە بگەيت و من دەخووزم بەو دووپياوہ. جەلەوى ئەسپەكەي بەرەلأ كرد و پىيان گەيشتەوہ، وتيان: ئىستا كەھاتووئت رىگە لەزمانى خۆت بگرە و پەلە مەكە. بپريادرا جگە لەحسان كوپى مە كەس قسە ئەكات. لەرۆزگارى جاھليەت و شەيەك لەنىوان ئەواندا بوو و كاتىك يەكيان دەيوست شەمشىر بوەشىنىت، دەيووت: (سوورى)

كاتىك لەسوپاكە نزيك كەوتنەوہ، سوارىكى پم بەدەست ھاتەپىنى، ئەوانى بۇ پىشەوہ برد و ئەنىف وتى: سوورى، بەلام حسان وتى: نارام بە. كاتىك گەيشتە لاي زەيد كوپى حارسە، حسان وتى: ئىمە خەلكانىكى موسولمانين.

زهید وتی: سورهی همد بخوینه. حسان سووری همدی خویند که پیشتر له دهحیهی کلبی فیر ببوو.

زهید کوپی حارسه وتی: لهناو سوپادا جار بدن ناوچهکهی ئەوان بو ئیمه حهرا مه گهر نهوهی که سینک خیانته بکات. حسان کوپی مله خوشکهکهی خوی کهژنی نهی وهیر کوپی عودهی زهیبی بوو، لهناو نهسیرهکاندا بینی و زهید کوپی حارسه وتی: لهگهل خوت بیبه. نهو بهندی خوشکهکهی خوی گرت و دایکی فرزی زهلیعی وتی: کچهکانتان دهبن و دایکهکانتان پشتگوئی دهخن. یهکیک له منانهکانی زهیب وتی: نه مه جادووی ژنهکانی زهیبه. یهکیک له سوپایهکان هم قسهی بیست و زهیدی لی ناگادار کردهوه. فهرا منیدا بهندی دوو دهستی خوشکهکهی حسانیان کردهوه وتی: لهگهل پورزاکانی خوت دانیشه تا خواوند فهرا منی خوی سهبارت بهئیهوه دهریکات. فهرا منی به سوپاکهیدا روونهکهنه نهو دۆلهی هم سی کهسه لیوهی هاتوون. ئەوان شهوانه گهرا نهوه لای کهسهکانی خویان و شیریان خوارد و لهگهل چهند کهسینک بو لای ریفاعه کوپی زهید بهریکهوتن. لهناو نهو کهسانهی نهو شهوه بو لای ریفاعه کوپی زهید پوشتن، باوکی زهید کوپی عهمرۆ و باوکی شهماس کوپی عهمرۆ و سوهد کوپی زهید و بهعجت کوپی زهید و بهرزح کوپی زهید و سهعلهبه کوپی عهمرۆ و موخهریبه کوپی عودهی و ئەنیف کوپی مله و حسان کوپی مله، دهبینران.

به ره بهیان گه یشتنه لای ریفاعه، حسان پنی وت: تو دانیشتوویت و بز ن ده دوشیت و ژنانی جوزامیان نهسیر کردووه چونکه بههوی نامهکهی تووه فریودرا بوون.

ریفاعه کوپی زهید داوای وشترهکهی کرد و بو پوشتن ناماده بوو، بهخوی دهوت: تو زیندوویت، یا ناوی زیندووت هه لگرتووه. چاویان بهنومهیه کوپی زهفاره برای زهیبی کوژراو کهوت و بهرهو مه دینه بهریکهوتن. سی رۆژ له رینگه دا بوون و کاتیک گه یشتنه مه دینه، روویان له مزگهوت کرد، یهکیک نهوانی بینی و وتی: وشترهکان لی ره مه خوینن چونکه دهستیان دهقرتیت. وشترهکانیان نه خهواند و دابهزین. کاتیک پوشتنه لای پیغه مبه (د.خ) و نهوانی بینی، به دهست ئیشارهی کرد تا بینه پینش. کاتیک ریفاعه قسهی کردنی دهسپیکرد، یهکیک لهناو خه لکان ههستا و وتی: نهی پیغه مبه (د.خ)، ئەوان جادووگهرن. دوو جار قسهکهی دووباره کردهوه.

ریفاعه وتی: خوا لهو کهسه خوش بیت که نه مرۆ چاکه مان لهگهل دهکات. نه مهی وت

و نامەكەى پىڧەمبەرى گەراندهوه و وتى: بىگرە ئەى پىڧەمبەر(د.خ) چوونكه نامەكەى كۆنە و خىانەتەكەى تازەىه.

پىڧەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئەى كۆرە بىخوئىنە و بلىّ چىبە؟

كاتىك نامەكە خوئىندراىهوه، پرسىارى لىكردن و رووداوهكەيان بۆ باس كرد.

پىڧەمبەر(د.خ) فەرمووى: چى لەكوژراوهكان بكەم؟ سى جار وتەكەى دووبارە كردهوه.

رىفاعە وتى: ئەى پىڧەمبەر(د.خ) تۆ باشتەر دەزانى ئىمە حەلالى تۆ حەرام ناكەين.

باوكى زەيد كۆپى عەمرۆ وتى: ئەى پىڧەمبەر(د.خ)، زىندوووهكان ئازاد بكە و ئىمە

خوئىنى كوژراوان لەبەر چاوا ناگرين.

پىڧەمبەر(د.خ) فەرمووى: باوكى زەيد بۆچوونەكەى پەسەندە، عەلى لەگەل ئەوان

بۆ.

عەلى وتى: ئەى پىڧەمبەر(د.خ)، زەيد گوئىراىهالى فەرمانەكانى من ناىت.

پىڧەمبەر(د.خ) فەرمووى: شمشىرەكەى من لەگەل خۆت ببە. شمشىرەكەى بەعەلىدا.

عەلى وتى: ئەى پىڧەمبەر(د.خ)، چوارپىم نىبە سوارى بم.

پىڧەمبەر(د.خ) وشترى سەعلەبە كۆپى عەمرۆ بەناوى مەكحال پىدا. كاتىك خەلكان

بەرىكەوتن، نىردراوى زەيد كۆپى حارسە كەسوار لەسەر يەككە لەوشترەكانى ئەبى

وہبر بوو، دەرکەوت و ئەويان داہەزاندا.

نىردراو وتى: ئەى عەلى من چكارەم؟

عەلى وتى: مالىان ناسىبىهوه و وەريانگرتەوه.

بەرىكەوتن تا گەيشتنە سوپاكە و ھەموو سامانى خوئان لەسوپاكە وەرگرتەوه

بەشىوہىەك نەمەدىان لەژىر بارەكان دەردهىنا.

نىردراوانى منالەكانى عامر كۆپى سەعسەعە.

كۆپى نىسحاق دەئىت: نىردراوانى عامر لەگەل عامر كۆپى توفەيل و ئەربود كۆپى

قەيس كۆپى مالك و جەبارەى سولەمى كەسەركرده و بىرمەندەكانى خەلكان بوون،

ھاتنە لای پىڧەمبەر(د.خ). عامور كۆپى توفەيل مەبەستى خىانەتى لەسەردابوو.

خەلكەكەى پىئيان وتبوو: ئەى عامر خەلكان موسولمان بوون. تۆيش باوہر بىنە.

عامر وتى: سۆيىند بەخو سۆيىندم خواردووه دانەنىشم تا عەرەبەكان بېنە شۆيىنكەوتەى من.

كاتىك پۇشتەنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، بەئەربەدى وت: كاتىك گەيشتىنە لاي ئەو پياو، من سەرقالى دەكەم و تۇ بەشمشېر بېكوژە.

كاتىك گەيشتەنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، عامر كوپى توفەيل وتى: ئەى محەممەد، شتېكمان پى بېخەشە.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: نا، مەگەر كاتىك باوەر بەخو لاي تاقانە بىنىت.

دووبارە وتى: ئەى محەممەد شتېكمان پى بېخەشە. پىغەمبەر(د.خ) وتەكەى خۇى دووبارە كىردەو. عامر چاوپان بوو ئەربود كارەكەى تەواو بكات، بەلام ئەربود لەشۆيىنى خۇى نەدەجوولآ، كاتىك كىردارى ئەربودى بىنى، وتى: ئەى محەممەد، شتېكمان پىبېخەشە. پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: نا، مەگەر كاتىك باوەر بەخو لاي بىنىت.

كاتىك پىغەمبەر(د.خ) رازى نەبوو هېچى پىبېخەشىت، وتى: سۆيىند بەخو مەدىنە پردەكەم لەسوارە سوورەكان و پىادەكان. كاتىك پۇشت، پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: خو لاي ئەو، شەرى عامر كوپى توفەيل لەمن دوور بخەرەو.

كاتىك نىردراوانى منالەكانى عامر لاي پىغەمبەر(د.خ) پۇشت، عامر بەئەربودى وت: دواى ئەو پىشنىارى كوشتنى ئەوم پىكردى، چىت بەسەر هات، سۆيىند بەخو لەتۇ زىاتر لەمەموو خەلكانى زەوى دەترسام، بەلام چىتر نا.

ئەربود وتى: بى باوك، بەلە مەكە، هەركاتىك وىستم بېكوژم، دەبوويته دىوارىك لەنىوان من و ئەو، جگە لەتۇ كەسم نەدەبىنى، دەتويست بەشمشېر تۇ بكوژم؟

منالەكانى عامر بەرەو دىارى خۇيان بەرىكەوتن و لەرىگا، خو لاي ئەو، عامر كوپى توفەيلى گىرفتارى تاعون كىرد و ئەوى كوشت. ئەم رووداوه لەمالى ژنىكى سەلولى روويدا. لەكاتى مەرگ وتى: ئەى منالەكانى عامر، غودەيك هاوشىوھى غودەى وشترمر لەمالى ژنىكى سەلولى.

هاولانى عامر دواى بەخاك سپاردنى ئەو پۇشت و كاتىك گەيشتەنە سەرزەمىنى

منالەكانى عامر، خەلك دەورىان گرتن و لەئەربودىان پرسى: چ هەوالىكت پىئە؟

ئەربود وتى: هېچ، پىشنىارى پەرەستىنى شتېكى بەئىمە دەكرد، حەزم دەكرد

ئىزدەيدۇ بۇ ئەمەلىي بېكەت. يەك دۇرۇز دۇرۇز ئەمەلىي بەھەستى قوشۇشنى
 وشترەكەي لەمال پۇششەدەر، خواھەند ھەورەتريشقىيەكى نارد و خۇي و وشترەكەي
 سووتان.

ئەربۇد، لەدايكەوہ برای لوبەيد كوپرى رەبيعه بوو.

ئىزدراوانى ھۆزى تەي ھاتنە لاي پىغەمبەر(د.خ) كەزەيد ئەلخەيل سەركردەيان بوو.
 كاتىك گەيشتنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، گەفتوگۇيان لەگەل كەرد و پىشنىيارى ئىسلامى
 پىكردن. باوہريان ھىنا و لەسەر باوہرەكەيان بەردەوام بوون.

كوپرى ئىسحاق دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەزەيد ئەلخەيل وتى: ھەركام
 لەخەلكانيان بۇ تايبەتمەندىيەك وەسەف كەردووه، و كاتىك ھاتنە لاي من، شىاوى ئەو
 وەسەف نەبوون جگە لەزەيد ئەلخەيل كەبۇ وەسەفى زىاتر شىاوى بوو. ئەمەلىي بەزەيد
 ئەلخەير ناو بەرد. فەيد و زەوييەكانى دىكەي بەو سپارد و لەمبارەوہ نامەيەكى نووسى.
 زەيد رىنگەي سەرزەمىنى خۇي گرتەبەر و پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: خۇزگە زەيد
 لەگەرماي مەدىنە گيان دەرباز بكات.

كاتى زەيد گەيشتە دىيارى نەجد و لەسەر ئاويك بەناوى قەدە دابەزى، تا، ئەمەلىي
 داگرت و گيانى سپارد. دۇرۇز مەرگى، ژنەكەي نامەكانى پىغەمبەرى سووتاند.
 لەسالى دەي كۆچ، موسەيلەمەي دۇرۇز نامەيەكى بۇ پىغەمبەر(د.خ) نووسى و
 رايگەيان لەپىغەمبەرىدا شەرىكە.

عەبدوللە كوپرى ئەبى بەكر دەلىت: موسەيلەمە نامەيەكى بۇ پىغەمبەر(د.خ) نووسى
 بەم ناوہرۇكە:

((لەموسەيلەمە پىغەمبەرى خوا بۇ مەمەد پىغەمبەرى خوا، سلاو لەتۇ چوونكە
 لەپىغەمبەرايەتى ئىمەيان كەردە شەرىكى تۇ، نىوہى سەرزەمىن بۇ ئىمە دەبىت و نىوہى
 بۇ قورەيش بەلام قورەيشىيەكان خەلكانىكى داگىرەن.))

دۇرۇز ئەمەلىي بۇ پىغەمبەر(د.خ) ھىنا.

ئەمەلىي كوپرى مەسعودى ئەشجەئى دەلىت: بىستەم كاتىك پىغەمبەر(د.خ) نامەي
 موسەيلەمەي خويىندەوہ، بەئىزدراوہكانى وت: ئىوہ چى دەلىن؟

ئىزدراوہكان وتيان: شويىنكەوتەي قەسەكانى ئەوين.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئەگەر كوشتنى ئىزدراوہكان ناپەوا نەدەبوو، دەمكوشتن.

دواتر نامەيەكى بۇ موسەيلەمە نووسى بەم ناوہرۇكە:

((بسم الله الرحمن الرحيم. له محمەد پىغەمبەرى خوا، بۇ موسەيلەمەى درۆزن، سلاؤ لەو كەسەى شوينكەوتەى رىگەى رىزگارىيە، بەلام دواتر، سەرزەمىن تايبەتە بەخو و بەهەركام لەبەندەكانى بخوازىت، دەيبەخشىت، ئەنجامى كارەكان بۇ خۇپارىزانە.))
ئەم نامەيە لەكۆتايى سالى دەيەمى كۆچ نووسرا.

ئەبوجەغفەر دەلىت: بەوتەيك بانگەشەى پىغەمبەرايەتى موسەيلەمەى درۆزن و كەسانىتر لەرۆزگارى پىغەمبەر(د.خ)، دواى ئەو روويدا كە لەحجى مائناوايى گەرايەو و بەهۆى نەخۆشيبەكەيەو، گيانى سپارد.

باوكى موويەبەى موالى پىغەمبەر(د.خ) دەلىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) كۆتايى بەحجى مائناوايى هينا و بۇ مەدينە گەرايەو، بەدژواري رىگەى دەپرى. ئەم هەوالە لەهەموو ناوچەكان بلاؤ بوويەو و ئەسود لەيەمەن و موسەيلەمە لەيەمامە سەريان بەرز كەدەو. پىغەمبەر(د.خ) لەكارەكانى ئەوان ئاگادار بوويەو. كاتىك پىغەمبەر(د.خ) تەندروستى بەدەست هينايەو، تولىحە لەسەرزەمىنى منالەكانى ئەسەد شۆرشى كرد. دواتر لەمانگى موحرەم نەخۆشيبەكەى دەستى پىكرد و بەهۆيەو گيانى ئەسپەردە كرد.

ئەبوجەغفەر دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) بۇ هەمو ئەو ناوچانەى باوهرپان بەئىسلام هينابو، لىپرسراوانى خۆى نارد تا زەكات كۆيكەنەو.

عەبدوللە كوپرى ئەبى بەكر دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) بۇ وەرگرتنى زەكات لىپرسراوانى خۆى بۇ هەمو ناوچە ئىسلامىيەكان رەوانە فرەموو. موهاجىر كوپرى ئومەيبەى بۇ سەنعا نارد و لەوى بوو كەئەسود عەنەسى بانگەشەى پىغەمبەرى بەرز كەدەو، زياد كوپرى لوبەيدى ئەنسارى بۇ حەزەرمەوت نارد، عودەى كوپرى حاتەمى كەدە كردە لىپرسراوى كۆكردنەوى زەكاتى خەلكانى تەى، مالك كوپرى نەويرەى بۇ كۆكردنەوى زەكاتى تايەفەى منالەكانى حەنزەلە راسپارد. لىپرسراوى كۆكردنەوى تايەفەى منالەكانى سەعد دوو كەس لەخۆيان بوون. عەلا كوپرى حەزەرمەى بۇ بەحرەين ناردو عەلى كوپرى ئەبى تالىب بۇنەجران.

لەمانگى زىقەعدەى سالى دەيەمى كۆچ، پىغەمبەر(د.خ) خۆى بۇ حەج نامادە كرد و فرەمانيدا خەلكانىش خۆيان نامادە بكەن.

عائشە هاوسەرى پىغەمبەر(د.خ) دەلىت: پىنج رۆژ بۇ كۆتايى زىقەعدە

پىغەمبەر(د.خ) بەمەبەستى حەج مەدىنەى بەجىئەشت. تەنيا باسى حەج دەكرا تا گەيشتە سەرف. پىغەمبەر(د.خ) قوربانى لەگەل خۇى برد و دستەيك لەسەر كردهكان ھاورىيەتيان دەكرد. فەرموو بووى نىيەتى عەمرە بگەن مەگەر ئەو كەسەى قوربانى ھىنايىت. ئەو رۆژە گرفتارى نەخۇشى مانگانە بووم، پىغەمبەر(د.خ) ھات و بينى دەگريم و فەرموو: عايشە ئەگەرى ھەيە گرفتارى نەخۇشى مانگانە بوويىت؟
وتم: بەلى، خۇزگە ئەم سائە بۇ ئەم سەفەرە نەدەھاتم.

فەرموو: ئەو قەسە مەكە، تۆ ھەموو رى و رەسمەكانى حەج ئەنجام دەدەيت تەنيا بەدەورى مالى خوادا ناسورىتەوہ.

دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) پۇشتە ناو مەككە و ھەركەس قوربانى نەھىنا بوو و ژنەكانيان، نىيەتى عەمرەيان كرد، لەرۆژى قوربان بريك گۆشتى گايان ھىنا بۇ مائەكەى من.

وتم: ئەمە چىيە؟

وتيان: پىغەمبەر(د.خ) بەنوینەرايەتى ژنەكانى خۇيان گاي كردۆتە قوربانى و بۇ رۆژى بەرد ھاويشتن، پىغەمبەر(د.خ) منى لەگەل عەبدولرەحمانى برام نارد.

كوپى ئەبى نەجىح دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) عەلى كوپى ئەبى تالىبى بۇ نەجران ناردبوو. عەلى ئەھرامى بەست و لەمەككە خۇى بە پىغەمبەر گەياند. كاتيك پۇشتە لاي فاتىمەى كچى پىغەمبەر(د.خ)، ئەوى بينى ئىھرامى نەبەستبوو، وتى: ئەى كچى پىغەمبەر(د.خ)، حالت چۆنە؟

فاتىمە وتى: پىغەمبەر(د.خ) فەرموو نىيەتى عەمرە بگەن و ئەھرامان نەبەست. عەلى پۇشتە لاي پىغەمبەر(د.خ) و كاتيك لەھەوالەكانى سەفەرەكەى خۇى ناگادارى كردهوہ، پىغەمبەر(د.خ) فەرموو: بړو بەدەورى مالى خوادا بسورپړەوہ.

عەلى وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، ھاوشىوہى تۆ نىيەتم كردوہ.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموو: بړو ھاوشىوہى ھاوريكانت ئىھرام دابنى.

دەلىت: وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ) كاتيك ئىھرام دەبەست وتم ئەى خوايە نىيەتى من، نىيەتى بەندە و پىغەمبەرى تۆيە.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموو: قوربانيت پىيە؟

وتم: نا.

دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) ئەوى لەقوربانى خۇى كرده شەريك. عەلى ئىھرامى بەست تا

ئەو كاتەى كۆتايى بەرى ورەسمەكانى حج ھىنا. پىغەمبەر(د.خ) بۇ ئەۋىش قوربانى كرد.

يەزىد كوپرى تەلخە دەلىت: كاتىك عەلى كوپرى ئەبى تالىب لەيەمەنەۋە ھات تا پىغەمبەر(د.خ) لەمەككە بىيىت، بەخىرايى ھات و كەسىك لەھاۋەلانى خۇى ۋەك سەركرەدى سوپاكەى دەستىنشان كرد. ئەو كەسە، فەرمانىدا خەلكان ئەو حىلانە بپوشن كە لەيەمەنەۋە ھىناۋى. كاتىك سوپاكە لەمەككە نزيك كەوتەۋە، عەلى بۇ بىيىنى ئەوان لەمەككە پۇشتەدەر و كاتى بىيىنى جەلكانىان پۇشيوە، وتى: بۇ ئەو كارەتان كرد؟

وتى: فەرماندا بپوشن تا كاتىك ھاتن رازاۋە بن.

عەلى وتى: پىش ئەۋەى بگەنە لاي پىغەمبەر(د.خ)، حىلەكان داكەنن.

دەلىت: حىلەكانى ۋەرگرتەۋە و سوپاكە، لەم كارە پەنجان.

باۋكى سەئىدى خدرى دەلىت: كەسانىك سكالايان لەعەلى كوپرى ئەبى تالىب كرد.

پىغەمبەر(د.خ) بۇ خەلكان قەسى كرد و بىستەم دەيفەرموو: ئەى خەلكىنە، سكالاً لەعەلى مەكەن، چوونكە ئەو لەكارى خوا يا لەرىگەى خوا، توندوتىژى دەكات.

عەبدوللە كوپرى ئەبى نەجىح دەلىت: دۋاى ئەۋەى پىغەمبەر(د.خ) كۆتايى بەرى

ۋرەسمەكانى حج ھىنا و خەلكانى فىر كرد، وتارى بەناۋانگى خۇى بۇخەلكان

خوئندەۋە. سەرەتا سپاسى خۋاى كرد و دواتر فەرمۋى:

((ئەى خەلكىنە، وتەكانم بىيىست ئەگەرى ھەيە دۋاى ئەم سائە ھىچ كات ئيوە لىرە

نەبىنم.

ئەى خەلكىنە، خوئىن و مائەكانتان، ۋەك ئەم رۇژە و ئەم مانگە بۇ يەكتر حەرامە.

دەرۋنە بەردەم خواۋەند و لەكرەۋەكانى ئيوە دەپرسن. من ناگادارم كردنەۋە، ھەركەس

ئەمانەتلىكى لايە، بۇ خاۋەنەكەى بگەرىنئىتەۋە، سوو لەناۋچوو، تەنيا مافتان

بەسەرمایەى خۇتانەۋە ھەيە. نەستەم بكنە و نەبە ستەم رازى ببن. خواۋەند فەرمانى

داۋە سوو نەمىنئىت، سووى عەباس كوپرى عەبدولموتەلىبىش لەناۋچوو. يەكەم خوئىن

بەفېرۇ دەپوات، خوئىنى رەبىعە كوپرى حارس كوپرى عەبدولموتەلىبە (رەبىعە كوپرى

حارسىان لەتەمەنى شىرخواردن بەتايەفەى مائەكانى لەيس سپارد و خەلكانى ھوزەيل

ئەۋيان كوشت)

فەرمووی: ئەمە يەكەم خوینى رۇڭگارى جاهلییەتە بەفیرۆ دەروات.

ئەى خەلكینە، چیتەر شەیتان هیوادار نییە لەسەر زەمینەکانى ئیۆه بیپەرەستىن، بەلام ئارەزۆو دەكات لەکرده وەکانى دیکە و لەشتە کەم بەهاکان، شوینکەوتەى فەرمانەکانى ئەو بن. لەشەیتان بۆ دینەکەى خۆتان بترسن.

ئەى خەلكینە، لەبیرکردنەوهى زیادەکان کوفرە تا مانگىك لەسالىك حەلال و لەسالىكى دیکە حەرام بۆ ئەوهى ژمارەى موخەرەمەکانى خواوەند تەواو و حەرامى خواوەند حەلال و حەلالەکەى حەرام بکەن. زەمان بەو شیۆهى رۆژى ئافراندى ئاسمانەکان و زەوى، دەسوپریتەوه و ژمارەى مانگەکان لای خواوەند و لەکتیبى خواوەند دوانزە مانگە، چوار مانگى حەرامە، سى مانگى لەدواى يەك و رەجەبى موزیر کە لەنیوان جومادى و شەعباندايە.

بەلام دواتر: ئەى خەلكینە مافتان بەسەر ژنەكانتانهوه هەیه وئەوانیش بەهەمان شیۆه، مافى ئیۆه لەسەر ژنەكانتان ئەوهیه ئەو كەسەى بیزارن لى، لەسەر فەرشى ئیۆه دانەنیشینن و كارە قیزەون و نارەواكان ئەنجام نەدن و ئەگەر ئەو كارەیان ئەنجامدا، خواوەند رینگەى پىداون هاوجینگەى ئەوان نەكەن و بەشیۆهیهكى نەزۆر سەخت لىیان بەن، ئەگەر دەستیان هەلگرت، رۆژى و پۆششى ئەوان لەسەر ئیۆه پىویستە. لەگەل ژنەكانتان بەشیۆهیهكى نەرم و نیان هەلسوكەوت بکەن چونكە لەدەستى ئیۆه دا ئەسیرن و دەسەلاتىیان نییە. ئەوان وەك ئەمانەتى خوا لەدەستى ئیۆه دان و بەهۆى وشەکانى خواوەند حەلالن بۆتان.

ئەى خەلكینە، گوئى لەوتەکانى من بگرن چونكە ئاگادارم کردنەوه، شتىكم بۆ ئیۆه بەجیهىشت ئەگەر پىشتى پىببەستىن، هیچ كات گومرا نابن، كتیبى خوا و سوونەتى پىغەمبەرى خوا.

ئەى خەلكینە، ببیستىن چونكە ئاگادارم کردنەوه، تىبگەن، هەر موسولمانىك برائى موسولمانىكى دیکەیه، موسولمانان بران و بۆ هیچ كەس مالى براکەى حەلال نییە مەگەر ئەوهى بەرەزامەندى خۆى پىی ببەخشیت. ستم لەیهك مەكەن، خواوەندا، ئایا ئاگادارم کردنەوه؟

دەلىت: خەلكان وتیان: بەلى.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووی: خوايە شایەت بە؟

عوباد كورى عبدولله كورى زوبەیر دەلىت: ئەو كەسەى وتەکانى پىغەمبەرى

به دهنگی بهرز به خه لکان دهگه یاند، ره بیعه کوپی ئومه ییه کوپی خه له ف بوو. دهیوت:
 پیغه مبه (د.خ) ده فرمیت بلی: نهی خه لکینه ده زانن، نه مه چ مانگیکه؟
 وتیان: مانگی حه رامه.

پیغه مبه (د.خ) فرمووی، بلی: خوا خوین و سامانی ئیوهی وهک نه مانگه بو یهک
 حه رام کردوو.

دوای ئه وه وتی: بلی پیغه مبه (د.خ) ده فرمیت: نهی خه لکینه ده زانن نه مه چ
 مانگیکه؟

ره بیعه به دهنگی بهرز نه مهی وت و خه لکان وتیان: مانگی حه رامه.

پیغه مبه (د.خ) فرمووی: بلی، خوین و ماله کانتان وهک نه مانگه بو یهک حه رامه تا
 نه و کاتهی ده گه رینه وه لای پهروه ردگار.

پیغه مبه (د.خ) فرمووی: بلی: ده زانن نه مه چ روژیکه؟

ره بیعه نه مهی وت و خه لکان وتیان: روژی حه جی نه کبه ره.

پیغه مبه (د.خ) فرمووی: پیغه مبه (د.خ) مال و سامانی ئیوهی وهک نه روژه بو یهک
 حه رام کردوو تا نه و کاتهی ده گه رینه وه بو لای پهروه ردگار.

محهمه کوپی نیسحاق ده لیت: پیغه مبه (د.خ) له عه ره فه وهستا، نه و کیهی لهوی
 وهستا بوو به مه وقیف ناوی بردو هه مو عه ره فه مه وقیفه. به ره به یانی موزده لیغه له قه زه ح
 وهستا و فرمووی: ئیره مه وقیفه. و هه مو موزده لیغه مه وقیفه و کاتیک له شوینی
 قوربانی کردن قوربانی کرد، وتی: ئیره قوربانگه یه و هه مو مه نی قوربانگه یه.

پیغه مبه (د.خ) کو تایی به ری و ره سمه کانی حه ج هینا و خه لکانی فی ر کردو روونی
 کرده وه چ شتیک له کاتی حه ج کردن جه لال و چ شتیک حه رامه. نه مه حه جی مالئاوایی
 بوو چوونکه پیغه مبه (د.خ) دوای ئه وهی حه جی نه کرد.

نه بو جه عفر ده لیت: ژماره ی نه و غه زانه ی پیغه مبه (د.خ) به شداری تیا کرد بیست و
 شهش دانیه و به وته یهک بیست و حه وت. نه و که سهی ده لیت بیست و شه شه، غه زه ی
 خه بیهر و غه زه ی وادی نه لقورا که له خه بیهره وه به ریکه وت، به یهک غه زه ده زانیت
 چوونکه دوای کو تایی هاتن له شه ری خه بیهر نه گه رایه وه بو ماله که ی خزی و لهویوه
 به ره و وادی نه لقورا به ریکه وت و نه دوو غه زه یان به یهک غه زا له قه له مدا.

نه و که سهی ده لیت بیست و حه وته، خه بیهر به غه زه یه کی جیاواز له وادی نه لقورا

دەزانیت.

کۆپى ئىسحاق دەلیت: ھەموو ئەو غەزوانەى پىڭھەمبەر(د.خ) خۆى بەشدارى تیا کرد، بیست و شەش دانەیه. یەكەم غەزای ئەو لەوھدان كەپیتی دەلین غەزوهى ئەبوا.

دواى ئەو غەزوهى لەوات لەلای رەزوهى لەدۆلى یەنبەع.

غەزوهى بەدرى یەكەم كەشوین كورز كۆپى جابرى فیهىرى كەوت.

غەزوهى بەدرى گەورە كەسەر كرده كانی قوریشى تیاكوزرا و ژەمارەیهكى زۆریان ئەسیر کران.

غەزوهى منالەكانى سولهیم كەتا كدر پیشرەوى کرد. كدر ناوى یەكێك لەچالۆه كانی منالەكانى سولهیمە.

غەزوهى سوهیق كە بەمەبەستى شوین كەوتنى ئەبوسوفیان تا قرقرە ئەلكەدر پیشرەوى کرد.

غەزوهى غەتەفان كەرووى كرده نەجد و بەغەزوهى زى ئەمر بەناوبانگە.

غەزوهى بوحران كە ناوى یەكێك لەكانەكانى حىجازە.

غەزوهى ئۆخۆد.

غەزوهى جەمرا ئەلئەسەد.

غەزوهى منالەكانى نەزیر.

غەزوهى زات ئەلرقاع كەهیرشى كرده سەر نەخل.

غەزوهى بەدرى كۆتایی.

غەزوهى دومەئەلجەندەل.

غەزوهى خەندەك.

غەزوهى منالەكانى قورەیزە.

غەزوهى منالەكانى لەحیانی ھوزەیل.

غەزوهى زیقەرد.

غەزوهى منالەكانى موستەلیقى خوزاعى.

غەزوهى حۆدەیبییه. پىڭھەمبەر(د.خ) لەم سەفەرەدا مەبەستى جەنگى نەبوو بەلام

ناباوەرەن رینگەیان لى بەست.

غەزوهى خەیبەر.

عەمرە ئەلقەزا.

غزهوی گرتنی مهککه.

غزهوی حنین.

غزهوی تاییف.

غزهوی ته بوک.

پیغه مبه (د.خ) له نو غزه دا خوئی شهری کرد که به در و نؤجود و خندهک و قوره یزه و موسته لیلیق و خه بیهر و گرتنی مهککه و حنین و تاییفه.

محهمه د کوپی یه حیا کوپی سه هل ده لیت: هموو شهره کانی پیغه مبه (د.خ) بیست و شش دانیه.

محهمه د کوپی عومر ده لیت: شهره کانی پیغه مبه (د.خ) ناسراوه و سه بارت به وان بوچوونه کان وهک یه که. که س له ژماره ی نه وان جیاوازی نییه و بیست و هوت دانیه. نه گهر جیاوازی هه بیست سه بارت به پیش و پاشی نه وان.

له عبدالله کوپی عومریان پرسى: پیغه مبه (د.خ) له چند شهره دا به شداری کرد؟
وتى: بیست و هوت.

وتیان: له چند دانیه ان به شدار بوویت.

وتى: بیست و یهک دانیه. یه که میان خندهک. به شداری شش غزه م نه کرد هر چند تامه زوی به شداری کردن و هموو جاره کان داوام له پیغه مبه (د.خ) ده کرد به لام رازی نه ده بوو تا نه وهی له شهری خندهک مؤله تی پندام.

واقدی ده لیت: پیغه مبه (د.خ) له یانزه غزه دا خوئی شهری کرد. نو غزه و یان نه وان له کوپی نیسحاق باسمان کرد و ده لیت پیغه مبه (د.خ) له غزه وى وادی نه لقا ورا شهری کرد و کوپله که ی به تیر کوژا.

ده لیت: له غزه ی غابه شهری کرد و چند که سیکی کوشت و له م روزه دا موحرین کوپی نه زله کوژا.

سه بارت به ژماره ی نه سوپایانه ی پیغه مبه (د.خ) بو شهره روانه ی کردن
بوچوونه کان جیاوازه.

عبدالله کوپی نه بی به کر ده لیت: پیغه مبه (د.خ) له کاته ی هاته ناو مه دینه تا
گرتنی مهککه، سی و پینج سوپای بو شهره روانه کرد.

سوپاي عوبەيد كوپى حارسى بۇ ئەھيا نارد كەچائىكە لەسەنىيەت ئەلمورە.
 سوپاي حەمزە كوپى عەبدولموتەلىب كە بۇعەيس لەكەنارى دەريا رەوانەى كرد.
 دەستەيەك شەپرى حەمزە پىشتر لەشەپرى عوبەيدە دەزانن.
 شەپرى سەعد كوپى وەقاس لەخەرارى حىجاز.
 شەپرى عەبدوللە كوپى جەحش لەلاى ئەخلە.
 شەپرى زەيد كوپى حارسە لەقردە، يەكئىك لەچالەكانى نەج.
 شەپرى مورشەد كوپى ئەبى مورشەدى غەنەوى لەرەجىع.
 شەپرى مونزەر كوپى عەمرۆ لەبئىر مەعوونە.
 شەپرى باوكى عوبەيدەى جەراح لەزۇئەلقسە لەسەر رىگەى عىراق.
 شەپرى عومەر كوپى خەتاب لەتوربە لەسەرزەمىنى منالەكانى عامر.
 شەپرى عەلى كوپى ئەبى تالىب لەيەمەن.
 شەپرى غالىب كوپى عەبدوللەى كەلبى لەيسى لەكەدەيد كە لەمەلوح كوژرا.
 شەپرى عەلى كوپى ئەبى تالىب لای منالەكانى عەبدوللە كوپى سەعد لەخەلكانى
 فەدەك.

شەپرى باوكى عەوجاى سولەمى لەسەرزەمىنى منالەكانى سولەيم كەخۆى و ھاوولانى
 ھەموويان كوژران.
 شەپرى عوكاشە كوپى موحسن لەغومرە.
 شەپرى باوكى سەلمە كوپى عەبدنەسود لەقەتنى نەجد يەكئىك لەچالاولەكانى
 منالەكانى ئەسەد و لەم شەپردە مەسعود كوپى عوررە كوژرا.
 شەپرى مەمەد كوپى موسلىمەى حارسى لەقەرتاى ھەوازين.
 شەپرى بەشىر كوپى سەعد لەسەرزەمىنى منالەكانى مۇرە لەفەدەك.
 شەپرى بەشىر كوپى سەعید لەيەمەن و جەناب، و بەوتەيەك جەبار لەسەرزەمىنى
 خەيبەر.

شەپرى زەيد كوپى حارسە، لەجەموم، سەرزەمىنى منالەكانى سولەيم.
 شەپرى زەيد كوپى حارسە لەگەل ھۆزى جوزام لەسەرزەمىنى حەسمى.
 شەپرى زەيد كوپى حارسە لەوادى ئەلقورا كەرووبەرووى منالەكانى فەزارە بوويەو.
 دوو شەپرى عەبدوللە كوپى رەواحە و ھەردووكيان لەخەيبەر و لەيەكئىك لەشەپرەكان
 يەسىر كوپى رەزامى كوشت.

داستانى يەسىرى كوپرى رەزامى جوولەكە بەمشىۋەيە: ئۇ نىشتەجىنى خەيبەر و خەلكانى غەتەفانى بۇ شەپ لەگەل پىغەمبەر(د.خ) كۆدەكرده. پىغەمبەر(د.خ) عبدوللە كوپرى رەواحه و دەستەيەك لەموسولمانانى رەوانە فرموو. عبدوللە كوپرى ئەنيس ھاوپەيمانى منالەكانى سەلمە لەناوياندا دەبينرا.

كاتىك عبدوللە و سوپاكەي پۇشتە لاي، گفتوگوڭيان لەگەل كرد و بەلئىيان پىدا و وتيان: ئەگەر بىتتە لاي پىغەمبەر(د.خ)، كارىكت پىدەسپىرئىت و رىزىت دەگرئىت. زۆريان قسە كرد تا ئوھى لەگەل دەستەيەك لەجوولەكەكان لەگەلئيان بەرىكەوت. عبدوللە كوپرى ئەنيس ئوھى لەرىزى خۆى سوارى و شتر كرد. كاتىك گەيشتە شەش مىلى خەيبەر و شوئىنىك بەناوى قرقرە، يەسىر كوپرى رەزام لەرۇشتن بۇ لاي پىغەمبەر(د.خ) پەشىمان بوويەو. عبدوللە ھەستى پىكرد و دەستى بۇ شمشىر برد و قاچى قرتاند. يەسىر بەداردەستەكەي دەستى لەسەرى عبدوللەي دا و شكاندى. ھەركام لەموسولمانان ھىرشىيان كرده سەر جوولەكەي تەنىشتى و ئەوانيان كوشت جگە لەيەك كەس كە سوار لەسەر چوارپىكەي خۆى ھەلات.

كاتىك عبدوللە كوپرى ئەنيس گەيشتە لاي پىغەمبەر(د.خ)، تفى كرده سەر برىنەكەي. چلكى نەكرد و چاك بوويەو.

شەپرى عبدوللە كوپرى ەتەك لەخەيبەر كەباوكى رافىعى كوشت. ھەروھە پىغەمبەر(د.خ) لەنىوان بەدر و ئۇخۇد محەمەد كوپرى موسلىمەي لەگەل چەند كەسىك لەموسولمانان بۇ كوشتنى كەعب كوپرى ئەشرف رەوانە كردو ئەويان كوشت. ھەروھە عبدوللە ئەنيسى بۇ كوشتنى خاليد كوپرى سوفيان كوپرى نەبىحى ھوزەلى رەوانە كرد كە لەنەخلە يا ەرەفە خەلكانى بۇ شەپ لەگەل پىغەمبەر(د.خ) كۆدەكرده. عبدوللە ئوھى كوشت.

عبدوللە كوپرى ئەنيس دەئىت: پىغەمبەر(د.خ) بانگى كردم و فرمووى: بىستوومە خاليد كوپرى سوفيان خەلك كۆدەكاتمەو تا شەپ لەگەل ئىمە بكات. ئىستا لەنەخلە يا ەرەفەيە، برۆ و بىكوژە.

دەئىت: وتم: ئەي پىغەمبەر(د.خ)، تايبەتەندىيەكانى باس بكە تا بتوانم بىناسمەو. پىغەمبەر(د.خ) فرمووى: كاتىك دەبىنىت، شەيتانت بىر دەخاتمەو. نىشانەكەي ئوھىە كاتىك بىبىنىت، لەرزىنىك لەجەستەي خۆت ھەست پىدەكەيت.

دەلىت: شمشيرم ھەلگرت و بەرىكەوتم. خاليدم بينى چەندىن ژنى لەگەلدا بوو. بەدوای شوينيك بۇ نيشتهجى كردنى ئەوان دەگەرا. دەمو ئىوارى بوو. كاتيك ئەوم بينى، بەھمان شيۆه پىغەمبەر(د.خ) فەرموو بووى، لەرزىنىكم لەجەستەى خۇمدا ھەست پىكرد. بۇ لای ئەو بەرىكەوتم. دەترسام شەر لەگەل ئەو بىتتە ھۇى ئەوھى نويزەكەم بىفەوتىت. لەكاتى پۇشتن بەسەر نويزەكەم خویند. كاتيك لىنى نزيك بوومەو، پرسى: كىت؟

وتم: يەكك لەعەرەبەكان، بىستومە خەلكان بۇ شەر لەگەل ئەو پياوھ كۆدەكەيتەوھ. منيش ھاتووم.

وتى: بەلى، بەو كارەوھ سەرقالم.

كەمىك پياسەمان كرد و كاتيك دەرفەتم دەستكەوت، بەشمشير كوشتم. گەرامەوھ. ژنەكانى گەيشتنە سەرى. كاتيك گەرامەوھ بۇ لای پىغەمبەر(د.خ)، سلوم كرد، سەيرى كردم و فەرموو: سەركەوتوو بوويت؟

وتم: بەلى. كوشتم.

فەرموو: راست دەكەيت.

پىغەمبەر(د.خ) ھەستاو گەراپەوھ بۇ مالمەكەى خۇى. كاتيك گەراپەوھ، داردەستىكى پىدام و فەرموو: ئەى عەبدوللە، ئەم داردەستە بگرە و با ھەميشە پىت بىت. دەلىتك داردەستەكەم ۋەرگرت و گەرامەوھ بۇ لای كەسەكانى خوم، وتیان: ئەم داردەستەت لەكوپوھ ھىناوھ؟

وتم: پىغەمبەر(د.خ) پىنى بەخشىم و فەرموو ھەميشە پىم بىت؟

وتیان: بىرۆ پىرسە بۇچى داردەستەكەى بەتۇدا؟

گەرامەوھ و وتم: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، بەچ مەبەستىك داردەستەكەت بەمندا؟

فەرموو: بۇ ئەوھى لەرۆژى ھەستانەوھ لەنىوان من و تۆ نيشانە بىت چوونكە لەو رۆژەدا ئەوانى داردەستیان بەدەستەوھىە، ژمارەيان كەمە.

عەبدوللە كوپى ئەنيس داردەستەكەى پەيوەستى شمشيرەكەى خۇى كرد و تا كاتى مەرگ پىنى بوو. ۋەسىەتى كرد داردەستەكە بخەنە ناو گۆرەكەى.

شەپرى زەيد كوپى حارسە و جەغفەر كوپى ئەبى تاليب و عەبدوللە كوپى رەواھە لەمووتەى شام.

شەپرى كەعب كوپى عومەيرى فەغارى لەزات ئىتلاخى شام كە لەگەل ھاورىكانى

خۆی لەوی کوزران.

شەری عۆیەیینە کوپی حوسن لەگەڵ منالەکانی ئەلعەنبەر و منالەکانی تەمیم. پێغەمبەر(د.خ) عۆیەیینە بۆ لای ئەم تايەفە پەوانە فرموو، کەسانیکى زۆرى گوشت و چەندین کەسى لى ئەسیر کردن.

عایشە دەلیت: بە پێغەمبەرم وت: نەزرم کردوووە یەکیک لەکۆیلەکانی منالەکانی ئیسماعیل نازاد بکەم.

فرمووی: ئەسیرەکانی منالەکانی عەنبەر دەگەن، یەکیان بەتۆ دەبەخشم تا نازادی بکەیت.

کوپی ئیسحاق دەلیت: کاتیک ئەسیرەکان گەیشتنە مەدینە، نێردراوانی منالەکانی تەمیم و لەناویان رەبیعە کوپی رەفیع و سەبرە کوپی عەمرۆ و قەعقاع کوپی مەعبەد و وەردان کوپی موحریز و قەیس کوپی عاسم و مالک کوپی عەمرۆ و ئەقرەع کوپی حابس و حەنزەلە کوپی دارم و فراس کوپی حابس بۆ نازاد کردنی ئەوان پۆشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). لەناو ژنە ئەسیرەکان ئەسما کچی مالک و کاس کچی ئەری و نەجوە کچی نەهد و جومەیعە کچی قەیس و عەمرە کچی مەتەر دەبینران.

شەری غالیب کوپی عەبدوللەى کەلبى لەیسی لەسەرزەمینى منالەکانى مۆرە و لەم شەردا مێرداس کوپی نەهیک بە دەستی زەید کوپی حارسە و یەکیک لەئەنسارییەکان کوزرا. پێغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەو بەزەیدی وت: بۆ کەسینکت کووشت کەوتى لا الە الا الله؟

شەری عەمرۆ کوپی عاس لەزات ئەلسلاس.

شەری کوپی ئەبى حەدرەد و ھاوریکانى لەدۆلى ئەزەم.

شەری عەبدوللە کوپی ئەبى حەدرەد لەبیشە.

شەری عەبدولرەحمان کوپی عەوف.

شەری باوکی عوبەیدەى جەراح لەکەنار دەریا و بەشەری خەبت ناوی دەرکرد.

محەمەد کوپی عومەر دەلیت: ھەموو غەزاکانی پێغەمبەر(د.خ) و ئەو دەستە شەپکەرانی پەوانەى فرموو، چل و ھەشت دەستە.

واقدی دەلیت: لەسانی دەیەم لەمانگی رەمەزان جەریر کوپی عەبدوللەى بیجلى ھاتە

لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەرى ھینا. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بۆ وێران کردنی بتی

زوتەلخەسە رەوانە فەرموو.

دەلئىت: لەم سالدەدا وەبر كۆپى يەحنس پۆشتە لای گورەكانى يەمەن و پيشنيارى ئىسلامى پيكردن و لای كچەكانى نەعمان كۆپى بەرزج دابەزىن. ئەوان موسولمان بوون و كەسيان بۇ لای فيروزى دەيلەمى نارد تا باوەر بەئىسلام بيئيت و باوەرى هينا هەروەها مەركبۇد و عەتا كۆپى وەھب كۆپى مونەبە بارەريان بەئىسلام هينا. يەكەم كەسان لەيەمەن قورئانيان كۆكرەو، عەتا كۆپى مەركبۇد و وەھب كۆپى مونەبە بوون. لەم سالدەدا لەيەمەن بازان لىپرسراوى فارسەكان لەو ولاتە باوەرى بەئىسلام هينا و كەسى بۇ لای پيغەمبەر(د.خ) نارد و لەموسولمان بوونى خۆى ئاگادارى كردهو.

ئەبوجەغفەر دەلئىت: كەسانى دىكە لەگەل عەبدوللە كۆپى ئەبى بەكر و ئەوانەى غەزاكانى پيغەمبەر(د.خ) بەبيست و شەش دەزانن، بۆچوونيان يەك ئاگرىتەو. باوكى ئىسحاق دەلئىت: لەزەيد كۆپى ئەرقەم بيست: پيغەمبەر(د.خ) لەنۆزدە غەزا بەشدارى كرد و دواى كۆچ تەنيا حەجى مائناوايى كرد.

دەلئىت: لەزەيدم پرسى: لەچەند غەزا لەگەل پيغەمبەر(د.خ) بوويت؟
وتى: حەفدە.

وتى: يەكەم غەزا چى بوو؟

وتى: غەزاي زات عەسیر يا زات عەشير.

واقدى دەلئىت: ئەمە هەلەيه. من ئەم حەدىسەم بۆ عەبدوللە كۆپى جەغفەر گىپرايەو و وتى: گىپرانەوہى دانىشتووانى عىراق بەو شىوہيە بەلام يەكەم غەزاي زەيد كۆپى ئەرقەم مەريسيە. ئەو گەنجىكى تازەپىنگەيشتوو و لەغەزاي مووتە لەگەل من و عەبدوللە كۆپى رەواحەدا بوو. لەگەل پيغەمبەر(د.خ) زياتر لەسى يا چوار غەزوہ بەشدارى نەكرد.

مەكحول دەلئىت: پيغەمبەر(د.خ) هەژدە غەزاو لەهەشتيان خۆى شەرى كرد. بەدر و ئۆحۆد و ئەحزاب و قورەيزە لەوان بوون.

واقدى دەلئىت: حەدىسى زەيد كۆپى ئەرقەم و حەدىسى مەكحول هەردووكيان هەلەيه.

حه جی مائناوایی

جابر ده لئیت: پیغه مبهه (د.خ) سئ حه جی کرد، دووانیان پیش کۆچ و یه کیان دواي کۆچ، عه مره یه کیشی له گه ل حه جه کانی نه نامدا.

عبدولله کوپی عومر ده لئیت: پیغه مبهه (د.خ) پیش ئه وهی حه ج بکات، دوو عه مره ی نه نامدا.

کاتیك عایشه ئه مه ی بیست، وتی: پیغه مبهه (د.خ) چوار عه مره ی کرد.

موجاهید ده لئیت: بیستم کوپی عومر ده یوت: پیغه مبهه (د.خ) چوار جار عه مره ی کرد. کاتیك عایشه ئه مه ی بیست، وتی: کوپی عومر ده زانئیت پیغه مبهه (د.خ) چوار عه مره ی کرد و یه کیان له گه ل حه جدا بوو.

گیرانه وه یه کی دیکه له موجاهید ده گیرنه وه: من و عوروه کوپی زوبه یر رۆشتینه مزگه وتی پیغه مبهه (د.خ) و عه بدولله کوپی عومر لای حو جره که ی عایشه دانیشتیوو، پیما ن وت: پیغه مبهه (د.خ) چهند عه مره ی کرد؟

وتی: چوار عه مره ی کرد و یه کیان له مانگی ره جه بدا بوو. نه مویست و ته کانی ئه و به درۆ بجه مه وه. جوولنه ی عایشه مان له ژورره که ی خۆیه وه بیست، عوروه وتی: ئه ی دایه گیان، ئه ی دایکی باوه رداران، و ته کانی باوکی عه بدولره حمان ده بیستیت؟ عایشه وتی: چی ده لئیت؟

وتی: ده لئیت پیغه مبهه (د.خ) چوار عه مره ی کرد و یه کیان له مانگی ره جه ب بوو.

عایشه وتی: خواوه ند باوکی عه بدولره حمان ببه خشیت، له هه موو عه مره کانی پیغه مبهه (د.خ) ناماده بوو، له مانگی ره جه ب عه مره ی نه کرد.

هاوسه ره کانی پیغه مبهه (د.خ)

ئه وانه ی دواي مردنی پیغه مبهه (د.خ) هاوسه ری بوون و ئه وانه ی له ده ورا نی ژیا ن لئی جیا بوونه وه و هۆکاره کانی جیا بوونه ویا ن و ئه وانه ی پیش پیغه مبهه (د.خ) مردن. هوشام کوپی محمه د ده لئیت: پیغه مبهه (د.خ) پانزه ژنی کرده هاوسه ری خۆی. سیا نزه یانی برده ماله که ی خۆی و له یه ک کاتدا یانزه ژن هاوسه ری بوو. له کاتی مردن، نو ژنی بوو.

لەرۆزگاری جاهلییەت لەتەمەنی بیست و چەند سالی، خەدیجە کچی خوەیلد کۆری ئەسەد کۆری عەبدولعوزای کردە هاوسەر، ئەو یەکەم ژنی پێغەمبەر(د.خ) بوو. پێشتر ژنی عەتیق کۆری عەبدی مەخزومی بوو. دایکی خەدیجە فاتیمە کچی زائیدە کۆری ئەسەم بوو. کچیکی بۆ عەتیق هێنایە دنیا و عەتیق مرد.

دوای عەتیق، خەدیجە بوو بەهاوسەری باوکی هالە کۆری زەرارە کۆری نەباش. هیند کۆری ئەبی هالە هێنایە دنیا. دوای ئەو، باوکی هالە مرد. کاتیک پێغەمبەر(د.خ) خەدیجە کۆری کردە هاوسەری خۆی، منالەکانی باوکی هالە لای ئەو دەژیا. خەدیجە هەشت منالی بۆ پێغەمبەر(د.خ) هێنایە دنیا: قاسم و تەیبب و تاهیر و عەبدوللە و زینەب و روقییە و دایکی کولسوم و فاتیمە.

ئەبوجەعفەر دەلێت: تا خەدیجە زیندوو بوو، پێغەمبەر(د.خ) کەسی دیکە نەکردە هاوسەری خۆی. و کاتیک مرد، پێغەمبەر(د.خ) ژنی دیکە هینا. سەبارەت بەیەکەم ژن و دوای خەدیجە بۆچوونەکان جیاوازه. دەستەبەک و توویانە عایشە کچی ئەبوبەکر، دەستەبەکی دیکە دەلێن: سوودە کچی زەمەعە کۆری قەیس.

کاتیک پێغەمبەر(د.خ) عایشە وەک هاوسەر هەلبژارد، منال و شیواوی پەردە نەبوو. سوودە بێوژن و پێش پێغەمبەر(د.خ) شووی کردبوو. میژدەکە سەکران کۆری عەمرۆ کۆری عەبد شەمس بوو. سەکران یەکێک بوو لەو موسولمانانەی بۆ حەبەشە کۆچیان کرد و لەوێ باوەری بەنایینی مەسیحی هینا و مرد. پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە سوودی وەک هاوسەری خۆی هەلبژارد.

ئەبوجەعفەر دەلێت: لەنیوان زاناکانی شارەزای ژبانی پێغەمبەر(د.خ) جیاوازی نییە لەوێ کە پێغەمبەر(د.خ) سوودە پێش عایشە برده مالی خۆی.

گێڕانه وەکان سەبارەت بەهاوسەرگیری پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ عایشە و سوودە
عایشە دەلێت: کاتیک خەدیجە مرد و پێغەمبەر(د.خ) هینشتا لەمەککە بوو، خەولە کچی حەکیم کۆری ئومەییە کۆری ئەوقس ژنی عوسمان کۆری مەزعوون پێی وت: ئەی پێغەمبەر(د.خ) بۆ ژن ناهینیت؟

پێغەمبەر(د.خ) فرەمووی: کی بینم؟

وتی: ئەگەر دەخوازیت کچ و ئەگەر دەخوازیت ژن.

پینگەمبەر(د.خ) فەرمووی: کچ وەك کی؟
 وتی: کچی کەسیك كەزباتر لەهەموو خەلكانت خوش دەوئیت، عایشە كچی ئەبوبەكر.
 پینگەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەی بیوژن؟
 وتی: سوودە كچی زەمەه.
 پینگەمبەر(د.خ) فەرمووی: برۆ و قسەیان لەگەل بكە.
 دەئیت: خەولە پۆشتە مائی ئەبوبەكر و دایكى رۆمان دایكى عایشەى بینى، وتی:
 خواوەند خیر و بەرەكەتى بۆ ئیوه ناردووه.
 دایكى رۆمان وتی: مەبەستت چیه؟
 وتی: پینگەمبەر(د.خ) منى ناردووه تا خوازینى عایشە بكەم.
 دایكى رۆمان وتی: من رازیم، چاوەرى به تا ئەبوبەكر دەگەریتەوه.
 كاتيك ئەبوبەكر گەرایهوه، خەولە پینی وت: ئەی ئەبوبەكر، خواوەند خیر و بەرەكەتى
 پینەخشییون. پینگەمبەر(د.خ) منى ناردووه تا خوازینى عایشەى بۆ بكەم.
 وتی: مەگەر عایشە شیاوه بۆ ئەو، عایشە كچی برای ئەوه.
 خەولە كاتيك ئەمەى بیست، بۆ لای پینگەمبەر(د.خ) گەرایهوه و لەوتەكانى ئەبوبەكر
 ناگادارى كردهوه.
 پینگەمبەر(د.خ) فەرمووی: برۆ پینی بلی تۆ لەموسولمانیدا برای منیت و من برای تۆم
 و كچەكەى تۆ شیاوه بۆمن.
 خەولە گەرایهوه و ئەبوبەكرى لەوتەكانەى پینگەمبەر(د.خ) ناگادار كردهوه.
 ئەبوبەكر وتی: چاوەرى به تا دەگەریتەوه.
 دایكى رۆمان بەخەولەى وت: موتعیم كۆپى عودەى داواى عایشەى كردووه بۆ
 كۆپەكەى خۆى و ئەبوبەكر هیچ كات لەبەلینەكەى خۆى پەشیمان نابیتەوه.
 ئەبوبەكر پۆشتە لای موتعیم كۆپى عودەى. ژنى موتعیم و دایكى ئەو كۆپەى
 عایشەى بۆ ئەو ناو بردبوو، لای ئەو دانیشتیبون. وتی: ئەى كۆپى ئەبوبەكر ئەگەر
 كچەكەى تۆ بكەینه ژنى كۆپەكەمان، دینەكەى دەگۆریت.
 ئەبوبەكر رووى كرده موتعیم وتی: تۆ چى دەئیت؟
 موتعیم وتی: ئەو وا دەئیت.
 ئەبوبەكر گەرایهوه و پەیمانەكەى نیوانیان هەلۆهشایهوه. بەخەولەى وت:

پىغەمبەر(د.خ) بانگىشت بگە.

خەولە پىغەمبەرى بانگىشت كرد. هات و عايشەى مارە كرد. لەو كاتەدا تەنيا تەمەنى شەش سال بوو.

دەلئىت: دواى ئەو خەولە پۇشتە لاي سوودە و وتى: سوودە، خواوەند خيّر و بەرەكەتى بۆ تۆ دەويّت.

وتى: مەبەستت چىيە؟

خەولە وتى: پىغەمبەر(د.خ) منى ناردووه تا خوازىيىنى تۆ بگەم.

وتى: رازىم، لەگەل باوكم قسە بگە.

خەولە دەلئىت: باركى سوودە، پىرىكى پەككەوتە بوو. پۇشتە لاي و هاوشىوھى رۆژگارى جاهلييەت سلۆم كرد، وتم: محەمەد كۆرى عەبدوللە كۆرى عەبدولموتەليپ منى ناردووه تا خوازىيىنى سوودەى بۆ بگەم.

وتى: كەسىكى گەورەيە، كچەكەم دەلئىت چى؟

وتى: رازىيە.

وتى: بانگى بگە.

دەلئىت: سوودەم بانگ كرد و پىنى وت: سوودە خەولە دەلئىت محەمەد كۆرى عەبدوللە ئەوى بۆ خوازىيىنى كردنى تۆ ناردووه، كەسىكى رىزدارە و دەتەويّت بىيىتە هاوسەرى ئەو؟

وتى: بەلى.

وتى: محەمەد بىيىنە لاي من.

دەلئىت: خەولە محەمەدى بىرە لاي و سوودەيان مارە كرد.

كاتىك عەبد كۆرى زەمە مامى سوودە كە بۇحەج پۇشتىبوو، گەپرايەوه، نارازى و خۆلى دەكرد بەسەرى خۆيدا و دواتر كاتىك باوهرى هىئا، دەيوت: ئەو رۆژەى خۆلەم دەكرد بەسەرى خۆمدا لەبەر ئەوھى سوودە بىبوو بەهاوسەرى پىغەمبەر(د.خ)، ئەزان بووم.

عايشە دەلئىت: كاتىك پۇشتىنە مەدينە، ئەبو بەكر لەسەنج، گەپرەكى منالەكانى حارس كۆرى خەزرج دابەزى. رۆژىك پىغەمبەر(د.خ) هاتە مالى ئىمە. چەند كەسىك لەپياوھەكانى ئەنساو و چەند ژنىكى لەگەلدا بوو. دايكم هات. دايكم منى هىئا، روخسارى شۆردم و سەرىپۇشنىكى دا بەسەرما. منى بەراكىشان برد و كاتىك گەشتىنە

لای دهرگاکه، که مینک وهستا تا نارام بووینهوه. پوشتمه ناو. پیغه مبهه (د.خ) له ژووره که ی نیمه لهسه تهختیک دانیشتیوو.

دهلیت: منی لای نهو دانیشاند و وتی: نه مه بنه ماله ی توپه، خواوه ندا پیروزیان بیت و توپش بو نهوان پیروز بکات. پیاو و ژنان پوشتن و پیغه مبهه (د.خ) له مانی خو مان له گهل من خهوت. نهو شتریک کی کوشت، نه بزنیکیان سه ری پی. ته مه نم خهوت سال بوو. سه عد کوپی عوباده نهو کاسه ی روژانه دهینارد بو مانی پیغه مبهه (د.خ)، ناردی بو مانی نیمه.

عوروه کوپی زوبه یر به مشیویه بو عه بدولمه لیک کوپی مهروانی نووسی: سه بارهت به خه دیجه کچی خوه یلد پرسپارت کرد تا کاتی مردنی بزانیته؟ مردنی نهو سی سال یا نریک له سی سال پیش کوچی پیغه مبهه (د.خ) بوو و دوا ی مردنی خه دیجه عایشه ی ماره کرد. پیغه مبهه (د.خ) دوو جار عایشه ی بینییوو، پییان دهوت، نهوه هاوسه ری توپه. عایشه ته مه نی شهش سال بوو. کاتیک پیغه مبهه (د.خ) بو مه دینه کوچی کرد، عایشه ی برده ماله که ی خوی و لهو کاته دا ته مه نی عایشه نو سال بوو.

هوشام کوپی محمه د دهلیت: پیغه مبهه (د.خ) عایشه کچی نه بو به کری وهک هاوسه هه لیزارد. ناوی نه بو به کر عه تیق و نهو کوپی نه بی قوحافه عوسمان بوو. پیغه مبهه (د.خ) سی سال پیش کوچ عایشه ی ماره کرد. لهو کاته دا ته مه نی خهوت سال بوو. دوا ی کوچ بو مه دینه له مانگی شهوال له گهل نهو پوشته په رده. نهو کاته ته مه نی نو سال بوو. کاتیک پیغه مبهه (د.خ) مرد، ته مه نی هه ژده سال بوو. ته نیا هاوسه ری پیغه مبهه (د.خ) که کچ بوو، عایشه یه.

دوا ی نهو پیغه مبهه (د.خ) خه فسه کچی عومه کوپی خه تاب ی وهک هاوسه هه لیزارد. پیشت خه فسه کچی خونه یس کوپی حوزافه ی سه می بوو. خونه یس له شه ری به در به شداری کرد و منالی نه بوو. له مناله کانی سه هم جگه لهو کهس به شداری شه ری به دری نه کرد.

دوا ی نهو، پیغه مبهه (د.خ) دایکی سه لمه ی وهک هاوسه ری هه لیزارد.

ناوی نهو هیند و کچی نه بوئومه ییه کوپی موغه یره ی مه خزومی بوو. پیش نهو ژنی باوکی سه لمه کوپی عه بدنه سوه دی مه خزومی بوو. نهویش به شداری به دری کرد و سوارچاکی موسولمانان بوو. له روژی نو خود تیری بهرکهوت و کوژا.

باوکی سەلمە کۆرە پووری پیغەمبەر(د.خ) و لەگەڵ ئەو شیریی خواردبوو. دایکی بەرە کچی عەبدولموتەلیب و لەدایکی سەلمە، عەمرۆ و سەلمە و زینەب و دوپەری هینایە دنیا. کاتیگ باوکی سەلمە مرد، پیغەمبەر(د.خ) حەوتجار تەکبیری وت. وتیان: ئەمە هەلە بوو یا بەهۆی لەبیر کردنەوه؟

پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: هیچیان. ئەگەر هەزار تەکبیر بۆ باوکی سەلمە بوترتیت، کەمە.

پیغەمبەر(د.خ) دایکی سەلمە دواى شەپری خەندەك و لەسانى سینیەمی کۆچ وەك هاوسەر هەلبژارد. کچی حەمزە کۆری عەبدولموتەلیبی کردە هاوسەری کۆرەکەى ئەو یانى سەلمە.

دواى ئەوه لەغەزای مەریسیع لەسانى پینجەمی کۆچ، پیغەمبەر(د.خ) جەویریە کچی حارس کۆری ئەبی زەراری وەك هاوسەر هەلبژارد. پینشتەر ئەو هاوسەری مالک کۆری سەفەوان بوو. منالیان نەهینایە دنیا و لەناو ئەسیرەکانى شەپری مەریسیع، بەپیغەمبەر بڕا. ئەوی نازاد و دواتر کردی بەهاوسەری خۆی. جویریە داواى لە پیغەمبەر(د.خ) کرد ئەسیرەکانى خەلکەکەى نازاد بکات. پیغەمبەر(د.خ) بەداواکەى رازى و ئەسیرەکانى نازاد کرد.

دواى ئەو، پیغەمبەر(د.خ) دایکی حەبیبە کچی ئەبوسوفیانی کردە هاوسەر. پینشتەر هاوسەری عوبەیدالله کۆری جەحش و لەگەڵ میژدەکەى بۆ حەبەشە کۆچی کردبوو. عوبەیدالله لەحەبەشە باوەری بەمەسیحیەت هینا و داواى لەدایکی حەبیبە کرد ئەویش باوەر بێنیت بەلام رازى نەبوو. میژدەکەى وەك مەسیحى مرد و پیغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەهاوسەرگیری لەگەڵ ئەو کەسى بۆ لای نەجاشى نارد و نەجاشى بەهاوەلانی پیغەمبەری وت: کى لەهەمووان زیاتر لەو نزیکە؟

وتیان: خالید کۆری سەعید کۆری عاس.

نەجاشى بەخالیدی وت: دایکی حەبیبە وەك هاوسەری پیغەمبەر(د.خ) دەستنیشان بکە. خالید ئەو کارەى کرد مارهیی ئەویان بەچوارسەد دینار خەمڵاند.

بەوتەیهک پیغەمبەر(د.خ) دایکی حەبیبەى لەعوسمان کۆری عەفان خوازینی کرد و کاتیگ ئەوی ماره کرد، کەسى بۆلای نەجاشى نارد. نەجاشى مارهیی ئەویدا و پەوانەى مەدینەى کرد.

دواى ئەو زینەب کچی جەحشى وەك هاوسەر هەلبژارد. پینشتەر زینەب کچی زەید

کۆپی حارسە موالی و زێ کۆپی پیڤه‌مبەر(د.خ) بوو. خواوەند منالی پینه‌به‌خشی و ئەم نایە پەوانە فرموو:

((وانتقول للذی انعم الله علیه و انعمت علیه امسک عليك زوجک و اتق الله و تخفی فی نفسک ماله مبدیه و تخشی الناس و الله احق ان تخشاه فلما قضی زید منها و طرا زوجنا کما لکی لا یكون علی المؤمنین حرج فی ازواج ادعیائهم اذا قضاوا منهن و طراو کان امر الله مفعولا.

واتاکە ی: کاتیک بەو کەسە ی خواوەند نیعمەتی پینه‌خشیبوو و تۆبیش نیعمەت پینه‌خشیبوو، وت جووتەکە ی خۆت بپاریزە و لەخوا بترسە و ئەو شتە ی خواوەند ناشکراکەری بوو لەناخی خۆتدا حەشارت دەدا چوونکە لەخەلکان دەترسایت و شیاو بوو لەخواوەند بترسیت. کاتیک زەید پستی تیکرد، ئەومان کردە هاوسەری تۆ تا باوەرداران سەبارەت زێکۆرەکانیان کاتیک زێکۆرەکانیان پشتیان تێدەکەن، هیچ لێپرسراویەتیەکیان نەبیت و فرمانی خواوەند دەبیت ئەنجام بدریت.))

خواوەند زینەبی کردە هاوسەری پیڤه‌مبەر(د.خ) و جبرەئیلی بۆ ئەو کارە پەوانە فرموو. زینەب شانازی بەسەر ژنەکانی پیڤه‌مبەر(د.خ) دەکرد و دەیوت: سەرپەرەستی من لەسەرپەرەستی نیووە گەورەتر و نێردراوی من (خوازینیکی) لەنێردراوی نیووە ریزدارترە.

پیڤه‌مبەر(د.خ) سەفییە کچی حەیی کۆپی ئەختەبی ئەزیری کردە هاوسەری خۆی. پیشتر ژنی سەلام کۆپی موشکەم بوو. کاتیک سەلام مرد بوو بەهاوسەری کەنانه کۆپی رەبیع کۆپی ئەبی ئەلحەقیق کە محەمەد کۆپی موسلیمە بەفرمانی پیڤه‌مبەر(د.خ) ئەوی لەگەڵ ئەسیرەکانی دیکە ی منالەکانی ئەزیر کوشت.

کاتیک پیڤه‌مبەر(د.خ) لەروژی خەیبەر ئەسیرەکانی دەبینی و عاباکە ی خۆی دا بەسەفییەدا، تاییەت بوو بەو. پیڤه‌مبەر(د.خ) پیشنیاری نیسلامی پیکرد و باوەری هینا. دواتر نازادی کرد و ئەمە لەسالی نۆیەمی کۆچ روویدا.

پیڤه‌مبەر(د.خ) مەیموونە کچی حارس کۆپی حوزنی کردە هاوسەر. ئەو، پیشتر ژنی عومەیر کۆپی عمرۆ، لەخەلکانی منالەکانی عەقدە ی سەقیف بوو. منالی ئەهینابوویە دنیا. مەیموونە خوشکی دایکی فەزل ژنی عەباس کۆپی عەبدولموتەلیب و پیڤه‌مبەر(د.خ) ئەوی لەسەفەری عەمرە ی قەزا لەسەرف کردە هاوسەر. عەباس کۆپی

عەبدولموتەلىپ كاروبارەكانى ھاوسەرگىرى ئەو دووانەى لەئەستۇ گرت.

ھەموو ئەو ژنانەى باسمان كرد تا كاتى مردنى پىغەمبەر(د.خ) زىندوو بوون جگە لەخەدىجە كەپىشتەر لەمەككە مرد.

پىغەمبەر(د.خ) نەشات كۆپى رىفاعە لەمنالەكانى كەلاب كۆپى رەببىعەى وەك ھاوسەر ھەلبۇزارد. ئەم تايەفەيە ھاوپەيمانى منالەكانى روفاعەى قورەيزە بوون.

سەبارەت بەم ژنە گىپرانەوكان جياوازە: دەستەيەك بەسەنا ناوى دەبەن و دەلئىن ئەسما كۆپى سەلەتى سولەمى و دەستەيەك دەلئىن: ناوى سەبا و باوكى سەلت كۆپى ھەببىبە.

پىغەمبەر(د.خ) شەنبە كچى عەمرۇ غەفارى كردە ھاوسەرى خۇى. ئەم تايەفەيش ھاوپەيمانى منالەكانى قورەيزە بوون. دەستەيەك وتوووانە شەنبا لەمنالەكانى قورەيزە بوو و بەھۆى لەناوچوونى تايەفەكەى، رەچەلەكى ديار نىيە. دەستەيەك ئەوبەيەكەك لەژنەكانى كەنانە دەزانن.

كاتىك شەنبا رۆشتە لاي پىغەمبەر(د.خ)، گرفتارى نەخۆشى مانگانە بوو. پىش ئەوہى پاك بىيئەوہ، ئىبراھىمى كۆپى پىغەمبەر(د.خ) مرد و شەنبا وتى: ئەگەر محەمەد پىغەمبەر دەبوو، خۆشەويستىرىن كەسى نەدەمرد. پىغەمبەر(د.خ) تەلاقىدا.

پىغەمبەر(د.خ) غەزىيە كچى جابر لەتايەفەى منالەكانى بەكر كۆپى كەلابى وەك ھاوسەر ھەلبۇزارد. پىغەمبەر(د.خ) باسى جوانى و ئەندام رىكى ئەوى بىستبوو. باوكى ئەسدى ئەنسارى ساعدى بۇ خوازىينى كردنى ئەو نارد. كاتىك ھاتە لاي پىغەمبەر(د.خ)، تازە باوہرى ھىنابوو، وتى: من بەم كارە رازى نەبووم، لەتۆ پەنا بۇ خوا دەبەم.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئەوى پەنا بۇ خوا ببات، پارىزراوہ. ئەوى بۇ لاي كەسەكانى گەراندەوہ. دەلئىن: لەھۆزى كىندە بوو.

پىغەمبەر(د.خ) ئەسما كچى نەعمان كۆپى ئەسوود كۆپى شەراھىبىلى كىندى كردە ھاوسەرى خۇى و كاتىك لەگەل ئەو رۆشتە پەردە، سىپەتى لەجەستەى ئەودا بىينى، كەرەستەى پىيوستى پىدا و ئەوى بۇ لاي كەسەكانى گەراندەوہ. بەوتەيەك نەعمان ئەوى بۇ لاي پىغەمبەر(د.خ) نارد و تەلاقىدا. ھۆكارەكەى ئەوہ بوو كاتىك پىغەمبەر(د.خ) لىتى نزيك كەوتەوہ، پەناى بۇ خوا برد. پىغەمبەر(د.خ) كەسى بۇ لاي

نەعمان نارد و پرسى: مەگەر ئەمە كچى تۆ نىيە؟

نه عمان وه لآمی دایه وه: بوئا.

له نه سمای پرسى: ئایا تو کچی نه عمان نیت؟

نه سما وتى: به لى.

نه عمان به پیغه مبهرى وت: ته لاقى مه ده چوونکه به مشیوه و بهو شیوهیه. زوری وه سف کرد و وتى: هیچ کات گرفتاری نه خوشی مانگانه نه بووه. پیغه مبهر (د.خ) ته لاقیدا و دیار نییه له بهر وتهی ژنه که بوو یا به هوئی وتهی باوکی که وتى هیچ کات گرفتاری نه خوشی مانگانه نه بووه.

دوای نه وه، خواوه ند، ریحانه کچی زهیدی قورزه ی وهک تالانى به پیغه مبهر (د.خ)

به خشى.

مه قوقس فرمانره وای نه سکه نده ریه ماریه ی قیبیتی پیغه خشى و ئیبراهیمی هینایه

دنیا

نه مانه هاوسره کانی پیغه مبهر (د.خ) بوون و شه شیان قوره ییشین.

نه بوجه عفر ده لیت: له گپرانه وه ی هوشام کوپری محهمه د باسی هاوسره گپری پیغه مبهر (د.خ) له گهل زینه ب کچی خه زیمه نه کراوه که نه ویان به دایکی هه ژاران ناو ده برد و له تابه فه ی مناله کانی عامر کوپری سه عسه عه بوو. پیش پیغه مبهر (د.خ) ژنی توفیل کوپری حارس کوپری موته لیب، برای عوبه ییده کوپری حارس بوو. له مه دینه و له مانی پیغه مبهر (د.خ) کوچی کرد.

ده لیت: له کاتی ژیانی پیغه مبهر (د.خ) هیچ کام له هاوسره کانی جگه له خه دیجه و شه راف کچی خه لیفه خوشکی ده حیه ی که لیبی و عالیه کچی زه بیان نه مردن.

کوپری شیهابی زوهری ده لیت: پیغه مبهر (د.خ) عالیه ی کرده هاوسره ی خوی. نه وه له تابه فه ی مناله کانی نه بی به کر کوپری که لاب بوو. دواتر ماریه ی پيدا و ته لاقى دا.

پیغه مبهر (د.خ) ههروه ها قوتيله کچی قه یس کوپری مه دیکه رب خوشکی نه شمس کوپری قه یسی کرده هاوسره و پیش نه وه ی لیى نزیك بکه ویته وه، مرد و قوتيله و براکه ی له ئیسلام په شیمان بوونه وه.

پیغه مبهر (د.خ) فاتیمه کچی شوره یی وهک هاوسره هه لیزارد.

به وتی کوپری که لیبی نه وه غه زیه کچی جابره ونازناوه که ی دایکی شه ریکه.

پیغه مبهر (د.خ) دوای مردنی میزده که ی وهک هاوسره ده ستیشان کرد. له میزده

كۆنەكەي كوپىكى بوو بەناوى شەرىك و نازناۋەكەي لەوۋە پىپرا. كاتىك پىغەمبەر(د.خ) مەبەستى نرىك بوونەۋەي لى كىرد بىنى تەمەنى زۆرە و تەلاقىدا. داىكى شەرىك پىشتەر موسولمان و دەپۇشتە لاي ژنەكانى قوپرەيش و پىشنىيارى نىسلامى پىدەكردن.

دەلئىن: پىغەمبەر(د.خ) خەۋلە كچى ھوزەيل كوپى ھوبەيرەي كىردە ھاوسەر. كوپى عەباس دەلئىت: لەيلى كچى خەتىم كوپى عودەي كاتىك پىغەمبەر(د.خ) پىشت لەھەتاۋ دانىشتىبوۋ ھات و دەستى لەشانىدا.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: تۆ كىيىت؟
وتى: كچى كەسىنك لەگەل با يەك جىلەويان ھەبوۋ، من لەيلى كچى خەتىم. ھاتووم و خۆم پىشكەش بەتۆ دەكەم تا بىمكەيتە ھاوسەرى خۆت.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ھاوسەرى منىت.
لەيلى بۆ لاي خەلكەكەي خۆي گەرايەۋە و وتى: پىغەمبەر(د.خ) منى ۋەك ھاوسەرى خۆي ھەلبىژارد.

وتيان: كارىكى خراپت كىرد، تۆ ژنىكى خوازىارى پىاۋەكانىت و پىغەمبەر(د.خ) چەندىن ژنى دىكەي ھەيە، بېرۇ و خۆت رىزگار بىكە.
لەيلى گەرايەۋە بۆ لاي پىغەمبەر(د.خ)، وتى: تەلاقم بدە.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: تەلاقمدايت.
دەلئىن: پىغەمبەر(د.خ) عەمرە كچى يەزىدى ۋەك ھاوسەر ھەلبىژارد كەيەكىك بوو لەمنالەكانى رەۋاس كوپى كەلاب.

ئەۋرژانەي پىغەمبەر(د.خ) خوازىينى كىرد و نەبەيىنان

يەكىك لەۋان داىكى ھانى كچى نەبوتالىب بوو بەناوى ھىند. پىغەمبەر(د.خ) خوازىينى كىرد بەلام نەيىردە مائەكەي خۆي چوونك داىكى ھانى وتى منالى ھەيە.

ھەروەھا زىباعە كچى عامر كوپى قەرتى لەكوپرەكەي سەلمە كوپى شەۋام خوازىينى كىرد و وتى: دەبىت بۆچوونى خۆي بېرسىم. پۇشتە لاي داىكى و وتى: پىغەمبەر(د.خ) خوازىينى تۆي كىردوۋە.

وتى: چىت ۋەلام دايموۋە؟
وتى: وتم چاۋەرپى بىت تا ۋەلامى تۆ دەپرسىم.

وتی: مهگەر سهبارەت به پیڤه مبهەر (د.خ) ده بیئت بۆچوونی که سینک پیرسیت، بپۆ و رازی ببه.

سهلمه پۆشته لای پیڤه مبهەر (د.خ)، به لām پیڤه مبهەر (د.خ) بینهنگ بوو له بهر نهوهی بیستبووی زوباعه ته مه نی زۆره.

دهلین: پیڤه مبهەر (د.خ) له سه فیه کچی به شامه، خوشکی نهوهری عه نهیری خوازینی کرد. نهو نه سیر و پیڤه مبهەر (د.خ) نهوهی سه ریشک کرد و فرمووی: نهگەر ده خوازیت من هه لێژیره و نهگەر ده خوازیت هاوسه ره کهت.

وتی: هاوسه ره کهم. پیڤه مبهەر (د.خ) نازادی کرد.

پیڤه مبهەر (د.خ) له دایکی هه بیب کچی عه باس کوپی عه بدو له موته لیب خوازینی کرد به لām بۆیان ده رکهوت که عه باس له شیره وه برایه تی چونکه سهوبیه شیریه به ههردووکیان دا بوو.

له جومره کچی حارس کوپی نه بی حارسه خوازینی کرد. باوکی وتی کیشهی نییه و نه یبوو. کاتیک پۆشته ماله وه بینی نه خوشی پیستی گرتوه.

نهو که نهیزانهی پیڤه مبهەر (د.خ) نهوانی کرده هاوسه ری خوی

یهکیان ماریه کچی شه معونی قیبتی بوو و یهکی دیکه ریحانه کچی زهیدی قورهزی و بهوته یه که نه زیری.

کوئیه نازاد کراوه کانی پیڤه مبهەر (د.خ)

زهید کوپی حارسه و کوپه کهی ئوسامه کوپی زهید. پیشتز باسی نهوانمان کرد. سو بانیش کوئیهی پیڤه مبهەر (د.خ) بوو و نازاد کرا. به لām تاکاتی مردنی پیڤه مبهەر (د.خ) خزمه تی ده کرد. دوا ی نهو پۆشته شاری حمس و لهوی مانیکی لی به جیماوه.

دهلین: سو بان له سالی په نجا و چواری کوچ له سهرده می خهلافه تی معاویه کوچی دوا یی کرد.

دهسته یه که وتوو یانه له شاری رهمله نیشته جی بوو بی نهوهی منال یا نهوهی هه بیئت.

شەقرانىش يەككىك بوو لەكۆيلەكانى پىڭەمبەر(د.خ) و ناوى سالىح كوپرى عودەيە. سەبارەت بەو بۆچوونەكان جياوازه.

عەبدوللە كوپرى داوودى خەرىبى دەئىت: پىڭەمبەر(د.خ) شەقرانى لە عەبدوللەى باوكى بۆ مايهوه. دەستەيەك وتوويانە نەژادى شەقران پارسييه و سالىح كوپرى حەول كوپرى مېھر كوپرى ئازەرجهشنىس كوپرى مەربان كوپرى فىران كوپرى رۆستەم كوپرى فىروز كوپرى ماى بەھرام كوپرى رەشتەھەرى بوو.

دەئىن: يەككىك بوو لەجوتيارەكانى رەى.

مەسەبى زوبەيرى دەئىت: شەقران كۆيلەى عەبدولرەحمان كوپرى عەوف بوو. ئەوى بە پىڭەمبەر(د.خ) بەخشى. چەندىن منالى ھىنايە دنيا و دوايىنيان ناوى موبا و لەمەدينە نىشتەجى و نەوھەكانى لەبەسەرە بوون.

رەويفع كۆيلەى پىڭەمبەر(د.خ) و پىنيان دەوت باوكى رافيع. ناوى ئەسلەم و بەوتەيەك ئىبراھىم بوو. سەبارەت بەو گىرانەوھەكان جياوازن. دەستەيەك دەئىن: كۆيلەى عەباس كوپرى عەبدولموتەليب بوو و بە پىڭەمبەرى بەخشى. دەستەيەكى دىكە وتوويانە باوكى رافيع كۆيلەى ئۆحەيچە سەعيد كوپرى عاسى گەرە بوو. وەك مىرات بۆ منالەكانى مايهوه و سىان لەوان بەشەكەيان خۆيان بەخشى و ھەر سىكيان لەبەدر كوژران. باوكى رافيع بەشدارى شەرى بەدرى كرد. خاليد كوپرى سەعيد بەشى خۆى بە پىڭەمبەر(د.خ) بەخشى و ئازادى كرد.

باوكى رافيع كوپرىكى بوو پىنيان دەوت بەھى. ناوى رافيع و باوكى رافيع نازناوھەكى خۆى لەو وەرگرت. كوپرىكى دىكەى ناوى عوبەيداللە و دەبىرى عەلى كوپرى ئەبى تاليب بوو.

كاتىك عەمرۆ كوپرى سەعيد فەرمانرەوايى مەدينەى گرتەدەست، بەھى بانگ كرد و وتى: موالى كىت؟

بەھى وتى: موالى پىڭەمبەر(د.خ). عەمرۆ سەد قامچى لىدا.

دووبارە وتى: موالى كىت؟

بەھى وتى: موالى پىڭەمبەر(د.خ). دووبارە سەد قامچى دىكەى لىدا.

لىى دەپرسى و ئەو دەيوت: موالى پىڭەمبەر(د.خ). تا پىنسىد قامچى لىدا و پرسى:

موالى كىت؟ بەھى وتى: موالى ئىوھم.

سەلمانى فارسى يەككىك بوو لەكۆيلەكانى پىڭەمبەر(د.خ) بەنازناوى باوكى عەبدوللە.

لهگونديك لهگوندهكاني نيسفهان و بهوتيهك لهرامهورموز بوو. لهلايهن عمره بهكاني كهلبوه نيسير و نهويان بهجوولهكهيهك لهوادي نلقورا فرؤشت. لهگه ل جولهكهكه ريئكهوتن لهسير نهوي بريك پارهي پييدات و نازادي بكات. پينغمبهر(د.خ) و موسولمانان هاوكاريان كردو تواني نازادي خوي بكريتموه.

دهستيهك لهپهچهلَك ناساني فارس دهلئين: سهلمان لهويلايهتي شاپوور و ناوي مابه كوپي بوزحشان كوپي دهديرهيه.

سهفينه يهكيكي ديكه لهكويلهكاني دايمي سهلمه بوو و نازادي كرد بهو مرجهي تا كوئايي تهمن خزمهتي پينغمبهر(د.خ) بكات. نهو ره شپينست بوو. سهبارت بهناوهكي بوچوونهكان جياوازن.

دهستيهك نهويان بهميهران و دهستيهك بهرهباح ناوي دهبن.

بهوتيهك نهو لهعهجهمهكاني فارس و ناوي سهبيه كوپي مارقيهيه.

نهنس يهكيك بوو لهوان بهنازناوي باوكي موسهرح و بهوتيهك باوكي مهسروح. يهكيك بوو لهموالييهكاني سمرات و كاتيئك پينغمبهر(د.خ) دادهنيشت، ريگهي پيندهدان تا برؤنه لاي. باوكي موسهرح لهبدر و نؤحوؤد و هموو شهپهكاني ديكه هاورييهتي پينغمبهرى كرد.

دهلئين: نهو لهدايكيكي حبهشي و باوكيكي فارسي چاوي بهدنيا ههلئينا. ناوي باوكي كردوي كوپي نهشرهنيده كوپي نودههر كوپي مينهراهر كوپي كهحنكان لهمنالهكاني مهگوار كوپي يومايه.

باوكي كهبشه: ناوي سهليم و لهموالييهكاني مهككه بوو. بهوتيهك موالي سهرزهميني دووسه. پينغمبهر(د.خ) نهوي كپي و نازادي كرد. باوكي كهبشه لهبدر و نؤحوؤد و شهپهكاني ديكه هاورييهتي پينغمبهرى كرد و لهسالي سيانزهيهمي كوچ لهيهكهم سالي خهلافهتي عومهر كوپي خهتاب، چاوي لهجيهان بهست.

باوكي مويهبه. دهلئين: يهكيكه لهموالييهكاني موزهينه. پينغمبهر(د.خ) نهوي كپي و نازادي كرد.

رهباح كوپي نهسوه كهمولهتي بهخهلكان دهدا بو نهوي برؤنه لاي پينغمبهر(د.خ).

هزاله كهوای پينغمبهر(د.خ) لهشام نيشتهجي بوو.

مودهعيم كهكويله روفاعه كوپي زهيدى جوزامى بوو. نهوي به پينغمبهر(د.خ)

بەخشی. ئەو، لەشەری وادی ئەلقورا ھاورنیەتی پێغەمبەر(د.خ) دەکرد. تیریکی نەناسراو ھات و ئەوی کوشت.

باوکی زەمیرە: دەستەبەك لەرەچەكەك ناسانی فارس و توویانە لەعەجەمەکانی فارسە و لەمنالەکانی گەشتاسب پاشا. ناوی واح کوپی شەبیزەر کوپی پیرویس کوپی تاریشمە کوپی ماھوش کوپی باکمەھیرە.

دەستەبەك و توویانە: لەیەكێك لەشەرەكان ئەسیر و بەپێغەمبەر برا. پێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد و لەمبارەوہ نامەبەکی بۆ نووسی. ئەو، باوہگەوپی حسەین کوپی عەبدوللە کوپی زەمیرە کوپی ئەبی زەمیرە بوو. نامەکی پێغەمبەر(د.خ) لەدەستی نەوہکانی ئەودا ماوہتەوہ. حسەین کوپی عەبدوللە نامەکی ھینایە لای مەھدی. مەھدی نامەکی وەرگرت و خستیە سەرچاوی و سێسەد دیناری پێبەخشی.

یەسار یەكێك لەكۆیلەكان لەخەلکانی نەوہ و لەیەكێك لەشەرەكان ئەسیر کرا. پێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد. ئەو کاتە یەرەبەکان ھیرشیان کردە سەر مەروماڵتەکی پێغەمبەر(د.خ)، کوژرا.

مێھران یەکیکی دیکە لەکۆیلەکانەوہ و چەندین ھەدیسی لە پێغەمبەر(د.خ) گێراوہتەوہ.

پێغەمبەر(د.خ) خواجەبەکی بوو بەناوی مابوور. مەقوقس لەگەڵ دوو کەنیز پێشکەشی پێغەمبەری کرد. یەکیان ماریە و ئەوی کردە ھاوسەری خۆی و ئەوی دیکەیان سیرن و پێغەمبەر(د.خ) بەخشی بەحسان کوپی سابت و عەبدوللە کوپی حسان چاوی بەدنیا ھەلھینا.

مەقوقس ئەم خواجە ی لەگەڵ دوو کەنیزەکە ناردبوو تا لەرینگە پارێزگارییان لی بکات. دەلین: ئەو وتبوی: پەيوەندی لەگەڵ ماریە ھەبە. پێغەمبەر(د.خ) عەلی کوپی ئەبی تالیبی نارد بۆ ئەو ی بیکوژیت. کاتی عەلی بینی و لەمەبەستەکی ناگادار بوویوہ، جلەکانی داکنند و دەرکەوت نامرازی پیاوہتی نییە. عەلی نەیکوشت.

کاتی گەمارۆ خستیە سەر تالیف، چوار کۆیلە لەو شارە ھاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەوانی ئازاد کرد. یەکیان ناوی ئەبوہکرە بوو.

دەبىرەكانى پىنغەمبەر(د.خ)

دەئىت: ھەندى كات عوسمان نامەكانى پىنغەمبەرى دەنوسى و ھەندى كات عەلى و خاليد كوپى سەئىد و ئەبان كوپى سەئىد و ئەلا كوپى خەزەمى.
 بەتەيەك: يەكەم كەس شتى بۇ نوسى ئەبى كوپى كەعب بوو و بەئامادە نەبوونى ئەبى، زەيد كوپى سابت ئەو كارەى بۇ دەكرد.
 عەبدوللە كوپى سەئد كوپى ئەبى سەرحىش نامەكانى بۇ پىنغەمبەر(د.خ) دەنوسى.
 دواتر لەئىسلام پەشیمان بوويەو و لەرۆژى گرتنى مەككە، جارىكى دىكە باوەرى ھىنا.
 معاویە كوپى ئەبوسوفیان و خەنزەلەى ئەسەدى شتىان بۇ پىنغەمبەر(د.خ) نوسىو.

ئەسپەكانى پىنغەمبەر(د.خ)

مەممەد كوپى يەحيا كوپى سەھل دەئىت: يەكەم ئەسپى پىنغەمبەر(د.خ)، ئەسپىك بوو لەمەدىنە و لەيەكىك لەخەلكانى فەزارە بەدە ئەوقىە كرى. ناوى ئەسپەكە زەرس و پىنغەمبەر(د.خ) ناوينا سەكب. يەكەم جار سوار لەسەر ئەو ئەسپە بەشدارى غەزای ئۆجۇدى كرد. لەشەرى ئۆجۇد موسولمانان جگە لەئەسپەكەى پىنغەمبەر(د.خ) ئەسپىكى دىكەيان بوو بەناوى مەلاويح كەئەسپى ئەبى بەردە كوپى نەيار بوو.
 مەممەد كوپى عومەر دەئىت: لە مەممەد كوپى يەحيا سەبارەت بەمورتەجىز پىرسىارم كرد، وتى: ئەسپىك بوو پىنغەمبەر(د.خ) لەعەرەبىكى كرى و خەزىمە كوپى سابت شایەتى ماملەكە و عەرەبەكە لەتایەفەى مئالەكانى مۇرە بوو.
 ئەبى كوپى عەباس دەئىت: پىنغەمبەر(د.خ) سى ئەسپى بوو: لەزاز و زەرب و لەخىف، لەزاز، مەقوقس پىشكەشى كرد، لەخىف رەببىعە كوپى ئەبى بەرا و پىنغەمبەر(د.خ) چەندىن وشتى تالانى مئالەكانى كەلابى پىبەخشى. زەرب، قورۇه كوپى عەمرۇ جوزامى بەپىنغەمبەرى بەخشى.

دەئىت: تەمىمى رازى ئەسپىكى بەپىنغەمبەر بەخشى بەناوى وەرد. پىنغەمبەر(د.خ) ئەو ئەسپەى بەعومەر كوپى خەتاب بەخشى.

دەستەيەك و توویانە: جگە لەم ئەسپانە ئەسپىكى دىكەى بوو بەناوى يەعسوب.

ئىستىركانى پىنغەمبەر(د.خ)

موسا كۆپى محەممەد دەلىت: دولدول يەكەم ئىستىر پىنغەمبەر(د.خ) و موسولمانان بوو. مەقوقس لەگەل كەرك بەناوى عەفیر پىشكەشى پىنغەمبەرى كرد. ئىستىركە تا رۆزگارى معاویە ژبا.

زۆهرى دەلىت: فەرە كۆپى عەمرۆ جوزامى دولدولى پىشكەشى پىنغەمبەر(د.خ) كرد.

زامل كۆپى عەمرۆ دەلىت: فەرە كۆپى عەمرۆ ئىستىركى پىشكەشى پىنغەمبەر(د.خ) كرد بەناوى فەزله. پىنغەمبەر(د.خ) بەئەبوبەكرى بەخشى. كەرەكەى پىنغەمبەر(د.خ) ناوى بەغفور و ديارى فەرە بوو و لەكاتى گەرانمە لەحەجى مالناوايى، تۆپى.

وشتىركانى پىنغەمبەر(د.خ)

موسا كۆپى محەممەدى تەمىمى دەلىت: قەسوا يەكك بوو لەوشتىركانى منالەكانى حورەيش. ئەبوبەكر ئەو وشتىرە وشتىركى دىكەى بەهەشسەد درەم كرى. پىنغەمبەر(د.خ) بەچارسەد درەم لەئەبوبەكرى كرىيەو و لای پىنغەمبەر(د.خ) بوو تا ئەو كاتەى تۆپى. سوار لەسەر ئەو وشتىرە كۆچى كرد. كاتىك پىنغەمبەر(د.خ) گەيشتە مەدىنە، قەسوا چوار سائە و بەقەسوا و جودعا و عەزبا ناويان دەبرد.

يەلى كۆپى موسەيب دەلىت: ناوى وشتىركەى پىنغەمبەر(د.خ) عەزبا و سووچىكى گونچكەى براو بوو.

وشتىرە شىردەرەكانى پىنغەمبەر(د.خ)

معاویە كۆپى عەبدولله دەلىت: پىنغەمبەر(د.خ) گايەلىك وشتىرە شىردەرى هەبوو. ئەو گايەلەى لەبېشە پەلامارىاندا و تالانىان كرد. ژمارەيان بېست وشتىرە و بنەمالەى پىنغەمبەر(د.خ) لەشىرى ئەو وشتىرە ژيانىان بەسەر دەبرد. شەوانە دوو دەفرى گەرە شىريان بۆ دەهینا. غەزار و حەنا و سەمرا و عەرىس و سەعدىيە و بەغوم و يەسىرە و ریا لەوان بوون.

دايكى سەلمە دەلىت: زۆرەى خواردنى ئىمە لەمالى پىنغەمبەر(د.خ) شىر بوو.

پینگەمبەر(د.خ) گایەلیک و شتری شیردەری لەبیشە و بەسەر ژنەکانی خۆی دا بەشی کردبوو. و شترێک بەناوی عەریس و شیری زۆری بەنیمە دەبەخشی. و شترەکەیی عایشە سەمرا و شیرەکەیی دەدۆشی بەلام شیری و شترەکەیی من فراوانتر بوو. شوان، و شترەکانی بۆ لەوەرین لەلەوەرگا یەک لەدەروربەری جەوانییە دەبرد و شەوانە دەیگەراندەوہ بۆ مال. شیری و شترەکانمان دەدۆشی. شیری و شترەکەیی عایشە لەوہی من فراوانتر بوو.

جوبەیر دەلیت: پینگەمبەر(د.خ) چەندین و شتری شیردەری لەزی ئەلجەدر و حەما بوو. شیری ئەوانیان بۆنیمە دەهینا. یەکیک لەوان ناوی موهرە و سەعد کوپی عوبادە بۆی ناردبوو لەو شترەکانی مەنالەکانی عەقیل و پڕ شیر. ریا و شەقرایش لەناویاندا دەبینرا و لەبازاری نەبت لەمەنالەکانی عامری کپی، بەردە و سەمرا و عەریس و یەسیرە و حەنایش. ئەم و شترانەیان دەدۆشی و شەوانە دەیانبردەوہ بۆ مال. یەسار کۆیلەیی پینگەمبەر(د.خ) شوانی و شترەکان و تالانچیەکانی عەرەب، کوشتیان.

بزنە شیردەرەکانی پینگەمبەر(د.خ)

ئەبراهیم کوپی عەبدوللە دەلیت: پینگەمبەر(د.خ) حەوت بزنە شیردەری بوو: عەجوزە و زەمزم و سەقییا و بڕکە و وەرەسە و ئەتلال و ئەتراف.

کوپی عەباس دەلیت: حەوت بزنە شیردەری بوو. کوپی دایکی ئەیمەن ئەوانی دەلەوەراند.

شمشیرەکانی پینگەمبەر(د.خ)

مەروان کوپی ئەبی سەعیدی موعلی دەلیت: پینگەمبەر(د.خ) لەسیلاحەکانی مەنالەکانی قینقاع سێ شمشیری هەلگرت: یەکیان کورت، یەکیان بەناوی بەتار و ئەوی دیکەیان حەتف. دواي ئەوہ دوو شمشیری بەناوی رەسوب و مەخدەم دەستکەوت.

دەلین: کاتیک پینگەمبەر(د.خ) هاتە مەدینە، دوو شمشیری پینبوو یەکیان بەناوی عەزب و لەشەپی بەدر بەو شمشیرە شەپی کرد. زولفەقار شمشیری مۆنەبە کوپی حەجاج و لەشەپی بەدر وەک تالانی دەستی کەوت.

كەوان و پەمەكانى پىڭمەبەر(د.خ)

مەروان كوپرى ئەبى سەئىد دەئىت: لەسىلاھەكانى مەنەلكانى قىنقاع، سى پەم بە پىڭمەبەر گەشت لەگەل سى كەوان: روھا و بەيزا و سەفرا.

زىڭكانى پىڭمەبەر(د.خ)

مەروەھا مەروان كوپرى ئەبى سەئىد دەئىت: لەسىلاھەكانى مەنەلكانى قىنقاع پىڭمەبەر(د.خ) دوو زىڭى بەركەوت بەناوھەكانى: سەئىدبىيە و فەزە. مەمەد كوپرى موسلىمە دەئىت: لەشەرى ئۆخۇد پىڭمەبەر(د.خ) دوو زىڭى پۆشى، زىڭى زات ئەلفزول و زىڭى فەزە. لەشەرى خەيبەرىش ئەو دوو زىڭى پۆشى.

قەئانەكەى پىڭمەبەر(د.خ)

مەكحول دەئىت: پىڭمەبەر(د.خ) زىڭىكى بوو و سەرى قووجىڭكى تيا ھەلكەنرا بوو. پىڭمەبەر(د.خ) ھەزى لى نەدەكرد و رۆژىك خواوھند ئەو نىگارەى سەرىبەوھ.

ناوھەكانى پىڭمەبەر(د.خ)

ئەبوموسا دەئىت: پىڭمەبەر(د.خ) چەندىن ناوى بۇ خۇى باس دەكرد و ھەندىكىيان لەبىرى ئىمەدا ماوھ. فەرمووى: مەمەد و ئەھمەد و موقەفا و حاشر و ئەبى التوبە و مەلھەمەم.

موتەئىم دەئىت: پىڭمەبەر(د.خ) بەمنى فەرموو: مەمەد و ئەھمەد و عاقىب و ماھىم.

زۆھرى دەئىت: عاقىب يانى ئەوھى دواى ئەو كەس نىبە و ماھى يانى ئەوھى خواوھند بەھۇى ئەوھە كوفەر لەناو دەبات.

مەروەھا لەموتەئىم دەگىرنەوھ: پىڭمەبەر(د.خ) فەرمووى: مەمەد و ئەھمەد و ماھى و عاقىب و حاشرم و خەلكان لەسەر ھەنگاۋەكانى مەنەلكانى دەكردن.

دەئىت: لەسوفىانم پەرسى: ماناى حاشر چىبە؟

وتى: كۆتايى پىڭمەبەرەن.

تایبه تمه ندیبه کانی پیغه مبه (د.خ)

عەلی کورپی ئەبی تالیب دەلێت: پیغه مبه (د.خ) نەدریژ بوو نەکورت. سەری گەورە و پێشی پڕ، دەست و پینی گەورە، ئیسقانی پان، روخساری سوورباو. سنگی تووکن. کاتی پۆشتن لەسەر جەستە لەنگەری دەگرت، وەك بلینی لەسەرە و خواریدا دەهاتە خوار. دواى ئەو كەسى هاوشیوێهێ ئەوم نەبینیوه.

عەبدوللە کورپی عیمران دەلێت: عەلی کورپی ئەبی تالیب لەمژگەوتی کوفە دانیشتیوو، دەستی خستبوووە سەر شمشیرەكەى خۆی. یەكێك لەئەنساڕییەكان پینی وت: وەسفی تایبەتمەندییەکانی پیغه مبه (د.خ) بکە.

عەلی وتی: پیغه مبه (د.خ) سوورباو و چاوانی گەورە و پەش و قژی نەرم و کولمی ساف و پێشی پڕ بوو. گەردنی وەك زیو سپی، ریزیک موو لەسەر سنگییەوه تا کەلەكەى. جگە لەسنگ و ژێر بانى مووی دیکەى پینۆ نەبوو. دەست و قاچی گەورە و کاتی بەرێگەدا دەپۆشت دەتووت بەسەرە و خواریدا دەپوات و کاتیك سەیری شوینیکی دەکرد، هەموو جەستەى دەچەرخاند، نەکورتە بالاً بوو نە بالابەرز. نەلاواز بوو نە رژد، ئارەق لەسەر روخساری وەك مرواری بوو. بۆنى ئارەقى لەهەموو بۆنیك خۆشتر بوو. پێش ئەو و دواى ئەو كەسى وەك ئەوم نەبینیوه.

ئەنس کورپی مالک دەلێت: پیغه مبه (د.خ) لەچل سالی بۆ پیغه مبه رایەتی هەلبژێردرا. دە سال لەمەكە مایەوه و دە سال لەمەدینە ژبانی بەسەر برد و لەتەمەنى شەست سالی چاوی لەجیهان بەست. لەسەرپیشیدا بیست تالی سپی نەدەبینرا. پیغه مبه (د.خ) نەبالابەرز بوو نەکورتە بالاً، سپی و ئەسمەر نەبوو، مووی نەلوول بوو نەساف.

جەریری دەلێت: لەگەل باوکی توفەیلدا بووم. بە دەوری كەعبەدا دەسوورایەوه، وتی: جگە لەمن كەسیك كە پیغه مبه رى بینیییت، نەماوەتەوه.

وتم: ئەوت بینیه؟

وتی: بەلى.

وتم: تایبەتمەندییەکانی چۆن بوو؟

وتی: سپی، نەقەلەو بوو نە لاغر.

خاتەمى پىڭغەمبەرلە ئىتى لە پىڭغەمبەرلە

باۋكى زەيد دەلىت: پىڭغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: باۋكى زەيد! ۋەرە پىش و پىشتم بىشىلە. پىشتى خۇى روت كردهۋە. دەستم لەپىشتىدا. پەنجەم خىستە سەر خاتەم و زەختەم لىكرد.

لىيان پرسى: خاتەم چى بوو؟

وتى: كەمىك توك لەسەر شانى پىڭغەمبەر(د.خ).

لەباۋكى سەئىدى خدرىان پرسى: خاتەمى پىڭغەمبەر(د.خ) چى بوو؟

وتى: لەتە گۆشتىكى زىادە.

بوۋىرى و جوامىرى پىڭغەمبەر(د.خ)

ئەنس كوپى مالك دەلىت: پىڭغەمبەر(د.خ) لەھەمووان چاكتەر، بەخشەندەتر و بوۋىرتەر بوو. شەۋىك لەمەدىنە زەنگى مەترسى بەزر بوۋىەۋە. خەلكان بەرەۋ دەنگەكە رايان كرد و چاۋيان بە پىڭغەمبەر(د.خ) كەوت كەسوار لەسەر ئەسپەكەى باۋكى تەلخە و شمشىرى بەدەستەۋە گرتبوو. خىراتر لەھەمووان بۇ لاي دەنگەكە بەرىكەوت و دەيفەرموو: خەلكىنە، مەترسن. دوچار و تەكەى دووبارە كردهۋە.

دوای ئەۋە فەرموۋى: ئەى باۋكى تەلخە ئەسپەكەى تۆ دەريايە. ئەسپەكەى باۋكى تەلخە خاۋ دەپۇشت. دوای سەرکەۋتنى پىڭغەمبەر(د.خ) هېچ ئەسپىك پىشى نەكەۋتەۋە.

گیږانه و هکان سه بارهت به مووی پیغه مبهه (د.خ)

و نایا رهنگی دهکرد یا نه.

مه عاز ده لیت: پښتمه لای عه بدولله کوږی به سره و پیم وت: نایا پیغه مبهه ت بینوه؟ نایا پیغه مبهه (د.خ) پیر بوو؟ ده لیت: عه بدولله دهستی خسته سرچه ناکه ی خوی و وتی: مووی چه ناکه ی نهو سپی ببوو.

کوږی جوحه یغه ده لیت: پیغه مبهه (د.خ) بینو و مووی چه ناکه ی سپی ببوو. پنیان وت: نهو کاته تو چیت دهکرد؟ وتی: تیرم ده تاشی.

له نه نسیان پرسو: نایا پیغه مبهه (د.خ) ریشی رهنګ دهکرد؟ وتی: مووی پیغه مبهه (د.خ) نه و نه ده سپی نه ببوو به لام نه بوبه کړ و عومر به حه نا رهنګیان دهکرد.

نه نس ده لیت: زیاتر له بیست تال مووی سپی به روخساری پیغه مبهه وه نه بینرا. جابر کوږی سه موره ده لیت: شوینه واری پیری به پیغه مبهه وه دیار نه بوو جگه له چند تالی سپی له ناوچاوی. کاتیک سهری خوی چه ر دهکرد، تاله سپیه کانی ده شاره وه.

عه بدولله کوږی مه و هیب ده لیت: هاوسهری پیغه مبهه (د.خ) پښتمه ماله که ی و چه ندین تالی سپی پیغه مبهه ی هینا. باوکی ره مسه ده لیت: پیغه مبهه (د.خ) به حه نا رهنگی دهکرد و مووه کانی ده گه یشته سهر شان یا بازووی.

دایکی هانی ده لیت: پیغه مبهه (د.خ) چه رچی هونیبوویه وه.

وتار سەبارەت بەنەخۆشی پینغەمبەر(د.خ) و ئەوەی لەمەرگی خۆی ئاگادار

کرایهوه

ئەبوجەعفەر دەئیت: خواوەند فەرمووی:

((اذا جاء نصر الله و الفتح و رايت الناس يدخلون في دين الله افواجا فسيح بحمد ربك و

استغفره انه كان توابا.

واتاكه: كاتيك هاوكارى خواوەند و سەرکەوتن گەيشت. خەلکان دەبینی دەسته

دەسته باوەر بەم دینە دێنن. بۆ وەسف کردنی پەروەردگار دۆعا بکە و بپارێزەرە و

داواى لىخۆشبوونى لىبکە چونکە ئەو بەخشندەيه.))

پیشتر باسمان کرد: پینغەمبەر(د.خ) لەحەجى مائناوايى کەکوئايى ئاگادارييهکان و

نامۆزگارييهکانى پینغەمبەر(د.خ) بوو، رى و رەسمەکانى فيرى خەلکان کرد و

لەوتارەکەى پيشنياره پىويستهکانى بەخەلکان راگەياند. دواتر پینغەمبەر(د.خ) دواى

کوئايى هاتن لەرى و رەسمەکانى حەج بۆ مەدینە گەرايهوه و پاشماوهى زىحەججە و

موحرەم و سەفەرى لەو شارە بەسەر برد. سانى يانزەمى کوچ دەستى پىکرد.

گیږانه‌وهی رووداوه‌کانی سائی یانزه‌یه‌می کوچ

ئەبوجه‌غفر دەلیت: پیغه‌مبەر(د.خ) لە موحره‌می سائی یانزه‌یه‌ک دەسته‌یه‌کی بۆ ره‌وانه‌ کردن بۆ شام ناماده‌ کرد. سه‌رکرده‌یه‌تی به‌موالی و کوپی موالییه‌که‌ی، ئوسامه‌ کوپی زه‌ید به‌خشی.

عباس کوپی ئەبی ره‌بیعه‌ دەلیت: پیغه‌مبەر(د.خ) به‌ئوسامه‌ی فەرموو هێرش بکاته‌ سه‌ر به‌لقا و دارومی فه‌له‌ستین. خه‌لکان ناماده‌و بریار بوو موهاجره‌ سه‌ره‌تاییه‌کان بینه‌ هاوڕیی ئوسامه‌. له‌وکاته‌ی خه‌لکان خۆیان ناماده‌ ده‌کرد، نه‌خۆشیه‌که‌ی پیغه‌مبەر(د.خ) که‌به‌هۆیه‌وه‌ گیانی سپارد، ده‌ستی پێکرد.

باوکی مویه‌هه‌به‌ کۆیله‌ی پیغه‌مبەر(د.خ) ده‌لیت: پیغه‌مبەر(د.خ) دوا‌ی ته‌واو بوون له‌رێوره‌سه‌مه‌کانی چه‌ج، بۆ مه‌دینه‌ گه‌رایه‌وه‌. به‌دژوا‌ی به‌ریگه‌دا ده‌روشت و ده‌سته‌یه‌کی بۆ به‌ریکه‌وتن ناماده‌ کرد. سه‌رکرده‌که‌یان ئوسامه‌ کوپی زه‌ید بوو. پیغه‌مبەر(د.خ) فەرمووی: له‌سنوره‌کانی شام که‌به‌شیک له‌نه‌رده‌ن بوو هێرش بکاته‌ سه‌ر ئەبل زیتو. ریاکاران سه‌باره‌ت به‌سه‌رکرده‌یه‌تی ئوسامه‌ گه‌فتوگۆیان ده‌ستپێکرد.

پیغه‌مبەر(د.خ) گرنگی به‌وته‌کانی ئەوان نه‌دا و فەرمووی: ئەو شیاوه‌ بۆ سه‌رکرده‌یه‌تی، سه‌باره‌ت به‌باوکی ئەویش قسه‌یان ده‌کرد به‌لام باوکیشی که‌سینگی شیاو بوو.

کاتی‌ک هه‌وا‌ی نه‌خۆشی پیغه‌مبەر(د.خ) بلا‌و بوویه‌وه‌، ئەسوه‌ له‌یه‌مه‌ن و موسه‌یله‌مه‌ له‌یه‌مامه‌ ده‌رکه‌وتن و پیغه‌مبەر(د.خ) له‌کاره‌کانی ئەوان ناگادار بوویه‌وه‌. دوا‌ی ئەوان توله‌یحه‌ له‌دیاری ئەسه‌د ده‌رکه‌وت و ئەمه‌ له‌کاتی باش بوونه‌وه‌ی پیغه‌مبهر‌دا بوو. له‌مانگی موحره‌م نه‌خۆشیه‌که‌ی پیغه‌مبەر(د.خ) ده‌ستی پێکرد.

هوشام کوپی عوره‌ ده‌لیت: نه‌خۆشیه‌که‌ی پیغه‌مبەر(د.خ) له‌کو‌تاییه‌کانی موحره‌م ده‌ستی پێکرد.

واقدی ده‌لیت: نه‌خۆشی پیغه‌مبەر(د.خ) دوو رۆژ بۆ کو‌تایی مانگی سه‌فه‌ر ده‌ستی پێکرد.

فیروزی ده‌یله‌می ده‌لیت: یه‌که‌م هه‌لگه‌رانه‌وه‌ له‌دین له‌ده‌ورانی پیغه‌مبەر(د.خ) روویدا له‌سه‌ر ده‌ستی زونه‌لخومار عه‌به‌له‌ کوپی که‌عب که‌پێیان ده‌وت ئەسوه‌. ئەو دوا‌ی چه‌جی ما‌ئنا‌وا‌یی له‌گه‌ل هه‌موو خه‌لکانی مه‌زحه‌ج له‌دین هه‌لگه‌رایه‌وه‌.

دەلێت: ئەسۆد، کاهینیکی جادووگەر و چارەبەست بوو. شتی سەیر و سەمەری نیشانی خەلکان دەدا. هەرکەس وتەکانی دەبیست، کاریگەری لەسەر داونرا. سەرەتای دەرکەوتنی لەئەشکەوتی خویان بوو. مائەکە لەوێ و لەوێ چاری بەدنیا هەلپێنا و گەورە ببوو. خەلکانی مەزحەج نامەیان بۆ نووسی و بەلێنی نەجرائیان دانا. هێرشیان کردە سەر ئەو شارە و عەمرۆ کۆری حەزم و خالید کۆری سەعید کۆری عاسیان دەریەران. ئەسۆدیان لەجینگە ئێوان دانیشاند. قەیس کۆری عەبد یەغوس هێرشی کردە سەر فەرۆ کۆری مەسیک لێپرسراوی مورادییەکان و ئەوی دەرکرد و جینگەکی گرتەوه.

کاتیئ ئەسۆد بەسەر نەجراندا زال بوو، رینگە سەنعای گرتەبەر و ئەو سەرزەمینەیشی داگیر کرد. هەوایی داگیر کردنی سەنعایان بۆ پێغەمبەر(د.خ) نووسی. یەکەم جار لەلایەن فەرۆ کۆری مەسیک لەکارەکانی ئەسۆد ناگادار بوویەوه. موسولمانە راستەقینەکانی مەزحەج پەییوەستی فەرۆ بوون و لەئەحسییە کۆبوونەوه. ئەسۆد نامەی بۆ نەنووسی و کەسی رەوانە نەکرد چونکە کەس نەبوو ببیتە ئەک بۆی و پاشایەتی یەمەنی بۆ دەستەبەر بوو.

کۆری عەباس دەلێت: پێغەمبەر(د.خ) سوپاکە ئوسامە نامادە دەکرد، بەلام بەهۆی نەخۆشی و دەرکەوتنی ئەسۆد و موسەیلەمە سوپاکە بەرێنەکەوت. ریاکاران سەبارەت بەسەرکردایەتی ئوسامە قەسیان هینایە سەرزمان تا ئەوی پێغەمبەر(د.خ) ناگادار بوویەوه. لەبەر ئەمە و لەبەر ئەو خەوی لەمائەکە عایشە بینی، هاتەدەر. سەری ئیثا، سەربەندیکی بەستبوو، فەرمووی: لەخەودا بینیم دوو تەوقی زێر لەبازووکانمدا. پەسەندم نەکرد، فووم لێکردن و هەلقێرین. لێکدانەوهکە دوو درۆزنەکە یەمامە و یەمەنە. بیستوو مە کەسانیک سەبارەت بەسەرکردایەتی ئوسامە قەسە دەکن. پێشتریش سەبارەت بەسەرکردایەتی باوکی قەسیان دەکرد. باوکی شیای سەرکردایەتی و خۆیشی شیای سەرکردایەتی، سوپاکە ئوسامە رەوانە بکن.

فەرمووی: خواوەند بەنەحەت بکات ئەو کەسانە گۆری پێغەمبەرانێ خۆیان دەکەنە مزگەوت.

ئوسامە بەرێکەوت و لەجورف ئوردوی لێدا. خەلکان پەییوەستی بوون. لەم ناوەدا تۆلەیحە دەرکەوت. خەلک دوودل و نەخۆشییەکی پێغەمبەر(د.خ) تەشەنە سەند. نەروۆشتن و تەنیا سەیری یەکیان دەکرد تا ئەو کاتە پێغەمبەر(د.خ) کۆچی دواوی

کرد.

حه زرمی کوپی عامری ئەسەدی دەلێت: هەوالّ ھات کە پێغەمبەر نەخۆش کەوتوو، دواتر ناگادار بووینە کە موسەیلەمە دەستی بەسەر یەمامەدا گرتوو و ئەسود لەیەمەن دەسەلاتی گرتۆتە دەست. زۆری نەخایاند تۆلەیحە بانگەشەیی پێغەمبەری کرد و لەسەمیرا ئورودوی لێدا. خەلکان بەگشتی شوینی کەوتن و دەسەلاتی فراوان بوو. حوبالی برازای خۆی بۆ لای پێغەمبەر (د.خ) نارد تا پەیمانی ناشتی لەگەڵ بیستیت. لەکارەکانی تۆلەیحە ناگاداری کردووە و وتی: ئەو کەسە دێتە لای تۆلەیحە، زوئەلنۆنە.

پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی: ئەو ناوی فریشتەیه.

حوبال وتی: من کوپی خوەیلدم.

پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی: خواوەند بێتکوژیت بێ ئەوێ شەھید بیت.

حورەیس کوپی موعلی دەلێت: یەکەم کەس کە پێغەمبەری لەکارەکانی تۆلەیحە ناگادار کردووە، سەنان کوپی ئەبی سەنان لێپرسراوی منالەکانی مالک و قوزاعی کوپی عومەر لێپرسراوی منالەکانی حارس بوو.

عورە کوپی زوبەیر دەلێت: پێغەمبەر (د.خ) لەگەڵ بانگەشەکرانی پێغەمبەرایەتی بەھۆی نێردراوانەو شەپری کرد. کەسی بۆ لای چەند کەسێک لەگەرەکانی یەمەن نارد و فەرمانیدا ھێرشیان بکەنە سەر و فەرمووی تا لەتایەفەیی منالەکانی تەمیم و قەیس ھاوکاری وەرگیرن. کەسی بۆ لای تەمیمی و قەیسییەکان نارد تا ھاوکارییان بکەن. ئەو کارەیان کرد و رێگەکان لەسەر بێ دین بەسترا. ھاوئەلانی کەم بوونەو و کاروبارەکانیان شلەژا و کەوتنە گیانی یەک. لەژێانی پێغەمبەر (د.خ) و یەک رۆژ پێش کۆچی دوایی ئەو، ئەسود کوژرا. بۆ لەناو بردنی تۆلەیحە و موسەیلەمە بەردەوام خەلکانی رەوانە دەکرد. نەخۆشییەکی نەبوو رێگر لەوێ کاروبارەکانی دینەکی پشتگوێ بخت.

دەلێت: پێغەمبەر (د.خ) وەبر کوپی یەحسەنی بۆ لای فیروز وجەشیشی دەیلەمی و دازویەیی ئیستەخری رەوانە فەرموو.

جەریر کوپی عەبدوللەهی بۆ لای زی ئەلکەلاع و زی ئەلزلەلیم نارد.

ئەقرەع کوپی عەبدوللەهی حەمیری بۆ لای زی رود و زی موپان نارد.

فورات کوپی حەیبانی عیجلی بۆ لای سوامە کوپی ئەسال نارد.

زىيادى كوپرى حەنزەلەي تەمىمى عومەرى بۇ لاي قەيس كوپرى عاسم و زەبەرقان كوپرى بەدر نارد.

كوپرى شورەحبىلى بۇ لاي سىرەي غەنبەرى و وەككىي دارمى و غەمرۇ كوپرى مەحجوبى عامرى و غەمرۇ كوپرى خەفاجى نارد.

زەرار كوپرى ئەزەرى ئەسەدى بۇ لاي غەوفى زەرقانى لەتايەفەي منالەكانى سەيدا نارد و ھەرۋەھا ئەوى بۇ لاي سەئانى ئەسەدى غەنەمى و قوزاعى دەيلەمى نارد. نەعیم كوپرى مەسعودى ئەشجەئى بۇ لاي زونئەلحىيە و كوپرى موشەيمەسە جوبەيرى نارد.

ھوشام كوپرى مەمەد دەئىت: نەخۇشيبەكەي پىغەمبەر(د.خ) لەكۆتايىيەكانى مانگى سەفەر دەستى پىكرد. لەو كاتەدا لەمالى زىنەب كچى جەحش بوو.

باوكى موھىبەبە نازاد كراوى پىغەمبەر(د.خ) دەئىت: لەتارىكى شەو پىغەمبەر(د.خ) بانگى كردم و فەرمووى: ئەي باوكى موھىبەبە، راسپىردراوم بۇ دانىشتووانى بەقىع داواي لىخۇشبوون بكەم، لەگەنم وەرە. لەگەنلى پۇشتم و كاتىك لەگۆرستانەكە وەستا، فەرمووى: سلاؤ لەئىوہ ئەي خەوتووانى ناو گۆز، ئەو حالەي ئىستانان بەبەراوەرد لەگەل حالى خەلكان خۇشحالكەرە، فىتنەكان وەك بەشەكانى شەوى تارىك بەدواي يەكدا دىن و دوايىنيان خراپتر لەپىشينيانه.

پىغەمبەر(د.خ) سەيرى كرد و فەرمووى: ئەي باوكى موھىبەبە كلىلى خەزىنەكانى دونيا و ژيانى ھەمىشەبيان بەمن بەخشىيوە تا دواي ئەوہ بېرۆمە بەھەشت. سەرىشكيان كردووم يا بىمىنمەوہ يا بېرۆمە لاي خواوەند و بەھەشت. بەھەشت ھەلبىزارد.

وتم: دايك و باوكم قوربانن بن، سەرەتا كلىلى خەزىنەكانى دنيا و ژيانى ھەمىشەبى و دواتر بەھەشت.

فەرمووى: نە سويند بەخوا ئەي باوكى موھىبەبە، پىشگاي خوا و بەھەشت ھەلبىزارد.

دەئىت: داواي بەخشىنى بۇ مردووانى بەقىعى كرد. نەخۇشيبەكەي دواي گەرانەوہ دەستى پىكرد.

عائشە دەئىت: پىغەمبەر(د.خ) لەبەقىع گەرايەوہ و منى بىنى لەتاو ژانە سەر ھاوارم دەكرد: ئەي ھاوار سەرم.

فەرمووی: سویند بەخوا ئەی عایشە، من دەبیت بلیم ئەی ھاوار سەرم.
 فەرمووی: چ زیانیکت پی دەبیرت ئەگەر پیش من بمریت و خۆم کفن و دفنی تو بکەم،
 نویرت لەسەر بخوینم و بەخاكت بسپیرم.
 و تەم: سویند بەخوا دوای ئەو دەگەریتەووە بۆ مال و لەئامیزی یەکیك لەژنەکان
 دەخەویت.

دەلیت: پیغەمبەر(د.خ) بزەبەکی گرت. سەری ژانی دەکرد و بەنۆرە دەپوشتە مانی
 ژنەکانی تا ئەوێ لەمائی مەیموونە ژانە سەرەکەیی زیادێ کرد. ژنەکانی کۆکردەووە و
 رەزەمانەندی ئەوانی وەرگرت تا لەمالەکەیی من پەرەستاری لیبکەن. ئەوانیش رازی بوون.
 پیغەمبەر(د.خ) لەنیوان دووان لەکەسەکانی خۆی کەبەکیان فەزل کۆپی عەباس بوو،
 ھاتەدەر. قاچی بەسەر زەویدا رادەکیشا. سەری بەستبوو و لەمالەکەیی مندا کەوت.
 عوبەیداللە دەلیت: ئەم حەدیسەم بۆ کۆپی عەباس گێراپەووە، وتی: دەزانی ئەو
 پیاووەتر کی بوو؟
 و تەم: نە.

وتی: عەلی کۆپی ئەبی تالیب، بەلام عایشە نەیدەویست زمانی خیر بۆ عەلی
 بکاتەووە.

دەلیت: پیغەمبەر(د.خ) بیھۆش و نازارەکەیی زیادێ کرد، فەرمووی: حەوت دەفر
 لەناوی چالە جیاوازەکان بەسەر و روخساری مندا پیرژینن تا بپۆم و لەگەل خەلکان
 قسە بکەم، ئەومان لەتەشتیکی حەفسە دانیشاندا و ئاومان پیاکرد تا فەرمووی: بەس.
 بەس.

فەزل کۆپی عەباس دەلیت: پیغەمبەر(د.خ) ھاتە لای من، پوشتینەدەر، سەری نازاری
 دەکرد، سەری بەستبوو، پیی فەرمووم: ئەی فەزل دەستم بگرە. دەستم گرت تا لەسەر
 مینبەر دانیشت، فەرمووی: خەلکان کۆیکەرەووە. کاتیك خەلکان کۆبوونەووە، فەرمووی:
 ((ئەی خەلکینە، پاکی خواوێند دینمە سەرمان، چەندین ماق ئیووە لای من، ئەگەر
 قامچیم لەپشتی کەسێک داو، ئەو پشتی من، با بێت و قەرەبوو بکاتەووە، ئەگەر
 ئیھانەیی کەسێک کردووە، با بێت و قەرەبوو بکاتەووە، رِق و کینە لەسەرشتی مندا نییە و
 شیاوی من نییە، کەسێک زیاتر لەھەمووان خۆش دەوێت کەبیت و مافەکەیی خۆی
 وەرگیرتەووە یا حەلالم بکات تا بەئاسوودەیی بۆ لای پەروردگار بپۆم. بەگومانم ئەمە

بەسەندە نىيە و دەئىت چەند جارنىك ئەمە دووبارە بىكەمەوھ.

فەزىل دەئىت: لەمىنبەر ھاتەخوار و نوئىزى نىمەپروى خويىند. گەپرايەوھ و لەسەر مىنبەر دانىشت و وتەكانى دووبارە كىردەوھ. يەكىك ھەستا و وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، سى درەمى من قەرزارىت.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئەى فەزىل سى درەمى پىبەخشە. پىم وت: دانىشت. فەرمووى: ئەى خەلكىنە ھەر كەسنىك شتىكى ھەيە باسى بىكات و ئەئىت دەئىتە ھۆكارى رىسوايى دىنا چوونكە رىسوايى ئەو دىنا مەترسىدارتەرە. پىاويك ھەستا و وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، سى درەم لايە و بەنارەوا لەتالانىيەكان ھەلمگرتوھ.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: بۇ بەنارەوا ئەو كارەت كىرد؟

وتى: نىازمەند بووم.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئەى فەزىل سى درەمى لى وەرېگرە.

دواى ئەوھ فەرمووى: ئەى خەلكىنە ھەركەس لەشتىكى ناخۇش بۇ خۇى دەترسىت، ھەستىت تا دۇعاى بۇ بىكەم.

يەكىك ھەستا و وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، زمانم پىسە و زۆر دەخەوم.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: خواوھندا، راستى و ئىمانى پىبەخشە و ئەگر دەيەوئىت، خەوتنى لى بىگرەوھ.

پىاويكى دىكە ھەستا و وتى: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، من درۆزىم، دووروم، ھىچ گوناحىك نەماوھ ئەنجامى نەدەم.

عومەر كوپرى خەتاب ھەستا و وتى: ئەى پىا و خۇتت رىوسا كىرد.

پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئەى عومەر رىسوايى ئەم دىنا ئاساترە لەرىسوايى ئەو دىنا. فەرمووى: خواوھندا، راستى و ئىمانى پىبەخشە و بۇ بۇ ئەنجامدانى كىردەوھ چاكەكان رىنوئىنى بىكە.

عومەر وتەيەكى ھىنايە سەرزمان، پىغەمبەر(د.خ) بىزەيەكى گرت و فەرمووى: عومەر

لەگەل منە و من لەگەل عومەرەم و دواى من لەھەر شوئىنىك بىت، راستى لەگەل ئەوھ.

ئەيىوب كوپرى بەشىر دەئىت: پىغەمبەر(د.خ) سەرى خۇى بەست و لەمالەكەى

ھاتەدەر. لەسەر مىنبەر دانىشت و سەرەتا سلاوى بۇ ئەسحابەكانى ئۇخۇد نارد و داواى بەخشىنى بۇ كىردن. دواى ئەوھ فەرمووى: ئەى خەلكىنە، خواوھندا، يەكىك

لەبەندەکانی لەنیوان دنیا و ئەو دنیا سەرپشک کرد و ئەو گەڕانەوه بۆ لای خوای هەلبژارد.

دەلیت: ئەبویەکر لەقسەکەی تیگەیشت و زانی مەبەستی خۆیەتی، دەستی بەگریان کرد و وتی: ئیئە گیانی خۆمان و منالەکانمان دەکەینە قوربانی تۆ.
 پیئەمبەر(د.خ) فرمووی: ئەبویەکر ئارام بە، سەیری ئەم دەرگیان بکەن کە بەرووی مزگەوتێک کراوەتەر، هەموویان ببەستن جگە لەوهی مانی ئەبویەکر، هیچ کەس لەهاودەمی ئەو بەباشتر نازانم.

محەممەد کوپی ئیسحاق دەلیت: لەو رۆژەدا پیئەمبەر(د.خ) لەناو قەسەکانی خۆی وتی: ئەگەر لەناو بەندەکان هاورێبەکەم هەندەبژارد، ئەبویەکر یەکەم کەس دەبوو، بەلام لەنیوان ئیئە هاودەنگی هەیه و برایەتی و ئیمان، تا ئەو کاتەی خواوەند ئیئەمی لای خۆی کۆدەکاتەر.

باوکی سەعیدی خدری دەلیت: رۆژێک پیئەمبەر(د.خ) لەسەر مینەبەر دانیشت و فرمووی: خواوەند بەندەیهکی سەرپشک کرد تا لەرۆژیئەکانی دنیا هەرچی دەخواریت پنی ببەخشیت یا ئەوهی لای خواوەندەر. ئەو پنیئەگی خواوەندی هەلبژارد. ئەبویەکر کاتیئە ئەم قەسەییست، گریا و وتی: ئەی پیئەمبەر(د.خ)، ئیئە خۆمان و مانی و منال دەکەینە قوربانی تۆ. ئیئە لەوتەکەیی ئەو سەرمانسورما. خەلکان وتیان: سەیری ئەم پیرە پیاوێ بکەن. پیئەمبەر(د.خ) باسی بەندەیهک دەکات و ئەو دەلیت ئیئە خۆمان و منالەکانمان دەکەینە قوربانی تۆ.

دەلیت: ئەو کەسەیی سەرپشک کرا، پیئەمبەر(د.خ) بوو، ئەبویەکر باشتر لەئیئە ئەمەیی دەزانی.

پیئەمبەر(د.خ) فرمووی: هاودەمی و سامانی ئەبویەکر لەهەمووان بۆ من باشتر بوو، ئەگەر هاورێم هەندەبژارد، ئەبویەکر یەکەم کەس دەبوو. بەلام لەنیوان ئیئەدا برایەتی و موسوئمانییە. لەمزگەوت هیچ دەرگیایەک جگە لەدەرگاکی ئەبویەکر نەمینیتەر.

عەبدوللە کوپی مەسعود دەلیت: پیئەمبەر(د.خ) و خۆشەویستی ئیئە یەک مانگ پیئشتر، هەوالی مەرگی خۆی پیئداین و کاتیئە، مانیئاویی نزیک کەوتەر، ئیئەمی لەمانی عایشە کۆکردەر. سەیری دەرکردین، فرمیسک لەچارەکانی قەتیس ما، فرمووی: سلاو لەئیئە، خوا بتانبەخشیت، خوا پەناتان بدات، خوا بتانپاریزیت، خوا سودتان

پېيىبەخشىت، خوا لىتان خۇش بىت، پېشنيار دەكەم لەخوا بترسن، لەخوا دەخووزم
 ئاگاي لىتان بىت و ئىوہ بەو دەسپېزم چوونكە من ئاگادار كەرەوہ و مرئەدەرى ئىوہم.
 بەرابەر بەندەكانى خوا ياخيگەرى مەكەنە پېشە چوونكە خواوہند بەمن و ئىوہى
 فەرموہ:

((تلك الدار الاخرة نجعلها للدين لا يريدون علوا في الارض و لا فساد او العاقبة للمتقين.
 و اتاكەى: ئەو دنيا مان كرده بەشى كەسانىك كە لەسەرزەوى خراپەكارى و فساد بلأو
 ناكەتەوہ و ئەنجامەكان تايبەتە بەخۇپارىزان.))
 ھەرەھا دەلىت:

((اليس في جهنم مثوى للمتكبرين.

و اتاكەى: مەگەر جەھەننەم شوئىنى خۇبەگەرەزانەكان نىيە؟

وتمان: كاتى مەرگى تۆچ كاتىكە؟

فەرمووى: دوورى ئىوہ و رۆشتن بۆ لای خواوہند و سدرە المنتهى نزيكە.

وتمان: ئەى پىغەمبەر(د.خ)، كى تۆ غوسل بدات؟

فەرمووى: كەسانى من، نزيكتر و نزيكتر.

وتمان: ئەى پىغەمبەر(د.خ) كفىنى تۆچى بىت؟

فەرمووى: ئەگەر ويستانان جەكەكانى خۇم لەگەل پارچەيەكى سېسى ميسر يا
 حيلەيەكى يەمەنى.

وتمان: ئەى پىغەمبەر(د.خ) كى نويز لەسەر تۆ بخوئىت؟

فەرمووى: ئارام بن، خوا بتانبەخشىت و سەبارەت بە پىغەمبەرەكەتان پاداشتى
 چاكەتان بداتەوہ.

دەلىت: ئىمە گريابىن و پىغەمبەر(د.خ) گريا، فەرمووى: كاتىك منتان شۆرد و كفتنان

كردم، لەم مالە لای جىگەكەم دامنين و بېرۇنەدەر. كارئېرىك چاوەرى بن چوونكە يەكەم

كەس كە نويز لەسەر من دەخوئىت، ھاورىكەم جبرەئىلە، دواى ئەو ميكائىل و

ئيسرافيل و ملك الموت لەگەل دەستەيەكى زۆر لەفريشتەكان نويز دەخوئىن. دواتر

دەستە دەستە وەرئە لای من و نويز بخوئىن و سلأو و سلأوات بنئىن. بەگريان و شين

ئازارى من مەدەن. سەرەتا پياوانى بنەمالەكەم سلأو و نويز لەسەر من بخوئىن و دواتر

ژنانى بنەمالەكەم و دواى ئەوان ئىوہ لەلايەن منەوہ سلأو بۆ خۇتان بنئىن كەشايەتى

دەدەم بۇ ئەو كەسانەى باوەرپان بەدینەكەم هیناوه، لەئىستاوه تا رۆژى كۆتايى
سلأويان بۇ دەنيرم.

وتمان: ئەى پىڭەمبەر(د.خ)، كى تۆ بخاتە ناو گۆرەكەت؟

فەرمووى: كەسەكانم لەگەل فرىشتە زۆرەكان. ئەوان ئىوه دەبينن بەلام ئىوه
نايانبينن.

كوپى عباس دەلئيت: رۆژى پىنجشەممە چ رۆژىك بووا نەخۆشى پىڭەمبەر(د.خ)
دژوار و فەرمووى: كەرەستەكان يىنن تا وەسىيەت بۇ ئىوه بنووسم بۇ ئەوهى دواى من
هېچ كات گومرا نەبن. كەسان بۆلەبۆلئيان كرد و ئەو كارە لەخزمەت پىڭەمبەر(د.خ) رەوا
نەبوو.

وتيان: چى دەلئيت؟ دەبېرسكئىت؟ لىى پېرسن. داواى روونكردنەوهيان لىكرد.

فەرمووى: وازم لى يىنن چوونكە ئەم حالەم لەوهى ئىوه باسى دەكەن زۆر باشتەر.
دواتر سى پىنشنىارى كرد: فەرمووى: ناباوەرپان لەدوورگەى عەرەب دەرىكەن و دىارى
بەنيردراوى ھۆزەكان ببەخشن بەھەمان شىوه كەمن بەخشيم. سەبارەت بەسنىيەسى
بىدەنگ بوو يا بىزەرەكەى دەلئيت: لەبېرم كرد.

سەعید كوپى جوبەير ئەم حەدىسە لەكوپى عباس دەگىرئىتەوه بەم جىاوازيە
كەوكە خۆى بەھەمان شىوهى ھەيە، گۆزان پىويستە (لای پىڭەمبەر(د.خ) بەھەمان
شىوه بىت وەك خۆى) لەپىڭەمبەر دەگىرئىتەوه.

گىرپانەوهەكى دىكە لەسەعید كوپى جوبەير لەكوپى عباس: رۆژى پىنجشەممە چ
رۆژىك بوو.

دەلئيت: فرمىسكىم بىنى وەك دەنكى مروارى بەروخسارىدا ھاتەخوار. وتى:
پىڭەمبەر(د.خ) فەرمووى: قەلەم و مەرەكەب يا فەرمووى ئىسقانى شان و مەرەكەب بىنن
تا وەسىيەت بۇ ئىوه بنووسم بۇ ئەوهى دواى من گومرا نەبن.

وتيان: پىڭەمبەر(د.خ) دەبېرسكئىت.

كوپى عباس دەلئيت: كاتىك پىڭەمبەر(د.خ) نەخۆش بوو، عەلى كوپى ئەبى تاليب
لاى ئەو ھاتەدەر. خەلكان وتيان: ئەى باوكى حەسەن پىڭەمبەر(د.خ) چۆنە؟

وتى: سىپاس بۇ خوا باشتەر.

عباس كوپى عەبدولموتەلىب دەستى گرت و وتى: تۆ ھىشتا گەنجىت، دەزمان

پىغەمبەر(د.خ) بەم نەخۇشىيە دەمرىت، من روخسارى منالەكانى عەبدولموتەلىب لەكاتى مەرگ دەناسمەو، بېرۇ لاي پىغەمبەر(د.خ) و سەبارەت بەخەلافت پىرسارى لىبەكە. ئەگەر لەئىمەيە با بزائىن و ئەگەر لەكەسانى دىكەيە با پىشنىارى خۇي بەئىمە بىكات.

عەلى وتى: سويىند بەخوا ئەگەرلىي بېرسىم و بەئىمەي نەسپىرىت هېچ كات خەلكان ئەو كارە بەئىمە ناسپىرن. سويىند بەخوا هېچ كات ئەو پىرسارى لى ناپىرسىم.
گىرپانەوئەيەكى دىكەي لەكوپرى عەباس بەم ناوەرۇكە نامازەي پىدراو بەم جىاوازيە كەعەباس وتى: سويىند بەخوا مەرگ لەروخسارى پىغەمبەر(د.خ) دەبىنم بەهەمان شىوہ كە لەروخسارى منالەكانى عەبدولموتەلىب بىنىوومە. با بېرۇينە لاي پىغەمبەر(د.خ)، ئەگەر خەلافت لەئىمەيە، بزائىن و ئەگەر لەكەسانى دىكەيە، پىشنىارىكەكانى خۇيمان پى بىكات. پىغەمبەر(د.خ) نىمەبۇي ھەمان رۇژ، كۇچى دوايى كرد.

عائىشە دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) لەكاتى نەخۇشىدا فەرمووي: حەوت دەفر لەئاوى حەوت چالى جىاواز بىنن و بىكەن بەمندا تا بېرۇم و لەگەل خەلكان قسە بكەم.
دەلىت: بەئاوى حەوت چال پىغەمبەرمان شۇرد و كەمىك ناسوودە بوو. ھاتەدەر و لەگەل خەلكان نوپۇزى خويىند و وتارىكى پىشكەش كردن. داواي بەخشىنى بۇ شەھىدەكانى ئۇخۇد كرد و سەبارەت بەئەنسا پىشنىارى چاكەي كرد، فەرمووي: ئەي موھاجىرەكان، ئىوہ فراوان دەبن بەلام ئەنسا نا و بەھەمان شىوہي ئىستايان دەمىننەو، ئەنسا پىشنىوانى منن و پەنام بۇ ئەوان برد، رىزىان لىبگرن و لەخراپەكارانىان خۇش بىن.

دواي ئەوہ فەرمووي: يەككە لەبەندەكانى سەرىشك كرا بېرواتە لاي خواوہند يا لەدنيا بىمىنىتەوہ و گەرانەوہ بۇ لاي خواي ھەلبىژارد. تەنيا ئەبوبەكر تىگەيشت و بەكول گرىا.
پىغەمبەر(د.خ) فەرمووي: ئەي ئەبوبەكر ئارام بە، ھەموو ئەو دەرگاينەي بەرووي مزگەوتا دەرگىنەوہ بىبەستن جگە لەدەرگاي مائەكەي ئەبوبەكر چوونكە لەناو ھاوہلانم كەس بەباشتر لەو نازانم.

عائىشە دەلىت: لەكاتى نەخۇشى، دەرمانى لەدەورى دەمى پىغەمبەر(د.خ) دەدا، فەرمووي دەوا لەدەمى من نەدەن. ئىمە گومانمان كرد لەبەر ئەوہيە كەنەخۇش دەرمانى خۇش ناويت، كاتىك ھاتەخۇي، فەرمووي: دەبىت دەرمان لەدەمى ئىوہ بەن جگە لەعەباس كەئامادە نەبوو.

کۆری ئیسحاق دەلیت: کاتیك نەخۆشییەکی پیغەمبەر(د.خ) تەشەنەى سەند و لەهۆش خۆى چوو، لەژنەکانى دایكى سەلمە و مەیموونە و چەند ژنیكى دیکە و لەناویان ئەسما كچی عەمیس لەدەورى كۆبوونەوه. عباس كۆرى عەبدولموتەلیب لەوى بوو. بیریاریاندا دەرمان لەدەمی پیغەمبەر(د.خ) بەدەن. عباس وتی: من ئەو كارە دەكەم. کاتیك دەرمانیان لێدا، پیغەمبەر(د.خ) هاتەخۆی و فەرمووی: كى ئەو كارەى كرد؟ وتیان: ئەى پیغەمبەر(د.خ)، عباسى مامت. فەرمووی: ئەمە دەرمانیکە ژنان لەحەبەشەوه هیناویانە.

پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بۆ ئەو كارەتان كرد؟

عباس وتی: ئەى پیغەمبەر(د.خ) دەترساین نەخۆشى (ذات الجنب) هەبێت. پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: هەرگیز، خوا بەو نەخۆشییە نازارى من نادات. هەرکەس لەم مالهێ جگە لەمام، ئەو دەرمانە لەدەمی بدات.

عایشە وتی: کاتیك بەپیغەمبەریان وت دەترساین ئەو نەخۆشییەت هەبێت، فەرمووی: ئەمە نەخۆشییە شەیتانە و خواوەند ئەو بەسەر مندا زال ناکات.

کۆری موحەنف دەلیت: کاتیك نەخۆشییەکی پیغەمبەر(د.خ) تەشەنەى سەند و لەهۆش چوو، ژنەکانى و كچەكەى و هەموو بنەمالەكەى و لەناویان عباس كۆرى عەبدولموتەلیب و عەلى كۆرى ئەبى تالیب لەدەورى كۆبوونەوه. ئەسما كۆرى عەمیس وتی: نەخۆشییەكەى ئەو ذات الجنبة، دەرمان لەدەمی بسوون و کاتیك ئەو كارەیان كرد، پیغەمبەر(د.خ) هاتە هۆش و فەرمووی: كى ئەو كارەى كرد؟

وتیان: ئەسما كچی عەمیس چونکە گومانى دەکرد ئەو نەخۆشییەكەى تۆیە. فەرمووی: لەو نەخۆشییە پەنا بۆ خوا دەبەم، لای خوا ریزدارتر لەوهم بەو نەخۆشییە گەرفتارم بکات.

ئوسامە كۆرى زەید دەلیت: کاتیك نەخۆشییەکی پیغەمبەر(د.خ) سەخت بوو، گەڕامەوه بۆ مەدینە، خەڵکانیش هاتن. رۆشتینە لای پیغەمبەر(د.خ)، بێدەنگ بوو. دەستی بۆ ئاسمان بەرز کردەوه. زانیم دۆعا بۆ من دەکات.

عایشە دەلیت: پیغەمبەر(د.خ) چەندین جار فەرمووبوو: خواوەند گیانى هێچ پیغەمبەرنک ناگرێت مەگەر ئەوهى سەرپشكى بکات.

ئەرقەم كۆرى شوره‌حیل دەلیت: لەکۆرى عباسم پرسى: ئایا پیغەمبەر(د.خ)

وھسىيەتى كىرد؟

وتى: نە.

وتم: چۆن وھسىيەتى نە كىرد؟

وتى: پىغھەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ئەلى بانگ بىكەن.

بەلام عايشە وتى: ئەگەر كەسنىك بەدوۋى ئەبۇبەكردا بىئىرىت.

حەفسە وتى: كەسنىك بەدوۋى عومەردا بىئىرە.

ھەموۋىيان لاي پىغھەمبەر(د.خ) كۆبۈنەۋە و فەرموۋى: بىرۆن ئەگەر كارم بەئىۋە بىت

كەسنىك دەنئىرم بەشۋىنتانا.

پىغھەمبەر(د.خ) فەرموۋى: كاتى نوپۇزە؟

وتىيان: بەلى.

فەرموۋى: بەئەبۇبەكەر بلىن پىشئوۋىزى بۇ خەلكان بىكات.

عايشە وتى: ئەو پىاۋىكى دل ناسكە، با عومەر كوپى خەتاب ئەو كارە بىكات.

پىغھەمبەر(د.خ) فەرموۋى: بە عومەر بلىن.

عومەر وتى: ھىچ كات بە نامادە بوۋى ئەبۇبەكەر پىشى ناكەوم.

ئەبۇبەكەر پىشئوۋىزى بۇ خەلكان كىرد. پىغھەمبەر(د.خ) كەمىك باشتىر بوو و پۇشتەدەر.

كاتىك ئەبۇبەكەر ھەستى بەھاتنى پىغھەمبەر(د.خ) كىرد، ھىۋاش ھىۋاش كىشاىە دواۋە،

پىغھەمبەر(د.خ) جەلکانى ئەۋى گىرت و ناچارى كىرد لەشۋىنەكەى خۋى بىمىنىتەۋە.

عايشە دەلىت: لەنەخۇشى پىغھەمبەر(د.خ)، بانگىيان فەرموۋى، فەرموۋى: بەئەبۇبەكەر

بلىن لەگەل خەلكان نوپۇز بىخۋىنىت.

وتم: ئەو پىاۋىكى دل ناسكە و ناتوانىت لەجىگەى تۇ بىستىت.

دوۋبارە فەرموۋى: بەئەبۇبەكەر بلىن لەگەل خەلكان نوپۇز بىخۋىنىت. قسەكەم دوۋبارە

كىردەۋە، پىغھەمبەر(د.خ) تۈپە بوو و فەرموۋى: ئىۋە ھاورىيانى يوسفن.

لەگىرەنەۋەى كوپى ۋەكىعدا ھاتوۋە، پىغھەمبەر(د.خ) فەرموۋى: ژنان بەسەرھاتەكەى

يوسفن، بلىن ئەبۇبەكەر پىشئوۋىزى بۇ خەلكان بىكات.

دەلىت: پىغھەمبەر(د.خ) لەسەر دەستى دوو پىاۋ پۇشتەدەر. قاچى بەسەر زەۋىدا

رادەكىشا و كاتىك لەئەبۇبەكەر نىزىك كەۋتەۋە، ئەبۇبەكەر كىشاىە دواۋە، پىغھەمبەر(د.خ)

ئىشارەى پىكىرد تا لەشۋىنەكەى خۋى بىمىنىتەۋە و خۋى دانىشت و بەدانىشتانەۋە

نوپۇزى خۋىند.

عایشه ده لیت: ئەبوبەکر بەدوای نوێژەکە ی پینگەمبەر(د.خ) نوێژی دەخویند و خەلکان بەدوای نوێژەکە ی ئەبوبەکر.

واقدی ده لیت: لەباوکی سەبرەم پرسى: ئەبوبەکر چەند جار پینشنوێژی بۆ خەلکان کرد؟

وتى: حەفدە نوێژ.

وتم: كى به توێ وت؟

وتى: ئەيووب كۆرى عەبدولرەحمان كۆرى ئەبى سەعسەعە لەيەكەك لەهاوەلانى پینگەمبەرى بیستبوو.

عیکرەمە ده لیت: ئەبوبەکر بۆ ماوه ی سێ رۆژ پینشنوێژی بۆ خەلکان کرد.

عایشه ده لیت: لەسەرەمەرگدا پینگەمبەرم بینی، دەفریک ئاو لەتەنیشتییهوه بوو، دەستی خۆی بۆ دەفرەکە دەبرد و روخساری فینک دەکردەوه و دەیفەرموو: خواوەندا بۆ سەختییەکان هاوکاریم بکە.

ئەنس كۆرى مالك ده لیت: ئەو رۆژی دووشەممە ی پینگەمبەرى تیا مرد، کاتیک خەلکان بۆ نوێژ ریزیان بەستبوو، بەرەو لای ئەوان بەرێگەوت. پەردەکە ی لابرەو دەرگای کردەوه و لەبەردەم مالهەکە ی عایشه وهستا. زۆری نەمابوو موسوڵمانان لەخۆشی بینینى پینگەمبەر(د.خ) نوێژەکە یان بشکینن، رێگەیان کرد و ئەو بەدەست ئیشارە ی کرد تا بەردەوام بن. لەنوێژ کردنى ئەوان خۆشحال و بزەیهک کەوتە سەر لیوی. هیچ کات پینگەمبەرم لەو کاتە ی باشتەر نەبینیوو. گەپرایەوه و خەلکان پۆشتن. گومانیان کرد نەخۆشییهکە ی پینگەمبەر(د.خ) کۆتایی پینھاتوو. ئەبوبەکر گەپرایەوه بۆ سەنح بۆ لای خیزانەکە ی.

ئەبوبەکر كۆرى عەبدوللە ده لیت: لەرۆژی دووشەممە پینگەمبەر(د.خ) سەرى خۆی بەستبوو، بۆ نوێژی بەیانی هاتەدەر، ئەبوبەکر لەگەل خەلکان نوێژی دەخویند. کاتیک پینگەمبەر(د.خ) هات خەلک رێگەیان کردەوه و ئەبوبەکر زانی ئەم کارەیان بۆ پینگەمبەر(د.خ) کردوو. لەجیگەکە ی خۆی دوورکەوتەوه. پینگەمبەر(د.خ) فەرمووی: پینشنوێژی بۆ خەلکان بکە.

پینگەمبەر(د.خ) لای راستی ئوبەبەکر دانیشت و بەدانیشتنانەوه نوێژی خویند. کاتیک کۆتاییان بەنوێژ هینا، رووی کرد خەلکان و دەنگی بەرز کردەوه بەشیۆیهک

له‌ده‌ره‌وه‌ی مژگه‌وتیش خه‌لکان ده‌یان‌نیست. فه‌رمووی:

ئه‌ی خه‌لکینه، ناگره‌کان داگیرسان و فیتنه‌کان هاوشیوه‌ی شه‌ری تاریک هاتن، سویند به‌خوا ناتوانن ره‌خنه له‌من بگرن چونکه جگه له‌وه‌ی قورنان هه‌لآلی کردووه بۆ ئیوه م هه‌لآل نه‌کرد و ته‌نیا ئه‌وه‌م لی حه‌رام کردن که‌قورنان حه‌رامی کرد.

کاتیك پیغه‌مبه‌ر(د.خ) کۆتایی به‌وته‌کانی هینا، ئه‌بویه‌کر پیی وت: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر(د.خ)، ده‌بینم له‌به‌خشینه‌کانی خواوه‌ند به‌و شیوه‌ی ئیمه ده‌خوازین. ئه‌مپۆ سه‌ره‌ی کچی خاریجه‌یه و من ده‌پۆمه لای ئه‌و. پیغه‌مبه‌ر(د.خ) بۆ ماله‌که‌ی گه‌راپه‌وه و ئه‌بویه‌کر بۆ سه‌نج.

عایشه ده‌لێت: کاتیك پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ئه‌و رۆژه له‌نوێژ گه‌راپه‌وه، له‌داوینی مندا خه‌وت. یه‌کێک له‌بنه‌ماله‌ی ئه‌بویه‌کر هات و سیواکیکی سه‌وزی له‌ده‌ستا بوو. پیغه‌مبه‌ر(د.خ) سه‌یری ده‌ستی ئه‌وی کرد. زانیم سیواکه‌که‌ی ده‌وێت. وه‌رمگرت و ساویم تانه‌رم بوو. دوواتر دامه ده‌ستی پیغه‌مبه‌ر(د.خ).

ده‌لێت: زۆر به‌سه‌ختی سیواکه‌که‌ی به‌کار ده‌هینا. که‌متر له‌و حاله‌دا بینیبووم. فێردا. هه‌ستم کرد پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌داوینم سه‌نگین و قورس ده‌بی‌ت. سه‌یری روخساریم کرد و بینیم چاره‌کانی برپه‌وته یه‌ک جینگ و ده‌فه‌رمی‌ت: هاوری له‌سه‌ره‌وه‌ی به‌هه‌شت. وتم: سویند به‌و که‌سه‌ی تۆی به‌راستی ره‌وانه فه‌رموو، سه‌رپشکیان کردی و هه‌لتبژارد.

هه‌مان سات پیغه‌مبه‌ر(د.خ) کۆچی دوایی کرد.

عایشه ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌سه‌ر سینه‌ی من و له‌ماله‌که‌ی من گیانی سپارد. مافی که‌سم نه‌خوارد، نه‌زان و که‌م نه‌زموون بووم، پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌داوینی من مرد، سه‌ری ئه‌وم خسته سه‌ر سه‌رینیك و له‌گه‌ل ژنان ده‌ستمان به‌گریان و شین وپۆپۆ کرد.

رۆژی مردنی پیغه مبهرا (د.خ) وتهمه نی نه و له کاتی مردن

ئهبوجه عفر دهلیت: له رۆژی مردنه که ی له نیوان زاناکان جیاوازی نییه. رۆژی دوشه ممه ی مانگی ره بیع الاول بوو. به لام جیاوازی له وه دایه کام دوشه ممه یه. دهسته یه که له زمانی زاناکانی حیجاز ده لئین: پیغه مبهرا (د.خ) نیمه رۆی دوشه ممه ی دووه می ره بیع الاول کۆچی دواپی کرد و له هه مان رۆژ له گه ل ئهبویه کر به یعه تیان بهست.

واقدی دهلیت: پیغه مبهرا (د.خ) له رۆژی دوشه ممه ی دوانزهری ره بیع الاول چاوی له جیهان بهست و نیمه رۆی رۆژی دواتر (رۆژی سی شهمه) له کاتی ئاوا بوونی هه تاو، به خاک سپێردرا.

باوکی هورهیره دهلیت: کاتی که پیغه مبهرا (د.خ) مرد، عومر کۆپی خهتاب ههستا و وتی: کهسانیک له ریاکاران گومانیان کردوه پیغه مبهرا (د.خ) مردوه، سویند به خوا نه مردوه به لکو گهراوه تهوه بۆ لای خوا هه ند به هه مان شیوه که موسا کۆپی عیمران گهراپهوه بۆ لای خوا هه ند و چل رۆژ لای خوا بوو و دوا ی ئه وه ی خه لکه که ی وتیان مردوه، گهراپهوه بۆ ناویان، سویند به خوا پیغه مبهرا (د.خ) ده گه رته وه و دهست و پنی ئه وکه سانه ده بریت که گومانیان کردوه پیغه مبهرا (د.خ) مردوه.

دهلیت: کاتی که ئهبویه کر ناگادار بوویه وه، هات و له ده رگای مزگهوت دابهزی. عومر له گه ل خه لکان قسه ی ده کرد. ئهبویه کر گرنگی پینه دا و روی کرده مالی عایشه. جهسته ی پیغه مبهرا (د.خ) له سووچیکدا و حیه یه کی رهشیان پیادا بوو. پوشت و حیه که ی لا برد. روخساری پیغه مبهری ماچ کرد و وتی: دایک و باو کم قوربانی تۆبن، ئه مه رگه ی بریاری لیدرابوو، چیشنت و چیتر هیه کات تامی مه رگ ناچیزیت.

به پارچه که روخساری پیغه مبهری دا پوشتی و هاته ده ر. عومر له قسه کانی به رده وام بوو، پنی وت: ئه ی عومر ئارام به و گو ی بگره. به لام عومر له قسه کردن به رده وام بوو. کاتی که ئهبویه کر بینی عومر گو ی ناگریت، روی کرده خه لکان. کاتی که خه لکان قسه کانی ئه ویان بیست، گو ییان له عومر کۆپی خهتاب نه گرت.

ئهبویه کر سپاسی خوا ی کرد و وتی: ئه ی خه لکینه، هه رکهس محه ممه دی ده په ره ست، محه ممه د مرد و هه رکهس خوا ی ده په ره ستی، خوا زیندووه و نه مه ره. دواتر

ئەم ئایەى خویندەوہ:

((وما محمد الا رسول الله قد خلت من قبله الرسل افان مات لو قتل انقلبتم على اعقابكم و من ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئا وسيجزي الله الشاكرين.

واتاكهى: محەمەد تەنیا نیردراویكە و پینش ئەویش نیردراوہكان مردوون. ئایا ئەگەر بمریت یا بکو ژریت پاشەكشی دەكەن. ھەرکەس پاشەكشی بکات، ھیچ زیانیک لەخوا نادات و خوا پاداشتی چاکەکاران دەداتەوہ.))

دەلیت: سویند بەخوا خەلکان نەیاندەزانى ئەم ئایە بۆ پیغەمبەر(د.خ) ھاتۆتەخوار تا ئەو رۆژەى ئەبویەکر خویندییەوہ.

عومەر دەلیت: کاتیک بیستم ئەبویەکر ئەم ئایەى خویندەوہ، لەپى كەوتم، قاچەكانم نەیاندەتوانى قورسایى جەستم رابگرن و لەمردنى پیغەمبەر(د.خ) دئلیا بووم.

ئیراهیم دەلیت: کاتیک پیغەمبەر(د.خ) مرد، ئەبویەکر نامادە نەبوو. دواى سى رۆژ ھات و کەس نەیویرابوو روخسارى پیغەمبەر(د.خ) بکاتەوہ تا ئەوہى رەنگى پیستى سکی گۆرا. ئەبویەکر پۆششەكەى سەر روخسارى پیغەمبەرى لا برد و ناوچاوانى ماچ کرد، وتى: دایک و باوکم قوربانى تۆبن، لەژیان پاک و خاوین بوویت و لەمەرگیش بەھەمان شیۆہ. دواتر پۆششەدەر، سیاسى خواى کرد و وتى: ھەرکەس خواى دەپەرەستى، خواوہند زیندووہ و نەمرە و ھەرکەس محەمەدى دەپەرەستى، محەمەد مرد. دواتر ئایەى و ما محمد الا رسول الله ی خویندەوہ.

عومەر دەیوت: پیغەمبەر(د.خ) ئەمردوہ. ھەرەشەى کوشتنى لەوکەسانە دەکرد کەدەیانوت پیغەمبەر(د.خ) مردوہ.

لەو کاتەدا ئەنسار لەسەقیفەى منالەکانى ساعیدە کۆبوونەوہ تا لەگەل سەعد کورپی عوبادە بەیعت ببەستن. ئەبویەکر ناگادار بوویەوہ ولەگەل عومەر و باوکى عوبەیدەى جەراح بۆ لای ئەوان بەریکەوت و وتى:

چیتان دەویت؟

وتیان: ئەمیریک لەئیمە و ئەمیریک لەئێوہ.

ئەبویەکر وتى: ئەمیرەکان لەئیمە بن و ھەزیرەکان لەئێوہ.

ئەبویەکر وتى: من یەکیك لەم دوو پیاوہ پەسەند دەکەم، عومەر یا باوکى عوبەیدەى جەراح. خەلکانیک ھاتنە لای پیغەمبەر(د.خ) و وتیان: کەسیکی ئەمین لەگەل ئیمە

رهبوانه بکه. پیښه مبر (د.خ) فرمووی: نه مینیکي راسته قینه له گهل ښوه رهوانه ده کم و باوکی عوبه یده جراحی رهوانه فرموو. من باوکی عوبه یده بؤ ښوه په سمنده کم. له کاته دا عومر هستا و وتی: کی رازی ده بیت کسینک دوا بخات که پیښه مبر نه وی پیښه ستوه. نه مهی وت وله گهل ښه بوبه کر به یه تی به ست و خه لکانیش به یه تیان به ست. نه نساړ یا ده سته یه که له نه نساړ وتیان: ښمه ته نیا له گهل عملی کوږی ښه بی تالیب به یه تی ده کین.

زیاد کوږی کوله یب ده ښت: عومر کوږی خه تاب رښته مالی عملی کوږی ښه بی تالیب. ته لحه و زوبه یر و که سانیک له موها جیره کان له وی بوون. وتی: نه گهر بؤ به یه تی کردن له گهل ښه بوبه کر نه یین، مالکه ده سوتینم. زوبه یر به شمشیری دهر کیشرا په لاماریدا به لام خزا و شمشیره که له ده سته که وته خوار و هستان و نه ویان گرت.

حه مید کوږی عه بدولره حمانی هه میری ده ښت: کاتیک پیښه مبر (د.خ) مرد، ښه بوبه کر له مه دینه نه بوو. کاتیک هات و روخساری پیښه مبره کرده و ماچی کرد، وتی: دایک و باوکم قوربانت بن، له ژیان پاک و خاوین بوویت و له مهرگیش به هه مان ښوه، سویند به خوی که عه محمه مد مردوه.

دواتر به رهو مینبر رښت. عومر وهستا بوو، هره شهی له خه لکان ده کرد و ده یوت: پیښه مبر (د.خ) زیندوه و نه مردوه. ده ست و پنی نهو که سانه ده برپته وه نه بوختانه ی بؤ هه ښه به ستن وله داریان ده دات.

ښه بوبه کر ده سته به قسه کرد و به عومری وت: بیده نگ به. به لام بیده نگ نه بوو. ښه بوبه کر و ته کانی ده سته پیکرد، وتی: خاوه ند به پیښه مبره فرموو: ((انک میت و انهم میتون، ثم انکم یوم القیامة عندر بکم تختصمون.

واتاکه ی: تو شیاوی مردنیت و نه وانیش شیاوی مردن. و دواتر له روژی په سه لان له برده م پینشگای خاوه ند گفتوگو ده کن و نایه ی و ما محمد الا رسول الله ی تا کو تایی خوینده وه. وتی: هره کس محمه دی ده پره ست، نهو خوی به ی ده پیره ست، مرد و هره کس خاوه ندی تا قانه ده پره ستیت، خاوه ند زیندوه و هیچ کات نامریت. ده ښت: که سانیک له نه سحابی پیښه مبرمان بینی و سویندیان ده خوارد نه یانده زانی نه مانیه هاتوته خوار تا نهو کاته ی ښه بوبه کر خویندی به وه. هه مان کات یه کیک به خیرایی هات و وتی: نه نساړ له ژیر سایه وانی مناله کانی ساعیده کو بوونه وه تا به یه تی له گهل

کەسیکی خوڤان بیهستن و دەلێن: ئەمیریك له ئیمه و ئەمیریك له قورەیش.
دەلێت: ئەبوبەکر و عومەر بەریکەوتن و یەکتریان رادەکیشا تا گەیشتنه ئەو شوینە.
عومەر وستى قسه بکات بەلام ئەبوبەکر رنگەى ئەدا و عومەر وتى: لەیهك روژ دووجار
نافەرمانى خەلیفەى پیغەمبەر(د.خ) ناکەم.

ئەبوبەکر قسەکردنى دەستپێکرد و هەموو ئەو ئایە و حەدیسەنەى تاییبەت بوو
بەئەنسار، هینایە سەرزمان و وتى: دەزانن پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەگەر هەموو
خەلکان بەریگەیهکدا بپۆن و ئەنسار بەریگەیهکی جیاواز، بەریگەى ئەنساردا دەپۆم.
تۆى ئەى سەعد نامادە و دانیشتبوویت کە پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: قورەیشییەکان
لێپرسراوی ئەم کارەن و خەلکانى چاکەکار شوینکەوتەى چاکەکانیان بن و خراپەکاران
شوین خراپەکانیان دەکەون.

سەعد کورپی عوبادە وتى: راست دەکەیت، ئیمه وهزیر و ئیوه ئەمیر.
عومەر وتى: ئەى ئەبوبەکر دەستت بینه تا بەیعتت لەگەل بیهستم.
ئەبوبەکر وتى: نا تۆ دەستت بینه چونکە بۆ ئەم کارە بەهیزتر لەمنیت.
دەلێت: عومەر بەهیزتر بوو، هەردووکیان دەیویست دەستى ئەوێ دیکەیان بکاتەوه
و دەستى لى بدات. عومەر دەستى ئەبوبەکرى کردەوه و وتى: هیزى من لەگەل هیزى
تۆدایە.

دەلێت: خەلکان بەیعتیان بەست بەلام عەلى و زوبەیر بەیعتیان نەکرد. زوبەیر
شمشیری دەرکیشا و وتى: نایکەمە کالان تا ئەو کاتەى بەیعت لەگەل عەلى دەبەستن.
ئەبوبەکر و عومەر لەم وتەیه ناگادار بوونەوه و عومەر وتى: شمشیرەکەى زوبەیر بگرن
و بیدەن لەبەرد.

دەلێت: عومەر بۆ لای عەلى و زوبەیر پۆشت و نابەدلخواز ئەوانى هینا و وتى: یا
بەدلخواز بەیعت بکەن یا نابەدل. ئەوان بەیعتیان کرد.

داستانی سەقیفە

کۆری عەباس دەلیت: قورئانم فیڤی عەبدولرەحمان کۆری عەوف دەکرد، عومەر بۆ حەج رۆوی کردە مەککە، ئیمەیش لەگەڵی پۆشتین. لەمەنی بووین و عەبدولرەحمان هات و وتی: ئەمڕۆ سەرۆری باوەردارانم بینی. کەسێک لای ئەو هەستا و وتی: بیستومە فلان کەس دەیوت: ئەگەر سەرۆری باوەرداران بمریت، لەگەڵ فلان کەس بەیعت دەبەستم.

عومەر وتی: ئەمشەو قسە لەگەڵ خەلکان دەکەم و ئەو کەسانە ی دەیانەوێت، کاروباری خەلکان پەڕێشان بکەن، ئاگادار دەکەمەوه.

وتم: ئەو سەرۆری باوەرداران، لەکاتی حەج پشێوی و نازاوه دروست دەییت و زۆریە ی ئامادەبووانی دانیشتەکە ی تۆ لایەنگری ئەوان دەکەن، دەترسم لەقسەکانی تۆ تینەگەن و بەشیوەی جیاواز لیکدانەوه ی بۆ بکەن، چاوەڕێ بکە تا دەگەرێتەوه بۆ مەدینە چونکە مانی کۆچ و سوونەتە. هاوێ لانی پینغەمبەر (د.خ) لەنەنسا و موهاجیر لەوی نیشتەجین و لەوی قسە بکە چونکە بەباشی لەمەبەستەکە ی تۆ دەگەن.

عومەر وتی: سویند بەخوا یەکەم جار کە لەمەدینە قسەم بکەم، ئەو کارە دەکەم.

دەلیت: کاتیک گەیشتینە مەدینە و رۆژی هەینی داها، لەبەر ئەو قسانە ی عەبدولرەحمان لای من باسی کردبوو، پۆشتە مرگەوت و سەعید کۆری زەیدم بینی. ئەو، زووتر لەمن پۆشتبوو بۆ مرگەوت. لەنزیک مینبەر لای ئەو دانیشتم. کاتیک خۆر ئاوا بوو، عومەر هات. کاتیک هات بەسەعیدم وت: ئەمڕۆ سەرۆری باوەرداران لەسەر ئەو مینبەرە وتاریک پینشکەش دەکات پینشتر ئەو کارە ی نەکردوه.

سەعید تۆرە بوو و وتی: چ وتاریک کە پینشتر باسی نەکردوه؟

کاتیک عومەر لەسەر مینبەر دانیشت، بانگیان فرموو. کاتیک بانگ کۆتایی هات، عومەر هەستا و سپاسی خۆی کرد و وتی: دەمەوێت وتاریکتان پینشکەش بکەم. هەرکەس تێدەگات بپوات و کەسانی دیکە ی لێ ئاگادار بکاتەوه و هەرکەس تیناگات مافی ئەوه ی نییە بوختان بۆ من هەلبەستیت. خواوەند محەمەدی بەراستی پەوانە فرموو و کتیبەکە ی خۆی بۆ ئەو ناردەخوار. یەکیک لەو شتانە ی لەقورئاندا باسی کراوە بەردباران بوو و محەمەد بەردبارانی کرد و ئیمەیش دوا ی ئەو، بەردبارانمان کرد. دەترسم کاتیکی زۆر نەخایەنیت و کەسێک بلێت بەردباران لەناو قورئاندا نابینن و

ئەوھى خواوھند پەوانەى كوردوھ، پشتگوئى بخەن و گوھرا بىن. ئىمە وتەن: پشت مەكەنە سوونەتەى باوكانتان چوونكە ھەنگەپانەوھ لەسوونەتەى ئەوان سەرچاوەى كوفرە. بىستووومە يەكئەك لەئىوھ وتووئەتەى ئەگەر سەرورەى باوھرداران بەرئەت، لەگەل فلان كەس بەئەت دەكەين. ھىچ كەس فرىو نەخوات و نەئەت بەئەت كەس لەگەل ئەبوھەكر لەناكاو بوو. بەمشىوھ بوو بەلام خواوھند شەرى ئەو كەسە دوور بخاتەوھ و كەس لەئىوھ نىبە ھاوشىوھى ئەبوھەكر خەلكان گوئزايەئى فەرمانەكانى بن. داستانى ئىمە بەو شىوھە كاتئەك پىغەمبەر(د.خ) مرد و عەلى و زوبەير و كەسانئىكى دىكە لەمائى فاتىمە مانەوھ، ئەنسار پىچەوانەى ئىمە جوولانەوھ، موھاجىرەكان لای ئەبوھەكر كۆبوونەوھ و من پىم وت با برۆئە لای براكانمان لەئەنسار. رۆشتىن و دوو پىاوى خۆپارىزەمان بىنى كە لەشەرى بەدر نامادە بوون، وتیان: ئەى دەستەى موھاجىرەكان بۆ كوئى دەروون؟

وتەن: بۆ لای براكانمان لەئەنسار.

وتیان: بگەرتەوھ و لەناو خۆتان كۆتايى بەم پرسە بىنن.

وتەن: سوئند بەخوا دەروونە لای ئەوان.

دەئەت: رۆشتىنە لای ئەنسار كە لەسەقىفەى منالەكانى ساعىدە كۆبوونەوھ. پىاويك خۆى لەجل و بەرگەوھ ئالاندىبوو، وتم: ئەمە كىيە؟

وتیان: سەعد كورپى عوبادە.

وتم: بۆ بەو شىوھەى؟

وتیان: نەخۆشە.

يەكئەك لەئەنسار ھەستا و سپاسى خۆى كرد و وتى: ئىمە ئەنسار و دەستەى موسولمانىن و ئىوھ قورەيشىيەكان دەستەى پىغەمبەر(د.خ). ئىمە لەخەلكەكى ئىوھ زىانى زۆرمان پىبرا.

دەئەت: بىنىم خەلكان دەيانەوئەت ئىمە پشتگوئى بخەن و جەلوى كارەكان لەدەستەى ئىمە دەربىنن. وتارىكم نامادە كەردبوو تا لەبەردەم ئەبوھەكر بىھىنمە سەرزمان. رۆزى ئەوم دەگرت چوونكە بەئەزموتەر لەمن بوو. كاتئەك وىستم دەست بەقسە بكەم، وتى: ئارام بە. نەمويست نافەرمانى ئەو بكەم. ئەبوھەكر ھەستا و سپاسى خۆى كرد و ئەوھى من دەمويست بىھىنمە سەرزمان، ئەو بەشىوھەكى زۆر جواتر باسى كرد، وتى: ئەى ئەنسارىيەكان، ھەرچەند باسى لەپىئشى و گەورەى خۆتان بكەن، شىاون، بەلام

عەرەبەكان ئەم كارە تەنیا بۆ قورەیشییەكان دەزانن چونكە شوین و ڕەچەلەکیان بەرزترە. من یەكێك لەم دوو پیاووە بۆ ئیووە پەسەند دەكەم. لەگەڵ ھەركامیان دەخوازن، بەیعت بەستن. دەستی من و دەستی باوكی عوبەیدەى جەراحى گرت. سویند بەخوا لەوتەكانى ئەو تەنیا ئەمەم پەسەند نەكرد ھەزم دەكرد بەكوژن بى ئەوێ گوناحنكم كەردییت بەلام نەبەمە سالارى ئەو خەلكەكەى ئەبوبەكر لەناویاندايە. كاتێك ئەبوبەكر كۆتایی بەوتەكانى خۆى ھینا، یەكێك لەئەنسار ھەستا و وتی: من پیاویكى بەئەزموون و سارد و گەرمى ژيانم چىشتوو، ئەى قورەیشییەكان ئەمیرێك لەئیمە و ئەمیرێك لەئیووە.

دەئیت: دەنگە دەنگ بەرز بوویەو و لەجیاوازی و دووبەرەكى ترسام. بەئەبوبەكرم وت: دەستت یینە پینش تەبەییەت لەگەڵ تۆ بكەم. دەستی ھینایە پینش و بەیعتەم لەگەڵ بەست. موھاجیرەكانیش بەیعتیان بەست و بەدواى ئەو ئەنسارییەكان. سەعد كۆپى عوبادە لەژێر دەست و پى ئیمە مایەو و یەکیان وتی: سەعد كۆپى عوبادەتان كوشت.

وتم: خواوەند سەعد كۆپى عوبادە بكوژیت.

سویند بەخوا ھیچ كاریك لەبەیعت كەردن لەگەڵ ئەبوبەكر سوودمەندتر نەبوو چونكە دەترسام ئەگەر جیاپنەو و بەیعت لەئارادا نەبیت، ناچار بین نابەدئخواز بیینە شوینكەوتەى ئەوان یا درئایەتیان بكەین و بەمشیوێ نازاوه سەرھەلبدات. عورە كۆپى زوبەیر دەئیت: یەكێك لەو دوو پیاوێ عومەر و ئەبوبەكر لەكاتى ڕۆشتن بۆ سەقیفیە بییان، عویم كۆپى ساعیدە و ئەوێ دیکەیان مەعن كۆپى عودەى عیجلى بوو.

عویم كۆپى ساعیدە ئەو كەسە بوو كاتێك بە پینغەمبەریان وت: ئەم ئایە سەبارەت بەچ كەسانیکە كەخوا دەفرمیت:

((رجال يحبون ان يتطهروا و الله يحب المطهرين.

واتاكەى: پیاوانێك ھەن ھەز دەكەن پاکیزەیی بكەنە پینشە و خواوەند پاك و خاوینانى خۆش دەوێت.))

پینغەمبەر(د.خ) فرموی: عویم كۆپى ساعیدە یەكێكە لەوان.

مەعن ئەو كەسە بوو كاتێك خەلكان بۆ پینغەمبەر(د.خ) دەگریان و دەیانوت: خۆزگە

پیش‌شو مردبووین چوونکه ده‌ترسین دوا‌ی شو گرفتاری ناژاوه و دووبه‌ره‌کی ببین. وتی: سویند به‌خوا‌هز نا‌کهم پیش‌شو مردبیتم چوونکه ده‌مه‌ویت دوا‌ی مردنیش وته‌کانی پشتراست بکه‌مه‌وه به‌همان شیوه که له‌کاتی ژیان پشتراستم کرده‌وه. مه‌عن له‌روژگاری خه‌لافه‌تی نه‌بو‌به‌کر له‌یه‌مامه له‌کاتی شهر له‌گه‌ل موسه‌یله‌مه‌ی دروژن، کوژدا.

زوه‌ری ده‌لیت: له‌سه‌عید کو‌پی زه‌یدیان پرس‌ی: ئایا له‌کاتی مردنی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ناماده بو‌ویت؟
وتی: به‌لی.

وتیان: چ کاتی‌ک له‌گه‌ل نه‌بو‌به‌کر به‌یعه‌تیان کرد؟

وتی: هه‌مان روژی مردنی پیغه‌مبه‌ر(د.خ).

پرسیان: ئایا که‌س دژایه‌تی نه‌وانی کرد؟

وتی: نا، ته‌نیا ده‌سته‌یه‌ک له‌ئه‌ن‌سار که هه‌نگه‌راوه بو‌ون یا له‌هه‌نگه‌راوه‌وه نزیک بو‌ون و خواوه‌ند رزگاری به‌خشین.

پرسیان: ئایا هه‌موو موهاجیره‌کان به‌یعه‌تیان له‌گه‌ل کرد؟

وتی: به‌لی، موهاجیره‌کان بی‌نه‌وه‌ی بانگیان بکه‌ن، یه‌ک له‌دوا‌ی یه‌ک به‌یعه‌تیان له‌گه‌ل کرد.

حه‌بیب کو‌پی نه‌بی سابت ده‌لیت: عه‌لی له‌ماله‌که‌ی خویدا بوو که‌هاتن و وتیان: نه‌بو‌به‌کر بو به‌یعه‌ت کردن دانیشتووه، شو به‌کراس و بی‌نه‌وه‌ی عاباکه‌ی بخاته سه‌رشانی، روژشته‌ده‌ر چوونکه په‌له‌ی بوو و نه‌یده‌ویست له‌به‌یعه‌ت کردن دوا که‌ویت. له‌گه‌ل نه‌بو‌به‌کر به‌یعه‌تی کرد و لای دانیشت و که‌سی نارد تا له‌ماله‌وه عاباکه‌یان بو هینا.

زوه‌ری ده‌لیت: فاتیمه و عه‌باس روژشته لای نه‌بو‌به‌کر و داوا‌ی میراتی پیغه‌مبه‌ریان کرد. نه‌وان زه‌وی فه‌ده‌ک و به‌شی خه‌یبه‌ریان ده‌ویست. نه‌بو‌به‌کر پی‌وتن: له‌پیغه‌مبه‌رم بیست که‌فه‌رمووی: ئیمه میراتمان نییه و نه‌وه‌ی له‌ئیمه ده‌مینیت‌ه‌وه، خیره. بنه‌ماله‌ی محمه‌د ته‌نیا له‌م ماله‌ ده‌خون. من گوژرانکاری له‌فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) نا‌کهم.
ده‌لیت: دوا‌ی نه‌وه فاتیمه خو‌ی له‌نه‌بو‌به‌کر دوور خسته‌وه و هه‌چ کات له‌مباره‌وه قسه‌ی له‌گه‌ل نه‌کرد تا مرد. عه‌لی له‌کاتی شه‌ودا نه‌وه‌ی به‌خاک سپارد بی‌نه‌وه‌ی نه‌بو‌به‌کر نا‌گادار بکاته‌وه.

عەلی لە کاتی ژبانی فاتیمة چەندین کەسی لە دەوردا بوو. کاتیك فاتیمة مرد، ئەر کەسانەیش لە دەوری عەلی بلازەیان لیکرد. مردنی فاتیمة شەش مانگ دوای مردنی پینگەمبەر(د.خ) بوو.

یەکیك بەزوهری وت: عەلی بۆ ماوهی شەش مانگ بەیعهتی لەگەڵ ئەبوبەکر نەکرد؟ وتی: نە عەلی بەیعهتی کرد نە هیچ کام لە منالەکانی هاشم. کاتیك عەلی بینی خەلك لە دەوری بلازەیان لیکردوو، رینگەي ناشتی لەگەڵ ئەبوبەکر گرتەبەر و کەسی نارد بەشوین ئەبوبەکر و پینی وت بەتەنیا بیئت چونکە حەزی نەدەکرد عومەر لەگەڵی بپروات لەبەر ئەوهی لەتوڕەي عومەر دەترسا.

بەلام عومەر وتی: بەتەنیا مەرۆ.

ئەبوبەکر وتی: سویند بەخوا بەتەنیا دەرۆم، مەگەر چی دەکەن؟

دەلیت: ئەبوبەکر پزۆشتتە لای عەلی و منالەکانی هاشم لە دەوری دانیشتیبون. عەلی هەستا و سیاسی خوای کرد و وتی: بەیعت نەکردنی ئیمە لەگەڵ تۆ لەبەر ئەوه نییه تۆ بەکەسیکی گهوره نەزانیان یا رزدی بەتۆ ببەین، بەلام بۆ ئەم کارە مافیگمان بوو و لەبەرچاوتان نەگرت.. باسی خزمایهتی خۆی و منالەکانی هاشمی لەگەڵ پینگەمبەر(د.خ) کرد بەرادەیهک ئەبوبەکر دەستی بەگریان کرد.

کاتیك عەلی بیدەنگ بوو، ئەبوبەکر شایهتوومانی هینایه سەرزمان و سیاسی خوای کرد، وتی: سویند بەخوا خزمەکانی پینگەمبەر زیاتر لە خزمەکانی خۆم خۆش دەوینت. سەبارەت بە مال و ملکەي لەنیوان ئیمەدا کیشەي دروست کردوو، نییهتی خیرم بوو و بیستوومه پینگەمبەر(د.خ) دەیفەرموو: هیچ لەئیمە بەمیرات نابەن، هەرچیمان لئە بمانیتەوه تەنیا بۆ خیرە، بنەمالەي محەمەد تەنیا لەم مالە دەخۆن و من لەپەنای خوا، ئەوهي پینگەمبەر(د.خ) ئەنجامی دابیت، ئەنجامی دەدەم.

عەلی وتی: کاتی بەیعهتی ئیمە لەگەڵ تۆ ئەمشەو بیئت.

ئەبوبەکر نوێزی نیمەرۆی خویند و لەوتەکانی داوای بەخشینی لەعەلی کوپری ئەبی تالیب کرد.

عەلی هەستا و باسی تاییبەتەندییەکان و لەپیشییەکانی ئەبوبەکر کرد و بەیعهتی لەگەڵ کرد. خەلکان بەعەلییان وت: کاریکی چاکت کرد و پاداشتت دەستدەکەوینت.

دەلیت: کاتیك عەلی بەیعهتی کرد، خەلکان دووبارە لە دەوری کۆبوونەوه.

کۆپى جەر دەلّیت: ئەبوسوفیان بە‌عەلى وت: بۆ خەلافەت لەناو بچوکتەین تايەفەى قورەيشدا بىت، سویند بە‌خوا ئەگەر بخوازیت مەدینە پردەكەم لەسوارە شەپكەرەگان. عەلى وتى: ئەى ئەبوسوفیان، ماوەیهكى دريژ دوزمنايه‌تى ئىسلام و موسولمانانت کرد و هیچ زيانىكت لى نەدان، ئەبوبەكر بۆ ئەم کارە شياوہ.

حیماد كۆپى سەلمە دەلّیت: كاتىك ئەبوبەكر خەلافەتى گرتەدەست، ئەبوسوفیان وتى: ئیمە کارمان بە‌باوکی فوزەیل چىیە، سویند بە‌خوا دووکه‌لىك دەبینم و تەنیا خوین دايدەمرکینتەوہ. ئەى بنەمالەى عەبدەمەناف، ئەبوبەكر کارى بە‌ئىوہ چىیە، دو لاوازەكە، عەلى و عەباس لەكوین.

هەرۆه‌ها بە‌عەلى وت: ئەى باوکی حەسەن، دەستت بىنە پىش تايەيەت لەگەل تۆ ببەستم. عەلى دەستی نەبرد و سەركۆنەى کرد و وتى: تەنیا مەبەستى ئاژاوہ‌گىریت لەسەردايە، سویند بە‌خوا تەنیا خراپەى ئىسلامت دەويت، ئیمە پىويستمان بە‌ئاموزگارى تۆ نىیە.

هوشام كۆپى محەمەد دەلّیت: كاتىك بە‌يەتیان لەگەل ئەبوبەكر بەست، ئەبوسوفیان بە‌عەلى و عەباسى وت: ئىوہ رىسوا و لاوازن.

ئەنس كۆپى مالك دەلّیت: بە‌يانى ئەو رۆژەى لەسەقىفە بە‌يەتیان لەگەل ئەبوبەكر بەست، رۆشە سەر مینبەر و عومەر هەستايە سەر پى و پىش ئەبوبەكر قسەى کرد. سىاسى خواى کرد و وتى: ئەى خەلکینە، دۆنیکە وتەیکم هینايە سەرزمان، وتەى خۆم بوو و لەقورئاندا شتى لەو شىوہ نەبینیوہ و پىغەمبەر(د.خ) بۆى باس نەکردبووم بە‌لام گومانم کرد پىغەمبەر(د.خ) رىگە چارە بۆ کارەکانى ئیمە دەدۆزیتەوہ و دواى هەمووان دەمریت، خواوہند کتیبەكەى خۆى لەناو ئىوہدا هینشتەوہ و ئىوہ لەگەل باشترىنى خۆتان کە‌هاورى پىغەمبەر(د.خ) لەئەشکەوت و هاو دەمى ئەو بوو، بە‌يەت ببەستن. خەلکان لەگەل ئەبوبەكر بە‌يەتیان بەست. ئەمە بە‌يەتى گشتى بوو و دواى بە‌يەتى سەقىفە ئەجامدرا.

دواى ئەو، ئەبوبەكر وتارىكى پىشكەش کرد. بە‌ئەندازەى پىويست سپاى خواى هینايە سەرزمان، وتى:

((ئەى خەلکینە، من کە‌باشتر لەئىوہ نيم بۆ هەلسووراندنى کارەکانى ئىوہ راسپىزدرام، ئەگەر چاکەم کرد، هاوکارىم بکەن و ئەگەر خراپەم کرد، رىگەى راستم نیشان بە‌دن، راستى ئەمانەت و درۆ خیانەت، لاوازی ئىوہ لای من بە‌هیزە تا ئەو کاتەى

به خواستی خوا مافه کی بؤ ده گیزموره. به هیزی ئیوه لای من لاوازه تا ماف لیده ستینم. پشت مه کن جیهاد له ریگه ی خوا چونکه هر خه لکیک پشت بکات جیهاد، زه لیل ده بیئت. هیچ خراپه یه ک له ناو خه لکان بلاو نابیته وه مه گهر ئه وه ی گرفتاری به لا بین. تا ئه و کاته ی شوینک وه ته ی خوا وه ند و پیغه مبه رم، شوینک وه ته ی من بن و ئه گهر نافرمانی ئه وانم کرد، هیچ ماف و ده سه لاتیکم به سه رتانه وه نییه، بؤ نوژ ههستن، خوا بیتابه خشیئت.))

کوپی عه باس ده لئیت: له سه رده می خه لافه تی عومه ر له گه ل ئه ودا ریگم ده بیری، بؤ مه به ستیک ده رۆشت و ته نیا منی له گه ل بووم. له بهر خۆیه وه قسه ی ده کرد و به قامچی له قاچی راستی خۆی ده دا.

ده لئیت: له م کاته دا هه ستی به بوونی من کرد و وتی: ئه ی کوپی عه باس، ده زانی بؤ دوای مردنی پیغه مبه ر (د.خ) ئه و وته م هینایه سه رزمان؟
 وتم: نا ئه ی سه روه ری باوه رداران.
 وتی: له بهر ئه وه ی ئه م نایه م خویند بوویه وه:

((و كذلك جعلناکم امة وسطا لتکونوا شهداء علی الناس و یكون الرسول علیکم شهیدا.

واتاکه ی: به مشیوه یه ئیوه مان کرده ده سه ته یه کی میان ره و تا بؤ خه لکان شایهت بن و پیغه مبه ر (د.خ) شایه تی ئیوه بیئت.))

گومانم کرد له ناو ئه وه ته که ی خۆی ده مینیته وه تا شایه تی کرده وه کانی ئه وان بیئت. ئه و قسانه م له بهر ئه م نایه ی هینایه سه رزمان.

ئه بوجه عفر ده لئیت: کاتیک له گه ل ئه بو به کر به یعه تیان کرد، سه رقانی کفن و دفنی پیغه مبه ر (د.خ) بوون.

ده سه ته یه ک وتوویانه: ئه م کاره له رۆژی سیشه ممه و رۆژی دوای مردنی ئه و ئه نجام درا. ده سه ته یه کی دیکه وتوویانه: پیغه مبه ریان سی رۆژ دوای مردن به خاک سپارد. پیشتر نامارژه مان به چه دیسی یه کیک له واندا.

کوپی عه باس ده لئیت: عه لی کوپی ئه بی تالیب و عه باس کوپی عه بدولموته لیب و فه زل کوپی عه باس و قیسه م کوپی عه باس و ئوسامه کوپی زهید و شه قران نازاد کراوی ده ستی پیغه مبه ر (د.خ)، ئه ویان شۆرد. ئه وس کوپی خه ولی، یه کیک له مناله کانی عه وف کوپی خه زه رج، به عه لی کوپی ئه بی تالیبی وت: ئه ی عه لی سویندت ده دم ماف

ئىمە بۇ پىڭمبەر(د.خ) لەبەر چاۋ بگىرىت.

ئەوس يەككىك بوو لەشەركەرانى بەدر و عەلى وتى: وەرە ناو. ئەو لەكاتى شۆردنى پىڭمبەر(د.خ) نامادە بوو.

عەلى كۆپى ئەبى تالىب پىڭمبەرى بەسىنەى خۆيەو نووساند و عباس و فەزل و قىسەم ئەويان دەسووراند و ئوسامە كۆپى زەيد و شەقران ئاويان پىادەكرد و عەلى دەيشۆرد. پىڭمبەر(د.خ) كراسەكەى لەبەردا بوو. عەلى لەسەر كراسەكەو دەستى لەپىڭمبەر دەدا و دەستى بەر جەستەى پىڭمبەر(د.خ) نەدەكەوت.

عەلى لەكاتى شۆردنى پىڭمبەر(د.خ) دەيوت: دايك و باوكم قورىانت بن، لەژيان و مەرگ پاك و خاوينىت. ئەوەى لەمردووەكان دەبىزىت، لە پىڭمبەر(د.خ) نەبىنرا.

عائشە دەلىت: دەيانويست پىڭمبەر(د.خ) بشۆن و وتيان: نازانن ئايا پىڭمبەر(د.خ) وەك مردووەكانى دىكە رووت بكەينەوە يا بەجلەكانىيەوە بيشۆين. كاتىك لەسەر ئەمە رىكەنەكەوتن، خەويان لىكەوت. ھەموويان چەناكەيان كەوتبەووە سەرسنگيان. دواتر كەسىك كەنەيانزانى كىيە، لەسوچى مانى خواوە قەسى لەگەل كەردن وتى: پىڭمبەر(د.خ) بەجلەكانىيەوە بشۆن.

دەلىت: ھەستان و بەجلەكانىيەوە ئەويان شۆرد. لەسەر كراسەكەيەوە ئاويان پىادەكرد و دەستيان لىدەخست. كراسەكە رىگر بوو لەوەى دەستيان بەرجەستەى بكەويت.

عائشە دەيوت: ئەگەر ئەوەى ئەمپۇ دەيزانم، ئەو رۆژە دەمرانى، نەمدەھىشت كەس جگە لەژنەكانى پىڭمبەر(د.خ) ئەو بشوات.

عەلى كۆپى حسەين دەلىت: كاتىك لەغوسلى پىڭمبەر(د.خ) تەواو بوون، ئەويان لەسى پارچەدا كفن كرد، دوو پارچەى سەحارى و حىلەيەكى رەش.

عىكرەمە دەلىت: كاتىك ويستيان گۆپى پىڭمبەر(د.خ) ھەلكەنن، باوكى عوبەيدە كۆپى جەراح بەشيوەى خەلكانى مەككە گۆپى ھەلدەكەند (ئەرزەكەى تەخت بوو) و باوكى تەلخە زەيد كۆپى سەھل بۇ خەلكانى مەدىنە گۆپى ھەلدەكەند (بەشىك لەگۆرەكە چاتر لەبەشەكەى دىكە بوو) عباس دوو كەسى بانگ كرد و بەيەكيانى وت: بىرۇ بەشوين باوكى عوبەيدە. بەوى دىكەى وت: بىرۇ بەشوين باوكى تەلخە.

ئەوى بەشوين باوكى تەلخەدا پۇشت، ئەوى ھىنا و گۆپى پىڭمبەرى ھاوشيوەى خەلكانى مەدىنە ھەلكەند.

كاتىك لەغوسلى پىغەمبەر(د.خ) تەواو بوون، ئەويان لەمالەكەي خستە سەرتەخت. بۇچوونى موسولمانان سەبارەت بەشويىنى ناشتىنى ئەوجياواز بوو. كەسىك وتى: لەمزگەوت بەخاكى دەسپىزىن. يەكىتر وتى: ئەو لەگەل ئەسحابەكانى بەخاك دەسپىزىن. بەلام ئەبوبەكر وتى: بىستم پىغەمبەر(د.خ) دەيفەرموو: پىغەمبەر(د.خ) لەمەر شوينىكا مرد، لەوى بەخاكى بسپىزىن. لەبەر ئەمە جىگەي پىغەمبەريان لا برد و گۆرەكەيان لە سەر جىگەكەي بۇ ھەلكەند.

خەلكان دەستە دەستە ھاتن و لەسەر پىغەمبەر(د.خ) نويزيان خويند. كاتىك نويزى پياوان كۆتايى ھات، ژنان ھاتن و كاتىك ژنانىش تەواو بوون، تازەپىنگەيشتوان ھاتن. كەس بۇ نويزلەسەر جەستەي پىغەمبەر(د.خ) پىشونويزى نەكرد. دواتر لەنيوھى شەوى چوارشەممە، بەخاكىيان سپارد.

عايشە دەلىت: ئەماندەزانی كەي پىغەمبەر(د.خ) دفن دەكەن تا ئەوھى لەتارىكى شەوى چوارشەممە دەنگى پاچەكانمان بىست.

كوپرى ئىسحاق دەلىت: عەلى كوپرى ئەبى تاليب و فەزل كوپرى عەباس و قيسەم كوپرى عەباس و شەقران كۆيلەي نازاد كراوى پىغەمبەر(د.خ) ، قاچيان خستە ناو گۆرەكەي. ئەوس كوپرى خەولى وتى: ئەي عەلى سويندت دەدەم ماڤ ئىمەيش لەبەر چا و بگرە. عەلى وتى: وەرە. ئەوھيش رۇشتە ناو گۆرەكەي پىغەمبەر(د.خ).

كاتىك پىغەمبەريان خستە سەر گۆر و خشتيان لەسەر دانا، شەقران قەتيفەيەكى ھىنا كە پىغەمبەر(د.خ) لەسەرى دادەنىشت و دەپيوشى، خستىە ناو گۆرەكە وتى: سويند بەخوا دواي تۆ كەس لەبەرى ناكات. قەتيفەكەي لەگەل پىغەمبەر(د.خ) بەخاك سپارد.

موغەيرە كوپرى شوعبە دەيووت: دواين كەس بوو دەستى لەجەستەي پىغەمبەر(د.خ) داوھ. دەيووت: ئەنگوستيلەكەي خۆم خستە ناو گۆرەكە و وتە: ئەنگوستيلەكەم كەوت. بەئەنقەست فرمدا تا دەست لەجەستەي پىغەمبەر(د.خ) بدەم و دواين كەس بىم ئەو كارەم كرديت.

عەبدوللە كوپرى حارس دەلىت: لەسەردەمى عومەر، يا عوسمان، لەگەل عەلى كوپرى ئەبى تاليب عەمرەمان دەكرد. ئەو، لەمالى خوشكەكەي دايكى ھانى مايمەرە و كاتىك لەعەرە تەواو بووين، گەرايەرە. ئاوم نامادە كرد تا خۆي پىبشوات و كاتىك تەواو بوو،

كەسانىك لەخەلكانى عىراق لە دەورى كۆيوننەره و وتیان: ئەى باوكى حسەن، هاتووين پرسیارىك بكەين و حەز دەكەين وەلاممان بەدەيتەوه.

وتى: پىم وابىت موغەيره كۆرى شوعبە پىنى وتن دواين كەس بووه دەستى لە جەستەى پىغەمبەر(د.خ) داوه.

وتیان: بەلى، هاتووين ئەمه پىرسين.

وتى: درۆ دەكات، ئەو كەسەى دواى هەمووان دەستى لەجەستەى پىغەمبەردا، قىسەم كۆرى عەباس بوو.

عائشە دەلىت: كاتىك نەخۆشيبەكەى پىغەمبەر(د.خ) تەشەنى سەند، پارچەبەكەى رەشى پىوه بوو. هەندى كات دەيدا بەروخساريدا و هەندى كات لايدەبرد و دەيفەرموو: خوا بكوژيت ئەوكەسانەى گۆرى پىغەمبەرانى خۆيان دەكەنە مزگەوت. رىگەى ئەم كارەى لەخەلکەكەى خۆى گرت.

عەبدوللە كۆرى عوتەبە دەلىت: دواين فەرموودەى پىغەمبەر(د.خ) ئەمه بوو: دوو دىن لەدوورگەى عەرەبى جىگەى نابىتەوه.

عائشە دەلىت: پىغەمبەر(د.خ) لەرۆژى دوانزەى رەبىع الاول ئەو رۆژەى گەيشتە مەدینە، مرد. دەورانى كۆچى ئەو دە سالى تەواو بوو.

تەمەنی پیڤەمبەر(د.خ) لەکاتی مەرگ

لەمبارەوه بۆچوونەکان جیاوازه. دەستەبەك وتوویانە لەکاتی مەرگ تەمەنی شەست و سی سال بوو.

یەكێك لەبیزەرانی ئەم وتەیه كۆپی عەباسە كە دەئیت: پیڤەمبەر(د.خ) سیانزە سال لەمەككە وەحی بۆ دەهات و دە سال لەمەدینە و دوای ئەو مرد.

دەستەبەكی دیکە وتوویانە: لەکاتی مەرگ، تەمەنی شەست سال بوو.

یەكێك لەوان عوروه كۆپی زوبەیرە و دەئیت: پیڤەمبەر(د.خ) چل سالە بوو بۆ پیڤەمبەرایەتی هەلبژێردرا و شەست سالە بوو كۆچی دوایی كرد.

عایشە دەئیت: پیڤەمبەر(د.خ) دەسال لەمەككە و قورئانی بۆ دەهاتە خوار. دە سال لەمەدینە ژبانی بەسەر برد.

رۆژ و مانگی مردنی پیڤەمبەر(د.خ)

عەبدوللە كۆپی عومەر دەئیت: پیڤەمبەر(د.خ) لەسانی نۆیەمی كۆچ، ئەبویەكری كردە سەر كردهی حاجییەكان و رێ و رەسمەكانی حەجی فیزی خەلكان كرد و سالی دواتر سالی دەیەمی كۆچ، پیڤەمبەر(د.خ) حەجی مائناوایی كرد و گەرایەوه بۆ مەدینە و لەمانگی رەبیع الاول گیانی ئەسپەردە كرد.

كۆپی ئیسحاق دەئیت: پیڤەمبەر(د.خ) لەرۆژی دووشەممە دوانزەه رەبیع الاول كۆچی دوایی كرد و لەشەوی چوارشەممە بەخاك سپێردرا.

عەمرە كچی عەبدولرەحمان دەئیت: لەعایشەم بیست كە پیڤەمبەر لەشەوی چوارشەممە بەخاك سپێردرا و ئیئە ئەماندەزانی تا ئەو كاتە دەنگی پاچەكانمان بیست.

گفتوگۆی ئەنسار و موهاجیرەکان لەسە قیفیە سەبارەت بە خەلافەت

عەبدوللە کوپی عەبدولرەحمانی ئەنساری دەلیت: کاتیك پێغەمبەر(د.خ) مرد، ئەنسار لەسە قیفیە منالەکانی ساعیدە کۆبوونەوه و وتیان: دوای محەممەد ئەم کارە بەسەعد کوپی عوبادە دەسپێرین. سەعدیان هینا کەنەخۆش بوو. کاتیك کۆبوونەوه، سەعد بەیەکیك لەکۆرەکان یا نامۆزەکانی وت: لەبەر نەخۆشی ناتوانم وتەکانم بەگویتی هەموو خەلکان بگەینم، گوئی لەقسەکانی من بگره و بەدەنگی بەرز دووبارەیان بکەرەوه. ئەو قسە دەکرد و ئەو پیاوه بەدەنگی بەرز دووبارە دەکردەوه تا هارەلانی ببیستن.

سەعد دوای سپاس کردنی خواوەند وتی:

((ئەو ئەنسارییەکان، ئەو لەپیشی و میژووی ئیوه لەئیسلامدا هەتانه، هیچ کام لەمۆزەکانی عەرەب نییانه. محەممەد بۆ ماوهی دە و چەند سال لەناو خەلکەکی خۆی مایهوه و پیشنیاری خواپەرەستی پێکردن و تەنیا ژمارەیهکی کەم باوەریان پێهینا چونکە توانای بەرگری کردن لە پێغەمبەر(د.خ) و دینەکی ئەویان نەبوو و نەیان دەتوانی ستم لەخۆیان دوور بکەنەوه تا ئەوهی خواوەند ویستی لەپیشیتان پێبەخشیت و ریزتان بگرت. باوەر هینان بەپێغەمبەری کردە روژی ئیوه و بەرگری کردن لە پێغەمبەر(د.خ) و شەرکردن لەگەڵ دوژمنەکانی کەوتە ئەستۆی ئیوه. لەگەڵ دوژمنانی ئەو لەخودی و بیگانه شەرتان کرد تا عەرەبەکان بەدڵخواز و نابەدڵ، ملکهچی فرمانەکانی خواوەند بوون. خواوەند بەهاوکاری ئیوه ئەم سەرزمینەکی ملکهچی پێغەمبەر(د.خ) کرد و عەرەبەکان لەسیبەری شمشیری ئیوه باوەریان بەئیسلام هینا. پێغەمبەر(د.خ) لەئیوه رازی و شادمان بوو. خواوەند ئەوی گەراندهوه بۆ لای خۆی، جلهوی ئەم کارە بگره دەست و رینگە مەدەن کەسانیت ئەو کارە بگره ئەستۆ چونکە ما ئیوهیه نەک کەسانی دیکه.))

هەمووان وتیان: بۆچوونەکەت پەسەندە، سەرپێچی فرمانەکانی تۆ ناکەین و ئەم کارە بەتۆ دەسپێرین چونکە بڕوایێکراوی موسولمانانیت. دواتر لەگەڵ یەک ناخاوتن و وتیان: ئەگەر موهاجیرەکانی قورەیش رازی نەبن و بلین ئیمە لەهاوەلە کۆنەکانی پێغەمبەر(د.خ) و خزمەکانی ئەوین، بۆ دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) لەسەر ئەم کارە دژایەتی ئیمە دەکەن، چی بکەین؟

دەستەیک لەوان وتیان: لەم شیوەدا دەلێن: ئەمیریک لەئێوە و ئەمیریک لەئێمە. تەنیا بەو رازی دەیین.

کاتیەک سەعد کوپی عوبادە ئەمەیی بیست، وتی: ئەمە یەكەم لاوازییە. عومەر ئاگادار بوویوە و بەرەو مالى پێغەمبەر(د.خ) بەرێکەوت. ئەبوبەکر لەوی و لەگەڵ عەلی کوپی ئەبى تالیب سەرقالی کفن و دفن کردنی پێغەمبەر(د.خ) بوون. ئەبوبەکری بانگ کردەدەر، وتی: سەرقالم.

عومەر دووبارە کەسێکی نارد بەشوین ئەبوبەکردا و پەيامیدا کارێک پێشها توووە بەناچاری دەبیئت نامادە بیت.

ئەبوبەکر پۆشته لای عومەر و وتی: مەگەر نازانی ئەنساڕ لە سەقیفەى منالەکانى ساعیدە کۆبوونەتووە و دەیانەویت خەلافەت بەسەعد کوپی عوبادە بسپێرن، ئەوێ لەهەموویان نەرمتەرە دەلێت: ئەمیریک لەئێوە و ئەمیریک لەئێمە.

ئەبوبەکر و عومەر بەخیرایی بەرەو سەقیفە بەرێکەوتن و لەرێگە باوکی عوبەیدەى جەراحيان بینی. ئەویشان لەگەڵ خۆیان برد. چاویان بەعاسم کوپی عودەى و عویم کوپی ساعیدە کەوت. پێیان وتن: بگەڕێنەووە چونکە تەنیا ئەو رۆودەدات کەئێوە خوازباری بن. بەلام ئەو سیانە وتیان: ناگەڕێنەووە. پۆشتن و گەیشتنە لای ئەنساڕییەکان.

عومەر دەلێت: کاتیەک گەیشتین، وتەیکەم نامادە کردبوو و دەمویست باسی بکەم. پۆشتمە پێش تا قسە کردن دەسپێبکەم، ئەبوبەکر وتی: رێگە بەدەم من قسە بکەم و دواى من چی دەخوازیت باسی بکە. ئەبوبەکر دەستی پێکرد. دەلێت: ئەوێ من دەمویست بیلیم، ئەو هینایە سەرزمان. عەبدوڵلە کوپی عەبدوڵرەحمان دەلێت: ئەبوبەکر سەرەتا سپاسی خۆای کرد، دواتر وتی:

((خواوەند محەممەدى وەك پێغەمبەر(د.خ) پەوانە فەرموو تاشایەتى ئۆمەتەكەى خۆى بیئت بۆ ئەوێ خواوەند بپەرستن و بەتاقانەى بزائن. خەلکان خوا جۆراوجۆرەکانیان دەپەرەستی و گومانیان دەکرد ئەم خوا دارین و بەردینانە، لای خواوەندی تاقانە شیفاعەتیان دەکات و سوودیان پێدەگەیینت.

ئەم ئايەى خوئندەوہ:

((ويعبدون من دون الله ما لا يضرهم و لا ينفعهم و يقولون هؤلاء شفعاؤنا عند الله. و اتاكهى: جياواز لەخوا شتێكیان دەپەرەستى نەزىانى لێدەدان نەسوودیان پێدەبەخشیت و دەلێن ئەمانە لای خواوہند شىفاعەتى ئێمە دەكەن.))
و وتیان: ((ما نعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفى.

و اتاكهى: نایانپەرەستىن مەگەر ئەوہى لەخوا نزىكمان بكەنەوہ.))

دواتر وتى: بۆ عەرەبەكان دژوار بوو دەستبەردارى دىنى باوكانى خۆيان بىن موهاجىرەكان لەخەلكەكەى خۆى، وتەكانى ئەويان پشتراست كردهوہ و باوہريان هینا و شان بەشانی ئەو خۆراگريان كرد. ئەمە لەكاتێكدا بوو خەلكى پێغەمبەر(د.خ) بەسەختى نازار و بەدروژنىيان دەزانى و هەمووان دژایەتییان دەكرد و دژى ئەو دەجوجلانەوہ. موهاجىرەكان لەنازار و ئەشكەنجەى نەیارەكانى خەلكەكەى خۆيان نەترسان و بەكەم كەسان بوون لەسەرزەمىن پەرەستشى خويان كرد و باوہريان بە پێغەمبەر(د.خ) هینا. ئەوان ھاورییان و خزمەكانى پێغەمبەر(د.خ) بوون و دواى ئەوزياتر لەهەر كەسىكى دىكە مافى گرتنە دەستى خەلافەتییان هەبە و هەركەس نەيارى ئەوان بكات، ستمكارە. ئێوہ ئەى ئەنسارىيەكان، كەس ناتوانیت حاشا لەچاكى و لەپیشیيەكانى و پیشینەى درەوشاوہى ئێوہ لەئىسلامدا بكات چونكە خواوہند ئێوہى كرده ئەنسارى دینەكەى خۆى و كۆچى موسولمانان بۆ لای ئێوہ بوو. زۆر بەى ژنان و ھاوہلانى پێغەمبەر(د.خ) لەئێوہى و دواى موهاجىرەكان كەس ھاوتای ئێوہ نىبە. ئێمە دەبىنە ئەمىرى ئێوہ و ئێوہیش وەزىرەكانى ئێمە. لەگەل ئێوہ راویژ دەكەين و بى بۆچوونى و دەنگى ئێوہ هىچ كارێك ئەنجام نەدەين.

كاتێك ئەبوبەكر كۆتایى بەوتارەكەى هینا، حوباب كۆپى موزەر كۆپى جەموح هەستایە سەرى و وتى:

ئەى ئەنسارىيەكان، ئەم كارە لەدەست مەدەن چونكە ئەوان لەسببەرى ئێوہدان و بویری دژایەتى كردنى ئێوہیان نىبە و خەلكان شوین بۆچوون و مەبەستى ئێوہ دەكەون چونكە ریز و سامان و هیز و ئەزموون و بویریتان هەبە. خەلكان نىگەرانتان لەمەبەستى ئێوہ، دووبەرەكى لەناوتاندا دروست ئەبیت چونكە جلهوى كارەكانتان لەدەست دەردەچیت. ئەوان تەنیا بەخواستەكەى خۆيان رازى دەبن، كەواتە، ئەمىرىك لەئێمە و ئەمىرىك لەوان.

عومەر وتی:

هەرگیز دوو کەس لەیەک شویندا جیگەیان نابیتەو. سویند بەخوا عەرەبەکان رازی نابن خەلافەت بەئێوە بسپێرن چونکە پێغەمبەر(د.خ) لەئێوە نییە، بەلام عەرەبەکان رازی دەبن بەوێ خەلکەکی پێغەمبەر(د.خ) جلەوی کارەکان بگرە دەست و ئێمە بۆ ئەم کارە بەلگەئێ ئاشکرمان لەبەرەبەر نیارەکانمان هەیە، هەرکەس لەسەر جیگری پێغەمبەر(د.خ) و دەسەلاتەکی ئەو دژایەتی ئێمە بکات، رینگە نارەوا و گومرایی گرتۆتەبەر چونکە ئێمە خزم و کەس و کاری ئەوین.

حوباب کوپری موزەر هەستا و وتی:

ئەئێ ئەنسارییەکان، ئاگاتان لەکاروبارەکانی خۆتان بێت و گوێ لەقسەئێ ئەمان مەگرن چونکە بەشی ئێوە لەمکارەدا دەخۆن. ئەگەر بەمەبەستەکی ئێوە رازی نەبۆن، ئەوان لەسەرزمینی خۆتان دەریکەن و جلەوی کارەکان بگرە دەست چونکە ماق خۆتانە. لەسێبەری شمشیری ئێوە خەلکان باوەریان بەم دینە هێناو. من پیاویکی بەئەزمونم و سارد و گەرمی رۆژگارم چیشتووە، ئەگەر دەخوازن سەر لەنوی دەست پێدەکەینەو.

عومەر وتی: ئەوسا خواوەند دەتکوژیت.

حوباب وتی: خواوەند تۆ دەکوژیت.

باوکی عوبەیدە وتی: ئەئێ ئەنسارییەکان، ئێوە یەکەم کەسانن هاوکاری و پشتیوانی

ئەم دینەتان کرد، یەکەم کەسان مەبەن گۆرانگاری لەم دینەدا دروست بکەن.

بیشر کوپری سەعد کوپری نەعمان باوکی بەشیر هەستایە سەرپی و وتی:

ئەئێ ئەنسارییەکان، ئەگەر لەشەر لەگەڵ ئاباوەران میتوویەکی درەوشاوەمان هەیە،

تەنیا بۆ رەزامەندی خوا ئەو کارەمان ئەنجامداو. رەوا نییە لەبەر کارەکانمان ستم

لەکەسانی دیکە بکەین. لەوێ کردوومان مەبەستی ئەم دنیایمان نەبوو. بزانن

محەمەد لەقورەیشە و کەسەکانی بۆ گرتنە دەستی خەلافەت لەپیشتر و شیاوترن. من

هیچ کات لەسەر ئەم کارە دژایەتی ئەوان ناکەم. لەخوا بترسن و دەست لەدژایەتی

وینداگری هەنێگرن.

ئەبوبەکر وتی:

ئەو عومەر و باوکی عوبەیدە، لەگەڵ کامیان دەخوازن بەیعت بەستن.

عومەر و باوکی عوبه‌یده وتیان:

سویند به‌خوا تا توبیت، ئەو کاره له‌ئەستۆ ناگرین چونکه له‌هه‌موو موهاجره‌کان له‌پیشتر و هاوڕێی ئەشکه‌وتیت و دواى پینغه‌مبه‌ر(د.خ) پینشنوێژیت بۆ خه‌لکان کرد و نوێژ باشت‌ترین به‌شى ئیسلامه. کەس له‌پیشی تۆی نییه و شیاو نییه، ده‌ستت بینه پینش تا به‌یعه‌ت له‌گه‌ل به‌ستین.

کاتیك مه‌به‌ستی ئەوه‌یان کرد له‌گه‌ل ئەبویه‌کر به‌یعه‌ت به‌ستن، بيشتر كۆپى سه‌عد پینشيان كه‌وت و به‌یعه‌تى له‌گه‌ل کرد. حویاب كۆپى مونزه‌ر هاواری کرد: ئەى بيشر، كاریكى ناپه‌سه‌ندت ئەنجامدا، مه‌گه‌ر رژدیت ده‌برد به‌وه‌ی كۆپه مامه‌كه‌ت جله‌وى كاره‌كان بگه‌رته‌ده‌ست.

وتی: نه، به‌لام نه‌مویست له‌سه‌ر ئەو مافه‌ی خواوه‌ند پینی به‌خشیون، دژایه‌تى ئەمان بکه‌ن.

کاتیك ئەوسیه‌یه‌كان كرده‌وه‌ی بيشتر كۆپى سه‌عدیان بینی و ته‌ی قورهبشیه‌یه‌كانیان بیست، زانیان خه‌زه‌رجیه‌یه‌كان ده‌یانویست سه‌عد كۆپى عوباده جله‌وى كاره‌كان بگه‌رته‌ده‌ست كه‌له‌خۆیان بوو. ئەسید كۆپى چه‌زیر یه‌كێك له‌سه‌ر كرده‌كانی په‌یمانی عوققه‌به، وتی: سویند به‌خوا ئەگه‌ر خه‌زه‌رجیه‌یه‌كان ئەم كاره بگه‌رنه ده‌ست، به‌رده‌وام شانازی به‌خۆیانوه ده‌كهن و هیچ پشكێك بۆ ئیوه له‌به‌ر چاوا ناگرن. هه‌ستن و له‌گه‌ل ئەبویه‌کر به‌یعه‌ت به‌ستن.

به‌مشیه‌یه‌ی ئەوسیه‌یه‌كان هه‌ستان و به‌یعه‌تیان به‌ست. مه‌به‌سته‌كه‌ی سه‌عد كۆپى عوباده و خه‌زه‌رجیه‌یه‌كان، هه‌لوه‌شایه‌وه.

ئەبویه‌کر كۆپى محه‌مه‌دی خوزاعی ده‌لێت: تايه‌فه‌ی ئەسه‌لم هه‌موویان هاتن و له‌گه‌ل ئەبویه‌کر به‌یعه‌تیان کرد. عومەر ده‌یوت: کاتیك ئەسه‌لمیه‌یه‌كانم بینی، له‌سه‌ر كه‌وتن دُنیا بووم.

عه‌بدولله كۆپى عه‌بدولره‌حمان ده‌لێت: خه‌لك له‌هه‌موو سووچ و كه‌ناره‌كانه‌وه بۆ به‌یعه‌ت له‌گه‌ل ئەبویه‌کر هاتن و زۆری نه‌ما‌بوو سه‌عد كۆپى عوباده له‌ژێر قاچیان پینشیل بکه‌ن. یه‌كێك له‌هاوه‌لانی وتی: ناگادار بن سه‌عد پینشیل نه‌كهن.

عومەر وتی: بیکوژن تا خوا بیکوژیت. دواتر له‌سه‌ر سه‌ری سه‌عد وه‌ستا و وتی: ده‌مویست پینشیلت بکه‌م تا بازووت بشکیت.

سه‌عد ریشی عومه‌ری گرت و وتی: سویند به‌خوا ئەگه‌ر یه‌ك تالی‌ت ده‌رده‌کیشا، دانت

لە دەمدا نە دەما .

ئەبوبەکر وتی: عومەر ئارام بە، نەرم و نیاخی شیاوترە. عومەر خۆی لێ دوور خستەو.

سەعد دەلیت: ئەگەر هیزى هەستانم دەبوو، لەناوگەرەك و كۆلانەكانى مەدینە دەنگێكى ئەوتۆت لەمن دەبیست كەخۆت و ھاورێكانت لەم دیارە نەمێنن و تۆم بۆ لای كەسانێك دەگەراندەوھ فرمانبەر بیت نەك فرماندار. من لێرە ببەن.

خەزەرەجییەكان ئەویان بردەوھ بۆ مال و چەند روژ دواتر كەسیان نارد تا بیت و بەیعت بكات.

وھلأمەكەى بەمشىوھ بوو: سویند بەخوا بەیعت ناكەم تا ھەموو تیرەكانى ناو تیردانەكەم بەھاوێژم و سەرى پمەكەم خۆیناوى بكەم. تا ئەو جینگەى بتوانم لەگەل كەسانى بنەمالەكەم شەپرتان لەگەل دەكەم. سویند بەخوا ئەگەر جنۆكە و پەرى بەیعت لەگەل ئیوھ بكەن، من نایكەم تا ئەو كاتەى دەگەریمەوھ بەردەرگای خواوھند.

كاتێك ئەبوبەكریان لەوھلأمەكەى ئەو ئاگادار كردەوھ، عومەر وتی: وازی لێ مەھینە تا بەیعت دەكات.

بیشر كورپى سەعد وتی: لەئىستادا بەیعت ناكات تا دەكوژرێت و ناكوژرێت مەگەر ئەوھى ژمارەيەكى زۆر لەكەسەكانى بكوژرێن. كارتان پێى نەبێت چونكە زیانى بۆ ئیوھ نىیە لەبەر ئەوھى یەك كەسە.

بەبۆچوونەكەى بیشر رازی بوون و گرنگییان بەسەعد نەدا. ئەو بەشداری نوێزى جەماعەتى نەدەكردو لەناو كۆرەكانى ئەوان نەدەبینرا. لەكاتى حەج بەتەنیا حەجى دەكرد. بەمشىوھ بوو تا ئەو كاتەى ئەبوبەكر، كۆچى دواى كرد.

زوحاك كورپى خەلیفە دەلیت: كاتێك حووباب كورپى موزەر لەسقیفە ھەستا و شمشیری كێشا و ئەو قسانەى ھینایە سەرمزان، عومەر ھێرشى كردە سەر و لەدەستیدا و شمشیرەكە لەدەستی كەوتەخوار. شمشیرەكەى ھەنگرتەوھ و بەرھو سەعد روشت. خەلكان لەدەورى سەعد كۆبوونەوھ. خەلك دەستە دەستە بەیعتیان كرد و سەعدیش بەیعتى كرد. رووداویكى كتوپرپى ھاوشىوھى دەورانى جاھلییەت بوو. ئەبوبەكر خۆراگرى كرد و كاتێك سەعدیان پێشیل كرد، كەسیك وتی: سەعدتان كوشت.

عومەر وتی: خوا بیکوژیت چوونکه دورووہ. دواتر بہ شمشیر لہ بہ ردیکی دا و کردی بہ دوروہ لت.

جابر دہ لیت: لہ روژی سہ قیفہ سہ عد بہ نہ بوبہ کری وت: نیوہ موہاجیرہ کان رژی بہ نہ میری من دہ بن و تو، کہ سہ کانی منت بؤ بہ یعت ناچار کرد. وتیان: ناچارمان کردیت تا پھیوہستی خہ لکان بیت، تا ئو کاتہی بہ یعتت نہ کردبوو، نازاد بوویت بہ لام ئیستا کہ پھیوہستی خہ لکان بوویت نہ گہر پھیمان بییتوہ، دہ تکوژین.

عاسم کوپی عودہی دہ لیت: روژیک دوی مردنی پیغہ مہر (د.خ)، جاپچی ئہ بوبہ کر جاپیدا، سوپاکہی نوسامہ بہ ریکہ ویت و کہس لہ سوپاکہی لہ مہ دینہ نہ میتیتوہ و ہمووان روو لہ ئوردوگای جورف بکن.

ئہ بوبہ کر لہ ناو خہ لکان وتاریکی پیشکش و سہرہ تا سیاسی خوی کرد و وتی: ئہی خہ لکینہ، منیش وک ئیوہم، نازانم، ئہ گہری ہئیہ ئہوہی پیغہ مہر (د.خ) دہیتوانی ئہ نجامی بدات، لہ منیش چاوہرین؟ خواوہند محمہدی لہ ناو خہ لکانی جیہان ہہ لبرارد و لہ گوناح و مہ ترسییہ کان دوروی خستہوہ. من شوینکہ وتہم، نہک داہینہر، ئہ گہر بہ رنگہی راستدا پوشتہم، هاوکاریم بکن و ئہ گہر ہلہم کرد، بؤ رنگہی راستم بگہریننہوہ. پیغہ مہر (د.خ) مرد و کہس لہم ئومہتہ، لیدانیکی قامچی زیاتر یا کہ متری، لای ئو نہ بوو. من شہیتانیکم ہئیہ و بؤ گوناحہ کان ناچارم دہ کات، کاتیک ہاتہ لای من خوتان بہ دور بگرن بؤ ئہوہی لہ کارہ کانی نیوہ خوم ہلنہ قورتینم. نیوہ ماوہیہ کی دیاریکراوتان ہئیہ و ئہ ندازہ کہی نازانن. ئہ گہر دہ توانن ئہم ماوہیہ بہ چاکہ و کردہوہی چاکہ بہ سہر بہن و ئہ مکارہ تہنیا بہ هاوکاری خواوہند دہ توانن ئہ نجامی بدہن. پیش ئہوہی ئہ جہل دہستی نیوہ کورت بکاتوہ، ہول بدہن. خہ لکانیک بوون ئہ جہلیان لہ بیر کردبوو و کردوہ کانیان بؤ رہ زامہندی خواوہند ئہ نجام نہدہدا. ناگادار بن ئہ جہل هاوشیوہی لافوی پشت سہرتانہ. لہ مہرگ بترسن و لہ چارہ نووسی باوک و منالہ کانتان وانہ و ہر بگرن. بہ نہ ندازہ یہک حہسوودی بہ کاری زیندوان بہن کہ بہ مردوہ کانی دہ بن.

دریژہی بہوتہ کانیدا. دو بارہ سیاسی خوی کرد و وتی:

خواوہند بہ کردہوہیہک رازی دہ بیئت بؤ رہ زامہندی ئو ئہ نجام بدریئت. لہ کردہوہ کانی خوتان تہنیا خواتان لہ بیر بیئت و بزائن ہر کردہوہیہکی پاک بہ مہ بہستی رہ زامہندی

خاۋاھەند، پەرەستشە و گوناھچىكە لەخۇتانى دور دەكەنەرە و باجىكە دەيدەن. خۇشپىيەكە لەم ژيانە تىپەرە بۇ جىھانى ھەمىشەيى. بەندەكانى خوا، لەچارەنوووسى مردوۋەكان وانە ۋەربىگرن و سەبارەت بەو كەسانەي پىش ئىۋە بوون، تىفكرن كەدوئىنى لەكوئى بوون و ئەمرو لەكوئى. ستەمكاران لەكوئى و ئەوانەي باسى سەركەوتنىان دەكرد، لەكوئى؟ رۇژگار ئەوانى لەناو برد و بوونە خاك. ئەو پاشايانەي زەوييان داگىر كرد و ئاۋەدانىان كردهۋە، چىيان بەسەر ھات؟ پۇشتن و لەيىر كران. خاۋاھەند كردهۋەكانى خۇيانى كرده قورسايى سەرشانىان و ھەوا و ھەۋەسى لىسەندەنەرە. پۇشتن و كردهۋەكانىان مايەۋە و دنيا بوو بەبەشى كەسانى دىكە و ئىمە دواي ئەوان ماوينتەرە. ئەگەر لەچارەنوووسى ئەوان وانە ۋەربىگرن، رزگارمان دەبىت و ئەگەر لەخۇبايى بىن، دەبىنە ھاوشىۋەي ئەوان. ئەو جوان روخسارانەي شانازىيان بەجوانى خۇيان دەكرد، چىيان بەسەر ھات؟ بوونە خاك و كردهۋەكانىان بۇتە ھۇكارى پەشىمانى. ئەوانەي شارەكانىان ئاۋەدان و دىۋارەكانىان راست كردهۋە و شتى سەيرىان ھىنايە بوون، چىيان بەسەرھات؟ ھەموويان بۇ نەۋەكانى خۇيان بەجىنەشت. ئىستا مالەكانىان چۆلە و لەتارىكى گۇردا بى جوولە كەوتوون. كوڭر و براكانى ئىۋە بۇ كوئى پۇشتوون؟ ئەجەل يەخەي گرتن و بۇ بىننى كارنامەي كردهۋەكانى خۇيان بەرىكەوتن و بۇ بەدبەختى يا بەختەرەي دواي مردن، خۇيان نامادە كرد.

دۇنيا بىن خاۋاھەند شەرىكى نىيە و ھەر چاكەيەك بەخەلكانى بىبەخشىت بەھۇي كردهۋە چاكەكانى خۇيانەرەيە و ھەر زىيانىك بەھۇي كردهۋە خراپەكانى خۇيانەرە. بزائن، ئىۋە بەندەكان و لىپرسىنەرەتان لىدەكرىت و ئەۋەي لاي خاۋاھەندە تەنبا بەپەرەستىن بەدەست دىت. ئەۋەي جەھەننەمى بەدواۋە بىت، چاكە نىيە و ئەۋەي بەھەشتى بەدواۋە بىت، خراپە نىيە.

عورە كوڭرى زوبەير وتى: كاتىك لەگەل ئەبۇبەكر بەيەتتىان كرد و ئەنسارىيەكان پەيۋەستى خەلكان بوون، وتى: سوپاكەي ئوسامە بەرىكەوتت. عەرەبەكان يا ھەموو ھۇزەكان و يا بەشىك لەوان لەدىنى ئىسلام ھەلگەرابوونەرە و دوروۋى ئەوان ئاشكرا بوو. جوولەكە و مەسحىيەكان سەريان بەرز كردهۋە و موسولمانان ھاوشىۋەي رانە مەر لەشەۋى بارانىدا بوون. پىغەمبەرەكەيان مردبوو و ژمارەيان كەم و دوژماننىان فراوان بوون. بەئەبۇبەكرىان وت: ھەموو موسولمانان ئەوانەن لەناو سوپاكەي ئوسامەدان و

دەبىت پۈن. خۆت دەزانى عەرەبەكان دژى تۆ راست بوونەتەو و پەوا نىيە موسولمانان لەخۆت دورر بخەيتەو.

ئەبوبەكر وتى: سويند بەخوايەى گيانى من لەدەستى ئەودايە، ئەگەر لەخواردنى دپەندەكان بترسم، سوپاكەى ئوسامە بەمەمان شىوہ كەپىغەمبەر(د.خ) فەرمانىداوہ، دەبىت بروت و ئەگەر لەگوندەكان جگە لەخۆم كەس ئەمىنىتەوہ، ئەو سوپايە پەوانە دەكەم.

كوپى عەباس دەئىت: دواتر لەدەوروپەرى مەدىنە و ئەو ھۆزانەى لەسانى حۆدەبىبىيە نامادە نەبوون، كەسانىك ھاتن و لەگەل خەلكان پەيوەستى سوپاكەى ئوسامە بوون. ئەبوبەكر پاشماوہى ھۆزەكانى لەشوينەكانى خۇيان ھىشتەوہ تا پارىزگار لەديارى خۇيان بكەن.

حەسەنى بەسرى دەئىت: پىغەمبەر(د.خ) پىش مردن فەرمانىدا دەستەبەك لەخەلكانى مەدىنە و دەوروپەر بەرىكەون و ئوسامە كوپى زەيدى وەك سەركرەدى ئەوان ديارىكرد. عومەرىش لەناو سوپاكەى ئوسامەدا بوو. ھىشتا سوپاكە لەخەندەك نەپەرىبوونەوہ پىغەمبەر(د.خ) كوچى دوايى كرد. ئوسامە خەلكانى راگرت و بەعومەرى وت: بپۆ لای جىگىرى پىغەمبەر(د.خ) و داواى لىبەكە لەگەل خەلكان بگەرىمەوہ چوونكە سەركرەدى خەلكان لەناو سوپاكەى مندايە و دەترسم ناباوەران ھىرش بكەنەسەر خەلىفە و موسولمانان.

ئەنسارىيەكان وتيان: ئەگەر ئەبوبەكر بۆ پۆشتن پىنداگرى كرد پىنى بلى كەسىكى بەتەمەنتر و بەئەزموتتر بكاتە سەركرەدى ئىمە.

عومەر بەفەرمانى ئوسامە گەرايەوہ بۆ لای ئەبوبەكر و لەوتەكانى ئوسامە ناگادارى كەدەوہ.

ئەبوبەكر وتى: سويند بەخوا ئەگەر لەناو سەگ و گوپگەكاندا بىم، گوپانگارى لەكارى پىغەمبەر(د.خ) ناكەم.

عومەر وتى: ئەنسار داوا دەكەن سەركرەدايەتى خەلكان بەكەسىكى بەتەمەنتر لەئوسامە بسپىرەيت.

ئەبوبەكر دانىشتبوو، كاتىك ئەمەى بىست، رىشى عومەرى گرت و وتى: ئەى كوپى خەتاب، داىكت لەپرسەتا دانىشتىت، پىغەمبەر(د.خ) ئەوى وەك سەركرەدى خەلكان دەستنىشان كەدوہ و تۆ دەئىت بىگۆرم؟

عومەر گه رایه وه بو لای خه لکان و پرسسیان: چیت کرد؟
وتی: برۆن، دایکتان له پرسه تانا دانیشیت، له خه لیفه سه بارهت به وته کانی ئیوه چیم
به سه ر هات!

ئه بویه کر خۆی پۆشته ئوردوگا که و خه لکانی به ریکرد. ئهو، پیاده ریگی ده بری و
ئوسامه سوار. عه بدولره حمان کوری عه وف چوارپیکه ی ئه بویه کری ده برد.
ئوسامه به ئه بویه کری وت: ئه ی خه لیفه ی پیغه مبه ر (د.خ)، یا تو سه رکه وه، یا من
داده به زم.

وتی: سویند به خوا نه تو داده به زیت، نه من سه رده که وم. ده مه ویت کاژیریک له ریگی
خوادا به پی برۆم و قاچم خۆلوی بییت، چونکه هه ر هه نکاویک له ریگی خوا پاداشتی
حه وتسه د کاری چاکه ی هه یه و هه وتسه د گوناح ده شواته وه.
کاتی که خه لکانی به ریکرد، به ئوسامه ی وت: نه گه ر ده توانیت، عومەر وه ک هاوکاری من
به جینیئه. ئوسامه مۆله تی مانه وه ی به عومه ردا.
ئه بویه کر وتی:

ئه ی خه لکینه، بیستن تا ده شتتان پی بلیم بو ئه وه ی هه میشه له بیرتان بییت:
خیانهت مه که ن، ده ست بو تالانییه کان مه بن، نامه ردی مه که نه پیشه، ئه ندامی
کوژراوه کان مه برنه وه، منال و پیری په که وته مه کوژن، دارخورما مه برنه وه و
مه یسووتینن، داری به ره مدار مه برنه وه، بز و مانگا و وشتر ته نیا بو خواردن بکوژن،
رووبه رووی که سانیک ده بنه وه له خانه قا و سه ومه عه کاندان دانیشتون، تا ئه کاته ی
کاریان به ئیوه نه بووه، کارتان پیمان نه بییت، که سانیک ده بینن ده لری جوړاو جوړی
خواردنه کانتان بو دینن، نه گه ر لیجان خوارد، ناوی خوا بیئنه سه رزمان، که سانیک
ده بینن سه ریان تاشیوه و لاجانه کانیان هیشتوته وه، به شمشیر ئه وانه بکوژن، به ناوی
خواوه ند به ریکه ون و هیوادارم خواوه ند له زیان و به لاکان بتانپاریزیت.

عوروه کوری زوبه ر ده لییت: ئه بویه کر به ره و جورف به ریکه وت و سه یری ئوسامه و
سوپاکه ی کرد. داوا ی لیکرد مۆله تی مانه وه به عومه ر بدات. ئوسامه مۆله تیدا و دواتر
پنی وت: ئه وه ی پیغه مبه ر (د.خ) فه رمانی پیکردوویت، ئه نجامی ده، له دیاری قوزاعه وه
ده ستپیکه و دواتر به ره و ئوبه ل به ریکه وه و بو ئه نجامدانی فه رمانه کانی
پیغه مبه ر (د.خ) که مه ترخه می مه که و له به ر ئه وه ی ئه نجامدانی فه رمانه کانی

دواکهوتوره، پهله مهکه.

ئوسامه بهخیرایی هیژشی کرده سهر زولمهروه و مهسیل، دواقر بو ئهجامدانی
 فرمانهکانی پیغهمبهر(د.خ)، سوپاکهی لهناو هۆزهکانی قوزاعدا بلاو کردهوه و
 هیژشی کرده سهر ئوبهل و تهنروست و لهگهل تالانییهکان گهپرایهوه. لهماوهی چل روژ
 ئهه کارانهی ئهجامدا جگه لهماوهی پوشتن وگهپراوهی ئهه.

گپراوهی کارهکانی دروژنی عهئسی

کاتیك بازام باوهپی هیئا و خهئکانی یهمن موسولمان بوون، پیغهمبهر(د.خ) ئهوی
 کرده لپرسراوی یهمن وتا زیندوو بوو لهو پوختهدا مایهوه وکسی نهکرده هاوبهش و
 شهريک لهکارهکهیدا. کاتیك مرد، کاروباری یهمنی لهناو دهستهیهک لههاوهلانی خوئی
 دابهش کرد. عوبهید کوپی سهخری ئهئساری لهسانی دهیهمی کوچ و دواي حهجي
 مالئاوایی لهگهل لپرسراوانی یهمن بهرئکهوت. دهئیت: کاتیك بازام مرد، پیغهمبهر
 کارهکانی ئهوی لهنیوان عامر کوپی شههري ههمهدانی و عهبدولله کوپی قهیس،
 ئهبوموسا ئهشعهری، خالد کوپی سهعید کوپی عاس و تاهیر کوپی ئهبی هالی، یهعلی
 کوپی ئومهیه و عهمرؤ کوپی حهزمد دابهش کرد. دیاری حهزرمهوت و سهکاسهک و
 سهکوونی بهزیاد کوپی لوبهیدی بهیازی و عوکاشه کوپی سور کوپی ئهسغهری سووری
 سپارد. مهعاز کوپی جهبهلی وهک مامؤستای یهمن و حهزرمهوت دهستنیشان کرد.

عوباده کوپی قورسی لهیسی دهئیت: کاتیك پیغهمبهر(د.خ) کوئایی بهحجی
 مالئاوایی هیئا و بو مهدینه گهپرایهوه، ئهمارهتی یهمنی لهناو چهندين کهسدا دابهش
 کرد وهر ناوچهیهکی بهکهسیک سپارد. ئهمارهتی حهزرمهوتی لهنیوان سی کهسدا
 دابهش کرد: عهمرؤ کوپی حهزمی لهناوچهی نهجران دانا، خالد کوپی سهعید کوپی
 عاسی لهناوچهی نیوان نهجران و زهمع و زوبهید، عامر کوپی شههري کرده لپرسراوی
 ههمهدان. کوپی بازامی لهسهئعا دانا، تاهیر کوپی ئهبی هالی وهک لپرسراوی عهک و
 ئهشعهریهکان رهوانه و ئهبوموسای ئهشعهری لهمارب دانا. یهعلی کوپی ئومهیه
 کاروبارهکانی جوندی گرتهدهست و مهعاز مامؤستای خهئکان و لهیهمن و حهزرمهوت
 دهپوشته سنووری کاربهدهست و لپرسراوانی پیغهمبهر(د.خ). سهکاسهک و سهکوون و
 حهزرمهوت بهعوکاس کوپی سور سپێردرا و عهبدولله یا موهاجیر کاروبارهکانی

تایه‌فهی مناله‌کانی معاویه کوپی کینده‌ی گرتهدست. ئەو نه‌خۆش کهوت و نه‌رۆشت تا ئەو کاته‌ی ئەبویه‌کر ئەوی په‌وانه کرد. زیاد کوپی لوبه‌یدی به‌یازی لێپرسراوی چه‌زهرمه‌وت بوو و کاره‌کانی موهاجیری راده‌په‌راند.

کاتی‌ک پی‌غه‌مبه‌ر(د.خ) مرد، ئەم که‌سانه کاره‌به‌ده‌ست و لێپرسراوی یه‌من بوون جگه له‌و که‌سانه‌ی له‌شهر له‌گه‌ل ئەسوه‌د کوژدان یا مردن. بازام مردبوو و پی‌غه‌مبه‌ر(د.خ) سنووری ده‌سه‌لاتی ئەوی له‌نیوان کوپه‌که‌ی و که‌سانی دیکه‌دا دابه‌ش کرد. ئەسوه‌د هێرشی کرده سهر شاره‌که‌ی و چه‌نگا و ئەوی کوشت.

کوپری عه‌باس ده‌لیت: یه‌که‌م جار عامر کوپی شه‌هری هه‌مه‌دانی له‌ناوچه‌ی ژێر ده‌سه‌لاتی خۆی دژی ئەسوه‌دی عه‌نسی درۆژن راپه‌ری. خه‌لکانی بۆ دزایه‌تی کردنی ئەو کوژکرده‌وه و فیروز و بازویه له سنووری خۆیان ئەو کاره‌یان کرد. دواتر ئەو که‌سانه‌ی نامه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر(د.خ) به‌ده‌ستیان گه‌شتبوو، هه‌وله‌کانی خۆیان چپ کرده‌وه.

عوبه‌ید کوپی سه‌خر ده‌لیت: کاتی‌ک له‌جوند بووین و خه‌لکانمان بۆ شه‌ر ناچار و نامه‌کانمان ده‌گۆڕییه‌وه، نامه‌یه‌ک له‌ئه‌سوه‌دی عه‌نسی هات: ئەی ده‌سته‌ی نه‌یاران ئەوه‌ی له‌سه‌رزه‌مینی ئی‌مه ده‌ستتان به‌سه‌ر گرتوه‌وه و کوژان کردۆته‌وه، بی‌گه‌رێننه‌وه چوونکه مافی خۆمانه.

به‌نێردراومان وت: له‌کوێوه هاتوویت؟

وتی: له‌ئه‌شکه‌وتی خه‌بان.

ئەسوه‌د به‌ره‌و نه‌ج‌ران به‌ری‌که‌وت و ده‌ رۆژ دواتر ده‌ستی به‌سه‌ر ئەو سه‌رزه‌مینه‌دا گرت. خه‌لکانی مه‌زحه‌ج رووبه‌رووی بوونه‌وه. له‌و کاته‌ی ئی‌مه سه‌رقالی کوژکرده‌وه‌ی هیز و شه‌رکه‌ران بووین، که‌سی‌ک هات و وتی: ئەسوه‌د له‌شه‌عووبه وشه‌هر بازام بۆ رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی به‌ری‌که‌وتوه‌وه. ئەم رووداوه له‌رۆژی بیسته‌می ده‌رکه‌وتنی ئەسوه‌د بوو. چاوه‌پوان بووین تا بزانی‌ن کێ شکست ده‌خوات. هه‌واڵمان پینگه‌یشت که‌ئه‌سوه‌د شه‌هری کوشتوه‌وه ده‌ستی به‌سه‌ر سه‌نعادا گرتوه‌وه. ئەمه له‌رۆژی بیستم و پینجه‌می ده‌رکه‌وتنی ئەو بوو. مه‌عاز هه‌لات و له‌م‌ارب په‌یوه‌ستی ئەبوموسا و له‌ویوه به‌ره‌و چه‌زهرمه‌وت به‌ری‌که‌وت. مه‌عاز له‌سه‌کوون جی‌نگر و ئەبوموسا له‌سه‌کاسه‌ک نزیک مه‌فوو‌ر جی‌گی‌ر بوو. سارا له‌نیوان ئەوان و م‌اربدا بوو. ئەمیره‌کانی دیکه‌ی یه‌من په‌یوه‌ستی تاهیر بوون جگه له‌عه‌مرۆ و خالید که‌روویان له‌مه‌دینه کرد. تاهیر له‌دانی سه‌رزه‌مینی

عەك و لەكوێستانی سەنعا بوو. ئەسود دەستی بەسەر ھەموو ناوچەكانی نیوان سۆھەید، سارای ھەزەرمەوت تا تاییف و بەحرەین و سنوورەكانی عەدەندا گرت و خەلكانی یەمەن و عەك لەتەھامە شەپیان لەگەڵ دەکرد. بەلام ھاوشیۆھە ناگر پێشپەرھوی دەکرد و ئەو رۆژە شەھر رووبەرھوی بوویەو جگە لەپیا دەھان ھوتسەد سوار لەناو سوپاکەیدا دەبینرا. قەیس کوپری عەبدیەغوسی مورا دی و معاویە کوپری قەیسی جۆنبی و یەزید کوپری موھەرەم و یەزید کوپری ھەسینی ھارسی و یەزید کوپری ئەفكەلی ئەزدی سەرکەردەكانی سوپاکە ی بوون. دەسەلاتی فراوان و پاشایەتیەکی سەقامگیر و کەنارەكان ملکەچی بوون و عیسر و شەرچە و ھەردە و غەلافیقە و عەدەن و جوند و دواتر سەنعاو ئۆحەیسە و عەلیبی داگیر کرد. موسولمانان رووبەرھوی بوونەو ھەلگەپراوھەکان پەشیمان بوونەو ھە خۆیان ئاشکرا کرد. جیگری ئەو لەمەزھەج عەرۆ کوپری مەدیکەرب و کاری خۆی بەچەند کەسێک سپاردبوو. قەیس کوپری عەبدیەغوس کاروبارەكانی سوپاکە ی رادەپەراند. فیروز و دادزویە ی چەندین کاری دیکە راسپارد و کاتیك سنووری دەسەلاتەکی فراوان بوو، بەشیۆھەکی سووک سەیری قەیس و فیروز و دادزویە ی کرد و ژنی شەھری ھەك ھاوسەری خۆی ھەئبژارد کەچە مامی فیروز بوو. ئیئە لەھەزەرمەوت بووین و دەترساین ئەسود ھێرشمان بکاتەسەر یا سوپایەك رەوانە بکات یا ئەوھە لەھەزەرمەوت کەسێک دەرکەوێت و ھاوشیۆھە ی ئەسود بانگەشە ی پێغەمبەراییە تی بکات.

مەعاز لەمنالەكانی بەکرە تاییەفەھەك لەسەکوون ژنیکی مارە کرد بەناوی رەملە. منالەكانی زەنکییل خالۆكانی بوون و بەھۆی خزمایەتی لەگەڵ مەعاز، خوازباری پەییوہست بوون بەئیمە بوون. مەعاز ژنەکی خۆش دەویست و لەناو دۆعاكانی خۆی دەیوت: خواوہندا لەرۆژی ھەستانەوہ لەگەڵ منالەكانی زەنکییل ھەشرم بکە. ھەندی کات دەیوت: خواوہندا خەلكانی سەکوون بیەخشە.

لەم کاتەدا نامەكانی پێغەمبەر(د.خ) ھات و فەرمانی پیندەداین خەلکان بۆ ناکاوگیر کردنی ئەسود یا جەنگان لەگەڵ ئەو نامادە بکەین و ھەموو ئەو کەسانە ی پێغەمبەر(د.خ) ناوی بردبوون، ناگادار بکەینەوہ. مەعاز ئەو کارە ی کرد و بەمشیۆھە دەسەلات و ھیزمان زیاد ی کرد و لەسەرکەوتنی خۆمان دُنیا بووینەوہ.

جەشیش کوپری دەیلەمی دەئیت: وەبر کوپری یەحنس نامە ی پێغەمبەری ھینا و فەرمانی بەئیمە دەدا بۆ بەرگری کردن لەدینەکی خۆمان و شەر لەگەڵ ئەسود خۆمان

ئامادە و ھەول بەدەین بەشپوھەیکى لەناکاو یا لەکاتى شەردا بیکوژین. ھەرۆھە رايىسپاردین بەنوینەرەھەتە پىغھەمبەر(د.خ) ھەموو باوەرداران ئاگادار بکەینەوھ. ئەو کارەمان کرد. بۆمان دەرکەوت ئەسودە لەقەیس کورپى عەبد یەغوس سەرکردەى سوپاکەى دلى پيس کردووھ و وتمان ئەو لەگيانى خۆى دەترسیت. پىشنيارى ھاوکارىمان پيدا وھەموو شتيکمان بۆ باس کرد و لەفەرمانەکانى پىغھەمبەر(د.خ) ئاگادارمان کردووھ. وەك بلیى لەئاسمانەوھ دۆزیمانەوھ، ترساو خەمبار بوو. بەھاوکارى کردنى ئیمە رازى و کاتیک وەبر کورپى یەحنس هات، نامەمان بۆ خەلکان نووسى و دوامان لیکردن خویان ئامادە بکەن.

دەلیت: شەیتان ئەسودەى ئاگادار کردبوویەوھ، کەسى بۆ لای قەیس نارد و وتى: ئەى قەیس، بزانه ئەمە چى دەلیت. مەبەستى ئەو، شەیتان بوو کەبەفریشتە ناوی دەبرد.

قەیس وتى: چى دەلیت؟

وتى: دەلیت: ریزت لەقەیس گرت و ھەموو کارەکانى خۆت بەو سپارد و بۆ گەورەى ھاوشانى تۆیە، بەلام ئیستا ئارەزوومەندى ھاوکارى کردنى دۆزمنە و دەیەویت دەست بەسەر پاشایەتییەکەى تۆدا بگریت و مەبەستى خیانەتى لەسەردایە، پیم دەلیت: ئەى ئەسودە، ئەى ئەسودە، بیگرە و بیکوژە وگەرئە تۆ دەکوژیت.

قەیس سویندى خوارد و وتى: بە ذى الخمار درؤ دەکات، تۆ لای من گەرەتر لەوھییەت، بیر لەشتى خراپە بکەمەوھ.

ئەسودە وتى: ئایا فریشتەکە بەدرۆزن دەزانیت؟ فریشتە راست دەکات. بەلام ئیستا زانیم لەمەبەستەکەى خۆت پەشیمان بوویتەوھ.

کاتیک قەیس لای ئەسودە ھاتەدەر، ھاتە لای ئیمە و وتى: ئەى جەشیش و ئەى فیروز و ئەى دازویە، ئەسودە ئەوھى وت و منیش ئەمە، بۆچوونى ئیوھ چییە؟
وتمان: دەبیئت ئاگامان لەخۆمان بیئت.

لەم کاتەدا ئەسودە ئیمەى بانگ کرد و وتى: مەگەر ئیوھ نەکردە گەرەى خەلکەکەى خۆتان، ئەم باس و خواسانە چییە لەئیوھ بەمن دەگات؟
وتمان: ئەمجارە لیمان خۆشە.

وتى: خۆش دەبەم بەو مەرجهى دووبارەى نەکەنەوھ.

بەدئواری رزگارمان بوو بەلام بۇ گىيانى خۇمان و قەيس دەترسايىن و ھەستمان بەمەترسى دەکرد. ئاگادار بووينەوھ عامر کوپى شەھر و زى زود و زى موران و زو ئەلکەلاخ و زى زولەيم دژايەتى ئەسوھ دەکەن و نامەيان بۇ ئيمە نووسى وپيشنيارى ھاوکارييان پيکردين. وھلامان دانەوھ: ھيچ کارئک مەکەن تا ئاگادارتان دەکەينەوھ. دژايەتى ئەوان لەنامەکانى پيغەمبەرەوھ سەرچاوەى دەگرت.

پيغەمبەر(د.خ) نامەى بۇ خەلکانى نەجران و ناعەرەبەکان نووسيبوو. ھاتن و لەيەک شوين کۆبوونەوھ.

کاتئک ئەسوھ ئاگادار بوويەوھ و ھەستى بەمەترسى کرد، نەماندەزانى چى بکەين. پۆشتمە لای ئەزاد ھاوسەرى ئەسوھ و وتم: ئەى نامۇزا، ئاگادارى خەلکەکەت لەم پياوھ چەندە زيانيان بەرکەوت، ھاوسەرى تۆ و کەسانى دیکەى کوشت و پاشماوھى خەلکان و ژنانى ريسوا کرد. نایا دژى ئەو بەشداری پيلانئک دەکەيت؟

وتى: بۇ کارئک؟

وتم: بۇ دەکردنى.

وتى: يا کوشتنى.

وتم: يا کوشتنى.

وتى: بەلى، سويند بەخوا کەس بەئەندازەى من لئى بيزا نيبه، پابەندى فرمودەکانى خواوھند نيبه و لەحەرەمەکانى ئەو دوور ناکەوئتەوھ، کاتئک بپيارتاند، ئاگادارم بکەنەوھ تا ريگە و چۆنيەتى کارەکەتان پى بلئيم.

دەلئت: کاتئک پۆشتمەدەر، فيروز و دازويه چاوەپروانم بوون. قەيسيش ھات. دەمانەويست ئەسوھ بکوژين. پيش ئەوھى قەيس لەگەل ئيمە دانيشئت، کەسيک پيى وت: پاشا تۆى دەوئت. ئەو لەگەل دەکەس لەخەلکانى مەزحەج و ھەمەدان پۆشتە لای پاشا. بەھۆى بوونى ئەوان ئەسوھ نەيتوانى بيکوژئت. ئەسوھ پيى وتبوو: لەترسى من پەنا بۇ ئەم پياوانە دەبەيت؟ مەگەر لەھەوالە راستەکان ئاگادارم نەکردیتەوھ، نەموت فریشتە پيى وتووم: نەگەر دەستى قەيس نەبريت، ئەو سەرى تۆ دەبريت؟ قەيس گومانى کردبوو ئەسوھ دەیکوژئت، وتبووى: رەوا نيبه تۆ بکوژم، تۆ پيغەمبەرى خواييت، ھەرچى دەخوازى فرمان بدە تا لەم ترس و دوودلييه رزگارم بيت، ئەگەر بەيەکجار بمکوژئت باشتەرە لەوھى ھىدى ھىدى خۆم بمرم.

ئەسوھ بەزەيى پيادا ھاتەوھ و نەیکوشت. ھاتە لای ئيمە و داستانەکەى بۇ

گێرپاینهوه، وتی: کاری خۆتان ئەنجام بدەن. لەگەڵ کەسانی خۆی بەرێکەوت. پۆشتینە لای ئەسۆد. لەبەر دەرگاکی سەد و شتر و مانگای لی بوو. ئەسۆد هەستا و هینێکی کیشا و لەولای هینلەکه وەستا. و شتر و مانگاكان نەبەستراپوونەوه، هیچیان لەهینلەکه نەپەڕینەوه. بەکۆشتنی ئەوان سەرقال بوو. لێبەدان و بەره‌لای دەرکردن تا رابکات و بەریت. شتیکی قیزەوتەر و رۆژیکی مەترسیدارتر لەو رۆژەم نەبینیوه.

بەفیروزی وت: ئەو فیروز، ئایا ئەوهی سەبارەت بەتۆ دەیبیستم، راستە. زوینەکی سۆرپاند و وتی: دەمویست هاوشیوهی ئەو ئازەلانی تۆیش بکوژم.

فیروز وتی: ئیمەت وەك کەسانی نزیکي خۆت هەلبژارد و لەپیشیت پێبەخشین. ئەگەر پێغەمبەر نەدەبوویت، حەزمان دەرکرد لەخەزمەتی تۆدایین چ بگات بەوهی بەختەوه‌ری ئەم دنیا و ئەو دنیای ئیمە لەدەستی تۆدایە، ئەوهی سەبارەت بەئیمە دەیبیستی، باوەر مەکە. ئیمە ملکه‌چی فەرمانەکانی تۆین.

ئەسۆد وتی: گۆشتی ئەم ئازەلانی لەناو خەلکان دابەش بکە. تۆ خەلکانی ئێرە باشتر دەناسیت.

فیروز دەلیت: خەلکی سەنعا لەدەوری من کۆبوونەوه. و شترەم بەدەستەیک بەخشی و بەبەنەمالەکان و گەورەکان گۆشتی مانگا.

جەشەنس دەلیت: پێش ئەوهی ئەسۆد بگەریتەوه بۆ مال، فیروز پەيوه‌ستی بوو. کەسیك سەبارەت بەفیروز قسەي بۆ ئەسۆد دەرکرد و فیروز بیستی ئەسۆد دەلیت: بەیانی خۆی و کەسەکانی دەرکرد. بەیانی وەرە بۆ لای من. دواتر هەستی بەبوونی فیروز کرد، وتی: چیت کرد؟

فیروز لەدابەش کردنی گۆشتەکه ئاگاداری کردەوه.

ئەسۆد وتی: کاریك باشت کرد. پۆشته ژوور.

دەلیت: فیروز گەرایه‌وه بۆ لای ئیمە و لەمەبەستی ئەسۆد ئاگاداری کردینەوه. کەسمان بەدوای قەیسدا نارد و ئەویش هات. بیریاماندا من بڕۆمه لای هاوسەری ئەسۆد و لەبیریاری خۆمان ئاگاداری بکەمەوه تا رینگ و چۆنییه‌تی کارەکه‌مان نیشان بدات. کاتیك ئاگادارم کردەوه، وتی: زۆر بەوردی پاسەوانی ئەسۆد دەکن و لەهەموو ئەم کۆشکەدا جگە لەمانەکهی من هیچ شوینیک نییه لەپاسەوانەکان پڕ نەکرابیت. پشتی ئەم ماله‌ ده‌گاته‌ فلانه شوین. لەکاتی شەو تونیل لێبەدن و دەتوانن

له پاسه وانه كان بوگزهرين و هيچ له مپهريك بؤ كوشتنى ئهو نامينيتهوه. ليژه رووناكى و سيلاحتان دهستده كهوييت.

دهلييت: هاتمه در، ئه سوهدم بينى و له سهريدام. كهوتمه سهرزهوى. پياويكى بهمئيز بوو. ژنهكەى قيژاندى: كورپه مامهكەم هاتووه بؤ سهردانى من وتو ليى دهدهيت؟ قيژهى ژنهكه ريگر بوو له وهى ئه سوهد بمكوژييت.

ئه سوهد به ژنهكهى وت: بى باوك، بيدهنگ به، ئه وم به تو به خشى. ژن پۇشت و من بؤ لاي كه سهكانى خوم گه پامه وه و وتم: پيوسته رابكهين. به سهرهاتهكەم بؤ گيژانهوه. سهرمانسورما بوو. نيژدراوى ژنهكه هات و وتى: كارهكهى خوتان ئه نجام بدن، زورم قسه بؤكردوه و دلنيا بووه.

جهشيش دهلييت: به فيروزم وت: برؤ و دلنيا بهه. به و بارودوخهى هاتبووه پيش، ئه سوهد ريگهى پۇشتنى منى نهدهدا. ئهو پۇشت.

كاتيك له گهل ژنهكه قسهى كرد، پيى وت: چون دهتوانين تونيل له ژير ئه م ماله دا لييدهين كه پره له كهل و په ل. دهبيت كه ل و په له كان لابهين. پۇشت و كه ل و په له كانيان لابر و ده رگا كانيان بهست. فيروز لاي ژنهكه بوو و ئه سوهد هات. ژنهكه باسى خزمایهتى خوى و فيروزى كرد و وتى: مه حره ميبهتى. ئه سوهد قيژاندى و ئهوى دهركرد. گه پراهه وه و ئيمهى ناگادار كردهوه.

دهلييت: شه و دهستان به كار كرد و له گهل هاوه لانى خومان هاوئاهاهنگ بووين. به خيڙايى هه مه دانى و هه ميريه كانمان ناگادار كردهوه و تونيلمان ليذا و پۇشتينه ناو ماله كه. چرايهك له ژير كاسه يه كدا بوو. فيروز پيش كهوت چونكه له هه مووان بويرتر و بههيزتر بوو. وتمان: سهير بكه بزانه چى ده بينيت.

فيروز هاته در. ئيمه له گه ليذا بووين و له نيوان ئهو و پاسه وانه كان وهك له مپهريك وه ستابووين تا له ماله كهى ئه سوهد نزيك كهوتينه وه. كاتيك له ماله كه نزيك كهوتينه وه، دهنگى پرخه پرخى بيست. ژنهكه دانيشت بوو. ئه سوهد له ده رگا كه نزيك كهوتوه و شهيتان ئهوى دانيشاند. له زمانى ئهو قسهى ده كرد و به هه مان شيوه كه دانيشت بوو، پرخه پرخى ده كرد، وتى: ئهى فيروز چ كارىكت به من ههيه.

فيروز ترسا نه گه ر بگه رپته وه، دهكوژييت و ژنهكه يش دهكوژييت. په لامارى ئه سوهديدا و سهرى گرت و خويىنى پشت. مىل شكاند و به نه ژنوى خوى پشتى ورد وخاش كرد. ويستى بپوات به لام ژن داويىنى گرت چونكه گومانى ده كرد ئهوى

نه کوشتووه، وتی: بۆ کوی ده پویت؟

فیروز وتی: ده پووم و هاوریگانم له کوشتنی ئهو ناگادار ده که مموه.

فیروز هاته لای ئیمه، ویستمان برۆین و سهری بپرین، به لام شهیتان جوولهی خسته جهسته یهوه.

وتم: له سهر سنگی دانیشتم. دوو کهس له سهر سنگی دانیشتم و ژن قژی راکیشا. هاواریک بهرز بوویهوه، پارچه یهکیان خسته ده می و کیزدیان به قورگیدا هینا. وهک گا خوړخوړی ده کرد. پاسه وانهکانی دهوری ماله کهی هاتن و وتیان: چی رویداوه؟ ژن وتی: پیغه مبهه وه چی بۆ دیت، ئه سوهد بیدهنگ بوو.

ده لیت: شهو باسی ئه وه مان ده کرد چون هاوه لانی خو مان ناگادار بکهینهوه چونکه جگه له من و قهیس و دازویه و فیروز کهسی دیکه ناگادار نه بوو. به باشمان زانی دروشمه کهی نیوان خو مان به دهنگی بهرز بلین، دوا ی ئه وه بانگ بو تریت.

کاتیك به یانی داهات، دازویه بانگی فرموو و دروشمه کهی هینایه سهر زمان. موسولمانان و کافرهکان له دهروی کۆبوونهوه. پاسه وانهکانیش هاتن. شایه توومانم هینایه سهر زمان و وتم ئه سوهد درۆزن بوو. سهری ئه وم خسته بهردهم خه لکان. بۆ نوێژ ریزمان بهست. خه لکان کۆبوونهوه و هاوارمان کرد: ئه ی خه لکانی سهنعا، هه رکهس یه کیك له هاوه لانی ئه سوهد بینیت، بیگریت و هه رکهس یه کیك له ئه ندهامانی خیزانه کهی شوینکهوته ی ئه وه، ده سته سهری بکات. له رینگا و له کۆلانهکاندا هاوارمان کرد. شوینکهوتهکانی ئه سوهد منالی زۆریان گرت و سامانیکی زۆریان تالان کرد و ناوچه کهیان به جیهیتشت. چه فتا سوار و پیاده له وان گیران و چه وتسه د ژن و منالی ئیمه کهوته دهست ئه وان. نامه یان نووسی و ئیمه که سمان نارد تا ئه سیرهکان بگۆرینهوه. ئه و کاره یان کرد و پوشتن و نه یانتوانی هیچ شتیك له ئیمه به دهست بینن و له نیوان سهنعا و چوند سهرگهردان بوون. سهنعا رزگاری بوو و خواوه ند دووباره ریزی به موسولمانهکان به خشی. له ناو خو مان گفتوگومان کرد و بریارماندا مه عاو پیتش نویزی خه لکان بیئت. ئه م هه واهمان بۆ پیغه مبهه (د.خ) نووسی. هیشتا پیغه مبهه (د.خ) کۆچی دوا یی نه کرد بوو.

ده لیت: هه مان شهو پیغه مبهه (د.خ) ناگادار ببوویهوه. کاتیك نیردراوانی ئیمه گه یشتنه شوینی مه بهست، پیغه مبهه (د.خ) به ره به یانی ئه و شه وه کۆچی دوا یی کرد بوو

و ئەبویەکر وەلامی نامەکی ئیمە ی دایەوہ.

عەبدوللە کوپی عومەر دەئیت: ئەو شەوہی ئەسوہدی عەنسی کوژرا، پێغەمبەر(د.خ) وەحی بۆ ھات و مژدە ی کوژرانی ئەوی بەئیمەدا، فەرمووی: دویشەو عەنسی کوژرا و پیاویکی پیروژ لەبنەمالە یەکی پیروژ ئەوی کوشت.
وتمان: ئەو کی بوو؟

فەرمووی: فیروز، سەرکەوتوو بیت فیروز.

فیروز دەئیت: ئەسوہد مان کوشت و کارەکان بۆ دۆخی جاپان گەرایەوہ. کەسمان بۆ لای مەعاز نارد و بڕیارماندا ئەو پێشنویژی خەلکان بیت. لەسەنعا پێشنویژی بۆ ئیمە دەکرد. بەلام تەنیا سی رۆژ پێشنویژی بۆ کردین. هیچ شتیکی ناخۆش رووینەدا جگە لەوہی سوارەکانی ئەسوہد لەنیوان سەنعا و نەجران بوون و ھەوائی مەرگی پێغەمبەرمان پینگەیشت. بارودۆخ شیوا و جەلوی کارەکانمان لەست دەرچوو، نەماندەزانی دەبیت چی بکەین.

عەبدوللە کوپی فیروزی دەیلەمی لەباوکی دەگیڕیتەوہ: پێغەمبەر(د.خ) کەسکی بۆ لای ئیمە نارد بەناوی وەبر کوپی یەحنسی ئەزدی. لای دازویە ی فارسی دابەزی. ئەسوہد کاهین و شەیتانی لەگەندا بوو، دەرکەوت و دەستی بەسەر پاشایەتی یەمەندا گرت. پاشای ئەو سەرزەمینە ی کوشت و ژنەکی کردە ھاوسەری خۆی. بازام پێشتر مردبوو و کوپەکی جیگە ی ئەوی گرتەوہ. ئەسوہد ئەوی کوشت و ژنەکی کردە ھاوسەری خۆی. من و دازویە و قەیس کوپی مەکشوحی مواردی لای وەبر کوپی یەحنس نێردراوہکی پێغەمبەر(د.خ) کۆبووینەوہ و سەبارەت بەکوشتنی ئەسوہد گفتوگۆمان کرد.

ئەسوہد فەرمانیدا و خەلکانی سەنعا لەگۆرەپانیك کۆبوونەوہ. ھات و لەناو ئەوان وەستا. ئەسپەکی پاشایان ھینا. بەزوبین زەرەبە یەکی لیدا، ئەسپەکی بڕیندار و بەناو شارەکەدا دەسوورایەوہ تا ئەو کاتە ی تۆپی.

ئەسوہد وتی: و شترەکانیان لەو دیوی ھیلەکی راگرت. سەر و گەردنیان لەمدیوی ھیلەکی بوو. ئەو ئازەلانە ھیلەکیان نەدەبزاندا. ھەموویانی بەزوبین کوشت و کاتیك لەم کارە تەواو بوو، زوبینی بەدەستەوہ گرت. لەسەر زەوی خەوت، سەری بەرز کردەوہ و وتی، یانی شەیتانەکی دەئیت: کوپی مەکشوح یاخییە. سەری بپرە. دواتر سەری خستە سەرزەوی و بەرزی کردەوہ و وتی: دەئیت: کوپی دەیلەمی یاخییە، دەست و

پىي راستى ئەو يېرە.

دەلىت: كاتىك وتەكانى ئەومان بېست، بەخۆم وت: سوئند بەخوا دەترسم بانگم بىكات و ھاوشىۋەى ئەو و شترانە بىمكوژىت. لەناو خەلگان خۆم شار دەوہ بۆ ئەوہى نەمبىنىت. لەگۆرەپانەكە ھاتمەدەر و نەمدەزانى دەبىت چى بىكەم. كاتىك لەمالەوہ نىزىك كەوتمەوہ، يەكىك لەكەسانى ئەسوود منى بىنى و وتى: پاشا تۆى دەوئىت و تۆ ھەلدىت! بگەرپەرە! منى گەراندەوہ و لەكوشتنى خۆم دەترسام.

دەلىت: ھەمىشە خەنجەرم پىبوو، دەستم خستە سەر خەنجەرەكەم و پۆشتم، مەبەستى ئەوہم كرد ھىرشى بىكەمسەر و خوئىنى بىرژم. كاتىك نىزىك بوومەوہ، مەترسى لەروخسارى مندا بىنى و وتى: لەشوىنەكەى خۆت بىستە. وەستام. وتى: تۆ گەرەتر لەھەموو خەلگانى ئىرەيت و سەر كىردەكانى خەلك باشتر دەناسىت، گۆشتى و شترەكان لەناو ئەواندا دابەش بىكە. سوار بوو و پۆشت. بەدابەش كردنى گۆشت لەناو خەلگانى سەنعا سەرقال بووم، ئەوكەسەى منى گرت، ھات و وتى: بەشى منىش لەم گۆشتە بدە.

وتم: سوئند بەخوا يەك لەتت پىنادەم، مەگەر ئەو كەسە نىت كىشات بەمندا؟

ئەو تۆرە پۆشت و ئەسوودى لەوتەكانى من ناگادار كىردەوہ.

كاتىك لەدابەش كردنى گۆشت تەواو بووم، پۆشتمە لای ئەسوود، كاتىك نىزىك بوومەوہ، بىستم ئەو پىاوہ سىكالاً لەمن دەكات، ئەسوود پىي وت: سوئند بەخوا دەيكورم.

وتم: فەرمانەكەتم ئەنجامدا و گۆشتم لەناو خەلگان دابەش كرد.

وتى: كارىكى باشت كرد. پۆشت و منىش گەرەمەوہ.

كەسمان بۆ لای ژنى پاشا نارد و وتەمان دەمانەوئىت پاشا بكوژىن، چى بىكەين؟

كەسى نارد و وتى: وەرەنە لای من.

پۆشتىنە لای ژنى و پاشا و كەنىزىكى لەبەر دەرگا دانا تا ئەگەر ئەسوود ھات ناگادارمان بىكاتەوہ. من و ئەو پۆشتىنە ژوور و ئەمە دوايىن مال بوو، تونىلىكمان لىدا و بەپەردە دامانىپوشى. وتم: ئەمشەو دەيكورم.

ژن وتى: وەرەن.

لەناكاو ئەسوود لەناو مالەكەى دەركەوت و رژدى پىبىردم. پەلامارىدا و دەستى

بەلیدانی من کرد. خۆم دەریاز کرد و گەرامەوہ بۆ لای ھاورینکانم. دلتیا بووم مەترسیمان لەسەرہ.

لەم کاتەدا نیردراوی ژنەکە ھات و وتی: لەوہی بینیتان بی! ھیوا مەبن، کاتیک پۆشتیت، بەئەسوەدم وت: مەگەر نالیت ئیوہ پیاویکی نازاد و خواوہنم شکۆن؟ وتی: بۆ نا.

وتم: براکەم ھاتبووہ لام بۆ ئەوہی ئەحوالم پیرسیت و ریزی خۆی بۆ تۆ دەریپیت. تۆ پەلامارتدا و لەمالەکەت دەرتکرد، ئەمە جوامیری تۆیە؟ زۆرم قسەم بۆ کرد و شەرمەزار بوو، وتی: برات بوو؟

وتم: بەئێ.

وتی: نەمەدەزانی.

ژن وتیووی ئەمشەو بۆ کوشتنی وەرین.

دەیلەمی دەلیت: دوای ئەوہ نارام بووینەوہ و ھیز و وەرمان دەستکەوت. شەوانە من و دازویہ و قەیس لەریگە تونیلەکەوہ پۆشتینە ناو مالەکە. بەقەیسەم وت: تۆ سوارچاکی عەرەبیت، بپۆ و ئەو پیاوہ بکوژە.

قەیس وتی: لەکاتی شەپ لەرز دامدەگریت، دەترسم لێیدەم بەلام نەتوانم بیکوژم، تۆ لەھەمووان بەھیزتر و گەنجتریت.

دەلیت: شمشیرەکەم لەبەرەدەم ئەواندا و پۆشتەم ژوور تا بزائم سەری ئەسوەد لەکوئیہ. چراکە داگیرسابوو و ئەو لەسەر جینگەکە بەشیوہیەک خەوتبوو نەزمانی سەری لەکوئیدایە و قاچی کامەیە؟ ژنەکە دانشتبوو و دەنگی ھەناری دەرخوارد دەدا تاخەوی لیکەوت. ئیشارەم لەژنەکە کرد بۆ ئەوہی بزائم سەری لەکوئیدایە، سەری نیشاندام. پۆشتەم سەر سەری وەستام نەزمانی روخساریم بینی یا نە. لەناکاو چاوی کردوہ و منی بینی. بەخۆم وت: ئەگەر بپۆم و شمشیرەکەم بینم ترسی ئەوہ ھەیہ ھاوار بکات و پاسەوانەکانی بانگ بکات.

شەیتانی ئەسوەد ئەوی لەبوونی من ناگادار کردوہ و ھەلیساند. ئەسوەد گێژ و شەیتان لەسەر زمانی ئەو قسە لەگەل من دەکرد. سەیری دەکردم و پرخە پرخە دەکرد. بەدوودەست کیشام بەسەریدا و دواتر بەدەستیک ریشی و بەدەستەکەترم سەریم گرت و ملیم شکاند. ویستم بۆ لای ھاورینکانم بگەرنەوہ بەلام ژنەکە داوینی منی گرت و وتی: خوشکەکەتان و خیزخوازەکاتان بەجی دینیت؟

وتم: سویند بەخوا کوشتم و لە دەست ئەو ئاسوودە بوویت. گەرامەرە بۆ لای دوو ھاوریکەم و ئاگادارم کردنەرە.

وتیان: بگەرپێرەرە و سەری بپرە.

گەرامەرە، ئەسوود قەسە دەکرد و هیچ حاڵی نەبووم، دەمەم بەست و سەریم بپری. بۆ لای دوو ھاوریکەم گەرامەرە و پیکەرە گەراپنەرە بۆ مال. وەبر کوپری یەحنسی ئەزدی لەوی بوو. پیکەرە پۆشتینە سەر شوینیکی بەرز و وەبر کوپری یەحنس بانگیدا. ھاورمان کرد: خواوەند ئەسوودە درۆزنی کوشت. خەلک کۆبوونەرە و سەری ئەسوودمان نیشاندان.

کاتیك ھاوولانی ئەسوود ئەمەیان بینی، سوار ئەسپەکانی خویان بوون. ھەركام منالیکى كەم تەمەنیان لەخەلکانی ئەوی لەبەردەم خویان سوا کرد. بەبراكەم وت لەناو خەلکان جار بەدات: ھەركەسێك لەوان دەتوانن بیگرن، مەگەر نایینن چی لەمنالەکانی ئێمە دەکن؟ خەلک پەلاماریاندا و حەفتا کەس لەوانمان گرت. ئەوان سی و نۆ کەسیان لەئێمە برد و کاتیك لەشار پۆشتنەرە، ھەستیان بەنەبوونی حەفتا کەسەکی خویان کرد، ھاتن و وتیان: ھاوریکانی ئێمە نازاد بکن.

وتمان: منالەکانی ئێمە نازاد بکن.

ئەوان منالەکان و ئێمەیش پیاوہەکانی ئەوانمان نازاد کرد.

دەلیت: پێغەمبەر(د.خ) بەھاوولانی خۆی فەرموویوو: خواوەند ئەسوودە عەنسی درۆزنی کوشت. ئەو بەدەستی یەکیك لەبرا موسولمانەکانی ئێوہ کوژرا.

دوخی ژبانی ئێمە دواى کوژرانی ئەسوود بۆ دوخی پێشتر گەراپەرە و سەرکردەى خەلکان ئاسوودە بوون و دووبارە موسولمانەکان ریزیان پێبەخشرایەرە.

عوپەید کوپری سەخر دەلیت: سەرەتای دەرکەوتنی ئەسوود تا کوژرانی ئەو، سی مانگی خایاند.

زوحاک کوپری فیروز دەلیت: لەو کاتەرەى ئەسوود لەئەشکەوتی خویان دەرکەوت تا ئەو کاتەى کوژرا، چوار مانگی خایاند. زۆربەى کارەکانی ئەو بەنەینی ئەنجامدان.

عەرۆ کوپری شەبە دەلیت: ئەبووبەکر سوپاکەى ئوسامەى لەکووتایى رەبیع الاول پەرمانە کرد و ھەوائى کوژرانی ئەسوودە عەنسی لەکووتایەکانی رەبیع الاول دواى بەریکەوتنی سوپاکەى ئوسامە بەئەبووبەکر گەیشت. ئەمە یەكەم سەرکەوتن بوو

ئەبویەكرى لى ئاگادار كرايهوه.

واقدى دەئیت: لەم سالدەدا، يانی سالى يانزەيهەم، لەنيوهى مانگى موحرەم نيردراوانى ھۆزى نەخەع بەسەرکردايەتى زەرارە كۆپى عومەر ھاتنە لای پيغەمبەر(د.خ). ئەوان دوایین نيردراو بوون، پيغەمبەر(د.خ) ئەوانى بينى.

لەم سالدەدا فاتيمە كچى پيغەمبەر(د.خ) لەشەوى سى شەممە، سينيەم رۆژى مانگى رەمەزان، چاوى لەجيهان بەست. تەمەنى لەكاتى مردن بيست و نوسال بوو.

ئەبوجەعفەر دەئیت: مردنى فاتيمە، سى مانگ دواى مردنى پيغەمبەر(د.خ) بوو. بەلام بەوتەى عوروه كۆپى زوبەير فاتيمە شەش مانگ دواى مەرگى پيغەمبەر(د.خ) كۆچى دواى كرد.

واقدى دەئیت: ئەمەيان لای ئيمە بېرواپيكراترە.

دەئیت: ئەسما كچى عەميس و عەلى كۆپى ئەبى تاليب فاتيمەيان شۆرد. عەمرە كچى عەبدولرەحمان دەئیت: عەباس كۆپى عەبدولموتەليب نويزى لەسەر فاتيمە خويند.

جويريه كۆپى ئەسما دەئیت: عەباس و عەلى و فەزل پوشتنە ناو گۆرەكەى فاتيمەى كچى پيغەمبەر(د.خ).

دەئیت: لەم سالدەدا عەبدوللە كۆپى ئەبويەكر مرد. ئەو، لەكاتى گەمارۆ خستنە سەر تاييف، لەلايەن باوكى ميحجەن تيرىكى بەركەوت و برينەكەى چاك نەبويەوه تا ئەوى لەمانگى شەوال مرد.

باوكى زەيد دەئیت: لەم سالدە كەخەلگان بەيعەتيان لەگەل ئەبويەكر كرد، پارسەكان يەزدگيرديان وەك پاشاى خويان ھەلبژارد.

ئەبوجەعفەر دەئیت: لەم سالدەدا ئەبويەكر لەگەل خاريجە كۆپى حوسنى فەزارى شەپى كرد.

باوكى زەيد دەئیت: دواى مردنى پيغەمبەر(د.خ)، ئەبويەكر سوپاكەى ئوسامەى بۆ سەرزەمىنى شام، ئەو شوينەى زەيد كۆپى حارسەى باوكى لەوى كۆژا، رەوانە كرد. خۆى لەمەدينە مايهوه بى ئەوى گرفتارى ھيچ شەپىك بينت. نيردراوانى ھۆزەكانى عەرەب، ئەوانەى ھەلگەراپوونەوه، دەھاتنە لای و دەيانويست بەنويز رازى بين بەلام زەكات نەدن، بەلام ئەبويەكر رازى نەبوو و چاوەرانی كرد تا سوپاكەى ئوسامە دواى حەفتا رۆژ گەرايهوه. ئەبويەكر ئەوانى لەمەدينە جيگير و خۆى بەريكەوت. بەوتەيەك

جینگری ئەو لەمەدینە سەنانی زەموری بوو. ئەبویەکر بەرئیکەوت تا لەجومادی الاول و بەتەبەیک لەجومادی الاخر لەزی ئەلقسە دابەزی.

پینغەمبەر(د.خ) ئەوفل کۆپی معاویەیی دوئەلی بۆ وەرگرتنی زەکات پەوانە کردبوو. خاریجە کۆپی حوسن لەشەربە ئەوی بیینی و ھەموو زەکاتەکانی بۆ منالەکانی فەزارە گەراندەو. ئەوفل پینش گەرانەوێ سوپاکەیی ئوسامە، گەپرایەو بۆ مەدینە بۆ لای ئەبویەکر.

یەکەم جەنگی دەورانێ ھەنگەرانەو، شەپری عەنسی و لەیەمەن روویدا. دواي ئەو شەپری خاریجە کۆپی حوسن فەزاری و مەنزور کۆپی زەبان کۆپی سەیار و ھۆزی غەتەفان بوو کە موسولمانان ناکاوگیر کران و ئەبویەکر پەنای بۆ دارستانیک برد و لەوی خۆی شار دەو. دواتر خواوەند ناباوەرانی شکستدا.

موجالید کۆپی سەعید دەئیت: کاتیک سوپاکەیی ئوسامە بەرئیکەوت، کوفر سەری بەرز کردەو و ناژاوە سەریھەندا. ھەموو ھۆزەکان جگە لەسەقیف و قوریش بەگشتی یا زۆرینەیان لەدین ھەنگەرانەو.

عوروە کۆپی زوبەیر دەئیت: کاتیک پینغەمبەر(د.خ) مرد و سوپاکەیی ئوسامە بەرئیکەوت، ھەموو ھۆزەکان یا دەستەبەکیان لەدین ھەنگەرانەو. موسەیلەمە و تولىجە دەرکەوتن و دەسەلاتیان فراوان بوو. خەلکانی تەیی و ئەسەد لە دەوری تولىجە کۆبوونەو. خەلکانی غەتەفان جگە لەتایەفەیی ئەشجەع و دەستەبەکی دیکە لەدین ھەنگەرانەو و بەیەتیان لەگەڵ ئەو کرد. خەلکی ھەوازین دوودل بوون بەلام زەکاتیان نەدەدا جگە لەسەقیف و تايەفەیی جەدیلە و کەسانی دیکە. دەستەبەیک لەمنالەکانی سولەیم لەدین ھەنگەرابوونەو. خەلکان بەزۆری پەشیمان ببونەو.

دەئیت: نیردراوانی پینغەمبەر(د.خ) لەیەمەن و یەمامە و دیاری منالەکانی ئەسەد و نیردراوانی ئەو کەسانی پینغەمبەر(د.خ) بۆ ئەوان سەبارەت بەئەسوود و موسەیلەمە و تولىجە نامەیی نووسیوو، بەھوال و نامەکانەو ھاتن. نامەکانیان تەسلیمی ئەبویەکر و ئەویان لەدەنگ و باسەکان ناگادار کردەو. ئەبویەکر وتی: بەمێننەو تا نیردراوەکانی گەرەکانی ئیوہ ھەوالی ناخۆشتر و تالتر لەمە بینن. زۆری نەخایاند نامەیی سەرکردەکان لەھەموو ناوچەکانەو گەیشت کەھەموو یادەستەبەیک لەمنالەکانی فلان پەیمانەکەیی خویان شکاندوو و بەشیوازی جۆراوجۆر دژایەتی موسولمانان دەکن.

ئەبۇبەكرىش ھاوشىۋەي پىغەمبەر(د.خ) بەنامە شەپرى لەگەل نەياران و نىردراوانى بەنامەوہ رەوانە دەکرد و بەدواي ئەوان كەسانى دىكەي دەنارد و بۇ شەپ كىردن لەگەل ئەوان چاۋەپوانى گەپرانەۋەي سوپاكەي ئوسامە بوو. يەكەم شەپرى ئەو لەگەل ھۆزى عەبەس و زوبىيان بوو كەپپش گەپرانەۋەي ئوسامە روويدا.

زەيد كوپرى ئەسلەم دەلئىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) مرد، لىپرسراوى ئەو لەسەر ھۆزى قوزاعە و كەلب، ئەمرۇ ئەلقەيس كوپرى ئەسبەحى كەلبى لەمنالكانى عەبدوللە بوو. لىپرسراوى تايەفەي قين، ئەمرۇ كوپرى حەكەم و لىپرسراوى تايەفەي ھوزەيم، معاويە كوپرى فلانى وائلى بوو.

دەلئىت: ۋەدىعەي كەلبى لەگەل دەستەيەك لەشۋىنكەۋتەكانى خۆي لەكەلبىيەكان، لەئىسلام ھەلگەپرانەۋە. ئەمرۇ ئەلقەيس پەشيمان نەبوۋىەۋە. زەمىل كوپرى قوتەبى قىنى لەگەل دەستەيەك لەشۋىنكەۋتەكانى خۆي لەخەلكى قين ھەلگەپرانەۋە جگە لەعەمرۇ، معاويە لەگەل دەستەيەك لەشۋىنكەۋتەكانى خۆي لەسەعدى ھوزەيم ھەلگەپرانەۋە. ئەبۇبەكر بۇ ئەمرۇ ئەلقەيس كوپرى فلان كەدواتر بوو بەباۋەگەورنى سەكىنە كچى حسەين كوپرى عەلى، نامەي نووسى تا ھىرش بىكاتە سەر ۋەدىعە. نامەي بۇ ئەمرۇش نووسى كەشەپرى لەگەل زەمىلدا كرد و ھەرۋەھا نامەي بۇ معاويەي عوزرى نووسى.

كاتىك ئوسامە گەيشتە سەرزەمىنى قوزاعە، سوارەكانى خۆي نارد و فەرمانىدا لەشەپرى ھەلگەپراۋەكان ھاوكارى موسولمانان بىكەن. ھەلگەپراۋەكان بەرەۋ دوۋمە ھەلاتن و لەدەورى ۋەدىعە كۆبوۋنەۋە. سوپاكەي ئوسامە گەپرايەۋە و ئەو ھىرشى كىردە سەر كەمقەتىن و دەستى بەسەر تايەفەي منالەكانى زەبىبى جوزام و منالەكانى خەلىلى لەخم و ھاۋەلانىيان لەھۆزى جوزام و لەخۇمدا گرت و تەندروسىت و لەگەل تالانىيەكان گەپرايەۋە.

قاسم كوپرى محەمەد دەلئىت: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) مرد، زۆرىنەي خەلكانى ئەسەد و تەي و غەتەفان لەدەورى تولەيخە كۆبوۋنەۋە. تەنيا ژمارەيەكى كەم لەوان موسولمانىيەتى خۇيان پاراست. خەلكى ئەسەد لەسەمىرا كۆبوۋنەۋە و فەزارە و دەستەيەك لەغەتەفانىيەكان لەباشوورى تىببە كۆبوۋنەۋە. خەلكانى تەي لەسنوورى سەرزەمىنەكەي خۇيان كۆبوۋنەۋە. خەلكى سەعلەبە كوپرى سەعد و مورە و عەبەس لەئەبەرەقى رەبزە ئوردويان لىدا و دەستەيەك لەمنالكانى كەنانە پەيوەستيان بوون و لەبەر ئەۋەي شۋىنى مانەۋە نەبوو، بوون بەدوۋ دەستە. دەستەيەكىيان لەئەبەرەق مایەۋە

و دسته‌یه‌کیان رویان کرده زوئه‌لقسه. توله‌یحه حویالی بۆ هاوکاری ئەوان نارد و سەرکرده‌ی منالەکانی ئەسه‌دی زوئه‌لقسه و ده‌سته‌ی له‌یسییه‌کان و ده‌یلییه‌کان و مه‌له‌جییه‌کان په‌یوه‌ستی ئەوان بوون. سەرکرده‌ی خه‌لکان له‌ئه‌بره‌ق عه‌وف کوپری فلان کوپری سه‌نا و سەرکرده‌ی سه‌عله‌به و عه‌به‌س، حارس کوپری قه‌لانی سه‌بعی بوو. ئەم خه‌لکانه‌ که‌سانێکیان بۆ مه‌دینه نارد و لای مائی سەرکرده‌کان دابه‌زین جگه‌ له‌عه‌باس که‌که‌سی لا نه‌بوو. قسه‌یان له‌گه‌ل ئەبویه‌کر کرد بۆ ئەوه‌ی نوێژ بخوینن به‌لام زه‌کات نه‌دن. ئەبویه‌کر رازی نه‌بوو، وتی: ئەگەر ئەژنۆیه‌ندی و شتریکم پێبده‌ن، له‌سه‌ر ئەوه‌ شه‌ر ده‌که‌م. ئەژنۆ به‌ندی و شتره‌کان، زه‌کات یا زه‌کاتده‌ران بوو که‌به‌موشتر ده‌یاندان.

نێردراوانی هۆزه‌ هه‌لگه‌راوه‌کان له‌ئیسلاام له‌مه‌دینه گه‌رانه‌وه بۆ لای که‌سه‌کانی خو‌یان و ناگاداریان کردنه‌وه: مه‌دینه شه‌رکه‌ری زۆری لی نییه و بیریان له‌ هێرش بۆ سه‌ر مه‌دینه کرده‌وه.

ئەبویه‌کر دوا‌ی ئەوه‌ی نێردراوان گه‌رانه‌وه، عه‌لی و زوبه‌یر و ته‌لحه و عه‌بدولله کوپری مه‌سه‌ودی له‌سه‌ر رینگه‌کانی مه‌دینه دانا، خه‌لکانی مه‌دینه‌ی له‌مزگه‌وت کۆکرده‌وه و وتی: خه‌لکانی ده‌وروبه‌ر ئامیزیان بۆ کوفر کردۆته‌وه و نێردراوه‌کان هه‌ستیان به‌ژماره‌ی که‌می ئیوه‌ کرد، ناشکرا نییه به‌شهو هێرش دینن یا به‌روژ چوونکه‌ نزیکترین تابه‌فه تا ئیژه، زیاتر له‌یه‌که‌ روژ رینگه‌ نییه. ئەوان هیوادار بوون به‌مه‌رجه‌کانیان رازی بین و په‌یمانێ ئاشتییان له‌گه‌ل بیه‌ستین، به‌لام رازی نه‌بووین، خۆتان ناماده‌ بکه‌ن.

سێ روژ تێپه‌ری و عه‌ربه‌ هه‌لگه‌راوه‌کان شه‌وانه هێرشیان کرده‌ سه‌ر مه‌دینه. ده‌سته‌یه‌که‌ له‌زی حه‌سی مانه‌وه تا پشتیوان بن، هێرشبه‌ران شه‌وانه کاتی‌که‌ ده‌گه‌یشتنه‌ سه‌ر رینگاگان، رووبه‌رووی شه‌رکه‌ران بوونه‌وه. ئەبویه‌کر ناگادار بوویه‌وه و که‌سی په‌وانه‌ کرد تا له‌شوینه‌کانی خو‌یان به‌مینه‌وه. له‌گه‌ل دانیشتیوانی مزگه‌وت که‌هه‌موویان و شتر سوار بوون، به‌ریکه‌وت و شه‌ریان له‌گه‌ل دوژمن کرد. دوژمن هه‌لات و و شتر سواره موسولمانه‌کان شوینیان که‌وتن تا گه‌یشتنه‌ زی حه‌سی. هێزه پشتیوانه‌کان هاتنه‌ده‌ر، مه‌شکه‌ی پڕ بایان خسته‌ به‌رده‌می و شتره‌کان و و شتره‌کان په‌میان کرد. چوونکه‌ و شتره‌کان به‌مه‌شکه‌ی پڕ با په‌م ده‌که‌ن. نه‌یانتوانی جله‌وی و شتره‌کان بگرن تا گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه. به‌لام که‌س له‌موسولمانان له‌و شتره‌که‌ی نه‌که‌وته خوار و نه‌کوژرا.

خوته‌یل کۆری ئەوس لەمبارەوه هۆنراویەکی هەیه بەم ناوهرۆکه:

((بار و وشترەکه‌ی من فیدای مناله‌کانی زه‌بیان بێت

به‌هۆی بویری ئەو شەوه‌ی ئەبۆبه‌کر له‌ریخه‌لان هێرشی ده‌برد

داوای له‌کەسان کرد و وه‌لامیان دایه‌وه.

خواه‌ند سوپایه‌کی هەیه و کاتیك رووبه‌رووی ده‌بنه‌وه

بویری ئەوان ده‌بیته‌ هۆی سه‌رسوپمان))

عه‌بدولله له‌یسی که‌خه‌لکه‌که‌ی له‌ئیسلاام هه‌نگه‌راپوونه‌وه، له‌گه‌ل تالانچیه‌کان

هاتبوونه‌ زو ئەلقسه و زی حه‌سی، هۆنراوه‌یه‌کی هۆنییه‌وه به‌م ناوهرۆکه:

((تا پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌ناوماندا بوو شوینکه‌وته‌ی فه‌رمانه‌کانی بووین

ئە‌ی به‌نده‌کانی خواه‌ند، ئەبۆبه‌کر چ کاره‌یه‌؟

ئایا کاتیك پیغه‌مبه‌ر(د.خ) مرد، ئەبۆبه‌کر بوو به‌میرات هه‌نگری.

سویند به‌خوا ئەمه‌ شیاو نییه‌ بۆ رازی بوون

بۆ به‌داوای نی‌ردراوه‌کانی ئی‌مه‌ رازی نه‌بوون

وله‌ ده‌رئه‌نجامه‌کانی نه‌ترسان

نه‌وه‌ی نی‌ردراوانی ئی‌مه‌ داویان ده‌کرد و پیتی رازی نه‌بوون

بۆ من وه‌ك خورما شین و بگه‌ شیرنتر له‌خورمایه.))

تالانچیه‌کان گومانیان کرد موسولمانه‌کان لاواز بوون. که‌سیان بۆ لای دانیشتیوانی

زوه‌لقسه‌ نارد و ناگاداریان کردنه‌وه. ئەوان به‌په‌را کردن به‌قسه‌ی ئەوان هاتن و

ناگاداری مه‌به‌ست و ئیراده‌ی خواه‌ند نه‌بوون.

ئەبۆبه‌کر شه‌وی به‌ناماده‌ کردنی که‌ره‌سته‌ پیویسته‌کان به‌سه‌ر برد و کۆتاییه‌کانی

شه‌و له‌گه‌ل سوپاکه‌ی به‌ریکه‌وت. نه‌عمان کۆری موقرین فه‌رمانده‌ی بآلی راست و

عه‌بدولله کۆری موقرین فه‌رمانده‌ی بآلی چه‌پ بوو. سوهد کۆری موقرین له‌داوای سوپا

و سواره‌کانی سوپا له‌گه‌ل ئەودابوون. به‌ره‌به‌یان رووبه‌رووی دوژمنان بوونه‌وه. دوژمنان

کاتیك ناگادار بوونه‌وه که‌شمشیری موسولمانان ده‌ستی به‌کار کردبوو. کاتیك هه‌تاو

هه‌لات. پاشه‌کشینیان به‌دوژمن کرد و زۆریه‌ی وشتره‌کانی ئەوانیان گرت و حویال کوژرا.

نه‌بۆبه‌کر له‌گه‌ل سوپاکه‌ی تا زوه‌لقسه‌ شوین دوژمن که‌وت و نه‌عمان کۆری موقرین و

ده‌سته‌یه‌کی له‌وی دانا و بۆ مه‌دینه‌ گه‌رایه‌وه. ئەمه‌ یه‌که‌م سه‌رکه‌وتنی موسولمانان

له‌شه‌ری هه‌نگه‌راوه‌کان بوو.

مناھەككى زەبىيان و عەبەس ھېرشىيان كىرە سەر موسولمانەككى خۇيان و خۇينيان رىشتىبون. ھۆزەككى دەورۈبەرىش ئەو كارەيان ئەنجامدا. شەپرى ئەبۈبەكر بوو بەھۇي سەرفەرازى موسولمانان و سۆيندى خوارد ژمارەيەكى زۆر لەناباوہەران دەكوژىت و لەھەر ھۆزىك بەو ئەندازەي لەموسولمانەككىيان كوشتوو، يا زىياتر خەلكىيان لى دەكوژىت.

زىاد كوپى ھەنزەلەي تەمىمى لەمبارەوہ ھۆنراوہەيەكى ھەيە بەم ناوہرۆكە:

((كاتىك رووبەرويان بووينەوہ

ھېرشمان كىرە سەر مناھەككى عەبەس لەسەرزەمىنى خۇيان

و مناھەككى زەبىيانمان لەشۆينەككى خۇيان دور خستەوہ.))

ئەبۈبەكر ئەو كارەي كىردو موسولمانان بۇ دىنەكەي خۇيان پىداگر بوون. ناباوہەرانى خەلكان و ھۆزەكان شىكستىيان خوارد و زەكاتى و شترەككى سەفوان و زەبەرقان و عودى، يەك لەدوای يەك دەگەيشتە مەدىنە. زەكاتى سەفوان لەسەرەتاي شەو و زەبەرقان لەنيوہ شەو و زەكاتى عودەي لەكۆتاييەككى شەو گەيشت. سەعد كوپى ئەبى وەقاس مژدەي سەفوان و عەبدولرەھمان كوپى عەوف مژدەي زەبەرقان و عەبدوللە كوپى مەسعود مژدەي زەكاتى عودەي بىرد.

دەلىت: كاتىك و شترەككى زەكات لەدورەوہ دەرکەوتن، خەلكان وتيان: مەترسىيە.

بەلام ئەبۈبەكر وتى: مژدەيە. ھەموى مژدەيە و خىر و خۇشى.

ئەم رووداوہ دوای شەست رۆژ لەرۆشتىنى سوپاكەي ئوسامە روويدا. چەند رۆژ دواتر ئوسامە گەيشتە مەدىنە. سەفەرەكەي دوو مانگ و چەند رۆژى خاياندا. ئەبۈبەكر ئەوى وەك جىگرى خۇي لەمەدىنە دانا و فەرمانى بەخۇي و سوپاكەيدا بھەسىنەوہ و شەكەتى چوارپىنككىيان بېرەويتەوہ. لەگەل دەستەيەكى دىكە بېرەو زوئەلقسە رۆشت. ئەو كەسانەي بۇ پاسەوانى كىردنى رىكاكان راسپىردرابوون، لەگەلىدا رۆشتن.

موسولمانان بەئەبۈبەكرىيان وت: ئەي خەلىفەي پىغەمبەر(د.خ)، سۆيندت دەدەين بەخوا خۇت نەخەيتە مەترسىيەوہ، چوونكە ئەگەر بكوژىت، بارودۇخ دەشلەژىت، مانەرەي تۆ لەمەدىنە بۇ خەلكان باشتر و بۇ دورژمانان مەترسىدارترە، كەسىك رەوانە بكە و ئەگەر كوژا كەسىكى دىكە.

وتى: سۆيندت بەخوا ئەو كارە ناكەم و ھاوشىوہي ئىوہ لەگۆرەپانى جەنگ بەشدار

دەبم. لەگەڵ سوپاکەى خۆى بەرە زوئەلقسە و زى حەسى پۆشت. نەعمان و عەبدوللە و سوھید فەرماندەى بالەکانى راست و چەپ و کۆتایى سوپاکەى بوون. بەرێکەوتن و لەئەبرەق ھێرشیان کردە سەر خەلکانى رەبزە و کوشتاریان کرد. خواوەند شکستى بەحارس کوپى عەوف بەخشى و حەتینە ئەسیر کرا. عەبەس و منالەکانى بەکر ھەلاتن. ئەبوبەکر چەند رۆژیک لەئەبرەق مایەوہ و وتى: پەوا نىيە منالەکانى زەبیان بەسەر ئەم سەرزەمینەدا زال بن چونکە خواوەند ەک تالانى بەئیمەى بەخشىوہ.

کاتیک ھەنگەرپراوہکان شکستیان خوارد و پەشیمان بوونەوہ. بەخشران. منالەکانى سەعلەبە کە لەئەبرەق نىشتەجى بوون ھاتن تا لەوى بمىننەوہ بەلام رینگەیان لىگرتن. دواتر لەمەدینە پۆشتنە لای ئەبوبەکر و وتیان: بۆ رینگە نادەن لەسەرزەمینى خۆمان نىشتەجى بىین؟

ئەبوبەکر وتى: درۆ دەکەن، سەرزەمینى ئىوہ نىيە، تالانى ئیمەى. بەداواکەیان رازى نەبوو و ئەبرەقى کردە شوینى لەوہرینى ئەسپى موسولمانان و سەرزەمینى رەبزەى کردە لەوہرگەى موسولمانان. دواتر لەوہرگەى چوارپىکان بوو بەزەکات بەھۆى نەوہى لەنیوان خەلکان و لىپرسراوانى کۆکردنەوہى زەکات دووبەرەکى روویدا و بەم کارە نەو کىشەىە چارەسەر کرا.

کاتیک ھۆزى عەبەس و زەبیان شکستیان خوارد. بۆ لای تولىحە بەرێکەوتن کە لەسەمراوہ رووى کردبووہ بوزاخە و لەوى نىشتەجى بىوو.

عەبدولرەحمان کوپى کەعب دەلێت کاتیک ئوسامە کوپى زەید گەرايەوہ. ئەبوبەکر ئەوى لەمەدینە ەک جىگرى خۆى دانا و خۆى بەرێکەوت تا لەگەل منالەکانى عەبەس و زەبیان و دەستەىەک لەمنالەکانى عەبەدەنات بھەنگیت. لەئەبرەق رووبەرۆیان بوویەوہ و شەپرى دەستپىکرد. خواوەند ئەوانى شکستدا و بلاوہیان لىکرد.

کاتیک سوپاکەى ئوسامە حەسایەوہ. نەوانەى لەدەورى مەدینە بوون، کۆبوونەوہ و ئەبوبەکر ھێرشى کردە سەر زو نەلقسە کە تا مەدینە یەک مەنزەلە. لەوى یانزە دەستەى دیارىکرد و ئالاکانى بەست بەسەرکردەى ھەر دەستەىەکى وت، موسولمانەکانى سەر رینگە کەتوانای شەپ کردنیان ھەى، پەيوەستى خویان بکەن و کەسانیک بۆ بەرگرى کردن لەسەرزەمینەکەیان بەیننەوہ

قاسم کوپى محەمەد دەلێت: کاتیک سوپاکەى ئوسامە حەسایەوہ و مال و زەکاتە فراوانەکان گەیشتنە مەدینە. ئەبوبەکر دەستەکانى دیارى کرد و ئالاکانى بەست:

ئالايەكى بۇ خاليد كوپى ولید بەست و فرمانى پيدا بۇ شەرى تولەيخە كوپى خويىلد بەرىكەويت و كاتيك لەو تەواو بوو هيرش بکاته سەر مالک نەويرە لەبەتاج و ئەگەر خۇپاگرى کرد، شەرى لەگەل بکات.

بۇ عىكرەمە كوپى ئەبى جەهل ئالايەكى بەست و بۇ شەرى موسەيلەمە رەوانەى کرد. ئالايەكى بۇ موهاجیر كوپى ئومەييە بەست و ئەوى بۇ شەرى ئەسودەى عەنسى نارد و وتى: ئەميرەكانى يەمەن دژى قەيس كوپى مەكشوح و ھاودەستە يەمەننيەكانى ئەو ھاوکارى بکات، دواتر روويکاته ھۆزى كينده لەحزەرمەوت.

ئالايەكى بۇ خاليد كوپى سەعيد كوپى عاس بەست و ئەوى بۇ شەرى قوزاعە و وەديعە و حارس رەوانە کرد.

ئالايەكى بۇ حوزەيفە كوپى موخسنى غەلفانى بەست و بۇ شەرى لەگەل خەلکانى دەبا رەوانەى کرد.

ئالايەكى بۇ عەرەفجە كوپى ھەرسيمە بەست و بۇ شەرى دەستەى موھرە رەوانەى کرد و وتى: عەرەفجە و حوزەيفە پىنكەوہ بن و لەسنورى کارەكانى ھەركام، ئەو كەسە سەرکردە بىت.

شورەحبيل كوپى حەسەنەى بەدواى عىكرەمە كوپى ئەبى جەهل نارد و وتى: كاتيك لەيەمامە تەواو بوون لەگەل سوارەكانى خۆت رووبكەرە قوزاعە و لەگەل ھەلگەپراوہكان بچەنگە.

ئالايەكى بۇ تەريقە كوپى حاجز بەست و ئەوى بۇ شەرى لەگەل تايەفەى منالەكانى سولەيم و ھاوپەيمانەكانيان لەھەوازين رەوانە کرد.

ئالايەكى بۇ سويد كوپى موقرين بەست و ئەوى بۇ تەھامەى يەمەن رەوانە کرد.

ئالايەكى بۇ عەلا كوپى حەزەمى بەست و ئەوى بۇ بەحرەين نارد.

ئەم سەرکردانە لەزو ئەلقسەوہ بەرىكەوتن. ھەركام لەگەل سوپاكەى خۆى بۇ شوينى مەبەست بەرىكەوتن. ئەبوبەكر فەرمانەكانى خۆى بۇ ئەوان نووسى ھەرۋەھا نامەى بۇ ھەلگەپراوہكانيش نارد.

عەبدولرەحمان كوپى كەعب دەلئت: ئەبوبەكر نامەى بۇ خەلکانى قەحزەم ناردو نامەكانى بۇ ھەموو ھۆزە ھەلگەپراوہكان وەك يەك بوو بەم ناوەرۇكە:

بسم الله الرحمن الرحيم.

له‌ئەبویەکر خەلیفە‌ی پیغەمبەر(د.خ) بۆ ھەموو ئەو کەسانە‌ی نامە‌کە‌ی منیان بە‌دەست دە‌گات، لە‌تاک و کۆ، موسوڵمان و ھە‌لگە‌پراوہ لە‌دین.

سلأو لە‌و کە‌سە‌ی شوینکە‌وتە‌ی رزگاری بێت و دوا‌ی رزگاری بۆ سەر رینگە‌ی تاریکی و گومرایی نە‌گە‌پتە‌وہ. سپاس و وە‌سفی خوا‌ی تاقانە‌ دە‌کە‌م و شایە‌تی دە‌دە‌م جگە‌ لە‌خوا‌ی تاقانە‌ ھیچ خوا‌یەک بوونی نییە و محە‌مە‌د بە‌ندە‌ و نێ‌ردراوی ئە‌وہ. بە‌وہ‌ی بۆ‌ی ھێتاین، باوہ‌پدارم و ھەرکە‌س باوہ‌پری نە‌بیت، بە‌کافرێ‌ دە‌زانین و شە‌پری لە‌گە‌ڵ دە‌کە‌ین. بە‌لام دواتر، خواوہ‌ند محە‌مە‌دی وە‌ک مژدە‌دەر و ناگادارکەرە‌وہ‌ی خە‌لکان و بانگە‌شە‌ی خواپەرە‌ستی بۆ لای خە‌لکە‌کە‌ی خۆ‌ی پە‌وانە‌ فرە‌موو. چرایە‌کی رووناک بوو تا ھە‌موو زیندووہ‌کان ناگادار بکاتە‌وہ و وتاری راست بە‌سەر وتە‌ی ناباوہ‌پران سەرکە‌وێت، خواوہ‌ند باوہ‌پدارانی رینوینی و پیغە‌مبەر(د.خ) بە‌مۆلە‌ت وەرگرتن لە‌خوا شە‌پری لە‌گە‌ڵ ناباوہ‌پران کرد تا بە‌دلخواز یا نابە‌دل باوہ‌پران بە‌ئیسلا‌م ھێنا.

پیغە‌مبەر(د.خ) مرد، فەرمانە‌کانی خوا‌ی ئە‌نجامدا و نامۆژیا‌ری خە‌لکە‌کە‌ی خۆ‌ی کرد و ئە‌رکی سەرشانی خۆ‌ی ئە‌نجامدا. خواوہ‌ند لە‌کتیبه‌کە‌ی ئە‌م پێ‌شہاتە‌ی بۆ ھە‌موو باوہ‌پداران روون کردۆتە‌وہ و دە‌فەر‌می‌ت:

((انک میت و انھم میتون.

وتاکە‌ی: تۆ دە‌مریت و ئە‌وانیش دە‌مرن.))

ھەرە‌ھا دە‌فەر‌می‌ت: ((وما جعلنا لبشر من قبلك الخلد افان مت فہم الخالدون.

واتاکە‌ی: پێ‌ش تۆ نە‌مریمان بە‌کە‌س نە‌بە‌خشیوہ، چون تۆ بمړیت و نە‌یارە‌کانت نە‌مر

((بن.))

ھەرە‌ھا بە‌باوہ‌پداران دە‌فەر‌می‌ت:

((وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و من

ینقلب علی عقبیہ فلن یضر الله شیئا و سیجزی الله الشاکرین.

واتاکە‌ی: محە‌مە‌د تە‌نیا نێ‌ردراویکە‌ و پێ‌ش ئە‌ویش نێ‌ردراوہ‌کان مردوون، نایا

ئە‌گەر بمړیت یا بکوژریت پاشە‌کشێ‌ دە‌کە‌ن، ھەرکە‌س پە‌شیمان ببیتە‌وہ ھیچ زیانیک

لە‌خوا نادات و خوا پاداشتی سپاسگە‌ران دە‌داتە‌وہ.))

((ھەرکە‌س محە‌مە‌دی دە‌پەرە‌ست، محە‌مە‌د مرد و ھەرکە‌س خوا‌ی تاقانە‌ی

دە‌پەرە‌ست، خوا چاودێ‌ری ئە‌وہ، زیندوو و نە‌مر و ھە‌میشە‌یی، کە‌ھیچ کات خە‌ری

لینا که سویت، ناگای له کاره کانی خو به تی و توله له دوژمنه که ی خو ی ده ستینیت و سزای

ده دات ((

پیشنیارتان پیده که م له خوا بترسن و به شی خو تان له دینی خوا وه ند و پیغه مبر (د.خ) هه لگرن. باوه پدار بن و ده ستدریژی مه که نه سه ر دینی خوا وه ند، چونکه هر که س خوا وه ند ریگه ی نیشان نه دات، گو مپا ده بیئت و هر که س نه یپاریژیت، زیانه کانی به سه ردا ده باریت و هر که س به زه یی خوا نه یگریته وه، ریسوا ده بیئت. هر که س خوا ریگه ی نیشان بدات، رزگاری ده بیئت و هر که س گو مپا بکات، له گو مپایی خویدا ده مینیته وه. ده فهرمیت:

((من يهد الله فهو المهتدى و من يضل فلن تجده لوليا مرشدا.

واتا که ی: خوا وه ند ریگه نیشان هر که سیك بدات، رزگاری بو وه و هر که س گو مپا بکات، خو شه ویست و پیشه وایه که بو نه و نابینیت. له دنیا به کرده وه کانی رازی نابین مه گهر بو ره زامه ندی خوا وه ند نه نجام بدریت و له و دنیا بو ی قهره بو و ناگریته وه.))
ناگادار بو وه که سانیك له نیوه دوی باوه پ هینان به نیسلام و نه نجامدانی نه رکه کانی، له رووی غروور و ملکه چ بوون بو شه یقان، له دینی خو تان په شیمان بوونه ته وه. خوا وه ند ده فهرمیت:

((واذ قلنا للملائكة اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس كان من الجن ففسق عن امرربه

افتخونه و ذریته اولیاء من دونی و هم لکم عدویس للظالمین بدلا.

واتا که ی: کاتیك به فریشته کانمان وت: سو جده بو ئاده م بیهن، هه موویان سو جده یان برد جگه له نیبلیس که له جنو که کان بو و سه ریچی فه رمانی په روه دگاری کرد. بو نه و مناله کانی ده که نه ها وریتی خو تان له کاتیكدا دوژمنی منن؟ بو خرا په کاران چ قهره بو و کردنه وه یه کی خرا په.))

هه روه ها ده فهرمیت: ((ان الشيطان لکم عدو فاتخذوه عدوا انما يدعو حزبه ليكونوا من

اصحاب السعیر.

واتا که ی: به راستی شه یقان دوژمنی نیوه یه، نیوه یش نه و بکه نه دوژمنی خو تان چونکه شه یقانیه کان ته نیا داواتان لیده که ن بینه یه کیك له ها وه لانی ناگر.))
من، فلان که سم به سو پایه که له موها جیر و نه نساره کان بو لای نیوه نار دو وه و فه رمانم پیداون شه پ له گه ل که س نه که ن و که س نه کوژن مه گهر نه وه ی پیشنیاری

خوایەرەستیتان پێبکەن. هەرکەس بەپیشنیاری ئەوان رازی و وەلامیان بداتەو و خۆی لەکوفر دوربخاتەو، رازی بێن و هەرکەس رازی نەبوو، فەرمانم پێداون لەگەڵی بجەنگن و هەرکەس لەوانیان بەردەست کەوێت نەهێلن زیندوو بێت و بەناگر بیستووتین و بێ چەند و چوون بیکوژن و ژن و منالەکانیان ئەسیر بکەن. تەنیا بەداوای موسولمانەکان رازی بێن. هەرکەس گوێرایەل بێت سوودی پێدەبێت و هەرکەس نەبێت، زیان.

مۆلەتم بەنێردراوەکانی خۆمداو، ئەم نامەیه لەکوێوونەوێی ئێویدا بخوێنەو.

پیشنیاری ئیسلام بانگە و کاتیک موسولمانەکان بانگیان فرموو، دەستیان لێ هەلبگرن و ئەگەر بانگیان نەدا هێرشیان بکەنەسەر. کاتیک بانگیان فرموو، پرساری چۆنییهتی ئەو کارەیان لێ بپرسن و ئەگەر رازی نەبوون، وەلام بدەنەو، هێرشیان بکەنەسەر و ئەگەر رازی بوون، لێیان رازی بن و بەشێوێهەکی نەرم و نیا نەهێس و کوتیان لەگەل بکەن.

ئەبویەکر نێردراو و نامەکانی خۆی پیش سوپاکەیی پەوانە کرد. داوی ئەوان سەرکردهکان بەرێکەوتن. فەرمانەکانی ئەبویەکریان پێبوو. دەقی فەرمانەکان بەمشێوێه:

بسم الله الرحمن الرحيم.

ئەم فەرمانی ئەبویەکر خەلیفەیی پێغەمبەرە بۆ فلان کەس کە بۆ شەری هەلگەپراوەکان پەوانەیی دەکات و فەرمانی پێدەدات تا ئەو جینگە دەتوانێت لەنەجامدانی ئەرکەکانی خۆی بەناشکرا و نەهینی لەخوا بترسێت. فەرمان دەدات لەرینگەیی خوادا تیبکووشی و لەگەل نافەرمانەکان و هەلگەپراوەکان و ئەوانەیی باوەش بۆ ئارەزوو شەیتانییەکان دەکەنەو، بجەنگیت، سەرەتا پیشنیاری ئیسلامیان پێبکات، ئەگەر رازی بوون، دەستیان لێ هەلگریت و ئەگەر رازی نەبوون، هێرشیان بکاتەسەر تا تەسلیم دەبن. دواتر ئەرکەکانیان بێر بخاتەو و ئەوێ دەبێت وەرێبگرن، وەرێبگریت و موسولمانان لەچاو پەروانیدا نەهێلێتەو و لەشەر کردن لەگەل کافرەکان دور نەخاتەو. هەرکەس ملکەچی فەرمانەکانی پەروەردگار بوو، وەک موسولمان لەقەلەمی بدات و لەکارە خێرەکان هاوکاریان بێت و هەرکەس بەخوا ناباوەر بێت شەری لەگەل بکات تا باوەر بەخوا دینیت. ئەگەر رازی بوو، دەستی لێ هەلگریت و حسیبی دنی لەگەل خوایه، هەرکەس بەپیشنیارەکانی خواوێند رازی نەبێت بکوژیت و لەهەر شوێنیک بێت و بگاتە هەر شوێنیک شەریان لەگەل بکات. تەنیا لەکاتی باوەرھێنان لێیان خۆش بێت. ئەوێ

باوەری هیئا، فیرکارییه دینییهکانی فیریکات و ئەگەر رازی نەبوون، شەریان لەگەڵ بکەن تا ئەو کاتەی خوارەند سەرکەوتنتان پێدەبەخشیت. تالانییهکان لەنیوان موسولمانان دابەش و پینچ یەک بو ئیمە بنیریت.

دەبیّت ریگەیی هەلپەکاری لەشەرکەرانی خۆی بگریّت و خەلکانی دیکە تیکەلاو بەوان نەکات تا ئەو کاتەی دەیانناسن و دُنیا دەبن سیخوڕ نین و لەلایەن ئەوانە مەترسی لەسەر موسولمانان نەبیّت. دەبیّت لەگەڵ موسولمانان بەشیۆهیهکی نەرم و نیان هەئس و کەوت بکات و بەشیۆهیهکی شیاو لەگەڵیان بدویت.

وتار سەبارەت بەخەلکانى غەتەفان كەپەيوەستى تولەيخە بوون و سەرئەنجامى ئەو

سەھل كورى يوسف دەئيت: كاتىك خەلكى عەبەس و زەببان و ھارپەيمانەكانيان روويان لەبوزاخە كرد، تولەيخە كەسى بۆ لاي ھۆزى جەدىلە و غەوس نارد تا پەيوەستى بىن. دەستەيەك لەم دوو ھۆزە بەخىرايى وەلاميان داىەوہ و بەخەلكەكەى خۇيان وت پەيوەستى تولەيخە دەبن.

ئەبوبەكر پىنش رەوانە كردنى خاليد، لەزو ئەلقسەوہ عودەى بۆلاى خەلكەكەى نارد و وتى: فرىايان بكەوہ بۆ ئەوہى لەناو نەچن. عودەى رۆشت بەو مەبەستەى گفتوگۇيان بكات و رىنگەى خراپەكارىان لى بگريئت.

خاليد بەدواى عودەى بەرىكەوت. ئەبوبەكر فرمانى پىندا سەرەتا لەھۆزى تەى دەست پىبكات كە لەئەكناف ژيانيان بەسەر دەبرد، دواتر بەرەو بزواخە بپوات و دواى ئەو بەتاح و كاتىك لەم ئەركانەى تەواو بوو، چاوەروان بىت تا فرمانى بۆ دەنيرىت.

ئەبوبەكر واى نىشاندا بەرەو خەيبەر دەپوات و لەويۆہ پەيوەستى خاليد دەبىت تا لەئەكناف سولەمى پەيوەستى يەك بىن. خاليد بەرىكەوت و بەدەورى بوزاخەدا سوورپايەوہ و رووى كردە ئەجا. واى نىشاندا مەبەستى ئەوہى ھەيە ھيرش بكاتە سەر خەيبەر و دواتر شەر لەگەل خەلکانى تەى دەكات، خەلکانى تەى لەسەرزەمىنى خۇيان مانەوہ و پەيوەستى تولەيخە نەبوون. عودەى گەيشتە سەرزەمىنەكەى و پىشنيارى پەيوەست بوون بەموسولمانانى پىكردن، بەلام وتيان: ھىچ كات لەگەل باوكى فوزەيل، بەيەت نابەستىن.

عودەى وتى: خەلکانىكى بەھىزن و بۆ شەپرى ئيوہ ھاتوون، خۇتان دەزانن. وتيان: برۆ سوپاكە لەئىمە دوربخرەوہ تا ئەو كەسانەى پەيوەستى تولەيخە بوون، بگەرىننەوہ چوونكە ئەگەر دژايەتى تولەيخە بكەين، ئەوان دەكوژىت يا وەك بارمتە لاي خۇى گليان دەداتەوہ.

عودەى رۆشتە لاي خاليد لەسەنج و وتى: ئەى خاليد، سى رۆژ چاوەرپى بكە تا پىنسىد پياوى شەرکەر پەيوەستى سوپاكەت بىت و بتوانى بەھاوكارى ئەوان شەپرى

دوژمنه کانت بکیت. نهمه باشتره له ودهی به خیرایی په وانهی جهه ننه میان بکیت.

خالد رازی بوو.

عدهی بو لای خه لکه که ی گه پرایه وه. که سیان بو بوزاخه نارد تا خه لکه که میان بگه پرتنه وه بهو بیان ووهی له بهر ابر موسولمانان هاو کاریان بکن چونکه جیاواز له وه توله یحه به گه پراڼه ووهی نه وان رازی نه ده بوو. عدهی بو لای خالد گه پرایه وه و له باوه پرهینانی خه لکه که ی ناگاداری کرده وه.

خالد بهرو و نه نسهر بهرینکوت. ده یویست هیرش بکاته سهر تایه فهی جه دیله. عدهی پی و ت: هوزی ته ی وهک وهک مه لیکه و تایه فهی جه دیله به کیک له باله کانییه تی، چند روژ مو له تیان پینده نه گه ری هیه خواوه ند جه دیله رزگار بکات به هه مان شپوه که غه ووسی رزگاری کرد.

خالد رازی بوو.

عدهی پو شته لای خه لکان و قسه ی بو کردن. به یعه تیان له گه ل به ست و خالدی له باوه پرهینانی نه وان ناگادار کرده وه. هزار سوار له وان په یوه سستی سوپای موسولمانان بوو. نهمه وهک خیریک کی گه ووهی سهرزه مینی ته ی، له قه له مدرا.

به لام به و ته ی هوشام کوپری که لپی، کاتیک سوپاکه ی نوسامه گه پرایه وه، نه بو به کر شهر ی له گه ل هه لگه پراوه کان ده ستنیکرد. له گه ل سوپاکه ی روی کرده زو نه لقسه له یهک مه نزلنی مه دینه له سهر ریگه ی نه جد. له و ی سوپای رازانده وه و خالد کوپری وه لیدی کرده سهر کرده ی سوپاکه. سابت کوپری قه یسی وهک سهر کرده ی نه نسا ر ده ستنیشان کرد و به خالدی و ت له گه ل توله یحه و عو یه یینه کوپری حوسن له بوزاخه به کیک له چا لوه کانی مناله کانی نه سه د، شهر ده سپینکات. به رو وکesh به خالدی و ت له گه ل سوپاکه ی خو م له خه یبر په یوه سستی تو ده بم. نهمه ته نیا فریو بوو بو نه ووهی دوژمن بتر سینیت چونکه هه موو خه لکانی له گه ل خالد په وانه کرد.

نه بو به کر بو مه دینه گه پرایه وه و خالد کوپری وه لید ملی ریگه ی گرت بهر و کاتیک له دوژمن نریک که و ته وه، عوکاشه کوپری مو حسین و سابت کوپری نه قره می عیجلی هاوپه یمانی نه نسا ری وهک پيشهنگ نارد و کاتیک لییان نریک که و تنه وه، توله یحه و سه لمه ی برای هاتنه در و پرسیا ریان کرد به لام سه لمه له نا کاو سابتی کوشت و کاتیک توله یحه کاره که ی نه وری بینی هاواری کرد: له کوشتنی نهم پیاوه هاو کاریم بکه چونکه

ئەو دەمكوزىت. دووبراكة يەكيان گرت و عوكاشەيشيان كوشت و پوشتن.

كاتىك خاليد و سوپاكەى لاي كوزراوى سابت كورى ئەقرەم گوزەريان كرد ھەستيان پىنەكرد تا ئەو كاتەى لەژىر سەمى ئەسپەكانيان پىشىل كران. ئەم رووداوه بۇ موسولمانان دژوار و كاتىك بەوردى سەيريان كرد، جەستەى كوزراوى عوكاشەيشيان دۆزىيەوه، وتيان: دووان لەسەر كردهى موسولمانان و سوارچاكەكان كوزران. خاليد رووى كرده ھۆزى تەى.

ھوشام لەعودەى كورپى حاتم دەگىرپتەوه: كەسم بۇ لاي خاليد نارد و پەياممدا: ھەرە بۇ لاي مەن و چەند رۆژىك بىنەرەوه تا نىردراوان بۇ لاي ھۆزەكانى تەى بنىرم و زياتر لەسوپاكەى خوت، شەركەر كۆيكەمەوه و شان بەشانى تۆ ھىرش بكەمە سەر دوژمانان.

ھەرەھا ھوشام لەيەكىك لەئەنسار دەگىرپتەوه: كاتىك خاليد نالاندنى موسولمانەكانى بۇ كوزرانى سابت و عوكاشە بىنى، وتى: دەتانەويت بېرۆينە لاي يەكىك لەھۆزە عەرەبەكان كەھىز و شەركەرى فراوانيان ھەيە و كەسيان لەدىن پەشىمان نەبوونەتەوه؟

وتيان: چ ھۆزىك؟

وتى: ھۆزى تەى.

وتيان: خوا سەر كەوتنت پىببەخشييت، بۇچوونەكەت پەسەندە. خاليد سوپاكەى برد و لەسەرزەمىنى تەى دابەزى.

جەدىل كورى خوبابى نەبھانى دەلئيت: خاليد لەئەرك دابەزى كەشارى ھۆزى سەلمىيە.

باوكى مېخنەف دەلئيت: خاليد لەئەجا دابەزى و بۇ شەر رىزى بەست. بەرىكەوت لەبوزاخە رووبەرووى دوژمن بوويەوه و تايەفەى منالەكانى عامر لەگەل ھەموو سەر كرده و گەرەكانى خۇيان لەنزىك ئەوى جىگىر و چاوپروان بوون تا بزائن شەر لەبەرژەوھەندى كى كۇتايى پىدئيت.

سەعد كورى موچاھىد لەيەكىك لەپىرەكانى خەلكەكەى دەگىرپتەوه: بەخاليدمان وت: ئىمە رووبەرووى تايەفەى قەيس دەبىنەوه چونكە لەگەل منالەكانى ئەسەد پەيمانان ھەيە.

خاليد وتى: سوئند بەخوا قەيس لەھۆزەكانى دىكە لاوازتر نىيە، كاميان ھەندەبژىرن،

هه لیبیژین و شهریان له گهل بکن.

عودهی وتی: نه گهر خزمه نزیکه کانی من له دین په شیمان ببنهوه شهریان له گهل ده کم، نیستا بو په یمانه که مان له گهل مناله کانی نه سهد، شهریان له گهل نه کهین؟ سویند به خوا ده جینگین.

خالید وتی: شهر کردن له گهل نه م دوو دهسته یه جیهاده، دژایه تی بوچوونی هاوه لانی خوټ مه که، برؤ لای خه لکه کهت و بیانبه بو شهری نهو که سانه ی خوازبان پیی.

عبدالسه لام کوپی سوهید ده لیت: پیشی هاتنی خالید، سواره کانی ته ی رووبه رووی سواره کانی مناله کانی نه سهد و هزاره ده بوونه وه و جوینیان به یه که دها. به لام شهریان نه ده کرد و مناله کانی نه سهد و هزاره ده یانوت: سویند به خوا هیچ کات له گهل ابوالفضیل به یعت نابه ستین.

سواره کانی ته ی ده یانوت: نه وهنده شهرتان له گهل ده کات تا به ابوالعجلی اکبر ناوی بیهن.

عوبه یدالله کوپی عه بدولله ده لیت: کاتیک شهر ده ستیپیکرد، عۆیه یینه له گهل چه وتسه کهس له مناله کانی هزاره له بهر ژه وهندی توله یچه ده چنگا. توله یچه له خیوه ته که ی عابایه کی له خویوه ئالاندبوو و پیشگویی ده کرد. شهر که مان سهرقانی شهر کردن بوون. کاتیک شهره که به رهو دژواری پوشت و عۆیه یینه وه ی روخا، رووی کرده توله یچه و وتی: نایا جبره ئیل هیشتا نه هاتوته لای تو؟ توله یچه وتی: نا.

عۆیه یینه گه رایه وه و جهنگی کرد. دووباره تی کشکاو و بی وه گه رایه وه و وتی: نه ی بی باوک، جبره ئیل هیشتا نه هاتوه؟

توله یچه وتی: نا، سویند به خوا هیشتا نه هاتوه.

عۆیه یینه وتی: تا که ی؟ سویند به خوا شکستان خوارد.

عۆیه یینه دووباره رووی کرده گوژه پانی شهر. دوا ی ماوه یه که شهر کردن گه رایه وه بو

لای توله یچه و وتی: جبره ئیل هات؟

وتی: به لی.

پرسی: چی پی وتی؟

وتى: پىيى وتم: ان لك رحا كرحاه و حديثا لا تنساه. واتاكەي: تۆيش ناشىكى وەك ناشەكەي ئەوت ھەيە و بەسەرھاتىك كەھيچ كات لەبىرى ناكەيت. وەك لاسايى كىردنەوہى نايەكانى قورنان، ئەمەي ھىنايە سەرزمان.

عۆيەيىنە وتى: واپزانم خوايش دەزانىت بەسەرھاتەكەي تۆ لەبىر ناكەين، ئەي منالەكانى فەزارە با بېرۆين ئەمە درۆزنە.

منالەكانى فەزارە گۆرەپانىان بەجىھشت و خەلكان ھەلاتن و لەدەورى تولەيخە كۆبوونەوہ و وتيان: چى بكەين.

تولەيخە ئەسپەكەي خۆي و بۆ ژنەكەي، نەوار، وشترىكى نامادە كىردبوو، كاتىك خەلكان لەدەورى كۆبوونەوہ و وتيان: چى بكەين؟ ھەستا و پەرييە سەر ئەسپەكەي خۆي و لەگەل ژنەكەي مى رىگەي گرتەبەر و وتى: ھەركەس دەتوانىت ھەلىيت و گيانى خۆي دەرباز بكات.

تولەيخە لەرىگەي ھەوشىوہ بەرەو شام پۆشت. دەستەكانى ئەو بلأوبوونەوہ و ژمارەيەكى زۆريان لى كۆژدا. منالەكانى عامر لەگەل سەركردە و گەورەكانى خۆيان لەو نىزىكانە بوون و كاتىك خواوہند شىكستى بەتولەيخە و سوپاكەي بەخشى، ھاتن و وتيان: دەگەرپىيىنەوہ سەر دىنى ئىسلام و باوەر بەخوا و پىغەمبەر(د.خ) دەھىنن و بەفەرمانەكانى خواوہند سەبارەت بەمال و گيانى خۆمان رازىن.

ئەبوجەعفەر دەلىت: ھۆكارى ھەلگەرانەوہى عۆيەيىنە و ھۆزى غەتەفان و دەستەيەك لەخەلكانى تەي لەگىرانەوہى عومارە كۆپى فلانى ئەسەدى باسى كراوہ و دەلىت: ھىشتا پىغەمبەر(د.خ) زىندوو بوو كەتولەيخە لەدىن ھەلگەرايەوہ و بانگەشەي پىغەمبەرايەتى كىرد. پىغەمبەر(د.خ) زەرار كۆپى ئەزورى بۆ لاي كارىدەستانى خۆي لەھۆزى منالەكانى ئەسەد نارد و فەرمووى: شەپرى ھەلگەراوہكان بكەن. ئەوان ھىرشىيان كىردە سەر و ئەويان ترسان. موسولمانان لەوارىدات ئوردويان لىدا و ناباوہپان لەسەمىرا. ژمارەي موسولمانان بەردەوام زىادى دەكىرد و ناباوہپان كەم دەبوونەوہ. زەرار مەبەستى تولەيخەي كىرد و زۆرى نەمايوو ئەسىرى بكات، بەلام زەرەبەيەكى لەشمشىرەكەي ئەودا و كارىگەرى دانەنا. ئەم ھەوالە بلأو بوويەوہ.

لەم كاتەدا ھەوالى مردنى پىغەمبەر(د.خ) بەموسولمانان گەشت و خەلكان بەھۆي ئەو زەرەبەوہ وتيان: سىلاح كارىگەرى لەسەر تولەيخە دانانىت. لەو كاتەوہ بەردەوام ژمارەي موسولمانان كەمى دەكىرد و لەدەورى تولەيخە كۆدەبوونەوہ و دەسەلاتى زىادى كىرد.

عەوفی جوزمی ناسراو بەزۆنەلخومار ھات و لەنزیک ئیمە سەنگەری گرت و سەمامە کوپری ئەوسی لامی تایی کەسی بۆ لای ئەو نارد و وتی: پینسەد کەس لەتایەفەیی جەدیەم لەگەڵدا، ئەگەر پینشەتێک بۆ ئیوہ روویدا، ئیمە لەقەردوودە و ئەنسر لەنزیک ریخەلەن. موہەلھیل کوپری زەید کەسی نارد و وتی تایەفەیی غەوسم لەگەڵدا و ئەگەر بەلایەکتان بەسەرھات، لەئەکناف لەنزیک فید نیشتەجین.

ھۆکاری ئەوھێ خوازیری پەیوہست بوون بەعەوف کوپری زۆنەلخومار بوون لەوێوہ سەرچاوەی دەگرت کە لەرۆژگاری جاھلییەت لەنیوان ئەسەد و غەتەفان و تەیی پەیمانیک واژۆ کرابوو. لەنزیک دەرکەوتنی پینغەمبەر(د.خ)، غەتەفان و ئەسەد دژی تەیی یەکیان گرت و ئەو ھۆزەیان لەسەرزمینەکەیی خۆیان دەرکرد. عەوف ئەمەیی پەسەند نەکرد و پەیمانەکەیی لەگەڵ غەتەفان ھەلۆہشاندەوہ. دوو ھۆزەکەیی تەیی پۆشتن. عەوف کەسی بەدوای ئەوندان نارد و پەیمانەکەیی خۆیی لەگەڵ ئەواندا تازە کردەوہ و ھاوکاری کردن تا بۆ شوینی خۆیان بگەرینەوہ. ئەم کارە لای غەتەفانییەکان ناخۆش و ناپەسەند بوو.

کاتیئە پینغەمبەر(د.خ) مرد، عۆیەییە کوپری حوسن بەغەتەفانییەکانی وت: سویند بەخوایە کاتەوہی پەیمانەکەمان لەگەڵ منالەکانی ئەسەد ھەلۆہشاوہتەوہ، سنووری سەرزمینەکەیی خۆمان نازانین، من پەیمانەکەیی نیوانمان تازە دەکەمەوہ و دەبمە شوینکەوتەیی تۆلەیحە. سویند بەخوایە ئەگەر شوینکەوتەیی پینغەمبەرێک لەھاو پەیمانەکانی خۆمان بین باشترە لەوہی پینغەمبەرەکەمان خەلکی قورەیش بیئت، ئیستا محەممەد مردوو و تۆلەیحە زیندووہ. خەلکانی غەتەفان بۆچوونەکەیی ئەویان پەسەند کرد.

کاتیئە غەتەفانییەکان بۆ بیعیەت کردن لەگەڵ تۆلەیحە بریاریاندا، زەرار و قوزاعی و سەنان و ھەموو ئەوکەسانەیی بەنوینەرایەتی پینغەمبەر(د.خ) لەناو منالەکانی ئەسەددا بوون، بۆ لای ئەبوبەکر ھەلاتن و لەروداوہکە ئاگاداریان کردەوہ و پێیان وت بەوردی ئاگای لەباردووخ بیئت و ھەموو ئەو کەسانەیی لەگەڵ ئەوان بوون، بلاوہیان لیکرد.

زەرار کوپری ئەزور دەلیت: جگە لە پینغەمبەر(د.خ) کەسم وەک ئەبوبەکر بۆ شەر نامادە نەبینیوہ، ئیمە لەپینشەتەکان ئاگادارمان کردەوہ بەلام وەک بلیی ھەواییکی خۆشی دەبیست نەک ناخۆش.

نیردراوانی ئەسەد و غەتەفان و ھەوایین و تەیی ھاتنە لای ئەبوبەکر و نیردراوانی

قوزاعه پۆشتنه لای ئوسامه كۆپى زهیدو ئەوانى برده لای ئەبویهكر. هه‌موو نێردراوه‌كان له‌مه‌دینه كۆبوونه‌وه و لای سه‌ركرده‌ى موسوڵمانان دابه‌زین. ئەمه‌ دواى ده‌رۆژ له‌مردنى پێغه‌مبه‌ر(د.خ) بوو. ده‌یانویست به‌نویژ رازى ببن به‌لام زه‌كات نه‌دن. هه‌موو ئەو موسوڵمانانه‌ى نێردراوان له‌مالى ئەوان بوون، ده‌یانویست به‌م داوايه رازى ببن تا ده‌رفه‌تیكى گونجاویان ده‌ست ده‌كه‌وێت. له‌سه‌ركرده‌ى موسوڵمانان ته‌نیا عه‌باس كه‌سى له‌نێردراوان له‌مالى خۆیدا جیگه‌ نه‌كرده‌وه به‌لام كاتیک پۆشتنه لای ئەبویهكر به‌داواكه‌یان رازى نه‌بوو و وتی: ده‌بیئت ئەوه‌ى به‌پێغه‌مبه‌ریان ده‌دا، بیده‌ن. ئەوانیش رازى نه‌بوون. ئەبویهكر یه‌ك رۆژ مۆله‌تى پێدان. نێردراوه‌كان به‌خێرایى گه‌رانه‌وه‌ بو‌ لای خه‌لكه‌كه‌ى خۆیان.

عه‌مرۆ كۆپى شوعه‌یب ده‌لیت: كاتیک پێغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌حه‌جى مائناواى ده‌گه‌رپاوه‌، عه‌مرۆ كۆپى عاسى بو‌ جه‌یفر ئا‌رد. كاتیک پێغه‌مبه‌ر(د.خ) مرد، عه‌مرۆ له‌عه‌مان بوو و پۆشت تا گه‌یشه‌ به‌حه‌رین و بینى مونزه‌ر كۆپى ساوى رۆژه‌كانى كۆتایى ژيانى خۆى به‌سه‌ر ده‌بات، مونزه‌ر پێى وت: سه‌با‌ره‌ت به‌سامانه‌كه‌م پێش‌نیاریكى به‌سوو‌دم پێب‌كه‌.

عه‌مرۆ وتی: مائیک ب‌كه‌ به‌خێر تا له‌دواى تۆ بمینیته‌وه. مونزه‌ر ئەو كارەى كرد. عه‌مرۆ پۆشت و له‌سه‌رزه‌مینی مئاله‌كانى ته‌میم تێپه‌رى و گه‌یشه‌ دیارى مئاله‌كانى عامر، لای قوره‌ كۆپى هوبه‌یره‌ دابه‌زى. قوره‌ دوو‌دل و مئاله‌كانى عامر ج‌گه‌ له‌ده‌سته‌یه‌كى كه‌میان هاوشیوه‌ى قوره‌ بوون. عه‌مرۆ بو‌ مه‌دینه گه‌رپاوه‌ و قوره‌یشییه‌كان له‌ده‌ورى كۆبوونه‌وه‌ و پرسیا‌ریان كرد. عه‌مرۆ وتی: له‌ده‌باوه‌ تا نزیك مه‌دینه ئوردوو‌یان لێداوه‌.

قوره‌یشییه‌كان بلاوه‌یان كرد و هه‌رچه‌ند كه‌سێك ده‌سته‌یه‌کیان پێكه‌وه‌نا. عومه‌ر كۆپى خه‌تاب هات و ویستی سلا‌و له‌عه‌مرۆ ب‌كات. لای یه‌كێك له‌ده‌سته‌كانى تێپه‌رى كه‌سه‌با‌ره‌ت به‌وته‌كانى عه‌مرۆ كۆپى عاس گه‌توگۆیان ده‌كرد. عوسمان و عه‌لى و ته‌لحه‌ و زوبه‌یر و عه‌بدولره‌حمان و سه‌عد له‌ناو ئەو ده‌سته‌یه‌دا ده‌بینران. كاتیک عومه‌ر نزیك كه‌وته‌وه‌، بیده‌نگ بوون. عومه‌ر پرسى: چییان ده‌وت؟ به‌لام وه‌لامیان نه‌دايه‌وه‌.

عومه‌ر وتی: سویند به‌خوا دزانم سه‌با‌ره‌ت به‌چی گه‌توگۆتان ده‌كرد.

ته‌لحه‌ توپه‌ بوو و وتی: ئەى كۆپى خه‌تاب، له‌غه‌یبه‌وه‌ قسه‌ ده‌كه‌یت؟

عومه‌ر وتی: ج‌گه‌ له‌خوا كه‌س غه‌یب نازانی‌ت به‌لام گومان ده‌كه‌م سه‌با‌ره‌ت به‌مه‌ترسى

عەرەبەكان بۇ سەر قوپرەيشييهكان قسهتان دەکرد.

وتیان: راست دەكەیت.

وتی: لەمە مەترسن، بەبڕوای من ئیوه زیاتر بۆ عەرەبەكان مەترسین. سویند بەخوا ئیوه ئەى قوپرەيشييهكان ئەگەر لەكونیکەوه بڕۆنە ژور، عەرەبەكان بەدواتانا دین، سەبارەت بەخەلکی عەرەب لەخوا بترسن. دواى ئەوه پۆشته لای عەمرۆ کوپرى عاس و سلاوى لیکرد.

هوشام کوپرى عوروه دەلیت: عەمرۆ کوپرى عاس دواى مردنى پیغەمبەر(د.خ)، بەرهو عەممان پۆشتبوو و لەرینگەى گەپرانەوه لای قوپرە کوپرى هوبەیره دابەزى. قوپرە ریزی گرت و مەپێکی بۆ سەر بڕى. کاتیك عەمرۆ مەبەستی پۆشتنى کرد، پینی وت: فلان کەس، عەرەبەكان باجتان پینادەن، ئەگەر چاوا لەگرتنى سامانى ئەوان پپۆشن، ملکەچى ئیوه دەبن و گەرنە دژی ئیوه یەکدەگرن.

عەمرۆ پینی وت: مەگەر کافر بوویت؟

لەبەر ئەوهى ئوردوی منالەکانى عامر لەدەورى قوپرە بوو، نەبووست بلیت ئەوان شوینکەوتەى ئەون بۆ ئەوهى شەر دروست نەبیت، وتی: ئیمە تالانیتان پیندەدەین، ئەم قسهى کرد وهك بلینى موسولمانە. دواتر وتی: کاتیك لەنیوان ئیمە و خۆتان دیارى بکەن.

عەمرۆ وتی: هەرەشەمان لیدەكەیت، کاتی و شوینی دیاریکراو بۆ تۆ مانى دایکت بییت. سویند بەخوا بەسوپایەك هیرش دەکەمە سەرتۆ.

کاتیك عەمرۆ گەپرایەوه بۆ مەدینە، ئەم داستانەى بۆ ئەبوبەکر و موسولمانان باس کرد.

کوپرى نيسحاق دەلیت: کاتیك خالد توانى شکست بەمنالەکانى عامر بینیت و بەیعتى لیوهرگرتن، عۆیهیینه کوپرى حوسن و قوپرە کوپرى هوبەیرهى بەبەستراوى بۆ لای ئەبوبەکر رهوانه کرد. کاتیك گەیشتنه لای ئەبوبەکر، قوپرە وتی: ئەى خەلیفەى پیغەمبەر(د.خ)، موسولمان بووم، عەمرۆ کوپرى عاس شایەتى منە چوونکە لەناوچەکەى من گوزەرى کرد و ریزم لیگرت و پشتیوانى خۆم بۆ دەربڕى.

دەلیت: ئەبوبەکر عەمرۆ کوپرى عاسى بانگ کرد و وتی: لەکارەکانى ئەمە ناگاداریت؟ عەمرۆ کوپرى عاس داستانەکەى بۆ ئەبوبەکر گپرایەوه و کاتیك ویستی وتەکانى

سه‌بارت به‌زه‌کات باس بکات، قوره وتی: خوا بقبه‌خشیت، به‌سه.
 عمرۆ وتی: نه، ده‌بیئت هه‌موو قسه‌کانت بگیزمه‌وه. هه‌مووی گیزایه‌وه. نه‌بوه‌کر
 نه‌وی به‌خشی و خوینی نه‌رشت.

عوبه‌یدالله کوپی عه‌بدولله ده‌لیت: عۆیه‌ینه کوپی حوسنیان له‌مه‌دینه بیینی، دوو
 ده‌ستی به‌گه‌ردنیه‌وه به‌سترابوو. مناله‌کانی مه‌دینه به‌لقی دارخورما لییان دها و
 ده‌یانوت: نه‌ی دوژمنی خوا، بۆ دوای نه‌وه‌ی باوه‌رت هیئا، په‌شیمان بوویه‌وه.

عۆیه‌ینه ده‌یوت: سویند به‌خوا هه‌رگیز باوه‌رم نه‌هینابوو.
 نه‌بوه‌کر نه‌ویشی به‌خشی و نه‌یکوشت.

سه‌هل کوپی یوسف ده‌لیت: موسولمانه‌کان له‌مناله‌کانی نه‌سه‌د که‌سیکیان نه‌سیر و
 له‌غومر بردیانه لای خالید. نه‌و له‌کاره‌کانی توله‌یحه ناگادار بوو. خالید وتی: له‌توله‌یحه
 و نه‌وه‌ی باسی ده‌کرد، بدوی.

نه‌سیری نه‌سه‌دی وتی: له‌و نایانه‌ی بۆ نه‌و ده‌هاته خوار، نه‌مانه بوون: و الحمام و
 الیمام، و الصرد الصومام، قد ضمن قبلکم باعوام، لمیبلغن ملکنا العراق و الشام.

واتاکه‌ی: سویند به‌کوژتر و قووشی به‌روژوو، ساله‌کانی پینشو به‌لینیان داوه
 پاشایه‌تی ئیمه به‌عیراق و شام ده‌گات.

سه‌عید کوپی عوبه‌ید ده‌لیت: کاتیك دانیشتوانی غومر روویان کرده بوزاخه،
 توله‌یحه له‌ناو نه‌وان هه‌ستا و وتی:

((امرت ان تصنعوا حادات عری، یرمی الله بها من رمی، یهوی علیها من هوی.

واتاکه‌ی: پینان وتووم ناشیک دروست بکه‌ن که‌ده‌سکی هه‌بیئت و خواوه‌ند هه‌رکه‌س
 بخوازیت بۆ نه‌ویی فریده‌دات و که‌سانیک ده‌که‌ونه نه‌وی.))

سوپای رازنده‌وه و وتی: دوو سوار له‌مناله‌کانی نه‌سر کوپی قه‌عین بنیرن تا
 هه‌واله‌کانتان بۆ بینن. سه‌عید و سه‌لمه بۆ نه‌م مه‌به‌سته به‌ریکه‌وتن.

عه‌بدولره‌حمان کوپی که‌عب له‌یه‌کیک له‌ئه‌نساری به‌شدار له‌شه‌ری بوزاخه
 ده‌گیزیه‌وه: خالید له‌وی ژن و منالی نه‌سیری ده‌سته‌که‌وت چونکه ژن و مناله‌کانییان
 له‌شوینیکی دیکه دانابوو.

باوکی یه‌عقوب ده‌لیت: منال و ژنه‌کانی مناله‌کانی نه‌سه‌د له‌نیوان موسقیب و فه‌لج و
 منال و ژنی مناله‌کانی تابه‌فه‌ی قه‌یس له‌نیوان فه‌لج و واستدا بوون. کاتیك شکستیان
 خوارد و هه‌موویان باوه‌ریان به‌ئیسلام هیئا چونکه له‌ئه‌سیر کرانی ژن و مناله‌کانیان

ده ترسان. به موسولمان بوونی خوځیان مه ترسیان له خوځیان وژن و مناله کانیان
دوورخسته وه.

توله یخه پوښت تا له نه قهع لای تایه فهی کلب دابه زی و له وی موسولمان بوو.
له نیوان نه وان ژبانی به سمر برد تا نهو کاته ی نه بوبه کمر مرد.
توله یخه کاتیک باوه پری هیئا که له موسولمان بوونی نه سمد و غه ته فان و مناله کانی
عامر ناگادار بوویه وه.

دوای نه وه به مه به سستی عه مره رووی له مه ککه کرد. نه بوبه کمر هیشتا زیندوو بوو
که لای مه دینه تیپه پری.
به نه بوبه کریان وت: نه وه توله یخه یه.

وتی: چی بکه م. کارتان پینی نه بیئت خواوه ند ریگه ی راستی نیشان داوه.
توله یخه رووی کرده مه ککه و حه جی عه مره ی به جیه هیئا. عومر خه لافه تی گرتبوه
ده ست و بو به یعت کردن له گهل عومر گه رایه وه بو مه دینه.
عومر پینی وت: تو بکوژی عوکاشه و سابتیت، سویند به خوا هیچ کات توم خوش
ناویت.

وتی: نه ی سه روه ری باوه پداران، نایا گرنه خواوه ند له سمر ده سستی من شه هید
بوونی به دوو که س به خشویه و منی به ده سستی نه وان ریسوا نه کرد.
کاتیک عومر له گهل توله یخه به یعتی کرد، پینی وت: نه ی خراپه کار، له کاهینی چیت
بو ماوه ته وه؟

وتی: هیچ.

توله یخه بو شوینه که ی خوی گه رایه وه و له وی مایه وه تا نهو کاته ی رووی کرده
عیراق.

گیرانهوهی هه لگه رانهوهی سولهیم و هه وازین و عامر

عەبدوللە دەلیت: منالەکانی عامر دوودل بوون و چاوه‌پروان بوون بزانی تایه‌فه‌ی ئەسەد و غەتەفان چی دەکەن. کاتیکی ئەو دوو هۆزە گرفتاری شکست بوون، منالەکانی عامر لەگەڵ سەرکردە و گەوره‌کانی خۆیان مانەوه. قورە کوپری هوبه‌یره لەگەڵ تایه‌فه‌ی کەعب و هاوپه‌یمانه‌کانی بوو و عەلقەمە کوپری عەلاسه لەگەڵ تایه‌فه‌ی کەلاب و هاوپه‌یمانه‌کانی.

عەلقەمە پێشتر لەسەر دەمی ژبانی پیغه‌مبەر (د.خ) باوه‌ری هینا و لەرۆژگاری ئەودا، لەدین هه‌لگه‌رپایه‌وه. دوا‌ی گرتنی تاییف روی کردە شام و کاتیکی پیغه‌مبەر (د.خ) مرد، بەخیرایی گه‌رپایه‌وه و لەگەڵ تایه‌فه‌ی کەعب ئورودوی لێدا بەلام دوودل بوو.

کاتیکی ئەبوبه‌کر لەکاره‌کانی ئاگادار بوویه‌وه، دەست‌یه‌کی بەسەرکردایه‌تی قه‌عقاع کوپری عەمرۆ په‌وانه و پێی وت: هیرش بکەسەر عەلقەمە ئەگه‌ری هه‌یه بتوانی بیکوژیت یا ئەسیری بکەیت. دلنیا به‌ چاره‌ی دران، دوورینه‌وه‌یه. ئەوه‌ی ده‌توانی ئەنجامی بده.

قه‌عقاع پوشت و لەسەر ئاوێک کە عەلقەمە له‌وی نیشته‌جی بوو، هیرشی کردە سەر خه‌لکان. هینتا عەلقەمە دوودل بوو. سوار لەسەر ئەسپه‌که‌ی خۆی هه‌لات. ژن و منالی ئەو کەسانه‌ی له‌وی بوون، باوه‌ریان به‌ئیسلاام هینا و خۆی له‌زیان و مه‌ترسییه‌کانی موسولمانان دهرباز کرد. ژن و منالەکه‌ی عەلقەمە وتیان: هاودل و بروایان به‌کاره‌کانی ئەو نه‌بووه و له‌ماله‌وه دانیشتون.

وتیان: ئیمه بۆ به‌گوناحی ئەو بسووتین؟ ئەبوبه‌کر ئەوانی ئازاد کرد. دوا‌ی ئەمه، عەلقەمە‌یش باوه‌ری هینا.

کوپری سیرین دەلیت: دوا‌ی شکستی خه‌لکان له‌بوزاخه منالەکانی عامر وتیان: دووباره باوه‌ر به‌ئیسلاام دینینه‌وه. خالد به‌هه‌مان شیوه کە لەگەڵ خه‌لکانی ئەسەد و غەتەفان و ته‌ی نیشته‌جیی بوزاخه به‌یعه‌تی کرد، به‌یعه‌تی له‌وانیش وه‌رگرت.

خالد، به‌ته‌سلیم بوونی خه‌لکانی ئەسەد و غەتەفان و هه‌وازین و سوله‌یم و ته‌ی رازی نه‌بوو تا ئەو کاته‌ی هه‌موو ئەو کەسانه‌ی، موسولمانانیان کوشتبوو یا سوتاندبوویان، بینن و کاتیکی هینایان، به‌خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانی ئەوان رازی بوو جگه له‌قورە کوپری هوبه‌یره و چەند کەسیکی دیکه له‌هاوریکانی. ئەوانی به‌سته‌وه و ئەندامی

ئەو كەسانەى پرى كەھىزىشان كىردبوو سەر موسولمانەكان و دەستەيەكى بەردباران كىرد و لەبەرزايى كىئوھكانوھ فېردانەخوار. دەستەيەكى خستە ناو چالەكان و تىربارانى كىردن.

قەعقاع، قورە و ئەسیرەكانى دىكەى بۇ مەدینە نارد و نامەى بۇ ئەبوبەكر نوووسى كە منالەكانى عامر دواى ھەنگەرەنەوھ باوھېريان ھىنا. من بەتەسلىم بوونى كەس رازى ئەبووم تا ئەو كەسانە بىنن كەنازاب و ئەشكەنجە و موسولمانانىان كوشتىبوو و بەوھشىيانەترىن شىئوھ ئەوانم كوشت و قورە و ھاوھلانىم بۇ لای تۇرەوانە كىرد.

باوكى ەمرۇ كوپرى نافع دەئىت: ئەبوبەكر نامەى بۇ خالىد نووسى: ئەو نىعمەتەى خواوھند بەتووى بەخشىوھ بىتتە ھۆكارىك بۇ خىر، لەكردەوھكانى خۆت خوات لەبىر بىت چوونكە خواوھند لەگەل چاكەكارانە، بۇ ئەنجامدانى مەبەستە خايبەكان تىكۆشە و سستى لەخۆت نىشان مەدە، ھەركەسىك لەبكوژى موسولمانان دەستكەوت، بىكوژە تا بىتتە وانەيەك بۇ كەسانى دىكە، لەھەنگەرەوھكان ئەوانەى پەشيمان بوونەوھ و دژايەتى خايبان كىرۆتتە پىشە، ئەگەر خوازىار بوويت و بەباشت زانى، بىيانكوژە.

خالىد يەك مانگ لەبوزاخە مايەوھ و بۇ دۆزىنەوھى موسولمان كوژەكان خۆى بەھەر كون و قورژىنكدا دەكرد. دەستەيەكى سووتاند و دەستەيەكى بەبەرد كوشت و دەستەيەكى لەبەرزايى كىئوھكان خستەخوار. قورە و ھاوھلانى بۇ مەدینە نارد و لەگەل ئەوان ھاوشىئوھى عۆبەيىنە ھەلسوكەوتى نەكرد چوونكە بارودۆخى كارەكانىان جىاواز بوو.

باوكى يەعقوب دەئىت: ھەلاتووانى غەتەفان لەزەفەر كۆبوونەوھ. داىكى رەمل، سەلمى كچى مالك كوپرى حوزەيفە لەوى بوو. ئەو، ھاوشىئوھى داىكى قورفە، داىكى خۆى بوو. داىكى قورفە ھاوسەرى مالك كوپرى حوزەيفەيە و قورفە و حىكمە و جوراشە و وھزەمل و ھەسەن و شەرىك و عەبد و زەفەرە و معاويە و ھەملە و قەيس و لای بۇ ھىنايە دنيا. حىكمە لەكاتى ھىرشى عۆبەيىنە كوپرى حوسن بۇ سەر گايەلەكەى مەدینە لەسەر دەستى باوكى قتادە كوژرا.

ھەلاتووان لەدەورى سەلمى كۆبوونەوھ. ھاوشىئوھى داىكى رىز و شكۆى پىنپرايوو. وشتەرەكانى داىكى قورفە لای ئەو رادەگىران. ئەو، خەلكانى ھاندا و وتى: دەبىت بچەنگن. كەسىكى بۇ لای خەلكان نارد و پىنشىارى شەر لەگەل خالىدى پىكردن.

كاتىك كۆبۈنەۋە و ھىزىيان زىادى كرد، ژمارەيەكى زۆر لەخەلکان لەھەموو ناوچەكانەۋە پەيوەستيان بوون.

موسولمانان لەرۆژگارى داىكى قورفە سەلمى يان ئەسیر كوردبوو. ئەو بەعائشە پرا و نازادى كرد بەلام بۆ ماوەيەك لای عائشە ماوەۋە و دواتر بۆ ناو كەسەكانى خۆى گەرايەۋە.

رۆژىك پىغەمبەر(د.خ) لەمالى عائشەدا بوو، فەرمووى: سەگەكانى حەواب بۆ يەكئىك لەئىۋە بانگ دەلێن. ئەمە بۆ سەلمى روويدا. لەو كاتەدا لەدىن ھەنگەرپابوويەۋە و دەيوست تۆلە بكاتەۋە. لەزەفەرەۋە روى كرده حەواب تا خەلكان كۆيكاتەۋە. ھەموو ھەلاتووانى ھۆزەكانى غەتەفان و سولەيم و ئەسەد و تەى لەدورى كۆبوونەۋە.

كاتىك خالىد لەكارەكانى ئەو ناگادار بوويەۋە و زانى دەيويت تۆلە بكاتەۋە و زەكات وەردەگریت و خەلك بۆ شەر ھان دەدات، بۆ لەناوبردنى بەرىكەوت. سەلمى دەسەلاتى فراوان ببوو. خالىد رووبەرۆوى شەركەرەكانى بوويەۋە و شەرىكى دژوار و خويناۋى دەستى پىكرد. لەكاتى شەركە سەلمى سوار لەسەر و شترەكەى داىكى بەھەمان ریز و شكۆۋە وەستابوو، دەيانوت: ھەركەس رەم بەوشترەكەى بكات سەد درەم خەلات وەردەگریت. ئەمە بۆ ریز گرتن لەو بوو.

لەم شەردا چەندىن بنەمالە لەتايەفەى خاسى و ھاربە و غەنەم لەناچوون وژمارەيەكى زۆر لەخەلكانى تايەفەى كاھيل كوژران.

شەركە قورس بوو. دەستەيەك لەسوارەكانى ئىسلام دەورى و شترەكەيان گرت و كوشتيان. سەد پياو لەدەورى و شترەكە كوژرا. ھەوائى سەرکەوتنى ئەم شەركە بىست رۆژ دواى قورە گەيشتە مەدينە.

سەھل دەلێت: بەسەرھاتى ناعير و جەۋا بەو شىۋەيە كە ئەياس كۆرى عەبديالەيل ھاتە لای ئەبووبەكر و وتى: بەسەيلاح ھاوكارى و بۆ شەر لەگەل كام دەستەى ھەنگەرپراوان دەخوازيت، پەوانەم بكة.

ئەبووبەكر سەيلاح و فەرمانى خۆى پىدا بەلام ئەو دژى موسولمانان وەستايەۋە و لەجەۋا جىگير بوو. نەجىبە كۆرى ئەبى مەيسائى پەوانە كرد و فەرمانى پىدا ھىرش بكاتە سەر موسولمانەكان. ئەو، ھىرشى كرده سەر تايەفەى سولەيم و عامر و ھەوازين.

كاتىك ئەبووبەكر لەكارەكەى ناگادار بوويەۋە، كەسى بۆ لای تورەيفە كۆرى حاجيز نارد و فەرمانى پىدا شەركەران كۆيكاتەۋە و بۆ شەركەى ئەيسا بەرىكەوت. عەبدوللە

کوپری قهیسى خوزاعى وهك پشتیوانى ئهو رهوانه كرد. توره یفه فرمانهكه ی ئه بویه كرى نه جامدا و شوین نه جبه كهوت. ئهو هه لات و له جهوا رو به روو بوونه وه و شه ر ده ستی پینكرد. نه جبه كوژرا و ئه یسا هه لات به لام توره یفه خوی پینگه یاند و ئه سیری كرد و بو مه دینه ی نارد. ئه بویه كر فرمانیدا له نوێزگه ی مه دینه چیلکه و چهوینکی زوریان كوژده وه و ئاگرینکی بلیسه داریان هه لگیرساند. فرمانیدا ده ست و پینی ببه ستنه وه و بیخه نه ناو ئاگره كه.

ئه بوجه عفر ده لیت: به سه ره اتی ئه یاس له گیزانه وه ی عه بدوله کوپری ئه بی به كر به مشیوه یه: یه کیک له مناله کانی سوله یم به ناوی ئه یاس کوپری عه بدوله هاته لای ئه بویه كر و وتی: موسولمانم و ده مه ویت له گه ل هه لگه پراوه کان شه ر بکه م، چوارپی و سیلاحم پینده. ئه بویه كر چوارپی و سیلاحی پیندا. روشت و ده ستریزئی ده کرد سه ر موسولمان و هه لگه پراوه له دین و سامانی ئه وانى ده گرت. هه رکه س به رگری بگردایه، ده یکوشت.

ده لیت: یه کیک له مناله کانی شوره ید به ناوی نه جبه کوپری ئه بی مه یسای له گه لدا بوو. کاتیك ئه بویه كر له کاره کانی ئاگادار بوویه وه، نامه ی بو توره یفه کوپری حاجیز نووسی: دوژمنی خوا ئه یاس کوپری عه بدوله هاته لای من، وهك موسولمان خوی ناساند و داوای هاوکاری كرد تا شه ر له گه ل هه لگه پراوه کان بکات. من چوارپی و سیلاحم پیندا و ئه میستا که دنیام دوژمنی خوا ده ستریزئی ده کاته سه ر موسولمان و ناباوه ر و سامانی ئه وان تالان ده کات و خوینی خه لکان دریزیت. له گه ل موسولمانه کانی هاو ریت بیدوژه وه و خوینییه بریزه یا ئه سیر و ره وانه ی مه دینه بکه.

ده لیت: توره یفه به ریکهوت و کاتیك هه ر دوو ده سته که رو به رووی یه کبوونه وه، تیرهاویشتن ده ستی پینکرد. تیریک به رنه جبه کوپری ئه بی مه یسا كهوت و كوژرا. کاتیك ئه یاس پینداگری موسولمانانی بیینی، به توره یفه ی وت: تو گه وه تر له من نیت، تو له لایه ن ئه بویه کره وه سالاریت پینبه خشراوه منیش به هه مان شیوه.

توره یفه وتی: ئه گه ر دنیایی، سیلاح دانئ و له گه ل من بو لای ئه بویه کر وه ره.

ئه یاس له گه ل توره یفه هاته لای ئه بویه کر. ئه بویه کر فرمانیدا: بیبه بو به قیع و به ئاگر بیسووتینه.

توره یفه ئه یاسی بو نوێزگه برد و ئاگرینکی گه وه ی داگیرساند و ئه یاسی خسته ناو

ئاگرەكە.

ھەرۋەھا ەبەدوللە كۆپى ئەبى بەكر دەئىت: دەستەيك لەتيرەى سولەيم لەئىسلام ھەنگەرەنەو ە دەستەيكى دىكە بەسەر كىردايەتى مەن كۆپى حاجىز باوهرى خۇيان پاراست. كاتىك خالىد كۆپى وەلىد بەرەو لای تولەيخە و ھاورىكانى بەرىكەوت، نامەى بۇ مەن كۆپى حاجىز نووسى تا لەگەل موسولمانەكانى شۆينكەوتەى خۇى پەيوەستى بىيت. ئەو بەرىكەوت و تورەيفەى براى وەك جىگىرى خۇى دانا. باوكى شەجەرە كۆپى ەبەدولعوزا كەدايكى خەنساى شاعىر بوو، لەناو ھەنگەرەپاوەكانى سولەيم دەبىنرا و كاتىك لەئىسلام ھەنگەرەپاوە، ھۆنراوہيەكى نووسى. بەلام دواتر پەشىمان بوويەو ە لەرۆژگارى خەلافەتى عومەر كۆپى خەتاب پۆشتە مەدينە.

ەبەدولرەحمان كۆپى قەيسى سولەمى دەئىت: كاتىك باوكى شەجەرە ھاتە مەدينە، وشترەكەى خۇى لەگەرەكى منالەكانى قورەيزە خەواند و دواتر بۇ لای عومەر بەرىكەوت. كاتىك گەيشت عومەر زەكاتى بەسەر ھەژاراندا دابەش كرد، وتى: ئەى سەرورەى باوہرداران، بەمنيش بە، نياز مەندم.

عومەر وتى: تۆ كىيت؟

وتى: باوكى شەجەرە كۆپى ەبەدولعوزا سولەمى.

عومەر وتى: ئەى دوژمنى خوا، مەگەر ئەو كەسە نىت لەھۆنراوہكەى خۇتا دەئىت: رەكەم لەسوپاكەى خالىد تىراو كرد و ھيوادرام دواى ئەو ە سالانىكى درىژ بژىم. ئەمەى وت و بەقامچەى كەوتە گيانى. باوكى شەجەرە ھەلات و خۇى لەعومەر شارەوہ. سوار لەسەر وشترەكەى خۇى بۇ سەررەمىنى منالەكانى سولەيم گەرەپاوە.

منالنه کانی ته میم و به سه رهاتی سه جاح کچی حارس کوری سوهید

به سه رهاتی منالنه کانی ته میم به مشیوهیه: کاتیک پیغه مبه (د.خ) مرد، لیپرسراوانی خوی بۆ نهوان دانابوو: زه بهرقان کوری بهدر لیپرسراوی تایه فهی ره باب و عهوف و نه بنه ، سه هم کوری مه نجاب و قهیس کوری عاسم لیپرسراوانی موقاعیس و بهتوون، سهفوان کوری سهفوان و سهبره کوری عه مرۆ، لیپرسراوانی منالنه کانی عه مرۆ، سهفوان لیپرسراوی بهدی و سهبره لیپرسراوی خهزم بوو که دوو هۆزه له هۆزه کانی منالنه کانی ته میم. وه کعب کوری مالیک و مالک کوری نهویره لیپرسراوانی منالنه کانی حه نزله بوون. وه کعب لیپرسراوی منالنه کانی مالک و مالک لیپرسراوی منالنه کانی یه ربوع.

کاتیک سهفوان له مردنی پیغه مبه (د.خ) ناگادار بوویه وه، زه کاتی منالنه کانی عه مرۆی برده لای نه بو به کر. خوی و سهبره لیپرسراوی کۆکردنه وهی زه کات بوون. سهبره لهو سهرز مهینه مایه وه له ترسی نه وهی نهکا پیشهاتیک روویدات.

قهیس چاوه پروان بوو تا بزانیته زه بهرقان چی دهکات. چونکه زه بهرقان ریگهی ناسازگاری له گهله نهو دهگرت بهر و هه رکاتیک دهر فه تیکی دهست کهوتایه، بۆ شکاندنی ریز و گهورهیی نهو ههولیده دا.

قهیس لهو کاتهی چاوه پروان بوو بۆ نه وهی بزانیته زه بهرقان بۆ دژایه تی کردنی نهو چی دهکات، دهیوت: زه بهرقان من ده خاته گیزاوه وه، نازانم چی بکه م، نه گهر ملکه چی فرمانه کانی نه بو به کر بم و وشتره کانی زه کاتی بۆ ببه م، نهو وشتره کان ده کوژیت و له ناو منالنه کانی سهعد بلاوی ده کاته وه و به مشیوهیه ریز و پیگهی خوی بهر زتر ده کات و نه گهر وشتره کانی زه کات بکوژم و له ناو منالنه کانی سهعد دابه شی بکه م، نهو، زه کات ده باته لای نه بو به کر و پیگهی نهو لای نه بو به کر بهر زه ده بیته وه.

سه ره نه نجام قهیس بریاریدا، زه کات له ناو خه لکانی موقاعیس و بهتوون دابه ش بکات. نهو کاره ی کرد و زه بهرقان بریاریدا زه کات بیات بۆ مه دینه. نهو زه کاته ی له باب و عهوف و نه بنا کوی کرد بوویه وه، بردی بۆ مه دینه.

هۆزه کان کهوتنه گیانی یهک و ناژاوه کان سهریان هه لدا. قهیس له کاره که ی خوی په شیمان بوویه وه و کاتیک عهلا کوری حه زره می هات، زه کاتی کۆکرده وه و له گهله نهو به ره و مه دینه بهر یکهوت.

لەم کاتەدا تایەفەیی عەوف و ئەبنا سەرقالی شەڕ کردن لەگەڵ تایەفەیی بەتوون بوون و تایەفەیی رەباب لەگەڵ موقاعیسی شەڕی دەکرد، خەزم لەگەڵ مالک و بەهدی لەگەڵ یەربوع دەجەنگا.

سەرکردەیی خەزم، سەبرە کوپی عەمرۆ جیگری سەفوان بوو و سەرکردەیی بەهدی و رەباب، حەسین کوپی ئەیار. سالاری زەببە، عەبدوللە کوپی سەفوان و سالاری عەبدمەنات عەسمە کوپی ئەبیرە، سەرکردەیی عەوف و ئەبنا، عەوف کوپی بلادی حەشمی و سەرکردەیی بەتوون، یەعرف کوپی خەفاف بوو.

سەمامە کوپی ئەسال ھاوکاری لەمنالەکانی تەمیمەوہ بۆ دەهات و کاتیکی ئەم نازاوە سەری هەڵدا، گەڕانەوہ شوینەکانی خۆیان. سەمامە مایەوہ تا ئەو کاتەیی عێکرەمە گەیشت بۆ ئەوہی هیچ کاریکی بکات.

لەو کاتەدا کەخەلکانی سەرمەمینی منالەکانی تەمیم سەرقالی شەڕ لەناوخوایان و موسولمانان لەبەرەبەر هەلگەڕاوەکان دوودل بوون، سەجاح کچی حارس لەجەزیرەوہ هات.

خەلکی سەجاح لەمنالەکانی تەغلبەن، ھۆزەکانی رەببەعیشی لەگەڵدا بوو. ھۆزەیل کوپی عیمران سەرکردەیی منالەکانی تەغلبەن بوو. عوققە کوپی ھیلال سالاری ئەمل، زیاد کوپی فلان سالاری ئەیاد و سەلیل کوپی قەیس سالاری منالەکانی شەبیان بوو. بۆ خەلکانی تەمیم ھاتنی قەیس و ھاوہلانی لەشەرەکانیان گەورەتر بەرچاوە دەکووت. سەجاح کچی حارس کوپی سوہید یەکیکی لەمنالەکانی تەغلبەن و دواي مردنی پیغەمبەر(د.خ) لەجەزیرە، لەنیوان منالەکانی تەغلبەن، بانگەشەیی پیغەمبەرایەتی کرد و تایەفەیی ھۆزەیل بەداواکەیی رازی و لەمەسحییەت ھەلگەڕانەوہ. سەرکردەکانیان بەریکەوتن تا لەگەڵ ئەبویەکر و موسولمانان بجەنگن.

کاتیکی سەجاح گەیشتە حوزن، کەسی بۆ لای مالک نەویرە نارد و پێشنیاری ھاوکاری پێکرد، مالک رازی و سەرنجی سەجاح بۆ لای ھۆزەکانی تەمیم راکیشا. سەجاح رازی و وتی: تۆ دەزانی و ئەو کەسانەیی مەبەستتە چونکە من ژنیکی لەمنالەکانی یەربوع و ئەگەر پاشایەتیمان دەستکەوینت، دەبیتە ھی تۆ. کەسی بۆ لای منالەکانی مالک کوپی حەنزەلە نارد و پێشنیاری ھاوکاری و ھاوپەیمانی پێکردن. عەتارد کوپی حاجب لەگەڵ سەرکردەکانی منالەکانی مالک ھەلاتن و لەتایەفەیی منالەکانی عەننەر لای سەبرە کوپی عەمرۆ دابەزین چونکە کردەوہکانی وەکیعیان پەسەند نەدەکرد. سەرکردەکانی

منالەکانی یەریوع پۆشتن و لەتایەفەیی منالەکانی مازن لای حسین کۆپی نەیار نیشتهجی بوون چونکە کردەوهکانی مالکیان پەسەند نەدەکرد.

کاتی نێردراوهکانی سەجاح گەیشتنە لای منالەکانی مالک و پینشیاری هاوکاریان پێدان، وەکیع رازی بوو. ئەو و مالک و سەجاح کۆبوونەوه و پەیمانی ناشتیان واژ و بۆ شەڕ لەگەڵ کەسانی دیکە بپاریاندا، وتیان: لەکام تایەفەوه دەست پێبکەین لەخەزم یا بەهدی یا عەوف یا ئەبنا یا رەباب؟ باسی قەیسیان نەکرد چونکە دووڵی ئەویان هەست پێکرد و چاوەڕوان بوون هاوکارییان بکات.

سەجاح هاوشێوەی قورئان قەسە دەکرد، وتی: ((اعدو الکراب و استعدو اللنهاب، ثم اغيروا علی الریاب، فلیس دونهم حجاب.

واتاکە: سوارەکان نامادە و بۆ تالانی حازر و هێرش بکەن سەر رەباب چونکە هیچ لەمپەرێک لەسەر رێگە نییە.))

سەجاح لەئەحفار دابەزی و بەهاوولانی خۆی وت: دەهنا پارێزەری منالەکانی تەمیمە و خەلکانی رەباب کاتی بکەونە تەنگانەوه روودەکەنە دەجانی و دەهانی، دەبیئت دەستەیهک لەئێوه ئەو ناوچەیه کۆنترۆل بکەن. مالک کۆپی نەویرە رووی کردە دەجانی و لەوی جیگیر بوو. خەلکانی رەباب ئەمەیان بیست و هۆزی زەببە و عەبدمەنات پەییوەستی سەجاح بوون، وەکیع و بەشیر، سەرکردایەتی منالەکانی بەکر و منالەکانی زەببەیان گرتەئەستۆ و سەعلەبە کۆپی سەعد وەک سەرکردەیی خەلکی عوققە هەلبێژدرا و هوزەیل وەک سەرکردەیی عەبدمەنات.

وەکیع و بەشیر و منالەکانی بەکر رووبەرۆی منالەکانی زەببە بوونەوه و شکستیان خوارد و سەماعە و وەکیع و قەعقاع ئەسیر کران و کەسانیکی زۆر کوژرا. قەیس کۆپی عاسم لەمبارەوه هۆنراوەیهکی هۆنییەوه و تیایدا لەکردەوهکانی خۆی پەشیمانی دەرەپێت.

سەجاح و هوزەیل و عیقە، منالەکانی بەکریان گەرانەوه بەهۆی ئەو رێککەوتنەیی پینشتەر لەنێوان سەجاح و وەکیع واژ کرابوو، عیقە خالی بەشیر بوو. سەجاح وتی: لەگەڵ خەلکانی رەباب رێککەون تا ئەسیرەکانی ئێوه نازاد و ئێوه خۆینبایی کوژراوهکانی ئەوان بدەن. ئەو کارەیان کرد.

لەتایەفەیی عەمرۆ و سەعد و رەباب کەسی پەییوەستی سەجاح نەبوو و لە ناو ئەوان

تەنیا چاۋەپروانى ھاۋكارى خەلكانى قەيس بوون تا ئەو كاتەى لەوتەكانى خۆيان وەسفى منالەكانى زەببەيان كرد. لەمنالەكانى حەنزەلە جگە لەوھكەى و مالك كەس ھاۋكارى سەجاسى نەكرد.

سەجاس لەگەل سوپاى خەلكانى جەزىرە بەمەبەستى ھىرش كردنە سەر مەدینە بەرىكەوت تا گەيشتە نەباج. ئەوس كوپى خەزىمەى ھوجەيمى لەگەل شوپىنكەوتەكانى خۆى لەمنالەكانى عەمرۆ، ھىرشىيان كردن سەر. ھوزەيل ئەسیر كرا و بەكەىك لەمنالەكانى مازن بەناۋى ناشزە ئەوى ئەسیر كرد. عىقە لەسەردەستى عەبەدى ھوجەيمى ئەسیركرا. دواتر بۇ گۆپىنەھوى ئەسیرەكان رىككەوتن بەو مەرجەى سوپاكەى سەجاس ئەو ناوچەى بەجىبىئىت و لەوێو نەپۆن. سەجاسىيان گەرانەھو و لەخۆى و ھوزەيل و عىقە پەيمانىيان وەرگرت بگەپىنەھو و نەخوازن لەناو سەرزەمىنەكەى ئەوانەھو گوزەر بكەن. ئەو كارەيان كرد.

ھوزەيل پق و كىنەى مازنى لەدندا بوو تا ئەو كاتەى عوسمان كوپى عەفان كوژرا و ھىرشى كردە سەر سەفار شوپى نىشتەجى بوونى منالەكانى مازن. منالەكانى مازن ئەويان كوشت و لەسەفار فەرياندا.

كاتىك ھوزەيل و عىقە گەرانەھو بۇ لای سەجاس و سەركرەدى خەلكانى جەزىرە كۆبوونەھو، پىيان وت: دەبىت چى بكەين، مالك و ھكەى لەگەل خەلكەكەيان بپارىياندا ھاۋكارى ئىمە نەكەن و نايانەوئىت لەسەرزەمىنەكەى ئەوانەھو بپۆين. ئىمەيش پەيمانمان لەگەل بەستوون.

سەجاس وتى: بەرەو يەمامە دەپۆين.

وتيان: خەلكى يەمامە ھىزى زۆريان ھەيە و موسەيلەمە دەسەلاتى فراوان بوو.

سەجاس وتى: ((عليكم باليمامة، ودفوا دفيف الحمامة، فانها غزوة صرامة، لا يلحقكم بعدها ملامة.

واتاكەى: بەرەو يەمامە بپۆن و ھاوشىۋەى كۆتر بالەكانتان بكەنەھو چوونكە غەزايەكە بپارىى لەسەردراو و دواى ئەو كەس سەركۆنەى ئىۋە ناكات.

دواتر مەبەستى منالەكانى حەنىفەى كرد و كاتىك موسەيلەمە ناگادار بويەھو، لىى ترسا چوونكە دەيزانى ئەگەر سەرقالى شەر كردن لەگەل سەجاس بىت، سەمامە يا شورەحبىل كوپى حەسەنە يا ھۆزەكانى دەوربەر بەسەر حوجردا زال دەين.

لەبەر ئەمە ديارى بۇ ناردو داۋاى ئەمانى كرد تا بپرواقە لای و سەجاس لەسەر ئاۋەكان

دابه زیت. نه مان و مؤله تی به موسه یله مه دا.

موسه یله مه له گهل چل کس له مناله کانی حنیفه پوشته لای سه جاح. نهو له کاروباری مسیحییه ت شاره زا و زانست له مسیحییه کانی ته غلب فیر ببوو.

موسه یله مه پنی وت: نیوهی زهوی تایبته به ئیمه، نه گهر قوره ییشییه کان داد په روه ر ده بوون، نیوهی زهوی تایبته ده بوو به وان، به لام ئیستا خواوند نیوه که ی قوره ییشی به تو به خشی له کاتیکدا نه گهر قوره ییش ده یویست به وانی ده به خشی.

سه جاح وتی: ((لا یرد النصف الا من جنف، فاحمل النصف الی خیل تراها کالسهمف.

واتاکه ی: نیوه که سیک پنی رازی ناییت که سته مگهر بیته، نیوهی بده بهو سو پایه ی خوازیاریه تی)).

موسه یله مه وتی:

((سمع الله لمن سمع، و اطعمه بالخیر اذ طمع، و لا زال امره فی کل ماسر نفسه یجتمع، راکم ربکم فحیاکم، و من وحشة خلاکم، و یوم دینه انجاکم فاحیاکم، علینا من صلوات معشر ابرار، و اتاکه ی: اشقیاء و لا فجار. یقومون اللیل و یصومون النهار. لربکم الکبار، رب الغیوم و الامطار.

واتاکه ی: خواوند له شوینکه وته کانی خو ی بیست و کاتیک چاوی ته ماحی برییه خیر، هیوای پیبه خشی و به رده وام کاره کانی به ره و باشی ده پون. خواوند بینی و پنی به خشین و له ترسه کان رزگاری کردن تا له روژی جهزا رزگارتان بکات و زیندوو بکاته وه، سلأوی ده سته ی چاکه کاران، نه خراپه کار و سته مکاران، له ئیمه بیته. نه وانه ی شهو هله دهن و له روژ به روژوو ده بن بو خواوندی گه وره که خواوندی هه وره کان و بارانه کانه)).

هه روه ها وتی:

((لا رایت وجوهم حسنت، و ابشار هم صفت، و ایدیهم طفلت، قلت لهم الا النساء تاتون، و لا: الخمر تشربون، و لکنکم معشر ابرار تصومون، یوما و تکلفون یوما، فسبحان الله اذا جاءت الحیاة کیف تحیون، و الی الملك السماء ترقون، فلو انها حبه خردلة لقام علیها شهید، یعلم ما فی الصدور و اکثر الناس فیها الثبور.

واتاکه ی: کاتیک بینیم ده موچاویان جوان و روخساره کانیان پاک ی و ده سته کانیان نه رم بوو، پیم وتن: نه تیکهل به ژنه کان بن و نه شهرا ب بخونه وه چوونکه نیوه پیاره

چاکەکارەکانن، رۆژیک بەرۆژو و رۆژیک رۆژو دەشکینن، وەسفی خوا بکەن کە کاتیەک ژیان دیت چۆن زیندوو دەبنەوه و بۆ لای پاشای ئاسمانەکان بەرز دەبنەوه، ئەگەر یەک دانە ی خەردەل بێت، شایەتییکی دەستدەکەوێت تا نیهێنی دڵەکان بزاشن و زۆر کەسان لەمبارەوه رۆژی دەبن.

یەکیەک لەو شتەنە ی موسەیلەمە لەسەر خەلکانی فەرز کردبوو ئەوهیە : هەرکەس منالێکی بۆ هاته دنیا لەگەڵ ژنان جووت نەبێت تا ئەو منالە دەمرێت و دووبارە بەدوای منالێکی دیکەوه بێت و دووبارە خۆی لەژنان دور بخاتەوه. بەمشێوهیە ژنانی لەو کەسانە ی منالی نیرینەیان بوو، حەرام کرد.

ئەبوجەعفەر دەلێت: لەگێڕانەوهیەکی دیکە سەجاح لای موسەیلەمە دابەزی و دەرگای قەلەکە ی لەسەر داخست، سەجاح وتی: دابەزه.

موسەیلەمە وتی: هاورێکانی خۆت دور بخەرەوه. سەجاح ئەوکارە ی کرد.
موسەیلەمە وتی: خێوهتیک هەلەدن و بخوور بسووتین ئەگەری هەیه حەزی بجوولیت.

سەجاح پۆشته ناو خێوهتەکە، موسەیلەمە لەقەلەکە ی هاتهخوار و وتی: دەکەس لێرەدا بێستیت و دەکەس لەوی، دواتر لەگەڵ سەجاح قەسە ی کرد و وتی: وهی چیت بۆ هاتوو؟

سەجاح وتی: مەگەر دەبیت ژنەکان قەسە دەسپێکەن، ئە ی وهی بۆ تۆ چی هاتوو؟
موسەیلەمە وتی: ((الم ترالی ربك كيف فعل بالحبلی، اخرج منها نسمة تسعی، من بین صفاق وحشی.

واتاکە ی: مەگەر نەتیبینی خواوەند لەگەڵ ژنی دووگیان چی کرد، بوونەورێکی زیندوی لەو هیئایەدەر لەنیوان بەندە و وهحشییهکان.))
سەجاح وتی: چیت؟

وتی: وهحیم بۆ هاتوو کە: ((ان الله خلق النساء افراجا، و جعل الرجال لهن ازواجاً، فنولج فيهن قعسا ایلاجاً، ثم نخرجها اذانشاء اخراجا فينتجن لنا سخالا انتاجاً.

واتاکە ی: خواوەند (شەرمی) ژنەکانی ئافرانند و پیاوانی کردە جووتی ئەوان تا شتیکی بخەینه ناو و کاتیەک بمانەوێت دەریبێنن، بێچوووەکانمان بۆ دینن.))
سەجاح وتی: شایەتی دەدەم کە تۆ پیغەمبەریت.

وتى: دەتەوئىت تۆ بىكەمە ھاوسەرى خۆم و بەھاوکارى خەلكەكى خۆم و خەلكەكى

تۆ، عەرەبەكان بخۆم؟

سەجاح وتى: بەلى.

موسەيلەمە وتى: ھەستە بادەست پېيكەين.

((شويىن خەوى تۆيان نامادە كردووه

ئەگەر بخوازيت دەپۆينە مال

و ئەگەر بتەوئىت لەژورنكا دادەنيشين

ئەگەر بخوازيت بەپشتا دەتخەم

و ئەگەر بخوازيت لەسەر چوار دەست و پى

ئەگەر بخوازيت، لىئى دەخەم

و ئەگەر بخوازيت ھەمووى تىدەخەم.))

سەجاح وتى: ھەمووى.

وتى: بەمشىوھىە وەحى بۆ منيش ھاتۆتەخوار.

سى رۆژ پىكەوھە بوون. دواتر سەجاح بۆ لای خەلكەكى گەپرايەوھ. وتیان: چ دەنگ و

باسىنكت پىيە؟

وتى: ئەو لەسەر راستىيە و من بوومە شوينكەوتەو ھاوسەرى ئەو.

وتیان: ھىچى وەك مارەيى تۆ ديارى كرد؟

وتى: نە.

وتیان: بگەرپۆرەو، شىاو نىيە بۆ كەسىكى وەك تۆ مارەيىت نەيىت.

سەجاح گەپرايەوھ و كاتىك موسەيلەمە ئەوى بىنى، دەرگای قەلاكانى بەست و وتى:

چىت دەوئىت؟

وتى: مارەيى بۆ من ديارى بکە.

موسەيلەمە وتى: بانگدەرى تۆ كىيە؟

وتى: شەبىس كۆپى رىبىعى رىاحى.

وتى: با بىتە لای من.

كاتىك شىبىس ھات، پىئى وت: لەناو ھاوھلانى خۆت جارپىدە كەموسەيلەمە كۆپى

حەبىب، پىغەمبەرى خوا، دوو رەكەت لەر نوژانەى محەممەد فەرزى كردووه، لەسەر

ئیوهی هه‌ئده‌گریت، نوژی خه‌وتنان و نوژی به‌یانی.

ده‌ئیت: له‌هاوه‌لانی سه‌جاح، زه‌به‌رقان کوپی به‌در و عه‌تارد کوپی حاجب و که‌سانی هاوشیوهی ئەوان بوون.

که‌لبی ده‌ئیت: له‌پیره‌کانی مناله‌کانی ته‌میم بیست: مناله‌کانی ته‌میمی ریخه‌لان نوژی خه‌وتنان و به‌یانی ناکن.

سه‌جاح له‌گه‌ل هاوه‌لانی خۆی، زه‌به‌رقان و عه‌تارد کوپی حاجب و عه‌مرۆ کوپی ئەهته‌م و غه‌یلان کوپی خه‌ره‌شه و شیبس کوپی ریبعی، به‌ریکه‌وت.

عه‌تارد کوپی حاجب هۆنراوه‌یه‌کی هۆنییه‌وه به‌م ناوه‌رۆکه:

په‌غه‌مبه‌ری ئیمه ژنیکه و ده‌یگیرین.

به‌لام په‌غه‌مبه‌ری خه‌لکانی دیکه، پیاون))

حه‌کیم کوپی عه‌یاش ئەعه‌وری که‌لبی بۆ ره‌خنه‌گرتن له‌موزه‌رییه‌کان به‌هۆی سه‌جاح و ئامۆزگارییه‌کانی ره‌بیعه هۆنراوه‌یه‌کی هه‌یه به‌م ناوه‌رۆکه:

((دینیکی به‌هیزیان بۆ ئیوه هینا

به‌لام ئیوه که‌سیکتان هینا که‌نایاتی (مصحف)ی حه‌کیم هه‌ئده‌وه‌شینیتته‌وه))

موسه‌یله‌مه و سه‌جاح بریاریاندا نیوهی به‌ره‌می یه‌مامه‌ی بۆ بنیریت، به‌لام سه‌جاح رازی نه‌بوو مه‌گه‌ر ئەوه‌ی به‌ره‌می سالی داها‌توو له‌پیشه‌وه‌ بدات.

موسه‌یله‌مه وتی: که‌سانیک دانێ تا به‌ره‌مه‌کان بۆ تو بینن. سه‌جاح به‌ره‌و جه‌زیره‌ پۆشت و هوزه‌یل و عیقه‌ی به‌جیه‌یشت تا به‌ره‌مه‌کان وه‌ربگرن.

له‌م کاته‌دا خالید کوپی وه‌لید له‌یه‌مامه‌ نزیك که‌وته‌وه و هه‌موویان بلأوه‌یان لی‌کرد. سه‌جاح له‌ناو مناله‌کانی ته‌غله‌ب مایه‌وه تا ئەوه‌ی له‌رۆزگاری خه‌لافه‌تی خۆی، معاویه ئەوانی گواسته‌وه.

خه‌لکی عیراق دوای عه‌لی کوپی ئەبی‌تالیب ته‌سلیمی معاویه بوون، ئەو، شوینکه‌وته‌کانی عه‌لی له‌کوفه‌ ده‌رکرد و خه‌لکانی شوینکه‌وته‌ی خۆی له‌جه‌زیره‌ و به‌سه‌ره‌ و شام له‌جینگه‌ی ئەوان نیشه‌جی کرد. ئەوانیان به‌(نواقل) ناو‌برد. بۆ نمونه قه‌عقاع کوپی عه‌مرۆ کوپی مالکی بۆ ئیلیای فه‌له‌ستین نارد و وتی له‌شوینی مناله‌کانی عه‌قافن، نیشه‌جی بییت و بۆ شوینی مناله‌کانی ته‌میم ئەوان بگو‌یزیتته‌وه. ئەوانی له‌جه‌زیره‌وه بۆ کوفه‌ نارد و له‌شوینه‌که‌ی قه‌عقاع جینگه‌ری کردن.

له‌هاوه‌لانی سه‌جاح، زه‌به‌رقان و ئەقره‌ع هاتنه‌ لای ئەبویه‌کر و وتیان: خه‌راجی

به حرهین بۆ ئیمه دانئ و به ئین دودهین کس له خه لکه که ی ئیمه له دین په شیمان نه بیته وه.

ئهبویه کر ئه و کاره ی کرد و نامه یه کی بۆ ئه وان نووسی. ته لحه کوپی عوبه یدالله له نیوان ئه وان هاتوچۆی ده کرد و چند که سیکیان کرده شایهت. عومر کوپی خهتاب یه کی بۆ له شایه ته کان. کاتی که نامه که یان نیشاندا، حاشای لی کرد و نامه که ی دراند و له ناوی برد. ته لحه توپه بو، پۆشته لای ئهبویه کر و وتی: تو ئه میریت یا عومر؟ ئهبویه کر وتی: عومر ئه میره به لام فرمانه کانی من ئه نجام ده دات. ته لحه بیدهنگ بو.

دوای ئه وه ئه قره و زه به رقان له هه موو جهنگه کان تا جهنگی یه مامه له ناو سوپا که ی خالید کوپی وه لیددا بوون. ئه وسا ئه قره و هاوری له گه ل شوره حبیل به ره و دوومه به ریکه وت.

به تاح و رووداره کانی

به تاح

کوپی عه تییه کوپی بیلال ده ئیت: کاتی که سه جاح رووی کرده جهزیره، مالک کوپی نه ویره له کرده وه کانی خۆی په شیمان بوویه وه و له کاره کانی خۆی سه ریسورما. وه کیع و سه ماعه یش هه ستیان به قیزه و نی کرده وه کانی خۆیان کردو بۆ ریگه ی راست گه رانه وه. زه کاتیان ناماده کرد و بردیانه لای خالید، به وانی وت: بۆ له گه ل ئه و خه لکه یه کتان گرت؟

وتیان: بۆ تۆله سه ندنه وه له مناله کانی زه ببه، چونکه ده رفه تیکی باشمان ده سته که وتبوو.

به مشیویه له دیاری مناله کانی جهزله هیه شتیکی ناخۆش و ناسازگار نه مایه وه،

مهگەر مالیک کورپی نهویره و شوینکهوتهکانی لهبهتاح. مالک لهکارهکانی خزی گیز وپهریشان و نهیدهزانی دهبیئت چی بکات.

عمرۆ کورپی شوعهیب دهلیت: کاتیك خالد مهبهستی بهریکهوتنی کرد، لهزهفر پۆشتههر، کاروباری نهسه و ههوازین و غهتهفان و تهی، ساماندرابوو. نهو، بهرو بهتاح بهریکهوت. مالک کورپی نهویره لهوی بوو. بهلام دوودنی لهناو نهسارییهکان دهركهوت و لهخالد جیابوونهوه و وتیان: نهمه فرمانی خهلیفه نییه، خهلیفه فرمانی پیداین کاتیك لهبوزاخه تهوار بووین و نهه سهزهمینه نارامی گرت، بمینینهوه تا فرمانهکانی دهگات.

خالد وتی: نهگەر نهو فرمانهی بهنیوهداوه، فرمانی بهمنداوه برۆم، سهركردهی سوپا منم وههوالهکان بهدهستی من دهگات، دهرفهتیک پیش هاتوو و نهگەر بمهویت نهو ناگادار بکهمهوه، لهدهستمان دهروات، بۆیه ناگاداری ناکهمهوه و نهه دهرفهته دهقۆزمهوه.

ههروهها نهگەر رووداوێك رویدات و خهلیفه فرمانی لهبارهوه نهدابیت، دهبیئت بزانه باشترین رینگه چاره چییه و نهو کاره بکهین. نیستا مالک کورپی نهویره رووبهرووی نیهمیه و من لهگهله موهاجیرهکان بۆ شهیری نهو دهبرۆم، نیوه بۆ کاریك كهناخوان، ناچار ناکهه.

خالد پۆشت و نهسار پهشیمان بوونهوه و رهخنهیان لهیهك گرت و وتیان: نهگەر موهاجیرهکان تالانیان دهستکهویت، نیوه بۆ بهش دهبن و نهگەر بهلایهك بهسهه نهواندا بیئت، خهلکان بیزاری خویمان لهنیوه دهردهبرن.

نهسار بریاراندا پهیوهستی خالد ببن. کهسیان نارد تا چاوهپێیان بکات. دواي گهیشتنی نهوان خالد بهریکهوت تا گهیشته بهتاح بهلام کهسی لهوی نهبینی.

سوهید کورپی موسعهبهی ریاحی دهلیت: کاتیك خالد کورپی وهلید گهیشته بهتاح، کهسی لی نهبوو، مالک کاتیك دوودل بوو، بلاوهی بهخهلکان کرد و رینگهی کۆبوونهوهی لینگرتن، وتبووی: نهی منالهکانی یهربع، نیمه نافهرامین نهمیرهکانی خۆمان کرد کهپیشنیاری نهو دینیان بهنیمه کرد، بهلام رینگهی باوهپهینانمان لهخهلکان گرت، نهمانتوانی سهركهوین و هیچ کاریکمان بۆ نهکرا، من بهوردی لهه کاره رامووم و دننیاام نهوان سهركهوتن بهدهست دینن و نهه کاره ناکهویتته دهست کهس جگه لهوان، دژایهتی نهوکهسانه مهکهن کهسهركهوتن باوهشی بۆ کردوونهتهوه، بلاوهی لیبکهن.

بەمشپۆه یە خەلکان لەبەتاج بلأوه یان لیکرد و مالک گەرایهوه بۆ شوینەکهی خۆی. کاتیکی خالد گەیشته بەتاج، دەستەکانی بۆ ئەم لاولانارد و فەرمانی پێدان پێشینیاری ئیسلام بەخەلکان بکەن، هەرکەس رازی نەبوو بیهینن و ئەگەر بەهاتن رازی نەبوو، خۆینی برێژن.

یەکیکی لەفەرمانەکانی ئەبوبەکر ئەوه بوو: کاتیکی لەشوینیک دابەزین، بانگ بەدن و بۆ نوێژریز ببەستن، ئەگەر خەلکی ئەو ناوچە بانگیاندا و بۆ نوێژریز بێست، دەستیان لێ هەلبگرن و ئەگەر ئەو کارەیان نەکرد، هێرشیان بکەنەسەر و بیانکوژن یا بیانسووتینن، ئەگەر باوەریان هینا، پرسسیاریان لیبکەن، ئەگەر باوەریان بەزەکات هەیه، لیبیان وەربرگرن و ئەگەر حاشایان لەزەکات کرد، بێ چەند و چوون لەناویان ببەن.

نێردراوانی خالد، مالک کوپی نەویره و چەند کەسیکی لەمنالەکانی سەعلەبە کوپی یەربوع لەتیره ی عاسم و عوبەید و عەڕین و جەعفەریان برده لای خالد. بەلام سەبارەت بەم دەستەیه لەناو نێردراوان باوکی قتادەیش ل دەبینرا، جیاوازی و کیشە دروست بوو. باوکی قتادە و دەستەیهکی دیکە شایەتیاندا منالەکانی یەربوع بانگیان داوه و بۆ نوێژریز بێستوو. لەبەر بوونی کیشە، خالد فەرمانیدا ئەوان راگیرن. شەویکی سارد بوو، سات لەدوای سات ساردتر دەبوو. خالد فەرمانی بەکەسیکیدا تا جار بەدات: ئەسیرەکانی خۆتان گەرم بکەنەوه و وشە (ادفئوا) کە جارچی بەکاری برد، لەزمانی خەلکانی کەنانه بەمانای (بیانکوژنە). کەسان گومانیان کرد خالد فەرمانی کوشتنی ئەسیرەکانی داوه و هەموویان کوشت. زەرار کوپی ئەزوه مالک کوپی نەویره ی کوشت. خالد بەدەنگەدەنگی خەلکان لەخپۆهتەکهی هاتەدەر بەلام ئەسیرەکان کوژرابوون، وتی: خواوەند، مەبەستەکانی خۆی دینیتەدی.

سەبارەت بەکوژرانی ئەسیرەکان کیشە و ئاژاوه دروست بوو. باوکی قتادە بەخالییدی وت: فەرمانی تۆ بوو. خالد بەمشپۆه یەکی توند وەلامی دایهوه. باوکی قتادە توپه بۆ مەدینە گەرایهوه و ئەبوبەکری بینی. ئەبوبەکر لێی توپه و عومەر سەبارەت بەو قەسە ی لەگەل کرد بەلام رازی نەبوو تا ئەو کاتە ی دەگەریتەوه بۆ لای خالد. باوکی قتادە گەرایهوه و لەگەل سوپاکە ی خالد جارێکی دیکە هاتەوه بۆ ناو مەدینە.

دوای کوژرانی ئەسیرەکان، خالد دایکی تەمیم، خوشکی مینهاڵ ژنی مالک کوپی نەویره ی وەك هاوسەری خۆی هەلبێژارد. عەرەبەکان ژن هینان لەکاتی شەریان بەکارێکی

قیزهون دهزانی.

عومەر سهبارت بهکارهکانی خالید لهگهڵ ئەبویهکر قسهی کرد و وتی: خالید زوو دهست بۆ شمشیر دهبات، ئەگەر ئەم کارهی بهناڕهوا کردوو، دهبیئت قیساس بکریت. ئەبویهکر هیچ کات کاربهدهست و سوپاییهکانی خۆی قیساس نهدهکرد و لهوهلامی عومهدا وتی: عومەر ئازام به! ههلهیهکی کردوو، چیتر نهوهنده رهخنه‌ی لیمه‌گه. ئەبویهکر خۆینبایی مالکی دا و فرمانی گه‌رانه‌وه‌ی بۆ خالید نووسی. کاتیك هات و به‌سه‌رهاته‌که‌ی گێڕایه‌وه، ئەبویهکر به‌پاساوه‌که‌ی رازی بوو به‌لام بۆ ژن هینانه‌که‌ی که‌عه‌ره‌به‌کان به‌کاریکی قیزه‌ونیان ده‌زانی، سه‌رکۆنه‌ی کرد.

عوروه کوپری زوبه‌یر ده‌لیت: ده‌سته‌یه‌ک له‌نێردراوانی خالید شایه‌تیاندا کاتیك بانگیان فرموو و بۆ نوێژ ریزیان به‌ست، خه‌لکه‌که‌ی مالک کوپری نه‌ویره نه‌وکاره‌یان کرد و ده‌سته‌یه‌کی دیکه شایه‌تی پێچه‌وانه‌یاندا و له‌به‌ر ئەمه کوژران. ده‌لیت: دوا‌ی ئەوه موته‌ممه‌م کوپری نه‌ویره برای مالک هات و داوا‌ی خۆینی برا‌که‌ی و ئازادی ئەسیره‌کانی له‌ئەبویه‌کر کرد. ئەبویه‌کر فرمانی ئازاد کردنی ئەسیره‌کانی بۆ نووسی.

ده‌لیت: عومەر پێداگری ده‌کرد بۆ ئەوه‌ی ئەبویه‌کر خالید له‌سه‌ر کار لاببات و ده‌یوت: زوو ده‌ست بۆ شمشیر ده‌بات. به‌لام ئەبویه‌کر ده‌یوت: نا، عومەر! شمشیرێک که‌خوا بۆ ناباوه‌رانی له‌کالان ده‌رهینا، نایکه‌مه کالان.

سوه‌ید ده‌لیت: مالک کوپری نه‌ویره له‌هه‌موو کوژراوان زیاتر تووکن بوو. موسولمانه‌کان به‌سه‌ری کوژراوه‌کان کوچکاو‌ریان دروست کرد، پینستی سه‌ری هه‌موویان سووتا جگه له‌سه‌ری مالک کوپری نه‌ویره. قازانی سه‌ر ناگه‌رکه کولاً به‌لام سه‌ری ئەو نه‌سووتا له‌به‌ر ئەوه‌ی قژی زۆر بوو و قژی زۆر، پینستی سه‌ری ئەوی له‌گه‌رمی پاراست.

ده‌لیت: موته‌ممه‌م کوپری نه‌ویره سه‌بارت به‌مالک هۆنراوه‌یه‌کی خۆینده‌وه و باسی بچووکی سکی ئەوی ده‌کرد. عومەر کاتیك مالک هاتبووه لای پێغه‌مبه‌ر(د.خ)، ئەوی بینیبوو، ده‌یوت: موته‌ممه‌م، به‌مشێوه‌ بوو؟

موته‌ممه‌م ده‌یوت: به‌ئێ‌ به‌و شیوه‌ بوو که‌باسی ده‌که‌م.

عه‌بدولره‌حمان کوپری ئەبی به‌کر ده‌لیت: یه‌کیک له‌فه‌رمانه‌کانی ئەبویه‌کر بۆ سوپا‌که‌ی

ئەمە بوو: کاتیک گەیشتنە سەرزەمین یا ناوچەبەك و دەنگی بانگتان بیست، دەستیان لێ هەلبگرن، لەخەلکان هۆکاری نارەزایی ئەوان بپرسن و ئەگەر بانگتان نەبیست، هێرشیان بکەنەسەر و بیانکوژن و بەناگەر بیانسووتین.

دەلیت: یەکیك لەو کەسانە شایەتییان بۆ موسولمان بوونی مالک کوپی نەویره دا، باوکی قتاده، حارس کوپی ریبعی سولەمی بوو کەدواتر لەگەڵ خوا پەیمانی بەست هیچ کات لەگەڵ خالد کوپی وەلید بۆ شەڕ نەپوات.

باوکی قتاده دەیوت: لەکاتی شەو سوپای موسولمانان گەیشتنە لای خەلکی مالک کوپی نەویره و ئەوان سیلاحیان هەلگرت، وتان: موسولمانین.

وتیان: ئیمەیش موسولمانین.

وتان: بۆ سیلاحتان هەلگرت؟

وتیان: ئیوه بۆ هەلتان گرتووه؟

وتان: ئەگەر موسولمانان سیلاحەکانتان دانین.

دەلیت: سیلاحیان دانا و نوێژمان کرد و ئەوان نوێژیان خویند.

بیانوی خالد کوپی وەلید بۆ کوشتنی مالک ئەمە بوو، بەخالییدی وتبوو: گومان دەکەم هاوڕیکەت ئەمە و ئەوەی باس کردووه.

خالد وتی: کەواتە ئەو بەهاوڕی خۆت نازانیت؟ ئەو ئەسیرەکانی دیکە کوشت.

دەلیت: کاتیک عومەر لەکوژرانی ئەوان ناگادار بوویهوه، لەمبارەوه قسە لەگەڵ ئەبوبەکر کرد و وتی: دوژمنی خوا هێرشێ کردە سەر پیاویکی موسولمان و کوشتی، دوای ئەوه پەڕییه سەر ژنەکە.

دەلیت: خالد گەرایهوه بۆ مەدینه و بەرەبەیان پۆشته ناو مزگەوت، عابایەکی لەبەردابوو، کەژەنگی ناسنی پیوه دەبینرا، دەستاریکی لەسەردا بوو کەسەد تیری تیا چەقیوو.

کاتیک خالد پۆشته ناو مزگەوت، عومەر هەستا و تیرەکانی لەدەستارەکە دەرھینا و لەت و پەتی کرد و وتی: درۆ دەکەیت، ئەمە ریاکارییه؟ پیاویکی موسولمانت کوشت و پەڕیته سەر ژنەکە. بەردبارانت دەکەم.

خالد بێدەنگ و وەلامی عومەری نەدەدایهوه. گومانی کرد بۆچوونی ئەبوبەکریش هاوشیوهی عومەر. کاتیک پۆشته لای ئەبوبەکر و داستانەکە خۆی باس کرد،

ئەبۇبەكر بەپاساۋەكەى رازى و سەبارەت بەروداۋەكانى شەپ لىئى خۆش بوو.
دەلىت: كاتىك ئەبۇبەكر خالىدى بەخشى، ولەمزگەوت ھاتەدەر، بەعومەرى وت: ئەى
كوپرى دايكى شەھلە ۋەرە.
عومەر زانى ئەبۇبەكر ئەۋى بەخشىۋە و ۋەلامى نەدايەۋە و گەرايەۋە بۇ مالەكەى
خۆى.
دەلىت: ئەۋ كەسەى مالك كوپرى نەۋىرەى كوشت، زەرارە كوپرى ئەزۋەرى ئەسەدى
بوو.

پاشماۋەى بەسەرھاتى موسەيلەمەى

درۆزن و شوينكەۋتەكانى لەخەلكى يەمامە

قاسم كوپرى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكر عىكرەمە كوپرى ئەبى جەھلى بۇ شەپ لەگەل
موسەيلەمەى درۆزن رەۋانە كرد و شورەحبىلى بەدۋاى ئەۋدا نارد. عىكرەمە لەرۆشتن
پەلەى كرد تا پىش شورەحبىل بەكەۋىتەۋە و ناۋبانگى ئەم كارە بەخۆى بېرىت. لەگەل
شوينكەۋتەكانى موسەيلەمە شەرى كرد و شكستى خوارد، شورەحبىل كاتىك ئاگادار
بوۋىۋە، لەرىگا مايەۋە و عىكرەمە رووداۋەكەى لەنامەيەكدا بۇ ئەبۇبەكر نووسى.

دەلىت: ئەبۇبەكر لەۋەلامى عىكرەمە نووسى: ئەى كوپرى دايكى عىكرەمە!
بەمشىۋەيە نەتتىنم و بۇ لاي من نەگەرىتەۋە چوونكە خەلكان لاۋاز دەبن. بېرۇ بۇ
ھاۋكارى حوزەيفە و عەرەفجە بچەنگە و ھاۋرى لەگەل ئەۋان شەپ لەگەل خەلكانى
عممان و موهرە بكە. ئەگەر نەيانوۋىست لەگەل سوپاكەى خۆت بەرىكەۋە و كاروبارى
ئەۋ خەلكانەى لەرىگە روۋبەروۋيان دەبنەۋە، رىكبخە و بېرۇن تا لەيەمەن و حەزەرەمەوت
پەيوەستى موھاجىر كوپرى ئومەييە دەبىت.

ھەرۋەھا نامەى بۇ شورەحبىل نارد: تا گەيشتنى فەرمانەكانم لەشوینەكەى خۆت
بمىنەرەۋە. چەند رۆژ پىش ئەۋەى خالىدى بۇ يەمامە بنىرىت نامەى بۇ شورەحبىل
نووسى: كاتىك خالىد ھات و بەخواستى خوا لەۋى تەۋاۋ بوون، بەرەۋ قوزاعە بېرۇ و

له گه‌ل عەمرۆ کۆری عاس، له گه‌ل ناباوهران و هه‌نگه‌راوه‌کانی ئه‌و دياره بچه‌نگه. کاتێک خالید له‌به‌تاهوه گه‌رايهوه مه‌دینه و ئه‌بۆبه‌کر به‌پاساوه‌که‌ی رازی بوو، ئه‌وی بۆ شه‌پری موسه‌یله‌مه ره‌وانه کرد و فه‌رمانیدا هه‌موو شه‌رکه‌ران په‌یوه‌ستی سوپاکی بین.

سه‌رکرده‌ی ئه‌نسار سابت کۆری قه‌یس و به‌را کۆری فلان و سه‌رکرده‌ی موهاجیره‌کان باوکی حوه‌زه‌یفه و زه‌ید. هه‌رکام له‌هۆزه‌کانی دیکه سه‌رکرده‌ی خۆیان بوو. خالید به‌خیرایی بۆ لای سوپاکی له‌به‌تاه گه‌رايهوه و چاوه‌روانی په‌یوه‌ستی بوونی سوپاکی مه‌دینه‌ی ده‌کرد. کاتێک هاتن، به‌ره‌و یه‌مامه به‌ریکه‌وت. له‌و کاته‌دا مناله‌کانی حه‌نیفه ژماره‌یان فراوان بوو.

باوکی عەمرۆ کۆری عه‌لا ده‌لێت: له‌و کاته‌ مناله‌کانی حه‌نیفه نیشته‌جێی گوند و ساراگان، نزیکه‌ی چل هه‌زار شه‌رکه‌ریان بوو. کاتێک خالید له‌وان نزیک که‌وته‌وه، ده‌ستی به‌سه‌ر ئه‌سپه‌کانی تاییه‌ت به‌عینقه هوزه‌یل و زیاددا گرت. ئه‌وان شتیکیان له‌موسه‌یله‌مه وه‌رگرت و له‌وی مابوونه‌وه تا سه‌جاح په‌یوه‌ستی ئه‌و بکه‌ن. خالید نامه‌ی بۆ مناله‌کانی ته‌میم نووسی و ئه‌وانیان ده‌ره‌په‌راند و له‌دوورگه‌ی عه‌ره‌ب ده‌ریان کردن.

شوره‌حبیل کۆری حه‌سه‌نه به‌هه‌مان شیوه‌ی عینکه‌مه کۆری ئه‌بی جه‌هل، په‌له‌ی کرد و پێش ئه‌وه‌ی خالید بگات شه‌پری له‌گه‌ل موسه‌یله‌مه ده‌ستی پیکرد و شکستی خوارد و گۆزه‌پانی به‌جیه‌نشت. کاتێک خالید بنی، سه‌رکۆنه‌ی کرد.

خالید ئه‌سپی ئه‌و که‌سانه‌ی گرتیوو که‌خواه‌نه‌کانیان له‌ده‌ووبه‌ری یه‌مامه بوون چونکه‌ ده‌ترسا له‌وه‌ی له‌پشته‌وه هێرشه‌ی بکه‌نه‌سه‌ر.

جابر کۆری فلان ده‌لێت: ئه‌بۆبه‌کر سه‌لێتی بۆ هاوکاری خالید ره‌وانه کرد تا پشته‌وه‌ی بۆ بپارێزێت بۆ ئه‌وه‌ی که‌س له‌دواوه هێرشه‌ی نه‌کاته‌سه‌ر. کاتێک له‌خالید نزیک که‌وته‌وه، ئاشکرا بوو ئه‌و سوارانه‌ی روویان له‌و سه‌رزه‌مینه کردووه، بلاوه‌ بوونه‌ته‌وه و هه‌لاتوون. سه‌لێت پشت سه‌ری موسوڵمانه‌کانی ده‌پاراست.

ئه‌بۆبه‌کر ده‌یوت: من شه‌رکه‌رانی به‌در بۆ کاره‌کان راناسپێرم و رێگه‌یان پێده‌ده‌م له‌گه‌ل کرده‌وه‌کانی خۆیان بۆ لای په‌روه‌ردگار بپۆن چونکه‌ مانه‌وه‌ی ئه‌وان له‌شه‌ر کردنیان سوودمه‌ندتر و باشتره. به‌لام عومه‌ر کۆری خه‌تاب ده‌یوت: سوێند به‌خوا له‌کاره‌کاندا به‌شدارییان پێده‌که‌م تا هاودلی من بن.

ئەسالى حەنەفى دەلىت: موسويلەمە لەگەل خەلکان بەشىۋەيەكى نەرم و نيان ھەئس و كەوتى دەکرد و دەيوست سەرنجى ئەوان راكيشىت و گرنكى نەدەدا بەرەوى خەلکان لەكارە قىزەونەكانى ئەو ئاگادار بىنەوہ. نەھار ئەلرەجال كۆپى عەنقوہ لەگەل ئەودا بوو، نەھار رۆشتبووہ لای پىغەمبەر(د.خ) و قورئان وزانستەكانى فيقہى دىنى خویندبوو. پىغەمبەر(د.خ) ئەوى نارد تا بىیتە مامۇستای خەلکانى يەمامە و دژى موسەيلەمە ھانىيان بدات. بەلام فيتنەى ئەو بۇ منالەكانى حەنىفە گەرەتر لەفيتنەكەى موسەيلەمە بوو چونكە شايتەى دەدا لە پىغەمبەرى بىستووہ كە موسەيلەمەى كردۆتە شەرىكى پىغەمبەرايتەى خۆى. لەبەر ئەمە منالەكانى حەنىفە وتەكانى موسەيلەمەيان پشتراست كەردوہ و ملكەچى فەرمانەكانى بوون و پىيان وت نامە بۇ پىغەمبەر(د.خ) بنووسىت و ئەگەر پىغەمبەر(د.خ) بەداواكەى رازى ئەبىت، بۇ شەر كەردن دژى پىغەمبەر(د.خ) ھاوكارى دەكەن.

لەبەر ئەمە نەھار ھەرچى دەوت، موسەيلەمە پىي رازى و وتەكانى بەكار دەبرد. موسەيلەمە بەناوى پىغەمبەر(د.خ) بانگى دەدا و لەبانگدا شايتەى دەدا كە محەمەد نىردراوى خواوہندە. بانگدەرى ئەو عەبدوللە كۆپى نەواحە بوو. حوجەير كۆپى عومەير پىشئويزى خەلکانى دەکرد و شايتەتوومانى دەھىنايە سەرزمان و كاتىك حوجەير شايتەتوومانى دەھىنا، موسەيلەمە پىي دەوت: حوجەير، ئاشكرا بىلى ئەو دەنگى خۆى بەرز دەكەردوہ.

بەمشىۋەيە موسەيلەمە بۇ كارەكەى خۆى و پشت راست كەردنەوى نەھار ھەولى دەدا و موسولمانانى گومرا دەکرد. رىزى و پىنگەى لای خەلکان فراوان بوو.

دەلىت: موسەيلەمە لەيەمامە حەرەمىكى ديارى كرد و خەلکانى ناچار كرد رىزى بگرن. خەلك رازى بوون و حەرەم پىنگەى بەرز بوويەوہ. گوندەكانى ھۆزەكانى ھاوپەيمان لەتيرەى منالەكانى ئەسپىد لەناو حەرەمەكەدا بوو. ھۆزە ئامازە پىدراوہكان: سەيخان و نەمارە و نەمر و حار و منالەكانى جەرەو بوون و ئەگەر سالىكى بەبەرەكەت و بەبەرەم بوايە، داھاتى خەلکانى يەمامەيان تالان و پەنايان بۇ حەرەم دەبرد و ئەگەر كەسيك شوئىنيان دەكەوت، كاتىك دەروشتنە ناو حەرەم، دەستى لى ھەندەگرتن. ئەگەر كەس شوئىنيان نەدەكەوت، بەمەبەستەكەى خۆيان دەگەيشتن. ئەم كارە ئەوہندە دووبارە بوويە كەخەلکان ناچار بوون دژى ئەوان داواى ھاوكارى لەموسەيلەمە بكەن.

بەلام موسەيلەمە دەيوت: چاۋەرۋانم سەبەرەت بەئىۋە و ئەوان لەناسمانەوہ وەحى

بیټ. دواتر وتی:

((و اللیل الاطعم، و الذئب الادلم، و الجذع الازل، ما انتھک اسید من محرم.

واتاکه‌ی: سویند به‌شوی تاریک و گوړگی پړش و بیچووه و شتری گوی بړاو،
خه‌لکانی نه‌سید ریژی حهره‌میان نه‌شکاندووه.))

خه‌لکان وتیان: مه‌گه‌ر تالآن کردن له‌حهره‌م و به‌فپړودانی سامانی حهرام، شکاندن
ریژی حهره‌م نییه؟

مناله‌کانی نه‌سید دریژه‌یان به‌تالآن کردنی خویندا و خه‌لکان داوای هاوکارییان
له‌موسه‌یلمه‌ کرد و وتی: چاوه‌پروانه تا وه‌ی بیټ. وتی: ((و اللیل الدامس، و الذئب
الهامس، ما قطعت اسید من رطب و لا یابس.

واتاکه‌ی: سویند به‌شوی تاریک و گوړگی درهنده، نه‌سید تهر و وشکیان
نه‌بریوه‌ته‌وه.))

وتیان: دار خورماکانی نیمه‌ تهره‌ که‌بریویانه‌ته‌وه و ماله‌کانی نیمه‌ وشکه‌ که‌ویرانیان
کردووه.

موسه‌یلمه‌ وتی: بړون، چوونکه‌ هیچ ما‌فیکتان نییه.

یه‌کیک له‌و شتانه‌ی وه‌ک وه‌ی ناسمانی بؤ خه‌لکانی ده‌خوینده‌وه:

((ان بنی تمیم قوم طهر لقاح، لا مکروه لهم و لاتاوه، نجاورهم ما حیینا با حسان، نمنعهم
من کل انسان، فاذا متنا فامرهم الی الرحمان.

واتاکه‌ی: مناله‌کانی ته‌میم نه‌ته‌وه‌یه‌کی پاک و به‌ره‌میان ده‌بیټ و له‌زیان و خه‌راج
به‌دوورن، تا نه‌و کاته‌ی زیندوورین، دراوسییه‌کی چاک ده‌بین بؤ نه‌وان، ونه‌وان
له‌هه‌مووان ده‌پاریژین و کاتیک مردین، کاری نه‌وان له‌گه‌ل ره‌حمانه.))
هه‌روه‌ها ده‌لیټ:

((والشاة و الوانها، و اعجبها السود و البانها، و الشاه السود او اللین الابيض، لنه‌ لعجب محض،
و قد حرم المذق، فما لکم لا تمجعون.

واتاکه‌ی: سویند به‌بزن و ره‌نگه‌کانی، سه‌رسوره‌ینه‌رتهر له‌هه‌موو بزنی پړش و
شیره‌که‌ی، نه‌و بزنه‌ پړشه و شیره‌که‌ی سپی و نه‌مه سه‌رسوره‌ینه‌ره، ناو تیکه‌ل به‌شیر
کردن په‌وا نییه، بؤ شیر و خورما ناخون.))

ههروهه دهلیت:

((یا ضفدع بن ضفدعین، نقی ما تنقین، اعلاک فی الماء و اسفک فی الطین، لا الشارب تمنعین و اعلاک فی الماء تکدرین.

واتاکهی: ئەهی قریۆکی منائی دوو قریۆک، ئەوهی ههلیده بۆیری پاکه و خاوین، سهروههت له ناودایه و خوارهوه له گهڵ، نه ریگه له ناوخۆر دهگریت و نه ئاو قوڤاوی دهکهیت.))

ههروهه دهلیت:

((و المبزرات زرعاً، و الحاصدات حصداً، و الذاریات قمحاً و الطاحنات طحناً، و الخابزات خبزاً، و الثاردات ثرداً، و اللاقمات لقماً، اهالة و سمناً. لقد فضلتم علی اهل الوبر، و ما سبقکم اهل المدر، ریفکم فامنعوه، و المعتر فاووه و الباغی فناووه.

واتاکهی: تۆچینه ره وه رزیره کان، دروینه که رانی دروینه که ره، بوجا رانی گهنم بهیادهر، ناشه وانه هه ره په کان، نانهوا نان که ره کان، تریته که ران، پاروو گرانی پاروو، له چهوری تواوه و روژ، ئیوه یان پیش خیهوت نشینه کان خستهوه و شارنشینه کان یان پیش ئیوه نه خستهوه، بهرگری له گونده کهی خوتان بکه و په نای هه ژاران بدن و له گهڵ ستمگه ر دوژمن بن.))

دهلیت: ژنیک له مناله کانی حه نیفه به ناوی دایکی هه یسه م هات و وتی: دارخورما کانی ئیمه به رزه و چاله کانمان قووله، بۆ دارخورما و چاله کانی ئیمه دؤعا بکه به هه مان شیوه که محهمه د بۆ خه لکی هه زمان دؤعاری کرد.

موسه یله مه وتی: نه هار، ئەم ژنه دهلیت چی؟

نه هار وتی: خه لکی هه زمان روشتنه لای محهمه د و له قوولی چاله کان و به رزی دارخورما کان یان سکا لایان کرد. محهمه د بۆ یان پارایه وه و ئاو له چاله کان هه لقوولی و دارخورما کان سه ریان شو ر کرد و له که کان یان که وته سه زه وهی و له ویوه بران و دارخورما بچوو که کان به ریان گرت.

موسه یله مه وتی: سه باره ت به چاله کانی چی کرد؟

وتی: داوای سه تلێک ئاوی کرد و دؤعای به سه ردا خویند. دواتر شتیکی خسته ده می، تامی کرد و رو ی کرده ناو سه تله که. سه تله که یان بر دو رشتیانه ناو چاله که و دارخورما کانی خو یان پی ناودا و داره کان به و شیوه گوژان که باسم کرد.

کاتی که موسه یله مه ئەمه ی بیست، داوای سه تلێک ئاوی کرد و دؤعای به سه ردا

خویند. دواتر شتیکی خسته دهمی و تامی کرد و رژی کرده ناو سه تله که. سه تله که بیان برد و پرشتیانه ناو چالووه که ی خویمان، ناوی چاله کان و دارخورماکان وشکیان کرد و دواي کوزرانی موسه یلمه بابه ته که لای خه لکان ناشکرا بوو.

نه هار به موسه یلمه می وت: بهره که ت به مناله کانی حه نیفه ببه خشه.

وتی: بهره که ت چییه؟

وتی: خه لکی حیجاز کاتیک منالیکیان ده بوو، ده یان برده لای پیغه مبر(د.خ)، نهو،

په نجه ی ده خسته ناو ده میان و دهستی به سسر سر یاندا ده هیئا.

به لآم هر منالیکیان برده لای موسه یلمه، په نجه ی خسته دهمی و دهستی به سسریدا

هیئا، له کوتاییه دا مناله که بی تووک و زمانی ده گیرا. نه م رووداوه یان دواي کوزرانی

موسه یلمه ناشکرا کرد.

به موسه یلمه میان وت: برژ ناو باخی خه لکان و نویرژی لی بخوینه به هه مان شیوه ی

پیغه مبر(د.خ). نهو، پوشته ناو یه کیک له باخه کانی یه مامه و نه هار به خواهن باخه که ی

وت: بو ناوی ده ستونویرژی ره حمان به باخه که ی خو ت نادهیت تا تیرا و بیت و بهره می

زیاد بکات به هه مان شیوه که مناله کانی مه ریبه یه کیک له بنه ماله کانی حه نیفه نهو

کاره یان کرد.

یه کیک له مناله کانی مه ریبه پوشته لای پیغه مبر(د.خ) و ناوی ده ستونویرژی نهوی

هه لگرت و هیئای بو یه مامه و پرشتیبه ناو چاله که ی خو ی. به ناوی چاله که زهوی ناودا.

نهو زهویبه پیشت بیابانیکی بی بهره م بوو به لآم دواي نهو کاره به رده وام تیرا و و

سهر سه وزه.

موسه یلمه نهو کاره ی کرد به لآم نهو زهویبه بایر و هیچی لی نه روا.

جاریک پیاو یك پوشته لای و تی: بو زهویبه که ی من دوعا بکه چونکه سویره لانه

به هه مان شیوه که محمهد بو زهوی سه لما دوعای کرد.

موسه یلمه وتی: نه هار نه مه چی ده نیئت؟

وتی: سه لما پوشته لای پیغه مبر(د.خ)، زهویبه که ی سویره لآن بوو. پیغه مبر(د.خ)

دوعای بو کرد و سه ته لیک ناوی پیدا و تفی دهمی خو ی تیکرد و کاتیک ناوه که ی پرشته

ناو چالووه که ی خو ی و زهویبه که ی ناودا، زهویبه که ی گوړا.

موسه یلمه نهو کاره ی کرد و پیاووه که پوشت و ناوی کرده ناو چالووه که ی.

زەوییهکەمی ئاودا وەرگیز و شک نەبوویەو و بەرھەمی نەدا.

جارێک ژنیك پۆشته لای موسەیلەمە و ئەوی برد بۆ باخی دارخورماکەمی خۆی تا دۆعای بۆ بکات. لەرۆژی شەری عەقربە ھەموو لقی دارخورماکان وشکی کرد. خەلکی شوینکەوتەمی موسەیلەمە ئەمانەیان دەزانی بەلام بەدبەختی بەسەر ئەواندا زال ببوو.

عومەیر کۆری تەلحەمی نەمری دەئیت: باوکم لەیەمامە بوو، وتبوی: موسەیلەمە لەکوێیە؟

وتبویان: بئێ پیغەمبەری خوا.

وتبوی: نا، تا ئەو کاتەمی دەیبینم.

کاتیک پۆشته لای وتی: تۆ موسەیلەمەیت؟

وتبوی: بەئێ.

وتبوی: کێ دیتە لای تۆ؟

وتبوی: رەحمان.

وتبوی: لەنوردا یا لەتاریکی؟

وتبوی: لەتاریکی.

وتبوی: شایەتی دەدەم تۆ درۆزن و محەمەد نێردراوی خواوەندە بەلام درۆزنی رەبیعەم زیار لەراستگۆی موزیر خۆش دەوێت.

دەئیت: باوکم لەشەری عەقربە لەگەل موسەیلەمە کوژرا.

کەلبیش ئەم گێرانەوێە باس دەکات بەلام پستەمی کۆتایی بەمشێوێە: درۆزنی رەبیعەم زیاتر لەراستگۆی موزیر خۆش دەوێت.

عوبەید کۆری عومەیر دەئیت: کاتیک موسەیلەمە لەنزیک بوونەوێەمی خالید ئاگادار بوویەو، لەعقربە ئوردوی لێدا و داوای ھاوکاری خەلکانی کرد. خەلکان لەدەرومی کۆبوونەو. موحاعە کۆری مەرارە لەگەل دەستەیک پۆشتهدەر تا تۆلە لەمنالەکانی عامر و تەمیم بستینیت چونکە دەترسا ئەم دەرڤەتەمی لەدەست پروات. تۆلەکەیان تاییبەت بوو بەخولە کچی جەعڤەر لەبەر ئەوێ لای ئەوان بوو و رینگەیان نەدا بیبینن. تۆلەمی ئەو لەمنالەکانی تەمیم لەبەر ئەو و شترانە بوو کەلەوانیانە سەندبوو.

خالید کۆری وەلید شورەحبیل کۆری حەسەنەمی پەیوہستی سوپاکەمی خۆی کرد و سەرکردایەتی پیشەنگی سوپاکەمی بە خالید کۆری فلانی مەخزومی سپارد و باوکی

حوزەیفەیی کردە سەرکردهی بالەکانی سوپاکەیی.

موسەیلەمەیش دوو بانی سوپاکەیی خۆی بەمەحکەم و رەجال سپارد.

خالید لەگەڵ شۆرەحیبیل هات و کاتیەک گەیشتنە دوروی یەک مەنزل لەنۆردووکاگەیی موسەیلەمە، سوپاکەیی ئەو، هێرشیان کردە سەر دەستەیهکی خەوتوو. بەوتەیهک چل کەس و بەوتەیهک شەست کەس بوون. ئەوان شەپکەرانی موجاعە بوون. خەویان لێکەوتبوو چوونکە لەسەرزەمینی منالەکانی عامر گەرابوونەوه و خەوله کچی جەعفەریان لەگەڵ خۆیان هینابوو. شەوانە لەیەمامە نزیک کەوتنەوه و سوپاکەیی خالید کاتیەک ئەوانیان گرت کەجەلەوی ئەسپەکانیان لەژێر سەردابوو و لەهاتنی سوپای موسولمانان ناگادار نەبوون. کاتیەک ئەوانیان لەخەو هەستان، پرسیان: ئیوه کین؟

وتیان: ئەوه موجاعەیه و ئەوه حەنیفە.

وتیان: خوا بتانکوژیت.

ئەمەیان وت و ئەوانیان بەستەوه. چاوه‌پێی بوون تا خالید هات و هەموویانیان برده لای ئەو. خالید گومانی کرد ئەوان بۆ پیشوازی هاتوون تا قەسەیی لەگەڵ بکەن، وتی: کەیی لەهاتنی ئیمە ناگادار بوونەوه؟

وتیان: لەهاتنی تۆ بێ ناگا بووین، هاتبووین تۆلەیی خۆمان لەمنالەکانی عامر و تەمیم بستینینەوه. ئەگەر هەستیان بەگومانەکەیی خالید دەکرد، بەشێوهیەکی دیکە وه‌لامیان دەدایەوه.

خالید فەرمانی کوشتنی هەموویانی دەرکرد و هەموویان لەبەردەم موجاعە کوپیی مەزارە گیانیان سپارد و وتیان: ئەگەر بۆ خەلکانی یەمامە خێر یا شەپت دەوێت ئەوه مەکوژە.

خالید هەموویان کوشت و موجاعەیی بەئەسیری هێشتەوه.

بارکی هورەیرە دەلێت: ئەبۆبەکر رەجائی بانگ و راسپاردەکانی خۆی پێی وت و ئەوی بۆ لای خەلکانی یەمامە نارد و گومانی کرد ئەو پیاویکی راستگۆیە. بەداواکارییەکەیی ئەبۆبەکر رازی بوو.

دەلێت: من و پیغەمبەر(د.خ) لەگەڵ دەستەیهک کە رەجال کوپیی عەنفوه لەناویاندا دەبینرا، دانیشتبووین. پیغەمبەر(د.خ) فەرمووی: لەنێوان ئیوه کەسیک دانیشتووێ کەدانه‌کانی لەجەهەننەم لەئۆخۆد گەورەترە. هەموو ئامادەبووانی ئەو دانیشتنە مردن و

من و رەجال ماینەوہ. لەسەرئەنجامی خۆم دەترسام تا ئەو کاتەى رەجال لەگەڵ موسەیلەمە یەکی گرت و شایەتى بۆ پیغەمبەرایەتى ئەودا و فیتنەکەى لەفیتنەى موسەیلەمە گەورەتر بوو. ئەبوبەکر خالیدی بۆ لەناو بردنى ئەوان پەوانە کرد. خالید پۆشت تا گەیشتە بەرزاییەکانی یەمامە. موحامەد کۆپى مەرارە سەرکردەى مائالەکانى حەنیفە رووبەرویان بوونەوہ و دەیانویست بۆ تۆلە سەندنەوہ ھێرش بکەنە سەر مائالەکانى عامر. دەستەى موحامەد بیست و سێ سوار و پیادە بوون. شەو خەوتبوون و خالید لەکاتى خەو ھێرشى کردە سەریان و وتى: کەى لەھاتنى ئیمە ناگادار بوونەوہ؟ وتیان: لەھاتنى ئیوہ بى ناگا بووین، ئیمە بەمەبەستى تۆلەسەندنەوہ لەمائالەکانى عامر ھاتووین.

خالید فەرمانى کوشتنى ئەوانى دەرکرد و موحامەد ھێشتەوہ. دواتر بەرەو یەمامە بەرئیکەوت و موسەیلەمە و مائالەکانى حەنیفە لەھاتنى ئەو ناگادار بپوونەوہ و لەعقربا ئوردوویمان لیدابوو. عقربا لەنزیک یەمامە و گوندەکان لەپشت سەرى ناباوەرانەوہ بوو. لەعقربا، شۆرەحیل کۆپى حەسەنە وتى: ئەى مائالەکانى حەنیفە، ئەمە بۆ رۆژى غیرەت و جوامیریە، ئەگەر ئەمە بۆ شکست بخۆن، ژنەکانتان ئەسیر و بى مەرە کردن لەگەڵیان دەخەون، بۆ پاراستنى کەسەکانى خۆتان بجەنگن و ژنەکانى خۆتان بپاریزن. لەعقربا شەریان کرد.

ئالای موحامەدەکان لەدەستى سالم موالى ئەبى حوزەیفەدا بوو، پێیان وت: لەتۆ دەترسین؟

وتى: کەواتە حافزىکى (ئەوہى قورئانى لەبەرە) خراپم.

ئالای ئەنسار لەدەستى سابت کۆپى قەیس و ھۆزەکانى عەرەب ھەراکام ئالایەکیان بوو.

موحامەد ئەسیر و لەخێوہتەکەى دایکى تەمىمدا بوو، موسولمانان ھێرشیان برد و کەسانیک لەمائالەکانى حەنیفە ھاتنە ناو خێوہتەکەى دایکى تەمىم و مەبەستى کوشتنى ئەویان کرد بەلام موحامەد رینگەى ئەو کارەى گرت و وتى: من پەنام داوہ چونکە ژنىکى نازادەيە. رینگەى ئەو دایکى تەمىم بکوژن.

دواى ئەوہ موسولمانان گەرانەوہ و ھێرشیان برد. مائالەکانى حەنیفە شکستیان خوارد و مەحکەم کۆپى توفەیل وتى: ئەى مائالەکانى حەنیفە، بپوونە ناو باخەکان، من پارینزگارى لەدواوہى سوپاکە دەکەم. کارژیریک جەنگا و خواوہند کوشتى. ئەو لەسەر

دەستی عەبدولرحمان كۆپى ئەبى بەكر كۆزا.

ئاباوەران پۆشتە ناو باخەكە و وەحشى موسەیلەمەى كوشت. يەككە لەئەنساڕ لەكوشتنى ئەو شەرىك بوو.

محەمەد كۆپى ئىسحاق گىرآنەوہەكى ھاوشیوہى ھەبە بەم جیاوازییە: بەرەبەیان خالید كۆپى وەلید موحاعە و ئەسیرەكانى دىكەى بانگ كرد و وتى: ئەى منالەكانى ھەنەفە چى دەلێن؟

وتیان: دەلێن: پىغەمبەرىك لەئىمە و پىغەمبەرىك لەئىوہ.

كاتىك ئەمەى بیست، فەرمانى كوشتنى ئەوانى دەرکرد. كاتىك يەككە لەوان بەناوى ساریە كۆپى عامر لەگەل موحاعە مایەوہ، ساریە بەخالیدى وت: ئەگەر بۆ ئەم گوندە خىریا شەرت دەوێت، ئەم پیاوہ، یانى موحاعە مەكوژە.

خالید فەرمانیدا و موحاعەیان بەستەوہ و ئەوى بەداىكى تەمىم، ھاوسەرەكەى، خۆى سپارد و پىی وت: چاكەى لەگەل بكە.

خالید بەرىكەوت و لەنزىك یەمامە لەسەر تەپۆلكەبەكى نەزۆر بەرز دابەزى و ئوردووى لێدا. خەلكانى یەمامە لەگەل موسەیلەمە ھاتنەدەر و رەجال فەرماندەى پىشەنگەكانیان بوو.

ئەبوجەعفر دەلێت: لەگىرآنەوہى كۆپى ئىسحاق رەجال بە (ح) بى نوقتە ناوى ھاتوہ، دەلێت: رەجال كۆپى عەنفوہ كۆپى نەھشەل يەككە لەمنالەكانى ھەنەفە بوو. موسولمان و سورەى بەقەرەى لەبەر و كاتىك گەراپەوہ بۆ یەمامە، شایەتى دا پىغەمبەر(د.خ) موسەیلەمەى لەكارەكەى خۆیدا كردۆتە شەرىك. فیتنەى ئەو بۆ خەلكانى یەمامە لەفیتنەكەى موسەیلەمە گەورەتر بوو.

دەلێت: موسولمانان بەدواى رەجالدا دەگەران و ھیواداربوون بەھۆى موسولمانى رەخنە لەكارى خەلكانى یەمامە دروست بكات بەلام ئەو وەك فەرماندەى منالەكانى ھەنەفە بۆ شەرى موسولمانان ھات.

لەو كاتەدا خالید كۆپى وەلید لەسەر تەختەكەى خۆى دانیشتبوو. سەركرەدى خەلكان و خەلكان ریزیان بەستبوو. ئەو، لەناو منالەكانى ھەنەفە بروسەكەى شمشىرى بینى و وتى: ئەى موسولمانان، مژدەتان لى بیئت خواوہند شەرى دوزمىنى لەسەر شانى ئىوہ لابرد و بەخواستى خوا دووبەرەكى لەناو ئەواندا دروست بوو.

موجاعە لەپىشت سەرىيەو، بەجوانى سەيرى کرد و وتى: سۆيىند بەخو وانىيە، ئەو شەمشىرى ھىندىيە و بۇ ئەوھى نەشكىت دەيخەنە بەرخۆر تا نەرم بېيىت. قسەكەى ئەو راست بوو.

دەلئىت: كاتىك موسولمانان شەريان دەستپىكرد، يەكەم كەس رووبەروويان بوويەو، رەحال كۆپى عەنفوھ بوو و خواوھند ئەوى كوشت.

باوكى ھورەيرە دەلئىت: رۆژىك من و رەحال كۆپى عەنفوھ لاي پىغەمبەر(د.خ) دانىشتبووين. پىغەمبەر(د.خ) فەرمووى: ئەى نامادەبووان لىرە، لەجەھەننەم دانى يەككە لەئىوھ لەئۆخۆد گەورەترە.

دەلئىت: ھەمووى كەسانى نامادەبوو لەو دانىشتنە مردن و من و رەحال ماينەو. بەردەوام دەترسام تا ئەوھى بىستىم رەحال دژى موسولمانان راپەريوھ و دۇنيا بووم و زانيم ئەوھى پىغەمبەر(د.خ) باسى کرد، راست و پەوايە.

دەلئىت: موسولمانان رووبەرووى دوژمن بوونەوھ. ھىچ كات لەبەرابەر عەرەبەكان شەرىكى ئەوھندە سەختيان نەبىنيبوو. منالەكانى حەنىفە تا نزيك خاليد و موجاعە پىشەرەوييان کرد. خاليد لەخيۆتەكەى خۆى ھاتەدەر و دەستەيەك لەدوژمنان پۆشتنە ناو خيۆتەكەى. دايكى تەميم و موجاعە لەناو خيۆتەكەدا بوون. يەككە لەوان بەشەمشىر پەلامارى دايكى تەميميدا، موجاعە وتى: وازى لى بىنە، من پەنام پىداوھ، ئەو ژنىكى نازادەيە، بۆون و لەگەل پياوھەكان شەپ بەكن. ئەوان خيۆتەكەيان بەشەمشىر دپاند.

موسولمانان يەكيان بانگ کرد. سابت كۆپى قەيس وتى: ئەى موسولمانان خۆتان لەسەر تەمەلى راھىناوھ، خواوھندا، من لەوھى ئەوان دەپپەرەستن (خەلكانى يەمامە) بىزارم و لەكردەوھى ئەمانىش (موسولمانان) بىزارم. ئەمەى وت و بەشەمشىرەكەى خۆى ھىرشى کرد تا كوژا.

كاتىك موسولمانان لەشويىنەكانى خۆيان پاشەكشيان کرد، زەيد كۆپى خەتاب وتى: لىرە بۇ كۆى دەپۆن؟ شەپى کرد تا كوژا.

بەراو كۆپى مالك براى ئەنس ھەستا. كاتىك بەشدارى جەنگى دەکرد، تاي لىدەھات و دەبوو پياوان لەسەر پىشتى دانىشن و لەژىر ئەوان بەرزىت تا جەلەكانى خۆى تەر دەكات، كاتىك ژەھراوھەكەى دەھاتەدەر، ھاوشىوھى شىر دەينەپراند. كاتىك شەپ گەيشتە ئەم قۇناغە، چەند كەسىك لەسەر پىشتى دانىشتن و كاتىك جەلەكانى خۆى تەر کرد،

هەستا و وتی: ئەی موسولمانەکان بۆ کوێ دەپۆن. من بەرا کوپی مالکم لە دەوری من کۆببنەوه. دەستەبەك لەوان گەڕانەوه و شەڕیان لەگەڵ دوزمن کرد تا ئەوانیان شکست پێهێنا و تا لای مەحکەم کوپی توفەیل داوەری یەمامە پینشەرەوییان کرد. مەحکەم کاتیک شەری لەنزیک خۆیەوه بینی، وتی: ئەی منالەکانی حەنیفە، سویند بەخوا ژنەکانی ئێوه بەزۆر دەبەن و بێ ئەوهی مارەیان بکەن، لەگەڵیان دەخەن، هەموو هیزی خۆتان بخەنە کار. ئەمە و ت و پیاوانە شەری کرد. عەبدولرەحمان کوپی ئەبی بەکر تیریکی بۆ هاویشت و لەقورگی چەقی و کوژرا.

موسولمانان هیڕشیان برد و دوزمن بۆ لای باخەکە پاشەکشیی کرد. لەبەر ئەمە بەشەری باخ ناوی دەبەن. دوزمنی خوا، موسەیلەمەیی دوزن لەوی بوو. بەرا کوپی مالک وتی: ئەی موسولمانان من بۆ ناو باخەکە هەڵدەن.

وتیان: هەرگیز ئەو کارە ناکەین؟

بەرا وتی: سویندتان دەدم بەخوا هەڵمەدن.

موسولمانان ئەویان گرت و خستیانە سەر دیوارەکە، پەرییە ناو باخەکە و شەری دەستپێکرد تا توانی دەرگا بۆ موسولمانان بکاتەوه. موسولمانان پۆشتنە ناو باخەکە و موسەیلەمە کوژرا. وەحشی موالی جوبەیر کوپی موتەیم ئەوی کوشت. یەکیک لەئەنسارییەکان لەکوشتنی ئەو بەشدار بوو. هەرکام زەرەبەیکیان لێدا. وەحشی بەزویینەکی خۆی و پیاوی ئەنساری بەشمشیر. وەحشی وتی: تەنیا خوا دەزانیت کامان ئەومان کوشتوو.

عەبدوللە کوپی عومەر دەلێت: ئەو رۆژە بیستم کەسێک هاواری دەکرد: ئەو کۆیلە پەشە موسەیلەمەیی کوشت.

عوبەید کوپی عومەر دەلێت: رەجال کوپی عەنفووە لەبەرابەر زەید کوپی خەتابدا بوو. کاتیک دوو ریزەکە لەیەک نزیک کەوتنەوه، زەید وتی: رەجال پەشیمان بپەرەوه چونکە لەدین هەنگەراویتەوه و دینەکەیی ئێمە بۆ ئەم دنیا و ئەو دنیای باشترە.

رەجال رازی نەبوو و شەڕیان کرد. رەجال کوژراو ئەو کەسانەیی شارەزای کارەکانی موسەیلەمە بوون، کوژران. موسولمانان یەکتریان هاندا و هەردوولا هیڕشیان هێنا. موسولمانان پاشەکشییان کرد تا گەیشتنە ئوردوگای خۆیان و دوزمن گەیشتنە ناو ئوردوگاکەیان. تەنافی خێوئەکانیان بری و دەستی موحاعەیان کردەوه و ویستیان

دایکی تەمبیم بکوژن بەلام موجاعەى پەنای پێدا و وتی: باشتەین ژنی ناو ماله. لەم کاتەدا زەید و خالید و باوکی حوزەیفە هانی یەکتەیاندا و لەگەڵ خەلک قەسەیان کرد. باوەکی تەپوتۆزاوی هەلیکرد. زەید وتی: سویند بەخوا قەسە ناکەم تا دوژمن شکست دەدەین یا دەکوژریم، ئەى خەلکینە، دانەکانتان لەیهک گیر بکەن و شەمشێر بوەشین. ئەو کارەیان کرد و دوژمن بەپاشەکشى ناچار بوو. زەید کوژرا و سابت کوپى قەیس قەسەى کرد و وتی: ئەى موسولمانەکان، ئیوه حزبی خوان و ئەوان حزبی شەیتان. ریز و گەورەیی تایبەت بەخوا و پیغەمبەر(د.خ) و حزبهکەى ئەوه. هاوشیوهی من بچەنگن. هێرشى کردە سەر دوژمن.

باوکی حوزەیفە وتی: ئەى شوینکەوتەکانى قورئان، قورئان بەکردهوهکانى خۆتان برازئفنهوه. هێرشى برد و کوژرا.

خالید کوپى وهلید هێرشى برد و بەپارێزەرانی خۆت وت: لەپشتەوه لیم نەدەن. کاتیک گەیشته بەرەبەر موسەیلەمه، چاره‌روانى دەرڤەتى بوو، موسەیلەمه سەیری دەکرد.

سالم کوپى عەبدولله دەئیت: کاتیک ئەو رۆژه ئالاکەیان پێدام، وتم: نازانم بۆ ئالاکەتان بەمن سپاردوو، لەوانەیه گومان بکەن حافزی قورئانم، ئەویش وهک ئالاداری پێشوو خۆپاگرى دهکات تا دهکوژریت؟

وتاین: بەلى، بزانی چى دهکەیت؟

وتی: خراپترین حافزی قورئان بێ ئەگەر خۆپاگرى نەکەم. ئەو کەسەى پێش ئەو ئالاکەى هەنگرت، عەبدولله کوپى حەفس کوپى غانم بوو.

کوپى نەسحاق دەئیت: کاتیک موجاعە بەمنالەکانى حەنیفە کەدەیانویست دایکی تەمبیم بکوژن، وتی: شەر لەگەڵ پیاوهکان بکەن. دەستەیهک لەموسولمانان یەکتەیان هاندا و گیانی خۆیان بەخشی. هەموویان کوژران. کەسانیک لەهاوه‌لانی پیغەمبەر(د.خ) قەسەیان کرد. زەید کوپى خەتاب وتی: سویند بەخوا قەسە ناکەم تا سەرکەوتن بەدەست دەهینم یا دەکوژریم. ئیوه‌یش وهک من بن. ئەمەى وت و خۆى و هاوه‌لانى هێرشیان کردە سەر دوژمن.

سابت کوپى قەیس وتی: ئەى موسولمانەکان بەشێوهیەکی خراپ خۆتان راهیناوه، ئەى موسولمانەکان سەیری من بکەن تا چۆنییهتى هێرش کردنتان فیر بکەم.

زەید کوپى خەتاب لەم شەرهدا کوژرا.

سالم دەلیت: کاتیك زەید كۆپى خەتاب لەشەرى یەمامە كۆژرا، عومەر بە عەبدوللەى كۆپى وت: بۆ پیش زەید نەكۆژراییت، زەید كۆژرا و تۆ زیندوویت؟
عەبدوللە وتی: حەزم دەکرد شەهید بکړم بەلام هینشتا تەمەن ماوه و خواوەند بەشەهید بوون ریزی لەو گرت.

سەهل دەلیت: عومەر بە عەبدوللەى وت: کاتیك زەید كۆژرا، تۆ بۆ گەپرایتەوه، بۆ روخسارى خۆت لەمن دانەشارد؟

عەبدوللە وتی: زەید داواى شەهید بوونی لەخواوەند کرد و پینی بەخشی. منیش هەولمدا و داوام کرد بەلام خواوەند پینی نەبەخشییم.

عوبەید كۆپى عومەر دەلیت: لەشەرى یەمامە موهاجیرەكان و ئەنسار سارانشینەكانیان بەترسەنۆك ناوبرد و سارانشینان ئەوانیان بەترسەنۆك لەقەلەم دەدا. وتیان: ریزەكانى خۆتان جیابكەنەوه چونكە لەهەلاتن شەرم دەكەین و بزانی كى گۆرەپان بەجیدیلت. ئەو كارەیان کرد.

خەلكانى حەزەرى وتیان: ئەى خەلكانى سارا نشین، ئیمە شیوازی جەنگى حەزەرییەكان باشتەر لەئێوه دەزانین.

سارانشینەكان وتیان: حەزەرییەكان ناتوانن بچەنگن و نازانن جەنگ چیبە، ئەگەر ریزەكانى خۆتان جیابكەنەوه دەزانن لەكوئێوه زیانمان پێدەگات.

كاتیك ریزەكانیان جیاكردەوه، شەپكى قورستر و مەترسیدارتر لەشەرى ئەو رۆژه نەبینرا و كەس نەیزانى كام دەستەیه بویری زیاتریان لەخویان نیشاندا بەلام كۆژاو و زیانى موهاجیر و ئەنسارەكان لەسارانشینەكان زیاتر بوو.

لەگەرماوگەرمى شەپكە عەبدولرەحمان كۆپى ئەبى بەكر تیرىكى لەمەحكەمدا. مەحكەم سەرقالى قسە كردن بوو كەتیرەكە لەقورگی چەقى وكۆژرا. زەید كۆپى خەتاب رەجال كۆپى عەنفوهى كوشت.

یەكێك لەمناڵەكانى سوخەیم لەشەرى یەمامە هاوڕینی خالید كۆپى وەلید بوو، دەلیت: كاتى شەپكە دژوار و ساتیک لەزیانى موسولمانان و ساتیک لەزیانى دوژمن، خالید وتی: ئەى خەلكینه ریزەكان جیابكەنەوه تا بویری هەردەستەیهكمان بۆ دەرکەوێت و بزانی لەكوئێوه زیانمان پێدەگات. خەلكانى حەزەرى و سارانشین و هۆزەكانى دیکە ریزەكانى خویان جیاكردەوه. هەردەستەیهك نالای خۆى بەرز كردهوه و

شەریان دەسپێکرد.

سارانشینەکان وتیان: ئیستا لاواز و زەلیلەکان زیاتریان لێ دەکوژرێت. ژمارەیهکی زۆر لەخەڵکانی حەزەر کوژرا و موسەیلەمە خۆپاگری کرد. ناباوەپان لەدەوری ئەو پەپکەیان خواردبوو. خالید زانی تا ئەو کاتەی موسەیلەمە زیندوو بیت، شەر درێژە دەکێشێت. مەنڵەکانی حەنیفە لەبەر ئەوەی ژمارەیان زۆر بوو، لەکوژران نەدەترسان.

لەبەر ئەمە خالید خۆی پوشتەپێش. لەبەردەم ریزەکانی دوژمن وەستا و داوای شەپکەری کرد. ناوی خوای هێنایە سەرزمان و وتی: من کوپی وەلید ئەلعووم، من کوپی عامر و زەیدم. دروشمی موسولمانەکانی (یا محەممەد)ی هێنایە سەرزمان و بەدەنگی بەرز ھاواری دەکرد. ھەرکەس رووبەرویی بوویەو، کوژرا.

خالید ھۆنراوەی دەخویند و دەیوت: من کوپی شێخەکانم و شەمشیرێکی تیزم لەدەستایە. ھەرکەس رووبەرویی بوویەو، کەوتە سەرزەوی. موسولمانەکان وریان بەرز بوویەو و سەرقالی کوشتار دوژمن بوون بەشیوہیک خالید لەموسەیلەمە نزیک کەوتەو.

پنغەمبەر(د.خ) فەرمووبوو: موسەیلەمە شەیتانیکی ھەییە و بەردەوام گوێزایەلی فەرمانەکانییەتی. کاتیکی شەیتانەکی بەسەریدا زال بیت، کەف دەکەوێتە سەر لیوی و سووچی لیوہەکانی دەلەریتەو و ھەر کاتیکی مەبەستی ئەنجامدانی کاریکی چاکە بکات، شەیتانەکی رینگە لێدەگرێت. ھەرکاتیکی ئەوتان بینی، بیکوژن.

کاتیکی خالید لەموسەیلەمە نزیک کەوتەو، بینی خۆپاگر و کافرەکان دەوریان گرتووە. خالید زانی تا موسەیلەمە نەکوژرێت، شەر بەردەوامە. موسەیلەمە ی بانگ کرد بەشیوہیک لەبەردەستیا بوو، کاتیکی موسەیلەمە ھات، پێشنیاری پێکرد و وتی: ئەگەر نیوہی زەوی بەتۆ بدەین، کام نیوہی دەدە ی بەئیمە؟ کاتیکی موسەیلەمە دەیویست قسەبکات، ناوپی دەدایەو و بۆچوونی شەیتانەکی وەرەگرت. جارێکی کەناوپی دایەو، خالید پەلاماریدا بەلام ھەلات. شکست لەناو دوژمندا بلۆ بوویەو و خالید کەسانی بۆ شەر ھاندەدا و دیوت: ئەمانیان نەدەن. موسولمانان بەگوپ و تینیکی ترەو ھێرشیان برد.

کاتیکی خەلک لەدەوری موسەیلەمە ھەلاتن، کەسانیکی پێیان وت: بەئینەکانت چییان بەسەر ھات؟

وتی: بەرگری لەکەسەکانی خۆتان بکەن.

دەلیت: دواتر بەدەنگی بەرز ھاواری کرد: ئەى منالەکانى حەنیفە روویکەنە باخەكە. وەحشى خۆى پىنگەیاندا. كەف كەوتبوو سەر لیوی و لەتۆرەیییدا ناگای لەخۆى نەبوو. زوبینەكەى بۆ ھاویشت و لەپى كەوت. موسولمانەكان پزانه سەر دەرگا و دیواری باخەكە. لەگۆرەپان و لەباخەكەدا نزیكەى دەهەزار كەس كوژرا.

كوپى ئیسحاق دەلیت: كاتیک موسولمانان ریزەكانى خۆیان جیاكردەوه و خۆپاگریان كرد، منالەكانى حەنیفە پاشەكشى و موسولمانان شوینیان كەوتن. دوزمنیان كوشتار و تا نزیك باخى مەرگ راویان نان.

دەلیت: سەبارەت بەكوشتنى موسەیلەمە لەناو باخەكەدا كیشەیان بۆ دروست بوو. كەسانیک و تیان: ئەو لەباخەكەدا كوژرا، دوزمنان پەنایان بۆ باخەكە برد و موسولمانان چواردەروى باخەكەیان گرت. بەرا كوپى مالك ھاواری كرد ئەى موسولمانان بمخەنە سەر دیواری باخەكە. ئەو كارەیان كرد و كاتیک سەیری ناو باخەكەى كرد، ترسا و لەرز دایگرت و وتى: دامگرن. جاریکى دیکە وتى: بمخەنە سەر دیوارەكە. دواتر وتى: ئەى ھاوار. لەبەر ئەوهى شوینیكى مەترسیدار بوو. دووبارە وتى: بمخەنە سەر دیوارەكە. كاتیک رۆشتە سەردیواری باخەكە بەدوای دەرگای باخەكە گەرا. لەبەردەرگا كە هیرشى كرده سەردوزمن. موسولمانان دەرگای باخەكەیان كردهوه و رۆشتنە ناو باخەكە. دواتر دەرگا كەیان داخست و كلیلەكەیان فریدا. شەپزى مەترسیداریان دەستپێكرد كە ھاوشیوهى نەببیراوه. هەموو كافرەكان لەناو باخەكەدا كوژران. موسەیلەمە كوژرا. منالەكانى حەنیف بەموسەیلەمەیان وتبوو: بەلێنەكانى تۆ چىیان بەسەر هات؟

موسەیلەمە وتى: بەرگرى لەكەسەكانى خۆتان بكەن.

كوپى ئیسحاق دەلیت: كاتى و تیان كۆیلە رەشەكە موسەیلەمەى كوشت، خالید موحامەدى لەگەل خۆى هینا تا موسەیلەمە و سەركردهكانى دوزمنى نیشان بدات. كاتیک لای رەجال تپەپرى، نیشانیدا.

دەلیت: كاتیک موسولمانان موسەیلەمەیان كوشت و خالیدیان ناگادار كردهوه، ئەو، لەگەل موحامەدى دەستبەستراو رۆشت تا موسەیلەمەى نیشان بدات. موحامە كوزراوهكانى نیشانى خالید دەدا تا گەیشتە مەحكەم كوپى توفەیل كەپیاویكى چوارشانه و قۆز بوو. كاتیک خالید ئەوى بینى، وتى: ئەمە موسەیلەمەیه.

موحامە وتى: نا، بەلام سویند بەخوا باشتەر و ریزدارتر لەموسەیلەمەیه. ئەمە داوهرى

یه مامه یه.

ده لئیت: کوژراوه کانی نیشانی خالید دهدا تا پږشته ناو باخه که. کوژراوه کانیان ژېرووو کرد. کورته بالایه کی رنگ زهردی لووت قنجی بینی و موجاعه وتی: نه مه پکه بهر که ی ئیوه یه و له دهستی رزگارتان بوو.

خالید وتی: نه مه بوو نه و کارانه ی ده کرد.

موجاعه وتی: به لئی، سویند به خوا خه لکان به په له بؤ روو به روو بوونه وه ی ئیوه هاتن و زور به بیان له قه لاکاندا ماونه ته وه.

خالید وتی: ده لئیی چی؟

وتی: نه مه واقعیه. با به نوینه رایه تی خه لکه که ی خوّم له گه ل تو په یمانی ناشتی

بیهستم.

زوحاک ده لئیت: یه کی که له مناله کانی عامر کوپی حه نیفه به ناوی نه غلب کوپی عامر له هه موو خه لکان مل نه ستوورتر بوو. له روژی یه مامه کاتیک ناباوه پان شکستیان خوارد و موسولمانان گه مارویان خستنه سهر، خوراکری کرد. کاتیک موسولمانان کوژراوه کانیان ده پیشکنی، یه کی که له نه نسا به نازناوی باوکی به سیره له گه ل چند که سینک لای نه و گوزهریان کرد. کاتیک باوکی نه غله بیان له ناو کوژراوه کاندا بینی، گومانیان کرد کوژراوه. وتیان: نه ی باوکی به سیر، گومانت کردووه و گومان ده که یت، شمشیره که ت زور تیژه، ئیستا گهر دنی نه غلب بیه پینه، نه گهر نه و کاره ی کرد، نه وه ی سه بارت به شمشیره که ت باسی ده که یت، راسته.

باوکی به سیر کاتیک نه م قسه ی بیست، شمشیری دهر کیشا و روی کرده نه غلب چونکه گومانیان ده کرد مردووه. کاتیک لئی نزی که و ته وه، نه غلب له شوینه که ی خوی به رز بوویه وه و به رنکه وت. باوکی به سیر شوینی که وت و ده یوت: من باوکی به سیری نه نسا ریم. نه غلب پږشت و دووریه کی زور له باوکی به سیر دوور که و ته وه. باوکی به سیر هه ر کاتیک نه و قسه ی ده هینایه سه ر زمان، نه غلب پینی ده وت: پراکردنی برا کافره که ی خو ت پی چونه. لئی دوور که و ته وه.

قاسم کوپی محه ممد ده لئیت: کاتیک خالید له موسه یلهمه و سوپا که ی کو تایی هات، عه بدولله کوپی عومر و عه بدولره حمان کوپی نه بی به کر پینیان وت: له گه ل سوپا که ده پوین و له نزی که قه لاکان داده به زین.

خالید وتی: با سواره کان بنیرم تا نه وانه ی له دهره وه ی قه لاکانن کو بیکه مه وه. دواتر

سەبارەت بە قەلەکان بڕیار دەدەم.

خالید سوارەکانی نارد و ئەوەی مائ و ژن و منائیان بینی، کۆیان کردەوه و لەئوردووگا دایاننان. دواى ئەوه فرمانى بەرێکەوتنیدا تا لەنزیک قەلەکان دابەزێت. موحامە و تى: سویند بەخوا خەلکان بەپەلە بۆ رووبەرۆ بوونەوهی تۆ ھاتوون و ناو قەلەکان لیوانلیۆھ لەپیاوھ شەپکەرەکان، با سەبارەت بەپاشماوھى ئەوان پەیمانى ناشتی لەگەل تۆ ببەستم.

لەگەل خالید پەیمانى ناشتی بەست کە دەست بەسەر سامانەکاندا بگرن بەلام کەس نەکوژن. موحامە و تى: دەپۆم و لەگەل خەلکەم راویژ دەکەم و دواتر بۆ لای تۆ دەگەرێمەوه.

ئەمەى وت و بەرەو قەلەکان بەرێکەوت کە جگە لەپیر و پەککەوتە و ژن و منال کەسى تیا نەماوو. ژنانى چەکار کرد و فرمانى پیدان قزى خویمان بشارنەوه و لەسەرەوهى قەلەکانەوه خویمان نیشانى سوپای موسولمانان بەدەن تا دەگەرێتەوه.

گەرپاىوھ بۆ لای خالید و تى: بەناشتییەکەى من رازى نەبوون و دەستەیک لەوان بۆچوونەکەى میان پەسەند نەکرد و پۆشتوونەتە سەر دیواری قەلەکان. کارى ئەوان پەيوەندى بەمنەوه نییە.

خالید سەیرى قەلەکانى کرد و لەبەر زۆرى خەلکان، رەش بەرچاو دەکەوت. موسولمانان لەشەر ھیلاک و بیزار و ماوہیەکی زۆر بەسەر مانەوهى ئەوان تیدەپەرى و دەیانخواست تەندروست و سەرکەوتوو بگەرێنەوه. نەیان دەزانى ئەگەر پیاوھ شەپکەرەکانى ناو قەلەکان شەر دەسپێبکەن، دەرنەنجامیان بەکوی دەگات. لەموھاجیر و ئەنسار و دانیشتوانى مەدینە شەشسەد کەس کوژرا بوو، سێسەد کەسیان لەموھاجیر و ئەوانى دیکە لەئەنسار و شوینکەوتەکان.

دەلیت: لەرۆژى یەمامە، سابت کوپى قەیس کوژرا. بەشمشیری یەکیک لەناباوھەران مرد. قاچى قرتابوو. قاچە قرتاوھەکەى ھەنگرت و کیشای بەبکوژەکەى خویدا و ئەویشى کوشت.

لەمنالەکانى حەنیفە لەدەشتى عقربا حەوت ھزار کەس و لەناو باخەکەیشدا حەوت ھزار کەس کوژرا.

زەرار کوپى ئەزھەر سەبارەت بەرۆژى شەرى یەمامە ھونراویەکی ھونییەوه بەم

ناوه روکە:

((ئەگەر لەبای باشوور بپرسن باسی روژی عقربا و مەلهەم دەکات

ئەو کاتەى خوین لەدۆلەکەدا رهوان بوو

و بەردەکان بەخوینی خەلکان سوور

لەو کاتەدا تیر و پرم کەلکی نەبوو

تەنیا شمشیری دەوری دەبینی

ئەگەر کافرەکان بەرنگەیهکی دیکەدا بپۆن

من موسولمان و شوینکەوتەى دینم

جیهاد دەکەم چونکە جیهاد باشتەین دەرفەتە و

خواوەند باشتەر ناگای لەدلى پیاوی تیکۆشەر هەیه.))

کۆری ئیسحاق دەلێت: کاتیك موجاعە بەخالیدى وت سەبارەت بەخەلکەکەى خۆم

پەیمانى ناشتی لەگەل تۆ دەبەستم، شەر ئەوى بیزار و هیلاک کردبوو، ژمارەیهکی زۆر

لەسەرکردەى موسولمانان کوژرا بوون و خوازیار بوو پەیمانى ناشتی بیهستیت. لەگەل

موجاعە پەیمانى بەست تا زێر و زیو و سیلاح وەرگیریت و نیوہى ئەسیرەکان لەگەل

خۆى بیات. موجاعە وتی: دەپۆمە لای خەلکەکەى خۆم و راویژیان لەگەل دەکەم.

ئەمەى وت و پۆشت. بەژنانى وت: سیلاح هەلگرن و بپۆنە سەر دیوارەکان. ژنان ئەو

کارەیان کرد و موجاعە بۆ لای خالید گەرایەوه و وتی: بەپەیمانى ناشتی رازی نەبوون.

ئەگەر دەخوازیت کاریک بکە تا رازیان بکەم.

خالید وتی: چی بکەم؟

موجاعە وتی: یەك لەسەر چوار ئەسیرەکان بەجیبیلێت و تەنیا یەك لەسەر چواریان

ببەیت.

خالید وتی: بەو مەرجه پەیمانى ناشتیت لەگەل دەبەستم.

کاتیك پەیمانى ناشتی مۆر کرا و دەرگای قەلاکانیان کردەوه، جگە لەژن و منال

کەسى تیا نەبوو.

خالید بەموجاعەى وت: فریوتدام.

موجاعە وتی: ئەوان خەلکەکەى منن، دەمتوانى چی بکەم.

سەهل کۆری یوسف دەلێت: دواى شەرى یەمامە موجاعە بەخالیدى وت: ئەگەر

دەخوازیت نیوہى ئەسیرەکان لەگەل هەموو زێر و زیو و سیلاحەکان هەلبگیریت، رازی

دهبم بهوهی پهیمانی ناشتی لهگه‌ل تۆ بیهستم.

ده‌لئیت: خالید رازی بوو و بریاردرای زبیر و زیو و نیوهی ئەسیره‌کان وهربگریت لهگه‌ل یهک باخ له‌هەر گوندیک به‌هه‌لبژاردنی خالید و یهک زهوی کشتوکالی به‌هه‌لبژاردنی خۆی، به‌پیی ئەم به‌ندانه په‌یمانی ناشتییان واژۆ کرد. خالید نازادی کرد و وتی: تا سی رۆژ مۆله‌تتان هه‌یه، ئەگەر رازی نه‌بوون، هیزش ده‌کمه سه‌رتان و جگه له‌کوشتار هه‌یچ نامینیته‌وه و به‌هه‌یج شتیک رازی نابم.

موجاعه بۆ لای خه‌لکه‌که‌ی گه‌رایه‌وه و وتی: به‌په‌یمانی ناشتی رازی ببن. به‌لام سه‌لمه کوپی عومه‌یری حه‌نه‌فی وتی: سویند به‌خوا رازی نابین، خه‌لکی گونده‌کان و کۆیله‌کانی خۆمان کۆده‌که‌ینه‌وه و ده‌جنگین. په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل کەس نابه‌ستین چوونکه قه‌لاکان تۆکمه و به‌هیزن و خواردن و تویشووی فراوانمان هه‌یه و جیاواز له‌وه، زستان به‌ریوه‌یه.

موجاعه وتی: تۆ پیاویکی شوومیت و له‌وهی توانیومه دوژمن فریو بدهم و په‌یمانی ناشتی مۆر بکه‌م، له‌خۆت بایی بوویت، مه‌گەر کەس ماوه بتوانین پشتی پی‌ بیه‌ستین بۆ ئەوهی به‌رگریمان لی بکات؟ بۆیه ئەم کاره‌م کرد، بۆ ئەوهی وه‌ک چۆن شوره‌حبیل باسی کردوه، له‌ناو نه‌چن.

موجاعه له‌گه‌ل شه‌ش کەس گه‌رایه‌وه بۆ لای خالید و وتی: به‌به‌ده‌ختی توانیم رازییان بکه‌م، په‌یمانی ناشتی بنووسه.

ده‌لئیت: په‌یمانی ناشتیان به‌مشیه‌یه نووسی:

((ئەمە مەرجه‌کانی ناشتییه له‌نیوان خالید کوپی وه‌لید و سه‌لمه کوپی عومه‌یر و فلان و فلان. بریاردرای زبیر و زیو و یهک نیوهی ئەسیر و سیلاح و چواری وهربگریت و له‌هەرگوندیک باخیک و زه‌وییه‌کی کوشتوکالی به‌و مەرجه‌ی باوه‌ر به‌نیسه‌لام بینن و کاتیک باوه‌ریان هه‌ینا، له‌ئهمانی خوادا ده‌بن، خالید کوپی وه‌لید و نه‌بو به‌کر و هه‌موو موسولمانان پی‌به‌ندی وه‌فا به‌په‌یمانکه ده‌بن.))

باوکی هوره‌یره ده‌لئیت: کاتیک موجاعه له‌گه‌ل خالید په‌یمانی ناشتی واژۆ کرد، به‌نده‌کانی ناشتی نه‌وه بوو که‌خالید هه‌موو زبیر و زیو و سیلاحه‌کان وهربگریت و له‌هەر ناوچه‌یه‌ک باخیک هه‌لبژیریت و نیوهی ئەسیره‌کان له‌گه‌ل خۆی ببات به‌لام خه‌لک رازی نه‌بوون. خالید وتی: تا سی رۆژ مۆله‌تتان هه‌یه.

دهلیت: سهلمه کوپی عومهیر وتی: ئەی منالەکانی حەنیفە، بۆ پاراستی کەسەکانی خۆتان بچەنگن و بەناشتی رازی مەبن، قەڵاکەمان بەهیز و تۆیشووی زۆرمان هەیه و زستان بەرئۆهیه.

بەلام موجاعه وتی: ئەی منالەکانی حەنیفە، گوێ لەوتەکانی سهلمه مەگرن چوونکه پیاویکی شوومه و ملکهچی فه‌رمانه‌کانی من ببن چوونکه دواي ئەو بەلای شورەحییل کوپی حەسەنه وتی بەسەر ئۆه‌دا دەباریت و ژنه‌کانتان بەنەسیری دەبن و بی ئەوهی مارەیان بکن، لەگەڵیان دەخه‌ون. خەڵکان گوێیان لەقسەکه‌یان گرت و بەوتەکانی سهلمه رازی نەبوون و ملکهچی خۆیان بۆ په‌یمانی ناشتی نیشاندا.

ئەبۆبەکر بەسه‌لامه کوپی وه‌قش نامەیه‌کی بۆ خالید کوپی وه‌لید نارد و فه‌رمانی پێده‌دا، ئەگەر خواوه‌ند بەسەر منالەکانی حەنیفە سه‌رکه‌وتنی پێبه‌خشی، هەموو نیڕینه‌ ب‌الغەکان بکوژیت. سه‌لامه کاتی‌ک نامەکه‌ی ئەبۆبەکری هینا که‌خالید په‌یمانی ناشتی مۆر کردبوو. منالەکانی حەنیفە بۆ به‌یعت و دەرپرینی بیزاری لەکرده‌وه‌کانی خۆیان پۆشتنه ئوردووگاکی خالید. کاتی‌ک کۆبوونه‌وه سه‌لمه کوپی عومهیر به‌موجاعه‌ی وت: دواي مۆلت لەخالید بکه تا سه‌بارهت بەداواکارییه‌که‌ی خۆم قسه بکه. سه‌لمه ده‌یویست به‌شیوه‌یه‌کی لەناکاو خالید بکوژیت.

کاتی‌ک موجاعه لەگەڵ خالید قسه‌ی کرد، مۆلتی پێدا. سه‌لمه کوپی عومهیر شمشیر بەده‌ست هات تا مه‌به‌سته‌که‌ی خۆی ئەنجام بدات، خالید پرسی: ئەوه کییه‌ دیت؟

موجاعه وتی: ئەو که‌سه‌ی سه‌بارهت به‌و قسه‌م لەگەڵ تۆ کرد و مۆلتی هاتنت پێدا. خالید وتی: ریگی مه‌ده‌ن نزیک بکه‌ویت‌ه‌وه. سه‌لمه‌یان دەرکرد و کاتی‌ک ئەویان پشکنی، شمشیره‌کیان دۆزیوه‌وه. به‌نه‌حله‌تیان کرد و به‌ستیانه‌وه. وتیان: ده‌تویست خه‌ڵکه‌که‌ی خۆت لەناو به‌یت، سویند به‌خوا ده‌تویست منالەکانی حەنیفە لەناو بچن و ژن و منالەکانیان ئەسیر بکری‌ت، ئەگەر خالید بزانیت شمشیرت پێ بووه، بی گومان ده‌تکوژیت. ئەگەری هەیه ئەگەر له‌مه‌به‌سته‌که‌ی تۆ ناگادار بپێته‌وه، له‌سزای کرده‌وه‌که‌ی تۆ هەموو پیاوه‌کانی منالەکانی حەنیفە بکوژیت و ژنان ئەسیر نه‌کات. چوونکه ده‌لیت تۆ به‌ره‌زامه‌ندی و ناگاداری ئێمه ئەو کاره‌ت کردوو.

ئەویان به‌سته‌وه و له‌قه‌ڵکه‌ رایانگرت. منالەکانی حەنیفە ده‌سته‌ ده‌سته بۆ دەرپرینی بیزاری لەکرده‌وه‌کانی خۆیان و به‌یعت کردن ده‌پۆشتنه لای خالید. سه‌لمه به‌لێنی دا هێچ کاری‌ک نه‌کات و لێی خۆش ببن بەلام رازی نەبوون چوونکه باوه‌ریان پێ نەده‌کرد.

شەو، سەلمە لەقەڵاکە ھەلات و پۆشتە ناو ئوردوگاکی خالید. پاسەوانەکان ھاواریان لێکرد و منالەکانی ھەنیفە نینگەران بوون و شوینی کەوتن. لەباخێکدا ئەریان گرت. سەلمە بەشمشیر پەلاماریدان و خەلکانی بەردباران کرد. دواتر شمشیرەکی بەقورگی خۆیدا ھینا و دەمارەکانی خۆی بێری و کەوتە ناو چالێک و مرد.

زوحاک کۆری یەربوع لەباوکی دەگیرێتەو: خالید سەبارەت بە ھەموو منالەکانی ھەنیفە ریزی لەپەیمانی ناشتی گرت جگە لەو کەسانە لەسەرەتای جەنگ لەعەرز و قورا ئەسیر کرابوون. ئەوانی بۆ لای ئەبوبەکر نارد و دا بەش بیوون. ژمارەیان پێنەسەد کەس و لەمنالەکانی ھەنیفە یا قەیس کۆری سەعلەبە یا تیرە یەشکر بوون.

محەممەد کۆری ئیسحاق دەئێت: خالید بەموجاعە ی و ت: کچەکی خۆت بکەرە ھاوسەری من.

موجاعە وتی: ئارام بە پیاو، لای ئەبوبەکر گێژاو بۆ خۆت دروست دەکەیت.

خالید وتی: ئەی پیاو، دەلێم کچەکی خۆت بکەرە ھاوسەری من.

موجاعە بەناچاری بەوتەکی رازی و کچەکی کردە ھاوسەری خالید. کاتێک ئەبوبەکر ئاگادار بوویەو، نامەیکە بۆ نووسی کەبۆنی خوینی لێدەھات، بەم ناوەرۆکە:

((بەمەرگی خۆم ئەی کۆری دایکی خالید، تۆ ئاسوودەیت و لەگەڵ ژنان دەخەویت و رووبەرۆوی خێوئەتەکی تۆ خوینی ھەزار و دووسەد پیاوی موسولمان پزّاوە کەھێشتا وشک نەبۆتەو.))

خالید نامەکی بینی و وتی: سویند بەخوا ئەمە کاری چەپلەرە. مەبەستی عومەر کۆری خەتاب بوو.

خالید دەستەیکە لەمنالەکانی ھەنیفە بۆ لای ئەبوبەکر نارد. کاتێک پۆشتە لای ئەبوبەکر، پێی وتن: ھاوار لەئێو، کی بوو ئێوێ گومرا کرد؟

وتیان: ئەی خەلیفە ی پێغەمبەر (د.خ)، بەسەرھاتەکی ئێمە دەزانیت، پیاویکی ناپیروژ لەعەشیرەیکە شووم.

ئەبوبەکر وتی: دەزانم، پێشنیاری چی پێدەکردن؟

وتیان: دەیوت: ((یاصفدع نقی نقی، لا الشارب تمنعین و لا الماء تکدرین، لئانصف الارض ولقریش نصف الارض و لکن قریشا قوم یعتدون.

واتاکه‌ی: ئە‌ی قریۆکی پاکی پاک، که ریگه له‌ئاوخۆر ناگریت و ئاوه‌که قوڤاوی ناکه‌یت، نیوه‌ی زه‌وی هی ئی‌مه‌یه و نیوه‌ی زه‌وی تاییه‌ته به‌قوڤه‌یش به‌لام قوڤه‌یشییه‌کان خه‌لکانیکی سته‌مگه‌رن.))

وتی: سبحان الله، هاوار له‌ئێوه، ئە‌م وته‌یه شیاوی باس کردن نییه، ئێوه‌یان به‌ره‌و چی ده‌برد؟

خالید کوڤی وه‌لید تا کاتی ته‌واو بوون له‌کاروباری یه‌مامه له‌ئه‌باز نیشته‌جی بوو که‌یه‌کیک له‌دۆله‌کانی یه‌مامه‌یه. دوا‌ی ئە‌وه رووی له‌دۆلیکی دیکه کرد به‌ناوی وه‌بر و له‌وی دابه‌زی.

خه‌لکانی به‌حهره‌ین و هه‌لگه‌رانه‌وه‌ی حه‌ته‌م

و ئە‌و که‌سانه‌ی له‌به‌حهره‌ین له‌ده‌وری کۆبوونه‌وه

ئه‌بوجه‌غه‌ر ده‌لیت: به‌سه‌ره‌اتی هه‌لگه‌رانه‌وه‌ی ئە‌و ده‌سته له‌خه‌لکانی به‌حهره‌ین به‌پێی گێرانه‌وه‌ی یه‌عقوب کوڤی ئی‌براهیم به‌مشێوه‌یه: عه‌لا کوڤی حه‌زه‌می رووی کرده به‌حهره‌ین. پێغه‌مبه‌ر(د.خ) و مونزه‌ر کوڤی ساوی له‌یه‌که مانگدا نه‌خۆش که‌وتوون و مونزه‌ر ماوه‌یه‌کی که‌م دوا‌ی مردنی پێغه‌مبه‌ر(د.خ)، مرد و خه‌لکی به‌حهره‌ین له‌دین هه‌لگه‌رانه‌وه به‌لام تاییه‌فه‌ی عه‌بدقه‌یس له‌سه‌ر باوه‌رپه‌که‌ی خۆیان پێداگریان کرد و تاییه‌فه‌ی به‌کر له‌ئیسلا‌م په‌شیمان بوونه‌وه. ئە‌و که‌سه‌ی ریگه‌ی ئە‌دا تاییه‌فه‌ی عه‌بدقه‌یس له‌ئیسلا‌م په‌شیمان بینه‌وه، جارود بوو.

حه‌سه‌ن کوڤی ئە‌بی حه‌سه‌ن ده‌لیت: جارود رۆشته لای پێغه‌مبه‌ر(د.خ). پێغه‌مبه‌ر(د.خ) پێی فه‌رموو: ئە‌ی جارود باوه‌ر بینه.

وتی: ئیستا دینی خۆم هه‌یه.

پێغه‌مبه‌ر(د.خ) فه‌رموو: دینه‌که‌ی تو هه‌یج نییه و راست نییه.

جارود وتی: ئە‌گه‌ر باوه‌ر بێنم ئە‌نجامی باوه‌ره‌یتانی من له‌ئه‌ستۆی تو داییت؟

پێغه‌مبه‌ر(د.خ) فه‌رموو: به‌لی.

جارود باوه‌ری هه‌ینا و له‌مه‌دینه مایه‌وه. زانستی دین فیر بوو و کاتی‌ک مه‌به‌ستی

رۆشته‌نی کرد، وتی: ئە‌ی پێغه‌مبه‌ر(د.خ)، چوارپێیه‌که‌م ده‌ست ده‌که‌ویت بۆ ئە‌وه‌ی بۆ دیاری خۆم بگه‌رێمه‌وه؟

فهرمووی: ئەی جاروود، نیمه.

جاروود وتی: دەتوانین لەرێگە چوارپیی بەره‌لاکان هەلبگرین؟

فهرمووی: ئاگرێکی سووتینەرە، لێی نزیك نەبیتەوه.

كاتێك جاروود بۆ لای خەلكەكەى خۆى گه‌رایه‌وه، پینشنیاری ئیسلامی پیکردن و هه‌مووان به‌پینشنیاره‌که‌ی رازی بوون. زۆری نه‌خایاند، پینغه‌مبه‌ر (د.خ) کۆچی دوای کرد و مناله‌کانی عه‌بدقه‌یس و تیان: ئەگەر محهمهد پینغه‌مبه‌ری خوا ده‌بوو، نه‌ده‌مرد. له‌دین هه‌لگه‌رانه‌وه و کاتێك جاروود له‌مه‌به‌ستی خەلكەكەى ئاگادار بوویه‌وه، کەسی نارد و خەلكانی کۆکرده‌وه. قسه‌ی له‌گه‌ل کردن و وتی: ئەى مناله‌کانی عه‌بدقه‌یس، شتیك ده‌پرسم، ئەگەر ده‌زانن وه‌لام بده‌نه‌وه و ئەگەر نازانن هه‌یچ مه‌لێن.

وتیان: بپرسه.

وتی: ده‌زانن، خواوه‌ند له‌کۆندا پینغه‌مبه‌ری ره‌وانه‌ کردوه؟

وتیان: به‌لێ.

وتی: ده‌زانن یا بینیوتانه؟

وتیان: نا، ده‌زانن.

وتی: پینغه‌مبه‌رانی کۆن چییان به‌سه‌ر هاتوه؟

وتیان: هه‌موویان مردوون.

وتی: محهمهدیش وه‌ك پینغه‌مبه‌ره‌ کۆنه‌کان مرد. شایه‌تی ده‌دم خوایه‌ك جگه

له‌خوای تاقانه‌ نییه و محهمهد به‌نده و نێردراوی خوا و سالار و سه‌رکرده‌ی ئیمه‌یه.

خه‌لك و تیان: ئیمه‌یش شایه‌تی ده‌دین خوایه‌ك جگه له‌خوای تاقانه‌ نییه و محهمهد

به‌نده و نێردراوی نه‌وه.

مناله‌کانی عه‌بدقه‌یس ئیسلامی خۆیان پاراست و هه‌یچ کارێکیان نه‌کرد. کەس کاری

به‌وان نه‌بوو و خەلكەكەى دیکه‌ی ره‌بیعه‌یان له‌گه‌ل مونزه‌ر و موسولمانان به‌ته‌نیا

جینیه‌شت. مونزه‌ر تا دواین ساته‌کانی ژیان سه‌رقالی کاری نه‌وان بوو. کاتێك مرد،

هاوه‌لانی نه‌ویان له‌دوجا گه‌مارۆدا و عه‌لا نه‌وانی رزگار کرد.

ئهبوجه‌عفه‌ر ده‌لیت: به‌لام گێرانه‌وه‌ی کورپی ئیسحاق سه‌باره‌ت به‌م رووداوه

به‌مشیه‌وه: کاتێك خالد کورپی وه‌لید له‌یه‌مامه‌ ته‌واو بوو، نه‌بویه‌کر عه‌لا کورپی

حه‌ززه‌می ره‌وانه‌ کرد. عه‌لا ئه‌و کەسه‌یه‌ پینغه‌مبه‌ر (د.خ) نه‌وی بۆ لای مونزه‌ر کورپی

ساوی نارد و لیپرسراوی پیغه‌مبەر(د.خ) بوو. لەوی مایه‌وه و دواي مردنی پیغه‌مبەر(د.خ)، مونزەر کوپری ساوی له‌به‌حره‌ین مرد. لەو کاتەدا عەمرۆ کوپری عاس له‌ عەممان و بە‌دیاری مونزەر کوپری ساوی گوزەری کرد. ئەو لەسەرە مەرگ لە‌عەمرۆی پرسی، پیغه‌مبەر(د.خ) بو پیاوی موسولمان لە‌کاتی مەرگ چەندە‌ی لە‌مائی ئەو دەست‌نیشان دەکرد؟

عەمرۆ کوپری عاس وتی: یەک لە‌سەر سیی سامانە‌کە‌ی تاییه‌ت بوو بە‌خۆی.

مونزەر وتی: بە‌پروای تۆ بە‌یه‌ک لە‌سەر سیی سامانە‌کە‌م چی بکە‌م؟

عەمرۆ دە‌لیت: پی‌م وت: یەک لە‌سەر سیی لە‌ناو کە‌س و کارە‌کە‌ی خۆت دابە‌ش بکە و ئە‌گەر دە‌خوازیت وە‌قفی بکە تا دواي خۆت بۆ کە‌سان ب‌م‌ینیتە‌وه.

وتی: حە‌ز ناکە‌م ماله‌کە‌م وە‌قف و یاساغ بکە‌م، هاوشی‌وه‌ی ئە‌و ناژە‌لانی لە‌روژگاری جاهلییه‌ت یاساغ دە‌کران، دابە‌شی بکە و بی‌ده‌ بە‌و‌کە‌سانە‌ی خۆم دە‌و‌یت تا بە‌د‌خوازی خۆیان خە‌رجی بکە‌ن.

دە‌لیت: عەمرۆ هە‌میشە بە‌ریزە‌وه و تە‌کانی ئە‌وی دە‌گ‌پ‌رایه‌وه.

خە‌لکانی رە‌بیعه له‌به‌حره‌ین هاوشی‌وه‌ی عەرە‌به‌کانی دیکە هە‌نگە‌رانه‌وه جگە له‌جارود کوپری عەمرۆ کوپری حە‌نش و خە‌لکە‌کە‌ی. جارود کاتی‌ک لە‌مردنی پیغه‌مبەر(د.خ) ناگادار بوویه‌وه، قە‌سە‌ی بۆ خە‌لکان کرد و وتی: شایه‌تی دە‌ده‌م خوايه‌ک جگە له‌خواي تاقانە بوونی نییه و محە‌مه‌د بە‌نده و نێ‌ردراوی ئە‌وه و هەرکە‌س ئە‌م وتیه دووباره نە‌کاتە‌وه، بە‌کافری دە‌زانم.

بە‌لام خە‌لکانی رە‌بیعه له‌به‌حره‌ین کۆبوونه‌وه و لە‌دین هە‌نگە‌رانه‌وه و وتیان: دووباره پاشایه‌تی بۆ مناله‌کانی مونزەر دە‌گ‌پ‌نینه‌وه. مونزەر کوپری نە‌عمان کوپری مونزەریان وە‌ک پاشا هە‌لب‌ژارد. نازناوه‌کە‌ی غرور بوو. کاتی‌ک باوهری هینا و خە‌لکانیش باوهریان هینا و بە‌شمشیر بە‌سەر ئە‌واندا سەرکە‌وتبوو، وتبووی: من غرور نیم بە‌لکو مە‌غرورم.

عومە‌یر کوپری فلائی عە‌بدی دە‌لیت: کاتی‌ک پیغه‌مبەر(د.خ) کۆچی دوايي کرد، حە‌تە‌م کوپری زە‌بیعه‌ی قە‌یسی لە‌گە‌ڵ دە‌سته‌یه‌ک لە‌مناله‌کانی بە‌کر کوپری وائل کە‌هاوشی‌وه‌ی خۆی لە‌دین هە‌نگە‌ر‌ابوونه‌وه و ئە‌وانە‌ی هەر لە‌سەرە‌تاوه باوهریان نە‌هینابوو، بە‌ری‌کە‌وت و لە‌قە‌تیف و حوجر نیشته‌جی بوون. خە‌لکانی خە‌ت و زە‌ت و سە‌یابجە‌ی نیشته‌جی ئە‌و ناوچه‌ی فریودا و کە‌سانیک‌ی بۆ دارین نارد و شوینی کە‌وتن و گە‌مارۆی خسته سەر خە‌لکانی عە‌بدقه‌یس کە‌نە‌یاری بوون و هاوکاری مونزەر و موسولمانە‌کانیان

دەکرد. کەسی بۆ لای غرور کۆپی سوهید برای نەعمان کۆپی موزەر نارد و ئەوی بۆ جەواسا پەوانە کرد و وتی: خۆراگری بکە چونکە ئەگەر سەرکەوتن بە دەست یینم هاوشیووی موزەر دەبیتە پاشای حیرە. هەرۆها کەسانیکى بۆ جەواسا نارد و گەمارۆی خستەسەر. گەمارۆکە دەریژەى کیشا. لەناو موسولمانە گەمارۆدراوەکان، موسولمانیکى خۆپاریز دەبینرا بەناوی عەبدوللە کۆپی حەزف لەمنالەکانى بەکر کۆپی کەلاب. خۆی و گەمارۆدراوەکان برسێیەتى تەنگى پى هەلچنى و زۆرى نەماووی هەموویان بمرن. عەبدوللە کۆپی حەزف لەمبارەو هۆنراویەکی هۆنییەو کەناوەرۆکەکی بەمشێوێه:

((ئەبۆبەکر و هەموو جوامێرەکانى مەدینە ئاگادار بکەنەو))

ئایا لەبارودۆخی ئەو خەلکەى لەجەواسا گەمارۆ دراوان، ئاگادارن

خوێنیان لەدۆلەکاندا پزّاوه

و هاوشیووی تیشکی هەتاو بەرچاوی بینەران دەکەوێت

ئێمە پشت بەرەحمان دەبەستین

و شیاوە خۆراگر بین.

مەنجاو راشد دەلیت: ئەبۆبەکر عەلا کۆپی حەزەمى بۆ شەرى هەلگەراوەکانى بەحرەین نارد، کاتیك لەیەمامە نزیک کەوتەو، سەمامە کۆپی ئەسال لەگەل موسولمانەکانى منالەکانى حەنیفە لەمنالەکانى سەحیم و خەلکى گوندەکان لەتیرەکانى دیکەى منالەکانى حەنیفە پەیوەستیان بوون. ئەو پیاویکی دوودل بوو. عیكرەمە بەرەو عەممان و مەهرە بەرێکەوتبوو. فەرمانى بەشورەحجیل دابوو لەشویئەکەى خۆی بمینیتەو. لەویوێه رووی کردە دوومە و لەگەل عەمرۆ کۆپی عاس لەگەل هەلگەراوەکانى قوزاعە شەریان کرد.

دەلیت: عەمرۆ کۆپی عاس رووبەرۆی سەعد وەیلی بوویەرە و عیكرەمە بۆ رووبەرۆ بوونەوێه منالەکانى کەلب نارد. کاتیك لەئێمە نزیک کەوتەو کە لەسەرەوێ سەرزەمینەکەبووین. هەموو سوارەکانى هۆزى رەباب و عەمرۆ کۆپی تەمیم ئەویان بەجییهیشت. لەگەل ئەو نزیک بوونەو بەلام هۆزى منالەکانى حەنزەلە دوودل بوون. مالک کۆپی نەویرە لەبەتاج و دەستەیهکی لەگەلدا بوو و لەگەل ئێمەدا چەندین جار شەرى کرد. وەکیع کۆپی مالک لەقەرعا و دەستەیهکی لەگەلدا بوو و شەرى لەگەل

تایەفەى عەمرۆ دەکرد. ھۆزى سەعد كۆپى زەيد مەنات دوو دەستە بوون: تایەفەى عەوف و ئەبنا شوینکەوتەکانى زەبەرقان كۆپى بەدر و لەئىسلام پەشىمان نەبوونەوہ و بەرگریان لیکرد و تایەفەى موقاع و بەتوون بى جوولە چاوەپروانى بارودۆخیان دەکرد جگە لەقەیس كۆپى عاسم چوونکە کاتیک زەبەرقان كۆپى بەدر زەکاتى عەوف و ئەبنای بۆ مەدینە برد، ئەو زەکاتەى كۆى کردبوویەوہ، لەنیوان خەلکانى موقاعیس و بەتوون دابەشى کرد. کاتیک قەیس كۆپى عاسم بینى تایەفەى رەباب و عەمرۆ پەیوہستى عەلا بوون، لەکردهوہى خۆى پەشىمان بوویەوہ و بەشیک لەزەکاتەکەى بۆ عەلا كۆپى حەزەمى برد. عەلا ریزی گرت. لەخەلکەى عەمرۆ كۆپى سەعد، بەئەندازەى سوپاکەى عەلا، پەیوہستى سوپاکەى عەلا بوون. ئیمەى لەریگەى دەھناوہ برد و کاتیک گەیشتینە ناوہراستى دەھنا، حەنانات و عەرافات لەچەپ و راستى ئیمەدا بوون. خواوہند مەبەستى ئەوہى کرد مۆجیزە و تواناکانى خۆیمان نیشان بەدات. عەلا دابەزى و فەرمانى بەخەلکاندا دابەزن. لەتاریكى شەو وشترەکان رایان کرد. نە وشتر نەخپوہت نەتویشوومان بۆ نەمایەوہ. بارى وشترەکان لەناو ریخەلانەکەدا بلاو بوویەوہ. ھیشتا بارەکان نەکراوونەوہ. خەمبار و دلتنەنگ بووین و وەسیەتمان دەکرد. جارچى عەلا جاریدا: کۆببنەوہ. کاتیک کۆبووینەوہ، وتى: بۆ واتان لىھاتووە و ترساون؟

وتیان: سەرکۆنەمان مەکە چوونکە کاتیک بەیانى ھەتاو ھەلبیئت، ھەمووان لەناو دەچین.

وتى: ئەى خەلکینە مەترسن، مەگەر موسولمان نین؟ مەگەر بەریگەى خوادا ناپۆن؟ مەگەر ھاوہلانى خوا نین؟

وتیان: بەلى.

وتى: کەواتە بزائن خواوہند کەسانى وەك ئیوہ ھىچ کات پشستگوى ناخات. بۆ بەیانى، بانگى نوژیان فەرموو، عەلا پيشنوژی بۆ کردین. دەستەبەکمان دەستنوژیان بوو و دەستەبەک (تەبەموم) مان کرد. کاتیک نوژی خویند، کەوتە سەرچۆک و خەلکانیش بەھەمان شیوہ، دۇعايان کرد و لەرووناكى تیشكى ھەتاو، تراویلکەبەک درەوشایەوہ. عەلاى سەیرى خەلکان کرد و وتى: کەسێک بىروات بزانیئت ئەوہ چییە؟

کەسێک پۆشت و گەرایەوہ، وتى: تراویلکەبە. عەلا و خەلکان سەرقالى پارانەوہ و دۇعا کردن بوون. دووبارە تراویلکەبەک

درەوشايەو، دواى ئەوھى جارىكى دىكە تراوئىلكە درەوشايەو. كەسىك پۇشت و وتى: ناو.

علا لەگەل خەلکان ھەستا. بەرەو ناوگە پۇشتىن. خواردمانەو و خۇمان شۇرد، كاتىك دنيا بەتەواوى رووناك بوويەو، وشترەكانمان گەپرانەو. ھەركەسىك بارەكەى خۇى ھەلگرت. ھىچ شتىك كەم نەبوو، خۇمان و وشترەكان ئاومان خوارد و بەرىكەوتىن. دەلىت: باوكى ھورەيرە ھاورىى من بوو. كاتىك پۇشتىن، وتى: شوئىنى ناوگە دەزانى؟

وتم: باشت لەھەموو عەرەبەكان شارەزاي ئەم سەرزەمىنەم.

وتى: با پىكەو تا لاي ناوگە برۆين.

دەلىت: پۇشتىن بەلام نەكانىيەك بوونى بوو نەشوئەوارىك لەناو دەبىنرا. پىم و تم: ئەگەر كانىيەكە ون نەدەبوو، دەموت ئىرە شوئەكەيەتى، پىشتەر ھەركىز ناوم لىرە نەبىنيو.

لەم كاتەدا دەفرىك ئاوم بىنى، باوكى ھورەيرە پىنى و تم: ئەى باوكى سەھم، سوئند بەخوا ئىرە ھەمان شوئە و بۇ ئەم دەفرە گەپرامەو. دەفرەكەى خۇم پىركردبوو و لاي كانىيەكە بەجىم ھىشت.

دەلىت: ئەمە يەكەك لەبەخششەكانى خواوئند و مۇجىزەكانى ئەو بوو.

سپاسى خوامان كرد و بەرىكەوتىن تا گەيشتىنە ھىجر. دەلىت: علا كەسى بۇ لاي جارود و كەسىكى دىكە نارد تا لەگەل خەلكى عەبدقەيس لەناوچەى خۇيان روويەرووى ھەتەم رىز بىبەستن. ھەموو موسولمانەكان لەدەورى علا كۆبوونەو. موسولمانان و ناباوەپان خەندەكيان لىدا و رۇژەكان شەپريان دەكرد و ئىواران دەگەپرانەو شوئەكانى خۇيان. يەك مانگ بەمشىوئە تىپەرى. شەوئىك موسولمانان لەئوردوگای ناباوەپرانەو دەنگە دەنگ و قەرەبالغىيان بىست.

علا وتى: كى دەتوانئىت ھەوالمان بۇ بىئىت؟

عەبدوللە كوپرى ھەزف كە داىكى لەتايەفەى منالەكانى عىجل بوو، وتى: من ھەوالتان بو دىنم.

ئەمەى وت و پۇشت و كاتىك لەخەندەكى دوژمن نرىك كەوتەو، ئەويان گرت و وتیان: كىئىت؟ ناوى خۇى وت و بانگى ئەبجەرى كرد. ئەبجەر كوپرى بوجەير ھات و

ئەوی ناسییەوه، وتی: چیت دەویت؟

وتی: رینگە مەدە لەناوبچم، کاتیك سوپای عیجل و تیم اللات و قەیس و كەسانی تر لەدەوری منن، بۆ بكوژم، ئیوه لیڤه بن و ببمە گالتهجاری دەستی كەسانی دیکه.

بوجهیر ئەوی رزگار کرد و وتی: سویند بەخوا خوشكەزایەکی خراپیت.

عەبدولله وتی: واز لەو قسە بیئە و خواردنم بۆ بیئە، خەریكە لەبرسانا دەمرم. بوجهیر خواردنی پێدا، وتی: تۆیشوو و چوارپیم پی بده تا بپۆم بەدوای کاری خۆمدا. لەگەڵ كەسیك قسەی دەکرد، مەستی شەراب بوو. بوجهیر ئەو کارەي کرد و وشترەكەي خۆی پێدا و ئەوی پەراندەوه.

عەبدولله كۆپی حەزف بۆ ئوردوگای موسولمانان گەپرایەوه و ناگاداری کردنەوه، ناباوهپان هەموویان سەرخۆشن. موسولمانان هیرشیان کردە سەر ئوردوگاکیان و شمشیریان لەناو ئەواندا سووراند. ناباوهپان بۆ هەلاتن روویان لەخەندەكە کرد و دەستەیهکیان لەناوچوون. دەستەیهکیان رزگاریان بوو. دەستەیهکیان سەرسوپما كۆژان یا ئەسیر کران. موسولمانان دەستیان بەسەر كەل و پەلەکانی ناو ئوردوگاكدە گرت. هەلاتووان تەنیا سیلاح و جل و بەرگیان لەگەڵ خۆیان برد. ئەبجەر یەكێك بوو لەهەلاتووان، حەتەم سەرسوپماو بەرهو ئەسپەكەي رۆشت تا سوار بیئت. موسولمانان لەناو ئوردوگاكدە بوون. ویستی سوار ئەسپەكەي بیئت، نەیتوانی. عەفیف كۆپی مونتزەری تەمیمی لای ئەو تیپەری و داوای هاوکاری کرد، دەیوت: كەسیك لەمنالەکانی قەیس لیڤه نییە هاوکاری من بکات.

کاتیك هاواری کرد، عەفیف دەنگی ئەوی ناسییەوه و وتی: قاچت بده بەمن تاسوارت كەم. کاتیك حەتەم قاچی خۆی پێدا، بەشمشیر لییدا و قاچی لەپرانییەوه قرتاند و بەرەلای کرد.

حەتەم وتی: رزگارم كە.

عەفیف وتی: دەخوایم نەمریت بۆ ئەوهی بەنازارهوه بمریت.

ژمارەیهك لەهاولانی عەفیف ئەو شەوه كۆژان. حەتەم لەشوینكەیدا كەوتبوو، هەركەس لەموسولمانان لای ئەو تیپەپەری، دەیوت: دەخوایم حەتەم بكوژیت. ئەم قسەي بەكەسانیک دەوت كەئەویان نەدەناسی. قەیس كۆپی عاسم لای ئەو تیپەری و کاتیك ئەم قسەي حەتەمی بیست، رۆشت و خۆینی رشت. کاتیك بیینی قاچی قرتاوه، وتی: ئەگەر دەمزانی، نەمدەكوشت.

کاتیک موسولمانان دەستیان بەسەر خەندەکی دوژمندا گرت، شوین هەلاتووان کەوتن. قەیس کوپری عاسم خۆی بەئەبجەر گەیاند بەلام ئەسپەکە ی ئەبجەر لەئەسپەکە ی ئەو تیزپەرەوتر بوو. قەیس چونکە دەترسا لێی دوور بکەوێتەوه، زەرەبەیکە لەقاچی دا و دەماری قاچی قرتاند. بەلام مایەوه و شەل بوو.

عەفیف کوپری مونزەر غروور کوپری سوویدی ئەسیر کرد. تاپەفە ی رەباب سەبارەت بەو قەسەیان لەگەڵ عەفیف کرد چونکە باوکی غروور خوشکەزای تیم بوو. ویستیان پەنای پێیدات، عەفیف بەعەلا کوپری حەزەمی وت: پەنام بەم کەسە داوه.

عەلا وتی: کێیە؟

وتی: غروور.

عەلا وتی: تۆ ئەم خەڵکەت مەغروور کردووه؟

وتی: ئە ی پاشا، من کەس مەغروور ناکەم، خۆم مەغروورم.

عەلا وتی: باوەر بێنە. غروور باوەری هینا و لەهێجر مایەوه. غروور ناوی بوو نەک نازناو.

عەفیف، مونزەر کوپری سووید کوپری مونزەری کوشت.

بەرەبەیان عەلا تالانییەکانی دابەش کرد. ئەوکەسانە ی بویرانە جەنگابوون وەک عەفیف کوپری مونزەر و قەیس کوپری عاسم و سەمامە کوپری ئەسال، جل و بەرگی گرانبای پێبەخشین. سەمامە جل و بەرگیکی رەش نەخشینراو کەحەتەم شانازی پێوه دەکرد، یا چەند دەستەیکە جل و بەرگی دیکە ی کرێیەوه.

زۆرە ی هەلاتووان روویان لەدارین کرد و بەکەشتی خۆیان گەیانده ئەو سەرزمینە. دەستەیکە دیکەیان بۆ لای خەڵکەکە ی خۆیان گەرانەوه. عەلا کوپری حەزەمی بۆ ئەو دەستە لەخەڵکانی بەکر کوپری وائل کەباوەری خۆیان پاراستبوو، سەبارەت بەوان نامە ی نووسی و کەسی بۆ لای عوتەیبە کوپری ئەهاس و عامر کوپری عەبدئەسوود نارد تا شوین هەنگەرپراوەکان بکەون و فەرمانی بەموسەممەدا پشتیوان و هاوکاری ئەوان بێت. کەسی بۆ لای خەسەفی تیمی و موسەنا کوپری حارسە ی شەبیانی نارد و رینگەیان لەهەنگەرپراوەکان بەست. دەستەیکەیان دووبارە باوەریان هینایەوه و دەستەیکەیان رازی نەبوون و پێداگرییان لەسەر کوفر و ناباوەری کرد. رینگەیان بەوان ئەدا و گەرانەوه بۆ شوینەکانی خۆیان. بەکەشتی روویان لەدارین کرد و خواوەند

ئەوانى لەو سەرزەمىنە كۆكردەوه.

عەلا لەئوردووكاى ناباوەران ماىەوه تا وەلامى نامەكانى لەخەلكانى بەكر كوپى وائل بۆ ھاتەوه. زانى ھاوكارى و پىشتىوانى دىنى خويان كردووه. كاتىك ھەوالەكان بەدلىخوزاى دل و دنيا بوو لەپىشت سەرىيەوه زيان بەخەلكانى بەحرەين ناگات، فەرمانى بەخەلكاندا بەرەو دارىن بەرىكەون. ئەوانى كۆكردەوه و وتارىكى پىشكەش كردن، وتى: خواوەند ئەحزاب و شەيتانەكان و ھەلاتووانى لەدەريا كۆكردۆتەوه و لەوشكانى مۆجىزەكانى خۆى نىشانى ئىوھەدا، دەريائىش بەھەمان شىوھ دەبىت.

ھىرش بکەنە سەر دوژمن و دەريا بېرن چونكە خواوەند ئەوانى كۆكردۆتەوه. وتیان: ئەو كارە دەكەين و دواى ئەوھى لەبەلەكەى دەھنا رزگارمان بوو، چىتر لەھىچ ناترسىن.

عەلا بەرىكەوت و خەلكەكەى بەرىكەوتن. كاتىك گەيشتنە كەنارەكانى دەريا، سوار وپىادە لەدەرياياندا، دۆعايان دەكرد. دۆعاكەيان ئەمە بوو:

((يا ارحم الراحمين، يا كريم، يا حلیم، يا احد، يا صمد، يا حى، يا محىى الموتى، يا حى يا قيوم، لا اله الا انت يا ربنا)) بەفەرمانى خواوەند ھەموويان لەئاو پەرىنەوه وەك بلىى لەسەر زەوييەكى پان و بەرىن رىگە دەبېرن. ئاوەكە تا سەرىپى و شترەكانى دەگرت لەكاتىكدا لەكەنارەكانەوه تا دارىن بۆ كەشتىيەكان رىگەى يەك و شەو رۆژ بوو!!!!

كاتىك گەيشتنە دارىن، رووبەرووى دوژمن بوونەوه و شەرىكى قورسيان دەستپىكرد. كەس لەوان نەماىەوه و ژن و منالەكانى دوژمنيان ئەسیر كرد و سامانەكانيان ھىنا. بەشى سوار لەتالانىيەكان شەش ھەزار و پىادەكان دوو ھەزار بوو. كاتىك لەشەر تەواو بوون، لەھەمان رىگەى ھاتنەوه، گەرانەوه. عەفیف كوپى مونزەر لەمبارەوه ھۆنراوہىيەكى ھەيە بەم ناوہرۆكە:

((مەگەر نەتبىنى خواوەند دەريای دەستەمۆكرد

بەلایەكى گەرەوى بەسەر كافرەكاندا ھىنا

لەخواى دەريا پاراينەوه

و ئەو پىشھاتىك و مۆجىزەيەكى سەيرى نىشانداين

سەرسوپھىنەرتەر لەوھى پىشيانى رابردووانى دابوو.))

كاتىك عەلا بۆ بەحرەين گەرايەوه و دەسەلات و ھىزى ئىسلام زياد و گەشەى كرد و موسولمانان پىنگە و شكۆ و ناباوەران لاواز و ريسوا بوون، پەروپاگەندەى ناراستيان بلأو

كردهوه و وتیان: مەفروق شەیبان و تەغەلب و نەمرى كۆكردۆتەوه.
 موسولمانەكان وتیان: خەلكانى لەھازىم رىگەیان لىدەگرن.
 لەو كاتەدا تايەفەى لەھازىم خوازىارى ھاوكارى كردنى عەلا بوون.
 عەبدوللە كوڤى حەزف سەبارەت بەپروپاگەندەى خەلكان ھۆنراوہىەكى ھۆنىيەوہ بەم
 ناوہرۆكە:

((ئىمە لەمەفروق و بنەمالەكەى مەترسىنن

ئەگەر ھىرش بكا تە سەر ئىمە، بەلاکەى حەتەمى بەسەردىت

تايەفەى بەكر ھەرچەندە زۆر بن

لەرىزى ئەو كەسانەن كەدەرۆنە جەھەننەم.))

دەئىت: عەلا لەگەل خەلكان گەرايەوہ جگە لەوكەسانەى دەيانويست لەوى نىشتەجى
 بىن. ئىمە لەگەل سەمامە كوڤى ئەسال ھا تىن تا گەيشتىنە ناوہكەى قەيس كوڤى
 سەعلەبە. سەمامەيان بىنى جل و بەرگى نەخشىنراوى لەبەردابوو. كەسىكىان نارد و
 وتیان: لىنى پىرسە ئەو جل و بەرگەى لەكوپوہ ھىناوہ، ئايا ئەو حەتەمى كوشتوہ
 ياكەسىكى دىكە؟

كاتىك ئەو پياوہ گەرايەوہ و سەبارەت بەجل و بەرگ و حەتەم پىرسىارى كرد، وەلامى
 دايەوہ: وەك تالانى وەرمگرتوہ.

وتى: ئايا تۆ حەتەمت كوشت؟

وتى: نە، بەلام حەزم دەكرد بىكوژم.

وتى: ئەى بۆ ئەم جلا نەى ئەو بەرتۆ كوتوہ؟

وتى: پىم وتىت تالانىيە.

ئەو پياوہ گەرايەوہ و خەلكەكەى لەوہلامى سەمامە ئاگادار كردهوہ. لەدەورى

كۆبوونەوہ و سەمامە پىرسى چىتان دەوئت؟

وتیان: تۆ حەتەمت كوشتوہ.

وتى: درۆ دەكەن من نەمكوشتوہ، ئەم جل و بەرگە تالانىيە.

وتیان: ئەوت كوشتوہ و جەلكانى ئەوت وەك تالانى ھەلگرتوہ.

وتى: ئەم جلا نەى لەبەردا نەبوو، جەلكان لەشويئى مانەوہى ئەو دانراوو.

وتیان: درۆ دەكەيت و خوئىيان رشت.

دەلێت: راهیبیک لەهیجر لەگەڵ موسوڵمانان بوو و کوژرا.

وتیان: ھۆکاری موسوڵمانی تۆ چییە؟

وتی: سێ شت چوونکە دەترسام ئەگەر دواى روودانى ئەوان باوەر نەهێنم، خواوەند دەمسرپێتەو: ئەو کانییەى لەریخەلان دەرکەوت و کرانەوہى رینگە لەدەریا وئەو دۆعای لە کاتى بەرەبەیان لەئوردووگای موسوڵمانان بیستم.

وتیان: دۆعاکەى چى بوو؟

وتی: ((اللهم انت الرحمان الرحيم، لا اله غيرك و البديع ليس قبلك شيئى، و الدائم غير الغافل، و الحى الذى لا يموت و خالق ما يرى و ما لا يرى، و كل يوم انت فى شأن و علمت اللهم كل شينى بغير تعلم.

واتاکەى: خواوەندا، تۆ بەخشندە و مێھرەبانى و جگە لەتۆ خوايەك نيبە، داھینەرى وپێش تۆ ھیچ نەبوو، پایەداریت و بى ناگا ناییت، زیندوویت و ھیچ کات نامریت، ئافرینەرى بینراو و نەبینراوەکان و ھەر رۆژ لەپینگەھەكى دیکەدايت، ھەموو شتیک بى فیر بوون دەزانى.))

کاتیك ئەمانەم بینى و ئەم دۆعایەم بیست، زانیم ھۆکاری ھاوکاری کردنى فریشتەکان بۆ ئەم خەلکە نەوہیە کەھاوکاری دینەکەى خوا دەکەن.

ھاوہلانى پینغەمبەر(د.خ) دواتر ھەوائى ئەم پیاوہیان بیست.

عەلا لەنامەيەك بۆ ئەبوبەكرى نووسى:

((خواوەند لەدەھنا کانییەكى پى بەخشین، کەنارەکانى نەدەبینران و دواى خەم و رەنج، وانە و مۆجیزەكى نیشانداین تا سپاسى بکەین و بەردەوام ناوى لەسەر زمانمان بێت، لەخوا بپارێزەوہ و بۆ سوپا و شەرکەرانى دین داواى ھاوکاری بکە.))

ئەبوبەكر لەخوا پارایەوہ و وتى: عەرەبەکان کاتیك باسى سەرزەمینی خویان دەکرد دەیانوت کە لەلوقمان سەبارەت بەدۆلى دەھنا پرسىاریان کرد نایا لەوى چال ھەلکەنن یا نە؟ لوقمان رینگەى لیگرتبوون و وتبووى: تەنافى سەتل لەوى کاریگەرى ناییت و کانییەکان دەرناکەوێت. بەسەرھاتى ئەم کانییە لەمۆجیزە گەرەکانە و ھاوشیوہى ئەمەم لەناو نۆمەتەکانى دیکە نەبیستووہ. خواوەندا شوینەوارى محەممەد لەناو ئیمەدا بەزیندووى بەیئەپرەوہ.

عەلا شەرى خەندەك و شکستی ناباوەران و کوژرانى حەتەم بەدەستى زەید و

موسەممەعی بۆ ئەبویەکر نووسی:

((خواوەند ناوژی دوژمنانی ئێمەیی بەهۆی شەرابەوێ لەناو برد و ریز و هیزی ئەوانی شکاند. هێرشیان کردە سەر خەندەکەکیان و بینیمان هەموویان سەرخۆشن، ئەوانمان کوشت. جگە لە دەستەبەکی کەم کەرزگاریان بوو حەتەم کوژرا.

ئەبویەکر لەو لāmدا نووسی:

ئەگەر لە منالەکانی شەبیان کوپی سەعلەبە شتیک بیست کەوتەیی پرۆیاگەندە چیبەکانی پشتراست کردەو، سوپایەکی بۆ لەناو بردنی ئەوان پەوانە بکە تا بلاوی لیبکەن و هیچ کات کۆنەبنەو و پرۆیاگەندە دروست نەبیت.

هەنگەرانی هەوی خەلکانی عەممان و مەهره و یەمەن

ئەبوجەعفر دەنیت: لە مێژووی شەری ئەوان لەگەڵ موسولمانەکان گێرانیەکان جیاوازه. لەگێرانی هەوی محەممەد کوپی ئیسحاق هاتوو: گرتنی یەمامە و بەحرەین و پەوانە کردنی سوپا بۆ شام لە سالی دوانزە یەمی کۆچ رویدا.

بەلام لەگێرانی هەوی باوکی حەسەنی مەداینی لە شارەزایانی مێژووی شام و عێراق هاتوو: هەموو سەرکەوتن و شەرەکان دژی هەنگەرانی هەکان لەسەر دەستی خالید کوپی وەلید و کەسانی دیکە لە سالی یانزە یەم روویاندا جگە لە رووداوی رەبیعە کوپی بوجەیر کە لە سالی سیانزە یەم کۆچ رویدا.

داستانی رەبیعە کوپی بوجەیری تەغەلبی بەمشێوێه: کاتیکی خالید کوپی وەلید لە مەسیخ و حەسید بوو، رەبیعە لەگەڵ دەستەبەکی لە هەنگەرانی هەکان شۆرشی کرد. خالید شەر و ئەسیر و تالانی زۆری دەستکەوت. کچەکانی رەبیعە لەناو ئەسیرەکاندا بوون. هەموویانی بۆ لای ئەبویەکر نارد. کچی رەبیعە بوو بەهاوسەری عەلی کوپی ئەبی تالیب.

بەسەرھاتی عەممان بەوشێوێه لەگێرانی هەوی کوپی موحەیریز باسی کراو: لەقیت کوپی مالکی ئەزەدی ناسراو بەزو ئەلتاج لە عەممان پێگەیی بە دەست هێنا بوو. لەرۆژگاری جاھلییەت بەجولەندی ناویان دەبرد. بانگەشەیی ئەو هاوشێوێ بانگەشەیی پێغەمبەران و دواي مەرگی پێغەمبەر (د.خ)، هەنگەرانی هەو و دەستی بەسەر عەمماندا گرت. جەیفەر و عوبادی بۆ کیو و دەریاکان دوورخستەو. جەیفەر کەسی بۆ لای ئەبویەکر نارد و

لەروداوێه‌کان ئاگاداری کردووه‌و داوای هاوکاری و پشتیوانی کرد. ئەبۆبەکر، حوزەیفە کوپری موحسینی غەلفانی لەهۆزی حەمیر لەگەڵ عەرەفجەیی بارقی ئەزدی بۆ هاوکاری ئەو پەوانە کرد. حوزەیفە لێپرسراوی عەممان و عەرەفجە لێپرسراوی مەهره بوو. بڕیارباند کاتیکی پێکەوه، بەهاوکاری یەک دژی دوژمنه‌که‌یان بجه‌نگن و سەرته‌ له‌عه‌ممانه‌وه‌ ده‌ستپێکەن. حوزەیفە له‌سنوره‌که‌ی خۆی سەرکرده‌ و عەرەفجە فەرمانه‌کانی ئەنجام بدات و عەرەفجە له‌سنوری خۆی سەرکرده‌ و حوزەیفە فەرمانه‌کانی ئەنجام بدات. پێکەوه‌ پ‌و‌شتن و بڕیارباند بەخیزایی رینگه‌ی عەممان بگرنه‌بەر. کاتیکی نزیکی کهوتنه‌وه‌ نامه‌یان به‌ جه‌یفر و عوباد نووسی.

ئەبۆبەکر عێکره‌مه‌ کوپری ئەبی جه‌هلی بۆ شەر له‌گەڵ موسه‌یله‌مه‌ بۆ یه‌مامه‌ نارد و شه‌ره‌حبیل کوپری حه‌سه‌نه‌ی به‌داوای ئەودا پەوانه‌ کرد و فەرمانی هاوشیوه‌ی عەرەفجە و حوزەیفه‌ی به‌واندا. به‌لام عێکره‌مه‌ به‌خیزایی پ‌و‌شت و ده‌یویست ناوبانگی ئەم سەرکه‌وتنه‌ ته‌نیا بۆ خۆی بیست، رووبه‌روی موسه‌یله‌مه‌ بوویه‌وه‌ و شکستی خوارد و رووداوێه‌که‌ی بۆ ئەبۆبەکر نووسی. کاتیکی شه‌ره‌حبیل ئاگادار بوویه‌وه‌، له‌شوینه‌که‌ی خۆی مایه‌وه‌. ئەبۆبەکر فەرمانی پ‌ی‌دا له‌نزیکی یه‌مامه‌ بمینیته‌وه‌ تا فەرمانه‌کانی ده‌گات. ئەو به‌ره‌و یه‌مامه‌ به‌ریکه‌وت و نامه‌ی بۆ عێکره‌مه‌ نووسی و سەرکوئنه‌ی کرد، وتی: نه‌تبینم و هیچ هه‌وآلیکت لی نه‌بیستم تا ئەو کاته‌ی کاریکی پ‌ی‌ویست و شیاو له‌ریگه‌ی خوادا ئەنجام ده‌ده‌یت. به‌ره‌و عەممان ب‌پ‌و‌ و شەر له‌گەڵ خه‌لکانی ئەو سەرزه‌مینه‌ بکه‌ و هاوکاری حوزەیفه‌ و عەرەفجە بکه‌ که‌هه‌رکامیان سەرکرده‌ی سوپاکه‌ی خۆیه‌تی. له‌سنوری حوزەیفه‌، ئەو سالاره‌ و کاتیکی له‌وی رزگارتان بوو، به‌ره‌و مەهره‌ ب‌پ‌و‌. داوی ئەوه‌ رووبکه‌ره‌ یه‌مه‌ن و له‌یه‌مه‌ن و حه‌زه‌رمه‌وت موهاجیر کوپری ئومه‌یه‌ بینه‌ و هێرش بکه‌سه‌ر هه‌لگه‌راوه‌کانی نیوان عەممان و یه‌مه‌ن. ده‌مه‌ویت هه‌والی دلخۆشکه‌ر له‌تۆ بیستم.

عێکره‌مه‌ کاتیکی نامه‌که‌ی ئەبۆبەکرێ به‌ده‌ست گه‌یشت، له‌گەڵ سوپاکه‌ی خۆی به‌داوای عەرەفجە و حوزەیفه‌ به‌ریکه‌وت و پ‌ی‌ش ئەوه‌ی بگه‌نه‌ عەممان، په‌یوه‌ستیان بوو. ئەبۆبەکر فەرمانی به‌عه‌ره‌فجە و حوزەیفه‌دا بوو کاتیکی کاروباره‌کانی عەممان سامان ده‌دن سه‌باره‌ت به‌مانه‌وه‌ یا پ‌و‌شتن بۆ یه‌مه‌ن، گوێ له‌فەرمانه‌کانی عێکره‌مه‌ بگرن. له‌نزیکی عەممان له‌شوینیکی به‌ناوی ره‌جام په‌یوه‌ستی یه‌ک بوون و نامه‌یان بۆ جه‌یفر و عوباد نووسی. له‌قیت له‌هاتنی سوپای موسولمانان ئاگادار بوویه‌وه‌ و خه‌لکانی خۆی

کۆکردەوه و لەدەبا ئوردوی لێدا. جەیفەر و عوبادیش لەشوینکەکی خۆیان بەرێکەوتن و لەسەحار ئوردویان لێدا. کەسیان بۆ لای عەرەفجە و حوزەیفە نارد تا پەییوەستیان بین. ئەوان هەردووکیان بەرێکەوتن و شەریان لەگەڵ هەنگەرپراوەکانی سەرزەمینەکانی نزیک سنووری خۆیان کرد و ئەوانیان لەناوێرد.

دواتر نامەکیان بۆ ئوردوی لەقیت نارد و لەسەرکردەکی مانلەکانی جەدید دەستیان پێکەرد. نامەیان گۆڕییەوه و لەلەقیت جیابوونەوه. دواتر بەرەو ئوردوگای لەقیت بەرێکەوتن و شەپ دەستیپێکەرد.

لەقیت ژن و مانلەکانی لەپێشەوهی سوپاکە داناوو بۆ ئەوهی شەپکەران بوێرانە شەپ و پارێزگاری لەژن و مانلەکانی خۆیان بکەن. دەبا شارێکی گەورە و گەورەیی شارەکانی ئەو ناوچە بوو. شەپێکی قورس روویدا و زۆری ئەمابوو لەقیت سەرکەوتن بەدەست بێنیت. لەو کاتەدا شکست لەناو موسوڵمانەکان و ناباوەران لەسەرکەوتن نزیک بێوونەوه، پشتیوانی فراوان بۆ موسوڵمانان گەیشت. مانلەکانی ناجییە بەسەرکردایەتی خەزیت کۆری راشد و خەلکای عەبدقەیس بەسەرکردایەتی سەوحان لەگەڵ دەستەبەک لەخەلکانی عەممان لەخەزەکانی مانلەکانی ناجییە و عەبدقەیس، پەییوەستی موسوڵمانان بوون. خواوەند بەهۆی ئەوانە هێزی بەموسوڵمانان بەخشی و ناباوەرانی لەناوێرد. موسوڵمانان لەگۆرەپانی شەپ دەهەزار کەس لەوانیان کوشت و شوین هەلاتوان کەوتن و کەسانیکی زۆریان کوشت و ژن و مانلەکانیان ئەسیر کرد. سەرکردەکان تالانییەکانیان بەسەر موسوڵمانان دابەش و پێنج یەکیان بۆ مەدینە نارد. بەبۆچوونی عێکرەمە حوزەیفە دەبواوە لە عەممان بێنیتەوه تا کاروبارەکان بەتەواوەتی سامان دەدرێن و خەلکان نارام ببێنەوه. پێنج یەکی تالانییەکان هەشەسەد و شتر و هەموو بازارەکیان تالان کرد. عەرەفجە پێنج یەکی تالانییەکانی بۆ مەدینە برد و حوزەیفە مایەوه تا خەلکان هیور بکاتەوه و مۆزەکانی دەوروبەری عەممان ناچار بکات، کێشە بۆ فەرمانرەوای موسوڵمانان و خەلکی عەممان دروست نەکات.

گێڕانەوهکانی تاییەت بەمەهرە لەنەجد

کاتیکی عێکرەمە و حوزەیفە و عەرەفجە شەپ هەنگەرپراوەکانیان لەعەممان کۆتایی پێهێنا، عێکرەمە لەگەڵ سوپاکەکی خۆی بەرەو مەهرە بەرێکەوت و داوای هاوکاری

له‌خه‌لکانی عه‌ممان و ده‌وربەری کرد. بەرێکه‌وت تا گه‌یشتە مه‌هره و له‌خه‌لکی ناجییه و ئەزد و عه‌بدقه‌یس و راسب و سەعد و مناله‌کانی ته‌میم که‌سانیک بۆ هاوکاری کردنی په‌یوه‌ستی سوپاکه‌ی بوون. هه‌یرشی کرده سەر دیاری مه‌هره که‌دوو ده‌سته‌ی لی بوو: ده‌سته‌یه‌ک له‌ده‌شتی جیروت و نه‌زدون و یه‌کیک له‌مناله‌کانی شه‌خرات به‌ناوی شه‌خریت سەرکرده‌یان بوو. ده‌سته‌یه‌کی دیکه له‌نه‌جد و هه‌موو خه‌لکانی مه‌هره جگه له‌ده‌سته‌که‌ی شه‌خریت شوینکه‌وته‌ی سەرکرده‌ی ئەم ده‌سته‌یانی مه‌سحبه‌ی موخاربی بوون. ئەم دوو سەرکرده‌یه‌ی دژایه‌تی یه‌کیان ده‌کرد و هه‌رکام ده‌یویست ئەوی دیکه‌یان شوینکه‌وته‌ی فه‌رمانه‌کانی بی‌ت و دوو ده‌سته‌که‌ی هه‌رکام هه‌ولیان بۆ سەرکه‌وتنی سەرکرده‌کانی خۆیان ده‌دا. ئەمه‌ هاوکارییه‌ک بوو خواوه‌ند به‌موسولمانانی به‌خشی چوونکه‌ دووبه‌ره‌کی نیوان دوژمنان هۆکاریک بوو بۆ به‌هیزی موسولمانان.

کاتی‌ک عه‌یکره‌مه‌ بینی ده‌سته‌ی شه‌خریت ژماره‌یان که‌مه‌تره‌، پێشنیاری ئیسلامی پێکرد. ئەو، سه‌ره‌تا به‌پێشنیاره‌که‌ی عه‌یکره‌مه‌ رازی و به‌مشۆیه‌ هیزی مه‌سبەحی لاواز کرد. دواتر عه‌یکره‌مه‌ که‌سی بۆ لای مه‌سبەح نارد و پێشنیاری ئیسلام و هه‌نگه‌رانه‌وه له‌کوفری پێکرد. به‌لام ئەو به‌هۆی زۆری ژماره‌ی شه‌رکه‌رانی به‌پێشنیاره‌که‌ی عه‌یکره‌مه‌ رازی نه‌بوو و له‌شوینه‌که‌ی شه‌خریت دوورکه‌وته‌وه. عه‌یکره‌مه‌ له‌گه‌ل شه‌خریت شوینی که‌وتن و له‌نه‌جد رووبه‌رووی مه‌سبەح بوویه‌وه. شه‌رێک قورستر له‌شه‌ری ده‌با ده‌ستپێیکرد. خواوه‌ند سوپای ناباوه‌رانی شکستدا و سەرکرده‌که‌یان کوژرا. موسولمانان شوینیان که‌وتن و ژماره‌یه‌کی زۆریان له‌کوشت و ژه‌ماره‌یه‌ک ئه‌سیریان گرت. نزیکه‌ی دوو هه‌زار ئه‌سپیان وه‌ک تالانی بۆ مایه‌وه.

عه‌یکره‌مه‌ تالانییه‌کانی دابه‌ش کرد و یه‌ک پێنجی به‌شه‌خریتدا بۆ ئه‌بویه‌کر و چوار له‌سه‌ر پێنجه‌که‌ی دیکه‌ی له‌ناو موسولماناندا دابه‌ش کرد. سوپاکه‌ی به‌چوارپێ و سیلاح به‌هه‌یز و عه‌یکره‌مه‌ له‌وی مایه‌وه‌ تا کاروباره‌کانی خه‌لکان سامان بدات. خه‌لکانی نه‌جدی کۆکرده‌وه و به‌یعه‌تی لیوه‌رگرتن. رووداوه‌که‌ی له‌نامه‌یه‌کدا نووسی و به‌سائب عابدی مه‌خزومی بۆ ئه‌بویه‌کر نارد. شه‌خریت پێش سائب تالانییه‌کانی گه‌یاندە مه‌دینه‌.

هەنگەراوەکانی یەمەن

قاسم کوپری محەممەد دەلێت: کاتێک پێغەمبەر(د.خ) مرد، عەتاب کوپری ئەسید و تاهیر کوپری ئەبی عەبدوللە لێپرسراوانی مەککە و دەورووبەری بوون. عەتاب لێپرسراوی منالەکانی کەنانه و تاهیر، لێپرسراوی عەک بوو. چونکە پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدابوو کاروبارەکانی عەک بەکەسێک لەخۆیان، منالەکای مەعد کوپری عەدنان، بسپێرن. لێپرسراوانی تاییف و دەورووبەری عوسمان کوپری ئەبی عاس و مالک کوپری عەوفی ئەنساری بوون. عوسمان لێپرسراوی حەزەرییەکان و مالک لێپرسراوی بەدەوییەکان و شوێنکەوتەکانی ھۆزی ھەوازین بوو. لێپرسراوانی نەجران و دەورووبەری عەمرۆ کوپری حەزم و ئەبوسوفیان کوپری حەرب بوون. عەمرۆ کوپری حەزم پێشنویژ و ئەبوسوفیان لێپرسراوی کۆکردنەوی زەکات بوو. خالد کوپری سەعید کوپری عاسم لێپرسراوی ناوچەی نیوان رەمەح و زوبەید تا سنورەکانی نەجران بوو. لێپرسراوی ھەمەدان عامر کوپری شەھر، لێپرسراوی سەنعا، فیروزی دەیلەمی و دازویە و قەیس کوپری مەکشوح ھاوکارەکانی بوون. لێپرسراوی جوند، یەعلی کوپری ئومەییە، لێپرسراوی مارب ئەبوموسا ئەشعەری، تاهیر کوپری ئەبی عەبدوللە لێپرسراوی عەک و ئەشعەرییەکان بوو. مەعاز کوپری جەبەل مامۆستای قورئان و لەسنووری ھەموو لێپرسراوەکان ھاتوچۆی دەکرد.

دەلێت: ئەسود لەسەردەمی ژبانی پێغەمبەر(د.خ) ھێرشی کردە سەر یەمەن. پێغەمبەر(د.خ) بەھۆی ئەو نامانەی بۆخەلکانی نارد، شەپری لەگەڵ کرد تا ئەوێ خواوەند شکستی پێھێنا و کوشتی. کاروباری پێغەمبەر(د.خ) لە یەمەن و دەورووبەری رۆژێک پێش مردنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ دۆخی جارانی خۆی گەراپەو. بەلام خەلکان بۆ فیتنە و ناژاوە نامادە و کاتێک ھەوانی مردنی پێغەمبەریان بیست، یەمەن و دەورووبەری شلەژا. سوارەکانی عەنسی لەنەجران تا سەنعا ھاتوچۆیان دەکرد بەلام کەس کاری بەکەس نەبوو. عەمرۆ کوپری مەعدیکەرب لەبەرابەر کوپری فەرە کوپری مەسیک و معاویە کوپری ئەنس لەگەڵ پاشماوێ کەسەکانی عەنسی ھاتوچۆی دەکرد.

دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ)، جگە لەعەمرۆ کوپری حەزم و خالد کوپری سەعد نەپۆشتنە ئەو سەرزەمینە و لێپرسراوەکانی دیکە پەنایان بۆ موسولمانان برد. عەمرۆ

كوپرى مەعدىكەرب رىڭگەي خاليد كوپرى سەعیدى بەست و شمشىرى سەمسامەى لىسەند. يەككە لەنیزدراوہكانى پىڭمەبەر(د.خ) جەریر كوپرى عەبدوللە و ئەقرەع كوپرى عەبدوللە و وەبر كوپرى يەحنس لەگەل ھەوالەكان گەپرانەوہ بۇ مەدینە.

ئەبوبەكر شەپرى لەگەل ھەنگەپراوہكان دەست پىكرد بەھۆى ئەو نامانەى بۇ موسولمانانى نووسى ھاوشىوہى پىڭمەبەر(د.خ). سەرەتا ئوسامە كوپرى زەيد لەشام گەپرايوہ و ئەمە سى مانگى خايناند. تەنيا لەرووداوى زى حەسى و زوئەلقسە ئەبوبەكر خۆى بەشدارى كرد.

كاتىك ئوسامە گەپرايوہ، ئەبوبەكر بۇ شەپ لەگەل ھەنگەپراوہكان رووى لەئەبرەق كرد. كاتىك لەگەل خەلككەى رووبەروو بوويەوہ، داواى ھاوكارى لەموسولمانەكان كرد و لەگەل دەستەيەك لەموھاجىر و ئەنسارەكان و موسولمانەكان شەپرى لەگەل ھەنگەپراوہكانى نزيك مەدینە كرد. داواى ھاوكارى لەھەنگەپراوہكان نەكرد تا ئەوہى توانى سەرکەوتن بەدەست بىنئىت.

يەكەم كەس ئەبوبەكر نامەى بۇ نووسى عەتاب كوپرى ئەسید بوو. نووسى: لەگەل موسولمانەكانى سنوورى خۆت ھىرش بکەرە سەر ھەنگەپراوہكان. فەرمانىكى لەم چەشنەى بۇ عوسمان كوپرى ئەبى عاس نووسى.

عەتاب، خاليد كوپرى ئەسیدى بۇ شەپ لەگەل خەلكى تەھامە نارد. لەوى دەستەيەك لەخەلكى تايەفەى مودەلج و دەستەيەك لەخەلكى خوزاعە و لات و سەرسەرييەكانى كەنانە بەسەرکردايەتى جوندەب كوپرى سولەمى لەتايەفەى منالەكانى شەنوقى مودەلج كۆبوونەوہ. لەسنورى عەتاب جگە لەو دەستەيە ھىچ دەستەيەكى دىكە كۆنەبوويەوہ. خاليد لەگەل شەپكەرەكانى لەئابارىق رووبەروويان بوويەوہ و بلاوہى پىكردن. ژمارەيەكى زۆر لەمنالەكانى شەنوقى كوشت كەتا ئىستا ژمارەى ئەو تايەفە كەمە و زيادى نەكردوہ. سنورى عەتاب پاكسازى تيا كرا و جوندەب گيانى دەرباز كرد. سەبارەت بەكارەكەى خۆى ھۆنراوہيەكى ھۆنبيەوہ بەم ناوەرۆكە:

((بەشىمان بوومەوہ

زانىم كاريك كرد

تەنيا نەنگ و شەرمى لى دەمىنئىتەوہ

شايتەى دەدەم خوايەك جگە لەخوای تاقانە بوونى نييە

ئەى منالەكانى مودەلج، خواوہند، پەرورەدگار و پشتيوانى مەنە))

عوسمان کورپی ئەبی عاس دەستەبەکی بەسەرکردایەتی عوسمان کورپی رەبیعە بۆ شەنۆه پەوانە کرد. دەستەبەک لەتایەفەیی ئەزد و بوجەیلە و خەسەم بەسەرکردایەتی حومەیزە کورپی نەعمان لەوی کۆببۆنەوه. هەردوو دەستە لەشەنۆه رووبەرۆو یەکبۆنەوه و ناباوەران شەکستیان خوارد و لەدەوری حومەیزە بلأوهیان لێکرد. حومەیزە هەلات.

ناباوەرانی هۆزی عەك

ئەبوجەعفەر دەلێت: یەكەم هۆزی تەهامە كەدوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) لەدین هەنگەراییهوه، عەك و ئەشعەرییهكان بوون. كاتیك خەلكانی عەك لەمردنی پێغەمبەر(د.خ) ناگادار بوونەوه، دەستەبەك لەوان كۆببۆنەوه و دەستەبەك لەئەشعەرییهكان و خەزم پەیوهستیان بوون. لەئەعەلاب لەسەر كەنارەكان جیگیر و دەستەبەکی دیکە لەخەلكان لەدەرویان كۆببۆنەوه بی ئەوهی سەرکردەیان هەبێت.

تاهیر کورپی ئەبی هاله، ئەبوبەكری لەم روواوه ناگادار كردهوه و بۆ هێرش كردنه سەر ئەوان بەریكەوت. ئەبوبەكری لەپۆشتنی خۆی ناگادار كرد. مەسروقى عەكى لەگەڵدا بوو و لەئەعەلاب رووبەرۆوی ئەو دەستەبە بوویهوه و شەر دەستپێكرد. خواوەند شەكستی بەهەنگەرپراوهكان بەخشی و ژمارەبەكی زۆریان لێ كۆژا. رینگاكان لەكۆژاوهكان بۆگەنیان گرت و ئەمە سەرکەوتنێكى گەوره بۆ موسولمانان بوو.

ئەبوبەكەر پێش ئەوهی نامەى تاهیر و هەوالی سەرکەوتنی بەدەست بگات، نووسی: نامەكەى تۆمان بەدەست گەیشت و لەپۆشتنی تۆ بۆ شەر كردن لەگەڵ هەنگەرپراوهكان و بۆگەنەكانى ئەعەلاب ناگادار بوویهوه، كاریكى چاكت كرد. پەله بکەن و دەرفەتیان پێمەدەن. لەئەعەلاب بێننەوه تا رینگاكان ئەمن و نامەى منتان بەدەست بگات. ئەم دەستەبە بەهۆی وتارەكەى ئەبوبەكەر بەبۆگەنەكان ناویان دەركرد و دواتر رینگەكەیان بەریگەى بۆگەنەكان ناوبرد.

تاهیر درای تەواو بوون و سەرکەوتن، لەگەڵ مەسروق و خەلكانى عەكى هاوڕیى لەریگەى بۆگەنەكان مایهوه تا فرمانەكانى ئەبوبەكری بەدەست گەیشت.

ئەبوجەعفەر دەلێت: كاتیك هەوالی مردنی پێغەمبەر(د.خ) بەخەلكی نەجران گەیشت، خەلكەكەى كەژمارەیان چل هەزار پیاوی شەرکەر لەمنالەكانى ئەفەى و پێش منالەكانى

حارس لەو سەرزەمىنە نىشتەجى بوون، دەستەپەکیان بۇ لای ئەبوبەکر نارد تا پەیمانەكەى خۇيان تازە بکەنەوه. کاتیک نیردراوهکان گەيشتن، ئەبوبەکر نامەیکى بۇ نووسین بەم ناوهرۆکه:

((ئەمە نامەى بەندەى خوا ئەبوبەکر خەلیفەى پیغەمبەرە.د.خ) بۇ خەلکانى نەجران کەئەوان لەسویاکەى خۇيان و لەخۇيان دەترسینیت و بەلین و پەیمانەکانى محەمەد تازە دەکاتەوه جگە لەوهى محەمەدى پیغەمبەر(د.خ) بەفەرمانى خواوهند سەبارەت بەسەرزەمىنى ئەوان و سەرزەمىنى عەرەبەکان کەفەرموویەتى: دوو دین لەم سەرزەمىنە جیگەى ناییتەوه.

ئەوان سەبارەت بەگیان و دین و سامان و کەسەکانیان (ئەوانەى ئامادەن و ئەوانەى غایبن) ئەسقوف و قەشە و کەنيسەکانیان لەهەر شوینیک بن و پاشاکانیان، کەم بن یا زور، ئەمانیان پیدەبەخشیت، سەرئەى پاشاکانیان وەك خۇیانە و ئەگەر بیدەن، نابنە شەپکەر و بەشداری شەپەکان ناکەن و قەشە و ئەسقوفەکانیان ناگۆردین و ئەوهى پیغەمبەر(د.خ) بەلینى پیداون و لەم نامەدا ئاماژەى پیدراوه، لەلایەن موسولمانانەوه ریزی لیدەگیریت و سەبارەت بەماق ئەوان چاکەخوازی و دورنەندیشى لەبەر چاو دەگیریت. مسوهر کورپى عومەر و عومەر و کۆیلەكەى ئەبوبەکر شایەتى ئەم نامەین.))

ئەبوبەکر جەریر کورپى عەبدوللەى بۇ سنوورى ئەو نارد و وتى لەخەلکەكەى خۇى ئەوانەى باوهریان بەدین ماوه و لەسەر موسولمانى پیداکرن هاوکارى وەرگیریت و شەپرى هەلگەپراوهکانى پیبکات. هیرش بکاتە سەر هۆزى خەسەم و لەگەل ئەوان کە بۇ پشتیوانى لەزۆنەلخەلسە شوپشیان دەستپیکردوه و دەیانەوینت پەیمانەكەیان تازە بکەنەوه، بجەنگیت و کوشتاریان بکات. دواتر بپواتە نەجران و لەوى بمینیتەوه تا نامەى ئەبوبەکرى بەدەست دەگات.

جەریر پوشت و فەرمانەکانى ئەبوبەکرى ئەنجامدا. کەس بەرگرى نەکرد جگە لەدەستەپەكەى کەم. ئەوانى کوشت و لەناوى بردن. دواتر رۆشته نەجران و چاوهرپوانى فەرمانەکانى ئەبوبەکرى دەکرد.

ئەبوبەکر نامەى بۇ عوسمان کورپى عاس نووسى تا لەخەلکانى تاييف لەهەر بەشیک دەستەپەك دیارى بکات و کەسێكى برپاوپیکراوى خۇى بکاتە سەرکردهیان. ئەو، لەهەر بەشیکى تاييف بیست کەسى هەلبژارد و سەرکردهیتى ئەوانى بەبراکەى خۇى سپارد. ئەبوبەکر نامەى بۇ عەتاب کورپى ئەسید نووسى: پینسەد پیاوى بەهیز لەخەلکانى

کوفە دەستنیشان و کەسیکی برۆپینکراوی خۆی بکاته سەرکردهیان. عەتاب دەستەیهکی هەلبژارد و خالید کوپی ئەسیدی برای کرده سەرکردهیان. کاتیك سەرکردهی دەستەکان دیاریکران، چاوه‌پروانی هاتنی فەرمانەکانی ئەبویهکر و موهاجیران دەکرد.

هەلگەرانەوهی دووبارە

خەلکانی یەمەن

ئەبوجه‌عفەر دەلێت: لەو کەسانە یۆ دووم جار لەدین هەلگەرانەوه، قەیس کوپی عەبد یەغوس کوپی مەکشوح بوو. داستانی هەلگەرانەوهی ئەوان لەگێرانەوهی شەعبی باسی لیوہ‌کراوه: کاتیك هەوانی مردنی پیغەمبەر(د.خ) بەخەلکانی یەمەن گەیشت، قەیس لەدین هەلگەرایەوه و بۆ کوشتنی فیروز و دازویە و جەشیش هەولیدا. ئەبویهکر نامە یۆ عومەیر زی موران و سەعد زی زود و سەمیغ زی ئەلکەلاع و حوہشب زی ئەلزەلیم و شەھر زیوہ‌ناف نووسی و فەرمانی پێدان خۆپراگری بکەن و لەرێگە ی خوا بچەنگن. بەلێنی ناردنی سوپای پێدان. نامەکی ئەبویهکر بەمشێوہ بوو:

لەئەبویهکر خەلیفە ی پیغەمبەر(د.خ)

بۆ عومەیر کوپی ئەفلەح زی ئەلموران

و سەعد کوپی عاقب زی زود

و و سەمیغ کوپی ناکور زی ئەلکەلاع

و حوہشب زی ئەلزەلیم

و شەھر زیوہ‌ناف

ئەمیرەکان لەبەرابەر دوژمن هاوکاری بکەن و پارێزەری ئەوان بن. گوی لەفەرمانەکانی فیروز بگرن چونکە ئەوم وەک سەرکرده هەلبژاردووہ.

عوروه کوپی غەزیە ی دوسەینی دەلێت: کاتیك ئەبویهکر خەلافەتی گرتەدەست، فیروزی کرده سەرکرده و پیشتەر ئەو و دازویە و جەشیش و قەیس هاودل و هاوپەیمان بوون. نامە یۆ سەرانی یەمەن نووسی.

دەلێت: کاتیك قەیس لەم رووداوہ ناگادار بوویەوه کەسی بۆ لای زی ئەلکەلاع و هاوہلانی نارد و وتی: شازادەکان لەسەر زەمینی ئێوہ بیگان و بوونەتە ئەرک بۆ ئێوہ. ئەگەر رێگەیان بەدن، بۆ هەمیشە لەناو ئێمەدا دەمێننەوه. بۆچوونی من ئەویە

سەرکردەکانیان بکوژین و لەم دیارە دەریان بکەین.

بەلام زوئەلکەلاخ و هاوولانی بیزاری خۆیان لەم کارە دەربەری و هاوکاری ئەویان نەکرد. هاوکاری شازادەکانیشیان نەکرد و بێ لایەن مانەوه، وتیان: کارمان بەم پیشهاتانە نییه، تۆ هاوری ئەوان بوویت و ئەوان هاوری تۆن.

قیس دەیویست سەرکردەیی ئەبنا بکوژیت و کەسانی دیکە لەیەمەن دەربگات و بۆ ئەو دەستە سەرگەردانەیی خەلکانی لەحج کە لەیەمەن بەم لاوлада دەپۆشتن و شەریان لەگەڵ هەموو نەیارەکاندا دەکرد، بەشیوەیەکی نەینی نامەیی نووسی و داوای کرد بەپەلە پەيوهستی ببن و پەیمانی لەگەڵ ببهستن بۆ ئەوهی شازادەکان لەسەرزمینی یەمەن دەپهڕێنن.

لەحەجیبەکان رازی بوون و ناگاداریان کردەوه لەزوتترین کاتدا پەيوهستی دەبن. لەناکاو خەلکانی سەنعا لەنزیک بوونەوهی ئەوان ناگادار بوونەوه و قیس پۆشتە لای فیروز و وای نیشاندا لەم هەوالە دەترسیت. دازویە هات و راویژی لەگەڵ ئەوان کرد تا راستییەکان داپۆشیت و گومانی خراپیان بەرابەر بەو نەبیت. ئەوان هەلسەنگاندنیان بۆ وتەکانی کرد و لیبی دلتیا بوون.

رۆژی دواتر قیس ئەوانی بۆ نان خواردن بانگیشت کرد. بەشیوەیەک بەرنامەیی دانا سەرەتا دازویە و دواتر فیروز و داوی ئەوان جەشیش بگات.

لەرۆژی دیاریکراو دازویە پۆشت و گەیشته مانی قیس. قیس ئەوی کوشت و فیروز لەرینگەدابوو. کاتیەک لەمانی قیس نزیک کەوتەوه، دووژنی بینی لەسەر بانیکەوه قەسیان لەگەڵ یەک دەکرد و وتیان: ئەویش وەك دازویە دەکوژیت. فیروز گەپرایەوه. کاتیەک قیس و هاوولانی لەگەڕانەوهی ئەو ناگادار بوونەوه، شوینی کەوتن. فیروز هەلات و لەرینگە جەشیشی بینی. لەگەڵ ئەو بەرهو کویتسانی خەولان و شوینی خالۆکانی فیروز بەرێکەوتن. هەردووکیان بەکیۆهکدا سەرکەوتن و لەبەر ئەوهی پێپۆشیکیی سووکیان لەپێدابوو، کاتیەک گەیشتنه شوینی مەبهستن قاچیان بریندار و خویناوی ببوو. سەرئەنجام گەیشتنه خەولان و فیروز پەنای بۆ خالۆکانی خۆی برد و سویندی خوارد چیتەر پێپۆشی تەنک لەپێ نەکات. سوارەکانی قیس گەڕانەوه. ئەو لەسەنعا ئالای شوپۆشی بەرز کردەوه و دەستی بەسەر شارەکه‌دا گرت و لەناوچه‌کانی دەورووبەر خەراجی وەرگرت. بەلام هیشتا دوودل بوو. لەم کاتەدا سوارەکانی ئەسود گەیشتنه لای.

كاتىك فيروز پەنای بۇ خالۆكانى خۆى برد، پەنایاندا و خەلكان لە دەورى كۆبوونەوه. ئەو روداوه كانى بۇ ئەبویەكر نووسى.

قەیس وتى: خەولان و فيروز چين و پەناگەكەيان چ گرنگيەكى هەيه. خەلكى ئەو ھۆزانەى ئەبویەكر نامەى بۇ نووسیبوون لە دەورى قەیس كۆبوونەوه و سەركردهكەيان بى لایەنى خۆيان پاراست. قەیس ھېرشى كرده سەر شازادەكان و ئەوانى كرده سى دەستە. ئەوانەى مابوونەوه لەگەل ژن و كەسەكانیان رايگرتن و ئەوانەى بۇ لای فيروز ھەلاتبوون، بۇ دوو دەستە دابەشى كردن، دەستەيەكى بۇ عەدەن نارد تا لەرنگەى دەرياوه پېرۆن و دەستەيەكى لەرنگەى وشكانییەوه نارد و بەھەمووانى وت: بۇ دیارى خۆتان بگەریننەوه. كەسى لەگەل ئەوان نارد تا رینگەيان نیشان بدات.

ژن و منالەكانى دەیلەمى لەرنگەى وشكانییەوه بەرئكران و ژن و منالى دازویە لەرنگەى دەرياوه.

كاتىك فيروز بینى خەلكانى یەمەن لە دەورى قەیس كۆبوونەتەوه و ژن و منالەكەى بەرئەكوتوون و تالان كراون و نەیدەتوانى بۇ رزگار كردنى ئەوان هیچ كارىك بكات و قسەكانى قەیسى بۇ ریسوا كردنى خالەكانى بیست، ھۆنراوہیەكى بۇ شانازى كردن بەرەچەلەك و تايەفەكەى خۆى نووسى. ناوەرۆكەكەى بەمشیوہیە:

((ریبوارانى ریخەلآن و دارخورماكان بانگ بكن

پێیان بلین سەرکۆنە نەكەن

وتارى دوژمنان ھەرچەند زۆر دەلێن

زیانیان لى نادات

چوونكە دەگەریننەوه بۆ لای خەلکەكەى خۆيان

لەقسەى ریبوارانى رینگە لەریخەلآن

چاوپېژشە

ھەرچەند مالمەن لەسەنعایە

بەلام لەنەژادى گەورەكانین

دەیلەمیەكى دلیر دواى باسل

بەریسوایى رازى نەبوو و گەرمای سوتینەرى لەجیاتى سنبەر ھەلبێژارد

كاتىك كەسرا پاشایەتى دەكرد

کینگه گه وره کانی عیراق تایبته به خه لکه که ی من بوو

کاتیک باسی ره چه له کی خوم بکه م

به هه مان شیوه که هه ر داریک به ره گی خوی ده گات

نه وان منیان په روه رده کردوه

منیان به وتاری چاک و ره چه له کی له پینش رازاندو ته وه

هیزی نینه له که مته رخمیمان سه باره ت به دوژمن نییه

چوونکه خواوه ند هیز به که مته رخمه کان نابه خشیت

له نیسلام دوا ی بنه ماله ی نه حمده که وتین

له نیسلام ریسوا نه بووین

نه گه سه تلک ناوی خه لکه که م منی ته پر کرد

هیوادرام سه تلک ناوی من نه وان بخنکینیت))

فیروز خوی بو شهر ناماده و که سی بو لای مناله کانی عه قیل کوپی ره بیعه نارد و

سه باره ت به وان دژی نه و که سانه ی کاروانی خه لکانیان ده برید، داوای هاوکاری کرد.

خه لکانی عه قیل به سه ر کردایه تی پیاویک به ناوی معاویه ریگیان له پیاوه کانی قه یس

به ست و هاوه لانی کاروانیان گوشت و ژن و منال و خه لکی فیروزیان زرگار کرد.

نه وانیان له گوندیک جینگه کرده وه تا نه وکاته ی فیروز گه پرایه وه بو سه نعا.

خه لکانی عه قیل و عه ک که سانیکیان بو هاوکاری فیروز نارد. نه و له گه ل نه م ده سته

که مه و نه و که سانه ی پیشتر له ده روی کوبیوونه وه، بو شهری قه یس به ری که وت و له نزیک

سه نعا رو به روی یه کبویونه وه. شهریان کرد و خواوه ند سوپاکه ی قه یسی تیکشکاند و

خوی و هاوه لانی رایانکرد. روویان کرده نه و شوینه ی دوا ی کوژرانی عه نسسی له ری

بوون. پاشماوه کانی عه نسسی هاوری له گه ل قه یس له نیوان سه نعا و نه جران ها توچویان

ده کرد. عه مرؤ کوپی مه عدیکه رب بو پیشتر استکردنه وه ی عه نسسیه کان، له به رابه ر فره وه

کوپی مه سیک ریزی به ستبوو.

عه مرؤ کوپی سه لمه ده لیت: داستانی فره وه کوپی مه سیک به مشیوه یه: رپشته لای

پیغه مبه ر (د.خ) و باوه ری به نیسلام هینا. پیغه مبه ر (د.خ) پیی فرموو: نه ی فره وه، له و

رووداوه ی له روژی یوم الزرع به سه ر خه لکه که ت هات، خه مبار بوویت یا خوشحال؟

فره وه وتی: هه ر که س رووداویکی هاوشیوه ی یوم الزرع به سه ر خه لکه که ی بیته،

به ناچاری ده بیته خه مبار بیته.

يوم الزرع لەنيوان خەلكى فەرۋە و ھەمەدان سەبارەت بەبىتى يەغوس روويدا كەماۋەيەك لاي خەلكى فەرۋە دەمايەۋە و ماۋەيەك لاي خەلكى ھەمەدان. خەلكى موراد دەيانويست لەكاتى سەرەى ھەمەدانىيەكان يەغوس بگرن. خەلكى ھەمەدان بەسەرکردايەتى ئەجدەع كۆپى ئەبو مەسروق شەريان لەگەل كەردن.

پىغەمبەر(د.خ) فەرموۋى: بەلام ئەم رووداۋە بوۋە خۆى خىر بۆ ئەوان.

فەرۋە وتى: ئەگەر بەو شىۋەيە، كەۋاتە ھۆكارىكە بۆ خۆشحالى من.

پىغەمبەر(د.خ) ئەۋى كەردە لىپرسراۋى زەكاتى ھۆزى موراد و نىشتەجى بوۋەكانى سەرزەمىنى ئەوان.

عەمرۆ كۆپى مەعدىكەرب لەگەل منالەكانى زوبەيد و حەلىفان لەخەلكى خۆيان سەعد ئەلەششیرە دابران و پەيۋەستى خەلكى موراد بوون. لەگەل ئەوان باۋەرى بەئىسلام ھىنا و كاتىك ئەسۋەد عەنسى لەدىن ھەلگەرايەۋە، عەمرۆ لەگەل كەسەكانى خۆى پەشىمان بوۋيەۋە و ئەسۋەد ئەۋى لەبەرابەر فەرۋە جىگىر كەرد. چاۋدىزى كارەكانى يەكتەر و سەبارەت بەيەك ھۆنراۋەيان دەھۆنىيەۋە. عەمرۆ سەبارەت بەسەرکردايەتى فەرۋە و رىسۋا كەردنى ھۆنراۋەيەكى ھەيە بەم ناۋەرۆكە:

((پاشايەتى فەرۋەم بەپاشايەتییەكەى خراب بىنى

كەرىكە و بەقەپۆزى خۆى بۆنى پىسايى دەكات

و كاتىك سەيرى باۋكى عومەير بکەيت

لەبۆگەن و جەنايەت ھاوشىۋەى پىرىژنىكە))

فەرۋە بەم ھۆنراۋەيە ۋەلامى دايەۋە:

((لەباۋكى مانگا قسەيەكەم بىست

ئەۋ پىشتەر لەناۋ ئىستەرەكاندا بوو

خاۋەند ئەۋى كەردە دوژمن

لەبەر ئەۋەى زۆر گلاۋ و پىس بوو))

ئەم دوۋدەستە بەمشىۋەيە لەبەرابەر يەك رىزىان بەستبوو تا ئەۋ كاتەى عىكەرەمە و سوپاكەى ھاتن.

كۆپى موخەپىرىز دەئىت: عىكەرەمە لەمەرۋە بەرەۋ يەمەن بەرىكەوت و گەيشتە ئەيىن. ژمارەيەكى زۆر لەخەلكى مەرە و سەعد كۆپى زەيد و لەدوۋ ناچىيە و

عەبدقەيس و دەستەيەك لەمناڵەكانى مالك كۆپى كەنانه و عەمرۆ كۆپى جونەبى لەگەندا بوو. دواى ئەوى دەستەيەك لەهەنگەراوەكانى نەخەى كوشت، خەلكى ھۆزەكەى خۆى كۆكردەووە و وتى: لەموسولمانىدا چۆن بوون؟

وتیان: لەرۆژگارى جاهلیيەت دىنى خۇمان بوو و ھاوشىوھى عەرەبەكان نەبووین چ بگات بەوى ئىستا باوەرمان بەدىنىك ھىناوھ و چاكى و لەپىشىيەكانى دەزانين.

كاتىك سەبارەت بەوان پرسىارى كرد، بۆى دەرکەوت راستگۆ بوون. خەلكەكە ھەمووى لەسەر دىنى ئىسلام مابوونەوھ و ھەنگەراوەكان ھەلاتبوون.

عێكرەمە كاروبارەكانى خەلكى نەخەع و حەمىرى ساماندا.

قەيس كۆپى عەبد يەغوس بەھۆى ھاىنى عێكرەمە پەيوەستى عەمرۆ كۆپى مەعدىكەرب بوو. بەلام دواى پەيوەست بوون دووبەرەكى لەناوياندا كەوتەوھ و سەركۆنەى يەكيان كرد. عەمرۆ كۆپى مەعدىكەرب بۆ كوشتنى شازادەكان و كوشتنى داووزیە و ھەلاتنى لەبەرەبەر فېروز، رەخنەى لەقەيس دەگرت.

داستانى تاهير كە ھاوكارى فېروزی كرد

ئەبوجەعفەرى تەبەرى دەئیت: ئەبوبەكر نامەى بۆ تاهير كۆپى ئەبى ھالە نووسى و فەرمانى پێدا بەرەو سەنعا بېرات و ھاوكارى شازادەكان بگات. نامەى بۆ مەسروق نووسى و ھەردووکیان بەرىكەوتن و روويان لەسەنعا كرد. نامەى بۆ عەبدوللە كۆپى سور كۆپى ئەسفەر نووسى تا ھۆزەكانى عەرەب و خەلكى تەھامە كۆبكاتەوھ و لەشوینى خۆى بىمىنىتەوھ تا فەرمانەكانى پێدەگات.

دەئیت: سەرەتای ھەنگەراوەھى عەمرۆ كۆپى مەعدىكەرب لىرەوھ سەرچاوە دەگریت: ئەو لەگەل خالید كۆپى سەعید و دژایەتى ئەوى كرد و شوین ئەسوەدى عەنسى كەوت. خالید كۆپى سەعید رووبەرۆوى بوویەوھ و چەن جارێك لەسەر خۆ شەپیان تاقىكردەوھ. خالید زەرەبەيكى لەبازووى ئەودا و بەندى شمشیرەكەى قرتاند و بڕىندار بوو. عەمرۆ زەرەبەيكى لەخالید بەلام بى ئەوى كارىگەرى ھەيیت. كاتىك خالید وىستى جارێكى ديكە لىنى بدات، عەمرۆ لەچارپىكەى دابەزى و رووى لەكۆنەكە كرد. خالید ئەسپ و شمشیرەكەى ئەو بەناوى سەمسامەى گرت.

عەمرۆ لەگەل كەسانى ديكە دووبارە باوهرى بەئىسلام ھىنايەوھ. مىراتى بنەمالەى

سەعید کۆری عاس بەسەعید کۆری عاس گەیشت و کاتیك بوو بەلێپرسراوی کوفە،
 عەمرۆ دەیویست کچەکی خۆی بکاتە ھاوسەری ئەو بەلام رازی نەبوو. رۆژیک سەعید
 پۆشته مانی عەمرۆ و چەند شمشیرێک کە خالید لەیەمەن دەستی کەوتبوو، لەگەڵ خۆی
 بردی، وتی: کوا سەمسامە؟

سەعید سەمسامەى نیشاندا و وتی: بێگرە، بۆ خۆت.

عەمرۆ وەرێگرت. کۆپانی خستە سەر ئیستەرەکی خۆی و بەشمشیر لێیدا.
 پالانەکی بێ و لەئیستەرە کە چەقی. دواتر شمشیرەکی دا بەسەعید و وتی: ئەگەر
 دەهاتیتە مانەکی من و سەمسامەى هی من دەبوو، دەمبەخشى بەتۆ، ئیستا کەمى
 تۆیە، وەریناگرەمەوه.

باوکی زەرەعی شەیبانی دەلێت: کاتیك موهاجیر کۆری ئومەیبە لەمەدینەوه
 بەرێکەوت، دواىین کەس بوو. رینگەى مەککەى گرتەبەر و لەوێ تێپەری و خالید کۆری
 ئەسید پەیوەستی بوو. لەتاییف تێپەری و عەبدولرەحمان کۆری ئەبى عاس پەیوەستی
 بوو.

ملى رینگەى گرتەبەر تا گەیشتە لای جەریر کۆری عەبدوللە. جەریر پەیوەستی بوو،
 کاتیك گەیشتە لای عەبدوللە کۆری سور، عەبدوللەیش پەیوەستی بوو. گەیشتە لای
 خەلکی نەجران و فەرۆه کۆری مەسێک، پەیوەستی بوو. عەمرۆ کۆری مەعدیکەرب
 لەقەیس جیابوویەوه و بى ئەوهى ئەمان وەرێگرت، پۆشته لای موهاجیر. موهاجیر
 ئەوى بەستەوه. قەیسى گرت و ئەویشى بەستەوه. رووداوهکانى بۆ ئەبوبەکر نووسى.

کاتیك موهاجیر لەنەجران پۆشت و لەلەحجیبیان نزیک کەوتەوه، سوپاکەى گەمارۆی
 خستە سەر ئەو دەستە، داواى ئەمانیان کرد و موهاجیر پێى بەخشین. ئەوان بوون
 بەدوو دەستە و موهاجیر لەرینگەى عەجیب رووبەرۆوی یەکیك لەو دەستانە بوویەوه و
 لەناوی بردن. سوارەکانى مەدینە لەرینگەى بۆگەنەکان رووبەرۆوی دەستەکی دیکە
 بووبنەوه و ئەوانیان کوشتار کرد. عەبدوللە سەرکردهى سوارەکان و لەهەموو شوینێک
 شوین هەلاتوان دەکەوت و دەیکوشتن.

کاتیك قەیس کۆری عەمرۆیان برده لای ئەبوبەکر، بەقەیسى وت: هێرشت کردە
 سەرپەندەکانى خوا و ئەوانت کوشت و ھاوڕێیتیت لەگەڵ هەلگەراوهکان و ناباوهراندا
 بەست؟ دەیویست ئەگەر بەلگەیهکی ئاشکرای دەستبکەوێت، بیکوژیت. بەلام قەیس

حاشای لەکوشتنى دازویە کرد. چونکە کوشتنى ئەو بەنھینی ئەنجام و هیچ بەلگەیهک بەدەستەوہ نەبوو. لەبەر ئەمە ئەبویەکر لەکوشتنى ئەوچاوی پۆشی.

ئەبویەکر بەعەمرۆ کوپی مەعدیکەری و ت: شەرم ناکەیت ھەموو جارێک شکست و ئەسیر دەکریت، ئەگەر ھاوکاری ئەم دینەت دەکرد، خواوەند پینگەیهکی بەرزى پێدەبەخشیت.

عەمرۆ وتی: چیتەر دووبارەى ناکەمەوہ.

ئەبویەکر، عەمرۆ و قەیسى بۆ لای خەلکەکانیان گەراندەوہ.

موسستەنیر دەلێت: موھاجیر لەعەجیبەوہ بەرێکەوت و لەسەنعا نیشتەجى بوو. فەرمانیدا شوین ھەلگەپراوہ ھەلاتووەکان بکەون. لەھەر شوینیک ئەوانیان گرت، کوشتیانن. یاخییەکانى نەبەخشی و بەتۆبەى ئەو کەسانەى یاخى نەبوون و پەشیمانى خۆیان دەربەرى، رازى بوو.

موھاجیر روشتنى خۆى بۆ سەنعا و پاشماوہى رووداوہکانى ئەو سەرزەمینەى بۆ ئەبویەکر نووسى.

ھەلگەرانەوہى خەلکانى ھەزەرەمەوت

کەسیر کوپی سەلت دەلێت: کاتیک پیغەمبەر(د.خ) کۆچى دوایى کرد، لێپرسراوى ئەو لەھەزەرەمەوت زیاد کوپی لوبەیدى بەیازى و لێپرسراوى سەکاسەک و سەکوون، عوکاشە کوپی موھسن و لێپرسراوى کیندە موھاجیربوو. موھاجیر لەمەدینە و تاکاتى مردنى پیغەمبەر(د.خ) نەپۆشتە شوینى کارەکەى. ئەبویەکر ئەوى نارد تا شەر لەگەل ھەلگەراوہکانى یەمەن بکات و دواى ئەوہ، بۆ سنوورى کارەکەى خۆى بەرێکەوێت.

عەتا کوپی فلانى مەخزومى دەلێت: موھاجیر کوپی ئومەییە لەسەفەرى تەبووک بەجیمابوو. پیغەمبەر(د.خ) لەکاتى گەرانەوہ لەتەبووک لێى دنگران و روژیک کەداىکى سەلمە سەرى پیغەمبەرى(د.خ) دەشۆرد، پێى وت: کاتیک تۆ لەبراکەم دنگیریت، هیچ شتیک کەلکى بۆ من نییە. پیغەمبەر(د.خ) بەزەى پیاویدا ھاتەوہ و فەرمانى بەکۆیلەکەى خۆیدا موھاجیر بانگ بکات. موھاجیر بەرادەیکە پاساوى ھینایەوہ تا پیغەمبەر(د.خ) ئەوى بەخشی و سالارى خەلکانى کیندەى بەو سپارد.

بەلەم موھاجیر نەخۆش و نەیتوانى بڕواتە شوینى کارەکەى. نامەى بۆ زیاد نووسى

تاکاره کانی بۆ ئەنجام بدات. دواى چاکیوونەوه، ئەبوبەکر دووباره ئەوی کردە سەرکردە تا لەگەڵ هەلگەراوه کانی نەجران و ناوچەکانی یەمەن شەڕ بکات. زیاد و عوگاشە چونکە چاوه‌پروانی ئەو بوون، شەڕیان لەگەڵ هەلگەراوه‌کان نەکرد.

قاسم کوپى محەممەد دەئیت: هەلگەراوەی خەلکی کیندە لەوێوە سەرچاوه‌ی گرت که بەبانگەوازه‌که‌ی ئەسودەى عەنسى رازى بوون. خواوەند چوارپاشایەتیەکه‌ی ئەوانی بەنەحەت کرد. کاتی خەلکانی کیندە باوەڕیان بەئیسلاام هینا و خەلکانی حەزەرەموتیش بەهەمان شیوه، پیغمبەر(د.خ) سەبارەت بەو بەشە لەزەکات کە دەبیت لەو ناوچەیه خەرج بکریت، فرمانیدا بوو بەشیک لەزەکاتی حەزەرەموت لەناوچەى کیندە خەرج بکەن و زەکاتی کیندە لەناوچەى حەزەرەموت و بەشیک لەزەکاتی حەزەرەموت لەناوچەى سەکوون و بەشیک لەزەکاتی سەکوون لەناوچەى حەزەرەموت. یەکیک لەمنالەکانی وهلیعه وتی: ئەو پیغمبەر(د.خ)، ئیمە و شترمان نییه، ئەگەر دەتوانیت فرمان بدە بەشە زەکاتی ئیمە بیەن.

پیغمبەر(د.خ) بەلینپرسراوانی زەکاتی فرموو: ئەگەر دەخوازن ئەو کارەیان بۆ بکەن. وتیان: ئەگەر دُنیا بووین هۆکاری گواستەوه‌یان نییه، ئەو کارەیان بۆ دەکەین.

کاتی خەرج کردنی زەکاتەکان گەیشت، زیاد کەسانی بانگیشت کرد. کۆبوونەوه و خەلکانی منالەکانی وهلیعه وتیان، بەهەمان شیوه کەبەلینیتان بە پیغمبەر(د.خ) داوه، بەشە زەکاتی ئیمە بدن.

وتیان: ئیوه چوارپیتان هیه و دەبیت خۆتان بیگوازنهوه. بەشیوه‌یه‌کی توند لەگەڵیان ناخاوتن و ئەوانیش پەچەکرداریان لەخۆیان نیشاندا، وتیان: تۆ هاو دەستی ئەوان و درۆی ئیمەیت.

خەلکانی حەزەرەموت زەکاتیان نەدا و کیندییه‌کان بۆ نەدانی زەکات پینداگری و بۆ سەرزه‌مینی خۆیان گەراوه‌وه و بەدوولییه‌وه رۆژگاریان بەسەر دەبرد. زیاد ئەوانی پشتگوی خست چونکە چاوه‌پروانی موهاجیری دەکرد.

کاتی موهاجیر رووی کردە سەنعا، سەبارەت بەوه‌ی ئەنجامیدا بوو، نامەى بۆ ئەبوبەکر نووسی و مایه‌وه تا وه‌لامى نامە‌کەى دەستکەوتەوه. نووسرابوو: رۆبکەرە حەزەرەموت و زیاد لەسەر کارەکه‌ی بهینلەرەوه و مۆلەتی گەراوه‌وه بەخەلکان لەهۆزەکانی مەکه‌که و خواره‌وه‌ی یەمەن بدە مەگەر ئەوه‌ی خۆیان خوازیاری جیهاد بن.

عوبهید کورپی عوبهیدهی بۆ هاوکاری کردنی ئەو نارد. نامەیی بۆ عیڭرەمە نووسی و فرمانی پێدا بەرەو حەزەرەموت بروت.

کاتیڭ نامەکەیی ئەبوبەکر گەیشت، موهاجیر لەسەنعاو بەمەبەستی حەزەرەموت بەرێکەوت. عیڭرەمە لەئەبیبەنەموە رینگەیی حەزەرەموتی گرتەبەر و لەمارب بەیەک گەیشتن و لەبیابانی سەهید تێپەڕین و پۆشتنە ناو حەزەرەموت. یەکیان لەبەرەبەر ئەسود سەنگەری گرت و ئەوی دیکەیان سەرقالی شەر لەگەڵ ھۆزی وائل بوو.

کەسیر کورپی سەلت دەلیت: کاتیڭ خەلکانی کیندە گەرانەو و زەکاتیان نەدا و خەلکان حەزەرەموتیش بەھەمان شیو، زیاد کورپی لوبەید بۆ وەرگرتنی زەکاتی مەنالیەکانی عەمرۆ کورپی معاویە بەرێکەوت. ئەوان نیشتەجینی ریاز بوون. یەکەم کەس لەو خەلکە کەزیادی بینی، گەنجیڭ بەناوی شەیتان کورپی حوجر بوو. زیاد وشتریکی گەنجی لەناو وشتەرەکانی زەکات بینی و پەسەندی کرد. ناگر کردەو و داغی زەکاتی لێدا. وشتەرەکە هی عەدا کورپی حوجر برای شەیتان و لەناو وشتەرەکانی زەکاتدا نەبوو. شەیتان بەھەلە ئەوی خستە ناو ریزی وشتەرەکانی زەکات. عەدا وتی: ئەم وشتەرە ناوی شەزەرە.

شەیتان وتی: براکەم راست دەکات، کاتیڭ بژاردم گومانم کرد وشتریکی دیکەییە، شەزەرە بگەڕێنەرە و وشتریکی دیکە وەرگیرە چونکە ئەو نادات. زیاد گومانی کرد لەدانی زەکات، کەمەرخەمی لەخۆیان نیشان دەدەن. ئەوی بەکافر و ناموسولمان لەقەلەمدا کەبەدوای شەر دەگەڕێت. بەتوندی لەگەڵیان پەیفی و ئەوانیش بەتوندی وەلامیان دایەو.

زیاد وتی: سەرنەکەویت و وشتەرەکەت دەستناکەوینتەو چونکە داغی زەکاتی بەرکەوتوو و تاییبەتە بەخو و هیچ رینگەییەک بۆ گەراندەوہی بۆ تۆ نییە.

عەدا کاتیڭ ئەم قسانەیی بیست، هاواری کرد: ئەی بنەمالەیی عەمرۆ، لەریاز ستەم لیبکریت و زۆردارەکان زۆرم لیبکەن، ئەو کەسەیی لەناو مالەکەیی خۆی بەستەم رازی ببیت، ریسوایە. هاواری کرد: ئەی باوکی سەمیت، باوکی سەمیت. حارسە کورپی سوراقە کورپی مەعدیکەرب ھاتە لای زیاد، وتی: وشتری ئەو گەنجە بەرەوہ و وشتریکی دیکە وەرگیرە.

زیاد وتی: ناییت.

باوکی سەمیت هاواری کرد: کەواتە تۆ جوولەکەیت. پۆشتە لای وشتەرەکە و ئەژنۆ

بەندی و شترەكەى كردهوه، نه قیزهیهكى لیذا و وشترەكه ههستا.
زیاد فهرمانى بهگهجهكانى چهزهرمهوت و سهكووندا لینی بدهن. دهستیان بهستهوه و
هاوریكانی ئهویان قۆلبهست كرد. وشترەكهیان وهگرتهوه و دووباره ئهژنۆبهندهكهیان
بهست.

هاواری خهلكانى ریاز بهرز بوویهوه و منالهكانی معاویه پشتیوانیان لهحارسه و
خهلكی سهكوون و چهزهرمهوت لهزیاد. دوو ئوردووی گهوره لهههردوولا سازدرا بهلام
منالهكانی معاویه لهبهر ئهسیرهكانی خویان هیچ کاریکیان نهكرد و هاوهلانی زیاد دژی
ئهوان هیچ بهنگهیهکیان بهدهستهوه نهبوو.

زیاد كهسی بۆ لای منالهكانی معاویه نارد و وتی: یا سیلاح دابننن یا بۆ شهپر ئاماده
بن.

وتیان: ههركیز سیلاح ناخهینه سهز زهوی تا ئهوكاتهی هاوریكانمان رزگار دهكهن.
زیاد وتی: تا بهریسوایی بلأوهی لینهكهن، ئازادیان ناكهین. ئهی خهلكی بۆگهن،
مهگهر ئیوه لهچهزهرمهوت نیشهجی و دراوسینكانی هۆزی سهكوون نین، ئیوه لهدیاری
چهزهرمهوت و دراوسییهتی ئهوكهسانهی بهسهز ئیوهدا زالن، دهتوانن چی بكهن.
خهلكانی سهكوون وتیان: هیرشیان بكهسهز چوونكه تهنیا لهئهگهری شهپر دهست
لهداواكانی خویان ههلهگرن. زیاد لهشهودا هیرشی كرده سهریان و كهسانیکى لى
كوشتن و زۆریهیان ههلاتن.

كاتی: ههلاتن، زیاد سى ئهسیرهكهى ئازاد كرد و سهركهوتوو بۆ شوینهكهى خوی
گهپراهوه. كاتیک ئهسیرهكان گهپراهوه بۆ لای كهسهكانی خویان، ئهوانیان سهركۆنه
خهلكان بهگهشتی سهرقالی سهركۆنه كردنی بهكتر بوون، وتیان: لهم سهزرهینه یا
جیگهی ئیمه یا جیگهی ئهوان، دهبیئت یهكیمان بروت. كۆبوونهوه و لهشوینیک
ئوردوویان لیذا و بپاریاندا زهكات نهدهن. زیاد پشتگوئی خستن و هیرشی نهكرده
سهریان. زیاد كۆپی حوسن كۆپی نهمیری بۆ لای ئهوان نارد و ئهوه بهرهوام لهنیوان
خهلكی چهزهرمهوت و سهكهوون هاتوچۆی دهكرد تا پهیمانی ناشتی لهنیواندا بهسترا.
ئهمه شوپشی دووهمی خهلكانی چهزهرمهوت و دواى ماوهیهكى كهم گهپراهوه بۆ
شوینهكانی خویان.

منالهكانی معاویه كۆپی عهمرۆ روویان لهسار كرد و سووچیکیان تاییهت كرد

بەخۆیان، بەردچنی بوو و بەموحهجەر ناوی دەرکرد. جەمدو مەخوس و موشرەح و ئەزەعە و خوشکەکیان عەمرەدە ھەراکام لەموحهجەریک نیشتەجی و منالەکانی عەمرۆ کۆری معاویە لەدەوری ئەم سەرکردانە کۆبیوونەو. منالەکانی حارس کۆری معاویە لەموحهجەرەکانی خۆیان نیشتەجی بوون، ئەشعەس کۆری قەیس لەموحهجەریک و سەمت کۆری ئەسود لەموحهجەریکی دیکەدا بوو. ھەموو منالەکانی معاویە لەسەر نەدانی زەکات رێککەوتن و ئارەزووی ھەلگەرانەوھیان لەسەردا پەرەرانند جگە لەشورەحبییل کۆری سەمت و کۆرەکەیی کەدەیانوت: بۆ خەلکانی ئازادە، ھەر رۆژە لەسەر دینیك، کاریکی شەرمیئەرە و بۆ چاکەکاران رەوا نییە لەترسی شەرم خۆیان لەچاکییەکان دووربخەنەو. چ بگات بەوہی لەچاکتر و رینگەیی راست رووبکەنە گومراپی، خواوہندا ئیمە لەم کارە ھاوکار وھاوہنگی خەلکەکی خۆمان نین و لەھاوئاھەنگی لەگەل ئەوان پەشیمانین. مەبەستیان رووداوی وشرتەر داغکراوہکە و شوپرسی دووہم بوو.

شورەحبییل کۆری سەمت و کۆرەکەیی پەییوہستی زیاد کۆری لوبەید بوون. کۆری سالح و ئەمرۆ ئەلقەیس کۆری عابس پەییوہستی زیاد بوون و وتیان: دەستەیک لەخەلکانی سەکاسەک پەییوہستی ئەم کەسانە بوون و کەسانیک لەخەلکانی حەزەرەمەوت و سەکوون لەگەل ئەوانن. شەوانە و بەشیوہیەکی لەناکاو ھیرش بکە سەریان مەگەر ئەوہی لەنیوان ئیمەدا دوژمنی بکەوئیتەوہ و لەیەک دابپڕین، ئەگەر ھیرش نەکەیت دەترسین، خەلکان لەدەوری ئیمە بلأوہی لیبکەن و پەییوہستی ئەوان ببن. ئەم خەلکە لەپەییوہست بوونی کەسانی دیکە لەخۆبایی و ھیوادارن کەسانی دیکەیش پەییوہستیان ببن.

زیاد وتی: بەو شیوہی دەتانەوئیت. ئەوانی کۆکردەوہ و بەشیوہیەکی لەناکاو لەشەودا ھیرشی کردە سەر موحهجەرەکانی ئەوان. ئەوان لەدەروی ئاگرەکانی خۆیان دانیشتبوون و ھیرشبەران توانییان کەسانی مەبەستی خۆیان بناسنەوہ و سەرقانی شەر لەگەل منالەکانی عەمرۆ کۆری معاویە بوون چونکە چوارپی و شەرکەرەن لەوان بوون. لەپینچ دەستەدا ھیرشیان کردە سەر ئەوان. ژمارەیکە زۆریان لی کوزا و ئەوہی توانی ھەلات منالەکانی عەمرۆ کۆری معاویە ریسوا بوون و دواي ئەوہ دەسەلاتیان بۆ ھیچ کاریک نەما

زیاد لەگەل ئەسیر و تالانییەکان گەرایەوہ. لای ئوردوگای ئەشعەس و منالەکانی

حارس کورپی معاویه تیپه‌ری. ژنه‌کانی منالنه‌کانی معاویه پارانه‌وه و هاواریان کرد: نهی نه‌شع‌س، نهی نه‌شع‌س، پوره‌کانت دهب‌ن، پوره‌کانت دهب‌ن. گرژی له‌ناو منالنه‌کانی حارس دروست بوو و ژنه‌کانیان رزگار کرد.

نه‌شع‌س دهیزانی کاتیک زیاد و سوپاکه‌ی له‌رووداوه‌که ناگادار بینه‌وه، له‌خوی و منالنه‌کانی حارس کورپی معاویه دست ه‌لناگرن، منالنه‌کانی حارس و منالنه‌کانی عمرؤ و نهو دسته له‌خه‌لکانی سه‌کاسهک و هوزه‌کانی شوینکه‌وته‌ی دوروبه‌ری خوی کوک‌کرده‌وه.

له‌م کاته‌دا بارودؤخی هوزه‌کانی حه‌زهرمه‌وت دیاریکرا: هاوه‌لانی زیاد ملکه‌چ و گویرایه‌نی فه‌رمانه‌کانی بوون و خه‌لکانی کینده باوه‌شیان بو کوفر کرده‌وه، کاتیک ریز و باوه‌ری هوزه‌کان دهرکه‌وت، زیاد نامه‌ی بو موهاجیر نووسی. که‌سانی دیکه‌یش نامه‌یان نووسی. نهو عینکه‌رمه‌ی کرده جیگری خوی و له‌گه‌ل سواره‌کانی سوپا، سه‌هید، سارای نیوان مارب و حه‌زهرمه‌وتی به‌خیزایی بری و گه‌یشته لای زیاد و روویان له‌کینده کرد. سه‌رکرده‌که‌یان نه‌شع‌س و له‌موحه‌جهری زهرقان روبه‌روو بوونه‌وه روویدا و شه‌ریان ده‌ستپیکرد. خه‌لکانی کینده شکستیان خوارد و ژماره‌یه‌کی زوریان لیکورژا پاشماوه‌که‌یان ه‌لاتن و روویان له‌نه‌جیر کرد. نهو ناوچه‌یان به‌هیز و توکمه کردبوو.

موهاجیر له‌گه‌ل سوپاکه‌ی خوی له‌موحه‌جهری زهرقانه‌وه رووی له‌نه‌جیر کرد. خه‌لکانی کینده‌ی له‌گه‌ل‌دا بوو. له‌وی گه‌مارؤیان خرایه‌سه‌ر. له‌خه‌لکی سه‌کاسهک و سه‌رسه‌ریه‌کانی سه‌کوون و حه‌زهرمه‌وت و نه‌جیر و نهو که‌سانه‌ی فریوی نه‌وانیان خواردبوو، له‌گه‌ل نه‌وان بوون. سی ریگه ده‌گاته نهو شوینه. زیاد له‌سه‌ر یه‌کینک له‌ریگه‌کان دابه‌زی و موهاجیر ریگه‌یه‌کی دیکه‌ی به‌ست. ریگه‌ی سینه‌م کراوه بوو تا نه‌وه‌ی عینکه‌رمه له‌گه‌ل سوپاکه‌ی هات و له‌و ریگه‌یه دابه‌زی و ریگه‌ی گواستنه‌وه و بردنی خواردمه‌نی لیگرتن. عینکه‌رمه سواره‌کانی بو هیزش کردنه سه‌ر خه‌لکانی کینده په‌وانه کرد. یه‌کینک له‌نی‌ردراوه‌کان یه‌زید کورپی قه‌نان له‌منالنه‌کانی مالیک بوو که‌خه‌لکانی گونده‌کانی منالنه‌کانی هیندی تا به‌ره‌هوت کوشتار کرد. خالید کورپی فلانی مه‌خزومی و ره‌بیعه‌ی حه‌زهرمی به‌ره‌و که‌ناره‌کان نارد و خه‌لکی مه‌خا و تابه‌فکه‌کانی دیکه‌یان کوشت و کیندیبه‌کان له‌بازنه‌ی گه‌مارؤکه، له‌و به‌لایه‌ی به‌سه‌ر خه‌لکه‌که‌یان

ھات، ئاگادار بوونەوہ و وتیان: مەرگ باشتەر لەم بارودۇخەيە، ناوچاوانى خۇتان بتاشن وەك بلىنى خۇتان بۇ رىگەى خوا تەرخان کردووه و ئەو نىعمەتى پىنبەخشىيون و نزيك لەون، ئەگەرى ھەيە بەسەر ئەم ستمەکارانە، سەرکەوتنتان پى بېخشىيت. ناوچاوى خۇيان تاشى و بەلىنياندا پشت نەكەنە گۆرەپانى شەر و رانەكەن. يەكيان لەكاتى شوہ لەسەر ديوارى شارەكە ھۇنراوہيەكى خويندەوہ بەم ناومرۇكە:

((بۆمانلەكانى قەتيرە و ئەميرى منالەكانى موغەيرە

بەرەبەيانىكى شوومە)).

شاعيرى موسولمانان وەلامى دەدايەوہ.

بۇ بەيانى ھاتنەدەر و لەدەوروبەرى نەجىر شەرىكى دژوار دەستپىكىرد. كەسانىكى زۆر لەسەر رىگەكانى نەجىر كوژران و خەلكانى كىندە شكستيان خوارد.

ھوشام كوپى محەمەد دەلىت: دواى ئەوہى موھاجىر شكستى بەخەلكانى كىندە ھىنا، عىكرەمە گەيشت و زياد و موھاجىرە بەسوپاكەى خۇيان وت: براكانى ئىوہ بۇ ھاوكارى ئىوہ ھاتوون و ئىوہ پىش ئەوان سەرکەوتنتان بەدەست ھىنا، بەلام لەتالانىيەكان ئەوان بكنە شەرىك. ئەو كارەيان كرد و سوپاكەى عىكرەمەيان لەتالانىيەكان كردە شەرىك. پىنچ يەكيان لەگەل ئەسىرەكان بۇ مەدىنە نارد. مژدەدەر پىش ئەوان پۇشت و ھۇنراوہى سەرکەوتنى بۇ ئەوان خويندەوہ.

سەرى دەلىت: ئەبوبەكر، بەموغەيرە كوپى شوعبە نامەيەكى بۇ موھاجىر نووسى بەم ناوہرۇكە: كاتىك ئەم نامە بەدەستى ئىوہ يگات و ئەگەر ھىشتا سەرکەوتنتان بەدەست نەھىناوہ، ئەگەر شەرتان كرد و سەرکەوتنتان بەدەست ھىنا، شەركەران بكوژن و ژن و منالەكان ئەسىر بكنە يا بەفەرمانى من خۇيان بەدەستەوہ و ئەگەر پىش گەيشتنى نامەكەى من پەيمانى ناشتيتان بەستوہ، دەبىت سەرزەمىنەكەى خۇيان بەجى بھىلن چوونكە پەسەندى ناكەم ئەو كەسانەى ئەو كردەوانەيان نەجامداوہ، لەشويىنى خۇيان بھىلەوہ، دەبىت بزائن خراپەيان کردووه و سزاي كردەوہكانى خۇيان بچىژن.

ئەبوجەغفەر دەلىت: كاتى دانىشتووانى نەجىر بىنيان بەردەوام ھىزى پىشتيوانى موسولمانان دەگەن و دلىيا بوون دەستيان لى ھەلناگرن، ترسان و سەرکردەكانى خەلك، مەترسى گيانى خۇيان لا دروست بوو. ئەگەر چاوپروان دەبوون تا موغەيرە يگات دەيانواتى لەسەر بنەماى بەجىھىشتنى سەرزەمىنەكەى خۇيان، پەيمانى ناشتى لەگەل موسولمانان واژو بكنە، بەلام ئەشعەس پەلەى كرد و ئەمانى لەعىكرەمە وەرگرت و

پۇشتمە لای چونكە تەنیا بېرە بېرە بوو لەبەر ئەوێ عیكرەمە ئەسما كچی نەعمان كۆپى حوزنى وەك ھاوسەر ھەئىژاردبوو. ئەم ھاوسەرگىرىيە لەكاتىكدا بەسترا كە لەجوند چاوەرەوانى موھاجىرى دەكرد. نەعمان پىش ئەوێ شەر دەستپىنكات كچەكەى خۆى كرده ھاوسەرى ئەو. عیكرەمە ئەشعەسى بۆ لای موھاجىر نارد و داواى ئەمانى بۆ خۆى و نۆ كەس لەھاوھەلانى كەرد كەخۆيان و كەسەكانيان لەئەماندا بن بەو مەرجەى دەرگاكان بكنەئەو. موھاجىر رازى بوو وپى و ت: پەيمان نامەكە بنووسە و بپهینه تا واژوى بكەم.

سەعید كۆپى ئەبى بەردە دەئىت: ئەشعەس پۇشتمە لای موھاجىر و بۆ مال منالى خۆى و نۆ لەھاوھەلانى داواى ئەمانى كەرد بەو مەرجەى دەرگاكان بكنەئەو و باومر بەئىسلام بىنن. موھاجىر وتى: بۆ ئەوێ دەخوازىت بىنووسە و پەلە بكە. ئەو پەيمان نامەكەى نووسى و ناوى برا و نامۇزكانى خۆى برد بەلام لەتاو پەلەپەل ناوى خۆى لەبىر كەرد. نووسراوھەكەى ھىنا و موھاجىر واژوى كەرد. گەراپەو و ئەو كەسانەى ناويان لەپەيمان نامەكەدا بوو، ئەمانيان پى بەخشرا.

موجاليد دەئىت: كاتىك ئەشعەس دەيوست ناوى خۆى بنووسىت، مەجەدەم كىرد بەدەست لەسەر سەرى نامادە بوو، وتى: ئەگەر ناوى من نەنووسىت، دەتكۆژم. ئەو ناوى مەجەدەمى نووسى و خۆى لەبىر كەرد.

باوكى ئىسحاق دەئىت: كاتىك دەرگا كراپەو و موسولمانان ھىرشيان برد، ھەموو پياوھ شەركەرەكانيان كوشت، دەستى ھەموويانيان بەستەو و سەريان پەراندن. لەنەجىر و خەندەق ھەزار ژنيان ئەسیر كەرد. بۆ تالانى و ئەسیرەكان پاسەوانيان دانا. كەسىر كۆپى سەلت يەككە بوو لەوان.

كەسىر دەئىت: كاتىك دەرگاكان كرانەو و رۆژگارى خەلكانى نەجىر كۆتايى ھات و تالانىيەكان حسیب كران، ئەشعەس ئەوكەسانەى كۆكردەو كەئەمانيان پىبەخشرايوو. ھەركەس ناوى لەپەيمان نامەكەدا بوو، گيانى پارىزراو بوو بەلام ناوى ئەشعەسيان نەبىنى. موھاجىر وتى: سپاس بۆ خوا نەپهيشت بەمەبەستەكەت بگەيت، ئەى دوژمنى خوا، ئارەزووى رىسوايى تۆم دەكرد. ئەو بەستەو و وىستى بىكۆزىت، بەلام عیكرەمە وتى: مەيكۆژە و پەوانەى ئەبوبەكرى بكە چونكە باشتەر دەزانىت لەمبارەو فەرمان بەدات. ئەگەر كەسىك لەبىرى كەردووە ناوى خۆى بنووسىت بەلام نىوھنجىگەرى

ئەم كارە بوووه و لەبیر چوونەوه، كارەكەى ئەو هەلناوەشینتەوه.

موهاجیر وتی: بابەتەكە ئاشكرايە، بەلام راویژ کردنم پى باشترە. ئەشعەسى لەگەل ئەسیرەكان بۆ مەدینە نارد. موسولمانان بەنەحەلتیان دەکرد و ئەسیرەكانى دیکەیان بەمەلەون دەزانی. ژنان ئەویان بەعەوف ئەلنار ناوبرد كە لەزمانى خەلكانى یەمەن بەمانای خیانهتكارە.

موغەیرە لەشەودا ریگەى ون کرد تا خواوەند مەبەستەكەى خۆى بینتەدى. كاتێك گەیشتە لای موهاجیر، خەلكان لەخوینى خویان گەوزابوون. ئەسیرەكانیان نامادە و بەریكەوتن.

كاتێك هەوالى سەرکەوتن گەیشتنە لای ئەبوبەكر، ئەشعەسى بانگ کرد و وتی: منالەكانى وهلیعە تۆیان گومرا کرد و تۆ ئەوانت گومرا نەکرد چونكە شیاوى ئەم كارە نەبوویت، ئەوان لەناوچوون، تۆیشیان لەناو برد، ناترسیت نفرینى پیغەمبەر(د.خ) تۆى گرتیتتەوه، گومان دەكەیت چیت لى دەكەم؟

وتی: من سەبارەت بەخوینى دەكەس وتووێژم کرد و خوینى من حەلال نییە.

ئەبوبەكر وتی: نایا رازى بوون؟

وتی: بەلى.

وتی: نووسراوهكەت بۆ بردن و واژویان کرد؟

ئەشعەس وتی: بەلى.

وتی: پەیمان نامەكە دواى مۆر كردن تەنیا سەبارەت بەو كەسانە جیبەجى دەكریت كەناویان نامازەى پیدرايیت و تۆ تەنیا لایەنىكى وتووێژكە بوویت.

كاتێك ئەشعەس بۆ گیانى خۆى ترسا، وتی: چاكەم لەگەل بكە و بمبەخشە، لەگوناحەكەم خۆش و بەئىسلامەكەم رازى ببە، هاوشیۆهەى كەسانى دیکە هەلسوكەوتم لەگەل بكە و ژنەكەم بۆ بگەڕینەرەوه.

ئەم قەسەى لەبەر ئەوه وت چونكە ئەو كاتەى لەمەدینە پۆشتە لای پیغەمبەر(د.خ)، دایكى فەرۆه كچى باوكى قوحافەى خوازبىنى کرد. ئەویان كرده هاوسەرى. ئەوى لەمەدینە دانا تا جارىكى دیکە بگەڕیتتەوه. پیغەمبەر(د.خ) مرد و ئەشعەس لەدین هەلگەرايەوه.

دەترسا لەوهى ئەبوبەكر وهلامى نەداتەوه، وتی: دلتیا بە بۆ دینى خوا باشتر لەهەموو خەلكان دەبم.

ئەبویەکر لەخوینی ئەو چاوی پۆشی و کەسەکانی بۆ گەپاندەوه و وتی: بڕۆ، هیوادارم هەوائی دڵخۆشکەر لەتۆ بییستم. ئەوانی ئازاد کردو پۆشتن. پینچ یەکی تالانییەکانی لەناو خەلکان و چوار لەسەر پینچی لەسەر سوپاییەکان دابەش کرد. ئەبوجەغەر دەلیت: بەلام لەگێڕانەوهی عەبدوللە کوپی ئەبی بەکردا هاتوو: کاتیک لەمەدینە ئەشعەسیان بڕدە لای ئەبویەکر، وتی: خۆت دەزانی چیت کردوو، گومان دەکەیت چی لەتۆ دەکەم.

وتی: منەتەم دەخەیتە سەر رزگارم دەکەیت و خوشکەکەت دەکەیتە هاوسەری من چونکە پەشیمان بوومەوه و نیستا موسولمانم.

ئەبویەکر وتی: ئەو کارە دەکەم. دایکی فەرەه خوشکەکەیی خۆی کردە هاوسەری ئەشعەس. ئەشعەس لەمەدینە مایەوه تا ئەو کاتەی عێراق دەستی بەسەردا گیرا. ئەبوجەغەر دەلیت: کاتیک عومەر کوپی خەتاب خەلافەتی گرتەدەست، وتی: خواوەند سنوورەکانی ئێوهی فراوان و ولاتی عەجەمەکان دەستی بەسەردا گیراوه، کاریکی قیزەونە عەرەبەکان خاوەنی یەکتەر بن. سەبارەت بەبەهای ئازادی ئەسیرەکان عەرەب کە لەرۆژگاری جاهلییەت و ئیسلام ئەسیر کرابوون، راویژی کرد جگە لەو ژنانەیی بۆ خاوەنەکانی خۆیان منالیان هینابووێه دنیا. بەهای ئازادی ئەوانی بەحەوت یا شەش و شتر خەمڵاند. سەبارەت بەخەلکانی حەنیفە و کیندە و دەبا کە پیاوێه کانیان کوژرا بوو و هەرەها ئەوکەسانەیی بی سەرپەرەست بوون، بەهاکەیان دابەزاند. خەلکان بۆ دۆزینەوهی هاوسەرەکانی خۆیان روویان لەهەموو سووچ و قوژبەنەکان کرد. ئەشعەس لەناو منالەکانی نەهد و غەتیف دوو لەژنەکانی خۆی دۆزییەوه. ئەو، لەناو ئەم دوو تایەفەیی قەسە و سەبارەت بەغەراب و هەلۆ پرسیاری کرد.

وتیان: مەبەستت چییە؟

وتی: لەشەری نەجیر هەلۆکان و گورگەکان و سەگەکان و کەمتیارەکان ژنەکانی ئێمەیان رفاند.

خەلکانی غەتیف و تیان: غەراب لای ئێمەیه.

وتی: بارودۆخی ئەو لای ئێوه چۆنە؟

وتیان: پارێزراو و ریزدار.

وتی: زۆر باشە. لەوی پۆشت.

عومەر بریاریدا هیچ عەرەبێك بەنده نەبیت. موسولمانان لەسەر ئەمە رێككەوتن. موهاجیر لەكاری كچی نەعمان كۆپی حەزن وردبوویەوه، ئەو كچەكەى خۆی پێشكەشى پێغەمبەر(د.خ) كردبوو، وتبوویان، هەرگیز نەخۆش نەكەتوو، پێغەمبەر(د.خ) دواى ئەوهى رووبەرۆوى دانیشت، فرمووی: پێویستم پێى نییە، ئەگەر خێرى دەبوو، نەخۆش دەكەوت.

موهاجیر سەبارەت بەم ژنە لەعێكرەمە پرسىاری كرد: كەى ئەوت كرده هاوسەرى خۆت؟

وتى: ئەو كاتەى لەعەدەن بووم، لەجوند ئەویان هینایە لای من، ناردم بۆ مارب و دواتر هینامە ئوردوگاگەى خۆم.

دەستەبەك وتیان: تەلاقى بە چوونكە شیاو نییە.

دەستەبەكی دیکە وتیان: تەلاقى مەدە.

موهاجیر سەبارەت بەو ژنە نامەى بۆ ئەبوبەكر نووسی و پرسىاری لێكرد.

ئەبوبەكر وەلامى داىهوه: باوكى ئەو نەعمان كۆپی حەزن هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) وەسفی كچەكەى خۆى كرد و پێغەمبەر(د.خ) فرمووی، بیهینیت. كاتێك هینای وتى: ئەمەیش بلیم هیچ كات نەخۆش نەكەوتوو.

پێغەمبەر(د.خ) فرمووی: ئەگەر خێرى دەبوو، نەخۆش دەكەوت. چاوى لى پۆشى و كەس نەیویست بىكاته هاوسەرى خۆى.

دواى ئەوهى عومەر وتى: بەهای نازادى دیلە عەرەبەكان بەدن، چەند كەسێكیان لای قورەیشییەكان مانەوه. یەك لەوان بوشرا كچی قەیس كۆپی ئەبى ئەلكەسیم و لای سەعد كۆپی مالیک بوو. عومەر لەو ژنە چاوى بەدنيا هەلھینا. زەرەعە كچی موشەرەح لای عەبدوللە كۆپی عەباس و عەلى هینایە دنیا.

ئەبوبەكر نامەى بۆ موهاجیر نووسی و ئەوى لەنیوان لێپرسراویەتى یەمەن یا حەزرمەوت سەرپشك كرد. موهاجیر یەمەنى هەلنێژارد. یەمەن دوو سەركردهى بوو: فیروز و موهاجیر. حەزرمەوتیش دوو سەركرده: عوبەیدە كۆپی سەعد سالارى كیندە و سەكاسەك و زیاد كۆپی لوبەید سەركردهى حەزرمەوت.

ئەبوبەكر بۆ لێپرسراوى ئەو شونانەى خەلكەكەیان لەدین هەلگەرابوونەوه، نامەى نووسی: حەز دەكەم كاروبارەكان بەكەسانێك بسپێرن كە لەدین هەلنەگەرابیتنەوه. كارەكان بەوان بسپێرن و هەرکەس نەخوازیت، كارتان پێى نەبیت و بۆ جیهاد لەرێگەى

خو ھاۋاكارى لەھەنگەپراۋەكان وەر مەگرن.

زوحاك كۆپى خەلىفە دەئىت: دوو ژنى گۆرانىيىژ كەوتنە دەستى موھاجىر. يەكيان لەگۆرانىيەكانى خۆى جوئىنى بە پىغەمبەر (د.خ) دەدا و دەستى ئەوى بېرى و دوودانى پىشەۋەى ھەنكەند.

ئەبۇبەكر لەمبارەۋە نامەى بۇ نووسى: لەكردەۋەى تۆ سەبارەت بەو ژنەى جوئىنى بە پىغەمبەر (د.خ) دەدا، ئاگادار بوومەۋە، ئەگەر ئەو كارەت نەدەكرد، فەرمانى كوشتنى ئەوم دەدا چوونكە سنوورى ئىھانە كردن بە پىغەمبەران ۋەك سنوورى كەسانى دىكە نىيە و ھەر موسولمانىك ئەو كارە بكات، يەكىكە لەھەنگەپراۋەكان و ئەگەر ھاۋاپەيمانى موسولمانەكان بىت، شەرئەنگىزە و پەيمان شكىن.

ھەرۋەھا ئەبۇبەكر سەبارەت بەو ژنەى لەگۆرانىيەكانى خۆى جوئىنى بە موسولمانان دەدا، بۇ موھاجىرى نووسى: بىستوومە دەستى ژنىكت بربوۋەتەۋە كە لەگۆرانىيەكانى خۆى جوئىن بە موسولمانان دەدات و دانەكانى پىشەۋەى ئەوت ھەنكەندوۋە، ئەگەر خۆى بە موسولمان دەزانى، دەبوا تەمىنى بكەيت و پىئوستى بە دەست بربىنەۋە و ھەنكىشانى دان نەدەكرد، ئەگەر كافرە، چاۋپوشىن لەگوناحەكەى ئەو پەوا نەبوو، ئەگەر لىكۆلىنەۋەم لەم كارەى تۆ دەكرد، بارودۇخت ناسازگار دەبوو، بەسەركۆنەكەى من رازىبە و ھەرگىز ئەندامى كەسىك مەبرەۋە مەگەر بە مەبەستى قىساس بىت، چوونكە گوناحە و ھۆكارى بىزارى.

لەم سالدەدا، يانى سالى يانزەيەمى كۆچ، مەعاز كۆپى جەبەل لەيەمەن گەپرايەۋە و ئەبۇبەكر عومەرى ۋەك سەپەرەستى كاروبارى داۋەرى دەستنىشان كرد. لەھەموو رۆژگارى خەلافەتى ئەبۇبەكر، عومەر بەرپرسىارى داۋەرى بوو.

لەم سالدەدا ئەبۇبەكر، عەتاب كۆپى ئەسەدى كرده سەپەرەستى حەج و حاجىيەكان. ئەم حەدىسەيان لەعەلى كۆپى محەمەد گىزاۋەتەۋە. دەستەيەكى دىكە وتوويانە: لەسالى يانزەيەم، عەبدولرەحمان كۆپى عەوف رى و رەسمەكانى حەجى لەگەل خەلكان ئەنجامدا. ئەبۇبەكر ئەم كارەى پىسپارد.

سالى دوانزەيەمى كۆچ

ئەبوجەغفەر دەئىت: كاتىك خالىد لەكاروبارى يەمامە تەواو بوو، ئەبويەكرى راستگۇ نامەى بۇ نووسى تا بەرەو عىراق بروت. فەرمانى پىدا سەرەتا لەدەروازەى ئۆيلەو دەستپىيكات و لەگەل پارسەكان و كەسانى سنورى پاشايەتى ئەوان بەشيوەيەكى نەرم و نىان هەئس و كەوت بكات.

عەلى كۆرى محەمەد دەئىت: ئەبويەكر خالىدى بۇ شارى كوفە نارد كە موسەنا كۆرى حارسەى شەيبانى لەوى بوو. خالىد لەموحەرەم سالى دوانزەى كۆچ بەرەو ئەو شوپنە بەرىكەوت و لەبەسرە تىپەرى كەقوتبە كۆرى قتادەى سەدووسى لەوى بوو.

ئەبوجەغفەر دەئىت: بەلام بەپىي و تەى واقدى سەبارەت بەكارەكانى خالىد جىياوزى هەيە. دەستەيەك و توويانە لەيەمامە يەكسەر بەرەو عىراق رۆشت و لەچەند گوندىك بەناوى بانقىا و باروسما و ئەليس دابەزى و خەلكانى ئەو ناوچانە بەشيوەيەكى ناشتيا نە پىشوازيان لىكرد. لايەنى ناشتى سولخ كۆرى ئەبى سەلوبا بوو. ئەم پىشھاتە لەسالى دوانزەيەمى كۆچ روويدا. خالىد جەزىەى لىوەرگرت و پەيمانىكى بۇ نووسى بەم ناوەرۆكە:

((بسم الرحمان الرحيم. لەخالىد كۆرى وەلید بۇ كۆرى سەلوپاي سەوادى كە لەكەنارى فورات نىشتەجىيە. تۆبەى ئەمانى خواوەند كەخوينى ئەو بەدانى جەزىە پارىززاو و تۇ بۇ خۆت و كەسەكان و خەلكەكەت لەدوو گوندى بانقىا و باروسما، هەزار درەمت داوہ و من رازى بووم و ئەو موسولمانانەى لەگەل منن، رەزامەندن و لەبەرابەردا تۇ لەپەناى خوا و لەپەناى موسولماناندايت و هوشام كۆرى وەلید شايەتى ئەم پەيمانەيە.))

خالىد و سوپاكەى بەرىكەوتن و گەيشتە حيرەو سەركردەكانى ئەو سەرزەمىنە لەگەل قەبىيسە كۆرى ئەياس كۆرى حەيەى تايبى ھاتنە لاي. قەبىيسە دواى نەعمان كۆرى مونزەر لەلايەن كەسراوہ پاشايەتى حيرەى پىبراو. خالىد بەو وھاوہلانى وت: پىشنيارى خواپەرەستى و نىسلامتان پىدەكەم، ئەگەر رازى بىن و باوہر بىن ئەرك و مافەكانى ئىوہ ھاوشيوەى موسولمانان دەبىت و ئەگەر رازى نەبن، دەبىت جەزىە بەدن، كەسانىكەم لەگەلدايە مەرگيان زياتر لەوہ خۆش دەوت كەئىوہ ژيانتان خۆش دەوت، لەگەل ئىوہ دەجەنگىن تا ئەو كاتەى خواوەند لەنىوان ئىمەدا داوہرى دەكات.

قەبیسە کوپری ئە یاس پیی وت: ئیمە پیویستمان بەشەر لەگەل تۆ نییە، لەسەر دینەکە ی خۆمان دەمیینەوه و جەزیە دەدەین. خالید لەسەر وەرگرتنی نەود هەزار درەم پەیمانی ناشتی لەگەل بەستن. ئەمە یەکەم جەزیە بوو موسولمانان لەعیراق دەستیان کەوت.

ئەبوجەعفر دەلیت: بەلام بەوتە ی هوشامی کەلبی، کاتیك ئەبوبەکر فرمانی بۆ خالید کوپری وەلید نووسی تا بەرەو شام بروات، فرمانی پێدا لەعیراقەوه دەست پێیکات و لەوی تێپەریت. خالید بەریکەوت و لەنەباح دابەزی.

هوشام دەلیت: موسەنا کوپری حارسە ی شەیبانی لەعیراقەوه پۆشتە مەدینە بۆ لای ئەبوبەکر و وتی: من بکە سەرکردە ی خەلکەکە ی خۆم تا لەگەل فارسەکانی سنووری خۆم، بجەنگم و کاروباری ناوچەکەم سامان بەدم. ئەبوبەکر ئەوی کردە سەرکردە. ئەو پۆشت و خەلکەکە ی خۆی کۆکردەوه و هێرش و پەلامارەکانی دەستپیکرد. جاریك هێرش دەکردە سەر ناوچە ی کەسکەر و جاریك هێرش دەکردە سەر خوارەوه ی فورات.

کاتیك خالید کوپری وەلید گەیشتە نەباح، موسەنا کوپری حارسە لەخەفان ئورودوی لێدابوو. خالید نامە ی بۆ نارد و فرمانی پێدا پەیوہستی ببیت. نامە ی ئەبوبەکریشی بۆ نارد کە فرمانی پێدەدا ملکەچی فرمانەکانی خالید کوپری وەلید بیت. موسەنا بەخیرایی پەیوہستی بوو. بەگومانی خەلکانی عیجل یەکیك لەوان بەناوی مەزەور کوپری عودە ی هاورئ لەگەل موسەنا پۆشتبوو مەدینە و لەگەل ئەو کیشە ی بۆ دروست بوو. نامە یان بۆ ئەبوبەکر نووسی و ئەو نامە ی بۆ پیاوی عیجلی نووسی و فرمانی پێدا هاورئ لەگەل خالید بەرەو شام بروات. موسەنا ی لەوی هیشتەوه و پیاوی عیجلی تا میسر پۆشت و پیگە ی بەرز بوویوہ و ئیستا مألەکە ی لەمیسر بەناوبانگە.

خالید لەعیراق پێشپەرەوی کرد و جابان سەرکردە ی گوندی ئەلیس ریگە ی ئەوی بست. خالید موسەنا کوپری حارسە ی بۆ شەری ئەو نارد. لەکەنار روویاریك لەوی رووبەرۆوی یەکبوونەوه و لەبەر ئەمە بەرووداوی رووباری خوین ناوی دەرکرد. زۆربە ی هاوہلانی کوززان و لەگەل خەلکانی ئەلیس پەیمانی ناشتی بەست و پێشپەرەوی کرد تا گەیشتە حیرە. سوارە نازادەکان بەسەرکردایەتی سوپاکە ی کەسرا کە لەئوردووگاکانی بەرابەر عەرەبەکان بوون، هاتن و لەشوینی رووبەرۆو بوونەوه ی رووداوہکان لەگەل

سوپاکەمی خالید شەپیان کرد. موسەنا کوپری حارسەمی بۆ هاوکاری ئەو نارد و شکستیان خوارد.

کاتیکی خەلکانی حیرە ئەمەیان بینی، بۆ پیشوازی کردن لەخالید بەریکەوتن. عەبدولمەسیح کوپری عەمرۆ کوپری بەقیلە و هانی کوپری قەبیسە لەناویاندا دەبینران. خالید بەعەبدولمەسیحی وت: لەکوێوە هاتوویت؟

وتی: لەپشتی باوکم.

خالید وتی: یانی لەکوێوە هاتوویتەدەر؟

وتی: لەسکی دایکم؟

خالید وتی: لەسەر چیت؟

وتی: لەسەر زەوی.

خالید وتی: یانی لەناو چیت؟

وتی: جلەکانم.

خالید وتی: ئاوزت هەیە؟

وتی: بەئێ، بەندیشم هەیە..

خالید وتی: پرسیارم لیکردیت.

وتی: منیش وەلامم دایتەو.

خالید وتی: بەناشتی یا بەجەنگ؟

وتی: ناشتی.

خالید وتی: ئەم ئەم قەلایانە چیبە.

وتی: ئەم قەلایانەمان دروست کرد تا رینگە لەنەزان بگریت و ئاوزدار بیت و لەبەر دەرگا بیگریت.

خالید بەخەلکانی حیرەمی وت: پیشنیاری خواپەرەستی و ئیسلامتان پێدەکەم، ئەگەر رازی بین ئەک و مافی ئێوە هاوشێوەی ئیمەیه و ئەگەر رازی نەبن دەبیت باج و جەزیه بدەن. ئەگەر بەمەیش رازی نەبن هاوری لەگەڵ ئەو موسولمانانەمی خوازیاری مەرگن، لەگەڵتان دەجەنگم.

وتیان: پێویستمان بەشەر کردن لەگەڵ تۆ نییه.

خالید لەسەر بنەمای وەرگرتنی سەد و نەو هەزار درەم پەیمانی ناشتی لەگەڵ بەستن. ئەمە یەکەم جەزیه بوو لەعیراقووە پەوانەمی مەدینە کرا.

خالید لەبانقیا دابەزی و لەگەڵ بەسبەهری کۆری سەلویا لەسەر وەرگرتنی هەزار درەم و یەک عابا پەیمانی ناشتی بەست و پەیمان نامەیهکی بۆ خەلکی ئەو ناوچەیە نووسی. ناشتی خالید لەگەڵ خەلکانی حیرە بەم مەرجە بوو هاوشیووی سیخوڕەکان لەدەنگ و باسەکان ناگاداری بکەنەو و ئەوان رازی بوون.

شەعبی دەئێت: منالەکانی بەقیلە پەیمانەکهی خالید کۆری وەلید کەبۆ خەلکانی مەداینی نووسی بوو، بۆ منیان هێنا. خویندمەو و نووسرا بوو:

لەخالید کۆری وەلید بۆ سنوردارە پارسییهکان. سلاو لەو کەسە ی خوازیری رزگاری بێت. سیاسی خوا دەکەم کەخزمەتەکارانی ئیووی بلاو پیکرد و پاشایەتی لی سەندنو و ریز و گەورەیی ئیووی لەناو برد. هەرکەس هاوشیووی ئیمە نووژ بکات و روو بکاتە قیبلە و قوربانی ئیمە بخوات، ئەرک و مافەکانی هاوشیووی ئیمەیه.

کاتیك ئەم نامە ی من بەدەستی ئیو دەگات، چەندین کەس وەك بارمە بۆ لای من بنیرن و خۆتان بەدەستەو بەدەن و گەرنە سویند بەو خوایهی جگە لەو خوایهك نییه، کەسانیک بۆ لای ئیو رهوانه دەکەم بەو ئەندازەیه مەرگیان خۆش دەوێت کەئیو ژیاانتان خۆش دەوێت))

کاتیك خەلکی مەداین نامەکهی خالیدیان خویندمەو، سەریانسووما. ئەمە لەسانی دوانزەیه م بوو.

ئەبوجەعفەر دەئێت: بەلام گێرانەووی شەعبی سەبارەت بەخالید و پۆشتنی ئەو بۆ عێراق بەمشیوویه: کاتیك لەیەمامە تەواو بوو، ئەبوبەکر نامە ی بۆ نووسی: ئیستا کەخواوند سەرکەوتنی پێبەخشیت، بەره عێراق بڕۆ تا پەیوہستی عەیان ببیت و نامە ی بۆ عەیان کۆری غەنەم نووسی کە لەنیوان ئەباج و حیجاز بوو تا بەرەو مەسیخ بروات و لەسەرەووی عێراق بروات ناو ئەو سەرزەمینە و پیشەرەوی بکە تا پەیوہستی خالید دەبیت. هەر کەس دەخوازێت بگەرێتەو، مۆلەتی پێدەن و کەس بەنابەدل لەگەڵ خۆتان مەبەن.

دەئێت: کاتیك نامەکانی ئەبوبەکر بەخالید و عەیان گەیشت و بەفەرمانی ئەبوبەکر مۆلەتی گەرانەویان بەخەنکاندا، هەموو خەلکانی مەدینە و دەوروبەری گەرانەو و دەوریان چۆل بوو. داوای هاوکاریان لەئەبوبەکر کرد و ئەو، قەعقاع کۆری عەمرۆ تەمیمی بۆ هاوکاری خالید رهوانه کرد. پێیان وت: بۆ هاوکاری کەسیك دەپۆیت

سوپاکه‌ی له‌دهوری بلاو بوونه‌ته‌وه.

قه‌عقاع وتی: سوپایه‌ک که‌سینکی وه‌ک خالید سه‌رکرده‌ی بیټ، هیچ کات شکست ناخوات.

هه‌روه‌ها نه‌بویه‌کر عه‌بدولله‌ کوپری عه‌وقی حه‌میری بۆ هاوکاری عه‌یاز نارد.

نه‌بویه‌کر نامه‌ی بۆ خالید و عه‌یاز نووسی تا نه‌و که‌سانه‌ی له‌گه‌ل هه‌نگه‌پراوه‌کان شه‌پریان کردوه و دوای پیغه‌مبه‌ر(د.خ)، له‌سه‌ر باوه‌ر و موسولمانی پینداگر بوون، له‌گه‌ل خۆتان بیه‌ن و هه‌رکس له‌موسولمانه‌کان که‌دوای مردنی پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌دین هه‌نگه‌پراوه‌ته‌وه، په‌یوه‌ستی خۆتانی مه‌کن تا بۆچوونی خۆم له‌وباره‌وه بۆ ئیوه بنووسم. له‌بهر ئەمه‌ له‌م شه‌پانه‌ که‌س له‌هه‌نگه‌پراوه‌کان به‌شداری نه‌کرد.

کاتی‌ک نامه‌ی سه‌رکرایه‌تی عیراق به‌ده‌ستی خالید گه‌یشت، نامه‌ی بۆ حه‌رمه‌ و سه‌لما و موسه‌نا و مه‌زعوور نووسی تا په‌یوه‌ستی ببن. رۆژیک‌ی دیاری کرد تا له‌گه‌ل سوپاکه‌ی خۆی له‌ئویله‌ کۆبینه‌وه چونکه‌ نه‌بویه‌کر فه‌رمانی به‌ خالید دابوو کاتی‌ک ده‌پراوه‌ ناو عیراق له‌ده‌روازه‌ی سیند و هه‌نیده‌وه ده‌ست پینیکات و له‌و کاته‌دا به‌ئویله‌ ناویان ده‌برد. نه‌و هۆزانه‌ی له‌نیوان نه‌و و عیراقدا بوون، کۆی کردنه‌وه، هه‌شت هه‌زار که‌س له‌خه‌لکانی موزیر و ره‌بیه‌ه کۆبوونه‌وه و دوو هه‌زار شه‌رکه‌ر له‌ناو سوپاکه‌ی خۆی ده‌بینرا. له‌گه‌ل ئەم ده‌هه‌زار شه‌رکه‌ره و هه‌شت هه‌زار شه‌رکه‌ری چوار سوپاکه‌ی دیکه‌ یانی موسه‌نا و حه‌رمه‌ و مه‌زعوور و سه‌لما، هه‌ژده‌ هه‌زارکه‌س، رووبه‌رووی هورموز بوویه‌وه.

موغیه‌ره‌ کوپری عوققه‌به‌ ده‌لیت: نه‌بویه‌کر سه‌رکرده‌یه‌تی جه‌نگی عیراقی به‌خالید کوپری وه‌لید سپارد و فه‌رمانی پیندا له‌خواره‌وه‌ی عیراقه‌وه‌ پراوه‌ ناو نه‌و سه‌رزه‌مینه. هه‌روه‌ها عه‌یازیشی کرده سه‌رکرده‌ی جه‌نگی عیراق و فه‌رمانی پیندا له‌سه‌ره‌وه‌ی عیراقه‌وه‌ پراوه‌ ناو نه‌و سه‌رزه‌مینه. دواتر به‌ره‌و حیره‌ بپۆن و هه‌رکس زووتر بگات، سه‌رکرده‌ بیټ و نه‌وی دیکه‌ شوینکه‌وته‌ی فه‌رمانه‌کانی بیټ. نووسیبووی: کاتی‌ک له‌حیره‌ کۆبوونه‌وه و بلاوه‌تان به‌سوپای پارسه‌کان کرد و مه‌ترسی هه‌رش کردنه‌ سه‌ر موسولمانه‌کانتان نه‌بوو، یه‌کیکتان له‌حیره‌ بمینیته‌وه و پشتیوانی دوای سوپای موسولمان و هاوری‌که‌ی خۆی بیټ و نه‌وی دیکه‌ هه‌رش بگاته سه‌ر سه‌رزه‌مینی پارسه‌کان و شوینی هه‌ژ و ده‌سه‌لاتی نه‌وان یانی مه‌داین.

شه‌عبی ده‌لیت: خالید پینش به‌ریکه‌وتن هاوری له‌گه‌ل نازازه‌بیه‌ باوکی زه‌بازه‌بیه‌ی

(۹) یه مامه، نامه‌ی بۆ هورموز نووسی که له و کاته‌دا سنووردار بوو:

باوه‌ر بیینه تا تهن‌دروست بمینیت‌هوه یا ته‌سلیم و جه‌زیه بده، جگه له‌خۆت سه‌رکۆنه‌ی که‌سیک مه‌که چوونکه له‌گه‌ل خه‌لکانیک هی‌رش ده‌که‌مه سه‌ر تو که‌زیاتر خوازیا‌ری مه‌رگن تا ژبان.

موغه‌یره کوپ‌ری عوته‌به داوه‌ری خه‌لکانی ده‌لێت: کاتیك خالید له‌یه‌مامه‌وه به‌ریک‌هوت، سوپاکه‌ی بۆ سێ ده‌سته دا‌به‌ش کرد و ئەوانی له‌یه‌ک ریگه‌وه نه‌نارد. موسه‌نای دوو روژ پێش به‌ریک‌هوتنی خۆی ره‌وانه‌ کرد و زه‌فه‌ری کرده‌ ری‌نیشاند‌ه‌ری ئەو. عوده‌ی کوپ‌ری حاته‌م و عاسم کوپ‌ری عه‌مرۆی نارد و هه‌ر کام یه‌ک روژ دوا‌ی ئەوه‌ی دیکه‌ به‌ریک‌هوتن. ری‌نیشاند‌ه‌ری ئەوان مالک کوپ‌ری عوباد و سالم کوپ‌ری نه‌زر بوون.

ده‌لێت: دوا‌ی ئەوان خالید خۆی به‌ریک‌هوت و ری‌نیشاند‌ه‌ری ئەو رافیع بوو. بریاریا‌ندا له‌گه‌ل هه‌ر سێ ده‌سته‌که له‌حه‌فیر کۆبینه‌وه و شه‌ر له‌گه‌ل دوژمن بکه‌ن. ئەوی ده‌روازه‌ی هی‌ند و ناو‌دارترین و به‌هێزترین سنووری فارسه‌کان بوو. سنوورداره‌که‌ی له‌وشکانی له‌گه‌ل عه‌ره‌به‌کان و له‌ده‌ریا له‌گه‌ل هی‌ندییه‌کان شه‌ری ده‌کرد.

ده‌لێت: موه‌لیب کوپ‌ری عوققه‌به و عه‌بدولره‌حمان کوپ‌ری سیا‌ی ئەحمه‌ری که‌حه‌مرای سیا ناوه‌که‌ی خۆی له‌و وه‌رگرت‌وه، له‌گه‌ل خالیدا بوون. کاتیك نامه‌که‌ی خالید به‌ده‌ستی هورموز گه‌یشت، هه‌واله‌که‌ی بۆ شیر‌ی کوپ‌ری که‌سرا و نه‌رده‌شیر کوپ‌ری شیر‌ی نووسی و سوپاکه‌ی خۆی کۆکرده‌وه و له‌گه‌ل سوارچاکه‌کانی سوپاکه‌ی به‌ره‌و کوا‌زیم بۆ رووبه‌روو بوونه‌وه له‌گه‌ل خالید ئەسپی غاردا. پێشه‌نگه‌کانی نارد به‌لام له‌ریگه‌ رووبه‌رووی خالید نه‌بوونه‌وه و ناگادار بوویه‌وه عه‌ره‌به‌کان بریاریا‌نداوه له‌حه‌فیر کۆبینه‌وه. گه‌رایه‌وه بۆ ئەوه‌ی زووتر له‌وان له‌و ناوچه‌یه‌ دا‌به‌زیت. له‌وی دا‌به‌زی و سوپای رازاند‌ه‌وه و دوو برا‌که‌ی به‌ناوی قوباد و ئەنوشگان که‌رچه‌له‌کیان له‌گه‌ل نه‌رده‌شیری گه‌وره و نه‌رده‌شیر و شیر‌ی یه‌کی ده‌گرت‌ه‌وه، وه‌ک فه‌رمانده‌ی دوو بان‌ی سوپاکه‌ی دانا. خه‌لکان به‌زنجیر په‌یوه‌ستی یه‌ک ببوون. ئەوانه‌ی خۆیان به‌زنجیر نه‌به‌ستبوویه‌وه به‌وانه‌ی دیکه‌یان وت: خۆتان بۆ دوژمن به‌ستۆته‌وه، ئەو کاره‌ مه‌که‌ن چوونکه خراب به‌سه‌رماندا ده‌شکیت‌ه‌وه.

وه‌لامیان دا‌یه‌وه: ئێوه مه‌به‌ستی هه‌لاتنتان هه‌یه.

کاتیك خالید له‌بوونی هورموز له‌حه‌فیر ناگادار بوویه‌وه، به‌ره‌و کازمه‌ پۆشت و

ماندوو و شەكەت گەيشته ئەو سەرزەمىنە. هورموز لەهەموو سەرکردەكان بۆ عەرەبەكان خراپتر بوو. هەموو عەرەبەكان لىنى توپە و بۆ گلاوى ئەويان وەك نمونە دەهينايەو و دەيانوت: گلاوتر لەهورموز و كافرتر لەهورموز.

لەكازمە سوپاي هورموز و عەرەبەكان ريزيان بەست. بەزنجيرەكان پەيوەستى يەك بوون. ئاو لەژێر دەستى ئەواندا بوو. خاليد لەشويئىك دابەزى ئاوى لىنەبوو و كاتىك لەم بابەتە ئاگادار بوويەو، فەرمانى دابەزىنى دا و باريان كردهو و بۆ دەست گرتن بەسەر ئاوەكە شەپى لەگەڵ دوزمەن كرد چوونكە ئاو دەبىت لەژێر دەستى ئەو سوپايەدا بىت كەبەهيزتر و خۆراگرتە.

باريان خست و سوارەكان وەستا بوون. پيادەكان پيشرەوى و شەريان دەستپيكرد. خواوەند هەورىكى نارد و دواوەى موسولمانان ئاويان دەستكەوت. بەمشيويه هيزى پىبەخشين و هيشتا هەتا و هەلنەهاتبوو، لەدوژمەن كەس لەگۆرەپانى شەپ نەدەبينرا. كۆپى هەيسەمى بوكايى گيرانەووەيەكى بەم ناوەرۆكە هەيە جگە لەوہى دەلئيت: هورموز سوپاكەى خۆى نارد تا بەشيويهەكى لەناكاو خاليد بكوژن. كاتىك پريارى ئەو كارەياندا، هورموز ھاتەدەر و وتى: پياويك لەبەرەبەر پياويك، خاليد لەكوئيە؟ فەرمانى بەسوارەكانى خۆيدا بوو. كاتىك خاليد دابەزى، هورموزيش دابەزى و داواى شەپى دەستەويەخەى لىكرد. كاتىك رووبەرووى يەكبوونەو، چەند جارىك بەشمشيز لەيەكياندا و خاليد بەسەريدا زال بوو. پشتيوانەكانى هورموز هيرشيان كردهسەر و گەمارۆياندا بەلام هەولەكانى ئەوان رىگر نەبوو لەكوشتنى هورموز بەدەستى خاليد. قەعقاع كۆپى عەمرۆ هيرشى برد و بلاوہى بەپشتيوانەكانى هورموز هينا. خاليد شمشيزى سوورانداو پارسەكان شكستيان خوارد. موسولمانان تا شەو شويئيان كەوتن. خاليد تالانى خەلكانى كۆكردهو. زنجيرەكانيش لەناو تالانىيەكان دەبينران، ھەركاميان بارى يەك و شتر و ھەزار پەتل كيشى بوو. ئەم شەپريان بەزات ئەلسەلاسەل ناوبرد. قوباد و ئەنوشگان رزگاريان بوو.

شەعبى دەلئيت: كلاوى پارسەكان بەھوى پىنگە و ريزيان لەناو خەلكەكەى خويان، گرانبايى بوو. ھەركەس پىنگەيەكى بەرزى پىدەبپرا، كلاوہەكەى سەد ھەزار دەرم دەژيا و هورموز يەكيك بوو لەوان. بەھاي كلاوہەكەى سەد ھەزار دەرم و لەزيوى جەواھير نيشان دروست كرابوو. ئەبويەكر كلاوہەكەى دا بەخاليد. گەورەترين پىنگەى پياوہەكانى پارس ئەوہ بوو منائى يەكيك لەحەوت بنەمالە بەريزەكەى ئەوان بىت.

حەنزەلە کوپری زیاد دەلیت: کاتیك ئەو رۆژە موسولمانەکان گەرانەوه، جارچی خالید جارچی بەرێکەوتنی دا و لەگەڵ شەپکەران ملی رینگە گرتەبەر. بارەکان لەدواوه بوو تا گەشتە ئەو شوینەهێ ئەمرۆ پردی گەورەهێ بەسەرەیه. لەوی دابەزین. قوباد و ئەنوشگان رزگاریان ببوو و خالید هەوانی سەرکەوتنی خۆی لەگەڵ پینچ یەکی تالانییەکان و فیلهکەهێ بۆ مەدینە نارد. نامەهێ سەرکەوتن لەمەدینە بۆ خەلکان خۆیندراپەوه.

کاتیك زەر کوپری کەلیب پینچ یەک و فیلهکەهێ برده مەدینە، بەناو مەدینەدا سوورانیدیان تا خەلکان هەموو بییین. ژنان دەیانوت: بەراستی ئەوهی دەبییین، نافرینراوی دەستی خوایه. گومانیان کرد فیل دەسکردی مرۆفە. ئەبویبەکر فیلهکەهێ گەراندهوه.

دەلیت: خالید لەشوینەهێ پردی گەورەهێ بەسەر دابەزی. موسنا کوپری حارسە بەدوای هەلاتوواندا نارد و مەعقل کوپری موقرینی موزنی بەرەو ئۆبلە پەوانە کرد تا مال و ئەسیرەکان لەوی کۆبکاتەوه. مەعقل پۆشته ئۆبلە و فەرمانەکانی ئەنجامدا.

ئەبوجەعفر دەلیت: ئەم داستانە سەبارەت بەسەرکەوتنی ئۆبلە بەپینچەوانەهێ زانستەکانی شارەزاییانی حەدیسە راستە چونکە گرتنی ئۆبلە لەرۆژگاری عومەر و لەسائی چواردهیه می کۆچ و لەسەر دەستەهێ عوتەبە کوپری غەزوان روویدا. لەکاتی خۆیدا باسی دەکەین بەخواستی خوا.

حەنزەلە کوپری زیاد دەلیت: موسنا پۆشت تا گەیشت رووباری زەن((ژن)). رووی کردە ئەو قەلای ژن لەوی نیشتەجی بوو. مەعنی کوپری حارسەهێ لەوی دانا و گەمارۆی خستە سەر کۆشکی ژنەکە و بەتەسلیم بوون ناچاری کرد. هەموویانی کۆشت و سامانی ئەوانی تالان کرد و کاتیك ژنەکە لەم رووداوه ناگادار بوویەوه، پەیمانی ناشتی لەگەڵ موسنا بەست و باوەری هینا. مەعنی ئەوی کردە هاوسەری خۆی.

خالید و سەرکردهکانی سوپا شوینگۆرکینیان بەوه رزیرەکان نەکرد چونکە فەرمانی ئەبویبەکر بەو شیوه بوو بەلام منالی ئەو شەپکەرانەهێ خزمەتی عەجەمەکانیان دەکرد، ئەسیر کران و ئەو وەرزیرانەهێ بەشداری شەپکەکانیان نەکرد، پشستگۆی خزان و موسولمانان پەنایان پێ بەخشین. لەشەپری زات ئەسلاسل و شەپری دواتر، هەر سوارەیهک دوو هەزار درەمی پێرا بەشی پیاده یەک لەسەر سینی ئەو بره بوو.

شەری مەزار

دەئیت: شەری مەزار لەمانگی سەفەری سالی دوانزەهەم کۆچ روویدا و ئەو رۆژە خەڵکان وتیان: صفر الافسفاره کەتیاایدا هەموو سەتمکاران لەشوینی بەریەک کەوتنی رووبارەکان دەکوژین.

سوفیانی ئەحمەری دەئیت: کاتیک خالد نامە ی بۆ هورموز نووسی کە لەیەمامە هیرش دەکاتە سەری، هورموز هەوالەکە ی بۆ ئەردەشیر و شیر ی نووسی و ئەوان قارن کوپی قریانسیان بۆ هاوکاری ئەو نارد. قارن لەمەداینەو بەمەبەستی هاوکاری کردنی هورموز بەریکەوت و کاتیک گەیشته مەزار لەشکستی سوپای پارسەکان ناگادار بوویەو. پاشماوە ی هەلاتووێن پەییوەستی بوون و سەرکۆنە ی یەکیان کرد. هەلاتووێن ئەهواز و فارس بەهەلاتووێن سواد و کێوکانیان دەوت ئەگەر جیابینەو هێچ کات یەکنەگرنەو و بڕیاریندا بگەڕینەو. وتیان: ئەو هاوکاری پاشا ئەو قارن. ئەگەری هەیه خواوەند دەرفەتیکمان پێبەخشیت بۆ ئەو ی بتوانین تۆ لەدوژمن بستینەو و ئەو ی لەدەستمان داو، وەرپێگرنەو. گەڕانەو و لەمەزار ئوردووێن لێدا. قارن، قوباد و ئەنوشگانی وەک فەرماندە ی دوو بانی سوپاکە ی دانا و موسەنا و مەعنی کوپی حارسە خالیدیان ناگادار کردەو و کاتیک ئەو لەهاتنی قارن ناگادار بوویەو، تالانییەکانی دابەش کرد و پێنج یەکی بەو لێد کوپی عوققەبە بۆ ئەبۆبەکر نارد و لەکۆبوونەو ی خەڵکان لەسەر لیواری رووبار ناگاداری کردەو.

خالد بەریکەوت تا لەمەزار لەنزیق قارون دابەزی و شەریکی قورسیان دەستپێکرد. قارن هاتە ناو گۆرەپانی شەڕ و داوای شەڕکەری کرد. خالد لەگەڵ مەعقل کوپی ئەعشی کە ئەببەز باوکی کەبان نازناو کە ی بوو، رووبەرووی بوونەو و مەعقل زووتر لەخالد دەستی پێی گەیشته و خوینی رشت. عاسم ئەنوشگانی کوشت و عودی قوباد. قارن بڕواییکراوترین سەرکردە ی پارسەکان و داوای ئەو موسولمانان رووبەرووی سەرکردە یەکی بەناوبانگی وەک ئەو نەبوونەو. ژمارە یەکی زۆر لەفارسەکان کوژران و هەلاتووێن سوار کەشتی بوون و دەریا ریگە ی نەدا موسولمانان شوینیان بکەون. خالد لەمەزار مایەو و هەرکەس تالانییەکی دەستکەوتبوو، بەخۆی بەخشی و تالانییەکانی دیکە ی دابەش کرد. لەپێنج یەک بەشی شەڕکەرە نازاکانیدا و پاشماوە ی تالانییەکانی

له گه‌ل سه‌عید کۆپی نه‌عمانی که‌عبی بۆ مه‌دینه نارد.

ئەبی عوسمان ده‌لیت: له‌شه‌ری مه‌زار سی هه‌زار که‌س له‌فارسه‌کان کۆژان جگه‌ له‌وانه‌ی له‌ئاودا خنکان. ئەگه‌ر ئاو رینگه‌ نه‌ده‌بوو هه‌موو شتی که‌ هه‌موویان له‌ناو ده‌چوون. ئەوانه‌ی گیانیان به‌ده‌برد رووت یا نیوه رووت بوون.

شه‌عبی ده‌لیت: کاتی که‌ خالد کۆپی وه‌لید گه‌یشته‌ عیراق، له‌که‌وازیم رووبه‌رووی هورموز بوویه‌وه. دوا‌ی ئەوه‌ی له‌ناوچه‌ی فورات له‌که‌ناری دیجله‌ دابه‌زی و رووبه‌رووی دوژمن بوویه‌وه و له‌که‌نار دیجله‌ و رووباریکی دیکه‌ بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر مایه‌وه. دوا‌ی رووبه‌روو بوونه‌وه له‌گه‌ل هورموز هه‌موو شه‌په‌کانی دواتر دژوارتر و خۆیناوتیتر بوون تا ئەو کاته‌ی پۆشته‌ دومه‌ئه‌لجه‌نده‌ل. له‌شه‌ری رووبار به‌شی سواره‌کان زیاتر بوو له‌شه‌ری زات ئەله‌سه‌لاس.

دوا‌ی جه‌نگی رووبار، خالد ژن و منالی شه‌په‌که‌ران و ئەو که‌سانه‌ی هاوکاری ئەوانیان کردبوو، ئەسیرکرد و وه‌رزێران که‌به‌ئێنیان دا‌بوو خه‌راج بدن، له‌شوینی خۆیان هێشته‌وه.

هه‌موو سه‌رزهمینه‌که‌ به‌شه‌پ ده‌ستی به‌سه‌ردا گه‌را به‌لام ئەو که‌سانه‌ی خه‌راجیان دهدا، که‌وته‌ ژێر چه‌تری په‌نای موسو‌لمانان و زوییه‌کانیان له‌ده‌ستی خۆیاندا مایه‌وه. ئەمه‌ سه‌باره‌ت به‌و زه‌وییه‌نه‌ی دا‌به‌ش نه‌کرا‌بوون و ئەوه‌ی دا‌به‌ش کرا‌بوو، وه‌ک خۆی مایه‌وه.

حه‌بیب باوکی حه‌سه‌ن یانی باوکی حه‌سه‌نی به‌سری که‌ مه‌سیحی بوو و مافنه‌ نازاد کراوی عوسمان و باوکی زیاد نازاد کراوی موغه‌یره‌ کۆپی شو‌عبه‌ له‌ناو ئەسیره‌کاندا ده‌بینران. خالد سه‌عید کۆپی نه‌عمانی وه‌ک سه‌رکرده‌ی سوپا‌که‌ی ده‌ستنیشان و سو‌هید کۆپی موقرینی وه‌ک لێپرسراوی زه‌کات دیاریکرد و پنی وت له‌حه‌فیر نیشتجه‌ی و کارگوزارانی خۆی په‌وانه‌ بکات و کاروباری وه‌رگرتن له‌ده‌ستی خۆیدا به‌یلتیه‌وه.

خالد چاودێری هه‌وال و ده‌نگ و باسه‌کانی دوژمن بوو.

دوای نه‌وه له‌سه‌فه‌ری سائی دوانزه‌یه‌می کۆچی شه‌ری وه‌لجه روویدا وه‌لجه ناوچه‌یه‌ک له‌نزیک که‌سکه‌ره.

شه‌عبی ده‌لئیت: کاتیك خالد له‌شه‌ری رووبار ئاسووده و نه‌رده‌شیز له‌کوژرانی قارن ئاگادار بوویه‌وه، نه‌نده‌رزغوری ره‌وانه کرد. ئه‌و پارسی و زاده‌ی سوادو له‌و ناوچه‌یه نیشته‌جی بوو. به‌لام له‌وی گه‌وره و په‌روه‌ده نه‌کراوو. به‌همان جادویه‌ی له‌گه‌ل سوپایه‌ک ره‌وانه و فه‌رمانی پێدا به‌ریگه‌که‌ی نه‌نده‌رزغوردا پروات.

ده‌لئیت: نه‌نده‌رزغور پێشتر سنوورداری خوراسان بوو. له‌مه‌داینه‌وه به‌ریکه‌وت تا گه‌یشه‌ که‌سکه‌ر و له‌ویوه رووی کرده وه‌لجه. به‌همان جادویه‌یه‌ش به‌دوای نه‌ودا پوشت به‌لام ریگه‌یه‌کی دیکه‌ی گرته‌بهر و له‌دئی سواده‌وه گوزه‌ری کرد و له‌دیها‌ته‌کانی نیوان حیره و که‌سکه‌ر، عه‌ره‌به‌کان و وه‌رزیره‌کانی بۆ په‌یوه‌ست بوون به‌نه‌نده‌رزغور ره‌وانه کرد و له‌وه‌لجه له‌نزیک ئوردووی نه‌و، ئوردوویان لێدا. کاتیك سوپا و شه‌رکه‌ران کۆبوونه‌وه، شانازی به‌خویه‌وه کرد و خوازیری هێرش کردنه سه‌ر خالد بوو.

ده‌لئیت: خالد لای رووباره له‌ئوردو لێدانی نه‌نده‌رزغور ئاگادار بوویه‌وه و فه‌رمانی به‌ریکه‌وتنی دا. سوهد کۆری موقرینی وه‌ک جیگری خۆی دانا و فه‌رمانی پێدا له‌حه‌فیر به‌مینیته‌وه. رووی کرده ئه‌و سوپایه‌ی له‌خواره‌وه‌ی دیجله به‌جیه‌ش‌تیبوو و فه‌رمانی پێدان ئاگادار و وشیار بن. دواتر له‌گه‌ل سوپاکه‌ی خۆی ریگه‌ی وه‌لجه‌ی گرته‌بهر و له‌گه‌ل سوپاکه‌ی نه‌نده‌رزغور رووبه‌روو بوویه‌وه. شه‌ریکی قورسیان ده‌ستپیکرد و هه‌ردوولا بیزار و شه‌که‌ت بوون. خالد چاوه‌پروانی هاوکاری ده‌کرد که بۆ دوژمن له‌دوو ناوچه بۆسه‌یان نابووویه‌وه. سه‌رکرده‌کانیان بیشر کۆری ئه‌بی روه‌م و سه‌عید کۆری موپه‌ی عیجلی بوون. نه‌وان هاتن و ریزی عه‌جه‌مه‌کان شکستی خوارد. خالد له‌پیشه‌وه و نه‌وان له‌دواوه‌ی سوپای فارسه‌کان هێرشیان کرد. که‌س له‌وان نه‌یتوانی شوینی کوژرانی هاوڕیکه‌ی خۆی ببینی‌ت و نه‌نده‌رزغور له‌تینوویه‌تی گیانی سپارد.

خالد له‌ناو سوپاکه‌ی خۆی وتاریکی خوینده‌وه و بۆ هاندانی نه‌وان وتی: مه‌گه‌ر نابینن خۆراک هاوشیوه‌ی خۆل فراوانه، سویند به‌خوا نه‌گه‌ر جیهاد له‌ریگه‌ی خوا و پێشنیاری خواپه‌ره‌ستی و جگه له‌بژیوی مه‌به‌ستی دیکه‌مان نه‌ده‌بوو، بۆچوونی په‌سند نه‌ویه له‌سه‌ر ئه‌م ناوچه‌یه بجه‌نگین و برسپیه‌تی و نه‌داری له‌سه‌ر شانی ئه‌و که‌سه‌نه‌ی

نەیانتوانیوه لەریگەیی خوادا جیهاد بکەن، هەلبەگەری.

خالیید دوای ئەم شەپەرە، وەك پیشوو هەنسکەوتی لەگەڵ وەرزیزان کرد. ئەوانی نەکوشت. ژن و منائی شەپەرەکانی ئەسیر و بەخاوەن زەوییهکانی وت خەراج بەدەن و لەپەنای موسولماناندا بن. ئەوان رازی بوون.

شەعبی دەئیت: خالیید لەشەپری وەلجە رووبەرۆوی یەکیك لەپارسەکان بوویەوه کەدەیتوانی لەگەڵ هەزار پیاو بەرابەری بکات. خالیید ئەوی کوشت و کاتیك کوشتی، لەسەر پشتی دانیشت و فەرمانیدا خواردنەکەیی بۆ یەن.

دەئیت: کوپێکی جابر کوپری بوجەیر و کوپێکی عەبدلنەسوود لەناو کوژراوەکانی منالەکانی بەکر دەبینران.

ئەلیس لەقوولای فورات

موغەیرە کوپری عوتەبە دەئیت: کاتیك لەشەپری وەلجە دەستەیک لەنەسرانییهکانی بەکر کوپری وائل کەهاوکاری پارسەکانیان دەکرد، کوژران، نەسرانییهکانی دیکە لەکوژرانی ئەوان توپە و نامەیان بۆ عەجەمەکان نووسی و لەئەلیس کۆبوونەوه. عەبدلنەسوودی عیجلی سەرکردهیان بوو. لەموسولمانانی منالەکانی عیجلی عوتەیبە کوپری نەھاس و سەعید کوپری موپە و فورات کوپری حەییان و موسەنا کوپری لایحیق و مەعور کوپری عودەیی، پق و کینەیی نەسرانییهکانیان لەدندا بوو.

ئەردەشیر کەسی بۆ لای بەھمەن جادوویە نارد کە لەقسیاسا بوو. ئەو لەیەکیك لەرۆژەکان رابطی (لەدەقەکەدا رافد) شایوو. فارسەکان هەموو مانگەکانیان بەسی رۆژ دەژمارد و هەر رۆژ رابطیک بوو کەلای شا رابطی خەلک و بەھمەن رابطی بەھمەن رۆژ بوو.

ئەردەشیر پەيامی بۆ بەھمەن نارد: لەگەڵ سوپاکەیی خۆت بەرەو ئەلیس بەریکەوه و پەییووستی فارسەکان و عەرەبە مەسیحییەکان ببە کەلەوی کۆبوونەتەوه. بەھمەن جاپانی نارد و وتی پەلە بکات بەلام شەپەر لەگەڵ دوژمن نەکات تا خۆی دەگات مەگەر ئەوهی دوژمن هێرش بکاتە سەریان.

بەھمەن گەپرایەوه بۆ لای ئەردەشیر تا بیبینیت و سەبارەت بەباس و کارەکان فەرمانی لێوەرێگریت. ئەردەشیر نەخۆش بوو. بەھمەن جاپان تا ئەلیس پۆشت و لەمانگی

سەفەر لەوی دابەزی. ئەو سوارانەى لەبەرابەر عەرەبەکان بوون لەگەڵ عەبدئەلئەسود و مەسیحییەکانى منائەکانى عیجل و تیم اللات و زەبیعە و عەرەبەکانى گوندەکانى حیرە لەدەورى کۆبوونەوه. جابر کورى بوجەیری مەسیحى بۆ ھاوکارى عەبدئەلئەسود ھات. خالید لەکۆبوونەوهى عەبدئەلئەسود و جابر و زوھەیر و کەسانى دیکە ئاگادار بوویەوه و بەرئیکەوت بەلام لەنزیک بوونەوهى جابان بى ئاگا بوو. تەنیا بیری لەعەرەبەکان و مەسیحییەکانى گوندەکان دەکردەوه. لەئەلیس رووبەروى جابان بوویەوه. عەجەمەکان بەجاپانیان وت: ئایا شەر دەستپێکەین یا خواردن بەخەلک بەدەین و بەشیوہەیک خۆمان نیشانى دوژمن بەدەین کەگرنگییان پێنادەین و دواى تەواو بوونى لەخواردن، جەنگین؟

جاپان وتى: ئەگەر لەبەرابەر گوئى پێنەدانى ئیوہ، دەستیان لى ھەلگرتن، گرنگی پێنەدەن بەلام گومان دەکەم ھێرش دەکەنە سەرتان و رینگى نان خواردنتان لى دەگرن. بەلام خەلکان گوئیان لەقسەکانى نەگرت و سفەرەکانیان راخست. خواردنیان ھینا و لەسەر سفەرەکان دانیشتن. کاتیک خالید لییان نزیک کەوتەوه، وەستا و فەرمانیدا بارەکانیان کردەوه. پاسەوانى بۆ خۆى دانا تا لەپشتەسەرەوه پارێزگارى لیبکات. دواتر ھێرشى دەستپێکرد و خۆى ھاتە ریزی پێشەوه و ھاوارى کرد ئەبجەر لەکوئییە، عەبدئەلئەسود لەکوئییە، مالک کورى قەیس لەکوئییە؟

کەس وەلامى نەدايەوه. مالک یەکیک لەخەلکانى جەزەر بوو، پۆشتە پێش و خالید پێى وت: ئەى گلاؤ زادە لەناو ئەوان تۆى نەشیاو بۆ رووبەروو بوونەوهى من ھاتوویت؟ ئەمەى وت و بەشمشیر لییدا و کوشتى و عەجەمەکان دەستیان لەخواردن ھەلگرت. جاپان وتى: مەگەر نەموت، سویند بەخوا تا ئیستا لەھیچ سەرکردەیک نەترسابووم. کاتیک عەجەمەکان نەیاننوانى نان بخۆن، ورەیان دابەخۆیان و وتیان: خواردنەکە دادەنئین تا ئەو کاتەى دوژمن لەناو دەبەین. دواتر دەگەرپێنەوه و دەبخۆین.

جاپان وتى: لەنائاگایى خۆتان سفەرەتان راخست، ئیستا گوئى لەفەرمانەکانى من بگرن و خواردنەکە ژەھراوى بکەن چونکە ئەگەر شەرەکە لەبەرژەوہەندى ئیوہ کۆتایى ھات، زیانیکی کەمتان لیدەکەوئیت و ئەگەر شکست بخۆن، دەتوانن ئەوان لەناو ببەن. بەلام عەجەمەکان بەوتەکانى رازى نەبوون.

جاپان عەبدئەلئەسود و ئەبجەرى برد و فەرماندەبى دوو بالى سوپاکەى بەوان سپارد. خالید ھاوشیوہى شەرەکانى پێشوو سوپاکەى رازاندەوه. شەرپکی قورس

دەسپىيىڭىز. ئاباۋەرەن چوونكى چاۋەرۋانى بەھمەن جادۋىيەيان دەكرد، سەرسەختانە پىنداگرى و بەرگرىيان دەكرد. موسولمانانىش خۇپراگرىيان دەكرد، خالىد وتى: نەزىر دەكەم ئەگەر بەسەر ئەۋاندا سەركەۋىم دەبىت ئەۋەندەيان لىبىكۆرۈم خۇنىيان لەرووبارەكە دارەۋانە بىيىت.

خاۋەند شىكىستى بەناۋەرەن ھىنا و خالىد وتى چارچىيەكەى لەناۋ خەلكان جارىدات: ئەسەر بىگرن، ئەسەر بىگرن، كەس مەكۆژن، كەس مەكۆژن جگە لەو كەسانەى خۇپراگرى دەكەن. سوارەكان پۇل پۇل ئەسەرەكانيان لای خالىد كۆدەكردەۋە و خالىد چەند كەسىكى دىارىكردبوو تا سەريان بىپەرىنىت. شەۋ رۇژىك ئەۋ كارەى كرد و بۇ بەيانى و رۇژى دواتر شوۋن ھەلاتۋان كەۋىن تا گەيشتتە نەھرەين. ژمارەيەكى زۆر لەئەلىسەۋە روۋيان لەۋ ناۋچەيە كرد و ھەموۋىيانىان كوشت.

بەلام قەقەق و كەسانى ھاۋشىۋەى ئەۋ وتيان: ئەگەر خەلكانى سەر زەۋى ھەموۋى بىكۆزىت خۇنىيان رەۋان نابىت چوونكى لەۋ كاتەۋەى رىگەيان لەلافاۋى خۇنى گرتوۋە و زەۋى خۇنىئەكان ناباتەۋە بۇ خۇى، خۇنى لەجىگەى خۇى دەمىنىتەۋە، ئاۋى بەسەردا بىكە تا سۇنىدەكەى خۇت ھىنابىتەدى. ئاۋى تىكەل بەخۇنى كۆرۋاۋەكان كرد و خۇنى لەناۋ رووبارەكە رەۋانە بوو. لەبەر ئەمە تا ئىستا بەرووبارى خۇنى ئاۋى دەبەن.

بەشر كۆرى خەسايە دەلىت: بىستومە كاتىك زەۋى خۇنى ئادەمى بۇ خۇى گەراندەۋە، ئەۋ كارە ياساڭ كرا و خۇنىئەكان چىتر رەۋان نابىن مەگەر تا ئەۋ سنوورەى فىنك دەبىتەۋە.

كاتىك عەجەمەكان شىكىستىان خاۋارد و ئوردوۋوگاكەى خۇيان بەجىيەنىشت، موسولمانان دۋاى شوۋىنكەۋىتى ئەۋان گەرانەۋە بۇ ئوردوۋوگاكە. خالىد لەسەر سەفرەى ئەۋان ۋەستا و وتى: ئەمەم بەئىۋە بەخشى و تايبەتە بەئىۋە. موسولمانەكان لەسەر سەفرەكە دانىشتن. ئەۋانەى دىھات و نانى ناسكىان نەبىنىبوو، دەيانوت: ئەم ۋەرەقە ناسكانە چىيە؟ ئەۋانەى لەۋ شىۋە نانەيان بىنىبوو، وتيان: عەيشى رەقىق كەدەلىن ئەمەيە، لەبەر ئەمە نانى ناسك بەرەققاۋ ئاۋى دەكرد و پىشتىر پىيان دەۋت قورى.

لەخالىد دەگىرنەۋە: دەپوت: پىغەمبەر(د.خ) لەغەزەى خەبەر نان و خاۋاردن و ئەۋ شتانەى دەيانخاۋارد، بەشەرەرانى بەخشى بەۋ مەرچەى لەگەل خۇيان نەبەن.

مۇغەيرە دەلىت: چەندىن ئاش بۇ ماۋەى سى رۇژى بەردەۋام بەئاۋى خۇىئاۋى

بژۆوی سوپاکەیان دەکرد ئارد کە ژمارەیان زیاتر لە هەژدە هەزار کەس بوو. خالید یەکیک لە منالەکانی عیجل بە ناوی جوندەل کەرتیشاندەریکی تیکۆشەر بوو، هەوالمەکی بۆ مەدینە نارد. ئەو هەوالمی سەرکەوتن و بێ تالانییەکان و ژمارەیی ئەسیرەکان و پینچ یەک و ناوی ئەو کەسانەی لە شەپدا بویریان لە خۆیان نیشاندابوو، بە ئەبوبەکر راگەیاند. کاتیک ئەبوبەکر تیکۆشان و وردبینی ئەوی بینی، پرسبیری ناوەکەیی کرد و کاتیک زانی ناوی جوندەلە، هۆنراوەیەکی بەم ناوەرۆکە خویندەوه:

((گیانی عسام، گەورەیی پنبەخشیوه

و پیشەنگی و پیشەرەوی کردۆتە عاهدتی ئەو))

فەرمانیدا کەنیزکی ئەسیری پنبەخشن. جوندەل چەند منالیکیی لەو کەنیزە هینایە

دنیا.

دەلیت: ژمارەیی کوژراوای سوپای فارسەکان لە ئەلیس حەفتا هەزار کەس و زۆربەیان

لە ئەمغیشیا بوون.

عوبەیدالله کوپری سەعد لەمامی خۆی دەگێریتەوه: لە حیرە سەبارەت بە ئەمغیشیا

پرسبیارم کرد، وتیان: مەنیشیایە، ئەمەم بەسەیف وت، وتی: ئەم دوو ناوه جیاوازن.

گرتنی نه مغیشیا له مانگی سه فهر و خواوه ند شه ری له به ره ژوه نندی

موسولمانان

کوژتایی پیهینا

موغهیره ده لیت: دواي ته او بوونی شه ری نه لیس، خالد به ره نه مغیشیا به ریکهوت که خه لکه که ی پوشتیوون و له سوادی عیراق بلاوه یان لیگردبوو. له و کاته وه به کریگراوان له عیراق ده رکهوتن و خالد فه رماني ویران کردنی نه مغیشیا و هموو ناوچه کانی ده ورویه ری ده رکرد. نه مغیشیا شاریکی هاوشیوهی حیره و فورات و باده قلی به وی ده گات. نه لیس یه کی که له ناوچه کانی شو سه رزه مینه بوو. تالانییه کی زوریان له وی ده سته کوه و هاوشیوهی نه بینراوه.

فوراتی عیجلی ده لیت: موسولمانان له شه ری زات نه سلساسل تا گرتنی نه مغیشیا به راده یه تالانییان ده سته کوهت پیشت له خه ریشدا نه یانده بیینی. به شی سوار هزار و پینسه درم بوو جگه له وهی به سوارکاره نازاکانیان به خشی. کاتی که نه بو یه کر ناگادار بوویه وه، نه م بابه ته ی لای خه لکانی مه دینه باس کرد و زیادی کرد: نه ی قوره ییشیه کان شیرکه کی نیوه په لاماری شیریدا و به سه ریدا سه رکهوت، ژنان چیتر ناتوانن که سینی وه خالد بیئنه دنیا.

شه ری مقه ر و لیواری فوراتی باده قلی

موغهیره ده لیت: نازاده له رۆژگاری که سرا تا شو کاته سنورداری حیره بوو. سه رکرده کانی نه وان بی مؤله تی پاشا هاوکاری یه کیان نه ده کرد و شو له نیوهی سنوریکي گه وه و به های کلاره که ی په نجا هزار بوو. کاتی که خالد نه مغیشیای ویران کرد و خه لکه که ی بوونه به کریگراوی دانیشتوانی گونده کان، نازاده زانی ده سته برداری نه ویش نابیت. له بهر نه مه هه وله کانی ده سته یکرد و بو شه ر له گه ل خالد ناماده بوو. کوپه که ی خو ی وه پینشه نگ نارد و خو ی دواي شو ملی ریگه ی گرت به ر. له ده ره وهی حیره نوردووی لیدا و فه رماني به کوپه که یدا فورات به سته ی.

کاتی که خالد له نه مغیشیا وه به ریکهوت و پیاده کان و تالانییه کانی له که شتییه کان بارد کرد، له نا کاو بیینیان که شتییه کان له کوپه چه قین. ترسان. که شتیوانه کان وتیان:

پارسەکان رووبارەکانیان کردۆتەو و ئاو بەرێگەیه‌کی دیکەدا دەپوات و تا رووبارەکان نەبەستن ئاو، لێرە نابینن. خالید بەپەله له‌گەڵ دەستەیه‌ک بەرەو نازادبە بەرێنکەوت و لەسەر لیواری عەتیق رووبەرۆی دەستەیه‌ک لەسوارەکانی ئەو بوویەو و ناکاوگیری کردن. لەو کاتەدا بیران لەو نەدەکرده‌وه خالید هێرشیان بکاتە سەر. خالید لەمقەر ئەوانی کوشتار کرد. دواتر بەخێراییی ملی رێگە‌ی گرتەبەر و پیش ئەو‌هی کۆپە‌ی نازادبە ناگادار بیته‌وه، لەسەر لیواری فوراتی بادق‌لی رووبەرۆی خۆی و سوپاکە‌ی بوویەو و هەموویانی کوشت. رێپە‌وی ئاو‌ه‌کە‌ی کردە‌وه و رووبارە‌کانی بەست و ئاو بەرێگە‌ی هەمیشە‌یی خۆیدا دەپۆشت.

موغەیرە دە‌ئیت: کاتێک خالید کۆپ‌ی نازادبە‌ی لەلیواری فوراتی بادە‌ق‌لی کوشت، مە‌بەستی حیرە‌ی کرد و فەرمانیدا سوپاکە‌ی لە‌دوای ئەو بین. دە‌یویست لە‌نیوان خوە‌رنە‌ق و دیجلە‌ دابە‌زیت و کاتێک گە‌یشته‌ خوە‌رنە‌ق، ناگادار بوویە‌وه نازادبە‌ رێپە‌وی ئاو‌ه‌کە‌ی کۆپ‌یوه و هە‌لاتۆه. هۆ‌کاری هە‌لاتنی ئە‌وه بوو لە‌مەرگی ئە‌رده‌شیر و کۆژانی کۆپ‌ه‌کە‌ی خۆی ناگادار ببوویە‌وه. سوپاکە‌ی ئە‌و لە‌نیوان غە‌رین و کۆشکی ئە‌ببە‌ز بوو. کاتێک هاو‌ه‌لانی خالید لە‌خوە‌رنە‌ق پە‌یوه‌ستی بوون، بە‌رێنکە‌وت تا لە‌ئوردو‌وگای نازادبە‌ لە‌نیوان غە‌رین و کۆشکی ئە‌ببە‌ز ئوردووی لێ‌دا. کاتێک خە‌لکانی حیرە‌ لە‌پشت دیواری شاره‌که‌وه خۆیان داشارد، خالید سوارە‌کانی خۆی بۆ حیرە‌ نارد و هەر کام لە‌سەرکرده‌کانی سوپای کرده‌ لێ‌پرسراوی گە‌مارۆ‌ خستنه‌ سەر یە‌کێک لە‌قه‌ل‌اکان و گە‌مارۆ و شەر لە‌گە‌ڵ خە‌لکە‌کە‌ی. زەرار کۆپ‌ی ئە‌زۆر گە‌مارۆ‌ی خسته‌ سەر کۆشکی عە‌ده‌سین که‌عوده‌ی کۆپ‌ی عوده‌ی کۆژاو لە‌وی بوو، زەرار کۆپ‌ی مو‌قرینی ئە‌زدی گە‌مارۆ‌ی خسته‌ سەر کۆشکی مناله‌کانی مازن که‌ناکال لە‌وی دە‌ژیا. زەرار، خاوه‌نی نۆ برا بوو، موسە‌نا کۆشکی بە‌قیلە‌ی گە‌مارۆ‌دا و عومەر کۆپ‌ی عە‌بدولمە‌سیح لە‌وی ژبانی بە‌سەر دە‌برد. پیشنیاری باو‌ه‌ه‌ینانیان بە‌گە‌مارۆ‌دراوه‌کان کرد و یە‌ک رۆژ مۆ‌له‌تیان پیدان. بە‌لام خە‌لکانی حیرە‌ لە‌هە‌لۆ‌یستی خۆیان پیداکر و بیانووی شە‌ریان بە‌موسولماناندا.

غە‌سن کۆپ‌ی قاسم دە‌ئیت: خالید بە‌سەرکرده‌کانی خۆی وت سە‌مەرتا پیشنیاری ئیسلامیان پێ‌بکە‌ن، ئە‌گەر رازی بوون، رازی بین و جیاواز لە‌و شیوه‌ بۆ ماوه‌ی یە‌ک رۆژ مۆ‌له‌تیان پیدە‌ن. فەرمانی پیدان، گو‌ی لە‌وته‌ی دوژمن مە‌گرن تا فریوتان نە‌دە‌ن، بجە‌نگن و دوودانی و گومان سە‌بارە‌ت بە‌شەر کردن لای موسولمانان دروست مە‌کە‌ن.

زەرار کۆپی ئەزوەر وەك یەكەم سەرکردەى سوپای موسولمانان داوی یەك رۆژ مۆلەت، شەرى دەسپێکرد. ئەو، لێپرسراوی شەڕ لەگەڵ خەڵکانى كۆشكى ئەببەز بوو. بەرەبەیانى رۆژى دواتر لەبەرزاییهكانەوه دەرکەوتن، پینشنیاری سى کاربان پینکردن: باوەر بێتن، جەزیه بدن، بجهنگن. ئەوان شەریان هەلبژارد و هاواریان کرد تا بەردهاوێژەكان بێتن. زەرار وتى: دوورکەونەوه تا ئەوهى دەبهاوێژن بەر ئیوه نەكەوت، بزانم چیبه.

نۆزى نەخایاند سەرەوهى كۆشكەكەى پڕ بوو لەو پیاوانەى توورکەیان بەخۆیانەوه هەناسى بوو و گۆولەى سوانەتیاں بۆ موسولمانان دەهاویشت.

زەرار فرمانى تیرهاویشتنى دەرکرد. موسولمانان نزیك بوونەوه و دەستیاں بەتیر هاویشتن کرد. سەرەوهى دیوارهكان چۆل بوو. لەشوینەكانى دەوروبەر هێرش دەستپێکرد و هەركام لەسەرکردەكان لەگەڵ شەركەرانى خۆیان زارى شەریان هەلدا و بەزۆر دەستیاں بەسەر مال و كەنيسه و خانەقاكاندا گرت و ژمارەیهكى زۆر لەخەڵكانیان كوشت. قەشه و راهیبیهكان هاواریان بەرز كردهوه: ئەى خەلكى ناو كۆشكەكان ئیوه هۆكارى كۆژرانى ئىمەن. خەڵكانى ناو كۆشكەكان هاواریان کرد: ئەى عەرەبەكان، بەیهكێك لەسى مەرجهكەى ئیوه رازى بووین، وازمان لى بێتن تا دەرۆنه لای خالید.

ئەياس كۆپى قەبیسەى تایی و براكەى هاتنه لای زەرار كۆپى ئەزوەر و عودەى كۆپى عودەى و زەید كۆپى عودەى پۆشتنه لای زەرار كۆپى خەتاب. عودەى هەمان عودەى واسته و لەشەپى زى قار كۆژا و داىكى هۆنراوهیهكى لەپرسەى ئەودا هۆنیهوه. عەمرۆ كۆپى عەبدولمەسیح و كۆپى ئەكالى یەكیاں هاته لای زەرار كۆپى موقرین و ئەوى دیکەیان پۆشته لای موسەنا كۆپى حارسه. ئەوانیاں بۆ لای خالید پەوانه کرد.

موغهیره دەلێت: یەكەم كەس داواى ناشتى کرد، عەمرۆ كۆپى عەبدولمەسیح بوو. كەسانى دیکهیش هاتن و سەرکردەكان ئەوانیاں بۆ لای خالید نارد. هەركام كەسێكى بپرواپێكراوى لەگەڵدا بوو تا بەنۆینەرایەتى خەڵكانى ناو كۆشك، پەیمانى ناشتى ببەستن. خالید بەتەنیا لەگەڵ نۆینەرى هەركام لەكۆشكەكان داينشت و وتى: ئیوه چين، ئەگەر عەرەبن، بۆ دوژمنایەتى عەرەبەكان دەكەن و ئەگەر عەجەمن بۆ لەگەڵ وێژدان و

دادپەرۆی دەجەنگن؟

عو دەى وتى: ئىمە عەرەبىن، دەستەيەكمان عەرەبى عارەبە و دەستەيەك عەرەبى
موسستەعربە.

خالىد وتى: ئەگەر بەمشىۋە دەبوون، رووبەرۆى ئىمە نەدەبوونەو و لەكارەكانى
ئىمە بىزار نەدەبوون.

عو دەى وتى: بەلگەى وتارى ئىمە زمانەكەمانە كەعەرەبىيە.

خالىد وتى: وتەكانت راستە.

وتى: يەككە لەم سى شتە هەلبىژىرن: يا باوەر بەدینەكەى ئىمە بىنن و لەماف و
لنپرسراویەتى موسولمانان كەك وەرەگرن، بەدئخواز لىرە برۆن يا بەمىننەو، يا جەزىە
بەن يا شەپ دەسپىدەكەين. من لەگەل خەلكانىك بۆ شەپى ئىۋە هاتووم زياتر لەو دەى
ئىۋە خوازىارى ژيانن، تامەرۆزى مەرگن.
وتیان: جەزىە دەدەين.

خالىد وتى: هاوار لەئىۋە، كوفر بىابانى گومراكەرە و لەهەموو عەرەبەكان نەزاتر ئەو
كەسەيە لەم بىابانەدا بروات و دوو نىشانەدر بىبىنن، يەكیان عەرەب و ئەوى دىكەيان
عەجەم، عەرەبەكە پىشتگوى بخەن و بەرنگەى عەجەمەكەدا برۆن.

دواتر لەسەر وەرگرتنى سەد و نەو دە هزار پەيمانى ناشتى لەگەل بەستن و چەندىن
خەلاتىيان پىشكەش كرد. هەوائى سەرکەوتن و ديارىيەكانى بەهوزەيل كاهىلى بۆ
ئەبوبەكر نارد. ئەبوبەكر ديارىيەكانى خستە سەر جەزىە و نامەى بۆ خالىد نووسى
ئەگەر ديارىيەكان لەناو جەزىەكەدا نىيە، وەك ئەوان لەقەلەمى بەدە و پاشماوەكەى
هەلگەرە وەيز بەهاوولان و شەپكەرانى خۆت بەخستە.

يوسف كورپى ئەبى ئىسحاق دەلئىت: كەسانىك لەخەلكانى حىرە پۆشتنە لای خالىد و
لەكارەكانى خۆيان عەمرۆ كورپى عەبدولمەسىحيان پىشەدەخست. خالىد پرسى: چەند
سائتە؟

وتى: دووسەد سال.

خالىد وتى: سەرسوڤهينەرتىرن شت يا رووداو كەتا ئىستا بىستووتە چىيە؟
وتى: گونەدەكانم بىنى لەحىرەو پەيوەستى دىمەشق بوو. ژن لەحىرە دەپۆشتەدەر و
جگە لەنان توئىشوو دىكەى هەلنەدەگرت.

خالىد كاتىك ئەم قسەى بىست، پىكەنى و وتى: ئەى عەمرۆ، ئاۋزى تۆ لەپىرىدا

خله فاره. به خه لکانی حیره ی وت: بیستومه خه لکانیکی زیره ک و فیلبازن بو
له کاره کانی خوتان که سیک ده خه نه پیش که نازانیت له کوپوه هاتووه؟
عمرؤ گرنگی بهم وتهیه نه دا و مه بهستی نه وهی کرد قسه بکات تا خالد ناوز و
راستی وته کانی نه وی بو ده رکه ویت، وتی: سویند به مانی تو نه ی نه میر، ده زانم له کوپوه
هاتووم؟

خالد وتی: له کوپوه هاتوویت؟

وتی: شوینی دور یا نزیک؟

خالد وتی: هر کامیان ده خوازیت.

وتی: له سکی دایکم.

خالد وتی: مه بهستت چیه؟

وتی: بپوینه پیش.

خالد وتی: کوپیه؟

وتی: ناخیره ت، (روژی په سلان)

خالد: شوینه دوره که کوپیه؟

وتی: پشتی باو کم؟

خالد وتی: له چیدایت؟

وتی: جله کانم.

خالد وتی: ناوزت هه یه.

وتی: به ندیش ده بهستم.

خالد ههستی به زمان پاروی نه و کرد و وتی: خه لکان، خه لکه که ی خوین باشتر
ده ناسن.

عمرؤ وتی: نه ی نه میر: میروو باشتر له وشر ده زانیت، چی له مالی میروودایه؟

زوهری ده لیت: دریزه ی گپرانه وه که ی له حه دیسیکی دیکه دایه، ده لیت: عمرؤ
خزمه تکاریکی له گه لدا بوو که کیسه یه کی به که مرییه وه هه لواسیبوو، خالد کیسه که ی
لینسه ند و نه وه ی له ناو کیسه که دا بوو، خستیه به ره دهستی و وتی: نه ی عمرؤ نه مه
چیه؟

وتی: ژه هری یه ک کارژیره.

خالید وتی: بۆ ژهرت له گه‌ل خۆت هیناوه؟

وتی: ده‌ترسام پینچه‌وانه‌ی چاوه‌پوانیه‌کانی من مامله‌م له‌گه‌ل بکه‌یت، ته‌مه‌نی خۆم کردووه و مهرگ خراپتر له‌وه‌یه به‌هه‌والئیکى ناخۆش بۆ لای خه‌لکه‌که‌م بگه‌ریمه‌وه.

خالید وتی: که‌س تا نه‌جه‌له‌که‌ی کۆتایی نه‌ییت، نامریت.

عه‌مرۆ وتی: بسم الله خير الاسماء و رب الارض و رب السماء الذى ليس يضر مع اسمه داء الرحمان الرحيم.

که‌سانیک و یستیان ژهره‌که‌ی لى بستین بۆ نه‌وه‌ی نه‌یخوات به‌لام نه‌و ده‌ستی خۆی پینش خست و ژهره‌که‌ی قووتدا، وتی: سویند به‌خوا نه‌ی عه‌ره‌به‌کان تا که‌سێک له‌ئێوه مابیته‌وه و بخوازن، پاشایه‌تی تایبه‌ت ده‌ییت به‌ئێوه. دواتر رووی کرده‌ خه‌لکانی حیره و وتی: ئه‌ی خه‌لکینه، هه‌چ کارێک به‌نه‌ندازه‌ی کاره‌که‌ی نه‌مرۆ، داها‌تووه‌که‌ی رووناک نه‌بووه.

خالید به‌و مهرجه به‌په‌یمانی ناشتی رازی بوو که‌که‌رامه‌ کچی عه‌بدولمه‌سیح بکه‌نه‌ هاوسه‌ری شه‌ویل. نه‌م کاره‌ بۆ نه‌وان دژوار بوو. که‌رامه‌ وتی: گه‌رنگی پیمه‌ده‌ن چوونکه‌ له‌جیاتى من به‌های نازادى من ومرده‌گرن. نه‌و کاره‌یان کرد و خالید له‌نیوان خۆیان و نه‌وان په‌یمان نامه‌یه‌که‌یان نووسی به‌م ناوه‌رۆکه‌:

((بسم الله الرحمان الرحيم. نه‌مه‌ په‌یمانیکه‌ له‌نیوان خالید کوپى وه‌لید له‌گه‌ل عوده‌ی و عومه‌ر کوپه‌کانی عوده‌ی و عه‌مرۆ کوپى عه‌بدولمه‌سیح و نه‌یاس کوپى قه‌بیسه‌ و چه‌یرى کوپى نه‌کال (به‌وته‌یه‌ک چه‌یرى) نوینه‌رانى خه‌لکی حیره‌ که‌هه‌موو خه‌لکانی حیره‌ پینی رازین.

په‌یمانیان به‌ست سالانه‌ یه‌کسه‌د و نه‌وه‌د هه‌زار دره‌م جه‌زیه‌ بده‌ن، له‌سه‌رقانانی دنیا و قه‌شه‌کان جگه‌ له‌و که‌سانه‌ی پشتیان کردۆته‌ دنیا، له‌پیناوه‌ به‌رگری کردنی نه‌وان نه‌گه‌ر نه‌یکات، هه‌چ نه‌ده‌ن.

نه‌گه‌ر ریز له‌کردار یا په‌یمانه‌که‌ی خۆیان نه‌گرن، له‌په‌نای موسولماناندا نین.

نه‌م په‌یمان نامه‌یه‌ له‌مانگی ره‌بیع الاولی سالی دوانزه‌یه‌م نووسرا.))

په‌یمانه‌که‌ی ته‌سلیم به‌خه‌لکانی حیره‌ کرد.

کاتیك دواى مهرگی نه‌بو به‌که‌ر خه‌لکانی سواد کافر بوون، گه‌رنگییان به‌په‌یمان نامه‌که‌ نه‌دا و له‌ناویان برد و دووباره‌ نامیزیان بۆ کوفر کرده‌وه و فارسه‌کان به‌سه‌ریاندا زال

بوون. کاتیک موسه‌نا بۆ جاری دووهم دهستی به‌سەر ئهو ناوچه‌یه‌دا گرت، ویستیان پشت به‌په‌یمان‌ه‌که بیه‌ستن به‌لام موسه‌نا گرنگی پینه‌دا و بریاریکی دیکه‌یدا. کاتیک موسه‌نا له‌سواد شکستی خوارد، دووباره کافر بوونه‌وه و هاوکاری ناباوه‌پانیان کرد و گرنگیان به‌په‌یمان‌ه‌که نه‌دا و له‌ناویان برد.

کاتیک سه‌عد دهستی به‌سەر سواددا گرت، په‌یمان‌ه‌کیان هینایه‌ کایه‌وه. سه‌عد وتی: یه‌کیک له‌م دوو په‌یمان‌ه‌ بینن و کاتیک نه‌یان‌هینا، سه‌باره‌ت به‌کاره‌کانی ئه‌وان لیکۆلینه‌وه‌ی کرد و چوارسه‌د هه‌زاری وه‌ک جه‌زیه‌ به‌سه‌ردا سه‌پاندن جگه‌ له‌م که‌سانه‌ی به‌خشرای بوون.

یونس کوپی ئه‌بی ئیسحاق ده‌لێت: جه‌ریر کوپی عه‌بدولله‌ یه‌کیک بوو له‌م که‌سانه‌ی هاویری له‌گه‌ل سه‌عید کوپی عاس به‌ره‌و شام رۆشت. داوای له‌خالی‌د کرد مۆله‌تی پیندا‌ت بۆ ئه‌وه‌ی بپرواته‌ لای ئه‌بویه‌کر و سه‌باره‌ت به‌خه‌لکه‌که‌ی قسه‌ی له‌گه‌ل بکات و بتوانی‌ت ئه‌وان کۆبکاته‌وه‌ که‌ له‌ناو هۆزه‌ عه‌ره‌به‌کاندا بلاو ببوونه‌وه. خالی‌د مۆله‌تی پیندا و ئه‌و رۆشته‌ لای ئه‌بویه‌کر و به‌لینه‌که‌ی پینغه‌مبه‌ری له‌مباروه‌ وه‌بیره‌ینایه‌وه‌ و چهند شایه‌تیکی بۆ پشت‌راست کردنه‌وه‌ی قسه‌کانی برده‌ لای ئه‌بویه‌کر و داوای لی کرد ئه‌و به‌لینه‌ بیاته‌ سه‌ر. ئه‌بویه‌کر تووره‌ بوو، وتی: ده‌بینیت سه‌رقانی چیت و ده‌بیت موسولمانه‌کان له‌به‌رابه‌ر دوو شیری پارس و رۆم هاوکاری بکه‌م، به‌لام ئیستا ده‌ته‌ویت سه‌رقانی کاریک بم که‌هیچ کاریگه‌رییه‌ک له‌سه‌ر ئه‌م کارانه‌ی ئیستامان دانانی‌ت، بگه‌رپه‌وه‌ بۆ لای خالی‌د کوپی وه‌لید تا بزانی‌ن فه‌رمانه‌کانی خواوه‌ند سه‌باره‌ت به‌م دوو ناوچه‌یه‌ چین.

جه‌ریر گه‌په‌یه‌وه‌ و له‌حیره‌ گه‌یشه‌ته‌ لای خالی‌د. له‌شه‌ری حیره‌ و شه‌ره‌کانی پینشووتر که‌داوای ئه‌وه‌ له‌عیراق روویدا، هه‌روه‌ها شه‌ری خالی‌د له‌گه‌ل هه‌لگه‌په‌راوه‌کان به‌شدار نه‌بوو.

رووداوەگانی دوای حیرە

جەمیلی تایی لەباوکی دەگێرێتەرە: کاتیك كەرامە كچی عەبدولمەسیحیان كرده هاسەری شەویل، بەعودەى كۆپى حاتەم و ت: سەرتسۆرپنەماوە شەویل كچەكەى عەبدولمەسیحى دەوێت لەكاتیكدا پیر بوو؟ وتی: هەموو تەمەنى حەزى لەو دەكرد و دەیوت: پینغەمبەر(د.خ) باسى ئەو شارانەى دەكرد موسوڵمانان دەستى بەسەردا دەگرن و ناوی حیرەى برد و فەرمووی: دەئینی ستوونی كۆشكەگانی هاوشیوہى كەئبەى سەگ بوو. زانیم ئەو شوێنەیان نیشانی پینغەمبەر(د.خ) داوہ و دەستى بەسەردا دەگيریت و لەبەر ئەمە داوای كەرامەم لە پینغەمبەر(د.خ) كرد.

شەعبى دەئیت: كاتیك شەویل رۆشتە لای خالید، وتی: كاتیك بیستم پینغەمبەر(د.خ) باسى گرتنى حیرەى دەكرد، داوام لیکرد كەرامە بكاتە هاوسەرى من و فەرمووی: كاتیك حیرە بەشەر دەستی بەسەردا گیرا، كەرامە هاوسەرى تۆ بیت. چەند كەسیك بۆ ئەم داستانە شایەتییاندا و خالید بەو مەرجە لەگەڵ خەلكانى حیرە پەیمانى ناشتی بەست تا كەرامە بكەنە هاوسەرى شەویل. ئەم بابەتە بۆ بنەمالە و خەلكى حیرە دژوار و قورس بوو.

بەلأم كەرامە وتی: نیگەرەن مەبن، سەبارەت بەژنیك كەتەمەنى گەشتۆتە هەشتا سال، خەم مەخۆن، پیاویكى نەزانە لەكاتى گەنجیدا منى بینووه و گومان دەكات گەنجى و جوانى لەناو ناچیت.

كەرامەیان تەسلیم بەخالید و خالید ئەوى بەشەویل سپارد. كەرامە بەشەویلى وت: تۆ چ نیازىكت بەپیرىژنیكى وەك من هەیه، لەجیاتى من بەهای نازادى من وەرەبگرە.

وتی: رازى نايم مەگەر ئەوہى خۆم برەكەى دیارى بكەم.
وتی: خۆت دیارى بكە.

شەویل وتی: دایکم لەش فرۆش بیت ئەگەر كەمتر لەهەزار درەم وەرەبگرەم.
كەرامە برەكەى بەزۆر زانى بۆ ئەوہى فریوى بدات. دواتر بەهای نازادى خۆیدا و گەراپەوہ بۆ ناو خەلكەكەى.

كاتیك خەلك لەم كارە ناگادار بوونەوہ، شەویلیان سەركۆنە و وتیان: نەتدەزانى

لەسەرۆی هەزاریش، ژمارەى دیکە هەیه.

خالید وتى: تۆ شتیك دەخواست و خواوەند شتیكى دیکە. کارمان بەناخ و مەبەستەكەى تۆ نییه.

هەرۆهە شەعبى دەلیت: کاتیك خالید دەستی بەسەر حیرەدا گرت، نوێژى سەرکەوتنى بۆ هەشت رەكەت زیاد کرد و تیایدا سلأوى نوێژى ئەدایەوه، دواتر ناوێرى دایەوه و وتى: لەشەرى مۆتە نۆ شمشیر بەدەستی منەوه شكا بەلام هیچ خەلکێکم وەك فارسەکان و لەناو فارسەکانیش خەلکانى وەك ئەلیسم نەبینیوه.

قەیس کوپى ئەبى حازم لەگەڵ جەریر پۆشتبۆوه لای خالید، دەپوت: کاتیك لەحیرە گەشتینە لای خالید، جەلەکانى خۆى لەملییەوه ئالاندبوو و بەتەنیا نوێژى دەخویند. ناوێرى دایەوه و وتى: لەشەرى مۆتە نۆ شمشیر بەدەستمەوه شكا و تەنیا یەك شمشیری یەمانى لەدەستەدا مایەوه و هەنووکە ئەر شمشیرەم پێیه.

ماهان دەلیت: کاتیك خەلکانى حیرە پەیمانى ناشتیان لەگەڵ خالید بەست، سەلوبا کوپى نەستونا سەرکردەى قس الناتف هاتە ئوردوگاگەى خالید و سەبارەت بەبانقیا و بەسما پەیمانى ناشتی لەگەڵ بەست و هەرچى تاییبەت بەدووگوندەكە بوو پەیمانى بەست و بەلێنیدا و لەبەرابەر ئەوه بۆ خۆى و خەلکەكەى ئەمانى وەرگرت و لەبەرابەر دەهەزار دینار جگە لەوهى تاییبەت بوو بەكەسرا. جەزیهى هەر كەسێك چوار درەم خەمڵینرا و خالید پەیمان نامەیهكى بۆ ئەوان نووسی و جیبەجى كرا. ئەوان لەكاتى زانیبۆنى پارسەکان پەیمان نامەكەیان نەشكاند.

موجالید بەمشێوهیه ئاماژەى بەناوهرۆكەى پەیمان نامەكەداوه:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەمە نامەى خالید کوپى وهلیده بۆ سەلوبا کوپى نەستونا و خەلکەكەى، من لەگەڵ ئێوه سەبارەت بەسەرانه و پارێزگارى، پەیمان دەبەستم كە لەسەر هەر كەسێكى كاركەر لەبانقیا پێویستە، لەسەر دە هەزار دینار، جگە لەمانە تاییبەتەكان و كەسى بەتوانا بەئەندازەى توانای خۆى و كەسى نەدار بەئەندازەى توانای خۆى بیدەن.

تۆ نوێنەرى خەلکەكەى خۆتیت و بەنوێنەرایەتى تۆ رازى بوون، من و موسولمانەكانى هاوڕێى من رازى بووین و خەلکەكەى تۆیش رازین، پشتیوانى و پارێزگارى ئێوه لەسەر شانى ئێمەیه، ئەگەر ئێوه مان پاراست، سەرانه مافى خۆمانە و

گهرنه پاریزگاریتان لی ناکهین. هوشام کوپری وهلید و قهعقاع کوپری عهمرۆ و جهریر کوپری عهبدوللهی حهمیری و ههنزهله کوپری رهبع شایهتی ئەم نامهن و لهسائی دوانزهیم لهمانگی سهفه ر نووسرا.))

موغیره دهلیت: وهرزیرهکان چاودیری بارودۆخیان دهکرد و چاوهپوان بوون بزانه خالید لهگهڵ خهڵکانی حیره چی دهکات. کاتیك کاروباری نیوان خهڵکانی حیره و خالید سامانی گرت، وهرزیرهکانی مهلتاتین روویان لهخالید کرد و زادبوون بههیش وهرزیری فوراتی سریا و سهلوبا کوپری نهستونا کوپری بهسبیهی (و بهپینی گیزانهوهیهکی دیکه سهلوبا کوپری بهسبیهی و بهستونا) هاتن و سهبارته بهناوچهی نیوان فهلالیج تا هورموزگیزد لهسهه هزار هزار (و بهپینی گیزانهوهیهکی دیکه هزار هزار سهقیل(مسقال) پهیمانی ناشتییان بهست تا زهوییهکانی تایبته بهکهسرا و نهوهی لهگهڵ نهوان بپوات و لهمالهکهی خۆی نهمینتهوه و پهیمانی ناشتی نهیگرتهوه، تایبته بهموسولمانان بیت. خالید لهناو نوردووگاکی خیرهتیکی ههئا و نامهیهکی بۆ نهوان نویسی بهم ناوهرۆکه:

((بسم الله الرحمن الرحيم. ئەمه نامهی خالید کوپری وهلیده بۆ زاد کوپری بههیش و سهلوبا کوپری نهستونا، نیمه پشتیوانی لهنیوه دهکهین و نیوههیش دهبیت سهراوه بدن. دهستهبهری خهڵکهکی خۆتان لهبیقهوبادی سهرو و خوارون و لهبهراهر هزار هزار مسقال که سالانه دهریت و لههر کهسیکی کارکهه و ئەمه جگه لهپهیمانی بانقیا و بسمایه و نیوه من و موسولمانهکانتان رازی کردوه و نیمه نیوه و خهڵکانی بیقهوبادی سهرو و خواروو و هاوپهیمانانی نیوه لهبیقهوبادی ناوهراست، لهگهڵ سامانی خۆتان بهجیدیئین جگه لهو سامان و ملک و مالهی تایبته بهکهسرا و نهو کهسانهی لهگهڵ نهوان دهپۆن.

هوشام کوپری وهلید و قهعقاع کوپری عهمرۆ و جهریر کوپری عهبدوللهی حهمیری و بهشیر کوپری عوبهیدالله کوپری خهسایسه و ههنزهله کوپری رهبع شایهتی ئەم نامهن که لهسائی دوانزهیم لهمانگی سهفه ر نووسراوه.))

خالید کوپری وهلید لیپرسراو و کارگوزارانی خۆی بۆ نهو شوینانه نارد. یهکیك لهکارگوزارهکانی نهو عهبدولله کوپری وهسیمهی بهسری بوو که لهفهلایج بۆ پاراستن و وهگرتنی جهزیه، نیشتهجی بوو.

جهریر کوپری عهبدولله وهک لیپرسراوی بانقیا و بهسما دهستنیشان کرا.

به شیر کۆپی خهسایسه وهك کارگوزاری نههرهین و له بانبورا کهسه به کوفیه، نیشتهجی بوو.

سوهید کۆپی موقرین وهك لێپرسراوی تهستهر و لهعهقهر نیشتهجی بوو. تا ئیستا ئهو شوینه بهعهقهری سوهید ناو دهبن و ناوهکهی بۆ سوهیدی مینقهری ناگهریتهوه. وات کۆپی ئهبی ئهت بوو به لێپرسراوی رووباری مهستان و لهکه نار رووبار نیشتهجی بوو. ئهو رووباره به ناوی ئهو ناوی دهبریت و تا ئیستا پیتی ده لێن رووباری ئهت. ئهو لههۆزی منالهکانی سهعد کۆپی زهید کۆپی مهناته.

ئهمانه له رۆژگاری خالید لێپرسراوانی خهراج بوون.

سنورهکان له رۆژگاری خالید لهسیب (که نار دهريا) بوون و زهرار کۆپی ئهزومر و زهرار کۆپی خهتاب و موسهنا کۆپی حارسه و زهرار کۆپی موقرین و قهقعا کۆپی عهمرۆ و یهسهه کۆپی ئهبی روهم و عوتهیبه کۆپی نههاسی نارد که له ژیر ناوچهی ژیر دهسهلاتی ئهو لهسیب دابهزین. ئهوان سههرکرده و سنوردارهکان بوون. خالید فهرمانی هیرشی پیدان و له ئاو تیپه پین و تا که نار هکانی دیچه پیشهروویان کرد.

ده لیت: کاتیک خالید بهسهه به شیککی سواد زالبوو، یهکیک له دانیشتونانی حیرهی بانگ کر وهودا نامهیهکی بۆ پارسییهکانی مه داین نووسی که بههۆی مهرگی ئهرده شیرهوه گرفتاری دووبه رهکی و ئاژاوه بیوون. ئهوان بههمه ن جادویهیان له بیهرسیر وهك پیشهنگ و پیشهکی سوپاکهیان داناوو. ئازادبه و کهسانی وهك ئهو له ناو سوپاکه ی بههمه ندا ده بینران. سه لهو بایش که سیکی بانگ کرد و خالید بهواندا دوو نامه ی رهوانه کرد. یهکیان بۆ گه ورهکانی خهک و ئهوی دیکهیان بۆ خه لکان بهگشتی. یهکیک له نیردراوهکان خه لکی حیره و ئهوی دیکهیان نبتی بوو. کاتیک خالید له پیاوی حیره ی پرسى ناوت چییه؟ وتی: مورهت. خالید وتی: نامه که هه لگره و بیبه بۆ پارسهکان ئه گهری ههیه خواهه ند به زه یی به ژیا نی ئهواندا بیته وه و ته سلیم بین یا باوه ر به ئیسلام بینن. له نیردراوی سه لهو بای پرسى ناوت چییه؟ وتی: هینز قیل. خالید وتی: نامه که بگره و وتی: خواهه ندا گیانیان بستینه.

دهقی نامهکانی خالید بهمشیه بوو:

((بسم الله الرحمن الرحيم. له خالید کۆپی وه لید بۆ پاشاکانی پارس، سپاس بۆ خواهه ند که پاشایه تی ئیوه ی له ناو برد و بیر و هزی ئیوه ی په ریشان کرد و

سەیف کۆپی عەتییه دەلیت: خالد لەعیراقهوه پۆشت و دانیشتوانی حیره نووسراویکیان لەلایەن ئەهوه نووسی بەم ناوهرۆکه: ئیمه ئەو جەزیه پەماندا خالد بەندهی خوا و موسولمانان خواوند لەگەڵ ئیمه پەیمانیاں کردبوو و ئەوان لەجیاتی ئەوه ئیمه لەدەستدریژەیی موسولمانان و کەسانی دیکە دەپاریژن.

کۆپی هوزەیلی کاهیلی دەلیت: خالد بەدوو نێردراوهکەیی وت هەوالهکانی بۆ بێننەوه و پێش ئەوهی بەرهو شام بەرێکهوێت، یەکسال لەشوینی خۆی مایهوه و شوینی نیشتهجی بونی حیره بوو. بۆ هەر شوینیک دەپۆشت و دەگهراپهوه، فارسەکان پاشایهکیان لەسەر کار لادەبرد و یەکی دیکەیان دادەنا و جگه لەبەرگری لەبێهرسیر هیچ کاریکی دیکە نەدەکرا. شیریی کۆپی کەسرا هەموو خزمەکانی خۆی کە بەرهچەلەک بەکەسرا کۆپی قوباد دەگەیشتنەوه، کوشتبوو و دواي ئەردەشیر و کۆپی، فارسەکان هێرشیاں کردە سەر هەموو ئەو کەسانەیی رەچەلەکیان بۆ بەهرامی گور دەگهراپهوه و ئەوانیاں کوشت. بەمشێوهیه کەسیان دەستتەدەکەوت ئەو وەک پاشا هەلبێژن و بپاری لەسەر بەدن.

شەعبی دەلیت: خالد کۆپی وەلید دواي گرتنی حیره تا ئەو کاتەیی پۆشته شام، زیاتر لەیهک سال بەکاری عەياز سەرقال بوو و بەموسولمانانی وت ئەگەر فەرمانی خەلیفه نەدەبوو، بۆ هاوکاری کردنی عەياز کە لەدوومه گرفتار ببوو، نەدپۆشتم چوونکە هیچ لەمپەرێک بۆ گرتنی سەرزەمینی فارسەکان نەبوو. سالیک تێپەری کە لەسانی ژنان دەچوو.

خەلیفه فەرمانی بەخالید دابوو: نيزامیک لەفارسەکان لەپشت سەری ئەودایه و لەدیاری ئەوان پێشپهوی نەکات. سوپایهکی فارسی لەعەین بوو و سوپایهکی دیکە لەئەنبار و سوپایهکی دیکە لەفەراز.

کاتیک نامەکانی خالد بەدانیشتوانی مەداین گەیشت، ژنانی بنەمالهیی کەسرا قەسیان کرد و فەروخزاد کۆپی بەندوان سەرکردایهتی خەلکانی گرتەدەست تا ئەو کاتەیی بنەمالهیی کەسرا کەسیک دەدۆژنەوه بۆ ئەوهی وەک پاشا هەلبێژن.

ماهان دەلیت: ئەبویهکەر فەرمانی بەخالید دابوو: لەخوارهوهیعیراقهوه بپوات و فەرمانی بەعەيازدابوو لەسەرەوهی عیراق بپوات و هەرکامیان زووتر گەیشته حیره، ئەمارەت بۆ ئەو بێت. پێی وتن ئەگەر بەخواستی خواوند لەحیره کۆبوونەوه و

ئوردووگاكانى نيوان عه ره به كان و فارسه كانتان له ناو برد و مه ترسى هيرش كردنه سهر موسولمانان له دواوه نه ما، كه سينكتان له حيره بمينته وه و نهوى ديكه تان هيرش بكاته سهر ديارى فارسه كان و شهريان له گه ل بكات. داواى هاوكارى له خوا بكن و لهو بترسن. كاره كانى نهو دنيا پيش نه م دنيا بخن، له وهى خواوه ند ياساغى كردوه، خو تان به دور بگرن، له گوناخ به دور بن و گوناكار به خيراى توبه بكات، له سهر گوناخه كان پيداگرى مه كن و توبه بو روزه كانى دواتر دوامه خن.

ده لیت: خالد فرمانه كانى نه بوبه كرى نه جامدا و له حيره نيسته جى بوو. ناوچهى نيوان فه لايح و خواره وهى سوادى گرت و كاره كانى سوادى حيره به سهر جه رير كوڤى عه بدوللهى حه ميرى و به شير كوڤى خه سايسه و خالد كوڤى واشمه و كوڤى زى عه نق و نه ت و سوهيد و زهرار دابه ش كرد. كاروباره كانى سوادى نوبلهى به سهر سوهيد كوڤى موقرين و حه سه كهى حبتى و حه سين كوڤى نه بى حوڤ و ره بيهه كوڤى عه سل سپارد و سوپاكانى له سهر سنوره كان جيگر كرد. قه عقاك كوڤى عه مرؤى كرده جيگرى خوئى له حيره.

خاليد به ره و سنورى ژير ده سه لاتی عه ياز به ريكه وت تا ناوچه كهى نهو پاك بكاته وه و هاوكارى بكات. له فه لووجه وه به ريكه وت و له كه ره لا دابه زى كه عاسم كوڤى عه مرؤ سالارى پادگانه كهى نهوى بوو. نه قره ع كوڤى حابس پيشه نكي سوپاكهى خالد و موسه نا له سهر يه كيك له سنوره كانى ئيران بوو. پيش نه وهى خالد له حيره وه به ريكه ویت و دواى نه وهى هاوكارى عه يازى كرد، عه ره به كان هيرشيان كرده سهر پارسه كان و تا كه ناره كانى ديجه پيشه وييان ده كرد.

نه بى ره وق ده لیت: خالد چند روزيك له كه ره لا مایه وه و عه بدولله كوڤى وه سيمه له زورى ميش و ميشووله سكالای كرد. خالد پى وت: چاوه رى به ده مه ویت نهو ئوردووگايانهى عه ياز بو له ناو بردنى نهوان راسپيردراوه، له سهر رنگه پاك بكه مه وه و له جيگهى نهوان عه ره به كان نيسته جى بكم و چيتر مه ترسى هيرش له دواوه هه ره شه له موسولمانان نه كات و عه ره به كان به بى كيشه بتوانن په يوه ستى نيمه بن چوونكه فرمانى خه ليفه به مشيوه يه و نه م كاره دژواريهه كان له سهر شانمان هه لده گريت.

يه كيك له خه لكانى نه شجعه سه باره ت به ميش و ميشووله كان كه كوڤى وه سيمه سكالای ده كرد، هونراوه يه كى هونيه وه به م ناوه روكه:

((چوارپيكهى خو م هم له كه ره لا و هم له يه مه ن))

ئەره‌ندە راگرت تا لاواز بوو

له‌هر شوینی وه‌ستانیکه‌وه بپرات، ده‌گه‌رئته‌وه شوینه‌که‌ی خۆی

به‌راستی ریسوای ده‌که‌م

و می‌شه چاوشینه‌کان ریگی شوینی

ئاو‌خواردنه‌وه‌ی لیده‌گرن))

داستانی ئەنبار و زات ئەلعیون و گیرانه‌وه‌ی تاییه‌ت له‌کلوازی

ته‌لحه ده‌لئیت: کاتیك خالید له‌حیره به‌ریکه‌وت، ئەقره‌ع کوپی حابس فرمانده‌ی پیشه‌نگی سوپاکه‌ی بوو. کاتیك ئەقره‌ع له‌یه‌ک مه‌نزلی پیش ئەنبار دابه‌زی. ده‌سته‌یه‌ک له‌موسولمانان و شتره‌کانیان بیچووی هینایه دنیا به‌لام نه‌یاندە‌توانی بیست و ناچاربوون له‌گه‌ل ئەو بیچووه و شتره شیرخۆزانه‌دا دریزه به‌ریگه بده‌ن. کاتیك فرمانی به‌ریکه‌وتنیاندا، گوانی و شتره‌کانیان به‌ست و بیچووه و شتره‌کانیان خسته سەر پشتی و شتره‌کان و تا ئەنبار پیشه‌روییان کرد. خه‌لك له‌وی سه‌نگه‌ر و خه‌نده‌کیان لیدابوو. له‌سه‌ره‌وه‌ی دیواری قه‌لاکانه‌وه عه‌ره‌به‌کانیان بینی. شیرزاد فرمانه‌روای سابات، سه‌رکرده‌ی سوپاکه‌ی ئەنبار بوو. بیرمه‌ندترین پیاوی عه‌جه‌م و له‌نیوان عه‌ره‌به‌کان و عه‌جه‌مه‌کانی ئەو سه‌رزه‌مینه، که‌س بره‌واینکراوتر و ریزدارتر له‌و نه‌بوو.

کاتیك سوپاکه‌ی خالید نزیک بوویه‌وه، عه‌ره‌به‌کانی ئەنبار له‌سه‌ره‌وه‌ی دیواری شاره‌که هاواریان کرد: ئەنبار که‌وته مه‌ترسییه‌وه، و شتر بیچووه و شتر ده‌بات.

شیرزاد کاتیك ده‌نگی ئەوانی بیست، وتی: چی ده‌لئین؟

کاتیك بابه‌ته‌که‌یان بۆ روون کرده‌وه، وتی: ئەم خه‌لکه فالی خراب بۆ خویان ده‌گرنه‌وه و هه‌رکه‌س فالی خراب بۆ خۆی لئیدات، گیرۆده‌ی ده‌بی‌ت، سویند به‌خوا ئەگه‌ر خالید شه‌ر ده‌ستپینه‌کات، په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ل ده‌به‌ستم.

له‌م کاته‌دا خالید له‌گه‌ل پیشه‌نگی سوپاکه‌ی هات و به‌ده‌وری خه‌نده‌که‌که‌دا سوورپایه‌وه و شه‌ری ده‌ستپیکرد. له‌کاتی شه‌ر له‌هیرش کردن نه‌ده‌ترسا و به‌تیره‌هاو‌یزه‌کانی خۆی وت: که‌سانیک ده‌بینم شاره‌زای شه‌ر کردن نین، چاویان بکه‌نه نیشانه و جگه له‌مه هه‌چ کاریک نه‌که‌ن.

تیرھاویژەکان بەردەوام تیریان دەھاویشت و ئەو رۆژە نزیکەى ھەزار چاۋ کوپر بوو. ئەم شەپەريان بەزات ئەلعيون ناوبرد.

ھاوار بەرز بوویەو: چاۋى خەلکانى ئەنبار لەدەست چوو. شىرزاد پرسى: چى دەلین؟ کاتیک بۆيان روون کردەو، وتى: (اباذ، اباذ) بۆبەستنى پەيمانى ناشتى كەسانىكى بۆ لای خاليد نارد بەلام خاليد بەمەرجهکانى ناشتى رازى نەبوو و نیردراوەکانى گەپاندەو. دواتر وشترە پەككەوتەکانى بۆ تەستكترين و تەنگترین شويىنى خەندەكەكە برد و ئەوانى خستە ناو خەندەكە و پېرى کردەو. لەویو ھیرشى برد و موسولمان و ناباۋەر لەدەورى خەندەكە رووبەرووی یەكبوونەو. خەلكى ئەنبار پەنایان بۆ قەلآكانى خۆيان برد و شىرزاد دووبارە كەسى بۆ بەستنى پەيمانى ناشتى بۆ لای خاليد نارد و بەمەرجهکانى رازى بوو. بېاریدا خۆى و سوارەکانى بگەيىنیتە شويىنى پىويست و مال و كالاكان لەگەل خۆيان نەبن.

كاتیک شىرزاد گەيشتە لای بەھمەن جادوویە وبەسەر ھاتەكەى بۆ گىپراپەو، بەھمەن سەركۆنەى كرد و شىرزاد وتى: لەگەل كۆمەلە خەلكيك بووم ئاۋزىان لەسەردا نەبوو، بەرچەلەك عەرەب و كاتیک دوژمن ھیرشى كرده سەرمان، فالى خراپيان بۆ خۆيان گرت و كەمتر روويداۋە ئەوكەسانەى فالى خراپ بۆ خۆيان دەگرنەو، گرفتارى نەبن. كاتیک دوژمن بۆ شەپ لىيان نزيك كەوتەو، ھەزار چاۋى لەوان كوپر كرد و زانيم بەستنى پەيمانى ناشتى زۆر باشتەر.

كاتیک خاليد و موسولمانان لەئەنبار جيگير و خەلکانى ئەنبار ئاسوودە بوون و دەرکەوتن، خاليد بيىنى بەعەرەبى دەنووسن و زانست فير دەبن. لەوانى پرسى: ئىۋە لەكام خەلکەن؟

وتيان: لەعەرەبەكان، پيش ئيمە عەرەبەكان ليرە نيشتەجى بوون و ئەژدادى ئەوان لەرۆژگارى بەخت نەسر كەھيرشى كردبوو سەر عەرەبەكان، ھاتنە ئير و مانەو.

وتى: نووسين لەكىۋە فير بوون؟

وتيان: نووسين لەئەياد فير بووين و ھۆنراۋەى شاعيرىكيان بۆ خویندەو كەناۋەرۆكەكەى بەمشيۋەيە:

((خەلكى من ئەيادە چ بخوازيت بروات

چ بخوازيت بمينيتەو و وشترەكان لەر بين

كاتیک بړن ھەموو گۆرەپانى عىراق لەژير دەستى ئەواندایە

هەروەها خەت و پێنوس))

خالید لەگەڵ خەڵکانی دەرووبەری ئەنبار پەیمانی ناشتی بەست و لەخەڵکانی بوازیحووە دەستی پێکرد. خەڵکی کەلوازی کەسیان نارد تا پەیمانیان بۆ ببەستێت. ئەو پەیمانیکێ نووسی و لەولای دیجلە بوونە کەسانی بڕوایێکراوی خالید. دواى ئەو خەڵکانی ئەنبار لەنیوان بگرە و بینەى نیوان موسولمانان و ناباوهران پەیمانی خوێان شکاند جگە لەخەڵکانی بوازیح کەهاوشیووی خەڵکانی بانقیا ریزیان لەپەیمانەکەى خوێان گرت.

حەبیب کوپى ئەبى سابت دەئیت: لەگەڵ هیچ کەسێک لەخەڵکانی سواد پێش ئەوێ شەڕ رووبدات، پەیمان نەهاتە ئاراوێ مەگەر منالەکانی سەلوبا کە خەڵکانی حیرە بون و کەلوازی و دەستەیک لەگوندەکانی فورات و ئەوان پەیمانی خوێان شکاند و دووبارە پشتیوانیان لەموسولمانان کرد.

محەممەد کوپى قەیس دەئیت: لەشەعبیم پرسى: سەرزهەمینی سواد بەشەڕ دەستی بەسەردا گیرا؟

وتى: بەئى، هەموو زەوى بەمشووە بوو جگە لەدەستەیک لەقەلەکان کە خەڵکەکەى پەیمانی ناشتیان بەست و دەستەیکیان بەزۆر تەسلیم بوون.

وتم: ئایا خەڵکانی سواد پێش شەڕ پشتیوانی موسولمانان دەکرد؟

وتى: نه، بەلام کاتیك پێشنیاری ئیسلامیان پێکرا و رازی بوون بەوێ خەراج بەدن، خەراجیان لى وەرگیرا و پشتیوانی موسولمانانیان کرد.

داستانی عەبن ئەلئەمر

موهەلیب دەئیت: کاتیك خالید لەئەنبار ئاسوودە بوو، زەبەرقان کوپى بەدرى لەئەنبار وەك جیگرى خوێ دانا و مەبەستی پۆشتن بۆ عەبن ئەلئەمرى کرد کە مێهران کوپى بەهرامى چووین لەگەڵ دەستەیکى زۆر لەعەجەمەکان و عوققە کوپى ئەبى عوققە لەگەڵ دەستەیکى زۆر لەعەرەبەکانی نەمر و تەغەلب و ئەیاد و هاوپەیمانەکانیان لەوێ بوون و کاتیك لەهاتنى خالید ئاگادار بوونەو، عوققە بەمێهرانى وت: عەرەبەکان باشتر دەزانن چۆن شەڕ لەگەڵ عەرەبەکان بکەن، ئێمە بەخالید بسپێرە.

میهران وتی: بۆچوونهکهت راسته و ئیوه شهپر لهگهڵ عه‌ره‌به‌کان باشتەر ده‌زانن و له‌کاروباری شهپر لهگهڵ عه‌جه‌مه‌کان هاوشیوهی ئیئمه‌ن. ئه‌و فریودا و پینشتەر ئه‌وی ئارد، وتی: شه‌ریان لهگهڵ بکه‌ن و ئه‌گه‌ر پی‌ویستتان به‌ئیئمه‌ بوو هاوکاریتان ده‌که‌ین.

کاتیئک عوققه‌ رووبه‌رووی خالید بوویه‌وه، عه‌جه‌مه‌کان به‌میهرانیان وت: بۆ له‌گه‌ڵ ئه‌م سه‌گه‌ به‌مشیویه‌ قسه‌ت کرد؟

وتی: هه‌رچیم وت له‌به‌رژه‌وه‌ندی ئیوه و زیانی ئه‌وان بوو. عه‌ره‌به‌کان هاتوون که‌سوپاکه‌ی ئیوه‌یان کوشتار کردووه و هیزی ئیوه‌یان تیکشاندووه، عوققه‌م بۆ شه‌پر لهگه‌ڵ ئه‌وان ئارد، ئه‌گه‌ر شه‌پر له‌به‌رژه‌وه‌ندی یا زیانی خالید بیئت، سوودی ئیوه‌ی تیا‌یه و ئه‌گه‌ر پی‌چه‌وانه‌که‌ی رووبدات و عوققه‌ شکست بده‌ن، هی‌زیان لاواز و ئیئمه‌ به‌هه‌موو هی‌زی خۆمان، شه‌ریان لهگه‌ڵ ده‌که‌ین.

عه‌جه‌مه‌کان وتیان بۆچوونهکه‌ت په‌سه‌نده.

میهران له‌عه‌ین مایه‌وه و عوققه‌ له‌سه‌ر ریگه‌ی خالید دابه‌زی. بوجه‌یر کوپری فلان له‌تایه‌فه‌ی مناله‌کانی عوبه‌ید کوپری سه‌عد کوپری زوه‌یر فه‌رمانده‌ی بائی راستی سوپا و هوزه‌یل کوپری عیمران فه‌رمانده‌ی بائی چه‌پ بوو. دووری نیوان عوققه‌ و میهران نیوه‌ رۆژیک ریگه‌ بوو. میهران لهگه‌ڵ سوپای پارسه‌کان له‌قه‌لاکه‌دا مایه‌وه و عوققه‌ له‌ریگه‌ی که‌رخ وه‌ک پی‌شه‌نگی سوپای پارسه‌کان ریگه‌ی له‌خالید گرت.

کاتیئک خالید هات، عوققه‌ سوپاکه‌ی ئاماده‌ کردبوو. خالیدی‌ش سوپای رازنده‌وه و به‌فه‌رمانده‌ی دووبائی سوپاکه‌ی وت ئاگاتان له‌ئیئمه‌ بیئت. من هی‌رش ده‌به‌م و چه‌ندین که‌سی بۆ پاسه‌وانی کردنی خۆی دانا و هی‌رش‌ی ده‌ستپینکرد. عوققه‌ سه‌رقائی ئاماده‌ کردنی سوپاکه‌ی خۆی بوو که‌خالیدگه‌مارۆی خسته‌ سه‌ر و ئه‌سیری کرد. شه‌پرکه‌رانی ئه‌و بی‌ جه‌نگ شکستیان خوارد. ژماره‌یه‌کی زوریان ئه‌سیر و بوجه‌یر و هوزه‌یل هه‌لاتن. موسولمانان شوینیان که‌وتن.

کاتیئک میهران له‌رووداوه‌که‌ ئاگادار بوویه‌وه، لهگه‌ڵ سوپاکه‌ی خۆی هه‌لات و قه‌لاکانیان چۆل کرد. کاتیئک پاشماوه‌ی سوپاکه‌ی عوققه‌ له‌عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م گه‌شتنه قه‌لاکان، سه‌نگه‌ریان گرت. خالید لهگه‌ڵ سوپاکه‌ی خۆی هات و له‌ده‌ره‌وه‌ی قه‌لاکه‌ دابه‌زی. عوققه‌ و عه‌مرۆ کوپری سه‌عق به‌ئه‌سیری له‌گه‌لیدا بوون. عوققه‌ و عه‌مرۆ هیوادار بوون خالید وه‌ک تالانچییه‌ عه‌ره‌به‌کان هه‌لسوکه‌وتیان لهگه‌ڵ بکات. کاتیئک له‌مه‌به‌سته‌که‌ی ئاگادار بوونه‌وه، داوای ئه‌مانیان کرد به‌لام خالید رازی نه‌بوو مه‌گه‌ر

ئەوھى ملکہچى فرمانەکان و خۇيان بەدەستەوہ بىدەن. کاتیک قەلکان دەستیان بەسەردا گىرا، تەسلىمى موسولمانانى کرد. خالید فرمانى کوشتنى سەرکردهى خەلکان يانى عوققەى دەرکرد تا ئەسیرەکانى دیکە لەژيان بى ھىوا بىن. کاتیک ئەسیرەکان کوزراوى ئەویان بىنى، لەژيان بى ھىوا بوون. دواى ئەوہ ەمرۆ کورپى سەعقیان کوشت و ھەموو خەلکانى ناو قەلکەیشى کوشتار کرد. ھەرچى ژن و مال و سامان لەناو قەلکەدا بوو وەک تالانى بۆ موسولمانەکان مایەوہ. لەکەنيسەکەى ئەوى چل کورپیان ئەسیر کرد کەسەرقالى فېربوونى ئىنجیل بوون. دەرگاگەیان لەسەر ئەوان داخستبوو. دەرگاگەى شکاند و پرسى: ئیوہ کین؟

وتیان: بارمتەین.

خالید ئەوانى بەناو پیاوہ تیکۆشەرەکانى سوپاکەیدا دابەش کرد کەباوکى زیاد مواتلى سەقیف و ئەسیر باوکى موسا کورپى نەسیر و باوکى ەمرە باوہگەورپى ەبدوللە کورپى ەبدولعەلى شاعیر و سیرین باوکى محەمەد کورپى سیرین و حورەیس و ەلاسى لەناویاندا دەبىنران. باوکى ەمرە بەشورەحبیل کورپى حەسەنە برا و حورەیس بەیەکیک لەمنالەکانى عوبادە و ەلاسى بەمەعنى و حەمران بەعوسمان. عومەیر و باوکى قەیس لەناو ئەواندا بوون.

لەم دەستەيە ئەوانەى نازادبووہکانى شامییەکان بوون، رەچەلەكى خۇيان پاراست. نەسیر رەچەلەكى بۆ منالەکانى یەشکور دەگەراندەوہ و باوکى ەمرە بۆ منالەکانى مورە. ھەرۆھا کورپى ئوخت ئەلنەمر یەکیک بوو لەوان.

موھەلیب کورپى عوققەبە دەلئیت: کاتیک وەلید کورپى عوققەبە بەنوینەراییەتى خالید ھاتە لای ئەبوبەکر و پىنج یەكى تالانییەکانى ھینا، ئەبوبەکر ئەوى بۆ ھاوکارى ەیاز رەوانە کرد و کاتیک وەلید گەیشتە لای ەیاز، ەیاز گەمارۆى خستبوہ سەر دوزمن. ئەوانیش بەھەمان شێوہ ەیازیان گەمارۆ و رینگەکانیان لى بەستبوو.

وەلید بەەیازى وت: لەھەندى دۇخدا بۆچوونىكى پەسەند باشترە لەسوپایەكى فراوان، کەس بۆ لای خالید بنیزە و داواى ھاوکارى بکە. ەیاز ئەو کارەى کرد و نیردراوہکەى ئەو دواى شەرى ەعین ئەلتەمەر گەیشتە لای خالید. خالید نامەى بۆ ەیاز نووسى: بۆ ھاوکارى تۆ بەرئیدەکەوم و ھۆنراوہیەكى ھۆنییەوہ بەم ناوہرۆکە:

((ماوہیک چاوەرپى بە تا و شترەکان بىنە لای تۆ

چوونکه شیره شمشیره به دسته کانیاں پییه
به دسته کان که له دواى دسته کانه وه دین.

داستانی دومه ت نه لجه ندهل

ده لیت: کاتیک خالد له عین نه لته مهر ئاسوده بو، عوهیم کوپی کاهیلی نه سلهمی وه ک جیگری خوئی دانا و له گه ل سوپاکه ی خوئی به هه مان شیوه که روشتبوووه ناو عین نه لته مر، نهو ناوچه ی به جیه نشت.

کاتیک خه لکانی دومه له مه به ست و به ریکه وتنی خالد ناگادار بوونه وه، که سیان بو لای هاوپه یمانه کانی خویمان له تایه فه ی به هرا و که لب و غه سان و تنوخ و زه جاعیم نارد. پیشت وه دیعه له گه ل خه لکانی که لب و به هرا هاتبوو. کوپی وه بره کوپی رومانس هاوریه تی ده کرد، کوپی حه دره جان له گه ل خه لکانی زه جاعیم و کوپی نه یه م له گه ل ده ستیه ک له غه سان و تنوخ هاتن و بارودوخیان له عه یاز دژوار کرد. کاتیک له نزیک بوونه وه ی خالد ناگادار بوونه وه، دوو سه رکرده یان بوو یه کیان نه کیده ر کوپی عه بدولمه لیک و نهوی دیکه یان جووده ی کوپی ره بیعه. کیشه له ناو سه رکرده کان دروست بوو نه کیده ر وتی: من خالد باشتر له هه موان ده ناسم، که س به خته وه رتر له و نییه و له شه ردا که س وه ک نهو توندوتیژ و سه ختگیر نییه، هر خه لکیک رو به رووی خالد ببه وه، چ که م چ زور، شکست ده خون، گوئی له وته کانم بگرن و په یمانی ناشتی له گه ل نه م خه لکه بهه ستن.

به لام به وته کانی رازی نه بوون. وتی: من بو شه ر کردن له گه ل خالد هاوپرای نیوه نیم، چیتان پیخوشه نه نجامی بدن. نه مه ی وت و له و ناوچه یه ر پشت. خالد له م رووداوه ناگادار بوویه وه و عاسم کوپی عه مرۆی نارد و ریگه ی نهوی به ست. نه کیده ری گرت و وتی: هاتنی من به مه به ستی بینینی خالد کوپی وه لید بووه. کاتیک نهویان برده لای خالد فه رمانی کوشتنی نهوی ده رکرد و هه موو سامانه کیه یان تالان کرد.

خالد به ره و خه لکانی دومه به ریکه وت که جوودی کوپی ره بیعه و وه دیعه ی که لپی و کوپی رومانس که لپی و کوپی نه یه م و کوپی حه دره جان سه رکرده یان بوون. خالد له نیوان دومه و ئوردووگا که ی عه یاز، ئوردوو ی لیدا.

عه ره به مه سیحیه کان بو هاوکاری خه لکانی دومه هاتبوون و له ده وره به ری قه لاکانی

دومه ئوردوويان ليدا بوو. لەناو قەلەكەدا شوینی چۆل نەدەیینرا. كاتیك خالید دابەزی، جودی و رەبیعە هێرشیان كرده سەر و كۆپی حەدرەجان و كۆپی ئەبەم هێرشیان كردنە سەر عەیان. خواوەند جودی و وەدیعی لەسەر دەستی خالید شكستدا و عەیانیش دوژمنەكانی خۆی لەناو برد. موسوڵمانان سەرکەوتن. خالید جودی گرت و ئەقرەع كۆپی حابس وەدیعی ئەسیر كرد. پاشماوەی شەركەران روویان لەقەلەكە كرد. جینگەي هەموویان نەدەبوویەو و كاتیك قەلەكە پەر بوو، دەرگایان بەسەر هاوێلانی خۆیاندا بەست. عازم كۆپی عەمرۆ وتی: ئەي مەنلەكانی تەمیم، كەلبییەكان هاوپیەمانی ئیوون، پەناپان پێبەن. مەنلەكانی تەمیم ئەوكارەیان كرد و ئەم پێشنیاری عاسم بوو هۆی رزگاری ئەوان.

خالید هێرشی كرده سەر كەسانی دەرووبەری قەلەكە و بەرا دەیهك لەوانی كوشت كەدەرگای قەلەكە لەجەستەي كوژراوەكان بەسترا. جودی بانگ كرد و ملی پەراند. یەك یەك ئەسیرەكانیان كوشت جگە لەئەسیرەكانی كەلب كە عاسم و ئەقرەع و خەلكانی كەلب وتیان: ئەمانمان پێبەخشوون. خالید ئەوانی بەرەلأ كرد و وتی: هاوشیووی رزگاری جاھلییەت هەئس و كەوت دەكەن و ئیسلامتان پشتگوێ خستووه.

عاسم پێی وت: لەرزگار بوونی ئەوان دنگران مەبە چوونكە شەیتان دەستی بەوان ناگات.

خالید هێرشی كرده سەر دەرگای قەلەكە و بەرا دەیهك هەوێلدا تا لەشوینی خۆی هەنیکەند. موسوڵمانان هێرشیان كرده ناو قەلەكە و شەركەرانیان كوشت و تازەپینگەیشتووانیان ئەسیر و دواتر وەك حەراجی ئەوانیان فرۆشت. خالید كچەكەي جودی كریبەو.

خالید لەدومە مایەو و ئەقرەعی بۆ ئەنبار پەر وانە كرد.

كاتیک خالید بۆ حیرە گەراپەو و لەو شارە نزیک كەوتەو، قەعقاع خەلكانی حیرە بۆ دەف ژەنێن ناچار كرد، ئەوان بە دەم دەف لیدانەو پێشوازییان لەخالید كرد. بەخۆیان دەوت: بڕۆین چوونكە ئەم كارە رینگە لەخراپە دەگریت.

موهلیب دەئیت: كاتیك خالید لەدومە بوو، عەجەمەكان چاوی تەماحیان تیبری و عەرەبەكانی جەزیرە بۆ تۆلەسەندنەووی خوینی عوققە نامەیان بۆنووسی و زەر مێهر هاوری لەگەل روزبە لەبەغدادەو بەرەو ئەنبار بەرێكەوت. ئەوان لەحەسید و خەنافس

بېريارياندا بوو له گەل عەرەبەكان كۆيبنهوه.

زەبەرقان لەئەنبارەوه نامەى بۆ قەعقاع كۆپى عەمرۆ جىگىرى خالىد لەحىره نووسى و قەعقاع ئەعبود كۆپى فەدەكى سەعدى بۆ حەسەيد نارد و عوروو جوعدى بارقى بۆ خەنافس و فەرمانى پيدان: ئەگەر هيزشيان كردنەسەر، بجهنگن.

ئەعبود و عوروو پۆشتن و لەنيوان عەجەمەكان و گوندهكان بوونە لەمپەر و ريگەيان لەجموجۆلى ئەوان گرت. روزبه و زەرمپەر لەچاوه پروانى خەلكانى رهبيعه كەنامەيان بۆ نووسىييون، لەبەرابەر موسولمانەكان مانهوه.

كاتيک خالىد لەدومەوه بۆ حىره گەرايهوه و لەرووداوه كە ناگادار بوويهوه، ئارەزوومەندى شەر له گەل خەلكانى مەداين بوو بەلام نەيدەويست سەرپنجى فەرمانەكانى ئەبوبەكر بكات و لەلايەن خەليفەوه سەركۆنە بكریت. قەعقاع كۆپى عەمرۆ و باوكى لەيلى فەدەكى بەپەلە بۆ رووبەروو بووونەوهى زەرمپەر و روزبه بەريكهوتن و زوتەر لەخالىد گەيشتنە عەين ئەلتەمر.

لەم كاتەدا نامەى ئەمرۆ ئەلقەيس كەلبى بەدەستى خالىد گەيشت كەهوزەيل كۆپى عيمران لەمەسيخ ئوردووى ليداوو و رهبيعه كۆپى بوجەير لەگەل سوپايەك لەسەنى و بشر دابەزيوه و دەيانەويت تۆلەى عوققه بستيننەوه و پەيوەستى زەرمپەر و روزبه بىن. خالىد فەرمانى پۆشتنيدا، ئەقرەع كۆپى حابس فەرماندەى پيشەنگەكانى سوپاكەى و عەياز كۆپى غەنەمى وەك جىگىرى خۆى لەحىره بەجيهيشت و لەهەمان ريگەى قەعقاع و باوكى لەيلى بەرهو خەنافس بەريكهوت. لەعەين ئەلتەمر ئەوانى گرتەوه و قەعقاعى بۆ سەرەوهى حەسەيد نارد و كردى بەسەر كەردەى شەرپەران و باوكى لەيلى بۆ خەنافس نارد و وتى: ريگە مەدەن ئەم دوو دەستەيه پەيوەستى يەك بىن و شەريان لەگەل بكن. بەلام دوژمن هېچ جموجۆلىكى نەكرد.

شەرى حەسەيد

كاتيک قەعقاع بىنى روزبه و زەرمپەر هېچ جوولەيەك لەخۆيان نيشان نادەن، بەرهو حەسەيد بەريكهوت كەروزبه لەگەل دەستەيهك لەعەرەب و عەجەمەكان لەوى بوو. كاتيک روزبه لەهاتنى قەعقاع ناگادار بوويهوه، داواى هاوکارى لەزەرمپەر كرد و ئەويش هات و مەهبوزانى وەك سەر كەردەى سوپاكەى خۆى بەجيهيشت. لەحەسەيد رووبەرووى

یەکیبۆنەوه و شەپری دەستیپێکرد. ژمارەیهکی زۆر لەعەجەمەکان کوژرا و قەعقاع زەرمیەری کوشت و روزیە لەسەر دەستی عیسمە کوپی عەبدوللەهی حارسى کوژرا. لەشەپری حەسید موسولمانەکان تالانى زۆریان دەستکەوت و پاشماوێ سوپاکەى دوژمن بەرەو خەنافس پۆشتن و لەوی کۆبۆنەوه.

شەپری خەنافس

باوکی لەیلی فەدەکی لەگەڵ شەپکەرانی خۆی و ئەو کەسانى پەيوەستی ببوون، بەرەو خەنافس بەرێکەوت. هەلاتووانى جەنگى حەسید پەيوەستی مەهبوزان بوون. کاتیکی مەهبوزان لەهاتنى باوکی لەیلی ناگادار بوویەوه، لەگەڵ سوپاکەى هەلات و روویان لەمەسیخ کرد کەهوزەیل کوپی عیمران لەوی بوو. لەخەنافس شەپ رووینەدا و خالیديان لەرووداوەکان ناگادار کردەوه.

شەپری مەسیخ

کاتیکی هەوانى کوشتارى حەسید و هەلاتنى سوپاکەى خەنافس بەخالیدي گەیشت، نامەى نووسى و لەگەڵ قەعقاع کوپی عەمرۆ و باوکی لەیلی فەدەکی و عوروه شەو و کارژێرکی دیاریکراویان دانا تا لەمەسیخ لەنیوان حوران و قولت کۆبێنەوه. خالیدي لەعەین ئەلتمەر بەرەو مەسیخ کەوتەری. سوار و شتر و ئەسپەکانیان بەدوای خۆیاندا رادەکێشا. لەجوناپ و بوردان و حەنى تێپەری و لەشەو و کارژێرى دیاریکراو هەموویان گەیشتنە مەسیخ و لەسى قۆلەوه هێرشیان کردە سەر هوزەیل و سوپاکەى کەخەوتبوون. ژمارەیهکی زۆر لەوانیان کوشت و هوزەیل و چەند کەسێکی رزگاربان بوو. گۆرەپان پێ بوو لەجەستەى کوژراوان کەهاوشیوێ مەپ سەریان بپرابوو. حیرقوس کوپی نەعمان، نامۆژگاری هوزەیل و کەسەکانى کرد بەلام و تەکانى ئەو دەورى نەبوو. حیرقوس هۆنراوێهەکی هۆنییەوه و سەرەتاکەى بەمشیوێه:

((پیش ئەوهی ئەبۆبەکر بێت

شەرابم پێبەن))

ئەو، لەو رۆژگارەدا ژنیکی لەمنالەکانى هیلال بەناوی دایکی تەغەلب وەك هاوسەر هەلبژارد و لەو شەویدا ژنەکەى ئەو لەگەڵ عوبادە و ئەمرۆ ئەلەقیس و قەیس، هەموویان

كوپرى بەشىرى ھىلالى، كوژران.

لەشەپرى مەسىخ جەررر كوپرى عەبدوللە، عەبدولعوزا كوپرى ئەبى روھمى نەمرى كوشت و ئەو و لوبەيد كوپرى جەررر نامەيەكى ئەبوبەكرىان وەك بەلگەى موسولمانى خۇيان پىنبوو. كاتىك ئاگادار بوويەو كەعەبدولعوزا لەشەوى ھىرشەكە وتىبوى: پىرۆزە پەرودىگارى محەمەد، خۇيىبايى ئەو و لوبەيدى دا و وتى: نەدەبوا خۇيىباي ئەوان بەم چوونكە لەگەل نەيارەكان بوون. سەبارەت بەمنالەكانى پىشنىيارى كرد چاكەيان لەگەل بكن.

عومەر لەخالىد بۇ كوشتنى ئەم دوو كەس و مالك كوپرى نەويرە رەخنەى دەگرت و ئەبوبەكر دەيوت: ھەركەس لەديارى ناباوەران نىشتەجى بىت، ئەمە ئاكامەكەيەتى. عودەى كوپرى حاتم دەئىت: كاتىك ھىرشەمان كرده سەر سوپاكەى مەسىخ، يەكىك لەخەلئكانى نەمر بەناوى حىرقوس كوپرى نەعمان لەگەل ژن و منالەكەى خۇى دانىشتىبوو، قاپىك شەرايىيان دانابوو و دەيانوت: بەم شەوہ درەنگە كەى كاتى شەراب خواردەنەرەى؟

حىرقوس وتى: بخۆنەوہ چوونكە دوايىن شەرابە و دئنىام چىتر شەراب ناخۆنەوہ لەبەر ئەوہى خالىد لەعەينە و سوپاكەى لەحەسىدە و لەكۆبوونەوہى ئىمە ئاگادارە و دەستمان لىھەلئانگرت.

لەم كاتەدا يەكىك لەسوارەكان پۇشتەپىش و بەشمشىر لىيدا و سەرى كەوتە ناو قاپە شەرابەكە. كچ و كوپرەكانى ئەومان ئەسىر كرد.

داستانى سەنى و زەمىل

رەببە كوپرى بوجەيرى تەغلەبى بۇ تۆلە سەندنەرەى خۇيىنى عوققە لەسەنى و بشر دابەزى و پەيمانى لەگەل روزبە و زەرەمھىر بەستبوو. كاتىك خالىد سوپاكەى مەسىخى لەناو برد، بەقەعقاع و باوكى لەيلى وت پىشتر بەرئىكون و بەھەمان شىوہى مەسىخ كاتيان ديارى كرد بۇ ئەوہى لەسى قۆلەوہ ھىرش بكنە سەر رەببە.

خالىد مەسىخى بەجىھىشت و لەحوران و رەنق و حوماھ تىپەرى كەئىستا سەرزەمىنى منالەكانى جوناہ كوپرى زوھەر تىرەيەك لەكەلبە. ھەرودھا لەزەمىل تىپەرى كەھەمان بشرە و سەنى لىوہى نرىكە. ھەردووكيان لەرۆژھەلاتى روسافەيە.

لهسهنی دهستیپیکرد و لهگه‌ل هاوه‌لانی خوی کۆبوونهوه و شهوانه لهسی قۆلهوه هیرشیان کرده‌سەر و شمشیریان خسته ناو ناباوه‌پران. کەس لەو خەلگە رزگاری نەبوو. تازه‌پینگه‌یشتوانیان ئەسیر و پینچ یەکی تالانییه‌کانی بەنەعمان کۆپی عەوێ شەبیانی بۆ ئەبۆبەکر نارد و تالانی ئەسیره‌کانی دابەش کرد. عەلی کۆپی ئەبی تالیب کچی رەبیعه کۆپی بوجەیری تەغله‌بی کچی و بریدییه‌وه بۆ مال و عەمرۆ و روقیه لهو ژنه چاویان بەدنیا هەلەینا.

کاتیك هوزەیل له‌گۆرەپانی شەر رزگاری بوو، رۆی کردە زەمیل و پەنای بۆ عەتاب کۆپی فلان برد. عەتاب له‌گه‌ل سوپایه‌کی گه‌وره له‌بشر بوو و خالید له‌سی قۆلهوه هیرشی کرده سەر ئەوان بەهەمان شیوه کەهیرشی کرده سەر رەبیعه. کوشتاریکی گه‌وره‌ی له‌ناوئەواندا بەریخست کەهاوشیوه‌ی نەببیراوه. تا دایان ویستی، خەلکیان کوشت.

خالید سویندی خواردبوو تەغله‌بییه‌کان له‌سەرزه‌مینه‌که‌ی خۆیان ناکاوگیر بکات. خالید تالانی له‌ناو موسولمانان دابەش کرد و پینچ یەکی تالانییه‌کانی به‌سه‌باح کۆپی فلانی موزنی بۆ ئەبۆبەکر نارد کەکچی موزەنی نەمری و له‌یلی کچی خالید و ریحانه کچی هوزەیل کۆپی هوبه‌یره له‌ناو پینچ یەکی تالانییه‌ نێردراوه‌کان بۆ مەدینه دەببیران.

خالید له‌بشروه‌ه به‌ره‌و رەزاب بەریکه‌وت کەهیلال کۆپی عوققه له‌وی بوو. کاتیك هاوه‌لانی له‌نزیک کەوتنه‌وه‌ی خالید ناگادار بوونه‌وه، بلاوه‌یان لیکرد. هیلالیش پۆشت و له‌و ناوچه‌یه شەر رووینه‌دا.

شەری فوراژ

خالید دوا‌ی ناکاوگیر کردنی تەغله‌ب و دوا‌ی رەزاب به‌ره‌و فوراژ بەریکه‌وت کەسنووری شام و عیراق و جه‌زیره‌یه. دوا‌ی ئەم سه‌قه‌ره دوورودریژه‌ که به‌رده‌وام له‌شەردابوو، جه‌ژنی رەمه‌زانی له‌وی کرد.

موه‌لیب کۆپی عوققه‌به ده‌لیت: کاتیك موسولمانه‌کان له‌فوراژ کۆبوونه‌وه، رۆمییه‌کان توپه‌ بوون و له‌پادگانه‌ پارسییه‌کانی نزیک خۆیان و له‌هۆزه‌کانی تەغله‌ب و ئەیاد ونەمر داوا‌ی هاوکارییان کرد و ده‌سته‌یه‌کی فراوان له‌دووریان کۆبوونه‌وه و بۆ

رووبەرۆو بوونەرۆی خالید بەرێکەوتن و کاتیك گەیشتنە کەنارەکانی فورات، وتیان: یا ئیوێ وەرئە ئەمبەر یا ئیمە دەپەرینەرۆ.

خالید وتی: ئیوێ بپەرینەرۆ.

وتیان: کەرۆتە لەکەنارەکان دوربکەونەرۆ تا ئیمە بپەرینەرۆ.

خالید وتی: ئیمە دور ناکەوینەرۆ، لەشوینیکی خوارتر لەشوینی نیشتهجی بوونی ئیمە بپەرینەرۆ.

ئەم رووداوێ لەنیووی مانگی زیقەعدە سالی دوانزەهەم روویدا و رۆمییهکان و پارسەکان بەیهکیان وت: ئەندیشه لەکاروبارەکانی خۆتان بکن، ئەم پیاوێ لەرینگە دینی خوادا دەجەنگیت و ئاوی و دورئەندیشی هەیه، سویند بەخوا سەرکەوتن بەدەست دەهینیت و ئیمە شکست دەخۆین.

بەلام ئەم گفتۆگەیه سوودی پێنەبەخشین و لەخوار شوینی نیشتهجی بوونی خالید لەفورات پەرینەرۆ و کاتیك کۆبوونەرۆ، وتیان: جیا ببنەرۆ بۆ ئەوێ بویری هەردەستەیهکمان بۆ دەرکەویت. ئەوکارەیان کرد و شەریکی دژوار و دورودریژ دەستیپێکرد. خاوەند ناباوەرانی شکستدا و خالید وتی: شوینیان کەون و ئەمانیان پیمەدن. سوارەکان دەستە دەستە ئەوانیان کۆدەکردەرۆ و دەیانکوشتن. لەشەری فوراژ و لەگۆرەپانی شەر و شوینکەوتنی ئەسیرەکان نزیکە سەد هەزار کەس کۆژا.

کاتیك شەرکە کۆتایی پێهات، خالید بۆ ماوێ دەرۆژ لەفوراژ مایەرۆ و پینچ رۆژ بۆ کۆتایی زیقەعدە فەرمانی بەرێکەوتن بۆ حیرە دەرکرد. بەعاسم کۆری عەرۆی وت سوپاکە لەگەل خۆی ببات و شەجرە کۆری ئەعیزی لەداوای سوپاکە دانا. خۆی واینیشاندا لەگەل سوپاکە دەرۆت.

حەج کردنی خالید

ئەبوجەعفر دەلیت: پینچ رۆژ بۆ کۆتایی زیقەعدە، خالید بەمەبەستی حەج کردن لەفوراژەرۆ بەرێکەوت بەلام ئەم کارە لەخەلکان شاردهەرۆ. لەگەل چەند کەسیک لەهاوێلانی ملی رینگەیان گرتەبەر و لەلاریکانەرۆ گەیشتنە مەککە. هیچ رینیشاندەرێک نەیدەتوانی لەو رینگایانەرۆ بڕوات. بەیهکیک لەرینگەکانی جەزیرەدا پۆشت کەدوژارتر و هەلدیرتر لەو رینگەیان نەبینەرۆ. ماوێ دوربوونی ئەو لەسوپاکە کەم بوو. کاتیك

کۆتایی سوپاکەیی گەیشتە حیرە، خالیدی ش گەیشتە حیرە. خۆی و هاوێلانی سەریان تاشیبوو و جگە لەژمارەیهکی کەم لە سوپاکەیی کەس لەحەج کردنی ئەو ناگادار نەبوویەوه. ئەبویەکر دواتر لەم کارەیی ناگادار بوویەو و سەکۆنەیی کرد و بۆ سزادانی، ئەوی بۆ شام نارد.

خاید لەفوزازە بەلاریدا پۆشت و لەچالێ عەنەبەری و مینەقب تێپەری تا گەیشتە زات عەرەق و لەویۆه رینگەیی رۆژەلانی گرتەبەر تا گەیشتە عەرەفات. ئەم رینگەیان بەسەد ناو ناو دەبێرد و کاتێک لەحەج گەرایەوه، لەحیرە نامەیی ئەبویەکری بە دەست گەیشت کەهەپەشە و سەرکۆنە کردن بوو.

ئەبوجە عەفر دەلیت: نامەیی ئەبویەکر لەکاتی گەرانەوهی خالید لەحەج، لەحیرە بە دەستی گەیشت: نووسرا بوو: بپۆ تا پەییۆهستی موسولمانان لەیەرموک ببیت چوونکە کەوتوونەتە گێژاوهوه و ئەو کارەیی ئەنجام داتدا، هیچ کات دووبارەیی مەکرەوه، بەهاوکاری خواوەند، پۆشتنی تۆ نایبیتە هۆکاری پەنجی دەستەکان و پەنج لەسەر شانی ئەوان هەلناگریت، باوکی سلیمان! نیعمەت و سەرکەوتنەکانی خوایی بۆ تۆ بییت، کارەکانی خۆت تەواو بکە تا خواوەند نیعمەتەکانی بەتەواوی بەتۆ ببەخشیت و لەخۆبایی مەبە چوونکە رووبەرۆوی زیانەکان دەبیتهوه، شانازی بەکارەکانی خۆتەوه مەکە چوونکە شانازی کردن تاییبەتە بەخوا و خواوەنیش هەرخوایی.

هەیسەمی بوکایی دەلیت: کەسانێک لەخەلکانی کوفە کەبەشداری ئەم شەرانەیان کردبوو، لەکاتی وتووێژ لەگەڵ هاوێلانی خۆیان هەپەشەیان لەمعاویە دەکرد و دەیانوت: معاویە چی پینخۆشە با بیلیت، ئیمە شەپکەرانێ زات ئەلسلاسین و باسی شەپکەکانی نیوان زات ئەلسلاس و فوزان دەکرد. بەلام شەپکەکانی دواتریان نەدەهێتایە سەرزمان.

عەلی کوپی محەمەد دەلیت: خالید کوپی وەلید روویکردە ئەنبار و پەیمانی ناشتیان لەگەڵ بەست تا لەوی بپۆن. دواتر بەمەرچەکانی خالید رازی بوون و خالید ئەوانی بەخشی و لەشوینی خۆیان ئەوانی هیشتەوه. دواتر هینشی کردە سەر بازاری بەغداد کەیهکیک لەگوندەکانی عال بوو. موسەنای پەوانە کرد و هینشی کردە سەر بازاری کە دەستەپەک لەخەلکانی قوزاعە و بەکر لەوی بوون. ئەوهی لەبازارەکە دابوو تالانی کرد. دواي ئەوه رووی کردە عەین ئەلتەمر و بەشەر دەستی بەسەردا گرت.

خه لکانیکی زۆری کوشت و ئهسیری گرت و ئهسیرهکانی بۆ مه دینه نارد. ئه مه یه کهم دهستهی ئهسیرهکان بوو له دیاری عهجهمهوه دهگه یشته مه دینه. دواتر به رهو دومت ئه لدجوندهل به ریکهوت و ئه کیده ری کوشت و کچی جودی ئه سیر و گه راپه وه و له حیره نیشته جی بوو. ئه مانه له سائی دوانزه یه م روویاندا.

ههروه ها له م سائه دا عومه کوپی خهتاب عاتیکه کچی زهیدی وه ک هاوسه ر هه لبژارد. له م سائه دا باوکی مورسه دی غه نهوی مرد.

له م سائه دا باوکی عاس کوپی ره بیع له مانگی زیحه ججه مرد و لای زویه ر وه سیه تی کرد. عه لی کوپی ئه بی تالیب کچی ئهوی کرده هاوسه ری خۆی.

له م سائه دا عومه ر ئه سله می کۆیله ی خۆی کرپیه وه.

سه بارهت به سه ره رسته تی حه ج بۆ چوونه کان جیاوازن. دهسته یه ک وتوویانه ئه بویه کر له گه ل خه لکان حه جی کرد.

ئه بی ماجیده ی سه می ده لیت: ئه بویه کر له ده ورانی خه لافه تی خۆی له سائی دوانزه یه م به مه به سته تی حه ج رووی کرده مه که. من له گه ل کوپی یه کی که له که سه کان شه پم کرد و ئه و قه پائی له گوینچه کم گرت و به شیکه ی قرتاند، یا وتی من قه پم له گوینچه کی گرت و به شیکه ی قرتاند. ئه م رووداوه یان بۆ ئه بویه کر باس کرد و وتی: ئه وان به نه لای عومه ر بزائن ئه گه ر برینه که ی قورسه، قیسه سی لی وه ریکریت. کاتیک ئیمه یان برده لای عومه ر، وتی: به لی برینه که ی قورسه، تیمارکه ریک بینن. کاتیک باسی تیمارکه ری کرد، وتی: له پیغه مبه ره م بیست فه رمووی، کۆیله یه که م به پووری خۆمدا و هیوادارم خیر و خۆشی بۆ ئه و به داوه بیته و وتم ئه و تیمارکه ر یا قه ساب یا ئاسنگه ر نه کات. ئه و که سه ی بریندار ببوو، قیسه سی وه رگرت.

به پیی گێرانه وه ی واقدی ئه بویه کر له سائی دوانزه یه م حه جی کرد و عوسمان کوپی عه فانی وه ک جیگری خۆی له مه دینه دانا.

دهسته یه کی دیکه وتوویانه: عومه ر کوپی خهتاب له سائی دوانزه یه م حه جی له گه ل خه لکان کرد.

کوپی ئیسه اق ده لیت: دهسته یه ک وتوویانه ئه بویه کر له روژگاری خه لافه تی خۆی حه جی نه کرد و له سائی دوانزه یه م عومه ر کوپی خهتاب یا عه بدولره حمان کوپی عه وری وه ک سه ره ره سته تی حاجیه کان ده ستنیشان کرد.

سائی سیانزه یه م کوچ ده سته ی پیکرد.

رووداوهكانى سالى سيانزهيمى كۆچ

لەم سائەدا كاتىك ئەبوبەكر لەمەككە بۇ مەدىنە دەگەپرايەوه، سوپايەكى بۇ شام نارد. محەممەد كوپرى ئيسحاق دەئيت: كاتىك ئەبوبەكر لەسالى دوانزهيم لەهەج گەپرايەوه، سوپايەكى بۇ شام نارد، عەمرۇ كوپرى عاسى بۇ فەلەستين نارد. ئەو لەرىنگە مەعرىقەو و ئەيلەوه پۇشت و يەزىد كوپرى ئەبى سوفيان و باوكى عوبەيدەى جەراح و شورەحبيل كوپرى حەسەنەى نارد و فەرمانى پيدان لەرىنگەى تەبووكييەوه رووبكەنە بەلقای شام.

عەلى كوپرى محەممەد دەئيت: ئەبوبەكر لەسەرەتای سالى سيانزهيم سوپايەكى بۇ شام نارد و يەكەم ئالای بۇ خاليد كوپرى سەعيد كوپرى عاس بەست بەلام پيش بەرىكەوتن ئەوى لەسەر كار لا برد و يەزىد كوپرى ئەبى سوفيانى وەك سەركردهى سوپاكە دەستنيشان كرد. ئەو يەكەم سەركرده بوو روى كرده شام و حەوت ھەزار كەسى لەگەلدا بوو.

ئەبوجەعفر دەئيت: ھۆكارى لا بردنى خاليد كوپرى سەعيد كوپرى عاس وەك لەگيپرانەوهى عەبدوللە كوپرى ئەبى بەكر باسى كراوه، ئەمەيە: ئەو دواى مردنى پىغەمبەر(د.خ) لەيەمەن گەپرايەوه و بۇ ماوهى دوو مانگ بەيعەتى نەكرد. دەيوت: پىغەمبەر(د.خ) سەركردايەتى پى بەخشىوم و تا ئەو كاتەى لەم جىھانە كۆچى كرد، منى لەسەر كارەكەم لانەبرد. ئەو، ھەرۆھا عەلى كوپرى ئەبى تاليب و عوسمان كوپرى عەفانى بينيبوو و پى و تىبون: ئەى كوپرەكانى عەبدمەناف بۇ رىگەتاندا كەسىكى ديكە جەلەوى كاروبارەكان بگريتە دەست؟

دەئيت: ئەبوبەكر گرنكى بەوتەكانى نەدەدا بەلام عومەر پقى ئەوى لەدل گرت و كاتىك ئەبوبەكر سوپاي بۇ شام دەنارد، خاليد كوپرى سەعيد يەكەم كەس بوو بۇ سەركردايەتى يەككە لەو چوار سوپايە دەستنيشان كرا، عومەر قسەى دەكرد و دەيوت: ئەو دەكەيتە سەركرده لەكاتىكدا فلانە قسە و فيسارە كارى ئەنجامداوه؟ ئەوئەندە پىداگرى كرد تا ئەبوبەكر ئەوى لەسەر كار لا برد و يەزىد كوپرى ئەبى سوفيانى وەك سەركرده سوپا دانا.

موبەشیر كوپرى فەزل دەئيت: خاليد كوپرى سەعيد كوپرى عاس لەرۆژگارى

پېغەمبەر(د.خ) لەيەمەن و لەكاتى مردنى پېغەمبەر(د.خ)، لەيەمەن بوو. مانگىك دواى مردنى پېغەمبەر(د.خ) گەرايەوه. جلو بەرگىكى جوانى لە بەردابوو. چاوى بەعومەر كوپى خەتاب و عەلى كوپى ئەبى تالىب كەوت. عومەر بەچەند كەسىكى وت جلو بەرگەكانى بەرپىن، حەرىرى پۆشيوه و لەشەر خۆى بەدوور گرتووه. چەند كەسىك جلو بەرگەكانى ئەويان ډراند و وتى: ئەى باوكى حەسەن، ئەى كوپرەكانى عەبدمەناف، بەسەر ئيوه دا زالبوون؟

عەلى وتى: بەبۆچوونى تۆ ئەمە زالبوونە يا خەلافەت؟

خالىد وتى: ئەى كوپرەكانى عەبدمەناف كەس لەئيوه زياتر بۆ خەلافەت شياو نەبوو. عومەر وتى: خوا دەمت بشكىنئيت، سوئند بەخوا بەردەوام درۆزنىكى وەك تۆ قەسە دەكات بەلام تەنيا زيان لەخۆى دەدات.

عومەر ئەبوبەكرى لەوتەكانى خالىد ئاگادار كردهوه و كاتىك ئەبوبەكر بۆ شەرى هەنگەپراوهكان ئالائى بۆ سەركردهكان دەبەست، ئالائەكى بۆ خالىد بەست و عومەر رىگەى ئەم كارەى لىگرت و وتى: ريسوا و چارەسەرى لانيه، درۆيەكى هئناو تە سەرزمان و بەردەوام دووبارەى دەكاتەوه، ئەو بۆ شەر مەنئره. ئەبوبەكر ئەوى لەناو سوپاكەدا هئشتهوه بەلام سەركردايەتى لى سەندەوه. بەشيك لەبۆچوونەكەى عومەرى پەسند كرد و بەشيكى ديكەى نا.

باوكى عوسمان دەلئيت: ئەبوبەكر فەرمانى بەخالىددا لەتيمە نيشتەجى ببئت. ئەو، بەرەو ئەو ناوچەى بەرىكەوت. ئەبوبەكر فەرمانى پئدابوو لەوى نەروات و پئشنيارى پەرەستينى خواوهند بەخەلكان بكات تا پەيوهستى ببن و تەنيا ئەو كەسانە لەناو سوپاكەى خۆى جيگە بكاتەوه كەلەدين هەلنەگەرايئتموه و تەنيا شەر لەگەل ئەوكەسانە بكات كەهئرشى دەكەنەسەر تا ئەو كاتەى فەرمانەكانى بەدەست دەكات.

دەلئيت: خالىد لەتيمە مايەوه و دەستەيهكى فراوان لەدەروى كۆيوونەوه. رۆميهكان لەگەورەى سوپاكەى ئەو ئاگادار بوونەوه و لەعەرەبەكانى دەوروبەر سوپايەكيان ئامادە كرد. خالىد نامەى بۆ ئەبوبەكر نووسى كەدەستەيهك لەهۆزەكانى بەهرا و كەلب و سەليح و تنوخ و لەخم و جوزام و غەسان لەسەر پئشنيارى رۆميهكان لەسى مەنزلى زيزا ئوردوويان لئداوه.

دەلئيت: ئەبوبەكر نامەى بۆ خالىد نووسى پئشپرهوى بكات و نەگەپرتەوه و داواى هاوكارى لەخوا بكە. خالىد بەرىكەوت و كاتىك لئيان نزيك كەوتەوه، بلاوويان لئكرد و

ئوردو و گاکه یان چۆلّ کرد. هه موو ئهو که سانه ی کۆببوونه وه باوه ریان به ئیسلام هیئا.
 خالید روداوه که ی بۆ ئه بویه کر نووسی و ولامی بۆ هاته وه: پینش ره وی بکه به لام نه
 بهو ئه ندازه ی له پشته وه هی رشت بکه نه سهر. خالید له گه لّ ئهو شه پرکه رانه ی له تیما وه
 له گه لّی هاتبوون و له گه لّ ئه وانیه ی دواتر په یوه سستی بوون، له که نار ریخه لانه که وه
 پینش ره وی کرد تا له نیوان ئۆبه ل و زیزا و قسه تهل دابه زی. یه کیك له به تریقه کانی رۆم
 به ناوی باهان رووبه رووی بوویه وه. خالید شکستی پینش ره وی و سوپا که ی کوشتار کرد.
 روداوه که ی بۆ ئه بویه کر نووسی و داوای هاوکاری کرد.

له م کاته دا یه که م ده سته ی یه مه نییه کان و خه لکانی نیوان مه که و یه مه ن رۆشته
 لای ئه بویه کر. زوئه لکه لاعیش له گه لّ ئه وان هاتبوو. عیکره مه ییش له گه لّ سوپا که ی خۆی
 له شه ری ته هامه و عه ممان و به حره ین گه راپه وه مه دینه. ئه بویه کر بۆ لپرسراوانی
 زه کاتی نووسی هه که رس ده خوازیت چوارپی؟ بیگۆر نه وه و هه مووان خوازیری گۆزان
 بوون و ئه م سوپایان به تبدیل (گۆزان) ناویرد. ئه وان بۆ په یوه ست بوون به خالید کوپی
 سه عید به ریکه وتن. لیره به داوه ئه بویه کر به حه ز و ناره زوومه ندییه وه سه رقانی
 کاروباره کانی شام و گرنگی تایبه تی پیندا.

ده لیت: ئه بویه کر عه مرۆ کوپی عاس که پینغه مبه ر (د.خ) وه ک لپرسراوی زه کاتی
 سه عد هوزه ییم و عوزه و جزام و عه دس ده ستینشانی کردبوو، بۆ سه ر کاره که ی
 گه رانده وه. ئه مه پینش ئه وه بوو به ره و عه ممان به ریکه ویت و به لئینیدا له کاتی گه رانه وه
 ببیته لپرسراوی زه کات.

کاتیک ئه بویه کر گرنگی تایبه تی به شامدا، نامه ی بۆ عه مرۆ نووسی: له کاتی پۆشتن
 بۆ عه ممان و بۆ ئه نجامدانی به لئینه کانی پینغه مبه ر (د.خ)، جارنکی دیکه تۆم وه ک
 لپرسراوی زه کاتی هۆزه دیاریکراوه کان هه لپژارد به لام ئه ی باوکی عه بدولله، ده مه ویت
 کاریکت پی بسپیرم که بۆ ژیان و کۆتایی تۆ باشتره مه گه ر ئه وه ی زیاتر خوازیری
 کاره که ی نیستات بیت.

عه مرۆ نووسی: من یه کیك له تیره کانی ئیسلام و دوا ی خواوه ند، تۆی که تیر
 ده هاویژی و تیره کان کۆده که یته وه، بزانه کام تیره به هیژتر و باشتر و کاریگه رتره و
 کاتیک روداوێک له سووچیکه وه روویدا، بیهاویژه.

ئه بویه کر بۆ وه لید کوپی عوققه به نامه ی نووسی وه لامی بۆ هاته وه: زیاتر تامه زووی

جیهاده.

قاسم کوپی محممد دهلیت: نهوبهکر بۆ عهرمۆ کوپی عاس و وهلید کوپی عوققهبه، لیپرسراوانی زهکات لهخهڵکانی قوزاعه نامه‌ی نووسی. کاتیک ئهوانی وهک لیپرسراوی زهکات رهوانه دهکرد، پێشنیاری بههرکامیان کرد و وتی: بهنهینی و ناشکرا لهخوا بترسه: ((من يتق الله يجعل له مخرجا و یرزقه من حيث لا يحتسب و من يتق الله یکنر عنه سیاته و یعظم له اجرا.

واتاکه‌ی: ههرکس لهخوا بترسیت، رینگه چاره‌یهکی بۆ داده‌نیت و لهو شوینهوه‌ی کرنکی پینادات، رۆژی پێده‌به‌خشین. ههرکس لهخوا بترسیت گوناچهکانی ده‌سریتهوه و پاداشتیکی گه‌وره‌ی پێده‌دات.))

نیستا تۆ به‌یه‌کێک له‌رینگه‌کانی خوادا ده‌پۆیت و نابیت له‌کاروباره‌کانی دین که‌مته‌رخه‌می له‌خۆت نیبشان بده‌یت و له‌سه‌ستی و سه‌ختگیری به‌دوور بیت.

دوای نه‌وه‌ نامه‌ی بۆ نووسین: که‌سیک وهک جیگری خۆتان دیاریبکه‌ن و خه‌ڵکانی ده‌رووبه‌ر کۆبکه‌نه‌وه، عهرمۆ، عهرمۆ کوپی فلانی عوزدی وهک جیگری خۆی له‌به‌رزاییه‌کانی قوزاعه و وه‌لیدی‌ش، نه‌مۆ ئه‌لقه‌یسی وهک جیگری خۆی له‌سه‌ر به‌شیک له‌قوزاعه ده‌ستنیشان کرد که‌نزیک له‌دومه‌یه. خه‌ڵکانی زۆر له‌ده‌وریان کۆبوونه‌وه و چاوه‌روانی فرمانه‌کانی نه‌وبه‌کریان ده‌کرد.

نه‌وبه‌کر قسه‌ی بۆ خه‌ڵکان کرد. سیاسی خۆای به‌جێهێنا و وتی: له‌مه‌رکارێک قۆناغیکی گه‌شه‌ کردن هه‌یه و ههرکس پێی بگات، به‌سه‌یه‌تی، ههرکس بۆ خوا و له‌رینگه‌ی خوا هه‌ول بده‌ت، خواوه‌ندی به‌سه، هه‌ولبده‌ن و تیبکۆشن چونکه‌ کاریکی په‌روایه، ههرکس باوه‌ری نه‌بیت، دینی نییه و ههرکس بی‌ ریا کرده‌وه‌کانی نه‌نجام نه‌دات، پاداشتی ده‌ستناکه‌وینت و ههرکس نییه‌تی باشی نه‌بیت، کرده‌وه‌کانی فیرویه. له‌کتیبی خوا به‌راوه‌یه‌ک پاداشت بۆ جیهاد له‌به‌ر چاوه‌گیراوه که‌موسولمان ده‌بیت خوازیاری ئه‌و کاره‌ بیت. نه‌مه‌ مامله‌یه‌که‌ خواوه‌ند به‌لگه‌ی بۆ هیناوه‌ته‌وه و به‌هۆیه‌وه که‌سان له‌م دنیا و له‌و دنیا له‌ریسواپی رزگار ده‌کات و ریزیان پێده‌به‌خشیت.

ده‌سته‌یه‌کی په‌یوه‌ستی ده‌سته‌که‌ی عهرمۆ کرد و ئه‌وی کرده‌ ئه‌میری فه‌له‌ستین و فرمانی پێدا له‌و رینگه‌ی دیاری کردوه، به‌ریکه‌وینت. نامه‌ی بۆ وه‌لید نووسی و ئه‌وی وهک ئه‌میری ئه‌رده‌ن ده‌ستنیشان کرد. یه‌زید کوپی ئه‌بی سوفاینی بانگ کرد و سوپایه‌کی گه‌وره‌ی خسته‌ به‌رده‌ست. سو‌هیل کوپی عهرمۆ و ده‌سته‌یه‌ک له‌خه‌ڵکانی

مهككهی هاوشیوهی ئهو له ناو ئهم سوپایه دا ده بیژران. به پیتی پیاده ئهوی پهوانه کرد. باوکی عوبهیدهی جهراحی وهك سهرکردهی سوپایهك دهستنیشان و ئهمارهتی حمسی پی سپارد. ئهوی پهوانه کرد. ههر دووکیان پیاده ریگهیان دهبری. خه لکان و شهپرکهران له پشت سهری ئهوانهوه بوون.

عوباده ده لیت: کاتیک وهلید گه یشته لای خالید کوپی سهعید، هاوکاری کرد و کاتیک سوپای موسولمانان که ئه بویه کر بو پشتیوانی ئهوان پهوانه ی کردبوو، هاتن و ئهو سوپایان به تبدیل ناو برد. کاتیک له بهرینکهوتنی ئهمیرهکان ناگادار بوویهوه، بهمه بهستی به دهست هینانی ریز و گهوهی هیرشی کرده سهر رژیمیهکان و پشت سهری خوی چۆل کرد. پیش گه یشتنی ئهمیرهکان شهری دهسپیکرد و باهان بو روبهروو بوونهوه له گه ل ئهو به سوپاکه ی خوی هاته دیمه شق. خالید به هاورییهتی زو ئه لکه لای و عیکره مه وهلید له گه ل سوپاکه ی تا مارج ئه لسه فهر له نیوان واقوسه و دیمه شق پیشه روی کرد و کهوته ناو بازنه ی گه ماروی سوپاکه ی باهان. ریگهکانیان لی بهست و ئهو بی ناگا بوو. باهان هیرشی کرده سهر و روبهرووی سهعید کوپی خالید بوویهوه که له گه ل دهستهیهك بهدوای ناودا ده گهران. ئهوانیان کوشت. کاتیک خالید ناگادار بوویهوه، له گه ل دهستهیهك له سوارهکانی هه لآت و له هاوه لانی ئهو ههر که سینک توانی سوار له سهر و شتر یا نه سپهکه ی خوی گیانی به ده ربرد و له ئوردو وگا که جیابوویهوه و هه لآت تا گه یشتنه زونه لموره. عیکره مه له گه ل سوپا مایه وه و بهرگری له دواره ی سوپاکه ده کرد. ریگه ی نه دا باهان و سوپاکه ی شوینیان بکهون و له سنورهکانی شام مایه وه.

شوره حبیل کوپی حه سه نه لای خالید کوپی وهلید له گه ل ژمارهیهك له شهپرکهران گه رابوویهوه. ئه بویه کر کاره که ی وهلیدی بهو سپارد و له گه ل ئهو بهرینکهوت و پیشنیاری پیکرد کاتیک شوره حبیل کوپی حه سه نه بگاته لای خالید کوپی سهعید، بهشی زۆری شهپرکهرانی له گه ل خوی بیات. له م کاته دا دهستهیهك لای ئه بویه کر کوپبوونهوه و ئهو، معاویه ی کرده سهرکرده ی ئهوان و وتی: په یوهستی یهزید بین. معاویه په یوهستی سوپاکه ی یهزید بوو و کاتیک له ریگه چاوی به پاشماوه ی هاوه لانی خالید کهوت، ئهوانی له گه ل خوی برد.

عوره کوپی زوبهیر ده لیت: عومهر کوپی خهتاب سهبارت به خالید کوپی وهلید و خالید کوپی سهعید قسه ی زۆری له گه ل ئه بویه کر کرد به لام سهبارت به خالید کوپی

وھلېد، ئەبۇبەكر گىرنگى بەوتەكانى نەدا و وتى: ئەو شمشىرەى خواۋەند بۇ ناباۋەران دەرگىشاۋە، ناىخەمە ناۋ كالان. بەلام سەبارەت بەخالىد كۆپى وھلېد دواى ئەو رووداۋە، گىرنگى بەوتەكانى عومەردا.

عەمرۇ كۆپى عاس لەرىنگى مەعرىقەۋە پۇشت و باۋكى عوبەيدە بەرىنگى خۇيدا و يەزىد لەرىنگى تەبووكىيە و شورەحبىل كۆپى ھەسەنە بەرىنگى خۇيدا. ئەبۇبەكر ئەۋانى بۇ گىرتنى وىلايەتەكانى شام دەستنىشان كىردىبوو. دەيزانى رۇمىيەكان رووبەروى ئەۋان دەبنەۋە و دەيوست ھەركام سەرنج بەناۋچەكانى دىكەيش بدات و لاۋان نەبن.

شەعبى دەئىت: كاتىك خالىد كۆپى سەعید گەيشتە زوئەلمورە و ئەبۇبەكر ناگادار بوويەۋە، نامەى بۇ نووسى: لەشۋىنەكەى خۇت بىمىنەرەۋە كەپىشپەرەۋى و پاشەكشى دەكەيت و لەگۈرەپان ھەلدئىت و بەشۋىۋەى پىۋىست رووبەروى دوژمن ناىبەتەۋە و خۇپراگرى ناكەيت. دواى ماۋەيەك مۇلەتى پىدا بگەرپتەۋە بۇ مەدىنە و خالىد پىنى وت: لەمن خۇشەبە.

وتى: مەگەر ھەئەيەك بچوۋكە لەكاتى شەپ ترسەنۇك بىت.

كاتىك خالىد پۇشت، ئەبۇبەكر وتى: عەمرۇ و عەلى خالىدىان باشتەر دەناسى ئەگەر گويم لەوتەكانى ئەۋان دەگرت، بىروام بەخالىد نەدەكرد.

باۋكى خارسە دەئىت: سەركردەكانى سوپا لەگەل شەپكەران روويان لەشام كرد. عىكرەمە پىشتىۋانى خەلكان بوو. كاتىك رۇمىيەكان ناگادار بوونەۋە نامەيان بۇ ھىزقل نووسى. ھىزقل بەرىنكەوت و لەھىمس ئوردوۋى لىدا و دەستەى شەپكەرانى لەدەۋرى خۇى كۆكردەۋە و سوپاكانى رازاندەۋە. دەيوست دەستە شەپكەركان سەرقال بكات چوونكە سوپاكەى فراۋان و پىاۋە شەپكەركانى ناۋارام بوون. تەزاروق زې براكەى خۇى لەگەل نەۋەد ھەزار كەس بۇ رووبەروو بوونەۋەى عەمرۇ نارد و كەسىكى ۋەك پىشتىۋانى ئەۋان پەۋانە كرد كە لەفەلەستىنى سەروو لەسەر بەرزايىيەكانى جەلق جىگىر بوو. جەرچە كۆپى توزراى بۇ رووبەروو بوونەۋەى يەزىد كۆپى ئەبى سوفيان نارد و لەبەرابەر ئەو ئوردوۋى لىدا و دراقسى بۇ رووبەروو بوونەۋەى شورەحبىل كۆپى ھەسەنە پەۋانە كرد و فىقار كۆپى نەستووسى لەگەل شەست ھەزار شەپكەر بۇ شەپ لەگەل باۋكى عوبەيدەى جەراچ پەۋانە كرد. موسولمانەكان ترسان چوونكە ھەموو ژمارەى موسولمانە شەپكەركان بىست و يەك ھەزاركەس بوو جگە لەسوپاكەى

عێكره مه كه ئه‌ویش شەش هەزار شەركەری لەخۆ دەگرت. هەموویان نامەیان بۆ عەمرۆ نووسی بۆ ئەوێ بزانن چی بکەن؟

عەمرۆ لەو ئەلامدا، نامە و پەیکێ پەوانە کرد: دەبیئت کۆببەنەوه و کەسانیک وەك ئیئمه لەکاتی کۆبوونەوه لەبەر کەمی ژمارەى شەركەران شکست ناخۆن و ئەگەر بلاوی لیبکەین، پیاوێکانی ئیئمه لەدوژمن بەهێزترن.

موسولمانان یەرموکیان وەك شوینی کۆبوونەوه دیاری کرد. هاوشیوه عەمرۆ نامەیان بۆ ئەبویەکریش نووسی: وەلامی ئەبویەکر هاوشیوهی عەمرۆ بوو: کۆببەنەوه و بینە یەك سوپا و لەگەڵ موسولمانان رووبەرووی سوپای ناباوەران ببنەوه چونکە ئیوه شەركەرانى خواوەند و خواوەند هاوکاری کەسەکانی خۆی دەکات و کافران ریسوا و شکست دەدات. ئیوه لەبەر کەمی ژمارە شکست ناخۆن، سوپای لەدەهەزار زیاتر وەك دواوهی سوپاکەى حسیبى بۆ دەکریت، ناگاتان لەکەنارەکان بیئت و لەیەرموک کۆببەنەوه. کاتیك هیزقل لەمەبەستی موسولمانان ناگادار بوویەوه، نامەى بۆ بەتریقەکانى خۆى نووسی: ئیوهیش هاوشیوهی ئەوان کۆببەنەوه و لەیەك شوینی ئوردوو لیبەدن کە گۆرەپانەکەى بەربلاو و ریزەوێکەى تەنگ و تەسک بیئت، تەزاروق سەرکردە و جەرجه فرماندەى پیشەنگەکان و یاھان و دراقس فرماندەى دوو بالی سوپاکە بن. فیقار کاروبارەکانى جەنگ لەئەستۆ بگریت، دلخۆشن بن چونکە باھان بۆ هاوکاری کردنى ئیوه بەرئیوه.

رۆمییهکان فرمانەکەى هیزقلیان ئەنجامدا و لەواقوسە دابەزین کە لەسەر کەنارەکانى یەرمووکە. دۆلەکە بۆ ئەوان بوو بەخەندەکیك و تیپەرین لیبی ئەگەرى نەبوو. باھان لەوی ئوردووی لیدا چونکە دەیویست رۆمییهکان ئارام ببەن و موسولمانان ببینن و ئەندیشەى خراب لەمیشکیاندا دروست نەبیئت.

موسولمانان رویان لەیەرموک کرد و لەبەرابەر رۆمییهکان و لەسەر رینگەى ئەوان ئوردووێان لیدا. رۆمییهکان جگە لەتەنیشت ئوردووگای موسولمانان رینگەى گوزەر کردنیان نەبوو، عەمرۆ کوپى عاس وتی: ئەى خەلکینە، دلخۆش بن، سویند بەخوا رۆمییهکان گەمارۆ دراون و هیچ کات خەلکی گەمارۆ دراو رزگاریان نابیئت.

موسولمانان کۆتاییەکانى سەفەرى سالى سیانزەیهەم و دوو مانگی رمیعیان لەبەرابەر رۆمییهکان و لەسەر رینگەى ئەوان بەسەر برد بەلام دەستیان بەوان نەدەگەیشت چونکە

دۆلی واقوسە لەپشت سەریان یوو و بەردەمیان خەندەکیك و پەڕینەوێ لینی ئەگەری نەبوو. کاتیك دەستەبەك لەرۆمییهكان دەهاتنەدەر، موسولمانەكان هێرشیان دەکردنەسەر تا ئەوێ مانگی رەبیع الاول كۆتایی پێهات. لەمانگی سەفەر ئەبوبەكریان لەبارودۆخی خۆیان ئاگادار کردەو و داوای هاوکاریان لێکرد. ئەبوبەكر نامەێ بۆ خالید نووسی و فرمائی پێدا پەيوهستی ئەوان بێت و موسەنا بکاته جینگری خۆی لەعیراق. خالید لەمانگی رەبیع خۆی بەوان گەیاندا.

موهەلب دەلیت: کاتیك موسولمانان لەیەرموك دابەزین و داوای هاوکارییان لەئەبوبەكر کرد، وتی: ئەم کاره، کاری خالیده. ئەو لەعیراق بوو. کەسی پەوانه کرد و هانیدا بەپەله بەرێگەوت. خالید پۆشت و کاتیك گەیشت کەباهان پەيوهستی سوپای رۆمییهكان ببوو. شەماسان و قەشەکان پێش ئەو هاتبوون و رۆمییهکانیان بۆ شەپ هاندهدا.

باهان بۆ نیشاندانی هیزی رۆمییهكان هاته ناو گۆرەپانی شەپ. خالید رووبەرووی بوویهوه. سەرکردهی موسولمانەكان هەركام لەگەل بەرابەرکەهێ خۆی شەپێ کرد. باهان شکستی خوارد و شکست لەناو رۆمییهکاندا بلاو بوویهوه و پەنایان بۆ خەندەکەهێ خۆیان برد.

باهانیان بەپێرۆز دەزانی و موسولمانان لەهاتنی خالید کۆپی وهلید دلخۆش بوون. موسولمانان خۆراگریان کرد و رۆمییهكان لەناوچوون. ژمارهێ ناباوهران دووسەد و چل هەزار کەس و هەشتا هەزارکەسیان خۆیان بەیهکەوه بەستبوویهوه، چل هەزار کەسیان بەزنجیر بەستبوو بۆ ئەوێ تا دوایین دلۆپ بجهنگن، چل هەزار کەسیان بەعمامەکان بەستبوویهوه، هەشتا هەزار ئەسپ سواریان لەگەلدا بوو و هەشتا هەزار پیاده. موسولمانان بیست و حەوت هەزار کەس بوون. خالید لەگەل نۆ هەزار کەس هات و ژمارهیان گەیشته سی و شەش هەزار کەس.

ئەبوبەكر لەجومادی الاول نەخۆش کەوت و لەنیوهی جومادی الاخر ده رۆژ پێش سەرکەوتنی یەرموك، چاوی لەجیهان بەست.

ئەبوجەعفەر دەلیت: ئەبوبەكر هەركام لەسەرکردهکانی وهك ئەمیری ویلایهتیکی شام دەستنیشان کردبوو. باوکی عوبەیدهی جەراح لێپرسراوی حیمس، یەزید کۆپی ئەبی سوفیان لێپرسراوی دیمەشق، شوره حبییل کۆپی حەسەنه لێپرسراوی ئەردەن، عەمرۆ

كوپرى عاس و عەلقەمە كوپرى موحرىزە لىپرسراوى فەلەستىن. عەلقەمە كاتىك كۆتايى بەشەپرى يەرموك ھات، بەرەو مىسر بەرىكەوت.

كاتىك سەرکردەكان گەيشتە شام، لەدەروى ھەركام لەوان دەستەيەكى فراوان كۆبووئەو. دواتر رىككەوتن لەسەر ئەوئەى لەيەك شوئىن كۆببەئەو و پىكەمە رووبەرووى خەلكانى رۆم ببنەو.

كاتىك خالىد بىنى موسولمانانى ھەر دەستەيەك بەجيا شەپ دەكەن، وتى: ئەى سەرکردەكان دەتانەئىت كارىك بكن دىنى خواوئەند بەھىز بىت و نەبىتە ھۆى كەمبۆنەو و دابەزىنى شان و شكۆى ئىو؟

عوبادە دەئىت: چوار سوپا لەگەل چوار سەرکردە گەيشتە شام. ژمارەيان بىست و ھەوت ھەزار كەس بوو، سى ھەزار كەسى لەسوپا پرژ و بلاوئەكەى خالىد كوپرى سەئىد پەيوەستيان بوو كە ئەبۆبەكر سەرکردايەتى ئەوانى بەمعاوئە و شورەحبىل سپارد. دەھەزار كەس لەھىزە پشتيوانەكان لەگەل خالىد كوپرى وەلئىد لەعئراقوئە ھاتن. ئەمە جگە لەو شەش ھەزار كەسەى لەگەل عىكرەمە كوپرى ئەبى جەھل پشتيوانى موسولمانانىان دەكرد. ھەموويان چل وشەش ھەزار كەس و سەرکردەى ھەر سوپايەك بەجيا شەپرى لەگەل سوپاي رۆمىيەكان دەكرد تا ئەوكاتەى خالىد لەعئراقوئە ھات. ئوردووى باوكى عوبەيدە لەيەرموك لەتەنىشت ئوردووى عەمرۆ كوپرى عاس و ئوردووى شورەحبىل لەتەنىشت ئوردووى يەزىد كوپرى ئەبى سوفيان بوو. چەندىن جار باوكى عوبەيدە لەگەل عەمرۆ و شورەحبىل لەگەل يەزىد نوئىزيان خوئىند بەلام عەمرۆ و يەزىد لەگەل شورەحبىل و باوكى عوبەيدە نوئىزيان نەدەكرد.

دەئىت: كاتىك خالىد ھات موسولمانەكان بەمشىوئە بۆون. ئەوئىش بەجيا ئوردووى لئىدا و لەگەل خەلكانى عئراق نوئىزى خوئىند. دواتر خالىد ھەستى بەوئە كرد موسولمانان لەوئەى باھان بۆ ھاوكارى سوپاي رۆمىيەكان ھاتوئە نىگەران و بەپىچەوانئەو رۆمىيەكان شادمانن. كاتىك دوو سوپا رووبەرووى يەكبۆنەوئە، خواوئەند رۆمىيەكانى شكستدا و لەگەل پشتيوانەكانى خوئان پەنايان بۆ خەندەكەكان برد كە لاىەكى واقوسە بوو. يەك مانگى تەواو لەناو خەندەكەكەدا مانئەو و قەشە و شەماساكان بۆ شەپ ھانىيان دەدان و دەيانوت: مەترسى لەسەر مەسىحىيەت ھەيە. وريان بەرز بووئەو و لەمانگى جومادى الاخر بۆ شەرىك كەھىچ كات ھاوشىوئەى نەبىنراوئە،

خەندەکانیان بەجێهێشت.

دەلیت: کاتیگ موسولمانان جموجۆلی رۆمییهکانیان بینی، ویستیان هەر سوپا بەجیا شەریان لەگەڵ بکات. خالید کوپی وەلید پۆشته لایان و سپاسی خۆای کرد و وتی: لەم رۆژیکى ئاوادا سەرکێشی و شانازی کردن بەخۆ پەوا نییه، لەجیهاد بى ریا بن و لەکردهوهکانى خۆتان تەنیا خواتان لەبیر بێت چونکە ئەم رۆژه رۆژهکانى تری بەدواوه دیت، لەگەڵ سوپایەك کەبەو شیۆهه دهجنگن، جیاجیا و پەرژ و بلاؤ شەپ مەکن، نەپەوايه و نەشیاو و ئەوهی لەئێوه دووره ئەگەر ئەوهی ئێوه دەیزانن بیزانیت، رینگەر دەبیئت لەم کارهى ئێوه، لەم بابەته کەهیچ فەرمانیک بەئێوه نەدراوه، بەبۆچوونیکى پەسند و کەسێک کەدەتوانیت ئەم کاره مەترسیداره لەئەستۆ بگریت، بەسەندە بکەن.

وتیان: بۆچوونی راست چیه؟

وتی: کاتیگ ئەبویهکر ئیمهى نارد، گومانى دەکرد هەركام بەرهو ناوچهیهك بەرێدەكەوین و ئەگەر دەیزانى چى روودەدات ئیمهى كۆدەكردهوه، ئەو کارهى ئێوه دەكەین زۆر خراپتره لەنیگەرانی موسولمانان و بۆ ناباوهپان و دوژمنهكانتان سوودمەندتره، دەزانم خوازیاڕ بوونی ئێوه بۆزیاڕن بلاؤهى پێكردوون، ئەى خوايه، ئەى خوايه، هەركام لەئێوهیاڕ وەك ئەمیری سەرزەمینیک دیاریكردووه و ئەگەر ببیته گویزاییلى یهكێك لەسەركردهكانى دیکه لای خەلیفه نابیتە هۆى سەرشۆپوون و لەدەستدانى پێگەكەى. دوژمن ئامادهیه، شەرى ئەمڕۆ ئەنجامى گڕنگى دەبیئت، ئەگەر ئەمڕۆ بتوانین بۆ ناو خەندەكەكان پاشەكشییان پێبکەین بەردەوام دەتوانین پاشەكشییان پێبکەین، بەلام ئەگەر ئەمڕۆ شكستمان بدەن، هیچ كات سەركەوتن بەدەست ناهێنین. باسەركردایهتى بگۆرینهوه، ئەمڕۆ كەسێك سەركرده بێت و بەیانى كەسێكى دیکه تا هەمووان سەركردایهتى لەئەستۆ بگرن، ئەمڕۆ من بکەنە سەركرده.

دەلیت: هەمووان بەسەركردایهتى ئەو رازی بوون و گومانیاڕن کرد ئەو رۆژهیش شەپ هاوشیۆهى رۆژهکانى پێشوو درێژه دەکێشینت.

رۆمییهکان بەرازاندنەوهیهكى تاییبەت کەكەس هاوشیۆهى نەبینیوه، پێشپەرەوییان کرد. خالید سوپاکەى رازاندەوه و عەرەبەکان پێشتر ئەوکارهیاڕن نەکردبوو. لەگەڵ سى و شەش یا چل دەسته پێشپەرەوى کرد، وتی: ژمارهى دوژمن فراوانه. چۆنییهتى رازاندەوه و ئاماده کردنى دەستهکان بەشیۆهیهكە بەچاؤ فراوان دیتە بەرچاؤ. چەند دەستهى لەناوهپراست جینگیر کرد و باوکی عوبهیدهى کرده فرماندهیاڕن. چەند دەستهى

لەبائى راست دانا و ەمرۆ كۆپى عاسى كرده سەركردهيان. شورەحبيل كۆپى حسەنە
 لەگەل ئەودا بوو. چەند دەستەى لەبائى چەپ دانا و يەزىد كۆپى ئەبى سوفيانى كرده
 سەركردهيان. قەعقاع كۆپى ەمرۆى كرده فەرماندەى يەكئىك لەدەستەكانى عىراق و
 مەزەور كۆپى عودەى فەرماندەى دەستەيەكى ديكە بوو. ەەياز كۆپى غەنەم فەرماندەى
 دەستەيەك، هاشم كۆپى عوتەبە فەرماندەى دەستەيەك، زياد كۆپى حەنزەلە فەرماندەى
 دەستەيەك، خاليد فەرماندەى دەستەيەك لەگەل سوپا پىرئوبلاؤرەكەى خاليد كۆپى
 سەعيد. دەحىە كۆپى خەلىفەى كەلبى فەرماندەى دەستەيەك، ئەمرۆ ئەلقەيس
 فەرماندەى دەستەيەك، يەزىد كۆپى يەحسەن فەرماندەى دەستەيەك، باوكى عوبەيدە
 فەرماندەى دەستەيەك، عىكرەمە فەرماندەى دەستەيەك، سوهەيل فەرماندەى
 دەستەيەك، ەەبدولرەحمان كۆپى خاليد فەرماندەى دەستەيەك، ەەبدولرەحمان لەم
 كاتەدا تەمەنى ەەژدە سال بوو. حەبىب كۆپى موسلىمە فەرماندەى دەستەيەك، سەفوان
 كۆپى ئومەييە فەرماندەى دەستەيەك، سەعيد كۆپى خاليد فەرماندەى دەستەيەك،
 باوكى ئەعوور كۆپى ئەبوسوفيان فەرماندەى دەستەيەك، كۆپى زو ئەلخومار فەرماندەى
 دەستەيەك،، عومارە كۆپى مەخشى كۆپى خوەيلد فەرماندەى دەستەيەك، بانى راستى
 سوپاكە و دەستەى شورەحبيل كۆپى حسەنە و دەستەى خاليد كۆپى سەعيد لەوى
 بوو، سەمت كۆپى ئەسودە فەرماندەى دەستەيەك، زو ئەلكەلاع فەرماندەى دەستەيەك،
 معاويە كۆپى خودەيچ فەرماندەى دەستەيەك، جوندەب كۆپى ەمرۆ فەرماندەى
 دەستەيەك، ەمرۆ كۆپى فلان فەرماندەى دەستەيەك، لەقيت كۆپى ەەبدقەيس كۆپى
 بوجرەى فەزارى فەرماندەى دەستەيەك. دەستەى يەزىد كۆپى ئەبى سوفيانى لەبائى
 چەپى سوپاكەدا بوو، زوبەير فەرماندەى دەستەيەك، حوشب زوئەلزەئيم فەرماندەى
 دەستەيەك، قەيس كۆپى ەمرۆ كۆپى زەيد كۆپى عەوف ەەوازىنى فەرماندەى
 دەستەيەك، عيسمە كۆپى ەەبدوللە ئەسەدى فەرماندەى دەستەيەك، زەرار كۆپى ئەزەور
 فەرماندەى دەستەيەك، مەسروق كۆپى فلان فەرماندەى دەستەيەك، عوتەبە كۆپى
 رەبيەعە كۆپى بەز ھاوپەيمانى منائەكانى عيسمە فەرماندەى دەستەيەك، جارىە كۆپى
 ەەبدوللە ئەشجەعى فەرماندەى دەستەيەك، قوباس فەرماندەى دەستەيەك، باوكى دەردە
 داوهرى خەلكان بوو، ئوبوسوفيان ھۆنراوہى بۆ دەخويندەنەوہ، قوباس كۆپى ئەشىم
 سەردەستەى پيشەنگەكان و ەەبدوللە كۆپى مەسعود لىپىرسراوى راگرتنى نەزم بوو.

له‌گێڕانه‌وه‌ی ته‌له‌خ و محهمهد به‌مشيوه‌يه باسی كراوه به‌م زياده‌يه: قورئان خوینی سوپا‌كه ميقداد بوو. ئەم سونه‌ته پيغه‌مبه‌ر(د.خ) دواي شه‌ري به‌در له‌ناو موسولمانان به‌جيهيشت تا له‌كاتي رووبه‌روو بوونه‌وه له‌گه‌ل دوژمن سو‌ره‌ي جيهاد كه‌هه‌مان سو‌ره‌ي ئەنفانه، بخوین. دواي ئەو، خه‌لكان هه‌ميشه ئەو كارهيان ده‌کرد.

له‌گێڕانه‌وه‌ي عوباد و خاليددا هاتووه: له‌شه‌ري يه‌يرموك زياتر له‌يه‌ك هه‌زار كه‌س له‌هاوه‌لانی پيغه‌مبه‌ر(د.خ) به‌شدار بوون و سه‌د كه‌س له‌شه‌رپه‌كراني به‌در له‌ناو ئەواندا ده‌بينرا.

ده‌لێت: ئەبوسوفيان به‌ريگه‌دا ده‌رۆشت، لای ده‌سته‌كان ده‌وه‌ستا و ده‌يوت: ئەي خوايه، ئەي خوايه، ئيوه به‌رگريكاراني عه‌ره‌ب و موسولمانان و ئەوان به‌رگري كاري رۆم و ناباوهران، خواوه‌ندا ئەمه يه‌كيك له‌رۆژه‌كاني تۆيه، خواوه‌ندا، سه‌رکه‌وتن به‌موسولمانان بيه‌خشه.

ده‌لێت: كه‌سيك به‌خاليدى وت: رۆميه‌كان فراوان و موسولمانان كه‌من.

خاليد وتی: رۆميه‌كان كه‌من و موسولمانان فراوان، سوپا به‌سه‌رکه‌وتن فراوانه و به‌شكست كه‌م، نه‌ك به‌ژماره‌ي شه‌رپه‌كران، سویند به‌خوا ئاره‌زوم ده‌کرد ئەسپه‌كه‌ي خۆم زيندوو ده‌بوو و ژماره‌ي رۆميه‌كان دوو به‌راهه‌ر. ئەسپه‌كه‌ي له‌ريگه‌دا شهل ببوو.

ده‌لێن: خاليد به‌عئگه‌مه‌و قه‌عقاعى وت كه‌فه‌رمانده‌ي دوو بالی ناوه‌پراستی سوپا‌كه بوون، شه‌ر ده‌ستپيڤه‌كن. هه‌ردولا رووبه‌روو يه‌كبوونه‌وه و ئەسپه‌كانيان غاريڤدا. له‌م كاته‌دا ني‌ردراوى مه‌دينه گه‌يشت، سواره‌كان ريگه‌يان ليگرت و وتیان: چ هه‌وائیكت پييه؟ وه‌لامى دايه‌وه، هه‌وائى خۆش و هيزى پشتيوان له‌ريدايه، به‌لام له‌راستيدا هه‌وائى مردنى ئەبوبه‌كه‌ر و سه‌رکردايه‌تي باوكى عوبه‌يده‌ي جه‌راحي هينابوو.

كاتيک ني‌ردراوه‌كه‌يان برده لای خاليد، به‌شيوه‌يه‌كي نه‌يني له‌مه‌رگي ئەبوبه‌كه‌ر ناگاداري كرده‌وه و پيى وت چي وه‌لامى سواره‌كان داوه‌ته‌وه. خاليد وتی: كاريكي باشت كرد، لي‌ره به‌مينه‌ره‌وه. نامه‌كه‌ي وه‌رگرت و له‌ناو تيردانه‌كه‌ي خۆي شاردييه‌وه چوونكه ده‌ترسا ئەگه‌ر هه‌واله‌كه له‌ناو موسولمانان بلاو ببه‌يته‌وه، بلاوه‌ي لي‌به‌كن. مه‌حميه‌ي كورپي زونه‌يم ني‌ردراو بوو و لای خاليد مايه‌وه.

جه‌رجه هاته پيش و له‌ناو دوو ريزدا وه‌ستا و داواي خاليدى كرد. خاليد باوكى عوبه‌يده‌ي له‌جینگه‌ي خۆي دانا و به‌ريكه‌وت. له‌نيوان دوو ريزي رووبه‌رووي بوويه‌وه به‌شيوه‌يه‌ك گه‌ردنى ئەسپه‌كانيان له‌يه‌ك گيري كرد.

جەرجه وتى: ئەى خالىد، راستم پى بلى و درۇ مەكە چوونكە پياوهى ئازادە درۇ ناكات و پياوى ريزدار پياوى خواناس فريو نادات، ئايا خواوند شمشيرى به پيغەمبەرى ئيوەداوه و ئەويش به تۆ و تويش هيرش بگه يته سەر هر خەلگىك، شكستيان پيدىنيت؟

وتى: نه.

وتى: كهواته بۇ تۆ به شمشيرى خوا ناو دهبەن؟

خالىد وتى: خواوند پيغەمبەرى بۇ ئيمە نارد، ئيمە هەمووان خومان لەو بەدوور گرت وييزارى خومان دهرپرى. دواتر دەستەيك لەئيمە باوهرپان بهوتەكانى كرد و شويىنى كهوتن. من لەوكەسانە بووم ئەوم بەدروژن ناو دهبرد و بەردەوام دژايەتى و شەرم لەگەل دەكرد. دواى ئەوهى خواوند دلئى ئيمەى رووناك وبۇ ريگەى راست ريويىنى كردين شويىن پيغەمبەر(دخ) كهوتين و بهمنى فرموو: تۆ يەككىكى لەشمشيرەكانى خوا كه بۇ ناباوهران لەكالاىن دهرهاتووه، دۇعاى سەرکهوتنى بۇ كردم و لەبەر ئەمه به شمشيرى خوا ناوم دهبەن و بۇ ناباوهران لەهەمووان سەختگيرتر و توندوتيرترم.

جەرجه وتى: قسەكەت راستە.

وتى: ئەى خالىد پيشنيارى چى به من دەكەيت؟

وتى: بهوهى شايه توومان بينيته سەرزمان و بلى خوايهك جگە لەخواى تاقانە بوونى نيه و محەمەد بەندە و نيردراوى ئەوه و باوهر بهئىسلام بينيت.

جەرجه وتى: هەرکەس بهوه رازى نەبیت چى؟

وتى: جەزیه بدات وئيمە پشتيوانى ليدەكەين.

وتى: ئەگەر نەيدات.

خالىد وتى: شەر دەستپيدەكەين.

وتى: پيگەى ئەو كەسەى باوهر بەدينەكەى ئيوە دينيت، چيه؟

وتى: پيگەى هەموومان لەشەريف و ناشەريف و لەسەرەتا و كۆتايى سەبارەت بەو

کارانهى خواوند فەرزى کردووه، وهك يەکه.

جەرجه وتى: هەرکەس باوهر بەدينەكەى ئيوە بينيت، لەپاداشت و نەرکهكانى

هاوشيوهى ئيوهيه.

خالیڊ وتی: بەئێ و باشتريشه.

وتی: چۆن وهك ئیوهیه لهكاتیكدا ئیوه پێش ئه بوون؟

وتی: كاتیك پێغه مبه (د.خ) له ناو ماندا بوو، وهی بۆ دههات و له قورئان بۆی باس دهكردین و مۆجیزه كانی نیشان داین و باوهرمان بهم دینه هینا و به یه تمان بهست ههركهس ئهوهی بینیمان و بیستومانه، بیبینیت و بییستیت، دهیت بیته موسولمان و به یهت بهستیت بهلام ئیوه چونكه ئهوهی ئیعه بینیمان و بیستومانه، نه تانینیه و نه تانیستوه، باوهر هینانی ئیوه باشته.

چه رجه وتی: سویند به خوا راستیه كانت هینایه سه زمان بی ئهوهی فرت و فیل بكهیت.

وتی: سویند به خوا راستیم بهتۆ وت چونكه پێویستم بهتۆ و بهكس نییه و خواوهند شایهتی پرسیاره كانی تۆیه.

چه رجه وتی: راست دهكهیت، ئاوری دایه وه هاته لای خالیڊ و وتی: ئیسلام فیری من بکه.

خالیڊ ئهوی برده خیه تهكه ی خۆی. ده فريك ئاوی كرد به خۆیدا و دوو رهكعت نوێزی خویند. كاتیك چه رجه هاته لای خالیڊ، رۆمیه كان گومانیان كرد هیرشی بردوه ئهوانیش هیرشیان برد و پاشه كشیان به موسولمانان كرد جگه له وهستانه ی عیكرمه و حارس كوری هوشام سه ركرده یان بوون.

خالیڊ له گه ل چه رجه سوار بوو، رۆمیه كان له ناو سوپای موسولماناندا بوون. موسولمانان هاواریان بهرز بوویه وه و پاشه كشیان كرد. دووباره گه رانه وه و ئه مجاره رۆمیه كان پاشه كشیان كرد. خالیڊ فه رمانی هیرش كردنی ده ركرد و شمشیره كان كه وتنه گیانی یهك. خالیڊ و چه رجه له كاتی هه لاتنی خۆر تا ئاوا بوونی چه نگان.

چه رجه كوژرا و جگه له وه دوو رهكعت نوێزه ی له كاتی موسولمان بوون خویند بووی، نوێزی دیکه ی نه كرد. موسولمانان نوێزی عه سر و ئیواریان به ئیشاره كرد و رۆمیه كان شوینه كانی خویان چۆا و خالیڊ هیرشی كرده سه ر دئی سوپای رۆم بۆ ناو پیاده و سواره كان. ئوردووگا كه یان گۆره پانیکی به ربلۆ به لام ریگه ی رۆشتیان تهنگ و تهسك. سواره كان پیاده كانیان به جیه ئیشت و له ریگه كه خویان ده رباز و روویان له سارا كرد.

كاتیك موسولمانان بینیان سواره رۆمیه كان هه لاتن ریگه یان بۆ كردنه وه و ریگه یان

لېنەگرتن. ھەمويان پۇشتن و بلاۋەيان لىكرد. خالىد و موسولمانان ھىرشىيان كرده سەر پىيادەكان و ئەوانىيان لەناوبرد وەك بلىنى ديوارلىكىيان بەسەردا دارمايىت. رۆمىيەكان پەنايان بۇ خەندەكەكە برد. خالىد ھىرشى كرده سەر خەندەكەكە. رۆمىيەكان بەرەو واقوسە ھەلاتن و بەستراو و نەبەستراوەكان كەوتنە ناۋى. ھەركەس لەبەستراوەكان كە لەشەرەكە خۇپاگرى دەكرد، لەكاتى راکىشانى ھەلاتۋان دەكوژا و يەك كەس دەكەسى لەناو دەبرد چۈنكە تواناى خۇپاگرى نەبوو و كاتىك دوو كەس دەكەوت، ئەوانى دىكە نەياندەتوانى خۇيانە بگرن. سەد و بيست ھەزار كەس كەوتنە ناو واقوسە، ھەشتا ھەزار كەسىيان بەستراوە بوون و چل ھەزار كەسىيان نەبەستراوە. جگە لەو سوار و پىيادانەى لەگۆرەپانى شەردا كوژران. ھەر سوارىك لەتالانىيەكان ھەزار و پىنئەسى بەركەوت.

كاتى شكست، فىقار و دەستەيەك لەگەورەكانى رۆم پارچەيەكىيان كىشا بەسەر سەر و روخسارى خۇياندا و دانىشتن، وتيان: ئىستا كەنەمانتوانى رۆژىكى خوش ببىنن نامانەۋىت بىنەرى رۆژىكى تال بىن چۈنكە نەمانتوانى بەرگرى لەمەسىحىيەت بگىن. لەو حالەدا كوژران.

عوبادە دەلىت: خالىد ئەو شەۋەى لەخىۋەتەكەى تەزاروق بەسەر برد چۈنكە كاتىك پۇشتە ناو خەندەكەكە و لەۋى دابەزى، سوارەكان دەۋرى ئەۋيان گرت و موسولمانان تا بەرەبەيان شەريان كرد.

كوپرى عوسمانى غەسانى دەلىت: عىكرەمە كوپرى ئەبى جەھل ئەو رۆژە وتى: من لەھەموو شەرەكانى لەگەل پىغەمبەر(د.خ) شەرم كرد و ئىستا لەدەست ئىۋە ھەلىبىم؟ ھاۋارى كرد: كى بۇ مردن پەيمانم لەگەل دەبەستىت؟

حارس كوپرى ھوشام وزەرار كوپرى ئەسۋەد و چوارسەد كەس لەسەران و سوارەكان بۇ مەردن پەيمانىيان لەگەل بەست. لەبەردەم خىۋەتەكەى خالىد ئەۋەندە شەريان كرد كەژمارەيەكىيان كوژران و برىندار بوون و دواتر مردن جگە لەو كەسانەى برىنەكانىيان چاكبويەۋە. زەرار كوپرى ئەزۋەر يەكىك بوو لەوان.

دەلىت: لەكاتى بەرەبەيانىدا عىكرەمەى برىندارىيان برە لای خالىد. ئەو سەرى خستە سەر پانى خۇى، عەمرۇ كوپرى عىكرەمەيشىيان ھىنا، ئەۋىش سەرى خستە سەر پانى خۇى و روخسارى پاك دەكردەۋە، ئاۋيان دەكردە دەمى و دەۋوت: كوپرى خەنتەمە

گومانی دەکرد ئیمە شەھید نایین.

لەئەبی ئەمامە دەگێزەنەو: لەو رۆژەدا ژنانیش بەشداری شەپەرکەیان کرد، جویریە کچی ئەبوسوفیان ھاتە ناو گۆرەپانی شەپەر و ھاورئییەتی ھاوسەرەکەیی خۆی دەکرد. ھەمان رۆژ ئەبوسوفیان تیر بەرچاوی کەوت و کوپی حەسمە تیرەکەیی لەچاوی دەرھینا. ئەرتات کوپی جوھەیش دەلیت: ئەشتەر لەشەپری یەرموک بەشداری کرد بەلام لەقادیسیە ئامادە نەبوو. لەو رۆژەدا کەسیک لەسوپای رۆم ھاتە پیش و داوای شەپەرکەری کرد، ئەشتەر رووبەرۆوی بوویەو و چەند جارێک بەشمشیر لەیەکیاندا، ئەشتەر زەرپەیکەیی لەرۆمیەکەدا و وتی: بیگرە من کوپی ئەیادم.

وتی: خواوەند ھاوشیۆھی تۆ لەناو خەلکەکەیی من زیادە بکات، ئەگەر لەخەلکی من نەدەبوویت، ھاوکاری رۆمیەکانم دەکرد، بەلام ئیستا ھاوکارییان ناکەم.

باوکی عوسمان دەلیت: لەو سی ھەزار کەسەیی لەشەپری یەرموک کوژران، عیگرەمە و عەمرۆ کوپی عیگرەمە و سەلمە کوپی ھوشام و عەمرۆ کوپی سەعید و ئەبان کوپی سەعید، لەناوایاندا بوون. خالد کوپی سەعید بریندار بوو، کەس نەیزانی لەکۆی مرد. جوندەب کوپی عەمرۆ دوسی و توفەیل کوپی عەمرۆ کوژران. زەرار کوپی ئەزەر بریندار کرا بەلام زیندوو مایەو، تۆلەیب کوپی عومەیر و وەھب کوپی وەھبار کوپی سوفیان و ھوشام کوپی عاسی کوژران.

عەمرۆ کوپی مەیمون دەلیت: کاتیك خالد بۆ ھاوکاری شەپەرکەرانی یەرموک ھات، کەسیک لەعەرەبەکانی رۆمی پێی وت: ئەی خالد، رۆمیەکان ژمارەیان فراوانە، دووسەد ھەزار یا زیاتر، ئەگەر دەخوایت بۆ شوینەکەیی خۆت بگەرێرەو.

خالد وتی: من لەرۆمیەکان دەترسینیت، سویند بەخوا حەز دەکەم ئەسپەکەم چاک ببیتەو و رۆمیەکان دوو بەرابەر بن.

خواوەند رۆمیەکانی لەسەر دەستی ئەو شکستدا.

ئەرتات کوپی جوھەیش دەلیت: لەرۆژی شەپری یەرموک خالد وتی: سپاس بۆ خواوەند کەمەرگی ئەبویەکر کەزیاتر لەعومەرم خۆش دەویست، لەسەر دەستی ئەو بوو و عومەر کەبەدوژنم دەزانی وەک خەلیفە ھەلبژارد و چیتەر ملکەچی فەرمانەکانی ئەوم. عەمرۆ کوپی مەیمون دەلیت: ھیرقل پیش شکستەکەیی خالد کوپی سەعید بۆ زیارەت رووی لەبیت المقدس کرد. کاتیك لەوی بوو ناگاداریان کردەو کەسوپای عەرەبەکان نزیک دەبنەو. رۆمیەکانی کۆکردەو و وتی: بۆچوونی پەسەند ئەوہیە شەپەر

لەگەل ئەم خەلکە نەکن و پەیمانی ئاشتییان لەگەل بېهستن، سویند بەخوا ئەگەر نیووی داھاتی شامیان پنبیدەن و نیووەکەى دیکەى بۇ خۆتان بێت و بەرزاییەکانى رۆم لەدەستی ئیوودا بێت باشتەرە لەوہى دەست بەسەر شامدا بگرن و لەبەرازاییەکانى رۆم ببنە شەریکتان. بەلام براکەى و زاواکەى توپە بوون و خەلکان لەدەروى بلاوہیان لیکرد. کاتیك بینی بەفەرمانەکانى رازى نابن، براکەى خۆى نارد و سەرکردەکانى دەستنیشان کرد. لەبەرابەر ھەر سوپایەکى موسولمانان سوپایەکى پەوانە کرد و کاتیك موسولمانان کۆبوونەوہ، فەرمانى بەسوپاکەیدا لەشوینىكى بەربلاو و پان و بەرین ئوردوو لیبەدن و ئەوان لەواقوسە دابەزین. ھیرقل پۆشت و لەحیمس نیشتەجى بوو. کاتیك ئاگادار بوویوہە خالید بەمەبەستى شەر کردن لەگەل ئەو بەرىکەوتووہ و خەلکانى کوشتار و سامانى ئەوانى تالان و بەفیرۆداوہ و دواتر رووی کردۆتە بەسرا و ئەو ناوچەیشى گرتووہ و غەزرايشى تالان کردووہ، بەکەسانى نزىكى خۆى وت: مەگەر پىم نەوتن لەگەل ئەم خەلکە شەر مەکن چوونکە ناتوانن لەبەرابەر ئەوان خۆراگرى بکن لەبەر ئەوہى دینەکەیان تازىیە و ھىزىان پىدەبەخشیت و کەس ناتوانیت لەبەرابەر ئەوان خۆراگرى بکات تا ئەو کاتەى ماوہیەکى زەمەنى بەسەر دینەکەیان تىدەپەرىت.

وتیان: بۇ بەرگرى کردن لەدینەکەى خۆت بچەنگە و خەلکان مەترسینە و ئەرک و لىپرسراویەتى سەرشانەت ئەنجام بدە .

وتى: تەنیا ئارەزووم بلاووبوونەوہى دینەکەى ئیوویە.

کاتیك سوپای موسولمانان لەیەرموک دابەزى، کەسیان بۇ لای رۆمییەکان نارد کەدەمانەویت سەرکردەکەتان ببینن و گەفتوگۆى لەگەل بکەن. رینگە بەدەن بپۆینە لای. رۆمییەکان سەرکردەى خۆیان ئاگادار کردووہ و مۆلەتى پىدان. باوکى عوبەیدە و یەزىد کورپى ئەبى سوفیان، وەك نىردار لەگەل حارس کورپى ھوشام و زەرار کورپى ئەزوہر و باوکى جوندەل کورپى سوھەیل پۆشتن.

لەو کاتەدا براى پاشای رۆم لەئوردوگاگەى خۆى سى خىوہتى لەدبیا ھەلدا بوو. کاتیك نىرداروانى عەرەب ھاتن، لەپۆشتن بۇ ناو خىوہتەکان و ببینى ئەو خۆیان بەدوور گرت. وتیان: ئىمە حەریر بەرەوا نازانن. ئەو بۇ ببینى نىرداروہکان لەسەر فەرش دانىشت.

کاتیك ھیرقل لەم بابەتە ئاگادار بوویوہە، وتى: مەگەر پىم نەوتن، ئەمە سەرەتایى

ریسواپییه، شام لهدهستچوو، هاوار لهزادهی شووم.

ناشتی لهنیوان رۆمییهکان و موسولمانان سهقامگیر نهکرا و باوکی عوبهیده و هاوهلانی گهپانهوه. کاتیان دیاری و شهپ دهستی پیکرد و موسولمانان سهکرهوتن.

باوکی ئەمامه دهلیت: ئەو رۆژە ی خالید سهکرکرایهتی شهپکه رانی یهرموکی گرتهدهست، خواوهند شهوهکهی رۆمییهکانی شکستدا و موسولمانان بهسهه عوققهبهدا سهکرهوتن و ئوردووگاگهیان تالان کرد. خواوهند سهکرکرده و گهورهکانی خهکی رۆمی کوشت و براکهی هیزقل کوژا و تهزاروق ئەسیر کرا.

دهلیت: کاتیگ هیزقل لهشکستی سوپاکه ی ناگادار بوویهوه، لهملای حیمس بوو، بهریکهوت و حیمسی لهنیوان خوی و موسولمانان بهجیهیشت. کهسینکی وهک سهکرکرده و جیگری خوی لهوی دانا بهههمان شیوه که لهدیمهشق ئەو کاره ی کردبوو.

دهلیت: کاتیگ شکست لهناو رۆمییهکان بلاوبووویهوه، سوارهکانی موسولمان شوینیان کهوتن و ژمارهیهکی بهرچاویان لهوان کوشت. کاتیگ باوکی عوبهیده سهکرکرایهتی گرتهدهست، فه رمانی بهریکهوتنیدا و موسولمانان بهریکهوتن و لهمهرج ئەلسهفرار ئوردوویان لیدا.

دهلیت: لهمهرج ئەلسهفرار منیان پیشخست. دوو سواری دیکه لهگهندا بوو، بهریکهوتین و بهناو مال و دارهکاندا گهپراین. یهکیگ لهدوو هاوریکهم وتی: گهشتیه ئەو شوینهی فه رمانیان پیدا بوویت، بگهپیرهوه و مهترسی بۆ من و هاوریکهم دروست مهکه. وتم: لهشوینی خۆت بمینهروه تا بهیانی دادیت، یا من بۆ لای تو دهگه ریمهوه. پۆشتم تا گهیشتمه دهروازهی شارهکه، کهسی لینه بوو، جلهوی ئەسپهکهی خۆم ده رهینا و تورکه می ئالفم پیوه بهست. رمهکهم لهزهوی چهقاند. سهرم خسته سهرزهوی و لهدهنگی کلپهکان بهناگا هاتمهوه. دهروازهکهیان دهکردهوه. ههستام و نوژی بهیانیم خویند. سوار ئەسپهکهم بووم و هیزشم کرده سهه پاسهوانی دهروازهکه و کوشتم. ریگه ی گهپانهوهم گرتهبهر. کهسانیک شوینم کهوتن بهلام لیم نزیک نهدهکهوتنهوه چوونکه دهترسان بۆسهمان دانابیت. گهیشتمه لای هاوریکهم کهپیم و تبوو لهشوینهکهی خوی بمینیتهوه. کاتیگ ئەویان بینی، وتیان: ئەمه بۆسه بوو، گهیشتمه لای بۆسهکهی خوی.

دهلیت: من و هاوریکهم رۆشتین تا گهیشتینه هاوریکهی ترمان و بهریکهوتین و پهیوهستی سوپای موسولمانان بوینهوه. باوکی عوبهیده سوور بوو لهسهه نهوهی

شۈيۈنەكەي بەجىنەھىيىت تا فرمانەكانى عومەر كۆپى خەتابى پىدەگات. كاتىك فرمانى پىنگەيشت بەرىكەوتن و لەنزىك دىمەشق دابەزىن و بەشىر كۆپى كەعب كۆپى ئەبى حەمىريان لەگەل دەستەيەك لەسوارەكان لەيەرموك بەجىنەيشت.

قوباس دەلييت: يەككىك بووم لەشەپكەرانى يەرموك، مال و تالانى زۇرمان دەستكەوت و رىئەيشاندەر، ئىمە بىردە لاي چالى پىاويك كە لەرۇزگارى جاھلىيەت كاتىك گەيشتە تەمەنى بلۇق ئارەزووم دەكرد زانست و ئەزمون لەو بەدەست بىنم و بىمە يەككىك لەشۈيۈنكەوتەكانى. كاتىك بۇ لاي ئەو رىئەيىيان كردم، ئەوم بىنى، لەمەبەستەكەي خۇم ئاگادارم كىردەو و وتى: كارىكى چاكت كرد.

دەلييت: يەككىك بوو لەشۈيۈنكەكانى عەرەب و لەرۇزدا لايەكى وشترى دەخوارد و لەلاكى دىكە ئەوئەندەي دەمايەو بەشى من بكات. كاتىك ھىرشى دەكردە سەر تايەفەيك، منى لەنزىك ئەوى دادەنا و دەيوت: كاتىك فلانە ھۇنراو و فېسارە ھۇنراو تەبىست، بزانه ئەو مەنم، ئەوسا بۇ لاي مەن وەرە. ماوئەيك لەگەل ئەودا بووم، دواتر بىرىك سامانى پىدام و گەرامەو بۇ لاي كەسەكانم. ئەو يەكەم تالانى بووم دەستكەوت.

دەلييت: دواي ئەو بوومە سەرورەي خەلكەكەي خۇم و پۇشتە ناو رىزى عەرەبەكان. كاتىك لاي ئەو چالە گوزەرمان كرد، ناسىمەو و پىرسىارى مالى ئەو پىاوم كرد. ئەياندەناسى، بەلام و تىان: زىندوو، منيان بىردە لاي كۆرەكانى، بەسەرەتەكەي خۇم بۇ باس كردن، و تىان: بەيانى وەرە چوونكە باشتىن كات بۇ بىيىنى ئەو بەيانييە.

دەلييت: بەيانى پۇشتم، منيان بىردە لاي ئەو، ئەويان لەخىوئەتەكەي ھىنايەدەر و لاي مەن داينىشانم. بەردەوام شتەكانم بىردەخستەو بەلكو بىرى بگەيئەو، و تەكانى بىيستم و لەگىرەنەوئەي بەسەرەتەكان دلشاد و دەيويست بەردەوام بىم. گەلتوگۆكەمان درىژەي كىشا و مەنەلكان بىزار بوون. پىرەكەيان لەشتى مەترسىدار ترساند تا بگەيئەو بۇ خىوئەتەكەي خۇي. وتى: بوونى منيان بەناخۇش زانى.

و تەم بەلى. شتىكم بەخۇي و بەخششەم بەكەسانىدا و لەوى پۇشتم.

باوكى سەئىدى مەقبەرى دەلييت: مەروان كۆپى حەكەم بەقوباسى و ت: تۇ گەورەترى

يا پىغەمبەر(د.خ)؟

وتى: پىغەمبەر(د.خ) لەمەن گەورەتر بوو بەلام بەتەمەن مەن گەورەتر بووم.

مەروان وتى: كۆنترىن بىرەوئەرىت لەگەل ئەو چىيە؟

وتى: پىسايى يەك سالەى فىل.

مەروان وتى: سەرسۈپھىنەرتىن بىرەۋەرىت لەگەل ئەو؟

وتى: يەككە لەمنا ئەكەنى قوزاعە بووم، كاتىك گەيشتە تەمەنى بلىق، بەدۋاى كەسىنكا دەگەرەم تا لەگەنەدەبەم و زانستى لىۋە فىرېبەم، ئەۋيان بەم ناساند و ئەم بەسەرھاتەى گىراپەۋە.

سالخ كوپى كەيسان دەلىت: كاتىك سەركردەكان بەرىكەۋەتن، ئەبۇبەكر لەگەل يەزىد كوپى ئەبى سوفيان پۇشتەدەر تا فەرمانەكانى خۇى پىدات، ئەبۇبەكر پىدە و يەزىد سوارە بوو. كاتىك فەرمانەكانى خۇى كۆتايى پىھىنا، وتى: مانئاۋايىت لىدەكەم و بەخوات دەسپىرم. ئەبۇبەكر گەرەپەۋە و يەزىد بەرىگەى تەبۇوكىيەدا پۇشت. شورەحبىل كوپى حەسەنە بەدۋاى ئەو پۇشت و دۋاى ئەو باۋكى عوبەيدەى جەراح بەرىكەۋەت تا پىشتىۋانى ئەۋان بىت. يەك چۈرەمى سوپاكە لەگەل ئەۋدا بوو. ھەمويان لەرىگەى تەبۇوكىيەۋە پۇشتن.

عەمرۇ كوپى عاس تا غەمروئەلغەرەبات پىشپەۋى كرد و رۇمىيەكان لەگەل حەفتا ھەزار كەس بەسەركردايەتى تەزاروق زېرراى ھىرقل لەسەر تەپۇلكەى حەلق لەفەلەستىنى سەروو دابەزىن. عەمرۇ كوپى عاس نامەى بۇ ئەبۇبەكر نووسى و لەھىرشى رۇمىيەكان ناگادارى كەردەۋە و داۋاى ھاۋكارى كرد.

خالىد كوپى سەئىد كوپى عاس لەمەرح ئەلسەفەرى شام بوو. رۇژىك بۇ گەرەن بەدۋاى ئاۋ ھاتەدەر و بەدەستى رۇمىيەكان كوزرا.

ئەبۇجەغفەر دەلىت: عەلى كوپى مەمەد دەلىت: ئەبۇبەكر چەند رۇژ دۋاى ئەۋەى يەزىد كوپى ئەبى سوفيان بەرىكەۋەت، شەرەحبىل كوپى حەسەنەى پەۋانە كرد.

دەلىت: شورەحبىل كوپى عەبدوللە كوپى مەتاع كوپى عەمرۇ لەھۇزى كىندە بوو و بەوتەيەك لەھۇزى ئەزد. لەگەل حەۋت ھەزار شەركەر بەرىكەۋەت. دۋاى ئەو باۋكى عوبەيدەى جەراح لەگەل حەۋت ھەزار كەس بەدۋاى ئەۋاندا پۇشت. يەزىد لەبەلقا دابەزى و شورەحبىل لەئەردەن و بەوتەيەك لەبوسرا نىشتەجى بوو. باۋكى عوبەيدە لەجايىيە ئوردۋى لىدا.

ئەبۇبەكر عەمرۇ كوپى عاسى بۇ ھاۋكارى ئەۋان ناردو لەغەمر ئەلغەرەبات دابەزى. خەلكانى بۇ جىھاد ھاندەدا كەروويان لەمەدىنە و ئەبۇبەكر ئەۋانى بۇ شام دەنارد. دەستەيەكىان پەيۋەستى باۋكى عوبەيدە و دەستەيەكى دىكەيان پەيۋەستى يەزىد

کوپری نه بی سوفیان بوون.

ده لیت: یه کهم ناشتی له شام ناشتی ماب بوو، ماب خینوه ته گه ییکه، شار نییه و به شیکه له به لقا، باوکی عوبه ییده له سهر رینگه ی خوی لای خه لکانی نهو ناوچه گوزهری کرد که رو به رووی بوونه وه و دواتر داوای ناشتیا ن کرد و په یمانی ناشتیا ن له گه ل کره کرا.

ده سته یه که له رومییه کان له عهره به ی فله سستین کۆبوونه وه و یه زید کوپری نه بی سوفیان باوکی نه مامه ی باهلی بو شهر ی نه وان نارد که بلا وه ی به کۆبوونه وه که یان کرد. ده لیت: یه کهم شهر دوا ی شهر ی نوسامه له شام شهر له عهره به بوو. دوا ی نه وه رومییه کان به ره و داسن و به وته یه که داسنه پوشتن. باوکی نه مامه ی باهلی شکستی پیه یان و یه کی که له به تریقه کان ی نه وان ی کوشت. دوا ی نه وه شهر ی مهرج نه لسه مهری روویدا و خالد کوپری سه عید کوپری عاس کوژا. نه رزه نجا له گه ل چوار همزار که س له رومییه کان هیزشی کرده سهر و ناکاو گیری کردن و خالد و ده سته یه که له موسو لمانه کان کوژان.

نه بوجه عفر ده لیت: به وته یه که نهو که سه ی لهو شهره دا کوژا، کوپره که ی خالد کوپری سه عید بوو، کاتیک کوپره که ی کوژا، نهو له کاروباری سوپا خوی به دوور گرت و نه بوبه کر، خالد کوپری وه لیدی نارد و نهوی کرده سهر کرده ی سهر کرده کان ی شام و هموو سوپا کان ی په یوه سستی سوپا که ی نهو کرد.

ده لیت: خالد له ربیع الاخری سالی سیانزه یه م له گه ل هه شسه د که س و به وته یه که پینسه د که س له حیره وه به ریکه وت و موسنا کوپری حارسه ی له جینگه ی خوی دانا. له سه ندوه رووبه رووی ده سته یه که له دوژمنان بوویه وه و سهر که وتنی به ده ست هی نا و کوپری نیحرامی نه نساری له وی دانا. له مه سیخ و حه سید رووبه رووی ده سته یه کی دیکه له دوژمنان به سهر کرده یه تی ره بیعه کوپری بوجه یر بوویه وه و شکستی پیه یان. ژماره یه که نه سیر و تالانی ده سته وت.

دوا ی نه وه له رینگه ی بیابانه وه له قهراقیز گه یشته سووی و هیزشی کرده سهر خه لکه که ی و سامانی نه وان ی گرت و حیز قوس کوپری نه عمانی بیهرانی کوشت.

رووی کرده خه لکانی نه رک و خه لکه که ی به ناشتی رازی بوون.

رووی کرده ته دمور و خه لکه که ی سهره تا سه نگه ریان گرت به لام دواتر خوازیا ری

ناشتی بوون.

روویکرده فهریقین و لهگه‌ل خه‌لککه‌ی شه‌ری کرد و سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌ست هیئا و تالانی زۆری ده‌ستکه‌وت.

روویکرده حه‌وارین و شه‌ری کرد و شکستی پیه‌نیان و چه‌ندین که‌سی نه‌سیر کرد. روویکرده مه‌رج راهیت و هی‌رش‌ی کرده سه‌ر خه‌لکان و که‌سانیکی زۆری گوشت و نه‌سیری زۆری گرت.

بوسر کو‌پی نه‌بی نه‌رقات و حه‌یبب کو‌پی موسلیمه‌ی بۆ غوته نارد که‌روویان کرده که‌نیسه‌یه‌ک و پی‌اوان و ژنانی نه‌سیر کرد و ژن و مناله‌کانیان برده لای خالید. ده‌لئیت: کاتی‌ک خالید له‌حج بۆ حیره گه‌را‌بوویه‌وه، نامه‌ی نه‌بو‌به‌کریان ته‌سلیم کرد که‌فه‌رمانی دابوو به‌ره‌و یه‌رموک ب‌روات و هاوکاری موسولمانان بکات و چیتر به‌و شیوه‌یه نه‌رواته مه‌که‌که به‌مه‌به‌ستی زیاره‌ت کردن.

عه‌بدولره‌حمان کو‌پی سیاهی نه‌حه‌مه‌ری ده‌لئیت: کاتی‌ک نه‌بو‌به‌کر خالید کو‌پی وه‌لیدی بۆ عی‌راق ده‌نارد، خالید کو‌پی سه‌عیدی بۆ شام نارد و هه‌مان فه‌رمانی به‌ویشدا. خالید کو‌پی سه‌عید به‌رنکه‌وت تا گه‌یشته شام و له‌وی مایه‌وه و خه‌لکانی کۆکرده‌وه و هی‌زی فراوان بوو. رۆمییه‌کان لی‌ی ترسان به‌لام گوئی له‌فه‌رمانه‌کانی نه‌بو‌به‌کر نه‌گرت و رۆمییه‌کان شوینی که‌وتن و بۆمه‌رج نه‌سه‌فه‌ر پاشه‌کشینیان پیکرد.

کاتی‌ک نارام و ترسی دوژمنی له‌سه‌ر نه‌ما، هی‌رشیان کرده‌سه‌ر و رو‌به‌رووی کو‌په‌که‌ی سه‌عید کو‌پی خالید بوونه‌وه. نه‌و و هاوه‌لانی نه‌ویان گوشت و نه‌م هه‌واله به‌خالید گه‌یشت و هه‌لات تا له‌سارا شوینی‌ک بۆ خۆی بدۆزیته‌وه.

ده‌لئیت: رۆمییه‌کان له‌یه‌رموک کۆبوونه‌وه و له‌وی جینگه‌یان گرت و وتیان: سویند به‌خوا کاری‌ک ده‌که‌ین نه‌بو‌به‌کر سه‌رقالی کاری خۆی بی‌ت و سوپا بۆ سه‌رزه‌مینی ئی‌مه ره‌وانه نه‌کات. خالید کو‌پی سه‌عید رووداوه‌که‌ی بۆ نه‌بو‌به‌کر نووسی و نه‌بو‌به‌کر بۆ عه‌مرۆ کو‌پی عاس له‌دیاری قوزاعه نامه‌ی نووسی به‌ره‌و یه‌رموک ب‌روات. نه‌و کاره‌ی کرد و نه‌بو‌به‌کر باوکی عوبه‌یده‌ی جه‌راح و یه‌زید کو‌پی نه‌بی سو‌فیانی نارد و فه‌رمانی هی‌رش‌ی پیندان به‌لام پینش‌ره‌وی نه‌که‌ن مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی دوژمن له‌پشت سه‌رتانه‌وه نه‌ما‌بی‌ت.

ده‌لئیت: شوره‌حبیل کو‌پی حه‌سه‌نه له‌گه‌ل هه‌والی یه‌کی‌ک له‌سه‌رکه‌وته‌کانی خالید هاته لای نه‌بو‌به‌کر. نه‌بو‌به‌کر نه‌وی له‌گه‌ل سوپایه‌ک بۆ شام نارد.

هه‌رکام له‌سه‌ر کرده‌کانی سوپای کردبووه لی‌پرس‌راوی یه‌کی‌ک له‌ویلايه‌ته‌کانی شام.

ھەمويان لەيەرموك كۆيۈنەو ۋ كاتىك رۆمىيەكان موسولمانەكانيان بىنى، لەكاروكردەوكانى خۇيان پەشىمان ۋ لەبىريان كرد ھەرەشەيان لەئەبەبەكر دەكرد. ھەمويان بىريان لەخريان دەكردەو ۋ لەواقوسە ئوردوويان لىدا.

ئەبەبەكر ۋ تېبوى: سوئند بەخو بەھۆى خاليد كوپى ۋەلىد بىرۆكە شەيتانىيەكان لەبرى رۆمىيەكان دەبەمەو. نامەى بۇ نووسى ۋ لەرمانى پىدا موسەنا ۋ نىوہى سوپاكەى لەعزراق بەجىبىلىت ۋ كاتىك خواوئند شامى بۇ موسولمانان ئاۋەلا كرد، بۇ عزراق بگەرىتەو.

خاليد پىنج يەكى تالانىيەكانى لەگەل ھەوالى بەرىكەوتنى خۆى بۇ شام بەعومەير كوپى سەعدى ئەنسارى بۇ مەدىنە نارد.

خاليد رىنىشاندەرەكانى رىگەى بانگكرد ۋ لەحىرەو بەرىكەوت. تا دومە پۇشتە پىش. دواتر لەرىگەى ساراۋە گەيشتە قەراقىر. وتى: لەكام رىگەو بېرۆين بۇ ئەوہى رووبەرووى دەستەى رۆمىيەكان نەبىنەو ۋ چونكە شەر لەگەل ئەوان رىگر دەبىت لەوہى بتوانم ھاوكارى موسولمانان بكم.

رىنىشاندەرەكان وتيان: رىگەيك دەزانين بەلام جگە لەسوارى چلاك سوپا ناتوانىت لەو رىگەو گوزەر بكات. مەترسى بۇ موسولمانان دروست مەكە.

خاليد بىرارىدا لەھەمان رىگەو بېرات ۋ جگە لەرافىع كوپى عومەير ئەوئش بەترس ۋ نىگەرانى زۆر، كەس بەو كارە رازى نەبوو. خاليد قسەى لەگەل كردن ۋ وتى: پەرىشان مەبن ۋ باۋەرتان سست نەبىت، بزائن كار بەئەندازەى نىبەتە ۋ پاداشت بەئەندازەى دلپاكى، رەوا نىبە موسولمان بەباۋەر بەھاوكارى خواوئند لەھىچ رووداۋىك بترسىت.

وتيان: تۆ پىاۋىكىت خواوئند چاكىيەكانى بەتۆ بەخشىوہ، ئەمە تۆ ۋ ئەوہ رىگە. نىبەتيان كرد ۋ ھاوشىوہى خاليد بۇ رووبەروو بوونەوہى مەترسىيەكان خۇيان ئامادە كرد. خاليد لەرمانىدا بۇ ماۋەى پىنج رۆژ بۇ ئەم سەفەرە پىر مەترسىيە، ئاۋ ھەلىبگرن ۋ سوارەكان ئەسپەكانيان تىراۋبەكن. ھەركاميان وشترە بەھىزەكان بەتىنوۋەتى رابگرن ۋ دواتر لەسەر خۆ ۋ كەم كەم ئاويان پىبەدن. گوئچكە ۋ دەمى وشترەكانيان بەستەوہ تا ناوسكىان خالى بووہوہ ۋ لەقەراقىر لەرىگەى سارا تا سۈى كە لەنزىك ساراي شام بوو، بەرىكەوتن. دواى يەك رۆژ رىگە، بۇ بەشىك لەئەسپەكان چەند وشترىكىان سەرىپى

و شلەمەنى ناو سكى وشتریان تیکەل بە شیر کرد و دەرخواردی ئەسپەکانیاندا. شەپرەران کەمیک ناویان خواردەوه و بەمشێوهیە چوار رۆژ رینگیان بری.

عوبەیدالله کوپی مەحفەز دەلیت: موحریز کوپی حورەیشی مەحاری بە خالیدی وت: برۆی راستی خۆت لەرێکی ئەستێرە بەرەبەیان دابنێ و بەرەو پیش برۆ دەگەیتە سووی. لەهەمووان زیاتر شارەزای رینگە بوو.

ئەبوجەغەری تەبەری دەلیت: کاتیک خالد لەسوی دابەزی، دەترسا گەرمای هەتاو، تەنگیان پی هەلچنیت و بەرافییە وت: چیت پییە؟ وتی: هەمووی چاکەیه، گەشتینە ناو. دڵنەوایی دانەوه بەلام سەریسورمابوو، چاوی ئیشا. وتی: ئەی خەلکینە بەدوای دوو نیشانەدا بگەڕێن کەهاوشێوهی دوو مەمکە.

وتیان: ئەوه دوو نیشانەکە.

رافیع وەستا وتی: بەچەپ و راستدا و برۆن و بەدوای دارە دەرکاوییەکاندا بگەڕێن.

شوینی دارەکانیان دۆزییەوه و وتیان: شوینی دارەکان دەبینن بەلام داری لی نییە.

وتی: لەهەر شوینیک پیتان خۆشە چالناویک هەلکەن.

ناویان لەژێر زەوی دەرھینا و رافیعی وتی: ئەی ئەمیری خوا، سی سال پیش لەکاتی

گەنجی، جارێک لەگەڵ باوکم هاتمە سەر ئەم ناوه و دوای ئەوه چیت ئەهاتووم.

خۆیان نامادە کرد و هێرشیان برد. کەس برۆی نەدەکرد سوپایەک لێرەوه برۆاتە

لایان.

زەفەر کوپی دەهی دەلیت: خالد لەسوی هێرشێ کردە سەر مەسیخی بەهرا لەسەر

چالی قەسوانی. مەسیخ و نەمر بی ناگا بوون و بەرەبەیان چەند کەسیک لەوان شەرابی

دەخواردەوه. ساقی ئەوان هۆنراویەکی دەخویندەوه بەم ناوەرۆکە:

((پیش ئەوهی سوپاکەى ئەبویەکر بیت، پیکیکم بۆ تیکەن.)) سەریان بە شمشیر

پەراند و خوینی تیکەل بە شەراب بوو.

عەمرۆ کوپی مەمەد دەلیت: کاتیک خەلکانی غەسان ناگادار بوونەوه خالد

لەسوی دەرکەوتوو و هێرشێ کردۆتە سەر مەسیخی بەهرا و شکستی داون، لەمەرج

راھیت کۆبوونەوه. خالد لەم کارەى ئەوان ناگادارو رووبەرۆیان بوویەوه. خالد

سنوور و سوپاکانی نزیک عیراقی لەپشت سەری خۆی بەجێهێشتبوو و لەنیوان ئەوان و

یەرموکدا بوو. لەگەڵ ئەسیرەکانی بەهرا پۆشت و گەیشتە دورمانە کەدوو نیشانە

لەسەر رینگەکە بوو. لەکەسب تێپەری و گەیشتە دیمەشق و لەویۆه گەیشتە مەرج

ئەلسەفەر و رووبەرۆوی غەسانییەکان بوویەو کەسەرکردەکیان حارس کوپری ئەبەم بوو. سوپا و سامانی ئەوانی تالان کرد و چەند رۆژیک لەمەرج مایەو. پینچ یەکی تالانییەکانی بەبیلال کوپری حارس موزنی بۆ مەدینە نارد.

لەمەرجەو بەرێکەوت و لەسەر ئاوەکانی بوسرا دا بەزی. ئەمە یەکەم شاری شام بوو لەسەردەستی خالد و سوپاکە ی هاورێی دەستی بەسەردا گیرا. لەوی پۆشت و لەواقوسە هاورێ لەگەڵ نۆ هەزار شەپەر پەییوەستی موسولمانان یوو.

موهلیب دەلیت: کاتیک خالد لەحەج گەرایەو و نامە ی ئەبوبەکری پینگەشت کەفرمانی پێدەدا لەگەڵ نیو ی سوپاکە ی بەرێکەوت و نیو کە ی تر بەموسەنا کوپری حارسە بسپیرت و نووسی بووی: لەهیچ شوینیک تێمە پەرە مەگەر ئەو ی کەسێک لەوی دابنیت و کاتیک خواوەند سەرکەوتنی پێبەخشین، لەگەڵ سوپاکە ی بۆ عیراق بگەرێرەو. خالد هاو ئەلانی پێغەمبەر (د.خ) ئامادە و ئەوانی بۆ هاورێیەتی خۆی هەلبێژارد. ئەو کەسانە ی چاویان بە پێغەمبەر (د.خ) نەکەوتبوو، لای موسەنا بەجینی هیشتن. دواتر سەیرێکی سوپاکە ی کرد و ئەو کەسانە ی توانییویان پێغەمبەر (د.خ) بیینن، هەلبێژاردن و کەسانی دیکە ی بۆ موسەنا دانا. بەمشێوەیە سوپاکە ی کردە دوو بەش.

بەلام موسەنا وتی: سویند بەخوا دەبیت فرمانەکی ئەبوبەکر ئەنجام بدیت و نیو ی هاو ئەلانی پێغەمبەر (د.خ) لەگەڵ من بمیننەو چونکە بی بوونی ئەوان ناتوانم لەسەرکەوتن دُنیا بم، بۆ من لەوان بی بەش دەکەیت؟

کاتیک خالد ئەمە ی بینن، دوا ی بگرە و بینن، دەستەیک لەوانی لای موسەنا بەجی هیشت کەفورات کوپری حەییانی عیجلی و بەشیر کوپری خەسایسە و حارس کوپری حسان، هیردوانی زوھەلی، مەعبەد کوپری دایکی مەعبەد ئەسلەمی و عەبدوللە کوپری ئەبی ئەوفی ئەسلەمی و حارس کوپری بیلالی موزنی و عاسم کوپری عمرۆ تەمیمی لەوان بوون.

کاتیک موسەنا رازی و بەمەبەستەکی خۆی گەشت، خالد بەرێکەوت و موسەنا تا قەراقێر لەگەڵی پۆشت. دواتر لەمانگی موحەرەم بۆ حیرە گەرایەو و سەرقالی بەرێبەردنی کاروبارەکانی سنوورەکی خۆی بوو. براکی خۆی وەک لێپرسراوی ئوردوگای سیب دانا. عوتبە کوپری نەھاسی لەجینگە ی زەرار کوپری خەتاب و مەسعود

برای زهرا کوپی ئەزەری لەجینگەى زهرا دانا. بەم شیوە شوینی سەرکردهکانى بەکەسانى شیاو پڕ کردەوه. لێپرسراویەتى بەمەزەور کوپی عودەى بەخشى.

سائیک دواى هاتنى خالید بۆ حیره و کەمىك دواى پۆشتنى ئەو لەسالى سیانزەیهەم، پارسەکان، شەهەریاز کوپی ئەردەشیر کوپی شەهەریازیان وەك پاشا هەلبژارد کەپەچەلەکی بۆ کەسرا و شاپوور دەگەرایەوه. ئەو سوپایەکی گەورە پینکەتوو لەدە هەزار کەس و یەك فیلى بەسەرکردایەتى هورموز کوپی جادویە بۆ شەر لەگەل موسەنا پەوانە کرد و پادگانەکانى دەروپەر موسەنایان لەهاتنى ئەو ناگادار کردەوه. ئەو لەحیره بەریکەوت و پەیوہستى پادگانەکانى خۆى بوو. دوو بائى سوپاکەى بەمەعنى و مەسعود کوپەکانى حارسە سپارد و لەبابل چاوەپوانى دوژمنى کرد.

هورموز جادویە هات و دوو بائى سوپاکەى بەکەوکەبد و خوکهبز سپارد. نامەیهکی بۆ موسەنا نووسی بەم ناوہرۆکە:

((لەشەهەر بەراز بۆ موسەنا، من سوپایەکم لەسەرسەرییەکانى فارس بۆ شەپى تۆ ناردووه کە شوانى مەل و بەرزان، تەنیا بەهۆى ئەوانەوه شەر لەگەل تۆ دەکەم.))
موسەنا لەرەلامدا نووسی:

((لەموسەنا بۆ شەهەر بەراز، تۆ یەکیك لەم دوو تاییبەتمەندییەت هەیه، یا سەرکیشیت و ئەمە بۆ تۆ خراپە و بۆ ئیمە چاک، یا درۆزنىت و پاشای درۆزەکان لای خوا و خەلکان پاداشت و ریسواییان پیندەبەرت، گومان دەکەم سەرسەرییەکانتان لەناچاریدا پەوانە کردووه، سپاس بۆ خوا ئیوہى ناچارى شوانى مەل و بەرازەکان کرد.))
پارسىیەکان لەنامەکەى ئەو هاواریان بەرز بوویەوه و وتیان: زادە و سەرچاوەى شەهەر بەراز بووه هۆى لەخۆبایى بوونى ئەو. بەشیک لەشارەکان دەبیتە هۆى ریسوایی خەلکەکەى. بۆیە ئەم قەسیان کرد چونکە ئەو دانیشتووی میشان بوو. بەشەهەر بەرازیان وت: بەم نامەى بۆ دوژمنت نووسی، بویری ئەوانت زیاد کرد، کاتیک دەتەویت نامە بۆ کەسیك بنووسیت، راویژ بکە.

دوو دەستەکە رووبەرۆوى یەکبوونەوه و لەنزیک تەپۆلکەى سیراتى نزیک لەسەر رینگەى یەکەم، شەپىكى قورسیان دەستپینکرد. موسەنا و چەند کەسیك لەموسولمانەکان هیرشیان کردە سەر فیلەکە و کوشتیان. فارسەکان شکستیان خوارد و موسولمانان دەستیان بەکوشتار و شوین کەوتنى دوژمن کرد. تا نزیک پادگانەکەى خویان پاشەکشىیان پینکردن و لەوى جیگیر بوون. موسولمانان تا نزیک مەداین شوین

هەلاتوان کەوتن.

عەبدە کوپی تەیبی سەعدی لەمبارەو قەسیدەیهکی هەیه، ئەو لەبەر کۆچی ژنە خۆشەویستەکی خۆی کۆچی کردبوو. لەشەری بابل ئامادە و کاتیکی لەدۆزینەوهی ژنەکی بی هیوا بوو، بۆ بادیه گەرایەوه. دەلیت:

((ئایا پرشتەیی خۆشەویستی خەولە دوای جیابوونەوه یەكدهگریتەوه

یا مالهەکی تۆ لەو دورە و گرفتاری خۆتیت

دۆستەکان رۆژەکانیان هەیه و بەردەوام لەبیریانە

و رووداوەکان پێش جیابوونەوه لیکدانەرەیان هەیه

خەریلە لەناو خەلکانیک نیشتهجی بوو کە دەیانناسم

لەنزیک مەداین جیگیرین و فیل و کەلەشیری لێیه

سەری عەجەمەکان دەکوئن....

و سوارە بەتواناکانیان هەیه...

تا کۆتایی قەسیدەکە.))

فەرزەق سەبارەت بە نامۆز یارییەکانی بنەمالەکانی بەکر کوپی وائیل و ناوھینانی

موسەنا و کوشتنی فیلەکە ھۆنراوێکی هەیه بەم ناوەرۆکە:

((بنەمالەیی موسەنا کە لەبابل فیلەکیان کوشت

ئەو کاتەیی پاشایەتی بابل لەدەستی فارسیکاندا بوو))

دوای شکستی ھورموز جادوویە، شەھربەراز گەرایەوه و درووبەرەکی لەناو

فارسیکاندا دروست بوو. لەسەر زەمینێ سواد ئەوێ لەپشت دیجلە و بۆرسدا بوو،

لەدەستی موسەنا و موسولماناندا مایەوه.

فارسیکان دوای شەھربەراز کچی ژنەکانی کەسرایان وەك پاشا ھەلبژارد بەلام

فەرمانەکانی کاری پێنەدەکرا و دواتر شاپوور کوپی شەھربەرازیان وەك پاشا ھەلبژارد.

دەلیت: شاپوور کوپی شەھربەراز پاشایەتی گرتەدەست، فەرخوازاد کوپی بەندوان

کەلێپرسراوی کاروبارەکانی ئەو بوو، نازەرمیدۆخت کچی کەسرای لەو خوزابینی کرد.

شاپوور رازی بوو بەلام نازەرمیدۆخت تۆرە بوو، وتی: کوپە مام، چۆن من دەکەیتە ژنی

بەندەکی خۆم.

شاپوور وتی: شەرم بکە و چیتەر ئەم قەسە مەھینە سەر زمان چوونکە ئەو ھاوسەری

تۆيە.

نازەرمیدۆخت كەسى بۇ لای سیاوهخشی رازی نارد كەیهكئك بوو لهپیاوكۆژەكانی عەجەم. نیگەرانییهكانی خۆی لهگەل ئەودا باس كرد.

سیاوهش وتی: ئەگەر حەز بەم هاوسەرگیرییه ناكەیت، قسە لهگەل شاپور مەكە و كەس بۇ لای فەروخزاد بنێرە تا بیته لای تۆ.

نازەرمیدۆخت ئەو كارەى كرد. شاپور فەرمانی ئەو كارەى دا. بۇ شەوی پەردە، فەروخزاد پۆشته لای نازەرمیدۆخت و سیاوهش پەلاماریدا و خۆی و هاوهلانی كوشت. دواتر نازەرمیدۆختی لهگەل خۆی بۇ لای شاپور برد. گەیشتنە لای پاشا و سیاوهخشی و كەسەكانی هاتن و ئەویان كوشت و نازەرمیدۆخت پاشایەتی گرتەدەست. عەجەمەكان سەرقالی ئەم كێشانه بوون.

ماوهیهك بوو هەوالی موسولمانان بەئەبوبەكر ئەگەیشتبوو، موسەنا، بیشر كۆری خەسایسەى لهجیگەى خۆی دانا و لهجیاتی ئەو سەعید كۆری مۆرەى عیجلی كردە فەرماندەى پادگانەكان و خۆی بەرەو مەدینە بەرئیکەوت تا ئەبوبەكر لههەوالی ناباوهپران و موسولمانان ناگادار بكاتەوه و مۆلەتی لیۆەربرگرت لەو هەنگەرپراوانەى تۆبەیان كردبوو و خوازیری بەشدارى لهشەرەكان بوون، هاوكاری وەربرگرت و پینی بلیت كەس وەك ئەوان بۇ شەر لهگەل پارسەكان و هاوكاری كردنى موهاجیرەكان تێكۆشەرتەر و تامەزۆتر نییه.

كاتێك موسەنا گەیشته مەدینە، ئەبوبەكر نەخۆش بوو. دواى ئەوهى فەرمانی بەخالیید كۆری وهلیددا بەرەو شام بپرات، نەخۆش كەوت و بەهەمان نەخۆشى مرد. كاتێك گەیشتنی موسەنا، ئەبوبەكر لەسەرەمەرگدا بوو. خەلافەتی بەعومەر سپارد و كاتێك لههەوالەكان ناگاداری كردەوه، وتی: عومەر بیئن بۇ لای من.

كاتێك عومەر هات، وتی: ئەى عومەر گوئى لهوتەكانى من بگرە. گومان دەكەم ئەمڕۆ دەمرم، رۆژى دووشەممە بوو، ئەگەر مردم پێش ئەوهى شەو دا بیئت پێشنیاری پۆشتن لهگەل موسەنا بەخەلكان بكە و ئەگەر لهشەودا مردم، پێش ئەوهى بیانی دا بیئت، ئەو كارە بكە. هیچ بەلایەك هەرچەندە گەرە نەبیته رێگر لەئەنجامدانی ئەركە دینییهكان، بینیت كاتی مردنی پیغەمبەر(د.خ) كەخەلكان بەلایەك لەوه گەرەتریان نەبینیوه، چۆن هەئس و كەوتم كرد. ئەگەر لهفەرمانەكانى خواوهند و پیغەمبەر(د.خ) سستیم لهخۆم نیشان دەدا، ریسوا دەبووین و دەرئەنجامەكانیمان دەبینی و مەدینە دەسووتینرا،

ئەگەر خواوەند سەرکەوتنی بەسەرکردهکانی شام بەخشی، سوپاکەي خالید بۆ عێراق بگەڕێنەرەوه چوونکە خەلکی ئەو سەرزەمینە و لێپرسراوی کاروبارەکانی ئەو ناوچەن و بۆ ئەم کارە بوێری و توانایی پێویستیان هەیە.

ئەبوبەکر دەمەوئێواری مرد. عومەر شەو ئەوی لەمزگەوت بەخاک سپارد و دواي دفن کردنی ئەبوبەکر، پێشینیاری رۆشتن لەگەڵ موسەنای بەخەلکان کرد و وتی: ئەبوبەکر دەیزانی حەز ناکەم خالید سەرکردهی سوپاکەي عێراق بێت بۆیە ناوی سوپاکەي ئەوی برد بۆ ئەوێ باسی خۆی بکات.

ئەبوجەعفەر دەلیت: ئەبوبەکر لەکاتی پاشایەتی نازەرمیدۆخت مرد. لایەکی سواد لەسنوری دەسلاتی ئەودابوو کاتیك مرد. فارسەکان گرفتاری سەرقالیبەکانی خۆیان بوون. لەخەلافەتی ئەبوبەکر تا خەلافەتی عومەر کوپی خەتاب و گەڕانەوێ موسەنا و باوکی عوبەیدە بۆ عێراق، فارسەکان بۆ دەرکردنی موسولمانەکان لەسواد هیچ کاریکیان نەکرد و بەشی زۆری سوپای عێراق لەحیرە بوو. پادگانەکان لەسیب و هێرشەکانی سوپا لەکەنارەکانی دیجلە تێنەدەپەری. دیجلە سنووری نیوان عەرەب و عەجەم بوو.

ئەمە بوو بەسەرھاتەکانی عێراق لەماوێ خەلافەتی ئەبوبەکر لەسەرەتاو تا کۆتایی. کوپی ئیسحاق دەلیت: خالید لەحیرە، ئەبوبەکر نامەي بۆ نووسی تا لەگەڵ هەموو پیاوێ بەهیزەکانی خۆی بەرەو شام بەرێکەوت و بۆ خەلکە کەمھیزەکەي سوپاکەي خۆی، یەکیك لەخۆیان بکاتە فەرماندە. کاتیك نامەکەي ئەبوبەکر بەخالید گەیشت، وتی: ئەمە کاری چەپلەر یانی عومەرە، چوونکە ناخوازیت گرتنی عێراق لەسەر دەستی من بێت.

خالید لەگەڵ پیاوێ بەهیزەکانی بەرێکەوت و پیاوێ لاواز و ژنانی بۆ مەدینە گەڕاندەوێ و عومەر کوپی سەعدی ئەنساری کردە سەرکردهی ئەوان. موسەنا کوپی حارسەي وەك فەرماندەي سوپاکەي عێراق لەتایەفەي رەبیعە و کەسانی دیگەي دیاریکرد. دواتر روویکرده عەین ئەلتەمر و هێرشێ کردە سەر خەلکەکەي و کەسانیکی زۆری کوشت و گەمارۆی خستە سەر یەکیك لەقەلاکان کە لەسەردەمی کەسرا، شەپکەران لەوێ بوون. دەستی بەسەر قەلاکەدا گرت و دانیشتووانی قەلاکەي کوشت. کەسانیکی زۆری لەوان و خەلکانی عەین ئەلتەمر ئەسیر و پەوانەي مەدینەي کردن.

یەکیك لەئەسیرەکان باوکی عەمرە کۆیلە شەبان بوو کەباوکی عەبدولعەلی کوپی

باۋكى غەمرەيە.

ھەرۋەھا باۋكى غەمرەيدە كۆيلەي موعىلى ئەنسارى زەرىقى، باۋكى غەبدوللە كۆيلەي زوھرە، خىرە كۆيلەي ئەبى داۋودى ئەنسارى مازنى، يەسار باۋەگورنى محەممەد كورنى ئىسحاق كۆيلەي قەيس كورنى موخرىمە كورنى موتەلىب كورنى غەبدمەناف، ئەفلەح كۆيلەي باۋكى ئەييۈبى ئەنسارى مالكى، حىمران كورنى ئەبان كۆيلەي عوسمان كورنى عەفان لەناوياندا دەبىنران.

خالىد كورنى وەلىد لەعەين ئەلتەمر، عوققە كورنى بوشرى نەمرى كوشت و ھەئىواسى. دواتر لەقەراقىر يەككى لەچاللاۋەكانى منالەكانى كەلب، لەرىگەي بىبابانەۋە بەرەو سۈي بەرىكەوت كەچاللاۋى تايەفەي بەھرايە. پىنچ رۇژ لەرىگەدا بوو، بەلام چوونكە شارەزاي رىگە نەبوو بەدۋاي رىننىشاندەرىك دەگەرا، رافىع كورنى عومەيرى تايان پىناساند و خالىد وتى: رىگە نىشانى خەلكان بەدە.

رافىع وتى: بەسوپا و كەل و پەلەۋە ناتوانىت لەم رىگەيە تىپەرىت چوونكە سوار تەنيا لەرۇشتن بەر رىگەيە دەترسىت و تەنيا كەسانى لەخۇبايى بەم رىگەيەدا دەپۇن، پىنچ رۇژى تەۋاۋ رىگەيە بەبى ئاۋ و مەترسى رىگە ون كردن لەئارادايە.

خالىد وتى: سوئند بەخوا ھىچ رىگە چارەيەكمان نىيە، فەرمانى خەلىفەيە، چى بگەين؟

وتى: تا دەتوانن ئاۋ ھەلگرن و ھەموۋان گۋانى وشترەكانى خۇيان بىبەستن چوونكە مەترسىيەكانى رىگە فراوانە، مەگەر خواۋەند ھاۋكارىمان بكات. بىست وشترى قەلەۋ بۇ من بىنن.

خالىد فەرمانىدا و وشترەكانىان ھىئا. رافىع ئەۋانى بەستەۋە تا لەتىنويەتى بىزار بوون. دواتر ئەۋانى بىردە سەر ئاۋخۇرەكە، ئاۋيان خواردەۋە تا تىراۋ بوون، دواتر لىۋى ئەۋانى پىرى و دەمى بەستن بۇ ئەۋەي كاۋىژ نەكەن و ناوسكىيان خالى بىيتەۋە. بەخالىدى وت: بەرىكەۋە.

خالىد لەگەل سۈپاۋ كەل و پەلەكان بەرىكەۋە. لەھەر شوئىنك مەنزلى دەگرت، چوار وشترى سەر دەپىرى و ناۋى ناوسكى ئەۋانىان دەردەھىئا و دەرخواردى ئەسپەكانىان دەدا. خەلكان لەئاۋەكەي خۇيان دەخواردەۋە. داۋىن رۇژى سەفەرى سارا، خالىد لەچارەنۋوسى ھاۋەلانى خۇى دەترسا و بەرافىع كورنى عومەيرى وت: دەبىت چى بگەين؟

وتیان: بەخواستی خوا گەشتیتە ئاو. کاتیك لەدوو هیما نزیک کەوتەوه، بەکەسانی
وت: بپروانن بزانی داری بچوکی دەرکاری دەبینن؟
وتیان: دار نابینن.

وتی: انا لله و انا اليه راجعون، سویند بەخوا لەناچوون و منیش، بی باوکیه، جوان
بپروانن.

کاتیك گەران، دارەکانیان بینی بەلام بپرابوونەوه و هیچیان لی نەمابوویەوه.
کاتیك موسولمانەکان ئەوهیان بینی، تەکبیریان وت. رافع کۆپی عومیر وتی: بن
دارەکان هەلکەن. کاتیك هەلیانکەند، سەرچاوەیەك هەلقولی، ئاویان خواردەوه تا تیراو
بوون. دواي ئەوه مەزنگەکان پەیووەستی یەك بوون.
رافیع بەخالییدی وت: سویند بەخوا تەنیا یەكجار ئەو کاتەي تەمەنم نۆ سال بوو،
لەگەل باوکم هاتینە لای ئەم ئاوه.

یەکیك لەشاعیرە موسولمانەکان لەمبارەوه هۆنراوەیەکی هۆنییەوه بەم ناوەروکە:

((چەندە کانیهکی دەرڤین بوو و رافع چۆن رینگەي دۆزییەوه؟

لەرینگەي بیابان لەقەراقیر تا سوی رۆشت

پینچ رۆژ کاتیك سوپا رینگەي دەبری، گریا

پیش ئەوه هیچ مرۆڤیک بەم رینگەدا نەرۆشتبوو))

کاتیك خالد گەیشته سوی، هیزشی کردە سەر خەلکانی ئەوی لەتایەفەي بەهرا.

دەستەیهکیان سەرقالی شەراب خواردنەوه بوون و قاپی شەراییان بەدەستەوه بوو.

کۆببوونەوه و گۆرانییژەکیان شیعریکی دەخویندەوه بەم ناوەروکە:

((پیش ئەوهي سوپاکەي ئەبویەکر بگات پیکیکم بۆ تیکەن

ئەگەري هەیه مەرگی ئیمە نزیک و نازانین

لەشووشە بۆم تیکەن

بەردەوام پیالەم بۆ پرکەن

من لەو بادەي خەم دەرەوینیتەوه، تیراو بکەن

چوونکە گومان دەکەم بەرەبەیان سوپاکەي خالد بگات

بۆ پیش جەنگ لەگەل ئەوان و پیش ئەوهي ژنان لەپەردە بینەدەر،

بەریناکەون.))

دهلئیت: له کاتی هیرشه که، گۆرانیییژه که کوژرا و خوینی که و ته ناو قاپه شهرا به که. خالد پیشه روی کرد تا له مەرج راهیت هیرشه کرده سەر غەسانییه کان. دواى ئەوه له زیک بوسرا دابهزی که باوکی عوبه یدهی جهرح و شه ره حبیل کوپی حه سه نه و یه زید کوپی ئەبى سوفیان له وى بوون. کۆبوونه وه و گه مارۆیان خسته سەر بوسرا تا دهستی به سه ردا گیرا و په یمانیان ناشتیا ن به ست به و مەرجه ی جه زیه بدن. ئەمه یه که م شاری شام بوو له سه رده می خه لافه تی ئەبو به کر دهستی به سه ردا گیرا. دواى ئەوه هه مووان روویان له فه له ستین کرد بۆ ئەوه ی هاوکاری عه مرۆ کوپی عاس بکه ن که له عه ره بات نزیك چاله که ی فه له ستین ئوردوی لیدا بوو.

کاتیك رۆمییه کان له هاتنی ئەوان ناگادار بوونه وه، له جه نقه وه روویان کرده ئەجنادین و ته زاروق نڤ برای هی رقل سه رکرده ی ئەوان بوو. ئەجنادین له سه رزه مینی فه له ستین له نیوان ره مله و به ییت جه برینه.

کاتیك عه مرۆ کوپی عاس له هاتنی باوکی عوبه یده کوپی جهرح و شوره حبیل کوپی حه سه نه و یه زید کوپی ئەبى سوفیان ناگادار بوویه وه، به ریکه وت و په یوه ستی ئەوان بوو. له ئەجنادین کۆبوونه وه و له به رابه ر رۆمییه کان ئوردوویان لیدا.

عووه کوپی زوبه یر ده لئیت: سالاری رۆمییه کان پیاویک به ناوی قه بقه لار و هی رقل کاتیك به ره و قوسته نته نییه ده رۆشت، ئەوی وه ک جیگری خوی کرده سه رکرده ی ئەوان. ته زاروق له گه ل رۆمییه کانی هاوړنی خوی، په یوه ستی بوو. به لأم شاره زایانی شام گو مان ده که ن سه رکرده ی رۆمییه کان ته زاروقه و خواوه ند زاناته ره.

دهلئیت: کاتیك دوو سوپاکه له یه ک نزیك که وتنه وه، قه بقه لار پیاویکی عه ره بی به ناوی کوپی هه زاروف له خه لکی قوزاعه له تیره ی ته زید کوپی حه یدان په وانه کرد و پنی وت: بړۆ ناو ئەو خه لکه و بۆ ماوه ی شه و روژیک له ناو ئەواندا بمینه ره وه و هه واله کانی ئەوان بۆ من بینه.

دهلئیت: ئەو عه ره ب بوو و ده ی توانی بپواته ناو ئوردو و گای موسولمانان. پۆشت و بۆ ماوه ی شه و روژیک له ناو سوپای موسولمانان مایه وه. دواتر گه راپه وه بۆ لای قه بقه لار. پرسى: چیت بیینی؟

وتى: شه وانه راهیبن و روژانه سوارکار، ئەگه ر کوپی پاشاکه یان دزی بکات، دهستی ده بړن و ئەگه ر زینابکات، سه نگساری ده که ن تا دادپه ره رییان هی نابیته دی. قه بقه لاری وتى: ئەگه ر راست بکه ییت، باشتره بمیرین له وه ی له سه ر ئەم زه وییه شه ر

لهگه‌ڵ ئهو خه‌لكه بکهین. هه‌م ده‌که‌م خواوه‌ند کارێک بکات جیا‌بوونه‌وه له‌نیوان ئێمه‌دا دروست بێت نه‌ من به‌سه‌ر ئه‌واندا سه‌رکه‌وم نه‌ئهو‌ان به‌سه‌ر مندا.

ده‌لیت: هه‌رشیان برده و شه‌ر ده‌ستپێک‌رد. قه‌بقه‌لار کاتی‌ک شه‌ری موسو‌لمانه‌کانی بێنی، به‌رۆمییه‌کانی وت: په‌رۆیه‌ک له‌سه‌ری من بیه‌ستن.

وتیان: بۆچی؟

وتی: رۆژیکی خراپه و ناخوازم بیهینم. به‌دریژایی ته‌مه‌نم رۆژیکی سه‌خت‌تر له‌م رۆژه‌م نه‌بیه‌یوه.

ده‌لیت: موسو‌لمانان سه‌ری پێچ‌راوی ئه‌ویان بری.

شه‌ری نه‌جنادین له‌سالی سیانزه‌ی کۆچ دوو رۆژ بۆ کۆتایی جومادی الاول روویدا. له‌م شه‌ره‌دا ده‌سته‌یه‌ک له‌موسو‌لمانان وه‌ک سه‌لمه‌ کوپی هوشام کوپی موغیره، وه‌بار کوپی نه‌سوود عه‌بدلنه‌سوود، نه‌عیم کوپی عه‌بدولله نه‌حام، هوشام کوپی عاس کوپی وائیل و چه‌ند که‌سیکی دیکه له‌قوره‌یشییه‌کان کۆژان. ناوی کۆژاوه‌کانی ئه‌نسا‌ریان نه‌بردوه.

هه‌روه‌ها له‌سالی سیانزه‌یه‌م هه‌شت یا نه‌وت رۆژ بۆ کۆتای جومادی الاخر ئه‌بویه‌کر چاوی له‌جیهان به‌ست.

عه‌لی کوپی محه‌مه‌د ده‌لیت: خالید هاته دیعه‌شق و سه‌رکرده‌ی به‌سه‌ره، سوپایه‌کی دژی ئه‌و رازانده‌وه. خالید و باوکی عوبه‌یده هه‌رشیان کرده‌سه‌ر و له‌نه‌دره‌نجا رووبه‌رووی بوونه‌وه و به‌سه‌ر رۆمییه‌کاندا سه‌رکه‌وتن و شکستیان پێهێنان. رۆمییه‌کان په‌نایان بۆ قه‌لاکانی خۆیان برد و خوازیاری ناشتی بوون. خالید په‌یمانی ناشتی له‌گه‌ڵ ئه‌وان به‌ست به‌و مه‌رجه‌ی هه‌ر که‌س سالانه‌ یه‌ک دینار و یه‌ک پێوانه‌ گه‌نم وه‌ک جه‌زیه‌ بدات.

دوای ئه‌وه دوژمن مه‌به‌سته‌ی شه‌ر له‌گه‌ڵ موسو‌لمانانی کرد. سوپای موسو‌لمانان و رۆمییه‌کان له‌نه‌جنادین رووبه‌رووی یه‌که‌بوونه‌وه و رۆژی دووشه‌مه‌م دوو رۆژ بۆ کۆتایی جومادی الاولی سالی سیانزه‌ی کۆچ، شه‌ر روویدا. خواوه‌ند شکستی به‌نا‌باوه‌ران هه‌ینا و جیگره‌که‌ی هه‌یرقل کۆژا و ده‌سته‌یه‌ک له‌سه‌رکرده‌ی موسو‌لمانه‌کان شه‌هید بوون.

هه‌یرقل بۆ شه‌ری موسو‌لمانه‌کان گه‌راپه‌وه و له‌واقوسه‌ رووبه‌رووی یه‌که‌بوونه‌وه. هه‌ر دوو سوپا شه‌ریان کرد و له‌کاتی شه‌ره‌که، هه‌والی مه‌رگی ئه‌بویه‌کر و سه‌رکرده‌یه‌تی

باوکی عوبەیدەى جەراحيان پىنگەيشت. ئەم شەرە لەمانگى رەجەب روويدا.
 دەلئيت: ئەبوبەكر لەتەمەنى شەست و سى سالى كۆچى داويى كرد. مەرگى ئەو
 لەرۆژى دووشەممە هەشت رۆژ بۇ كۆتايى جومادى الاخر بوو.

دەلئيت: ھۆكاری مردنەكەى ئەو بوو جوولەكەكان برنجى ژەھراوييان دەرخوارددا و
 حارس كۆپى كەلە لەگەل ئەو لەو خواردنەى خوارد بەلام دەستى لىتەنگرت و وتى:
 خورادنىكى ژەھراويت خوارد و ژەھرىكى يەك سالىيە. دواى يەك سال مرد.

نەخۆش ئەبوبەكر پانزە رۆژى خاياند.

پىيان وت: داواى پزىشك بكە.

وتى: پزىشك منى بينيوه.

وتيان: چى پى وتيت؟

وتى: ھەرچى بخوازم، ئەنجامى دەدم.

ئەبوجەعفر دەلئيت: لەرۆژى مردنى ئەبوبەكر، عەتاب كۆپى ئەسید لەمەككە چارى
 لەجىهان بەست، پىكەوہ ژەھر خوارد كرابوون، بەلام عەتاب لەمەككە مرد.

سەبارەت بەنەخۆشى ئەبوبەكر، لەعائشە دەگىرنەوہ: نەخۆشى ئەبوبەكر لەوئوہ
 دەستى پىكرد كە لەرۆژى دووشەممە حەوت رۆژ بۇ كۆتايى جومادى الاخر، لەرۆژىكى
 سارد، خۆى شۆرد. بۇ ماوہى پانزە رۆژ لەرز وتاى بوو. بۇ نووژ نەدەھاتەدەر و بەعومەر
 كۆپى خەتابى دەوت پىشنوئىژى بۇ خەلكان بكات. خەلكان بۇ سەردان كردنى دەھاتنە
 مائەكەى و ھەر رۆژ حالى لەرۆژى پىشتر خراپتر دەبوو. لەو مائەدا دەژيا كە پىغەمبەر
 پىيدا بوو و ئىستاكە رووبەرووى مائەكەى عوسمان كۆپى عەفانە. لەكاتى مەرگ،
 عوسمان زياتر لەھەمووان لای دەمايوہ و لەشەوى سى شەممە هەشت رۆژ بۇ كۆتايى
 جومادى الاخرى سالى سيانزەيەمى كۆچ، چارى لەجىهان بەست.

دەلئيت: باوکی مەعشر دەيوت: خەلافەتى ئەبوبەكر دوو سال و چوار مانگ چوار رۆژ
 كەم درىژەى كىشا و شەست و سى سالى بوو كاتىك جىھانى بەجىپىشت.

لەمباروہە گىرانەوہەكان جياوزان. تەمەنى ئەو ھاوئەندازەيە لەگەل تەمەنى
 پىغەمبەر(د.خ) و سى سال دواى سالى فيل چاوى بەدنيا ھەلپىنا.

سەعيد كۆپى موسەيب دەلئيت: بەماوہى خەلافەتى ئەبوبەكر، تەمەنى بەئەندازەى
 تەمەنى پىغەمبەر(د.خ) بوو و لەكاتى مردن شەست و سى سال تەمەنى بوو.

جەرير دەلئيت: لای معاويە بووم، وتى: كاتىك پىغەمبەر(د.خ) كۆچى داويى كرد،

تهمهنی شهست و سئ سال بوو، کاتیك نه بویه کریش مرد، تهمهنی شهست و سئ سال بوو، کاتیك عومه ر کوژرا، تهمهنی شهست و سئ سال بوو.
عہلی کوپی محہمہد ده لیت: خه لافه تی نه بویه کر دوو سال و سئ مانگ و بیست روژ و بهوتہ یهک ده روژ بوو.

ئەۋكەسانەي ئەبۇبەكرىيان شۆرد

ئەۋ كاتەي نوڭزىيان لەسەر خوڭند

ئەۋ كەسەي لەسەر مردوۋى ئەبۇبەكر نوڭزى خوڭند و

كات و ساتى مەرگى ئەۋ

عائشە دەلىت: ئەبۇبەكەر لەنىۋان عەسر وئىۋارى مرد.

ئەمسا كچى عەمىس دەلىت: ئەبۇبەكر پىنى وئىم: تۆمىن بشۆ.

وئىم: تۋاناي ئەۋ كارەم نىيە.

وتىك عەبدولرەحمان كۆپى ئەبى بەكر ھاۋكارىت دەكات و ئاۋ دەكاتە بەدەستا.

قاسم كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكرى راستگۆ ۋەسىيەتى كرد ژئەكەي، ئەسما،

بىشوات و ئەگەر تەنيا نەيتۋانى ئەۋ كارە بكات، محەممەدى كۆپى يارمەتى بدات.

محەممەد كۆپى عومەر دەلىت: ئەم حەدىسە راست نىيە لەبەر ئەۋەي محەممەد

لەكاتى مردنى باۋكى تەمەنى سى سال بو.

عائشە دەلىت: ئەبۇبەكر لەمنى پرسى، پىغەمبەريان بەچەند پارچە كفن كرد؟

وئىم: سى.

وتى: ئەم دوۋ پارچەيە بشۆن و يەكى دىكە بکړن.

وئىم: باۋكە گيان، ئىمە دەتۋانين پارچەي تازەت بۆ بکړين.

وتىك كچم، زىندوۋ زياتر لەمردوۋ پىۋىستى بەپارچەي تازە ھەيە، ئەم پارچانە

بەخوڭن و چلك پىس دەبىت.

عەبدولرەحمان كۆپى قاسم دەلىت: ئەبۇبەكر شەۋ دۋاي ئاۋا بوۋنى خۆر لەشەۋى

سىشەمە كۆچى دۋايى كرد و ھەمان شەۋ بەخاك سپىردرا.

عەلى كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكرىيان خستە سەر تەختەكەي پىغەمبەر(د.خ).

عومەر لەمژگەۋت نوڭزى لەسەر خوڭند و عومەر و عوسمان و تەلحە و عەبدولرەحمان

كۆپى ئەبى بەكر پۇشتنە ناۋ گۆرەكەي. عەبدوللە دەۋىست بېۋاتە ناۋ گۆرەكەي، بەلام

عومەر وتى: بەسە.

قاسم كۆپى محەممەد دەلىت: ئەبۇبەكر لای عائشە ۋەسىيەتى كرد تا لەتەنىشت

پینگەمبەر(د.خ) بەخاکی بسپێرن و کاتیك مرد، گۆپی ئەویان لای پینگەمبەر(د.خ) هەلکەند و سەریان لای شانی پینگەمبەر(د.خ) دانا.

عەبدوللە کوپی زوبەیر دەلێت: سەری ئەبوبەکریان لای شانی پینگەمبەر(د.خ) دانا و سەری عومەر لەخوار کەلەکەیی ئەبوبەکرەوه بوو.

دەلێت: پۆشتمە لای عایشە و وتم: دایە گیان، جینگەیی پینگەمبەر(د.خ) و دوو ھاوڕکەبیم نیشان بده. ئەو سێ گۆپی نیشاندام کە نەبەرز ببوونەوه نەچال بوون. خۆنی سووریان لەسەر بوو. گۆپی پینگەمبەر(د.خ) لەپیشیانەوه بوو، گۆپی ئەبوبەکر لای سەری پینگەمبەر(د.خ) و سەری عومەر لای قاچی پینگەمبەر(د.خ) بوو.

موتەلیب کوپی عەبدوللە کوپی حەنتەب دەلێت: گۆپی ئەبوبەکریان ھاوشیوەیی پینگەمبەر(د.خ) تەخت و ناویان بەسەردا کرد. عایشە خەلکانی بۆ گریان لەسەر گۆرەکە دانیشاند.

سەعید کوپی موسەیب دەلێت: کاتیك ئەبوبەکرێ راستگۆ مرد، عایشە چەندین کەسی بۆ گریان لەسەر گۆرەکەیی ئەو دانیشاند. عومەر کوپی خەتاب ھات و وتی: بۆ ئەبوبەکر مەگرین. بەلام ئەوان دەستیان ھەلنەگرت. عومەر بەھوشام کوپی ھەلیدی وت: بڕۆ ژوور و کچی ئەبوبەکر و خوشکی ئەبوبەکر بێنەرە لای من. کاتیك عایشە قەسەیی عومەری بیست، وتی: مەبێرە ناو مائەکەیی من.

عومەر بەھوشامی وت: بڕۆ ژوور، من مۆلەتت پێدەدەم. ھوشام پۆشتە ژوور و دایکی ھەرۆه خوشکی ئەبوبەکرێ ھینایە لای عومەر. عومەر چەند قامچیەکی لێدا و کاتیك ژنان ئەمەیان بیست، بلاویان لێکرد.

عەلی کوپی محەممەد دەلێت: ئەبوبەکر لەسەر مەگ ھۆنراوہیەکی خۆیندەوہ بەم ناوہرۆکە:

((ھەرکەس وشتری ھەبە بەجینی بێلێت))

ھەرکەس سامانی ھەبە لێی بستینن

ھەرکەسیک نامادە نییە بێت

بەلام ئەوہی مردوہ، ناتوانیت بێت))

دوایین وتەیی ئەمە بوو: خواوہندا وەك موسولمان بھمڕنە و پەیوہستی خواپەرہست و خۆپاریزەکانم بکە.

وہسفی جہستہی ئەبویہگر

عەبدولرەحمان کۆری ئەبی بەکر دەئیت: عایشە یەکیک لەعەرەبەکانی بینی کە لەکەژاوەکە ی خۆی دانیشتبوو، کاتیکی لای عایشە تێپەری، وتی: کەس وەک ئەم پیاوہ ھاوشیۆہی ئەبویہگر نییە.

پێم وت: وەسفی خەلیفەم بۆ بکە.

وتی: پیاویکی سپی پێست و لاغر بوو، کەمیک چەمابوویەوہ و دۆخینەکە ی لەسەر کەلەکە ی نەدەبەسترا، روخساری ئێسقانی و چاوەکانی بەقوڵا چوو بوو، ناوچاوی کورت و دەمارەکانی دەستی دیار بوو.

عەلی کۆری محەمەد دەئیت: ئەبویہگر سپی زەردباو بوو، بالایەکی کەمیک چەماوہ و ئەندامی ورد، روخساری جوان و لووتی ھەلۆیی، چاوەکانی بەقوڵا چوو بوون. مەچەکی باریک و رانەکانی قەلەو بوون. بەحەنا رەنگی دەکرد.

دەئیت: کاتیکی ئەبویہگر مرد، باوکی زیندوو و لەمەککە دەژیا. کاتیکی ناگادار بوویەوہ، وتی: بەلایەکی گەرەبە.

رەچەلەکی ئەبویہگر و ناو و ناویانگی ئەو

عەلی کۆری محەمەد دەئیت: بۆچوونەکان وەک یەکە، ناوی ئەبویہگر عەبدوللە یە و پێیان دەوت عەتیق چوونکە روخساری جوان بوو.

دەئیت: دەستە یەک و توویانە: بۆیە بەعەتیق ناویان دەبرد چوونکە پێغەمبەر(د.خ) پێی فەرموو: لەناگر نازادیت. نازادیان بەعەتیق ناو دەبرد.

کۆری ئیسحاق دەئیت: لەعایشەیان پرسی: بۆ ئەبویہگر بەعەتیق ناو دەبەن؟ لەوہ لأمدا وتی: رۆژیک پێغەمبەر(د.خ) سەیری کرد و وتی: ئەمە نازاد کراوی خواوہندە لەناگر.

دەئیت: ناوی باوکی ئەبویہگر، عوسمانە و نازناوەکە ی باوکی قوحافە، بەم پێیە، رەچەلەکی بەمشیۆہیە: ئەبویہگر عەبدوللە کۆری عوسمان کۆری عامر کۆری عەمرۆ کۆری کەعب کۆری سەعد کۆری تیم کۆری مۆرە کۆری کەعب کۆری لوئە ی کۆری غالب کۆری فێھر کۆری مالک.

دەلێت: دایکی ئەبویبەکر دایکی خێر، کچی سەخر کوپی عامر کوپی کەعب کوپی سەعد کوپی تیم کوپی مۆرە بوو.

واقدی دەلێت: ناوی ئەبویبەکر عەبدوللەبە کوپی ئەبو قوحافە، باوکی قوحافە عوسمانە و کوپی عامر. دایکی ئەبویبەکر ام الخیرە و ناوی سەلمی کچی سەخر کوپی عامر کوپی کەعب کوپی سەعد کوپی تیم کوپی مۆرەبە.

بەلام بەوتەتی هوشام ناوی ئەبویبەکر عەتیقە، کوپی عوسمان کوپی عامر. عومارە کوپی غەزیبە دەلێت: لەعەبدولرەحمان کوپی قاسم ناوی ئەبویبەکرێ راستگۆم پرسی. وتی: ناوی عەتیقە. سی برابوون. عەتیق، موعەتیق، و عۆتەتیق.

ژنەکانی ئەبویبەکر

عەلی کوپی محەممەد دەلێت: ئەبویبەکر لەرۆژگاری جاهلییەت فتیلهی کردە هاوسەری خۆی. واقدی و کەلبی و تەکەبی پشتراست دەکەنەو و وتوویانە: فتیله کچی عوبدولعوزا کوپی عەبد کوپی ئەسەعد کوپی جابر کوپی مالک کوپی حوسەل کوپی عامر کوپی لوئەبی. عەبدوللە و ئەسما لەو ژنە چاویان بەدنیایا هەلێنا.

هەروەها لەرۆژگاری جاهلییەت دایکی رۆمانی کردە هاوسەر کەچی عامر کوپی عومەیرە کوپی زوھەل کوپی رەھمان کوپی حارس کوپی غەنەم کوپی مالک کوپی کەنانە بوو. عەبدولرەحمان و عایشە لەو ژنە چاویان بەدنیایا هەلێنا. ئەم چوار مئالەبی ئەبویبەکر لەو ژنانەن کە لەرۆژگاری جاهلییەت ئەوانی وەک هاوسەر هەلێنارد.

لەکاتی ئیسلامدا، ئەبویبەکر ئەسما کچی عەمیسی وەک هاوسەری خۆی هەلێنارد کەپێشتر ژنی جەعفەر کوپی ئەبی تالیب بوو. ئەو کچی عەمیسی کوپی مەعد کوپی تیم کوپی حارس کوپی کەعب کوپی مالک کوپی قوحافە کوپی عامر کوپی رەبیعە کوپی عامر کوپی مالک کوپی نەسر کوپی وەھب اللە کوپی شەھران کوپی حەلەف کوپی ئەقتەلە و بەخەسەمیش ناویان بردوو. ئەبویبەکر لەئەسما، محەممەد کوپی ئەبی بەکری هینایە دنیا.

هەروەها لەرۆژگاری ئیسلامیدا، حەبیبە کچی خاریجە کوپی زەید کوپی ئەبی زوھەیری حاریسی خەزرجی وەک هاوسەر هەلێنارد کە لەکاتی مردنی ئەبویبەکر

دووگیان بوو. دواى مردنى ئەو كچىكى هیناىه دنیا و بەناوى دایكى كولسوم.

ناوى قازى و دەبیرهگان

و لىپرسراوانى ئەو بۆ كۆكردنەوهى زەكات

مەسەەر دەلئیت: كاتىك ئەبوبەكر خەلافەتى گرتە دەست، باوكى عوبەیدە پىنى وت: من كاروبارەكانى جەزىه دەگرەمە ئەستۆ. عومەر وتى: داوهرى كردن لەئەستۆى من. سالىك تىپەپرى و كەس نەپۆشتە لای عومەر.

عەلى كۆپى محەمەد دەلئیت: ئەبوبەكر عومەرى وەك داوهر هەلبێژارد و سالىك تىپەپرى و كەس سكالای نەبەردە لای عومەر.

دەلئیت: نوسەرى ئەبوبەكر زەيد كۆپى سابت بوو. هەوالەكان عوسمان كۆپى عەفان بۆى دەنووسى. هەركەس ئامادەبوايه، ئەو كارەى بۆ ئەنجام دەدا. لىپرسراوى ئەبوبەكر لەمەككە، عەتاب كۆپى ئەسید، لەتایيف عوسمان كۆپى ئەبى عاس، لەسەنعا موهاجیر كۆپى ئەبى ئومەييە، لەحەزەرمەوت زیاد كۆپى لوبەيد، خەولان يەلى كۆپى ئومەييە، زوبەيد و زەمەع، ئەبوموسا ئەشعەرى، جوند، مەعاز كۆپى جەبەل، بەحرەين عەلا كۆپى حەزەمى، جەريز كۆپى عەبدوللەى بۆ نەجران نارد و عەبدوللە كۆپى سورى رەغوسى بۆناوچەى جەرش نارد و عەياز كۆپى غەنەمى قەهرى بۆ دومەت ئەلجوندەل. باوكى عوبەيدە و شورەحیيل كۆپى حەسەنە و يەزید كۆپى ئەبى سوفيانى و عەمرۆ كۆپى عاس لەشام بوون. هەركام سەركرەدى سوپايەك و خاليد كۆپى وەليد سەركرەدى هەمويان بوو.

ئەبوجەعفەر دەلئیت: ئەبوبەكر (خوا لىنى خوڤش بىت) بەخشندە و نەرم و نىان بوو. رىزى لەرەچەلەكى عەرەبەكان دەگرت.

حەبان كۆپى سايف دەلئیت: نەخشى ئەنگوستیلەكەى ئەبوبەكر نعم القادر الله بوو. دەلئیت، باوكى ئەبوبەكر دواى مردنى ئەو شەش مانگ و چەند رۆژ زیندوو بوو و لەموحەرەمى سالى چوار دەيەم لەتەمەنى نەوهد و حەوت سالى لەمەككە مرد. ئەبوبەكر لەكاتى نەخۆشى پەيمانى بۆ عومەر وەرگرت تا دواى ئەو بىیتە خەليفە. لەگىزانەوهى واقدى هاتووه: ئەبوبەكر لەكاتى مەرگ كاتىك دەيويست بۆ عومەر پەيمان وەرگرت، عەبدولرەحمان كۆپى عەوفى بانگ كرد و وتى: لەعومەر ئاگادارم

بکهرهوه.

عبدالرهحمان وتی: ئەی خەلیفە ی پینغەمبەری خوا، باشتەر لەو یە کەگومان دەکەیت، بەلام توورپەیه.

ئەبویەکر وتی: توندی ئەو لەبەر ئەو یە من بەکەسینکی نەرم و نیان دەزانیت، ئەگەر خەلافەت بگریته دەست، توند و تیژی پشتگوی دەخات. ئەی باوکی محەممەد، چەندین جار لینی وردبومەتەر، کاتیکی لەکەسینک توورپە دەبم داوام لیدەکات نەرم و نیانی لەگەل بکەم و کاتیکی رینگە ی نەرمی لەگەل کەسینک دەگرمەبەر، رینگە ی توند و تیژی نیشان دەدات. ئەی باوکی محەممەد ئەو ی باسەم کرد، لای کەس باسی مەکە.

عبدالرهحمان وتی: باسی ناکەم.

ئەبویەکر عوسمان کورپی عەفانی بانگ کرد و وتی: ئەی باوکی عەبدولله! سەبارەت بە عومەر قسە بکە.

وتی: تۆ باشتەر دەزانیت.

ئەبویەکر وتی: ئەی باوکی عەبدولله، باسی بکە.

وتی: سویند بەخوا بی گومانم لەو ی ناخی لەرووکەش پاکترە و لەناو ئیمەدا کەس وەک ئەو نییە.

ئەبویەکر وتی: خوا بتهخشیت، ئەی باوکی عەبدولله، ئەو ی باسەمان کرد، باسی مەکە.

وتی: ئەو کارە دەکەم.

ئەبویەکر بە عوسمانی وت: ئەگەر چاوپۆشیم لەو دەکرد تۆم دەکرده خەلیفە، ئەگەری هەیه عومەر بە خەلافەت رازی نەبیت، خیری لەو دەایە کاروباری ئیوه نەگریته دەست، چەندە خویش بوو ئەگەر منیش رازی نەدەبووم و یەکیکی بووم لەکوژراوەکانی ئیوه. ئەی باوکی عەبدولله، ئەو ی سەبارەت بە عومەر باسەم کرد، لای کەس باسی مەکە.

باوکی سەفەر دەلایت: ئەبویەکر لەسەرناو هاتەدەر، ئەسما کچی عەمیس دەستی گرتبوو، دەستی ئەسما خالکوئی پیوهی دەبینرا، ئەبویەکر وتی: نایا ئەو کەسە ی دەیکەم بە خەلیفە ی ئیوه، پەسەندی دەکەن؟ سویند بەخوا لەم کارە وردبومەوه و خەلافەتەم نەدا بەکەس و کارەکە ی خۆم، عومەر کورپی خەتابم وەک خەلیفە ی ئیوه هەنبارد، گویرایەل و ملکەچی فەرمانەکانی بن.

وتیان: بیسمان و گوئیرایه لاین.

قهیس ده لئیت: عومەر کوپری خهتابم بینی، دانیشتبوو. کهسانیکی لای ئەو دانیشتبوون. عومەر داریکی به دهستهوه بوو، دهیوت: ئەی خهئکینه، گوئی لهوتهکانی خهلیفه‌ی پیغه مبه‌ر (د.خ) بگرن چونکه ده لئیت: بو خیری ئیوه ههولمداوه. ده لئیت: شه‌دید کۆیله‌ی ئەبویه‌کر له‌گه‌ل عومەر دابوو. نوسراوی خه‌لافه‌تی عومەری هه‌نگرتبوو.

ئەبوجه‌عفر ده لئیت: به‌وته‌ی واقدی، ئەبویه‌کر عوسمانی بانگ کرد و وتی: ((بنووسه بسم الله الرحمان الرحيم. ئەمه په‌یمانێ ئەبویه‌کر خه‌لیفه‌ی پیغه‌مبه‌ره بو موسولمانان...))

ده لئیت: ئەبویه‌کر له‌مۆش خۆی چوو و عوسمان نووسی: من عومەر کوپری خه‌تابم وه‌ک خه‌لیفه‌ی ئیوه هه‌لبێژارد و خیری ئیوه‌م ده‌ویست.

ئەبویه‌کر هاته‌خۆ و وتی: بیخوینه بزانه‌م چیت نووسیوه. کاتی‌ک عوسمان خویندییه‌وه، ئەبویه‌کر ناوی خوای هینایه‌ سه‌رزمان و وتی: سویند به‌خوا ترسایت ئە‌گەر له‌م بیه‌هۆشیه‌ی رزگارم نه‌بییت، خه‌لکان له‌سه‌ر ئەو کاره‌ کیشه‌یان بو دروست بییت.

عوسمان وتی: به‌لی.

وتی: خواوه‌ند له‌لایه‌ن ئیسلام و موسولمانانه‌وه پاداشتی چاکه‌ت بداته‌وه. له‌گه‌یڕانه‌وه‌ی یونس کوپری عه‌بدولعه‌لی هاتوه: عه‌بدولره‌حمان کوپری عه‌رف له‌کاتی نه‌خۆشی پۆشته لای ئەبویه‌کر. ئەوی به‌خه‌مبار بینی و وتی: سپاس بو خوا باش بوویته‌وه؟

ئەبویه‌کر وتی: به‌راسته‌؟

وتی: به‌لی.

وتی: کاری ئیوه‌م به‌که‌سی‌ک سپارد گومان ده‌که‌م له‌هه‌موان باشتر بییت، هه‌رکامتان ده‌تانه‌ویست، خه‌لافه‌ت بگرنه‌ ده‌ست چونکه به‌دوای به‌خت و شانسه‌کانی ئەم دنیا‌یه ده‌گه‌ران به‌لام به‌خته‌وه‌ری دنیا دوا‌ی ئەمه‌یه کاتی‌ک په‌رده‌ی حه‌ریر و گران‌باییتان هه‌بییت، له‌خه‌وتن له‌سه‌ر په‌رۆی زه‌ری نازه‌ری نی‌گه‌ران و ناراحه‌ت نه‌بن وه‌ک بلی‌ی له‌سه‌ر چق‌ل خه‌وتوون. سویند به‌خوا ئە‌گەر یه‌کی‌ک له‌ئیوه‌ بینن و بی گوناح بیکوژن، باشتره له‌وه‌ی باوه‌ش بو دنیا بکه‌نه‌وه. به‌یانی ده‌بینه یه‌که‌م گو‌مرا‌که‌رانی خه‌لک و ئەوان

لەرینگە ی راست بەلاریدا دەبەن چوونکە ریبوار یا بەرینگە ی راستدا دەروات یا رینگە ی پر مەترسی.

عەبدولرحمان دەلیت: پیم وت: خوا بتەخشیت، ئارام بە با دووبارە نەخۆش نەکەویت، خەلک لەگەل تۆ دوو جۆرن، دەستەیهکیان هاوڤای بۆچوونەکە ی تۆ و دەستەیهک دژی تۆیە لەتۆ و هاوریکەت فەرمان دەبەن، تۆ بەردەوام چاکەکار بوویت و لەوە ی روویداوه، خەمت نییە.

ئەبویەکر وتی: بەلی لەوە ی روویداوه، ترس و خەم نییە جگە لەسی کار کەکردم و باش دەبوو ئەگەر نەمەکرد و سی کارم نەکرد و باش دەبوو ئەگەر دەمکردن و سی پرس کەخۆزگە لەپیڤغەمبەرم دەپرسی.

ئەو سی کارە ی حەزم دەکرد نەمکردایە: خۆزگە مالی فاتیمەم نەدەکردەوه ئەگەر تەنانەت بەمەبەستی شەر دایاندەخست. خۆزگە فەجای سولەمیم بەزیندووی لەناگردا نەدەسووتاند، یا دەمکوشت یا نازام دەکرد، خۆزگە لەرۆژە ی سەقیفە ی منالەکانی ساعیدە، خەلافەتەم بەعومەر یا باوکی عوبەیدە دەسپارد تا یەیکیان بییتە ئەمیر و منیش وەزیر.

بەلام ئەو سی کارە ی نەمکرد: خۆزگە ئەو کاتە ی ئەشعەسیان بەئەسیری هینایە لای من، سەرم دەپەراند چوونکە گومان دەکەم لەهەر شوینیک شەر بیینیت، هاوکاری دەکات، خۆزگە کاتیک خالد کوپی وەلیدم بۆ شەری لەگەل هەلگەرپاوهکان دەنارد، لەزو ئەلقسە دەمامەو بۆ ئەوە ی ئەگەر موسولمانەکان سەرکەوتنیان بەدەست نەدەهینا، نامادە ی جەنگ و هاوکاری ئەوان بەم. خۆزگە کاتیک خالد کوپی وەلیدم بۆ شام نارد، عومەر کوپی خەتابیشم بۆ عیراق دەنارد تا هەردوو دەستەکە ی خۆم لەرینگا خوادا کردبییتەوه.

دەلیت: لێرەدا دەستی خۆی درێژ کرد و دووبارە وتی: خۆزگە سەبارەت بەخەلافەت لەپیڤغەمبەر پرسیارم دەکرد تا کەس لەسەر ئەو کیشە و شەر دروست نەکات، خۆزگە لە پیڤغەمبەرم دەپرسی نایا ئەنسارییەکان لەم کارەدا بەشیان هەیە؟ خۆزگە سەبارەت بەمیراتی خوشگەزا و پورەکان پرسیارم لێدەکرد چوونکە لەو بارەوه دُنیا نیم. ئەبوجەغەر دەلیت: ئەبویەکر پێش ئەوە ی کاروباری خەلافەت بگریتەدەست، بازرگانی دەکرد و مالهەکی لەسەنح و دوا ی ئەوه لەمەدینە نیشتەجی بوو.

عایشە دەلیت: باوکم لەسەنح لای ھاوسەرەکەمی ھەبیبە کچی خاریجە کوپی زەید کوپی ئەبی زوھەیر حارسی خەزەرەجی دەمایەوہ. دوو ژووری دروست کردبوو و بەگەلای دارخورما دایانپۆشیبوو. ھیچی پی زیاد نەکرد تا ھا تە مائەکەمی خۆی لەمەدینە. دوای ئەوہی بەیەتیان لەگەل بەست بۆ ماوہی شەش مانگ لەسەنح مایەوہ و بەرەبەیانان بەپی دەھات بۆ مەدینە، ھەندی کاتیش سوار ئەسپەکەمی خۆی دەبوو. دەھاتە مەدینە و نوێژی لەگەل خەلکان دەخویند و دوای نوێژی ئیواری دەگەراییەوہ بۆ لای کەسەکانی خۆی. ھەرکات لەمەدینە بوایە، پیشنوێژی بۆ خەلکان دەکرد و لەئەگەری نامادە نەبوونی ئەو عومەر کوپی خەتاب پیشنوێژ بوو.

دەلیت: رۆژانەمی ھەینی، سەرھتای رۆژی لەمالموہ بەسەر دەبرد، سەرریشی خۆی رەنگ دەکرد و دواتر بۆ نوێژی ھەینی رووی دەکردە مەدینە.

دەلیت: پیاویکی بازرگان بوو. ھەموو رۆژیک بەیانی دەپۆشتە بازار و ئالوگۆپی دەکرد. پانە مەریکی بوو. شەوانە دەپۆشتە لایان و ھەندی کات خۆی دەبیردن بۆ لەو پانەن. ھەندی کات کەسانی دیکە ئەو کارەیان بۆ دەکرد. پیشتر مەری خەلکانی دەدۆشی و کاتیکی خەلافەتی گرتە دەست، یەکیکی لەکچەکانی خەلکان وتی: ئیستا چیت ئازەلە شیردەرەکانی ئیمە نادۆشیت.

دەلیت: ئەبویەکر بیستی و وتی: بۆنا، مەرەکانتان بۆ دەدۆشم و ھیوادارم خەلافەت گۆرانکاری بەسەر مندا نەھینیت. بەھەمان شیوہ مەری خەلکی دەدۆشی و ھەندی کات بەیەکیکی لەکچەکانی دەوت: دەخواییت مەرەکانت بۆ بدۆشم یا بیانبەم بۆ لەو پەڕین؟ ھەندی کات دەیوت: بیانبە و ھەندی کات دەیوت: بیاندۆشە. ئەبویەکر بەقسەمی دەکرد.

دەلیت: شەش مانگی بەمشێوہیە لەسەنح بەسەر برد. دوای ئەوہ ھا تە مەدینە و لەوی مالی گرت. سەیری کارەکانی خۆی کرد و وتی: سویند بەخو، بەبازرگانی کردن کاروباری خەلک بەریوہ نابریت، دەبییت بەئاسوودەییەوہ ئەو کارە ئەنجام بدریت. بازرگانی پشنگووی خست. رۆژانە لەمالی موسولمانان بەئەندازەمی بژیوی خۆی ھەندەگرت و خەرجی حەج و عەمرەیشی دەکرد. ئەوہمی بۆی دیاری کرابوو، سالانە شەش ھزار درەم بوو. کاتیکی لەمردن نزیکی کەوتەوہ، وتی: ئەوہمی لەمالی موسولمانان لای ئیمەییە، بیگەریننەرە و ھیچی لای من نەمینیت، ئەو زەویییەمی لەفلان شویندایە لەلەبەرەبەر ئەوہمی وەرگرتوہ، تاییبەتە بەموسولمانان. زەویییەکەمی تەسلیمی عومەر کرد لەگەل ئازەلەئیکی ھیلکەکەر و کۆیلەیکەمی پیشگەر و قەتیفەیکە بەبەھای پینچ درەم.

عومەر وتی: رهنجی مال و منالەکهی زیاد کرد.

علی کوپی محەممەد دەلێت: ئەبویەکر وتی: بزانی لەر کاتەوی خەلافەتەم گرتۆتە دەست تا ئیستا، چەندەم لەمالی موسولمانان هەلگرتوو و لەلایەن منەو بیدەنەو. ئەو بڕە پارە ی هەلیگرتبوو، هەشت هەزار درەم بوو.

ئەسما کچی عەمیس دەلێت: تەلحە کوپی عوبەیدالله پۆشتە لای ئەبویەکر و وتی: عومەرت کردە خەلیفە ی خەلکان، نابینی بەبوونی تۆ چی لەدەستی ئەو دەکیشن، کاتیگ کاروبارەکان بگرتتە دەست چی دەکات؟ دەپۆیتە پیشگای خواوەند و لەمبارەو پرسیارت لێدەکات.

دەلێت، ئەبویەکر راکشابوو، وتی: هەلمستین. کاتیگ هەلیانساند و دانیشت، بەتەلحە ی وت: من لەخوا دەترسینت! کاتیگ دەرومە پیشگای خواوەند و کاتیگ لەمن پرسیت، دەلێم باشتەین کەسی تۆم کردە خەلیفە.

ئەبوجەعفەر دەلێت: پیشتر باسی ئەو مان کرد ئەبویەکر چ کاتیگ پەیمانی خەلافەتی بۆ عومەر موسوی وچ کاتیگ مرد و ئەوی کە عومەر نوێژی لەسەر خویند و هەمان شەو، بەخاک سپێردرا.

دەلێت: بەرەبەیان یەکەم کاری عومەر ئەو بوو کە جامع کوپی شەداد باسی دەکات: کاتیگ خەلافەتی گرتە دەست، پۆشتە سەر مینبەر و وتی: من دۆعا دەکەم و ئیو بەلێن نامین.

بەلام لەگێرانی ئەوی زەرار کوپی حوسینی موپی هاتوو: یەکەم و تەکانی عومەر ئەمە بوو: نمونە ی عەرەبەکان هاوشیوە ی وشتی سەرکێشە و بەدوای ئەو کە سەدا دەپرات کەرایدە کیشیت، ئەوی رایاندە کیشت دەپوانت بزانیت بۆ کوپیان راکیشیت، بەلام سویند بەخوای کەعبە، بۆ رینگە ی راستیان دەبەم.

سالح کوپی کە یسان دەلێت: یەکەم نامە ی سەردەمی خەلافەتی عومەر ئەو بوو باوکی عوبەیدە ی کردە سەرکردە و وتی: پیشنیار دەکەم لەخوا ترس بیت چوونکە ئەو دەمینتەو و هەموو شتەکان لەناو دەچیت، ئەو خوایە ی ئیمە ی لەتاریکی رزگار و بۆ رووناکی رینوینی کردین، کاری سوپاکە ی خالد کوپی وەلیدم بەتۆ سپارد، بەشیوە یەکی دادپەرورەنە هەلس و کەوتیان لەگەل بکە و موسولمانان بۆ بە دەست هیئانی تالانی رووبەرووی مەترسی مەکەرەو و پیش ئەوی بۆ شوینیک رەوانەیان

بکەیت، بەباشی لیکۆئینه‌وه له‌هم‌وو ورده‌کاریه‌کان بکه. خواوه‌ند تۆی گیرۆده‌ی من و منی گیرۆده‌ی تۆ کرد، چاو له‌دنیا بپۆشه و باوه‌شی بۆ مه‌که‌روه، ئاگادار به‌وه‌ک رابردووان که‌له‌ناوچوون و شوینی له‌ناوچوونی ئەوانت بینیه‌وه، له‌ناو نه‌چیت.

عه‌لی کوپری محهمهد ده‌لێت: شه‌داد کوپری ئەوس کوپری سابتی نه‌نساری و مه‌حمیه‌ی کوپری جه‌ۆ و یه‌رفا به‌مه‌وائی مه‌رگی ئەبویه‌که‌ر هاتنه‌ شام به‌لام هه‌واله‌که‌یان بلاو نه‌کرده‌وه تا ئەو کاته‌ی موسولمانان له‌شه‌ری واقوسه‌ سه‌رکه‌وتنیان به‌ده‌ست هینا. ئەمه‌ له‌مانگی ره‌جه‌بدا بوو. دواتر باوکی عوبه‌یده‌یان له‌مه‌رگی ئەبویه‌که‌ر و خه‌لافه‌تی عومه‌ر کوپری خه‌تاب ئاگادار کرده‌وه. هه‌روه‌ها پێیان راگه‌یاند سه‌رکرده‌یه‌تی سوپاکه‌ی به‌و سپاردووه و سه‌رکرده‌کانی دیکه‌ په‌یوه‌ستی ئەو و خالید کوپری وه‌لیدی له‌سه‌ر کارلابردووه.

کوپری ئیسحاق ده‌لێت: موسولمانه‌کان دوا‌ی ته‌واو بوون له‌ئه‌جنادین روویان کرده‌ فه‌حل له‌سه‌رزه‌مینی ئه‌رده‌ن. ده‌سته‌ی بلاوه‌کانی سه‌رزه‌مینی رۆم له‌وێ کۆبپونه‌وه. موسولمانه‌کان له‌گه‌ڵ سه‌رکرده‌کانی خۆیان بوون. خالید له‌پێشه‌وه‌ی سوپاکه‌بوو. کاتی‌ک رۆمیه‌کان له‌بیسان دابه‌زین، ناوی رووباره‌کانیان به‌ردایه‌وه، زه‌وییه‌که‌ سوپه‌ره‌لان و بوو به‌قوڕ.

رۆمیه‌کان له‌ئێوان فه‌حل و بیسان له‌ئێوان فه‌له‌ستین و ئه‌رده‌ن جیگیر بوون و کاتی‌ک موسولمانه‌کان گه‌یشتنه‌ بیسان و له‌کاروباری رۆمیه‌کان ئاگادار بوونه‌وه، ئەسپه‌کانیان چه‌قی و گه‌رفتاری ره‌نج و دژواری بوون. خواوه‌ند رزگاری به‌خشین و بیسانیان به‌ ذات الرده‌غه — قوهرلان، شوینێک قوهر بی‌ت و قاچ بچه‌قی‌ت— ناو‌برد له‌به‌ر ئەوه‌ی موسولمانان ره‌نجی زۆریان پێ‌پرا.

دوا‌ی ئەوه‌ موسولمانان له‌فه‌حل رووبه‌رووی رۆمیه‌کان بوونه‌وه و شه‌ریان ده‌سپێکرد. رۆمیه‌کان شکستیان خوارد و موسولمانه‌کان رۆشتنه‌ ناو فه‌حل. سوپا پێژ و بلاوه‌که‌ی رۆم رووی له‌دیمه‌شق کرد.

شه‌ری فه‌حل له‌زیکه‌عه‌دی سالی سیانزه‌یه‌می کۆچ، هه‌وت مانگ دوا‌ی ده‌سپێکردنی خه‌لافه‌تی عومه‌ر کوپری خه‌تاب روویدا. له‌م سا‌له‌دا عه‌بدولره‌حمان کوپری عه‌وف سه‌ره‌سه‌ستی حه‌ج و حاجیه‌کان بوو.

دوا‌ی شه‌ری فه‌حل، موسولمانان روویان له‌دیمه‌شق کرد. خالید له‌پێشه‌وه‌ی سوپاکه‌دا بوو. رۆمیه‌کان له‌دیمه‌شق له‌ده‌وری پیاویکی رۆمی به‌ناوی باهان

کۆبوونەوه. عومەر کوپری خەتاب سەرکردایەتی لەخالید کوپری وەلید سەندبوویەوه و باوکی عوبەیدە ی جەراخی بۆ ئەو مەبەستە دیاری کردبوو. موسولمانەکان و رۆمییهکان لەدەرۆبەری دیمەشق رووبەرۆوی یەکبوونەوه و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد. خواوەند شکستی بەرۆمییهکان بەخشی و موسولمانان کەسانێکی زۆریان لەوان کوشت. رۆمییهکان پۆشتنە ناو دیمەشق و دەرۆزەکانیان بەست. موسولمانەکان گەمارۆیان خستە سەر شارەکه تا ئەو کاتە دەستی بەسەردا گیرا و جەزیهیاندا.

لەم کاتەدا نامەی عومەر کوپری خەتاب بۆ سەرکردایەتی باوکی عوبەیدە ی جەراح گەیشتبوو، بەلام باوکی عوبەیدە شەڕمی دەکرد نامەکه بۆ خالید بخوینیتەوه. نامەکهی نەخویندەوه تا ئەو کاتە دیمەشق دەستی بەسەردا گیرا و پەیمانی ناشتی لەسەر دەستی خالید و بە ناوی ئەوهوه نووسرا.

کاتیك دیمەشق پەیمانی ناشتی بەست، باهان سەرکردە ی رۆمییهکان کەشەری لەگەڵ موسولمانەکان کردبوو، پەيوهستی هێرقل بوو. گرتنی دیمەشق لەسانی چواردهیهمی کۆچ و لەمانگی رەجەب روویدا.

دوای پەیمانی ناشتی، باوکی عوبەیدە سەرکردایەتی خۆی ناشکرا و خالیدی لەسەر کار لابرد.

موسولمانەکان و رۆمییهکان لەشاری عەین فەحل رووبەرۆوی یەکبوونەوه و شەڕێکی قورسیان کردبوو. دوای ئەوه رۆمییهکان روویان لەدیمەشق کرد.

بەلام لەگێڕانەوه ی باوکی عوسماندا هاتوو: موسولمانان لەیەرموک و لەگەڵ رۆمییهکان شەڕیان دەکرد کەنێردراو هات و هەوالی مەرگی ئەبوبەکر و سەرکردایەتی باوکی عوبەیدە ی هینا. داستانی یەرموک و داستانی دیمەشق لەم گێڕانەوه دا جیاوازه لەوه ی لەگێڕانەوه ی کوپری ئیسحاقدا هاتوو. ئیئمه، ناماژە بەبەشێکی دەهین.

دەئیت: کاتیك عومەر کوپری خەتاب لەخالید کوپری سەعید و وەلید کوپری عوققەبە رازی بوو و ئەوانی بەخشی، مۆلەتی پێدان بێنە ناو مەدینە چونکە بەهۆی هەلاتنیان لەگۆرەپانی شەڕ، ئەبوبەکر رینگە ی نەدەدان بێنە ناو شارەکه و ئەوانی بۆ شام گەڕاندەوه و وتبووی: دەبیت هەول بەن و رەنجتان پێبیریت، بەدڵخوازی خۆتان پەيوهستی سوپای یەکیك لەئەمیرەکان بێن. ئەوان پەيوهستی سوپاکە ی شام بوون.

شەرى دىمەشق بەگىرانەۋەيەكى جىاواز

باۋكى عوسمان دەلەت: كاتىك خاۋەند سوپاي رۇمى لەپەرموك شكست پېھىنا و خەلكى واقوسە بلاۋەيان لىكرد و تالانىيەكان دابەش كرا و پىنج يەكيا بۇ ئەبۇبەكر نارد، نىردراوان بەرىكەوتن. باۋكى عوبەيدە بەشیر كوپى كەبى حمىرى لەپەرموك بەجىھىشت تا لەگەرەنەۋەى دوژمن بى ناگا نەبىت و رىگەكەى لى نەبەستن. خۇى لەگەل سوپاكەى بەمەبەستى سەفەر بەرىكەوت. دەيوست شوین ھەلاتۋان بکەۋىت بەلام نەيدەزانی كۆبۈنەرە يا پرژ و بلاۋن. ھەۋالى پىگەيشت كەرويان لەفەحل كىدوۋە.

ھەرۋەھا ناگادار بوۋىۋە خەلكانى دىمەشق لەحىمسەۋە ھاۋكارىيان پىگەيشتوۋە. نەيزانى بەرەۋ دىمەشق بېرات يا فەحل لەئەردەن. لەمبارەۋە نامەى بۇ عومەر نووسى و چاۋەرانی ۋەلامى كىرد. كاتىك عومەر لەسەركەۋتتى يەرموك ناگادار بوۋىۋە، سەركىدەكانى بەھەمان شىۋەى ئەبۇبەكر ھىشتەۋە جگە لەعەرۋ كوپى عاس و خالىد كوپى ۋەلىد كەخالىدى پەيوەستى سوپاكەى باۋكى عوبەيدە كىرد و فەرمانى بەعەرۋدا ھاۋكارى خەلكانى دىكە بکات تا ئەۋ كاتەى شەپدەگاتە ناۋچەكانى فەلەستىن و دواتر كاروبارەكانى ئەۋ سەرزەمىنە لەئەستۋ بگىرت.

بەلام لەگىرانەۋەى كوپى ئىسحاق سەبارەت بەكارى خالىد كوپى ۋەلىد و لەسەر كار لابرانى لەلايەن عومەر كوپى خەتاب بەمشىۋە ھاتوۋە: عومەر بەھۇى ئەۋ قەسەى خالىد كىردبوۋى، لىى توۋرە بوو و لەھەموو رۇژگارى ئەبۇبەكر بەھۇى كوشتنى مالك كوپى نەۋىرە و ھەرۋەھا بەھۇى ھەئس و كەۋتى خالىد لەكاروبارى جەنگ لىى بىزار بوو، كاتىك خەلافەتى گرتەدەست، يەكەم ۋتەى سەبارەت بەسەر كار لابردنى خالىد بوو، ۋتى: ھەرگىز لەلايەن مەۋە ھىچ كارىكى پىناسپىردىت. نامەى بۇ باۋكى عوبەيدە نووسى، ئەگەر خالىد حاشاى لەۋتەكانى خۇى كىرد سەركىدەى سوپا بىت و ئەگەر حاشاى نەكرد، تۇ سەركىدەىت و عەمامە لەسەرى ھەلگەرە و دەست بەسەر نىۋەى سامانەكەيدا بگرە.

كاتىك باۋكى عوبەيدە ئەمەى لای خالىد باس كىرد، خالىد ۋتى: مۇلەتم پىدە تا لەگەل خوشكەكەم راۋىژ بکەم. باۋكى عوبەيدە مۇلەتى پىدا. خالىد پۇشتە لای خوشكەكەى فاتىمە كچى ۋەلىد كەژنى حارس كوپى ھوشام بوو. لەرووداۋەكە ناگادارى

کرده وه.

فاتیمه وتی: سویند به خوا هرگیز عومر نابینته هاورنی تو، دهیه ویت حاشا لهوته کانی خوت بکهیت، نهوسا تو لهسر کار لایبات.

خالد سهری خوشکه که ی ماچ کرد و وتی: سویند به خوا راست دهکهیت. پیداکری لهسر کاره که ی خوی کرد و له حاشا کردن لهوته کانی، خوی به دور گرت.

بیلال کویله ی نهوبه کر هاته لای باوکی عوبهیده و وتی: سهبارت به خالد چ فرمانیکت پییه؟

وتی: فرمانم پندراوه دهستاره که ی لهسر لایهرم و دهست بهسر نیوه ی سامانه کهیدا بگرم. نیوه ی سامانه که ی گرت تا پیپوشه کانی مایه وه، باوکی عوبهیده وتی: نهه تاکه پیلاوه بی نهوه ی دیکه یان که لکی نییه.

خالد وتی: به لای، به لام که سینک نیم نافهرمانی سهروه ی باوهرداران بکه، هرچی ده خوازیت نهجامی بده. باوکی عوبهیده تاکیکی پیلاوه که ی هه لگرت و تاکیکی دایه وه به خالد. خالدی لهسر کار لایراوه له مه دینه روشته لای عومر.

ده لیت: عومر هرکاتیک لای خالد تیپه ری ده کرد، دهیوت: نه ی خالد مالی خوا له ژیر راخه رکهت ده ریینه.

خالد دهیوت: سویند به خوا هیچ لای نییه.

کاتیک عومر به رده وام نهه قسه ی دووباره ده کرده وه، خالد پیی وت: نه ی سهروه ی باوهرداران، سویند به خوا نهوه ی له حکومه ته که ی نیوه به دهستم هیناوه، چل هزار درهم ناژیت.

عومر وتی: هه موویم به چل هزار درهم له تو کری.

خالد وتی: بو تو.

وتی: بو من.

ده لیت: خالد جگه له سیلاح و بهنده هیچی نه بوو، کاتیک خه ملاندیان، هه شتا هزار درهم ده ژیا، عومر چل هزار درهمی پیدا و دهستی بهسر سامانه که ی نهودا گرت.

به عومر یان وت: نه ی سهروه ی باوهرداران، باشتره سامانه که ی بو بگرینیته وه؟

عومر وتی: نهه کاره م بو موسولمانان کرده وه، سویند به خوا هیچ کات بو ی ناگرینتیه وه.

عومەر کاتیڭ ئەم کارەى کرد، گومانى کرد توانیوییه تی تۆلە لە خالید بستیڤیتەوه.
 باوکی عوسمان دەلیت: کاتیڭ نامەى باوکی عوبەیدە بە دەستی عومەر کوپى خەتاب
 گەیشت کە پرسیبووی: لە کوێوه دەست پێبکات؟ عومەر لەوه لāmدا نووسی: سەرەتا
 لەدیمە شقەوه دەست پێبکەن و بپۆنە ئەوێ چونکە قەلای شام و مالى پاشاکانى
 شامە. سوپایەک رەوانە بکە تا لە بەرابەر خەلکانى فەحل و فەلەستین و حیمس بیټ،
 ئەگەر خواوەند فەحلى پێش دیمە شق بەئێوه بەخشى، باشتەر و ئەگەر گزرتنى ئەو
 دواکەوت و دیمە شق دەستی بەسەردا گیرا، یەکیک بۆ پاراستنى دیمە شق بەمینیتهوه و
 تۆ و سەرکردهکانى دیکە هیرش بکەنە سەر فەحل و ئەگەر دەستتان بەسەر ئەو
 سەرزەمینەدا گرت، لەگەڵ خالید رووبکەنە حیمس و شورە حبیل و عەمرۆ لەئەردەن و
 فەلەستین بەجی بیټلە. سەرکردهى هەر سوپا و هەر ویلايەتیک، سەرکردهیەتى سوپاکەى
 خۆى بکات تا لە ویلايەتەکەى ئەو دەپۆنەدەر.

باوکی عوبەیدە دەکەس لەسەرکردهکانى خەلک، باوکی ئەعوەرى سوله‌مى، عەبد
 عەمرۆ کوپى یەزید کوپى عامر

جورشه‌مى، عامر کوپى حەسمە، عەمرۆ کوپى کەلیبى یەحسبەى، عومارە کوپى
 سەعق کوپى کەعب، سەیفى کوپى عەلبە کوپى شامل، عەمرۆ کوپى حەیبب کوپى
 عەمرۆ، وەلیدە کوپى عامر کوپى خەسەمە، بیشر کوپى عیسەمە و عومارە کوپى
 مەخشى رەوانە کرد. هەرکامیان پێنج سەرکردهى دیکەى لەگەڵدا بوو.

سەرکردهکان لەهاوەلانى پێغەمبەر(د.خ) بوون مەگەر ئەو کەسانەى نەیانده‌توانى
 کاروبارەکان راپەرێن. هەموویان لەسەفەرەوه بەریکەوتن و لەنزیک فەحل دابەزین.
 کاتیڭ رۆمییه‌کان ناگادار بوونەوه سوپای موسولمانان مەبەستى هیرشى کردنیان
 هەیه، ئاوى دەوروبەرى فەحلیان بەردایەوه و زەوى بوو بەقور. موسولمانان کەوتنە
 رەنجەوه و خەلکانى فەحل هەشتا هەزار سوار بوون، لەهیرشى ئەوان پارێزران.
 خەلکانى فەحل یەکەم خەلکان بوون لەسەرزەمینى شام خۆیان لەپشت قەلآکانەوه
 حەشاردا. دواى ئەوان خەلکانى دیمە شق ئەو کارەیان کرد.

باوکی عوبەیدە زو ئەلکەلەعى نارد تا لەنیوان دیمە شق و حیمس پشتیوانى
 موسولمانان بیټ. عەلقەمە کوپى حەکیم و مەسروقیشى رەوانە کرد تا لەنیوان دیمە شق
 و فەلەستین بن. سەرکردهى سوپای ئەو ناوچە یەزید بوو. هات و باوکی عوبەیدەیش
 لەمەرجهوه هات. خالید کوپى وەلیدیش پەیوه‌ستیان بوو. سوپای عەمرۆ و باوکی

عوبەيدە، لەملاولای سوپاکەى ئەودا جىگر بوون. عەياز سەرکردەى سوارەکان و شورەحىيل كوپى حەسەنە سەرکردەى پيادەکان بوو. ھەموويان روويانکرده ديمەشق کەسەرکردەکەى نەستاس کوپى نەستوس بوو. گەمارۆيان خستە سەرشارەکە و لەدەورى شارەکە ئوردوويان ليدا. باوکى عەمرۆ لەقۆليک و عەمرۆ لەقۆليک و يەزید لەقۆليکدا بوو.

لەم کاتەدا ھىرقل لەحيمس بوو. شارى حيمس لەنێوان ئەوان و موسولمانەکان جيايى دروست کردبوو. بۆ ماوەى حەفتا رۆژ گەمارۆيان خستە سەر ديمەشق. ھىرشى سوپا و تيرھاويشتن و مەنجەنيق بەکاردەبران. ديمەشقيەکانى ناو شارەکە چاوھروانى ھاوکارى بوون. ھىرقل لىيان نزىک و داواى ھاوکارييان لىکردبوو. زوئەلکەلە لەيەک مەنزلى ديمەشق لەنێوان سوپاي موسولمانان و حيمس ئوردوى ليدا بوو. واى نيشانەدا دەيەويت ھىرش بکاتە سەر حيمس. سوارەکانى ھىرقل بۆ ھاوکارى خەلکانى ديمەشق ھاتن. سوپاکەى زوئەلکەلە ھىرشى کردە سەريان و ريگر بوون لەگەيشتنى ئەوان بۆ ناو شارەکە. گەرانەوہ و لەبەرەبەر ئەو ئوردوويان ليدا. کاتيک خەلکانى ديمەشق لەھاتنى سوپاي ھاوکارى بى ھيوا بوون، لاواز و خەمبار بوون. موسولمانان ھيوادار بوون خۆيان بەدەستەوہ.

خەلکان ديمەشق گومانيان کرد بوو ئەم ھىرشەيش ھاوشيوەى شەرەکانى پيشوو و کاتيک وەرزی سەرما بگات، دوژمن شوينەکەى خۆى بەجيدىليت بەلام زستان ھات وەرەبەکان لەشوينى خۆيان بوون. چتير ھيوايان نەما و لەوہى خۆيان لەناو ديوارى شارەکەدا حەشارداوہ، پەشيمان بوونەوہ.

لەم ناوہدا بەترىقيک لەسەرکردەکانى ديمەشق، کوپىكى بۆ ھاتە دنيا. خواردنيكى نامادە و خەلکان خوارديان و خواردیانەوہ. ناگايان لەپىنگە و شوينەکانى خۆيان نەما. لەموسولمانان کەس بەمەى نەزانى جگە لەخاليد چوونکە ھىچ کارىكى دوژمن لەچاوى ئەو شاراوہ نەبوو. سيخوڤەکانى بەردەوام ھەوالەکانيان بۆ دەھينا و ناگاي لەدەوربەرى خۆى بوو. تەناف و کەمەندى ھاوشيوەى پەيزە نامادە کرد.

بۆ شەوى ئەو رۆژە لەگەل دەستەيەک لەشەرکەرانى خۆى بەرىگەوت. خۆى و قەعقاع کوپى عەمرۆ و مەزعوور کوپى عودەى وکەسانىكى ھاوشيوەى خۆيان لەپيشەوہ بوون، وتيان: کاتيک لەسەر ديوارەکە دەنگى تەکبىرى ئىمەتان بىست، وەرئەسەر و بۆ لای

دەرگاگە پڕۆن. کاتیگ خالید و هاو‌ه‌لانی گە‌یشتنە لای دەرگاگە، تە‌ن‌افە‌کانیان هە‌ل‌دایە‌سەر، ئە‌و مە‌شکانە‌ی بە‌ه‌ۆیە‌وه لە‌خە‌ندە‌کە‌که پە‌رپ‌یوونە‌وه، بە‌پشتیانە‌وه بوو. دوو کە‌مە‌ند بە‌دی‌وارە‌کە‌وه گ‌یری کرد. قە‌ع‌ق‌اق و مە‌ع‌ور سەر‌کە‌وتن و تە‌ن‌اف و کە‌مە‌ندە‌کانی دیکە‌یان بە‌دی‌وارە‌کە‌وه گ‌یر کرد. ئە‌و شوینە‌ی ه‌ی‌رشیان کردە‌ سەر بە‌ه‌ی‌زترین شوینی شارە‌کە‌ بوو و زیاتر لە‌هە‌موو شوینیگ ئاوی لی‌ بوو. پ‌ۆشتن بۆ ئە‌و شوینە‌ د‌ژوارو پ‌ر مە‌ترسی دە‌هاتە بە‌رچا‌و. کە‌سان یە‌ک لە‌د‌وای یە‌ک هاتن و کە‌س لە‌هاو‌ه‌لانی خالید نە‌مایە‌وه مە‌گەر ئە‌وه‌ی سەر‌کە‌وت و لە‌دەرگاگە‌ نزیک کە‌وتە‌وه.

کاتیگ لە‌سەر دی‌وارە‌کە‌ ج‌یگ‌یر بوون، هە‌موویان پ‌ۆشتنە‌ خ‌وار. خالید لە‌گە‌ل ئە‌وان دابە‌زی وکە‌سانییکی دانا تا ئە‌و شوینە‌ بۆ ئە‌و کە‌سانە‌ی سەر‌دە‌کە‌ون، ب‌پار‌یزن و فەرمانی پ‌یدان تە‌کب‌یر ب‌ل‌ین، ئە‌وانە‌ی لە‌سەر دی‌وارە‌کان بوون، بانگی تە‌کب‌یریان بە‌رز کردە‌وه و موس‌ول‌مانان ه‌ی‌رشیان کردە‌ سەر دەرگاگە‌ و ژمارە‌یە‌کی ز‌ۆر خ‌ۆیان بە‌تە‌ن‌افە‌کانە‌وه هە‌ل‌واسی. خالید گە‌یشتە‌ یە‌کە‌م ر‌یزی بە‌رگ‌ریکاران و ئە‌وانی ک‌وشت. رووی کردە‌ دەر‌وا‌زە‌کە‌ و دەر‌وا‌زە‌وانە‌کە‌ی ک‌وشت. ج‌م‌وج‌ۆل لە‌ناو خە‌ل‌کانی شارە‌کە‌ دروست بوو. خە‌ل‌کان بۆ شوین و پ‌ینگە‌کانی خ‌ۆیان گە‌ر‌انە‌وه بە‌لام نە‌یان‌دە‌زانی چی روویدا‌وه. خالید و هاو‌ه‌لانی ک‌یلونی دەرگاگ‌ان‌یان بە‌شم‌ش‌یر ق‌رتاند و دەرگ‌ایان بۆ موس‌ول‌مانان کردە‌وه. هاتنە‌ نا‌وشارە‌کە‌ و ه‌ی‌رشیان کردە‌ سەر‌د‌و‌ژمن بە‌شی‌وه‌یە‌ک هە‌موو بە‌رگ‌ریکارە‌کانی دەر‌وا‌زە‌کە‌ی خالید ک‌وژران.

کاتیگ خالید ه‌ی‌رش‌ی کردە‌ سەر کە‌سانی نزیک‌ی خ‌ۆی و بە‌سەر ئە‌واندا سەر‌کە‌وت، ئە‌وانە‌ی ر‌زگ‌اریان بب‌وو، روویان لە‌دەر‌وا‌زە‌کانی دیکە‌ کرد. پ‌یش‌تر موس‌ول‌مانان پ‌یش‌نیاری ناشتییان پ‌یدە‌کردن بۆ ئە‌وه‌ی ناشتی سە‌قام‌گ‌یر ب‌یت و سامانە‌کان دابە‌ش ب‌کە‌ن بە‌لام ر‌ازی نە‌بوون و لە‌ناکا‌و خ‌وا‌زیاری ناشتی بوون و موس‌ول‌مانان ر‌ازی بوون. دەرگاگ‌ان‌یان کردە‌وه و وتیان: وە‌رن و ئ‌یمە‌ لە‌بە‌رگ‌ریکارانی ئە‌م دەر‌وا‌زە‌یە‌ ب‌پار‌یزن.

ه‌ی‌رش‌بە‌رانی سەر هەر دەر‌وا‌زە‌یە‌ک بە‌ناشتی هاتنە‌ ناو شارە‌کە‌ بە‌لام خالید بە‌شە‌ر. خالید و سەر‌کردە‌کانی دیکە‌ لە‌ناو‌ه‌راستی شار یە‌کیانگرتە‌وه. ئە‌مان بە‌ک‌وشتار و تالانی و ئە‌وان بە‌ناشتی و نارامی. نا‌وچە‌کە‌ی خالیدیان لە‌ناو پە‌یمانی ناشتیە‌کە‌دا ج‌یگە‌ کردە‌وه و ناشتی بە‌رقەرار ک‌را.

ناشتی د‌یمە‌شق لە‌سەر بنە‌مای دابە‌ش کردنی د‌ینار و مال بوو. یە‌ک د‌یناری سەر‌انە‌ و سامانە‌ تالان ک‌را‌وه‌کان‌یان دابە‌ش کرد. هاو‌ه‌لانی خالید وە‌ک شە‌رکە‌رانی

سهرکرده کانی دیکه بوون. بۇ هەر جهریبیک له سهرزه مینى دیمه شق پیوانه یهک له دامات له بهرچا و گیرا و مال و سامانی پاشا و شوینکه و ته کانی وهک تالانی حسینى بۇ کرا و به سهر زونه لکه لاج و باوکی نه عوه و به شیر و شه رکهره کانیان دابهش کرا. ههوالی نه م رووداوه یان بۇ عومهر نووسی.

نامه ی عومهر به باوکی عوبه یده ی جهراح گه یشت: سوپاکه ی عیراق بۇ عیراق بگه پرنه روه و فه رمان بده به خیرایى برۆنه لای سه عد کوپى مالک و هاشم کوپى عوته به ی کرده سهرکرده ی سوپای عیراق و قه عقاع کوپى عه مرۆ فه رمانده ی پیشه نکه کانی بوو. عه مرۆ کوپى مالک و ربیعى کوپى عامر فه رمانده ی دوو بالى سوپاکه بوون. پیش کۆتایى هاتن به کاروبارى دیمه ش به ره و لای سه عد به ریکه وتن. هاشم له گه ل سوپای عیراق ریگه ی عیراقى گرت به م و سهرکرده کانی دیکه روویان له فه حل کرد.

شه رکهرانى هاشم ده هه زار که س بوون. شوینی کوزراوان به که سانى دیکه پرکرایه وه. قه یس و نه شته ر له ناو نه واندا ده بیتران.

له ناو سهرکرده کان عه لقه مه و مه سروق روویان له نیلیا کرد و له سهر ریگه ی نه و سهرزه مینه دابه زین. ده سته یهک له سهرکرده کانی یه مه ن له دیمه شق له گه ل یه زید کوپى نه بی سو فیان مانه وه. عه مرۆ کوپى شیمه ر کوپى غه زیه و سه مه کوپى موسافیر کوپى هه زمه و مو شافیع کوپى عه بدوله کوپى شافیع له ناو یاندا ده بیتران.

یه زید کوپى نه بی سو فیان دوا ی گرتنى دیمه شق ده حیه کوپى خه لیفه ی که لبه ی له گه ل سوپایهک بۇ ته دمور و باوکی زه هرای قوشیری بۇ به سنیه و حوران نارد. نه و ناوچانه ی ش هاوشیوه ی دیمه شق په یمانى ناشتیان به ست و سهرکرده کان به ریوبه ردنى کاروبارى ناوچه کانیان له نه ستۆ گرت.

مه ممه د کوپى نیسحاق ده نیّت: گرتنى دیمه شق له سانى چوارده ی کۆچ و له مانگی ره جه ب روویدا.

هه روه ها ده نیّت: شه ری فه حل پیش دیمه شق بوو و سوپا په ررۆبلا وه که ی فه حل روویان له دیمه شق کرد. موسولمانان کاتیک شوینیان که وتن روویان له دیمه شق کرد. به گومانى نه و شه ری فه حل له سانى سیانزه ی کۆچ و له مانگی زیقه عده روویدا.

واقدی هاوشیوه ی کوپى نیسحاق ده نیّت: شه ری دیمه شق له سانى چوارده ی کۆچ

روویدا. بهگومانی ئەو گەمارۆدانی سەر شارەکه درێژە کێشا و بهگومانی ئەو، شەپری یەرموک لەسائی پانزە روویدا و لەم سائە و لەمانگی شەعبان، هێرقل دواى شەپری یەرموک لەئەنتاکییەوه رووی کردە قوستەنتەنییە و دواى یەرموک، لەشام شەپ روویندەدا.

ئەبوجەعفەر دەلیت: پێشتر، لەرووی گێرانهوهی حەدیسەکانەوه ئاماژەمان بەوهدا شەپری یەرموک لەسائی سیانزە کۆچ روویدا و هەوائی مەرگی ئەبوبەکر لە لەکوۆتایی ئەو رۆژە رۆمییهکان شکستیان خوارد، بەموسولمانان گەیشت. عومەر، فەرمانیداووی دواى تەواو بوون لەیەرموک رووبکەنە دیمەشق. بەپێی ئەم حەدیسانە شەپری فەحل دواى شەپری دیمەشق روویدا و دواى ئەوه و پێش ئەوهی هێرقل بەرهو قوستەنتەنییە بپوات، لەنیوان موسولمانەکان و رۆمییهکان چەندین شەپ روویدا. بەخواستی خوا لەکاتی خۆیدا ئاماژەى پێدەدەین.

لەم سائەدا یانی سائی سیانزەیهمی کۆچ، عومەر کوپری خەتاب، باوکی مەسعودی سەقەفی بۆ عێراق نارد و بەوتەى واقدی لەم سائەدا کوژرا. بەلام کوپری ئیسحاق دەلیت: شەپری پرد کەتایدا باوکی عوبەیدە کوپری مەسعودی سەقەفی کوژرا، لەسائی چواردهیهمی کۆچ روویدا.

شەپری فەحل بەپێی گێرانهوهیهکی تر

ئەبوجەعفەر دەلیت: هەنووکە باسی گرتنی فەحل دەکەین کە سەبارەت بەو جیاوازی هەیه و ئەم جیاوازییە سەرسۆرەینەرە چونکە رووداوهکان لەیهکەوه نزیك بوون.

ئاماژەمان بەگێرانهوهی کوپری ئیسحاق دا. بەلام گێرانهوهی باوکی عوسمان و یەزید کوپری ئەسیدی غەسانی و باوکی حارسەى عوتەبی بەمشێوهیه کەدەلین: دواى گرتنی دیمەشق، موسولمانان یەزید کوپری ئەبی سوفیانیان لەگەڵ سوپاکەى لەدیمەشق بەجێهێشت و رویان کردە فەحل. سەرکردەى شەرکەران شۆرەحبیل کوپری حەسەنە بوو و ئەویش خالیدی وەك فەرماندەى پێشەنگەکانی دەستنیشان کرد. باوکی عوبەیدە و

عەمرۆ فەرماندەیی دوو بانی سوپاکە بوون. زەرار کوپی ئەزەر سەرکردەیی سوارەکان و عەیان سەرکردەیی پیادەکان بوو. موسولمانان دەیانویست رووبەروی هێرقل ببەنەوه و سوپا هەشتا هەزار کەسییەکی دوژمن لەپشت سەری خۆیان بەجیبێلن.

دەیانزانی سوپای نیشتەجیبی نزیک فەهل هیزی سەرەکی رۆمە و لەوان چاوەڕوان و دواي ئەوان شام نارام دەبێت. کاتیگ گەیشتنە لای باوکی ئەعومەر، ئەویان بۆ تەبەرییە نارد و گەمارۆی خستە سەر ئەوشارە و لەفەهل کەبەشیکە لەئەردەن، ئوردوویان لێدا. کاتیگ باوکی ئەعومەر لەفەهل ئوردووی لێدابوو، خەلکی ئەو شوینە مان و حانی خۆیان بەجیبێشت و روویان کردە بیسان.

شورەحیبیل لەگەڵ سوپاکەیی خۆی لەفەهل دابەزی. رۆمییەکان لەبیسان بوون. لەنیوان ئەوان و موسولمانەکان ئاو و قوڕ دووری دروست کردبوو. ئەم هەوالەیان بۆ عومەر نووسی و دەیانخواست بمیننەوه و ئەیاندەویست لەفەهل بپوێن تا وەلامی نامەکە لەلایەن عومەر خەتابەوه دێت. لەوی بوون و ئەیاندەتوانی دژی دوژمن هیچ کاریگ بەکن. قوڕاو رینگر بوو. عەرەبەکان ئەم شەپەیان بەفەهل، قوڕاو و بیسان ناوێرد.

موسولمانەکان لەگوندەکانی ئەردەن شتی زیاتریان لەناباوەڕان وەرەگرت. خواردنی بەردەوامیان پێدەگەیشت. ئانفی زۆریان لەبەردەستا بوو. رۆمییەکان چاوی تەماحییان تێپڕین و سەرکردەکیان سەقلار کوپی میحراق بوو. هیوادار بوون موسولمانان ناکاوگیر بەکن و مەبەستی هێرش کردنە سەر ئەوانیان کرد.

بەلام موسولمانان ناگادار و وشیار بوون و شورەحیبیل شەو و رۆژ سوپاکەیی لەنامادە باشیدا هینشتەوه. کاتیگ رۆمییەکان لەناکاو هێرشیان برد، موسولمانان رووبەروویان بوونەوه و ئەمانیان پینەدان. رۆمییەکان لەفەهل یەک شەو و رۆژی تەواو بوێرانە و تیکۆشەرانی شەپیان کرد کەهیچ کات شەپنکی هاوشیوهی ئەویان نەبینیبوو. کاتیگ رۆژی دووهم و گەیشتە شەو و تاریکی داها، سەریان سوپا و شکستیان خوارد. ئەیاندەزانی چی بەکن چونکە سەرکردەکیان سەقلار کوپی میحراق و جینگەرەکی نەستورس هەردووکیان کوژان. موسولمانان سەرکەوتنی تەواویان بەدەست هینا و شوین دوژمن کەوتن چونکە گومانیان دەکرد هەلاتنی ئەوان مەبەستیکی لەپشتەوهیە. دواتر دەرکەوت سەریان سوپاوه و نازانن چی بەکن. لەکاتی هەلاتن روویان لەقوڕەکە کرد و چەقین. لەم کاتەدا یەکم دەستەیی هێرشبەرە موسولمانەکان گەیشتن و ئەوان

كەتواناي بەرگرييان نەمايوو لەلايەن موسولمانانەرە كوشتار كرد.

رۆمىيەكان لەفەحل شكستيان خوارد بەلام كوشتار لەناو قوڤ و لیتەكەدا بوو. هەشتا ھەزاركەسيان ليكوژرا و جگە لەژمارەيەكی كەم كەس رزگاری نەبوو. موسولمانان بەردانەوی ئاوەكە و دروست بوونی قوربان پەسند نەكرد—بەلام قوڤ و لیتەكە ھاوكاری كردن و ئەم بەخششەي خاوەند بوو ھاوكاری سەرکەوتنی ئەوان.

كاتيك تالانییەكانیان دابەش كرد، باوكی عوبەيدە لەفەحلەو بەرەو حیمس بەرێكەوت. سەمیر كۆپى كەعب و زوئەلكەلاع و ھاوریكانی ئەویان لەگەل خویان برد. شوهرحبیل و ھاوریكانیان بەجێهێشت.

شەپى بیسان

كاتيك شوهرحبیل لەشەپى فەحل تەواو بوو، لەگەل عەمرۆ و سوپاكەي روى كردە بیسان و لەوی ئوردوی لیدا، باوكی ئەعوەر و سەرکردەكاني سوپاكەي سەرقانی گەمارۆدانی تەبەرییە بوون. خەلكی ئەردەن لەرووخانی دیمەشق و چارەنوسی سەقلار و رۆمىيەكان لەفەحل و لەقوڤ و لیتەكان و هاتنی شوهرحبیل و عەمرۆ كۆپى عاس ھاوری لەگەل حارس كۆپى هوشام و سوهیل كۆپى عەمرۆ بەمەبەستی بیسان، ناگادار بوونەو. ھەموویان لەپشت دیوارەكانەو سەنگەریان گرت. شوهرحبیل لەگەل سوپاكەي بەرەو بیسان بەرێكەوت و چەند رۆژیک گەمارۆی خستە سەر ئەو ناوچەيە.

دوای ئەو خەلكانی بیسان هاتنەدەر و موسولمانان رۆبەرۆی بوونەو. ھەموو ئەو كەسانەي بۆ شەپ ھاتبوون، كوژران و ئەوانی دیکە بەپەیمانی ناشتی رازی بوون و پەیمان نامەيەكی ھاوشیوہی پەیمان نامەكەي دیمەشق مۆڤ كرا.

تەبەرییە

كاتيك خەلكانی تەبەرییە ناگادار بوونەو، لەگەل باوكی ئەعوەر خوازیاری ناشتی بوون تا ئەوان بباتە لای شوهرحبیل. ئەو كارەي كرد و لەگەل ئەوان ھاوشیوہی خەلكی بیسان پەیمان نامەي ناشتی مۆڤ كرا كەمالەكاني شەر و دەورۆبەری لەگەل موسولمانان

دابەش بکەن و نیوهی بهوان بسپێرن و لەنیوهکەیی دیکە بئیننەرە و هەر کەسێک، سالانە یەک دینار بدات و هەر جەریبێک زەوی یەک هەمانە گەنم یا جۆ. بەمشێوێه پەیمانی ناشتییان مۆر کرد و سەرکردە و سوپاییهکان لەوی دابەزین و پەیمانی ناشتی نەردەن ئەنجامدرا. موسولمانان لەشارەکان و گوندەکانی نەردەن بلاویبونەرە و هەوایی سەرکوتنەکانیان بۆ عومەر نووسی.

شەری موسەنا کۆری حارسە و باوکی عوبەید کۆری مەسعود

زیاد کۆری سەرجسی ئەحمەری دەئیت: یەکەم کاری عومەر کۆری خەتاب نەرە بوو، دواي نوێژی بهیانی ئەو شەوهی ئەبویەکری راستگۆی تیا مرد، پیشنیاری بەخەلکان کرد لەگەڵ موسەنا کۆری حارسەیی شەیبانی بەرەو دیاری پارسەکان بڕۆن. بەرەبیان لەگەڵ خەلک بەیعتی کرد و دووبارە پیشنیاری پۆشتنی بەخەلکاندا. خەلکان یەک لەدوای یەک بۆ بەیعت دەهاتن. لەماوهی سێ رۆژ کاری بەیعت وەرگرتن تەواو بوو. هەموو رۆژێک پیشنیاری پۆشتنی بەخەلکان دەکرد بەلام کەس نەیدەویست بۆ ئەو سەرزەمینە بڕوات چونکە بەرەو شەری پارسەکان دژوار و سەخت و هیز و شکۆی ئەوان فراوان و بەسەر چەندین نۆمەت و نەتەرەدا زال ببوون.

دەئیت: بۆ رۆژی چوارەم، دووبارە عومەر کۆری خەتاب خەلکانی بۆ پۆشتن بۆ عێراق هاندا و یەکەم کەس باوکی عوبەیدە کۆری مەسعود بوو. دواي ئەو سەعد کۆری عوبەیدەیی ئەنساری هاوپەیمانی فەزارە نامادەیی خۆی نیشاندا، ئەو لەشەری پرد هەلات و هەرکاتیك پیشنیاری پۆشتن بۆ شەریان پێدەکرد، خۆی دەدزییەوه جگە لەعێراق دەیوت: خواوەند لەوی هەلاتنی کردە بەشم، ئەگەری هەیه ئەمجارە هیزش کردنم پێیبەخشیت. خەلکان فراوان بوون.

قاسم کۆری محەمەد دەئیت: موسەنا کۆری حارسە قسەیی کرد و وتی: ئەي خەلکینە، ئەم بەرەیه بەدژوار و سەخت مەزانن، ئێمە گوندەکانی فارسەمان گرتوووه و بەسەر نیوهی سوودا زانبووین و دەستدریژیمان کردۆتە سەریان. کەسانیک پێش ئێوه بوێری شەریان لەخۆیان نیشانداوه و بەخواستی خوا بەردەوام دەبین.

عومەر کۆری خەتاب وتی: حیجاز شوێنی مانەرەیی ئێوه نییه مەگەر ئەوهی بۆ بژێوی لەشوێنیکێ دیکەدا بگەرێن و خەلکانی حیجاز تەنیا بەمە هیز و دەسەلاتیان فراوان

دەبىت، ئەمۇ موھاجىرانەى بەرىگەى خوادا دەپۇشتن، لەكوئىن؟ بەزەويدا بلاؤ بىنەمە چوونكە خواوهند لەقورئاندا بەلئىنى پىداون كەزەوى بەئىئوہ دەبەخشىت و فەرموويەتى ئىسلام بەسەر ھەموو دىنەكان زال دەكات، خواوهند سەركەوتن بەدىنەكەى خۆى دەبەخشىت و پىشتىوانى لەھاورىكانى خۆى دەكات و مىراتى ئۆمەتەكان بەوان دەسپىرئىت. خواپەرسەتەكان لەكوئىن؟

دەلئىت: يەكەم كەس باوكى عوبەيد كوپى مەسعود و دواى ئەو سەعد كوپى عوبەيد و سەلئىت كوپى قەيس ئامادەىى خۇيان نىشاندا. كاتىك بۇ بەرىكەوتن ئامادە بوون، بەعومەريان وت: يەكئىك لەموسولمانە كۆنەكان، لەموھاجىر يا ئەنسارەكان، وەك سەركردەى خەلكان ديارى بەكە.

عومەر وتى: سوئىد بەخوا ھەرگىز ئەو كارە ناكەم چوونكە خواوهند دەرفەتى پىئىشپىركى بۇ رووبەروو بوونەوہ بەدوژمنى پىدان بەلام ترسان و شەرتان بەخۆش نەزانى، شىياوترىن كەس بۇ سەركردايەتى ئەو كەسەيە زووتر لەھەمووان خۆى بۇ پۇشتن ئامادە كرد، تەنبا كەسانى يەكەم دەكەمە سەركردە.

عومەر، باوكى عوبەيد و سەلئىت و سەعدى بانگ كرد و وتى: ئىئوہ دووانە ئەگەر پىئىش باوكى عوبەيد ئامادەبىتان لەخۇتان نىشان دەدا، سەركردايەتىم بەئىئوہ دەبەخشى. باوكى عوبەيدەى كرده سەركردەى سوپاكە و پىئى وت: گوئى لەھاوہلانى پىئغەمبەر(د.خ) بگرە و لەكاروبارەكاندا راوئىزان پىئىكە و بۇ ئەنجامدانى كارەكان پەلە مەكە تا بەتەواوى ھەئىسەنگىنىت چوونكە جەنگە و لەجەنگ تەنبا پىياوى وردبىن و دەرفەت خواز كارىگەرى دەبىت.

يەكئىك لەئەنسارىيەكان دەلئىت: عومەر كوپى خەتاب بەباوكى عوبەيدەى وت: رىگىرى سەركردايەتى سەلئىت ئەوہ بوو بۇ شەپ كردن بەپەلەيە و پەلە كردن لەجەنگ مەترسى لىدەكەوئتەوہ مەگەر ئەوہى ھاورى لەگەل وردبىنىيەكى شىياو بىت. سوئىد بەخوا ئەگەر جىرىن نەدەبوو، ئەوم وەك سەركردە ھەئدەبژارد بەلام شەپى پىياوى ورد بىن و وشىيارى دەوئت.

شەعبى دەلئىت: موسەنا لەسانى سىانزەيەم ھاتە لاي ئەبوبەكر و عومەر ئەوى لەگەل دەستەيەك نارد، سى رۇژ پىئىشنىارى پۇشتنى بەخەلكان كرد و كەس ئامادەىى لەخۆى نىشانەدا. سەرنەجام باوكى عوبەيد و دواى ئەو سەعد كوپى عوبەيد ئامادەىى خۇيان نىشاندا. باوكى عوبەيد كاتىك ئامادەىى خۆى دەرپىرى، وتى: سەركردايەتى تايبەتە

به من. سهد وتی: سرکردایه تی تایبه ته به من. به موی کاره کی پیشووتری، سه لیتیش قسه ی ئه وان ی دو باره کرده وه.

ده لیت: ئه وان به عومهریان وت: یه کیگ له ئه سحابی پیغه مبه ر(د.خ) بگه ره سر کرده ی ئه وان.

عومهر وتی: له پیشی ئه سحابه کانی پیغه مبه ر(د.خ) له مویه سرچاوه ی ده گرت که به خیرایی رو به روی دوژمن ده بوونه وه و جیگه ی نه هاتووانیان پرده کرده وه. ئه گه ره که سانیک وه که نه هاتووکان بن و له جیاتی ئه وان که سانیک پیشتر ناماده یی خویان نیشاندا، سرکردایه تی مافی ئه وان. سویند به خوا که سین که مه سر کرده که زوتر له مه موان ناماده یی خوی نیشاندا. باوکی عوبهیدی وه که سر کرده ده ستنیشان و پیشنیاره کانی پیکرد.

سالم ده لیت: یه که م ده سته که عومهر کوپی خه تاب ره وان ی کرد، ده سته که ی باوکی عوبهید بوو. دوا ی ئه و یه علی کوپی ئومه ییبه ی بۆ یه من نارد و وتی: خه لکانی نه جران ده ربکات به موی وه سیه تی پیغه مبه ر(د.خ) که له کاتی مردن له مباره وه فه رمانی خویدا و ههروه ها بۆ ئه نجامدانی وه سیه تی ئه بو به کر که له کاتی نه خوشی خوی وتبووی: سوپایه که بۆ سه ر ئه وان بنیره و له دینه که یان په شمیانان مه که ره وه، هه رکه س ده خوازیت له سه ر دینه که ی خوی بیت، بروت، موسولمانه کان به میننه وه. زهوی ئه و که سانه ی ده رۆن، ئه ندازه بگه ره و ریگه یان بده به نازادی سه رزه مینی دلخوازی خویان هه لبرترین و پینان بلی به فه رمانی خوا وه ند و پیغه مبه ر(د.خ) ئه وان ده رده که ین که فه رمویانه: له دوورگی عه ره ب دوو دین نابیت بوونیان ببیت. هه رکه س له سه ر دینه که ی خوی ده مینیته وه، ده بیت بروت و زهوییه که هاوشیوه ی زهوییه که ی خویانیان پیده ده ین که مافه کانیان لای ئیمه سه لمینراوه و به پنی فه رمانی خوا وه ند و په یمانه که ی خۆمان ده جوو ئینه وه و ئه مه له جیاتی زهوییه کانی ئه وان که له گونده کان بۆ دراوسیکانیان ماوه ته وه.

ته‌ماروق

شه‌عبی ده‌لئیت: باوکی عوبه‌ید هاروی له‌گه‌ل سه‌عد کوپری عوبه‌ید و سه‌لئیت کوپری قه‌یسی عه‌ده‌وی و موسه‌نا کوپری حارسه شه‌یبانی به‌ریکه‌وت.

باوکی روه‌ق ده‌لئیت: پوران کچی پاشا له‌کیشه‌کانی خه‌لکی مه‌داین داوه‌ری ده‌کرد تا ناشتی له‌ناویاندا سه‌قامگیر بکات و کاتیک فه‌روخزاد کوپری به‌ندوان کوژرا و روسته‌م هات و نازه‌رمیدوختی گوشت، نه‌و له‌سه‌ر کاری داوه‌ری به‌رده‌وام بوو تا نه‌و کاته‌ی یه‌زدگیردیان هیئا. کاتی هاتنی باوکی عوبه‌یده، پورانی داوه‌ری ده‌کرد و کاروباری جه‌نگ له‌ئه‌ستوی روسته‌مدا بوو.

ده‌لئیت: پوران دیاری بو پیغه‌مبه‌ر(د-خ) نارد و پیغه‌مبه‌ر(د-خ) رازی بوو. پوران نه‌یاری شیریی و دواتر بوو به‌شوینکه‌وته‌ی نه‌و و بریاریاندا شیریی سه‌روه‌ر و پوران داوه‌ر بیئت.

ته‌لحه ده‌لئیت: کاتیک سیاوه‌خش، فه‌روخزاد کوپری به‌ندوانی گوشت و نازه‌رمیدوخت پاشایه‌تی گرته‌ده‌ست، دووبه‌رکی له‌ناو فارسه‌کاندا دروست بوو. له‌هموو کاتی مانه‌وی موسه‌نا سه‌رقالی کیشه‌کانی خوین بوون تا نه‌و کاته‌ی موسه‌نا له‌مه‌دینه گه‌راپه‌وه. پوران نه‌م هه‌واله‌ی بو روسته‌م نارد تا به‌خیرایی بیئت. روسته‌م له‌سنوره‌کانی خوراسان بوو. له‌گه‌ل سوپاکه‌ی هات و له‌نزیک مه‌داین ئوردووی لیئا. له‌هر شوینیک رووبه‌رووی سوپاکه‌ی نازه‌رمیدوخت بوویه‌وه، شکستی پیه‌ینان. له‌مه‌داینیش شه‌ر روویدا و سیاوه‌خش شکستی خوارد و خوی داشارد. نازه‌رمیدوخت گه‌ماروی خرایه‌سه‌ر و کاتیک ده‌ستی به‌سه‌ر مه‌دایندا گرت، سیاوه‌خشی گوشت و چاوی نازه‌رمیدوختی کویر و پورانی وه‌ک پاشا ده‌ستنیشان کرد. پوران داوای لیکرد کاروباری پارسه‌کان راپه‌رینیت و له‌لاوای ده‌ربار و به‌ریوبه‌ری کاروباره‌کان سکالای کرد و وتی: ده سال پاشایه‌تی پیده‌به‌خشیت به‌و مه‌رجه‌ی دوای نه‌وه پاشایه‌تی بو بنه‌ماله‌ی که‌سرا بگه‌ریته‌وه، نه‌گه‌ر له‌گه‌نجه‌کانی بنه‌ماله‌ی که‌سرا که‌سیان به‌شیاو زانی پاشایه‌تی ته‌سلیم بکه‌ن و وه‌گه‌ر نه پاشایه‌تی به‌ژنان بسپیرن.

به‌لام روسته‌م وتی: من فه‌رمانبردارم و به‌دوای پاشایه‌تییدا ناگه‌ریم، نه‌گه‌ر ریزت له‌من گرتوه و کاریکتان بو کردووم، هه‌موو کاروباره‌کان له‌ده‌ستی ئیوه‌دایه. من تیری ئیوه و

گوڭزايەنى ئىۋەم.

پوران: بەيانی وەرە لای من.

بەيانی رۆستەم ھات و پوران سنووردارەکانى پارسى كۆكردەوہ و نامەيەكى رەسمى بۇ رۆستەم نووسى: كاروبارى شەرى فارسەكان لەئەستۆى تۆدایە و جگە لەخوا كەس بالادەستى تۆ نىيە و ئەم فەرمانە بەرەزامەندى ئىمە دەركراوہ و دەبىت ھەمووان ملكەچى فەرمانەكانى تۆين تا ئەو كاتەى بەرگىرى لەم سەرزەمىنە دەكەيت و بۇ رىگرتن لەدوو بەرەكى و ئازاۋە نىوخۆييەكان ھەول دەدەيت، فەرمانەكە كارى پىدەكرىت.

تاجى تەسلىم كرد و بەپارسەكانى وت، شوينكەوتە و ملكەچى فەرمانەكانى بن. دواى ھاتنى باوكى عوبەيد، دەسەلاتى فارسەكان لەدەستى رۆستەمدا بوو.

دەلىت: يەكەم كارى عومەر كورى خەتاب دواى مەرگى ئەبوبەكر ئەمە بوو: خەلكانى بۇ نويزۆ كۆكردەوہ و پىشنيارى رۆشتنە بۇ عىراقى پىكردن. بەلام كەس رازى نەبوو و بلأوہيان لىكرد. بۇ چوار رۆژى بەردەوام پىشنيارەكەى دووبارە كردەوہ. باوكى عوبەيد لەرۆژى چوارەم نامادەيى خۆى نیشاندا و يەكەم كەس بوو. كەسانى دىكە يەك لەدواى يەك نامادەيى خۆيان نیشاندا و عومەر لەخەلكانى مەدينە و دەوروبەر ھەزار كەسى ھەلبىژارد و باوكى عوبەيدەى كردە سەركرەدى ئەوان.

دەلىت: بەعومەريان وت: يەكەم لەھاوہلانى پىغەمبەر(د.خ) بكەرە سەركرەدى ئەوان. بەلام وتى: خوا نەكات، ئەى ھاوہلانى پىغەمبەر(د.خ)، پىشنيارى رۆشتنتان پىدەكەم و سىستى لەخۆتان نیشان دەدەن و كەسانى تر وەلامى پىشنيارەكەى من دەدەنەوہ. ئەوان دەكەمە سەركرەدى ئىۋە، لەپىشى ئىۋە بۇ نامادەبوونتان بۇ شەپەكان بوو، كاتىك لاوازىتان لەخۆتان نیشاندا، كەسانى دىكە بۇ سەركرەدایەتى شىاوترن. يەكەم كەس دەكەمە سەركرەدى ئىۋە. داواى لەموسەنا كرد پەلە بكات و وتى: خىرا بەرىكەوہ تا ھاوہلانت بىن.

دەلىت: يەكەم كارى عومەر لەكاتى بەيەت وەرگرتن بۇ خۆى، پەوانە كردنى سوپاكەى باوكى عوبەيدە بوو. دواتر خەلكانى نەجرانى دەرکرد، دواتر ھەلگەپراوہكانى بانگىشت كرد كەبەخىرايى لەھەموو سووچەكانەوہ لەدەورى كۆبوونەوہ و ئەوانى بۇ شام و عىراق نارد و نامەى بۇ خەلكانى يەرموك نووسى كەباوكى عوبەيدە كورى جەراح سەركرەدى ئىۋەيە و نامەى بۇ ئەو نووسى: سەركرەدایەتى سوپاكە لەدەستى تۆدایە و

ئەگەر خوارەند سەرکەوتنى پىيەخشىت، خەلکانى عىراق و ھىزە پشتىوانەکان ھەرکەسنىڭ خوازیار بوو، بۇ عىراق پەوانە بکە.

دەلىت: يەكەم سەرکەوتنى عومەر لەيەرموک و بىست رۆژ دواى مردنى ئەبوبەکر بەدەستەت. يەككى لەو ھىزە پشتىوانانەى لەرۆژگارى عومەر كۆپى خەتاب پۇشتە يەرموک، قەيس كۆپى ھوبەيرە بوو و لەگەل خەلکانى عىراق گەرايەو بەلام لەوان نەبوو و ئەو كاتەى عومەر مۆلتەى جەنگى بەھەنگەراوہكاندا، لەگەل ئەوان ھات.

دەلىت: فارسەكان بەمردنى شەھرىەراز لەكارى موسولمانان سەرقانى كىشە نىوخۆپىيەكانى خۆيان بوون. ژنەكانيان وەك پاشا ھەلبۇرارد تا ئەو كاتەى لەسەر پاشايەتى شاپور كۆپى شەھرىەراز كۆپى ئەردەشپىر كۆپى شەھرىار رىككەوتن. ئازەرمىدۇخت دژى ئەو پاپەپى و ئەوى لەگەل فرخوزاد كوشت و پاشايەتى گرتەدەست. لەم كاتەدا رۆستەم كۆپى فەرخوزاد سنوردارى خوراسان و پوران، ئاگادارى كردهوہ.

دەلىت: موسەنا لەگەل دەكەس لەمەدینەوہ بەرەو حىرە بەرىكەوت و باوكى عوبەيدە يەك مانگ دواتر پەيوەستى بوو. موسەنا پانزە رۆژ لەحىرە مايەوہ. رۆستەم نامەى بۇ جوتيارانى سواد نووسى تا دژى موسولمانەكان شۆپش بکەن. لەھەر گوندىك پياويكى دانا تا خەلکان دژى موسولمانان ھانبدات. جاپانى بۇ لای بەقوبازى خواروو نارد و نىرسى بۇ كەسكەر و رۆژىكى بۇ ئەم كارە ديارى كرد. سوپايەك بۇ شەپى موسەنا بەرىكرد. موسەنا ئاگادار بويەوہ و ئەردووگاكانى دەوروبەرى خۆى كۆكردهوہ و بەوردى چاودىرى بارودۇخى دەكرد. جاپان پەلە و شۆپشى دەستپىكرد و لەنەماروق دابەزى. كەسان بەردەوام پەيوەستى دەبوون. نىرسى ھات و لەزەندروود ئوردووى لىدا. خەلكى گوندەكان لەسەرەوہ تا خوارەوہى فورات شۆپشيان كرد.

موسەنا لەگەل دەستەيەك ھاتەدەر تا لەخەفان ئوردوو لىبدات بۇ ئەوہى لەپشتەوہ زيانەى بەرنەكەويت. مايەوہ تا ئەو كاتەى باوكى عوبەيدە پەيوەستى بوو. باوكى عوبەيدە سەركردە و يەك رۆژ لەخەفان مايەوہ تاى ھاوہلاننى بحەسینەوہ. ژمارەيەكى زۆر لەشۆپشگىران لەدەورى جاپان كۆبوونەوہ.

باوكى عوبەيدە دواى حەسانەوہى خەلك و چوارپىكان، بەرىكەوت. موسەناى وەك سەركردەى سوارەكان دانا، بالى راستى بەوالق كۆپى جىدار و بالى چەپى بەعەمرۆ كۆپى ھەيسەم كۆپى سەلت كۆپى حەبىبى سولەمى سپارد. فەرماندەى بالەكانى

سوپاکه‌ی جاپان، جه‌شنس ماه و مه‌دان شا بوون. سوپای موسولمانان له‌نه‌ماروق دابه‌زی و شه‌پریکی قورسیان ده‌ستپیکرد. خاوه‌ند فارسه‌کان شکستدا و جاپان نه‌سیر کرا. مه‌تر کوپری فه‌زه‌ی ته‌میمی نه‌وی نه‌سیر کرد. مه‌ردانشا گیرا، نه‌کته‌ل کوپری شه‌ماخی عوکه‌لی نه‌وی گرت.

نه‌کته‌ل، مردان شای کوشت به‌لام مه‌تر کوپری فه‌زه له‌جاپان فریوی خوارد و شتیکی وه‌رگرت و به‌ره‌لای کرد. دووباره به‌ده‌ستی موسولمانان نه‌سیر کرا و بردیانه لای باوکی عوبه‌یده و وتیان: نه‌مه پاشایه و ده‌ییت بکوژریت.

به‌لام باوکی عوبه‌یده وتی: سه‌بارت به‌کوشتنی نه‌و له‌خوا ده‌ترسم چونکه به‌کیک له‌موسولمانه‌کان نه‌مانی پیداوه و موسولمانان بو‌هاوریه‌تی و دوستایه‌تی وه‌ک یه‌ک جه‌ستن، نه‌گهر یه‌کیان به‌لینی شتیک بدات، به‌لینی هم‌موویانه. وتیان: نه‌مه پاشایه.

وتی: نه‌گهر ته‌نانه‌ت پاشا ییت. نه‌وی نازاد کرد.

باوکی عیمران حفس ده‌لیت: فارسه‌کان بو‌ماوه‌ی ده‌سال کاروباری جه‌نگیان به‌رؤسته‌م سپارد و نه‌ویان وه‌ک پاشا هه‌لبژارد. رؤسته‌م نه‌ستیره ناس و شاره‌زای نه‌و زانسته بوو. که‌سینک پینی وت: تو ناگات له‌بارودوخ هه‌یه، بو‌به‌و کاره رازی بوویت؟ وتی: له‌به‌ر ته‌ماح و ناره‌زووی سه‌رؤکایه‌تی.

رؤسته‌م نامه‌ی بو‌خه‌لکانی سواد نووسی و سه‌رکرده‌کانی بو‌لای نه‌وان نارد تا دژی موسولمانه‌کان شوپرش بکه‌ن. به‌خه‌لکانی وتبوو یه‌که‌م که‌س شوپرش بکات سه‌رکرده‌ی نیوه‌یه. جاپان له‌ناوچه‌ی فورات بادقلی نالای شوپرش هه‌لکرد و خه‌لکانی شوینی که‌وتن.

موسولمانان له‌حیره رؤشته‌ن لای موسه‌نا و نه‌و له‌خه‌فان دابه‌زی و به‌رگری کرد تا باوکی عوبه‌یده هات که‌سه‌رکرده‌ی موسه‌نا و که‌سانی دیکه بوو. جاپان له‌نه‌ماروق دابه‌زی و باوکی عوبه‌یده له‌خه‌فانه‌وه رووبه‌رووی بوویه‌وه. له‌نه‌ماروق شه‌پری ده‌ستی پیکرد. خاوه‌ند فارسه‌کانی شکستدا و موسولمانان ژماره‌یه‌کی زوریان له‌وان کوشت. مه‌تر کوپری فه‌زه که‌نازناوی خوی له‌دایکیه‌وه وه‌رگرتبوو، له‌گه‌ل نه‌بی که‌سینکیان بینی و هیرشیان کرده‌سه‌ر. نه‌ویان نه‌سیر و بینیان پیره‌پیاوینکی په‌ککه‌وته‌یه. نه‌بی نه‌وی نه‌ویست. مه‌تر دلی به‌به‌های نازادی نه‌و خوش کرد. ریککه‌وتن نه‌بی جل و به‌رگه‌کانی

ههنگرت و بهای نازادییهکەى بۆ مهتەر بیټ. کاتیك مهتەر و ئەو تەنیا مانەوه، پێی وت: ئیوه عەرەبەکان پەیمانەکانى خۆتان دەبەنە سەر، دەخوازیت ئەمان بەمن بەدەیت و دوو کۆیلەى تازە پینگەویشتوو بەم تاییبەتمەندییانە بەتۆ بەدەم؟ مهتەر وتی: بەئى.

وتی: من بۆ لای سەرکردهکەتان ببە تا بەنامادە بوونی ئەو ئەم رێککەوتنە ئەنجام بدریت. مهتەر ئەوى برده لای باوکی عوبەیدە و ئەمانى پێبەخشى. باوکی عوبەیدە ئەمانەکەى پشتراستکردهوه، دواتر ئەبى و چەند کەسێک لەخەلکانى رەبیعه هەستان و وتیان: من ئەسیرم کرد و ئەو کاتە ئەمانى نەبوو.

خەلکانى رەبیعه ئەویان ناسیبیوه، وتیان: ئەمە جاپانى پاشایە و ئەمە شەرکەرەکانى ئەو بوون.

باوکی عوبەیدە وتی: ئەى خەلکانى رەبیعه دەتانەویټ چى بکەم، هاوریکەى ئیوه ئەمانى پێداوه، چۆن بیکوژم! معاذ الله لەم کارە.

باوکی عوبەیدە تالانییهکانى دابەش کرد. بۆنیکی زۆر لەناو تالانییهکان دەبینرا، بەشى کرد و پێنج یەکی تالانییهکانى بەقاسمدا بۆ مەدینه نارد.

سه قاتییه که سکر

ته لحه ده لیت: کاتیک پارسه کان شکستیان خوارد، ریگی که سکر یان گرت بهر تا په نا بؤ نیرسی ببهن. نیرسی کوره پووری که سرا و که سکر شوینی مانه وهی ئه بوو. نیرسیان تایبهت کردبوو به خوی و که سی هیچی لینه ده خوارد و کشتوکالییان تیانه ده کرد جگه له که سه کانی ئه و یا شای پارسه کان یا ئه و که سهی شتیکیان له وی پیده دا. ئه مه له ناو خه لکدا به ناوبانگ بوو که به ره م و دا هاتی ئه وشوینه تایبه ته. روسته م و پوران به نیرسی یان وت: برؤ سه رزه مینه که ی خوت و ئه وی له دوژمن بیاریزه و پیاوه تی و جوامیری له خوت نیشان بده.

ده لیت: کاتیک سوپای فارس له نه ماروق شکستی خوارد و پاشماوه کان په نیان بؤ نیرسی برد، باوکی عوبه یده فرمانی پوشتنیدا و سوارچا که کانی وت شوین هه لاتوان بکهون تا ئوردو وگا که ی نیرسی و له نیوان نه ماروق و بارق و دهرتا له ناویان ببهن.

عاسم کوپی عه مرؤ له مباره وه هؤنراوه یه کی هه یه به م ناوه رۆکه:

((سویند به گیانی خۆم و گیانی خۆم به که م به ها نازانم

خه لکانی نه ماروق ریسوا بوون

له سه ر دهستی ئه و که سه نه ی خواوه ند کوچی پیکردن

و له نیوان دهرتا و بارقی ئه وان به دوای ریگیه یه که ده گهران

له ریگی به زاروق له نیوان مه رچی موسلیح و هه وافی

ئه وانمان کوشتار کرد))

ده لیت: باوکی عوبه یده له نه ماروقه وه به ری که وت و له که سکر له به رابه ر نیرسی ئوردووی لیدا، نیرسی له خواره وهی که سکر بوو. موسه نا به هه مان شیوه ی له گه ل چاپان شه ری کردبوو، سوپا که ی رازانده وه. دوو کوره پوور که ی نیرسی که کوپی پووری که سرا بوون، به ناوی به ندویه و تیرویه کوره کانی به ستام له ناو سوپا که یدا ده بینران. کاتیک پوران و روسته م له شکستی چاپان ناگادار بوونه وه که سیان بؤ لای جالینوس نارد و نیرسی و خه لکی که سکر و باروسما و رووباری جه ریر و زاب ناگادار بوونه وه و هیوادار بوون پیش شه ر په یوه دستی ئه وان بیئت. به لام باوکی عوبه یده هیرشی کرده سه ریان و له خواره وهی که سکر، له شوینیک به ناوی سه قاتییه رووبه رووی یه که بوونه وه. له سارا کانی مه لس شه ریکی دژوار روویدا و پارسه کان شکستیان خوارد و

نېرسى ھەلەت و ئوردوگا و زەويىيەكانى كەوتە ژىر دەستى موسولمانان. باوكى عوبەيدە ھەموو دەوروبەرى كەسكەر و ئوردوگاگەي ويران و تالانىيەكانيان كۆكردەوہ. خواردەمەنى زۆريان دەستكەوت. كەسيان بۇ لاي عەرەبەكانى نزيك نارد و ئەوہى دەيانخواست ھەليانگرت. دەستيان بەسەر خەزىنەكانى نېرسيدا كرد و لەھىچ شوئىنك بەئەندازەي ئەم شوئىنە و خەزىنەكانى نېرسى شادمان نەبوون. نېرسى ئەم خەزىنەكانى كۆكردەوہ و پاشاكانى فارس ھاوكارىيان دەكرد. خەزىنەكانيان دابەش كرد و خواردەمەنيان بەومرئىرەكاندا و پىنج يەكيان بۇ عەمەر كوپى خەتاب نارد و بۇيان نووسى: خواوند ئەو خواردانانەي خوسرەوہكان كۆياندەكردەوہ، بەئىمەي بەخشى، ويستان بيبينن و بىرى نىعمەتەكانى خواوند بگەونەوہ.

باوكى عوبەيدە لەكەسكەر مایەوہ و موسەناي بۇ باروسما و والقى بۇ زەوابى و عاسمى بۇ رووبارى جوہير. ئەم سەرکردانە شكستيان بەھەموو سوپاي ئەو ناوچانە ھىنا و ويران و ئەسیری زۆريان دەستكەوت. يەككە لەو شوئىنەكانى موسەنا ويران و خەلكەكەي ئەسیر كرد، زەندروود و بۆسرىسى بوو. باوكى زەعبەل يەككە لەئەسیرەكانى زەندروود بوو.

ئەم سوپايە پەناي بۇ جالینوس برد. عاسم خەلكانى بەيتىق و رووبارى جوہیری ئەسیر كرد. باوكى سەلت يەككە لەئەسیرەكانى والقى بوو.

فورخ و فەرەنداد پۆشتنە لاي موسەنا بۇ ئەوہى جەزىبە بەدن و لەلایەن موسولمانانەوہ پشتیوانیان لىبكرىت و زەويىيەكانيان پارىزاو بىت. باوكى عوبەيد كەسىكى بۇ باروسما و يەكى دىكەي بۇ رووبارى جوہير نارد و لەھەر كەسىك چواردرەم جەزىبەي وەرگرت. فەروخ لەباروسما و فەرەنداد لەرووبارى جوہير و كەسانى وەك ئەوان لەزەوابى و كەسكەر. بۇ خىرا كردن چەندىن كەسيان پەيوەستى ئەوان كرد و كارەكە كۆتايى و پەيمانى ناشتى واژۇ كرا. فەروخ و فەرەنداد دەرەكانيان برە لاي باوكى عوبەيدە كەلىوانلىو بوو لەجۆرەكانى خواردىنى پارسى لەكولأو و شىرىنييەكان و شتەكانى دىكە، وتیان: ئەمە بۇ رىزگرتن و ميواندارى كردن لەتۆيە.

وتى: بەم شىئەيە رىز و ميواندارى سوپاكەتان كرد؟

وتیان: نامادە نەبووہ بەلام ئەو كارە دەكەين. لەراستيدا چاوەرەوان بوون جالینوس بىت و لەدەرئەنجامى رووداوەكان ناگادار بىنەوہ.

باوكى عوبەيد وتى: پىويستم بەشتىك نىيە كەبەشى ھەموو سوپاكەم نەكات.

گەرانندییەوه.

باوکی عوبەید بەرێکەوت و لەباروسما دابەزی و لەهەوانی بەرێکەوتنی جالینوس ناگادار بوویەوه.

نەسر کۆری سەری زەببی دەلیت: ئەندەرغور کۆری خوکبوز خواردنی لەو چەشنە ی بردە لای باوکی عوبەیدە.

وتی: بەمشێوێهە ریز و میوانداری سوپاکەتان کردووه؟

وتیان: نە.

باوکی عوبەید گەرانندییەوه و وتی: پێویستمان پێی نییە، پیاویکی خراپە باوکی عوبەیدە لەگەڵ خەنکیک لەسەر زەمینەکە ی خۆیەوه بێت کەخوینیان لەبەردەمی پزابیت یا نەپزابیت و ئەو شتێک یا خواردنێکی تاییەت بخوات، نە، سویند بەخوا تەنیا ئەوه دەخوات کەخواوهند وەک تالانی پێی بەخشێوه.

گێرانهوهی کۆری ئیسحاق سەبارەت بەموسەنا و باوکی عوبەید کەعومەر کۆری خەتاب ئەوانی بۆ عێراق نارد و چەندین شەپریان کرد، بەمشێوێهە بەلام دەلیت: کاتێک جالینوس و سوپاکە ی شکستیان خوارد و باوکی عوبەیدە رۆشتە ناو باروسما، خۆی و هاوولانی لەناو یەکیک لەگوندەکان دابەزین. خواردنیکیان بۆ باوکی عوبەیدە ئامادە کرد و کاتێک بینی وتی: کەسیک نیم ئەمە بخۆم و موسولمانان نەبخۆن.

وتیان: بخۆ، بەهەموو هاوولانی تۆ لەشوینی مانەوهیان خواردنیک ی لەم چەشنە یا باشتریان داوه.

باوکی عوبەید خواردی و کاتێک خەنکان هاتن سەبارەت بەخواردنی ئەوان پرسیاری کرد و ئەوان، لەچۆنییەتی و جووری خواردنەکە ناگاداری کردنەوه.

تەلحە دەلیت: جاپان و نیرسی داوای هاوکارییان لەپوران کرد و ئەو جالینوس بۆ هاوکاری ئەوان نارد. سوپاکە ی جاپان پەیوہستی سوپاکە ی ئەو کرد و فەرمانی پێدا بۆ لای نیرسی بڕوات و دواتر رووبەروی باوکی عوبەیدە بێتەوه. بەلام باوکی عوبەید پێشەستی کرد و پێش ئەوهی نزیک بێتەوه، رووبەروی بوویەوه. جالینوس لەباقریا دابەزی کەبەشیکە لەباروسما و باوکی عوبەید لەگەڵ موسولمانەکان هێرشێ کردەسەر. جالینوس سوپاکە ی ئامادە کردبوو. لەباقسیاسا جەنگ رویدا و موسولمانان توانیان شکستیان پێبینن. جالینوس هەلات و باوکی عوبەید بەسەر سەرزەمینەکە ی ئەواندا زال

بوو.

نەزەر دەلىت: ۋەرزىرە نىگەرەنەكان خواردىيان بۇ سوپاكة ھىنا چوونكة لەگيانى خۇيان دەترسان.

دەلىت: باوكى عوبەيد وتى: مەگەر نەموت ئەۋەى بەشى ھەموو سوپاكام نەكات، لىنى ناخۇم.

وتيان: خواردىنى لەم چەشەنە يا باشتريان بەۋانىش داۋە.

كاتىك خەلكان لەدەروى باوكى عوبەيد كۆبۈنەۋە سەبارەت بەمىۋاندارى خەلكان پىرسى و ئاگادارىان كىرەۋە. لەسەرەتا كەمتەرخەمىيان لەخۇيان نىشاندا بوو چوونكة لەسزاي پارسەكان دەترسان.

بەلام لەگىرەنەۋەى مەمەد ھاتوۋە: باوكى عوبەيد خواردىنەكەى ۋەرگرت و خواردى. ناردى بەكەسانى ھارەلى خۇى بۇ ئەۋەى لەخواردىنەكە بخۇن و خواردىيان. ئەۋانەى لەخواردىنى پارسەكانىيان خواردىبوو، گومانىيان كىرە ھىچيان بۇ باوكى عوبەيد نەبىردوۋە و پىشنىيارى خواردىنى سادەى رۇژانەيان پىدەكات و ھەزىيان نەدەكرد لەو خواردىنانە بىى بەش بىن و وتيان: بەسەرگىرە بلىى، بەو خواردىنانەى ۋەرزىرەكان ھىناۋيانە، نىشتىامان لەھىچى دىكە نىيە.

دەلىت: بەلام باوكى عوبەيد كەسى ناردو وتى خواردىنىكى زۇريان لەخواردىنى عەجەمەكان ھىناۋە، ۋەرەن سەيرى بىكەن بزانن لەگەل ئەۋەى بۇ ئىۋەيان ھىناۋە، جىۋازىيەكەى چىيە چوونكة لىرە كارگ و بەچكە كۆتر و كەباب و شتى دىكە ھەيە.

عاسم كوپرى عەمرۇ لەكۆپرى مىۋانەكانى خۇى ھۇنراۋەيەكى خويندەۋە بەم ناۋرەۋكە:

((ئەگەر لاي تۇ كارگ و بەچكە كۆتر و ھەيە

لاى كوپرى فروخ كەباب دەستدەكەۋىت.))

باوكى عوبەيد بەرىكەوت و موسەناى ۋەك پىشەكى سوپاكةى دانا و بەسوپايەكى

تەيار رووى لەھىرە كىرد.

نەزەر دەلىت: عومەر بەباوكى عوبەيدەى وت: بۇ سەرزەمىنى فرت و فىل و فرىو دەپۇيت، بۇ لاي خەلكانىك كەباۋشەيان بۇ شەپ كىردۆتەۋە و فىرى بوون و خىريان لەبىر كىردوۋە و نايزانن، لەكارەكانت و ردىبەرەۋە، زمانى خۇت بىگرە و نەينىيەكانى خۇت مەدركىنە چوونكة خاۋمنى نەينى تا ئەو كاتەى بىپارىزىت، پارىزراۋە و ناسازگارى تىا نايىنىت بەلام كاتىك نەينىيەكەى بىركىنىت، گىرۋەدى بەلام و ناسازگارىيەكان دەبىت.

شەرى قىرقىس كە بەقىس قىس ناتىف و پرد و مەروھەيش ناوى دەبەن

ئەبوجەغەرى تەبەرى دەلىت: لەگىرانەھەى تەلحەدا ھاتوھ: كاتىك جالىنوس لەگەل
ئەو دەستە لەسوپاكەى كەرزگارىان بېوو، بۇ لای رۆستەم گەراپەھە، رۆستەم بەھارەلانى
خۆى وت: بەبېرواى ئىوھ كام يەك لەعەجەمەكان بۇ شەپ لەگەل عەرەبەكان سەرسەختەرە؟
وتيان: بەھمەن جادوئە.

رۆستەم بەھمەنى نارد و فىلىكى پىدا و جالىنوسى كىردە ھاورىتى ئەو، وتى:
جالينوس لەپىشەھە رەوانە بکە و ئەگەر ھەلات، بىكوژە.

بەھمەن بەرىكەوت، ئالای كاویان، ئالای كەسراى پىبوو. ئالاکە لەپىسى پىنگ و
ھەشت زەراع درىژى و دوانزە زەراع پانى بوو. باوكى عوبەیدە بەرىكەوت و لەمەروھە
لەنزىك بورج و عاقول دابەزى. بەھمەن جادوئە كەسى نارد و وتى: يا لای ئىمە تىپەپن
و لەكاتى پەرىنەھە نابیئە ئەرك بۇتان، يا رىگە بکەنەھە با ئىمە تىپەپىن. خەلکان
بەباوكى عوبەیدیان وت: تۆ مەپۆ با ئەوان بپەرنەھە. سەلىت لەھەمووان زىاتر پىداگىرى
كىرد بەلام باوكى عوبەید دژى بۇچوونى ئەوان وەستاپەھە و وتى: ئەوان بۇ مردن بوژىتر
لەئىمە نىن، ئىمە دەپۆئە لای ئەوان. ئەو كارەیان كىرد و لەشوینىكى تەنگ و تەسك
دابەزىن. رۆژىك شەپریان كىرد. ژمارەى سوپاكەى باوكى عوبەیدە لەنىوان شەش بۇ
دوانزە ھەزار كەس دەبوو. كاتىك رۆژ كۆتایى ھات يەكىك لەخەلکانى سەقىف كەبۇ
سەركەوتن پەلەى بوو، خەلکانى پەيوەستى يەك كىرد و شەپ گەرم بوو. شەمشىرەكان
بەرىكە كەوتن و باوكى عوبەید بەشەمشىر لەفیلەكەیدا و فیلەكە ئەوى شىلا.
موسولمانان نىزىكەى شەش ھەزار كەس لەفارسەكانیان كوشت و زۆرى نەمابوو
بەتەواوھەتى شكست بخۆن بەلام لەبەر ئەوھە فیلەكە باوكى عوبەیدى خستە ژىر
قاچەكانى و لەسەر جەستەى ئەو وەستا، و رەى موسولمانان رووخا. فارسەكان
ھىرشیان برد و يەكىك لەسەقىفییەكان رووى كىردە پردەكە و قرتاندى. كاتىك
موسولمانان گەپىشتەنە پردەكە و فارسەكان لەدواوھە ھىرشیان ھىنابوو، كەوتنە ناو
فورات. لەو رۆژەدا لەموسولمانان چوار ھەزار كەس بەكوژراو و خنكاو لەناوچوون.
موسەنا و عاسم و كەلجى زەببى و مەعور سەرقانى كۆكردنەھە و پاراستى خەلکان بوون
تا پردەكەیان ھەلبەستەھە و پەرىنەھە. خۇیان لەدواى سوپاكەھە رىگەیان دەبېرى و
لەمەروھە دابەزىن. موسەناو كەلج و عاسم و مەزەور كەبەرگىريان لەموسولمانان

دەکرد، بریندار بیوون. ژمارەیهکی زۆر لەشەپکەران هەلاتن و ریسوا بوون. هەموان لەو رووداوەی روویداوو، هەستیان بەشەرم دەکرد.

عومەر رووداوەکە لەزمانی ئەو کەسانە پەنایان بۆ مەدینە بردبوو، بیست و وتی: ((ئەو بەندەکانی خوا، سویند بەخوا هەر موسولمانیکم بەخشێوه. من (کرۆه، ئاماژەیه بۆ ئایەتی شانزەهەم سوری ئەنفال کە دەئیت ئەگەر هەلاتووی شەپ رووبکاتە دەستەیهکی دیکە، گوناحی نییە) هەر موسولمانیکم. خواوەند باوکی عوبەید بەخشیت، ئەگەر دەپەڕیوه و بۆ خەیف پەنای دەبرد یا دەگەڕایوه بۆ لای ئیمە و شەپری نەدەکرد، ئیمە کرۆه ئێو دەبووین. کاتیک پارسەکان ویستیان بپەرنهوه، هەواییان پینگەیشت کەخەلکانی مەداین دژی رۆستەم شوپشیان کردووه و پەیمانەکە ئێویان خستۆتە ژێرپێ و بوونەتە دوو دەستە، فەهلوجان لایەنگری لەرۆستەم و پارسەکان داوای پاشایەتی فیروزان دەکن.

لەشەپری یەرموک تا شەپری پرد چل رۆژه. هەوایی سەرکەوتنی یەرموک جەریر کۆپی عەبدوللە حەمیری بەخەلکانی مەدینە گەیان و هەوایی شکستی پرد، عەبدوللە کۆپی زەیدی ئەنساری کە بەچاوی خۆی شەپکەکی نەبینیوو. کاتیک گەیشتە لای عومەر، لەسەر مینبەر بوو، هاواری کرد: ئەو عەبدوللە کۆپی زەید، چ هەواییکت پێیه؟ عەبدوللە وتی: هەوایی کۆتایی.

بەمەینبەرە کەدا سەرکەوت و بەشیوهیهکی نەینی لەرووداوەکە ئاگاداری کردووه.

شەپری یەرموک لەجوامادی الاخر و شەپری پرد لەشەعبان روویدا.

سەعید کۆپی مەرزبان دەئیت: رۆستەم بەهەمن جادویە بۆ شەپری باوکی عوبەیدە نارد و جالینوسی کردە هاواری ئەو لەگەڵ چەند فیلیک. یەکیک لەفیلەکان سپی و چەندین تیغی بپەریان پێوه هەلواسیوو. بەهەمن لەگەڵ سوپایەکی فراوان هات و باوکی عوبەید بۆ رووبەرۆ بوونەوه رۆی لەبابل کرد. کاتیک نزیک بوویوه، رینگەکە خوار کرد و فوراتی کردە دیواریک لەنیوان خویاندا و لەمەرووحە ئوردووی لێدا.

بەلام کاتیک لەوی ئوردوویان لێدا، باوکی عوبەید پەشیمان بوویوه. وتیان: یا ئێوه بۆ لای ئیمە بپەرنه یا ئیمە ئەو کارە دەکەین. باوکی عوبەید سویندی خوارد لەفورات دەپەڕیتهوه بۆ ئەوهی قەرەبووی هەلەکەکی خۆی بکاتەوه. سەلێت و سەرکردهکان سویندیاندا نەهوات و وتیان: عەرەبەکان تا ئیستا رووبەرۆی سوپایەکی لەم چەشنە نەبوونەتەوه، ئەوان بۆ شەپری ئیمە خویان ئامادە کردووه، ژمارەیان فراوان و

که رسته‌ی پیوستیان له‌بهرده‌ستایه. ئیستا له‌شویئیکیت که‌جینگه و ریگه‌ی گه‌پرانه‌وه و هه‌لاتنمان هه‌یه و ده‌توانین هه‌رکارێک بکه‌ین. به‌لام باوکی عوبه‌ید رازی نه‌بوو، وتی: سویند به‌خوا ده‌رۆم، ئیوه ترساون.

نیردراو له‌نیوان به‌همه‌ن و باوکی عوبه‌ید مه‌ردان شای خه‌سی بوو، به‌موسولمانانی وت: فارسه‌کان گالته‌یان پیکردوون و پینداگری باوکی عوبه‌ید زیادی کرد. گوئی له‌وته‌ی هاوه‌لانی نه‌گرت و سه‌لیتی به‌ترسه‌نۆک زانی و وتی: سویند به‌خوا له‌تۆ بویرترم، ریگه‌ی راستم نیشاندایت و ده‌زانیت.

ئه‌غوری عیجلی ده‌لیت: به‌همه‌ن هات و له‌که‌ناری فورات له‌نس ناتف دابه‌زی. باوکی عوبه‌ید له‌که‌ناری فورات له‌مه‌روحه ئوردووی لیدابوو. به‌همه‌ن وتی: یا ئیوه بۆ لای ئیمه‌ بپه‌رنه‌وه یا ئیمه‌ ئه‌و کاره ده‌که‌ین.

باوکی عوبه‌ید وتی: ئیمه‌ ده‌په‌رینه‌وه. کوپی سه‌لوبا بۆ دوو ده‌سته پردی هه‌له‌به‌ست. پیش ئه‌وه دوو مه‌ هاوسه‌ره‌که‌ی باوکی عوبه‌ید خه‌وی بینییوو که‌پیاویک به‌ده‌فۆک له‌ناسمانه‌وه هات. ده‌فۆکه شه‌ربه‌تی تیا بووه‌و و باوکی عوبه‌ید و چه‌ند که‌سیک لییان خوارده‌وه. کاتیک خه‌وه‌که‌ی بۆ باوکی عوبه‌ید گیرایه‌وه، وتی: ئه‌مه شه‌هید بوونه‌وه. وه‌سیه‌تی بۆ که‌سه‌کانی خۆی کرد و وتی: ئه‌گه‌ر کوژرام جه‌بر سه‌رکرده‌یه و ئه‌گه‌ر ئه‌و کوژرا، فلان که‌س. هه‌موو ئه‌و که‌سانه‌ی له‌شه‌ربه‌ته‌که‌یان خواردبوو، ناوی بردن، دواتر وتی: ئه‌گه‌ر باوکی قاسم کوژرا، موسه‌نا سه‌رکرده‌یه.

له‌گه‌ل سوپاکه‌ی په‌رینه‌وه. زه‌وی بۆ خه‌لکان ته‌نگ بوو. که‌سان رووبه‌رووی یه‌کبوونه‌وه و ئه‌سپی عه‌ره‌به‌کان له‌فیله‌کان و ئه‌سپه‌ زینداره‌کان په‌میان کرد. کاتیک موسولمانان ده‌یانویست هیرش به‌رن ئه‌سپه‌کان بۆ پیشه‌وه نه‌ده‌پۆشتن و کاتیک فارسه‌کان به‌فیله‌کانیان هیرشیان ده‌کرده سه‌رموسولمانان، بلاوه‌یان پینده‌کردن و ئه‌سپه‌کان په‌میان ده‌کرد. فارسه‌کان به‌تیر نیشانه‌یان ده‌گرتن و ژماره‌یه‌کی زۆر له‌موسولمانان کوژرا.

باوکی عوبه‌ید به‌ناچاری دابه‌زی. شه‌رکه‌رانیش له‌ئه‌سپه‌کانیان هاتنه‌خوار و پیاده رووبه‌رووی دوژمن بوونه‌وه. شمشیره‌کان به‌ریه‌ک که‌وتن و کاتیک فیل هیرشی ده‌کرده سه‌ر ده‌سته‌یه‌ک، ئه‌وانی دوور ده‌خسته‌وه. باوکی عوبه‌ید فه‌رمانیدا هیرش بکه‌نه سه‌ر فیله‌کان. خۆی هیرشی کرده سه‌ر فیله‌ سپیه‌که‌ و به‌ندی که‌ژاره‌ی فیله‌که‌ی قرتاند.

سوارەکانی کەوتنە خوار. کەسانی دیکەیش ئێو کارەیان کرد و هیچ فیلێک نەمایەووە شەپکەرانی لەسەر بێت. فیلە سپییەکە هێرشی کردە سەر باوکی عوبەید. لووتی فیلێ بەشمشێرەکی بریندار کرد فیلەکە بەرگری لەخۆی دەکرد و بەدەست لەباوکی عوبەیدیدا و کەوتە سەرزەوی. فیلەکە بەقاچ چوووە سەر جەستەیی وەستا.

کاتیکی موسولمانەکان باوکی عوبەیدیان لەژێر قاچی فیلەکەدا بینی، دەستەیه‌کیان ترسان. ئێو کەسەیی دوای باوکی عوبەید سەرکردایەتی گرتەدەست، لەگەڵ فیلەکە شەپری کرد تا قاچی لەسەر جەستەیی باوکی عوبەید لابرد و بۆ لای موسولمانەکانی گەراندەووە و پەلاماری فیلەکەیدا. فیلەکەیی ئەویشی کوشت و لەسەر جەستەیی وەستا. چەوت کەس لەسەقیفییەکان یەک یەک ئالاکەیان هەنگرت و شەریان کرد تا کوژران.

موسەنا ئالاکەیی هەنگرت و موسولمانان هەلاتن. کاتیکی عەبدوللە کوپری مۆرسەدی سەقەفی کوژرانی باوکی عوبەید و جینگەرەکانی ئێوو هەلاتنی خەلکی بۆ لای پرده‌کە بینی، رینگەیی بەست و وتی: ئەی خەلکینە، وەک سەرکردەکانی خۆتان پیاوانە شەپ بکەن یا دەکوژرین یا سەرکەوتن بەدەست دینن.

فارسەکان شوینیان کەوتن و ژمارەیه‌کی زۆر لەموسولمانان لەترسا خۆیان خستە ناو ئاوەکەووە، ئەو‌ه‌ی خۆپاگری نەکرد، خنکا و هەرکەس خۆپاگری دەکرد رووبەرۆی مەترسی کوژران دەبوویەووە. موسەنا لەگەڵ دەستەیه‌ک لەسوارکاران پارێزگاری لەموسولمانەکان دەکرد و هاواری کرد: ئەی خەلکینە من بەرگری دەکەم، بەهێواشی لەسەر پرده‌کە بپەرئەووە و مەترسن. لێرە نارۆم تا ئێو لەو بەری ئاوەکە دەبینم، خۆتان مەخنکینن.

عەبدوللە کوپری مۆرسەد لەسەر پرده‌کە وەستا و رینگەیی لێ گرتن. ئێویان گرت و بردیانە لای موسەنا. موسەنا لێیدا و وتی: بۆ ئەو کارە دەکەیت؟
وتی: بۆ ئەو‌ه‌ی خەلکان شەپ بکەن.

موسەنا فەرمانیدا هەلاتووان کۆیکەنەووە و چەند کەسیک لەخەلکانی ئێو ناوچەیان هێنا و کەشتییەکانی خۆیان لەجینگەیه‌کی چۆل دانا و خەلکان پەڕینەووە. دوایین کوژراوی سەر پرده‌کە سەلێت کوپری قەیس بوو. موسەنا لەپرده‌کەیی پەڕییەووە و پارێزگاری لەبەلەمەکی خۆی دەکرد بەلام سوپاکەیی شەلەژا و پەرشیان بوو. بەهەمن مەبەستی کوشتنی ئەو‌ی کرد بەلام نەیتوانی هیچ کارێک بکات. کاتیکی موسەنا گەیشتە ناو شەپکەران و خەلکانی مەدینە بلأویان لێکرد و بۆ مەدینە گەرانەووە، دەستەیه‌کی

دیکه‌یش لینی جیابوونه‌وه و روویان کرده ساراکان. موسه‌نا له‌گه‌ل چهند که‌سیک مایه‌وه.

باوکی عوسمانی نه‌دی ده‌لئیت: له‌شهری پرد له‌کوژراو و خنکاو، چواره‌زار که‌س له‌ناوچوون و دوو هزار که‌س هه‌لاتن و سی هزار که‌س مایه‌وه. به‌همه‌ن جادوویه له‌کیشه و دووبه‌ره‌کییه‌کانی نیوخوی ئیران ناگادار بوویه‌وه و له‌گه‌ل سوپاکه‌ی خوی گه‌رایه‌وه و به‌مشپوهیه سوپاکه‌ی نه‌ویش بلا‌وه‌ی لیکرد. موسه‌نا بریندار بیوو. چهند ئالقه‌یه‌کی زیرکه‌ی له‌جه‌سته‌ی چه‌قیبوو.

نه‌ز ده‌لئیت: کاتیک خه‌لکان گه‌یشتنه مه‌دینه و وتیان له‌گه‌رانه‌وه بۆ ویلایه‌ته‌کانی خوین شهرمه‌زارن، عومه‌ر خه‌مبار و به‌زه‌یی به‌واندا هاته‌وه.

شه‌عبی ده‌لئیت: عومه‌ر کوپی خه‌تاب وتی: خواهن‌دا، هه‌موو موسولمانه‌کانم به‌خشی، من پشتیوانی هه‌ر موسولمانیکم، هه‌ر موسولمانیکم که‌رووبه‌رووی دوژمن بۆته‌وه و گرفتاری به‌لا و په‌نج بووه، من کوروه‌ی نه‌وم، خواهن‌دا باوکی عوبه‌ید به‌خشه، نه‌گه‌ر ده‌هاته‌ لای من، ده‌بوومه‌ کوپوه‌ی نه‌ویش.

ده‌لئیت: موسه‌نا رووداوه‌که‌ی به‌عه‌بدولله کوپی زه‌ید بۆ عومه‌ر نارد. نه‌و یه‌که‌م که‌س بوو روشته‌ لای عومه‌ر.

له‌گه‌رانه‌وه‌ی کوپی نیسحاقیش نه‌م شهره به‌مشپوهیه باسی کراوه، به‌لام ده‌لئیت: دو مه‌ دایکی موختار له‌خه‌ودا بیینی پیاویک له‌ناسمانه‌وه هات، ده‌فریکی به‌ده‌سته‌وه بوو که‌لیوانلیوو بوو له‌شهریه‌تی به‌هه‌شت. باوکی عوبه‌ید و جه‌بر کوپی عوبه‌ید و چهند که‌سیک له‌هاوه‌لانی لییان خوارده‌وه.

ده‌لئیت: کاتیک باوکی عوبه‌ید فیله‌که‌ی بیینی، وتی: نه‌م ناژه‌له شوینی کوشتنی هه‌یه؟ وتیان: به‌لی، نه‌گه‌ر لووتی بقرتیت، ده‌مریت.

باوکی عوبه‌ید هیرشی کرده سه‌ر فیله‌که و لووتی قرتاند. فیله‌که که‌وت به‌سه‌ریا و باوکی عوبه‌یدیش مرد.

هه‌روه‌ها ده‌لئیت: فارسه‌کان گه‌رانه‌وه و موسه‌نا کوپی حارسه له‌ئه‌لیس جینگه‌ر بوو. خه‌لکان بلا‌وه‌یان لیکرد و گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه. یه‌که‌م که‌س که‌عومه‌ری له‌م رووداوه ناگادار کرده‌وه، عه‌بدولله کوپی زه‌ید کوپی حوسین بوو.

عایشه هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر(د.خ) ده‌لئیت: ده‌نگی عومه‌ر کوپی خه‌تابم بیست کاتیک

عەبدوللە كۆپى زەيد ھات، ھاۋارى دەكرد: ئەى عەبدوللە كۆپى زەيد، چ ھەۋائىكت پىيە؟

عەبدوللە ھاتە ناۋ مزگەوت و لەژورەكەى من تىپەرى، عومەر وتى: ئەى عەبدوللە كۆپى زەيد، چ ھەۋائىكت پىيە؟

عەبدوللە وتى: ئەى سەرورەرى باۋەرداران، ھەۋائى راست.

كاتىك لەعومەر نزيك كەوتەۋە، لەروداۋەكان ناگادارى كردهۋە وتى: كەسم نەبىنۋە ھاۋشيوەى عەبدوللە ھەۋائەكانى بەراستى باس كرديت.

دەلىت: كاتىك ھەلاتۋان گەيشتنە مەدينە، عومەر بينى ئەۋان، لەموھاجىر و ئەنسا، لەتاۋ ھەلاتن و شكست، خەمبار و نىگەرانن، وتى: ئەى موسولمانان، خەمبار مەبن، من كۆپوەى ئىۋەم، ئىۋە گەراۋنەتەۋە بۆلاى من.

مەمەد كۆپى عەبدولرەحمان كۆپى حوسىن دەلىت: مەعاز قورئان خوئىنى مئالەكانى نەجار يەكك لەبەشدار بوۋانى شەرى پرد و يەكك بوۋ لەھەلاتۋان. كاتىك ئەم ئايەى دەخوئندەۋە:

((ومن يولهم يومئذ دبره الا متحرفالقتال، او متحيزا الى فئة فقد باء بغضب من الله و ماۋاه جەنم و بنس المصير.

واتاكەى: ھەركەس لەو رۆژەدا پىشتى خۆى بكاتە ئەۋان، مەگەر ئەۋەى بۆ ھىرشىك خۆى ئامادە بكات يا پەيوەستى دەستەيەكى دىكە بىت، گرفتارى غەزەب و توپەى خواۋەند دەبىتەۋە، جىگەى ئەو جەھەننەمە و سەرئەنجامىكى خراپە.))

لەخوئندەۋەى ئەم ئايە دەستى بەگريان دەكرد و عومەر پىى دەوت: مەعاز مەگرى، من كۆپوەى تۆم، تۆ گەراۋەيتەۋە بۆ لاى من.

ئەلیسی بچوک

ئەبوجەغەر دەلیت: لەحەدەسی عەتییدە هاتوو، جاپان و مەردانشا هاتن و رینگەیان بەست و چاوەڕوانی پرژ و بلاو بوونەوهی موسوڵمانانێان دەکرد و لەکێشەیی دووبەرەکی فارسیکان بێ ناگا بوون. کاتیکی فارسیکان بلاوێان لیکرد و بەهەمن بەدوای ئەواندا گەڕایەوه و موسەنا لەمەبەستەکی جاپان و مەردانشا ناگادار بوویەوه، عاسم کۆپی عەمرۆی وەک فەرماندەیی سوپاکەدانا و لەگەڵ دەستەیک لەسوارەکان مەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ ئەوانی کرد چونکە گومانێان دەکرد لەلاتوو و رینگەکیان لێ بەست. هەردووکیان ئەسیر کران و خەلکانی ئەلیس هێرشیان کردە سەر سوپاکەیی ئەوان و ژمارەیکەیی زۆر ئەسیریان لای موسەنا کۆکردەوه. پەیمانی پشتیوانی کردنی بەواندا و جاپان و مەردانشای بانگ کرد و وتی: ئێوه ئەمیرەکی ئیمەتان فریودا و درۆتان کرد، ئەوانی کوشت. ئەسیرەکانیشی کوشت. دواتر بۆ ئوردووگاکی خۆی گەڕایەوه.

دەلیت: باوکی میحجەن لەئەلیس هەلات و لەگەڵ موسەنا گەڕایەوه.

دەلیت: جەریر کۆپی عەبدوللە کۆپی حەنزەلە کۆپی رەبیع و چەند کەسیکی دیکە داوای مۆلتەیان لەخالید کۆپی وەلید کرد. خالید مۆلتەیی پێدان و ئەوان گەڕانەوه بۆ لای ئەبویەکر. جەریر مەبەستەکی خۆی لەگەڵ باس کرد و ئەبویەکر وتی: لەئێستادا؟ کارەکی ئەوی دواخست و کاتیکی عومەر خەلافەتی گرتەدەست، داوای شایەتی کرد و کاتیکی شایەتەکانی برده لای عومەر. عومەر نامەیی بۆ لێپرسراوانی خۆی لەهۆزەکانی عەرەب نووسی: هەرکەسێک لەسەر دەمی جاهلییەت پەنەکی دەگەرێتەوه سەر بوجەیلە و لەئێستامیشدا بەمشێوەیە، بۆ جەریری بنێرن.

جەریر بەلێنی بەخەلکەکی خۆیدا کەجینگەیهکیان لەنیوان عێراق و مەدینە دەبیت. کاتیکی خەلکانی بوجەیلەیی لەناو هۆزە عەرەبەکان کۆکردەوه، لەسەر چالۆیک لەنیوان مەککە و مەدینە و عێراق، بێریاری کۆبوونەوهی لەگەڵ ئەواندا. عومەر فەرمانی بەجەریردا: بڕۆ پەیوہستی موسەنا بێ.

جەریر وتی: بەرەو شام دەڕۆم.

عومەر وتی: بەرەو عێراق بڕۆ چونکە موسوڵمانان بەسەر دۆژمندا زانیبون. جەریر نەیدەویست بێوات و عومەر بۆ پۆشتن ناچاری کرد. کاتیکی مەبەستی رۆشتن بۆ

عیراقیان کرد، عومەر بۇ دۇنەۋای کردنى ئەو، يەك لەسەر چواری ئەو تالانیيانەى خەلکەكەى لەشەر بەدەستیان دەهینا، پینی بەخشین. ئەوان گەرآنەۋە بۇ مەدینە و لەویۆه ریگەى عیراقیان گرتەبەر تا ھاوکاری موسەنا بکەن.

دەلئیت: عومەر عیمەس کورپی عەبدوللەى زەببى لەگەل دەستەيەك لەخەلکانى شوینکەوتەى خۆى بۇ ھاوکاری موسەنا نارد. کاتیک نامەى بۇ ھەلگەرآۋەکان نووسى، ئەوانەى لەمانگى شەعبان ھاتن، ئەوانیشى بۇ ھاوکاری کردنى موسەنا رەوانە کرد.

شەرى پۈھیب

زیاد دەلئیت: دۋای شەرى پرد موسەنا کەسى بۇ لای پشتیوانەکانى دەوربەرى خۆى نارد و ژمارەيەكى زۆر لەدەورى کۆبوونەۋە. رۆستەم و فیروزان ناگادار بوونەۋە و سیخوړەکان پینان راگەیاندن کەموسولمانەکان چاۋەرۋانى ھیزی پشتیوانن. بریاریاندا میهرانى ھەمەدانى بنیزن. میهران لەگەل سوارەکان بەریکەوت و فەرمانیان پیندا روویکات حیرە. موسەنا لەھاتنى ئەو ناگادار بوویەۋە. لەم کاتەدا لەگەل ئەو دەستانەى بۇ ھاوکاری کردنى ھاتبوون لەمەرج ئەلسەباخ لەنیوان قادسیەو خەفان ئوردووی لیدابوو. بیشتر و کەنانە ھەوالەکانیان بۇ دەھینا. بیشتر لەحیرە بوو و رووی کردە فورات بادقلى وکەسى بۇ لای جەریر و ھاۋەلانى ئونارد کە: ھەوالیکمان پینگەیشت نەمانتۋانى بمینینەۋە تا ئەو کاتەى ئیۋەیش پەیۋەستى ئیمە دەبن. پەلە بکەن و لەبۈھیب کۆبیینەۋە. جەریر ھاوکاری موسەنا بوو.

موسەنا بۇ عیسەمە و ھاۋەلانى و ھەموو سەردارەکانى دیکە کەبۇھاوکاری کردنى ئەو ھاتبوون، نامەيەكى بەو ناۋەرۆکە نووسى و وتى: لەریگەى جوفەۋە ۋەرن، ئەوانیش بۇ تپپەرین لەقادسیە و جوف مەبەستى ئەویان کرد. موسەنا لەسواد گوزەرى کرد و لەنەھرەین و خوهرنەق تپپەرى. عیسەمە لەگەل ھاۋەلانى خۆى نەجەفى بەجیپیشت و جەریر و ھاۋەلانى لەجوف پەرىنەۋە و ھەمووان لای موسەنا لەبۈھیب کۆبوونەۋە. میهران لەۋبەر فورات لەبەرەبەر ئەو ئوردووی لیدا بوو. ئوردوۋگای موسولمانان لەبۈھیب، شوین لەنزیک کوفەيە و لەبەرەبەر ئوردوۋگای میهران، موسەنا سەرکردەى خەلکان بەیەکیك لەدانیشتۋانى سۋادى وت: شوینی ئوردوۋگاکەى میهران ناوی چییە؟

وتىك بەسوسىيا .

موسەنا وتى: مېھران لەناچور و لەشۋىنىك ئوردوۋى لىدا كەبەسوسە . بەسوس بەماناى كەمى و بەربلاۋى و كەمى شىرى و شترە . موسەنا لەشۋىنەكەى خۆى ماپەوہ تا مېھران نامەى بۇ نووسى، يا ئىۋە بېپەرنەوہ بۇ لاي ئىمە، يا ئىمە دەپەرنەوہ .

موسەنا وەلامى بۇ نارد: ئىۋە بېپەرنەوہ .

مېھران لەرووبارە پەپىيەوہ و لەكەنارەكانى فورات لەمەلتات لەنزىك موسولمانان دابەزى . موسەنا بەو پىاۋە سوادىيەى وت: ئەو زەوييەى مېھران و سوپاكەى لەمى دابەزىن، ناۋى چىيە؟

وتى: شومىيا . ئەمە لەمانگى رەمەزاندە بوو .

موسەنا فەرمانىدا: پىشپەروۋى بكن .

موسەنا سوپاكەى رازاندەبويەوہ و مەزغور و نەسىرى وەك فەرماندەى دوو بانى سوپاكەى دانا . عاسم سەركردەى پىادەكان و عىسە پىشەنگ بوو . ھەردوۋلا رىزان بەست و موسەنا لەناو موسولمانان قەسەى كرد و وتى: ئىۋە بەرۋژن و رۆژو ھوكارىنكە بۇ لاۋازى، بۇچوۋنى من ئەوہىە رۆژو بشكىنن و بخۇن تا ھىز وەربگرن .

وتيان: ئەو كارە دەكەين . رۆژويان شكاند .

موسەنا كەسىكى بىنى لەرىزەكان جىادەبىتەوہ، وتى: ئەوہ چى دەكات؟

وتيان: يەكىكە لەو كەسانەى لەشەرى پرد ھەلاتوۋە و دەخوازىت شەپ دەستپىكات .

موسەنا بەرم لىيدا و وتى: ئەبى بى باوك! لەشۋىنەكەى خۆت بىنەرەوہ و كاتىك دوژمن ھات رووبەروۋى بېرەوہ، بەلام شەپ دەستپىمەكە .

ئەو كەسە وتى: ئەو كارە دەكەم، گەپايەوہ بۇ شۋىنكەى خۆى .

شەعبى دەلىت: كاتىك دەستەى بوجەيلە كۆبوۋنەوہ، عومەر وتى لاي ئىمەوہ بېرۇن .

سەران و سەركردەكانى بوجەيلە ھاتن .

عومەر وتى: ھەزتان لەكام بەرەى شەپە؟

وتيان: شام چوۋنكە بەشى زۆرى خەلكانى ئىمە لەۋىن .

وتى: بەرەو عىراق بېرۇن چوۋنكە لەشام بەئەندازەى پىۋىست شەپكەرى لىيە . ئەوان

رازى نەبوۋن تا ئەوہى فەرمانىدا يەك لەسەر چۋارى تالانىيەكان بەبەشى ئەوان زىاد بكىرت . عەرەفجەى وەك سەركردەى تىرەى جەدىلەى بوجەيلە دەستنىشان كرد و

جەريرى ۋەك سەركردهى منالەكانى عامر و كەسانى ديكە.

دەلىت: ئەبويەكر ئەوى لەگەل شەركەران بۇ شەپ كردن لەعەمان راسپاردبوو و كاتىك لەدەريا شەپى كرد ئەوى گەراندهوه و عومەر بەشى زۆرى خەلكانى بوجەيلهى بەوسپارد و وتى: شوينكەتەى ئەمە بن، بەكەسانى ديكەى وت: شوينكەوتەى جەرير بن.

جەرير بەخەلكانى بوجەيلهى وت: ئايا دەبنە شوينكەوتەى ئەم كەسە كەئە بەلاى بەسەر ئىمەدا هينا؟

خەلكانى بوجەيله بەهوى يەكك لەژنەكانيانەوه لەعەرەفجە تۆپە بوون. كۆبوونەوه و پۆشتنە لاى عومەر و وتيان: ئىمە بەسەركردايەتى عەرەفجە رازى نابىن.

عومەر وتى: لەعەرەفجە چاۋ ناپۆشم كەپيش هەمووتان باوهرى بەئىسلام هيناوه و لەرىگەى خوا لەهەمووتان زياتر تىكۆشاوه.

وتيان: كەسيك لەخۆتان بكە سالارى ئىمە.

عومەر هەستى كرد لەپەرچەلەكى ئەو گومان دەكەن و وتى: ناگاتان لەقسەكانتان بىت.

وتيان: قسەى ئىمە ئەوهيه.

عومەر كەسى بۇ لاى عەرەفجە نارد، هات و وتى: ئەوان بەسەركردايەتى تۆ رازى نىن و گومان دەكەن لەوان نىت، تۆ دەلىتى چى؟

وتى: راست دەكەن و نامەويت لەوان بىم چوونكە من لەخەلكانى ئەزىم لەتيرەى بارق لەدەستەيهكى بى ژمارى خاوەن پەرچەلەك و ئەژادى پاك.

عومەر وتى: ئەزىد خەلكانىكى چاكەكارن و لەخراب و باش پشكيان بەركەوتتووه.

عەرەغجە وتى: خراپە لەناو ئىمەدا بلاۋبوويهوه چوونكە لەيەك سەرزەمىندا بووين، خوینی يەكمان پششت و ستەمكاريمان كرده پيشه و من لەخەلكەكەى خۆم ترسام و لەوان داپرام و پەيوهستى ئەوان بووم. سەركردهى ئەوان بووم و سەبارەت بەرووداوهى لەنىوان من و ەرزىرەكانى ئەوان روويدا، لەمن دلگرانن و رزديم پيدەبەن.

عومەر وتى: گرىنگ نەبىت بەلاتەوه، كاتىك بەتۆ دلخۆش نىن، سەركردايەتى ئەوان لەئەستۆ مەگرە. جەريرى ۋەك سەركردهى ئەوان دانا و واى نيشانى خەلكانى جەديله و

بوجەيلهدا مەبەستى ئەوهى كردووه عەرەفجە بۇ شام پەوانە بكات و ئەوان خوازيارى پۆشتن بۇ عىراق بوون. جەرير لەگەل خەلكەكەى خۆى بۇ هاوكارى كردنى موسەنا

رووی کردە عێراق و گەیشتە زیقار و لەوێوە پۆشتە جەل. موسەنا لەمەرج ئەلسەباخ و لەوتەکەیی بەشیر لەحیرە ناگادار ببووێوە کەعەجەمەکان مێهرانیان ناردوو و لەمەدایینەوه بەرهو حیرە دیت. کەسی بۆ لای جەریر و عیسەمە نارد و بۆ ئەوی لەزوتترین کات پەییوەستی بین. عومەر فرمانی پێدابوون تا ئەو کاتەیی سەرکەوتن بەدەست نەهێنن لەرووبار یا پردێک نەپەرێنەوه. لەبەویب کۆبوونەوه و دوو ئوردوگا لەکەنارەکانی رۆژەلاتی بوەیب پەییوەستی یەکیبوون.

بوەیب لەرۆژگاری فارسەکان کەناو بەرز دەبوویەوه، زەلکاوێ فارسەکان و دەپژایە جووف. ئوردوگای فارسەکان لەدار ئەلوەرەق و موسولمانەکان لەسەکون بوون.

موجالید دەلێت: شەرکەرانی منالەکانی کەنانه و ئەزد حەوتسەد کەس بوون، پۆشتنە لای عومەر، پێی و تن: حەزتان لەکام بەرهی چەنگە؟

وتیان: شام چونکە زۆر بەی کەسەکانی ئێمە لەوین.

عومەر وتی: شام بەئەندازەیی پێویست شەرکەری لێیە، عێراق، عێراق، سەرزەمینێک کەخواوەند شکۆ و ژمارەیی ئەوانی کەم کردۆتەوه، پشنگووی بخەن و بۆ شەری ئەو خەلکانە بڕۆن کەبەشیوێوەکی ناسوودە ژیان بەسەر دەبەن، ئەگەری هەیه خواوەند بەشێک لەناسوودەیی ئەوان بەئێوه ببەخشیت.

غالیب کوپری فلانی لەیسی و عەرەفجەیی بارقی هەرکام بەخەلکەکەیی خۆیان وت و فرمانیان پێدان بەوتەیی سەرورەیی باوەرداران رازی بین.

وتیان: ئێمە شوینکەوتەیی تو و سەرورەیی باوەردارانین.

عومەر کوپری خەتاب دۆعای خێری بۆ کردن. غالیب کوپری عەبدوللەیی وەک سەرکردەیی منالەکانی کەنانه و ئەوی پەوانە کرد، عەرەفجە کوپری هەرسیمەیی کردە سالاری خەلکانی ئەزد کەزۆر بەیان لەتیرەیی بارق بوون، ئەوان دلخۆش بوون بەرهی عەرەفجە گەراوەتەوه بۆ ناویان. ئەم دوو سەرکردەیی لەگەل شەرکەرەکانیان بەرێکەوتن و لەعێراق پەییوەستی موسەنا بوون.

عەمرۆ دەلێت: هیلال کوپری عەلفەیی تیمی لەگەل کەسانێک لەخەلکی رەباب، پۆشتە لای عومەر. عومەر کوپری خەتاب ئەوی کردە سەرکردەیی خەلکەکەیی و بۆ عێراقی ناردن، کوپری موسەنای جوشەمی سەعدی هات و ئەوی کردە سەرکردەیی منالەکانی سەعد و پەوانەیی کردن و لەعێراق پەییوەستی موسەنا بوون.

شەعبەبی دەلیت: عەبدوللە کوپری زوئەلسەھمەین لەگەڵ دەستەیک لەخەلکانی خەسەم ھات. عومەر کوپری خەتاب ئەوی کردە سەرکردەیی خەلکەکەیی و بۆ عێراق، پەوانەیی کردن.

عەمرۆ دەلیت: رەبەیی لەگەڵ دەستەیک لەمناڵەکانی ھەنزەلە ھات و عومەر ئەوی کردە سەرکردەیی ئەوان و بەرئیکەوتن تا پەییوہستی موسەنا بون، داوی ئەو کوپرەکەیی شیبیس کوپری ریبەیی سەرکردایەتی خەلکانی گرتە ئەستۆ و دەستەیک لەمناڵەکانی عەمرۆ ھاتن و عومەر، ریبەیی کوپری عامر کوپری خالییدی عەنودی کردە سەرکردەیی ئەوان و پەوانەیی عێراقی کردن.

ھەرودھا دەستەیک لەمناڵەکانی زەببە ھاتن و ئەوانی کردە دوو دەستە، سەرکردایەتی دەستەیکەیی بە باوکی ھوبەرە و سەرکردایەتی دەستەیکەیی دیکەیی بەموزنەر کوپری ھساندا، قورت کوپری جوماح لەگەڵ دەستەیک لەمناڵەکانی عەبدقەیس ھات و ئەوانیشی پەوانە کرد.

دەلین: کاتیک فیوزان و رۆستەم پیریاریاندا مێھران بۆ شەپری موسەنا پەوانە بکەن، داوی مۆلەتیان لەپووران کرد. کاتیک کارئیکیان دەبوو لینی نزیک دەکەوتنەوہ تا گفتوگۆی لەگەڵ بکەن و کاتیک بۆچوونی خۆیان باس کرد، سەبارەت بەژمارەیی سوپاکە ئاخاوتن. پارسەکان پینش ھێرشیی عەرەبەکان سوپای فراوانیان بۆ شوئینیک پەوانە نەدەکرد و کاتیک زۆری سوپاکەیان لای پوران باس کرد، وتی: بۆ پارسەکان ھاوشیوہی رۆژگاری کۆن ھێرش ناکەنە سەر عەرەبەکان و بۆ کاروباری سوپا ھاوشیوہی پاشاکانی کۆن نییە؟

وتیان: لەو رۆژگارەدا دوژمنانی ئیمە ترسەنۆک و ھەنووکە ترس لەناو سوپاکەیی ئیمەدا بلاو بۆتەوہ.

پووران بۆچوونەکەیی ئەوانی پەسەند کرد و مێھران لەگەڵ سوپاکەیی بەرئیکەوت و لەکەنارەکانی فورات ئوردوی لیدا. موسەنا و سوپاکەیی لەکەناری دیکەیی فورات و فورات لەنیوان ئەواندا بوو.

لەم کاتەدا ئەنس کوپری ھیلالی نەمری لەگەڵ دەستەیک لەمەسیحییەکانی نەمر لەگەڵ ئەسپەکانی خۆیان بۆ ھاوکاری کردن پەییوہستی موسولمانان و موسەنا بوو. ھەرودھا کوپری پیاویکی فیھری تەغلەبی لەگەڵ مەسیحییەکانی تەغلەب بۆ ھاوکاری کردنی ئەوان ھاتن. ناوی ئەو پیاوہ عەبدوللە کوپری کەلیب کوپری خالیید بوو.

مەسیحییەکان کاتیکی بینییویان عەرەبەکان لەبرابەر عەجەمەکان ئوردوویان لێداوه،
وتبویان ئیعمەیش شان بەشانی خەلکەکەیی خۆمان شەر دەکەین.

میهران وتی: یا ئیوه بپەرئەوه یا ئیمه لەرووبار دەپەرئەوه.

موسولمانان وتیان: ئیوه لەرووبارە بپەرئەوه.

فارسەکان لەبەسوسیا روویان کرد شومیا کەشویئنی دارئەلرزق بوو.

موحلیز دەلیت: کاتیکی عەجەمەکان مۆلەتی پەرئەوهیان پێدرا، لەشومیا جیگیر بوون
کەشویئنی دار ئەلرزقه. لەوی ریزیان بەست و لەسی ریزدا رووبەروی موسولمانان
بوونەوه. هەر ریزیک فیلیکی لەگەندا بوو. پیادەکان لەپیش فیلهکان و لەکاتی پێشپەرەوی
هۆنراویان دەخویندەوه.

دەلیت: موسەنا بەموسولمانانی وت: ئەوهی دەبییستن، فەرۆیه و ئیوه بێدەنگ بن.
خەلکان بێدەنگ بوون. فارسەکان لەموسولمانان نزیک کەوتنەوه و لەلای رووباری
منالەکانی سەلیم کەهەنووکەیش رووباری منالەکانی سەلیم لەوییه، هاتنەپیش و
موسولمانان لەنیوان شوینیک کەهەنووکە رووباری منالەکانی سەلیم، لەملای
رووبارەکه، ریزیان بەستبوو.

تەلحە دەلیت: بەشیر و بوسر کۆری ئەبی رۆم فەرماندەیی بآلەکانی سوپاکی موسەنا
بوون و معنی سەرکردەیی سوارەکان و مەسعود سەرکردەیی پیادەکان و بوسر پێشتر
فەرماندەیی پێشەنگەکان و مەزغور فەرماندەیی داوای سوپاکە بوو.

دەلیت: فەرماندەیی دوو بآلی سوپاکەیی میهران کۆری ئەزازبە سنورداری حیرە و
مەردان شا بوون.

موسەنا هاتەناو ریزی سوپای موسولمانان و قسەیی لەگەل کردن. سوار ئەسپی
شەموس بوو. ئەسپەکەیی ئەویان بەشەموس ناودەبرد. موسەنا لەکاتی شەر سوار ئەو
ئەسپە دەبوو و لەکاتی ئارامی خزمەتی دەکرد. لای یەکی یەکی ئالاکان وەستا و بۆ شەر
کردن هانیدان و لەفەرمانەکانی خۆی ئاگاداری کردنەوه و تاییبەتمەندییەکانی
هەردەستەییکی هێنایە سەرزمان و بەهەموویانی وت هیوادارم ئەمڕۆ لەشویئەکەیی
ئیوه زیان بەعەرەبەکان نەگات، سویند بەخوا ئەوهی ئەمڕۆ من دلخۆش دەکات، بۆ
ئیوهیش دەخوام. بەشویهەکی پەسەند وەلامیان دایەوه.

دەلیت: موسەنا بەوتار و کردار دادپەرۆری لەگەل خەلکان دەکرد و لەچاکە و

خراپەى ئەوان خۆى دەكرده شەرىك. كەس نەىدەتوانى رەخنە لەوتار يا ئاكارەكانى بگرىت.

وتى: سى جار تەكبىر دەلىم، خۇتان ئامادەكەن و لەگەل تەكبىرى چوارەمى من، هېرش بەرن. كاتىك تەكبىرى يەكەمى وت، فارسەكان هېرشىيان هېنا و موسولمانان رووبەروويان بوونەوه. موسەنا لەيەكەك لەرىزەكانى خۆى لاوازى و سىستى بىنى و كەسى بۇ لاي ئەوان نارد و وتى: سەركرده سلاوتان دەگەبىنىت و دەلىت مەبنە ھۆكارى رىسوايى موسولمانەكان. وتيان: بەسەرچا. رىزەكەيان راست كردهوه، پىشتەر بىنىبوويان موسەنا لەتاو ئەوان رىشى خۆى رادەكىشا و بۇ كردهوهكانيان سەرکۆنەى دەكردن. ئەمجارە سەىريان كرد و بىنيان لەخۇشخالىدا پىدەكەنىت. ئەوان، منالەكانى عىجل بوون.

دەلىت: شەر درىژ و رووى لەدژوارى كرد، موسەنا رووى كرده ئەنس كوپى هىلال و وتى: ئەى ئەنس، تۆ پىاويكى عەرەبىت، ھەرچەندە لەسەر دىنەكەى ئىمە نىت، كاتىك بىنىت هېرشم كرده سەر مېھران، لەگەل من هېرش بىنە. بەپىاوى فېھرىشى وت. موسەنا هېرشى برده سەر مېھران و پاشەكشىنى پىكرد. مېھران رووى كرده بالى راستى سوپاكەى خۆى. دوو دلى سوپا پەلامارى يەكياندا و تەپ و تۆز لەگۆرەپانى شەر بەرزبوويهوه. بالەكانىش سەرقالى شەرى يەكتر بوون و نەياندتوانى ھاوكارى فەرماندەو سەركردهكەى خۇيان بكن.

دەلىت: لەم رۆژەدا مەسعود و دەستەيەك لەسەركردهكان برىندار بوون و ئەوانيان لەگۆرەپانى شەر بردهدر. پىيان وتبوون: ئەگەر بىنىبووتان ئىمە كوژراين، دەست لەشەر ھەلمەگرن تا سوپاكە لاواز نەبىت، بچەنگن و ھاوكارى كەنارەكانى خۇتان بكن. شەرپەرانى دلى سوپاي موسولمانان ژمارەيەكى زۆر لەدلى سوپاي فارسەكانيان كوشت. گەنجىك لەمەسىحىيەكانى تەغلب مېھرانى كوشت و سوار ئەسپەكەى بوو. موسەنا سىلاح و جل و بەرگى ئەوى بەسەركردهى سوارەكان بەخشى. بەمشىويه كاتىك ناباوەرىك بەدەستى سوارىك دەكوژا، جل و بەرگ و سىلاحكەى تايبەت بوو بەسەركردهى ئەو دەستەيه. كۆيلەى تەغلبى دوو سەركردهى بوو، يەكيان جەرر و ئەوى دىكەيان كوپى ھوبەرە. سىلاح و جل و بەرگەكانى مېھرانيان لەناو خۇياندا دابەش كرد.

مەحفىز كوپى سەعلەبە دەلىت: گەنجەكانى منالەكانى تەغلب سوار ئەسپ بوون و

کاتیك له شهري بوهیب موسولمانان و فارسهكان رو بهروو یه کبونهوه، وتیان: هاورئ له گهل عه ره به كان شهر له گهل عه جه مه كان ده کین. یه کیک له وان میهرانی کوشت. میهران سوار ئه سپینکی موو سوور و زرییه کی زهردی له بهردا بوو. کاتیك گهنجی ته غله بی میهرانی کوشت، سوار ئه سپه که ی بوو و هاواری کرد من گهنجی ته غله بیم، من میهرانم کوشت. جهریر و کوپی هه و به ره هاتن و قاچی ئه ویان گرت و له ئه سپه که هینایانه خوار.

سه عید کوپی مه رزیان ده لئیت: جهریر و مونزه ره له کوشتنی میهران به شدار بوون و سه بارت به سیلاحه که ی ئه و کیشه یان بو دروست بوو. داوه ریان برده لای موسه نا. ئه و سیلاح و پشتینه کانی له نیوان ئه واندا دابه ش کرد چونکه ئه وان شکستیان به دئی سوپای ناباوه ران هینا بوو.

کوپی ره ق ده لئیت: رومان کرده بوهیب و له وئ له نیوان سه کون و مناله کانی سه لیم، ئیسقانی سه ر و ئه ندامی کوژراوه کانه مان بین، سپی بوون و ده دره وشانه وه و هوکاریک بوون بو وانه وه رگرتن.

ده لئیت: ئه و که سانه ی ئه وه یان بین، گومانیان کردوه ئیسقانی یه ک سه د هه زار مردوه.

ته لحه ده لئیت: کاتیك ته پ و توژ به رزیوویه وه، موسه نا مایه وه تا ته پوتوژ دامرکایه وه. دئی سوپای فارسه کان شکستی خوارد. باله کانی سوپا سه رقانی شهر کردن بوون و کاتیك موسولمانان بینان، شهرکه رانی دئی سوپا که یان توانیویه تی شکست به ناباوه ران بینن، هیژ و وره یان زیادی کرد و به گوپ و تینیکی زیاتره وه جه نگان. موسه نا دوغای بو ده کردن و له خوا ده پارایه وه. به رده وام که سی ده نارد و ده یوت: هاوکاری خواوه ند بکه ن تا هاوکاریتان بکات. موسولمانان توانیان شکستیان پی بینن و موسه نا پیش ئه وان خو ی گه یانده پرده که و ریگه ی لی به ستن. له که تاره کانی فورات بوونه دوو ده سته و بو سه روخوار رایان ده کرد. سواره کانی موسولمان شوینیان ده که وتن و ده یانکوشتن. به شیویه که له هه یچ کام له شه ره کانی نیوان عه ره ب و عه جه م به و ئه ندازه یه ئیسقان نه مایه وه.

ده لئیت: مه سعود کوپی حارسه بریندار بوو و پیش شکستی دوژمن کوژرا. ئه و که سانه ی له گهل ئه و بوون، وره یان نه ما. مه سعود له سه ره مه رگدا وتی: ئه ی مناله کانی

بەكر كۆپى وايل، ئالاکانى خۇتان بەرز بکەنەو، سویندتان دەدم بەخوا گرنكى بەکۆرانی من نەدن.

دەلیت: ئەو رۆژە ئەنس كۆپى هیلالی نەمرى شەپرى کرد تا کۆرزا. موسەنا ئەوى لەگۆرەپانى شەپ برددەر و لای مەسعود داینا و ھەرەھا قورت كۆپى جوماحى عەبدى جەنگان و چەندین پم و شمشیری شکاند و شەھربەراز وەرزیری فارسى و سەرکردەى سوارەکانى مېھرانى کوشت.

دەلیت: کاتیک شەرپەكە کۆتایی پنیات، موسەنا لەگەل خەلکان دانیشت و قسەى کرد و قسەیان کرد. کاتیک کەسیک دەھات، دەیوت: سەبارەت بەکارەكەى خۆت قسە بکە.

قورت كۆپى جوماح وتی: کەسیکم کوشت بۆنى موشكى لیدەھات، گومانم کرد مېھرانە و هیوادار بووم ئەو بیئت بەلام بۆم دەرکەوت شەھربەراز سەرکردەى سوارەکانە.

موسەنا وتی: لەرۆژگارى جاھلییەت لەگەل عەرەب و عەجەم جەنگاوم. سویند بەخوا لەرۆژگارى جاھلییەت سەد عەجەم بەھیزتر لەھەزار عەرەب بوو و ھەنووکە سەد عەرەب بەرابەر لەگەل ھەزار عەجەم چوونکە خاوەند شکۆ و مەزنى لەوان سەندەوہ و ھیزی ئەوانى لەناو برد. زرق و برق و ژمارەى شەپکەران و کەوانە کراوەکان و تیرە

دریژەکانیان ئیوہ نەترسینیت چوونکە کاتیک لئی جیابنەوہ یا لەدەستی بەدن، ھاوشیوہى چوارپیکان بۆ کوی پیتان خۆش بیئت، دەتوانن لییان خوپن.

ریبەى لەگەل موسەنا قسەى کرد و وتی: کاتیک بیینیم شەپ بەردەوامە، وتم قەلغانەکان بەرز بکەنەوہ چوونکە دوزمن ھیرش دەھینیت، لەبەرابەر دوو ھیرشى ئەوان خۆراگری بکەن و لەسینیەم ھیرش سەرکەوتن بەدەست دینن. شەپکەران ئەو کارەیان کرد و خواوەند بەلینەكەى منى ھینایەدى.

کۆپى زونەلسەھمەین دەلیت: بەھاوہلانى خۆم وت، بیستم سەرکردە قورئان دەخوینیت و باسى ترس دەکات. بەشوین ئالاکەى خۆتانەوہ بن، پارینگارى لەسوارەکان بکەن و ھیرش بەرن چوونکە بەلینەکانى خواوەند دیتەدى. خواوەند بەلینەكەى خۆى ھینایەدى.

عەرەفجە وتی: دەستەیک لەوانمان بۆ لای فورات دوور خستەوہ و هیوادار بووین خواوەند فەرمانى خنکانى ئەوانى دا بیئت و ئەو بەلای لەشەپرى پرد بینیمان، قەرەبوو بکریتەوہ. کاتیک رووبەرۆوى مەترسى بوونەوہ، ھیرشیان کردە سەر ئیمە و شەرمان لەگەل کردن تا ئەوہى کەسینک بەمنى وت: چى دەبیئت ئەگەر کەمیک پاشەکشى

کرد و خواوەند بەلینەكەى منى ھینایەدى.

کۆپى زونەلسەھمەین دەلیت: بەھاوہلانى خۆم وت، بیستم سەرکردە قورئان دەخوینیت و باسى ترس دەکات. بەشوین ئالاکەى خۆتانەوہ بن، پارینگارى لەسوارەکان بکەن و ھیرش بەرن چوونکە بەلینەکانى خواوەند دیتەدى. خواوەند بەلینەكەى خۆى ھینایەدى.

عەرەفجە وتی: دەستەیک لەوانمان بۆ لای فورات دوور خستەوہ و هیوادار بووین خواوەند فەرمانى خنکانى ئەوانى دا بیئت و ئەو بەلای لەشەپرى پرد بینیمان، قەرەبوو بکریتەوہ. کاتیک رووبەرۆوى مەترسى بوونەوہ، ھیرشیان کردە سەر ئیمە و شەرمان لەگەل کردن تا ئەوہى کەسینک بەمنى وت: چى دەبیئت ئەگەر کەمیک پاشەکشى

کرد و خواوەند بەلینەكەى منى ھینایەدى.

بە ئالاکەیی خۆت بکەیت.

وتم: دەبیئت بۆ پێشەوهی بېم. هێرشم کردە سەر فرماندەیی دواوەی سوپاکەیی ئەوان و کوشتم. عەجەمەکان روویان کردە و فورات و هەلاتن بەلام کەسیان بەزیندووی رزگاری نەبوو.

رەبیبی کوری عامر کۆری خالید دەلیت: لەشەری بوەیب لەگەڵ باوکم بووم. بوەیبیان بەشەری دەیانەکان ناو دەبرد چونکە لەو رۆژەدا سەد کەسیان نیشاندان کە مەهرکام نزیکی دەکەسی لەگۆرەپانی شەردا کوشتبوو. عوروە کۆری زەید ئەلخەیل یەکیک بوو لەو کەسانەیی نۆ کەسی کوشتبوو، عەرەفجە سەرکردەیی خەلکانی ئەزد نۆ کەسی کوشتبوو. ناباوەران لەنیوان ئەو شوینەیی ئیستاکە سەکوونە، تا کەناری فورات و کەناری رۆژەلاتی بوەیب کوشتار کران بەهۆی ئەوهی کاتیک شکستیان خوارد، موسەنا پێش ئەوان خۆی گەیانە پردهکە و ئەوان رینگەیی چەپ و راستیان گرتەبەر و موسولمانان تا کاتی شەو بەشوینکەوتن و کوشتنی ئەوان سەرقال بوون. رۆژی دواتر تا شەو ئەم کارە بەردهوام بوو.

دەلیت: موسەنا لەبەستنی رینگەیی پردهکە پەشیمان بوویەوه و وتی: کاریکیی ناپەوام کرد، خواوەند لەخراپە بھپاریزیت چونکە پێش ئەوان رینگەیی پردهکەم بەست و رینگە چارەیی ئەوانم بری. چیتەر هێچ کات ئەو کارە دووبارە ناکەمەوه، ئیوہیش کاری لەو شیوہ مەکن. هەلە بوو، ناییت رینگەیی دەرباز بوون لەکەس بگرن مەگەر ئەو کەسەیی هێچ توانایەکی بەرگری کردنی نەبیئت.

دەلیت: کەسانیک لەسەرکردە بریندارەکان کۆژان. خالید کۆری هیلال و مەسعود کۆری حارسە لەناو کۆژاوەکاندا دەبینران. موسەنا نوێژی لەسەر خویندن و جەنازەکانی کرد بەنوکی ڕم و شمشیرەکان و وتی: سویند بەخوا ئەم کارە خەمەکانم ناهیلایت چونکە لەشەری بوەیب بەشدار بوون و خۆپاگریان کرد و نەترسان و شەھادەت، کەفارەیی هەموو گوناخەکانە.

زیاد دەلیت: موسەنا و عیسە و جەریر لەبوەیب خواردەمەنییەکانی مێھرانیان تالان کرد کەبریتی بوو لەمەر و مانگا و ناردیان بۆ ژن و منالی ئەو کەسانەیی لەمەدینەوه هاتبوون. ئەوان ژن و منالەکانی خۆیان لەقەوادیس دانابوو. هەرەھا بەشی ژن و منالی شەپکەرانی پێشوویان نارد کە لەحیرە بوون. ئەو کەسانەیی خواردەنەکانیان برد عمرو

کۆری عه‌بدولمه‌سیح کۆری به‌قیله بوو. کاتیگ گه‌یشتنه لای ژنان و سواره‌کانیان بینی، هاواریان به‌رز کرده‌وه و گومانیان کرد هیرشیان کراوه‌ته‌سه‌ر. به‌به‌رد و دار به‌رگرییان له‌مناله‌کان ده‌کرد. عه‌مرۆ وتی: ژنانی ئەم سوپایه ده‌بی‌ت به‌مشپوه بن. مژده‌ی سه‌رکه‌وتنیان به‌ژنان به‌خشی و وتیان: ئەمه سه‌ره‌تای کاره.

یوسر سه‌رکرده‌ی ئەو کاروانه بوو که‌خواردنه‌کانیان ده‌برد. چه‌ندین پاسه‌وانی بۆ خواردنه‌کان دانا‌بوو. عه‌مرۆ کۆری عه‌بدولمه‌سیح له‌گه‌رانه‌وه، له‌حیره مایه‌وه.

موسه‌نا وتی: کئی تا سیب شوین دوژمن ده‌که‌وین؟

چه‌ری کۆری عه‌بدولله به‌خه‌لکه‌که‌ی خۆی وت: ئەی خه‌لکانی بوجهیله ئیوه و ئەوه‌که‌سانه‌ی له‌م شه‌ره به‌شدار بوون، بۆ پیشینه‌تان له‌نیسلام و چاکه‌کاری وه‌ک یه‌که‌ن به‌لام له‌تالانییه‌کار که‌س وه‌ک ئیوه به‌شی به‌رناکه‌وینت چوونکه یه‌ک چواری تایبه‌ته به‌ئیوه و سه‌روه‌ری باوه‌رداران پینی به‌خشیون، که‌س ناییت زووتر له‌ئیوه شوین دوژمن بکه‌وینت و زیاتر له‌ئیوه هه‌ول بدات چوونکه یه‌کیگ له‌م دوو شته چاره‌پوانتانه: شه‌هید بوون و به‌هه‌شت یا تالانی و به‌هه‌شت.

موسه‌نا به‌ده‌سته‌یه‌ک له‌هه‌لاتووانی شه‌ری پرد که‌ده‌یانویست شه‌ر بکه‌ن، وتی: موسته‌بسل و هاوه‌لانی له‌کوین شوین دوژمن بکه‌ون و بینه هۆکاری ریسوایی و زه‌لیل بوونی ئەوان چوونکه ئەمه چاکه‌یه و پاداشتی چاکه‌ی به‌دواوه‌یه. داوای به‌خشین له‌خوا بکه‌ن له‌به‌ر ئەوه‌ی به‌خشنده و میهره‌بانه

عه‌لی کۆری مه‌حفیز ده‌ئیت: یه‌که‌م که‌سان ئەو رۆژه به‌داواکه‌ی موسه‌نا رازی بوون، موسته‌بسل و هاوه‌لانی بوون. ئەو رۆژی پینشت ده‌یویست له‌موسولمانان جیا‌بیته‌وه و شوین دوژمن بکه‌وینت. موسه‌نا فه‌رمانیدا و پرده‌کانیان بۆ هه‌لبه‌ستن و ئەوانی به‌دوای دوژمن په‌وانه کرد. دوا‌ی ئەوان خه‌لکانی بوجهیله و موسولمانانی دیکه به‌ریکه‌وتن و تا سیب شوین دوژمن که‌وتن. له‌ئوردووگا که‌س له‌شه‌رکه‌رانی پرد به‌جینه‌ما. مانگا و تالانی زۆریان ده‌ستکه‌وت و موسه‌نا له‌ناو ئەواندا دابه‌شی کرد. به‌تیکۆشه‌ران زیاتری به‌خشی و چواریه‌کی به‌شپوه‌یه‌کی یه‌کسان به‌سه‌ر خه‌لکانی بوجهیله‌دا دابه‌ش کرد و سی له‌سه‌ر چواری به‌عیکره‌مه بۆ مه‌دینه نارد.

موسه‌نا مۆله‌تی پیدان و ئەوان هیرشیان برد تا گه‌شتنه سابات. خه‌لکی سابات سه‌نگه‌ریان گرت و هیرشبه‌ران گونده‌کانی ده‌ورو به‌ریان تالان کرد. خه‌لکان له‌پشت سه‌نگه‌ره‌که‌نه‌وه تیریان ده‌هاویشت. یه‌که‌م که‌سان که‌رۆشتنه ناو سه‌نگه‌ری دوژمن،

عیسمه و عاسم و جهریر بوون و کساننی تر به‌دوای ئەواندا پۆشتن. دواتر بۆ لای موسه‌نا گه‌رانه‌وه.

عه‌تییه کوپری حارس ده‌لئیت: کاتیك خواوه‌ند میهرانی کوشت و موسولمانان به‌سهر سواد تا دیجله‌دا زالّ بوون و بیّ ئەوهی هه‌ره‌شه‌ی هیرشی دوژمنیان له‌سهر بیّت، هاتوچۆی دیجله‌یان ده‌کرد، پادگانه‌کانی عه‌جه‌م بلاوه‌یان لیکرد و په‌نایان بۆ سابات برد. دلخۆش بوون به‌وه‌ی که‌س له‌مبه‌ر دیجله کاری پێیان نه‌بیّت.

ده‌لئیت: شه‌ری بوه‌یب له‌ره‌مه‌زانی سالی سیانزه‌ی کوچ روویدا و خواوه‌ند شکستی به‌سوپای فارسه‌کان هینا. له‌ملاولای بوه‌یب ئیسقانی مروّقه‌کان که‌له‌که کرابوو و له‌روژگاری فیتنه، خاک داپیۆشی. هینشتا نه‌گه‌ر ئەو ناوچه‌یه هه‌لکه‌زن، ئیسک و پروسکی مروّقه‌کان ده‌رده‌که‌ون. بوه‌یب له‌نیوان سه‌کون و مه‌ره‌به‌ی مناله‌کانی سه‌لیمه و له‌روژگاری خوسره‌وه‌کان زه‌لکاری فورات و ده‌رژایه ناو جوف.

ئه‌وه‌ری عه‌بدی سه‌باره‌ت به‌م شه‌ره هونراوه‌یه‌کی هونییه‌وه به‌م ناوه‌روکه:

له‌دیاری هۆز، په‌نجه‌کانی ئەوه‌ر زیادی کرد

و دوای عه‌بدقه‌یس گه‌یشته خه‌فان

ئه‌و ناوچه‌ی بیینی خه‌لکان کۆبیوونه‌وه

کاتیك کوژراوه‌کانی سوپای میهران له‌نه‌خيله بوو

روژگاریك كه‌موسه‌نا له‌گه‌ل سوپایه‌ك هیرشی کرده‌سه‌ریان

و ده‌سته‌کانی فارسی و گیلانی کوشت

و به‌سهر میهران و سوپاکه‌یدا سه‌رکه‌وت

و جووت جووت و یه‌ك یه‌ك له‌ناوی بردن))

ئه‌بوجه‌عفه‌ر ده‌لئیت: به‌لام به‌سه‌ره‌اتی جهریر و عه‌ره‌فجه و موسه‌نا و شه‌ری موسه‌نا له‌گه‌ل میهران له‌گه‌یرانه‌وه‌ی کوپری ئیسحاق به‌شێویه‌کی دیکه‌یه. ده‌لئیت: کاتیك هه‌وائی شکستی برد به‌عومه‌ر کوپری خه‌تاب گه‌یشت و پاشماوه‌ی سوپاکه پۆشتن، جهریر کوپری عه‌بدولله به‌جلی و عه‌ره‌فجه کوپری هه‌رسیمه له‌گه‌ل ده‌سته‌یه‌ك له‌خه‌لکانی به‌جیله له‌یه‌مه‌نه‌وه هاتنه مه‌دینه و له‌و کاته‌دا عه‌ره‌فجه سه‌رکرده‌یان بوو. ئەو، یه‌کیك له‌خه‌لکانی ئەزد و په‌یمانی له‌گه‌ل خه‌لکانی به‌جیله به‌ستبوو.

ده‌لئیت: عومه‌ر گه‌فتوگۆی له‌گه‌ل کردن و وتی: له‌و به‌لای له‌عیراق به‌سهر براکانتان

هاتوره، ئاگادارن، بهرهو عیراق پرۆن و منیش ئهو کسهانهی لهناو هۆزهکانی عهروپ بلاو بوونهتهوه، بۆ لای ئیوه رهوانه دهکهم.

وتیان: ئهی سهروهری باوهرداران، ئهو کاره دهکەین.

عومەر کوپری خهتاب تیرهی کهبه و سهجیمه و عورهینه لههۆزهکانی قتس کهپهیهوستی منالهکانی عامر کوپری سهعهسهه بوون، کۆکردهوه و عهرفجه کوپری ههرسیمهی کرده سهرکردهی ئهوان. جهریر کوپری عهبدولله بهجلی لهم کاره توپه بوو و بهخهلهکهکی وت: لهگهله سهروهری باوهرداران لهمباروه گفتوگو بکهن.

خهلهکانی بهجیله بهعومەر کوپری خهتابیان وت: پیاوینکت کردوته سهرکردهی ئیمه که لهئیمه نییه. عومەر عهرفجهی بانگ کرد و وتی: نهوانه چی دهئین؟

وتی: ئهی سهروهری باوهرداران راست دهکهن. من لهوان نیم و یهکیک لهخهلهکانی نهژدم. لهروژگاری جاهلییهت کهسیکم کوشت و پهیهوستی خهلهکانی بهجیله بووم و لهناو ئهوان ئهم پیگهیم بهدهستهیناوه.

عومەر وتی: کهواته لهشوینهکهی خۆت به و ئهگەر بهسهرکردهی تۆ رازی نابن. سهرکردهی تۆ ئهوان لههستهو مهگره. وتی: نهو کاره دهکهم و لهگهله ئهوان ناپۆم.

عهرفجه سهرکردهی تۆ پشتگوی خست و لهخهلهکانی بهجیله جیابویهوه و رووی کرده بهسره. عومەر کوپری خهتاب جهریر کوپری عهبدوللهی وهک سهرکردهی ئهوان دهستنیشان کرد و رووی کرده کوفه. کاتیک لهنزیک موسهنا کوپری حارسه تیپهری، موسهنا نامهی بۆ نووسی و فرمانی پهیهوست بوونی پیندا چونکه ئهویان بۆ هاوکاری ئهو رهوانه کردبوو.

بهلام جهریر لهولامدا نووسی: ئهو کاره ناکهم مهگر سهروهری باوهرداران فرمانم پیندات چونکه تۆ سهرکردهیت و منیش سهرکردهم.

جهریر بهرهو پردهکه روشت و لهبوجهیله لهگهله میهران کوپری بازان یهکیک لهگهورهکانی فارس روبهروو بوویهوه چونکه پردهکهی رووخاندبوو و شهپکی قورسیان دهستپیکرد. مونزهه کوپری حسان کوپری زهراری زهیبی هیرشی کرده سهر میهران و بهشمشیر لیندا و لههسهپهکهی کهوتهخوار. جهریر هیرشی کردهسه و سهری بری. لهسهر سیلاح و جل و بهرگهکانی کیشهیان بۆ دروست بوو. دواتر ریکهوتن لهسهر ئهوهی جهریر سیلاحهکانی ههنگریت و حسان پشتینهکهی.

دهئیت: بیستم کاتیک میهران جهریری بینی، هۆنراویهکی خویندهوه بهم ناوهروکه:

((نهگهر سه بارهت به من پرسیار دهگهن، میهرانم

و نهگهر حاشای لیبکهن، کوپری بازانم))

دهلیت: من بهمه رازی نه بووم تا یه کیگ له میتروونوسه شارهزاگان پیئی وتم نهو، خوو و عادهتی عهره بهکانی بوو. کاتیگ باوکی لیبسراری یه من بوو، لهگهل نهو گهوره و پهروه رده کرابوو. من بهوته کهی نهو رازیم.

موسهنا نامه ی بو عومر کوپری خهتاب نووسی و سکالای له جهریر کرد. عومر له وه لامدا نووسی: من تو ناکم سرکرده ی هاوه لانی محهمهد، مه بهستی جهریر بوو. دوا ی نهوه عومر کوپری خهتاب، سهعد کوپری نهبی وه قاسی لهگهل شهش هزار کهس بو عیراق رهوانه کرد و سرکرده یه تی خه لکانی بهو سپارد. نامه ی بو موسهنا و جهریر کوپری عه بدولله نووسی تا په یوهستی سهعد بین و نهوی کرده سرکرده ی نهوان. سهعد پوشت و له شهراف مه نزلتی گرت و موسهنا و جهریریش په یوهستی بوون. سهعد زستانی لهو ناوچه یه به سهر برد و لهو کهسانه ی له دهوری نهو کویبوونهوه. موسهنا کوپری حارسه کوچی دوا یی کرد

شهری خه نافیس

زیاد دهلیت موسهنا له سواد پیشرهوی کرد و بوشر کوپری خه سایسه ی له حیره وهک جیگری خوی دانا و جهریری بو میشان نارد و هیلال کوپری عه له فه ی تیمی بو دهشتی میشان و عیسمه کوپری فلانی زه بیبی و که لجی زه بیبی و عهره فجه ی بارقی و کهسانی دیکه ی له سرکرده کانی موسولمانان وهک فرمانده ی پادگانه کان دهستنیشان کرد.

موسهنا له نهلیس دابهزی که یه کیکه له گونده کانی نهنبار. نه م شهره به شهر ی کوتایی نهنبار و کوتایی نهلیس ناویانگی ده رکرد. دوو کهس که یه کیان خه لکی نهنبار و نهوی دیکه یان خه لکی حیره بوو، موسهنا یان بو پیشرهوی هاندا و هر کامیان باسی بازاریکیان ده کرد. پیایوی نهنباری نهوی بو لای خه نافس و پیایوی خه لکی حیره هانیده دا بو نهوه ی به ره و به غداد بروت.

موسهنا وتی: کامیان پیش نهوه ی دیکه یه؟

وتیان: نه م دوو شوینه چند مه نزلتیک له یه که وه دورن.

وتیان: کامیان خیراتره؟

وتیان: بازاری خهنافس کهخه لکان دهپونه ئهوی و هۆزی رهبیعه و قوزاعه بۆ پارێزگاری کردن له بازار لهوی کۆدهبهنهوه.

موسهنا بۆ هێرش کردنه سهر بازاری خهنافس خۆی ئاماده کرد و کاتیگ گومانی کرد له کاتی روژدا دهگاته ئهو بازاره، مه بهستی هێرش کردنی کرد و له روژی بازاری خهنافس هێرشی کرده سهر خهنافس.

دوو دهسته له رهبیعه و قوزاعه لهوی بوون. سهر کردهی دهسته که قوزاعه کوپی رۆمانس کوپی وه بره و سهر کردهی رهبیعه سهلیل کوپی قهیس بوو که پارێزگاریان له بازاره که ده کرد.

موسهنا بازاره کهی شله قاند و پارێزه رانی تالان کرد و له ریگه کهی خۆی گه پرایه وه و به ره به یانان گه یشته لای وه رزیره کانی نه بار که سهنگه ریان گرت و کاتیگ ئهویان ناسییه وه له سهنگه رکانی هاتنه دهر و ئالف و تویشوو یان پیندا و چه ندین ری نیشانده ریان خسته به رده ست و موسهنا مه بهستی هێرش کردنه سهر بازاری به غدادی کرد و له کاتی به ره به یانی گه یشته.

کاتیگ موسهنا له ئه بار بوو، موسولمانان له سواد پینشپه رهیان کرد و له نیوان خواروهی که سکر و خواروهی فورات و پرده کانی مه سقه ب تا عهین ئه لته مر و سه رزه مینه کانی ده ور به ر (فلالیج و عال) هیرشیان ده برد و تالانییه کانیان کۆده کرده وه.

مه حفیز ده لیت: یه کیک له دانیشتووانی حیره به موسه نای وت: ده ته ویت ریگه ی گوندیکت نیشان به دین که به اززگانه کانی مه داینی که سرا و بازرگانه کانی سواد سالی یه کجار لهوی کۆده بهنه وه و به ئه ندازه ی بیت المال سامانیان پینیه. ئیستا روژه کانی بازاری ئه وان و ئه گه ر بتوانی به شیوه یه کی له نا کاو هیرش بکه یته سهر ئه وان، به راده یه ک سامان به ده ست دینیت که موسولمانان به هیز دهن و بۆ هه میشه له به رابه ر دوژمنانیان خاوه ن ده سه لات.

موسهنا وتی: له مه داینی که سرا وه تا به غداد چه ند روژ ریگه یه؟

وتی: یه ک روژ یا که متر.

وتی: چۆن ده توانم برۆمه ئه و سه رزه مینه؟

وتی: ئه گه ر بخوازیت ده میت له ریگه ی ده شته وه به ره و خهنافس برۆیت چوونکه خه لکانی ئه بار به ره و به غداد ده پۆن و ئه وان ناگادار ده که نه وه. دواتر له ئه نه باره وه

رینگه‌ی خۆت خوار بکه‌یت و له‌وه‌رزیره‌کان چەند کەسیک وەك رینیشاندەر هەلبگره و ئەگەر هەمووی شوو رینگه بپریت، بەرەبیان دەگه‌یتە بە‌غداد و دەتوانیت هێرش بکه‌یتە ئەو سەرزه‌مینە.

موسەنا لەئەلیسەوه بەرێکهوت و گەیشته خەنافس. دواتر رینگه‌ی خوار کرد و رینگه‌ی ئەنباری گرتەبەر و کاتیك ئەمیری ئەنبار لەهاتنی ئەوان ناگادار بوویەوه، سەنگەری گرت چونکە نەیدەزانی کێیە. کاتیك ئەوی ناسییەوه، لەقەلاکە‌ی هاتە‌خوار و موسەنا هەرەشە‌ی لێکرد و تەماحی خستەبەر و وتی: ئەم هەواله‌ نەینێ بیته چونکە دەمەوت هێرش بکه‌مه سەر بە‌غداد. چەند کەسیک وەك رینیشاندەر لەگە‌ل من رەوانه بکه، دە‌خوارم بپرومه بە‌غداد و لەویوه هێرش بکه‌مه سەر مە‌داین.

ئەمیری ئەنبار وتی: لەگە‌ل تۆ دیم.

وتی: نامەوت لەگە‌ل من بیته، کەسیک لەگە‌ل من بنیره باشتر لەتۆ شارە‌زای رینگه بیته.

ئەمیری ئەنبار ئالف و تویشووی پیدان و چەند کەسیکی خستە بە‌رده‌ست. رینگه‌یان بری و کاتیك گەیشته نیوه، موسەنا بەرینیشاندەرە‌کانی وت: لێرەوه تا بە‌غداد چەند رینگه‌یه؟

وتیان: چوار یا پینچ فە‌رسە‌خ.

موسەنا بە‌هاوه‌لانی خۆی وت: کێ پاسە‌وانی دە‌دات. دە‌ستە‌یه‌ک ئامادە‌یی خۆیان نیشاندان و بە‌وانی وت: پاسە‌وانە‌کان دانین. دابە‌زی و وتی: ئە‌ی خە‌لکینە بمیننە‌وه، دە‌ستتوێژ بگرن و چاوه‌‌پروان بن.

چەند کەسیکی راسپارد رینگه لە‌خە‌لکان بگریت بۆ ئە‌وه‌ی پیش ئە‌وان نە‌گە‌نه بە‌غداد و هە‌واله‌کان بلاو بکه‌نە‌وه.

کاتیك خە‌لکان حە‌وانە‌وه، کۆتاییه‌کانی شوو بەرێکهوت و گەیشته بە‌غداد. بە‌رەبیان هێرشێ کردە سەر بازارە‌کان و شە‌مشیری خستە ناو خە‌لکان و ئە‌وانی کوشت و ئە‌وه‌ی دە‌یانویست، تالانیان کرد.

دە‌لێت: موسەنا دە‌یوت: جگه لە‌زیر و زیو هیچ هە‌لمە‌گرن، کەل و پە‌ل ئە‌وه‌ندە هە‌لگە‌رن بتوانن لە‌سەر چوارپێکه‌ی خۆتان باری بکه‌ن.

خە‌لکانی بازار هە‌لاتن و موسولمانە‌کان تا ئە‌و جینگه‌ی دە‌یانتوانی زیر و زیو کالاً

نايابه كانيان ھەنگرت. موسەنا رینگەي گەرانبەھەي گرتەبەر و تا روبرارى سەليحيني ئەنبار ئەسپى غاردا و لەوى دابەزى. قسەي بۇ خەلکان کرد و وتى: ئەي خەلکينە دابەزن و نياز و پيويستى و کارەکانى خۇتان جىبەجى بکەن و بۇ بەرىکەوتن خۇتان نامادە بکەن. داواي بەخشين لەخوا و بۇ پۇشتن پەلە بکەن.

دەلئيت: شەرکەرەکان کارەکانى خۇيانيان ئەنجامدا. موسەنا بىستى چەند کەسنيک لەناو خۇياندا قسەيان دەکرد کەدوژمن بەدوامانەوہيە. وتى: تەنيا بۇ چاکە و خواپەرەستى بەنەينى قسە بکەن و بۇ گوناح و دەستدريژى، بەشيۆەيەكى نەينى قسە مەکەن. لەوتەکانى خۇتان ورد بىنەوہ ئەوسا بيئەنە سەرزمان، ھيشتا ئەم ھەوالە بەشارى ئەوان نەگەيشتوہ و ئەگەر ناگادار بوويئەنەوہ، ترس، رینگەيان پىنادات شوين ئيوہ بکەون چوونکە ھيرشى لەناکاو دەبيئە ھوى دروست بوونى ترسيک کەشەو و رۇژيک دەخايەنيئت. ئەگەر پاسەوانانى بازار بەدواي ئيوہدا ھاتبيئت پىتان ناگەنەوہ تا ئەو کاتەي پەيوہستى ئوردوگاگانى خۇتان دەبنەوہ چوونکە سوار لەسەر ئەسپە پەسەنەکان رینگە دەبەرن. ئەگەر پىمان گەشتەوہ، بەھيواي بەدەستەينانى سەرکەوتن رووبەروويان دەبنەوہ. پشت بەخوا ببەستن چوونکە لەزۇر شەردا سەرکەوتنى پىبەخشىون ھەرچەند دوژمن زۇر بەھيزتر و لەژمارەدا زياتر بووہ. ئىستا پىتان دەئيم بۇ بەخىرايى رینگە دەبەرن و مەبەستمان کوئيە؟ ئەبوہکرى راستگو فەرمانى پىداين لەکاتى تالانبيەکان کەمتر وەچان بگيرن و بەخىرايى بگەريئەوہ و لەھەموو کاتيک لەکاتى گەرانبەھەي پەلە بکەين.

دەلئيت: لەگەل ئەوان بەرىکەوت، رينيشاندەرەکانيان لەگەلدا بوو، لەروبار و ساراگان گوزەريان کرد تا گەيشتنە ئەنبار. وەرژرەکانى ئەنبار پيشوازيان ليکردن و لەتەندروستى ئەو شادمان بوون چوونکە بەئىنى دابو ئەگەر کردەوہکانيان پەسەند بيئت، بەشيۆەيەكى چاکە ھەئس و کەوتيان لەگەل بکات.

زياد دەلئيت: کاتيک موسەنا لەبەغداد بۇ ئەنبار گەرانبەھەي، موزاربي عيجلى و زەيدى بۇ کەباس نارد کەفارس ئەلەنابى تەغلەبى لەوى بوو. خوى داواي ئەوان بەرىکەوت. کاتيک ئەو دووانە گەيشتنە کەباس، خەلکان بلأوہيان ليکردبوو و کەباس چۆل بوو. زۆرەي خەلکەکەي لەمانالەکانى تەغلە بوون و موزاربي و زەيد شوينيان کەوتن و گەيشتنە کۇتايى خەلکان. فارس ئەلەناب پاريزگارى لەوان و بۇ کاريزيک بەرگرى کرد. دواتر ھەلات و ژمارەيەكى زۇر لەخەلکان کوژدان.

موسەنا بۇ ئوردوگاگەي خۇي لەئەنبار گەرايەمە. فورات كوپى حەيان فەرماندەي ئوردوگاگە بوو. كاتىك گەيشتە ئەنبار، فورات كوپى حەيان و عوتەبە كوپى نەھاسى پەوانە كرد و فەرمانى پىدان ھىرش بىكەنە سەر ھۆزەكانى تەغلبە و نەمنر لەسەفەين. خۇي بەدوای ئەوان بەرىكەوت و عەمرۆ كوپى ئەبى ئەسلەمى وەك جىنگرى خۇي دانا. كاتىك لەسەفەين نىزىك كەوتنەمە، موسەنا و فورات و عوتەبە لەيەك جىبابوونەمە و خەلكانى سەفەين ھەلاتن و لەفورات پەرىنەمە و سەنگەريان گرت. موسەنا و ھاوہلانى تويشويان پىنەبوو. بەناچارى چوارپىكانى خۇيان كوشت و تەنانت پىنست و نىسقانەكانىشيان خوارد. دواتر رووبەرووى كاروانىك لەخەلكانى دەبا و حوران بوونەمە. كاروانىيەكانىيان كوشت و سىيان لەمنالكانى تەغلبەي كاروانكەيان ئەسیر كرد. كاروانكەيان تالان كرد.

موسەنا بەو سى تەغلبەيىەي وت: رىگە نىشانى من بدەن.

يەكيان وتى: بۇ خۇم و كەسانى خىزانەكەم ئەمانم پىدە تا شوينى يەكىك لەھۆزەكانى تەغلبەتان نىشان بدەم كەنەم بەيانىيە لاي ئەوان ھاتووم.

موسەنا ئەمانى پىبەخشى و پاشماوہى رۆژ لەگەل ئەو رىگەي بېرى و لەكاتى شەو ھىرشى كردە سەر تەغلبەيىەكان. لەو كاتەدا وشترەكان لەئاوخواردن دەگەرەنەمە و خەلكان لاي خىوہتەكانىيان دانىشتىبوون. ھىرش دەستى پىكرد، پىوانىيان كوشت و ژن و منالەكانىيان ئەسیر و وشترەكانىيان پىنش خۇيان خست. دواتر بۇيان دەرکەوت كەمنالەكانى رويەحلەن. ئەو كەسانى لەھۆزى رەببە و لەناو سوپاي موسولماناندا بوون، بەسامانى خۇيان ئەسیرەكانىيان كېرىمە نازادىان كردن. خەلكانى رەببە لەرۆزگارى جاھلىيەت كەسىان ئەسیر نەدەكرد.

دواتر ئاگادار بوونەمە زۆرەي خەلكى ئەو سەرزەمىنە روويان كردۆتە كەنارەكانى دىجلە. موسەنا بەرىكەوت. لەھەمووى ئەم جەنگانە، حوزەيفە كوپى غەلەفانى فەرماندەي پىنشەنگى سوپاكەي و نەعمان كوپى عەوف كوپى نەعمان و مەتر، ھەردووكيان شەيبانى، فەرماندەي بالى راست و چەپى سوپاكەي بوون. فەرمانى بەحوزەيفەدا شوين خەلكان بكويت و خۇي دواي ئەو، مى رىگەي گرتەبەر. لەننىك تكريت بەوان گەيشتنەمە. دەستيان بەسەر وشترەكاندا گرت. ھەر كەسەك پىنج و شتر و پىنج ئەسیری بەركەوت. موسەنا پىنج يەكى تالانىيەكانى ھەنگرت و لەگەل سوپاكەي

بۆ ئەنبار گەپراپەوه و فورات و عوتەبە درێژەیان بەرنگەدا و هێرشیان کردە سەر سەفین. لەناکامی هێرشی ئەوان دەستەپەیک لەخەلکان خۆیان خستە ناو ئاوەکە و داوای ئەمانیان کرد بەلام ئەمانیان پێنەدان. هاواریان دەکرد: خنکاین، خنکاین. فورات و عوتەبە دەیانوت: ئەم خنکاندەنە باشترە لەسووتاندن. ئەم وتەپە یەکیک لەشەرەکانی رۆژگاری جاهلییەتی بێردەخستەنەوه کەتیایدا دەستەپەیک لەمناڵەکانی بەکر کۆری وایلیان سووتاندبوو.

عوتەبە و فورات دواي خنکاندنی ئەو دەستەپە بۆ لای موسەنا گەپراپەوه. کاتیک هەموو نێردراوان لەئوردووگای ئەنبار کۆبوونەوه و نێردراو و دەستەکان گەپراپەوه، موسەنا لەگەڵ سوپاکەي بەرەو جەزیرە بەرنگەوت و لەوی ئوردووی لێدا.

عومەر کۆری خەتاب لەناو هەر سوپایەیک کەسیکی داناو بوو تا هەوایی شەرەکانی بۆ بنووسیت. وتەکەي فورات و عوتەبە لەکاتی خنکاندنی ئەو دەستە لەخەلکان بەعومەر گەیشت. ئەوانی بانگ کرد و لەمبارەوه پرسیاری لیکردن. وتیان: ئەم وتەیان وەک نمونە هیناوەتەوه و مەبەست تۆلەسەندنەوهي رۆژگاری جاهلییەت نەبوو. عومەر سویندیان و سویندیان خوارد. عومەر رازی و ئەوانی بۆ لای موسەنا گەپراپەوه.

ئامادەکارییەکانی شەری قادیسییە

عەبدولرەحمان کۆری ساباتی ئەحمەری دەئیت: فارسەکان بەرۆستەم و فیروزان سەرکردەکانی خەلکیان وت: چی دەکەن، دووبەرەکی ئیوه بۆتە هۆکاری لاوازی فارسەکان و دۆژمەن چاوی تەماحی تێپریون، ریزی ئیوه بەو ئەندازەپە نییە فارسەکان بەو بارودۆخە رازی بێن کە بەرەو هەلدیری لەناوچوونیان ببەن، دواي بەغداد و ساباتی و تکریت، سەرەي مەداینە، سویند بەخوا یا کیشەکانتان چارەسەر دەکەن یا پیش ئەوهي دۆژمەن پیمان شاد ببیت، ئیوه لەسەر کار لادەبەین.

مەحفیز دەئیت: لەم کاتەدا موسولمانان لەسواد لەپەلامار و هێرشەکانی خۆیان بەردەوام بوون. فارسەکان بەرۆستەمیان وت: دەئینی چاوەرپێن هێرش بکەنە سەر ئیمە و لەناو بچین. سویند بەخوا ئەي سەردارەکانی فارس، هۆکاری ئەم لاوازییە، لەئیوهیە کەبلاۆه و دووبەرەکیان لەناو فارسەکاندا دروست کردووه و چیتەر ناتوانن بەرگری بکەن، سویند بەخوا ئەگەر کوشتنی ئیوه نەدەبووه هۆی لەناوچوونی ئیمە، خوینمان

دەپشتن. ئەگەر كۆتايى بەكئىشەكان نەھىنن، ئىۋە دەكوژىن چوونكە ئەگەر لەناو بچىن، لانى كەم تۆلەمان لەئىۋە سەندۆتەۋە.

زىاد دەئىت: فىروزان و رۇستەم بەپوران كچى كەسرايان وت: ژنان و ھاورىيانى خوسرەو و ھەرەھا ژنان و ھاورىكانى بنەمالەى خوسرەو بۇ ئىمە بنووسە. پوران ھەموويانى لەتۆمارىكدا نووسى و تەسلىمى ئەوانى كرد. كەسيان بەدواى ژناندا نارد و ھەموويان كۆكردەۋە. پىاۋەكانيان دانا و ئەشكەنجەيان كردن بۇ ئەۋەى نىرىنەيەك لەبنەمالەى كەسرا بدۆزنەۋە بەلام كەسيان دەستەكەوت. ژنان وتيان يا ژنىكى وتى: گەنجىك لەمنالەكانى شەھرىار كورى خوسرەو ماۋەتەۋە و داىكى خەلكى بادورىايە. كەسيان بۇ لاي ئەۋ ژنە نارد و ئەويان ھىنا. ئەۋ لەرۇژگارى شىرى كەھەموو ژنەكانى لەكۆشكى ئەببەز كۆكردەبويەۋە و ھەموو نىرىنەكانى كوشتبوو، ژنەكە، كۆرەكەى خۆى بۇ دەرەۋەى كۆشك نارد و بەئىنى لەخالۆكانى خۆى ۋەرگرت و كۆرەكەى رەۋانەى زەبىل كرد.

كاتىك لەژنەكە سەبارەت بەكۆرەكە پرسىاريان كرد، شوپنەكەى ئەۋى نىشاندان. كەسيان نارد و ئەويان ھىنا و تاجى پاشايەتتيان پىبەخشى. كۆرەكە تەمەنى بىست و يەك سال بوو. ھەمووان لەسەر پاشايەتى ئەۋ رىككەوتن و سەر كۆرەكان شوپنەكەوتە و ملكەچى بوون. بۇ پادگانەكان و سنوورەكانى خوسرەو ۋەك حىرە و ئەنبار و ئۆبلە و پادگانەكانى دىكە، سوپاكان رەۋانە كران.

موسەنا و موسولمانان لەكارى فارسەكان و رىككەوتنى ئەوان لەسەر پاشايەتى يەزدگىزد ناگادار بوونەۋە و نامەيان بۇ عومەر نووسى و ناگاداريان كۆرەۋە كەچاۋەرەنن خەلكانى دەوروبەر نالائى شۆرش بەرز بەكەنەۋە و تا ئەۋ كاتەى نامەكە بەدەستى عومەر كۆرى خەتاب گەيشت، خەلكانى سواد چ ئەۋانەى پەيمانتيان لەگەل موسولمانان بەستبوو و چ ئەۋانەى پەيمانتيان نەبوو، كافر بوون. موسەنا لەگەل سوپاكەى خۆى بەرىكەوت و لەزىقار جىگىر بوو. موسولمانان لەتف ئوردوويان لىدا تا نامەكەى عومەر كۆرى خەتاب بەدەستيان گەيشت. نووسرا بوو:

((لەناو عەجەمەكان ۋەرنەدەر و لەسەر ئەۋ ئاۋانەى نزيك لەسنوورى عەجەمەكانە، لەسنوورى ژىر دەسەلاتى خوتان و سەرزەمىنەكەى ئەۋان ئوردوو لىبەدن. ھەموو سوارەكان و شەركەرەكانى رەببەعە و موزىر و خەلكانى ھاوپەيمانى ئەۋان كۆبەكەنەۋە و

هەركەس بەدئەخواز پەيوەستتان نەبوو، نابەدئەخواز بانگی بکەن. ئیستا كەعەجەمەكان هەولەكانی خۆیان خستۆتەگەر، ئیویش هەولەكانتان بۆ كۆكردنەوهی عەرەبەكان چر بکەنەوه و بەهەموو هیزی خۆتان رووبەرووی هیزی ئەوان ببنەوه.

موسەنا لەزىقار جىگىر بوو. موسولمانان لەجل و شەراف تا غەزا و سەلمان ئوردوویان لێدا. غەزا لەسنووری بەسەردا بوو، جەریر كۆپى عەبدوللە و سەبرە كۆپى عەمرۆ عەنبەرى و هاوولانی ئەو لەسەلمان بوون. موسولمانان لەسەر ئاوەكانى عىراق لەسەرئاوہ تا كۆتایی جىگىر و چاودىرى يەكیان دەکرد تا ئەگەر رووداویك بۆ يەكێك لەدەستەكان روویدا، بەخىراىى بتوانن هاوكارى بکەن. ئەم كارانە لەزىقەعدەى سالى سیانزەى كۆچ ئەنجامدران.

زیاد دەلێت: كاتێك عومەر كۆپى خەتاب ناگادار بوو، كەعەجەمەكان يەزدگىردیان وەك پاشای خۆیان دەستنيشان كردووه، بۆ هەموو لىپرسراوانى ناوچە و ویلايەتەكان و هۆزەكانى عەرەب لەزىقەجەى سالى سیانزەى كۆچ نامەى نووسى. كاتێك بەمەبەستى حەج بەرەو مەككە دەپۆشت، عومەر كۆپى خەتاب هەموو سالیك حەجى دەکرد، فەرمانیدا ئەو كەسەى سیلاح یا ئەسپ یا توانای شەر كردنى هەیه، دیارى و پەوانەى لای منیان بکەن. بۆ ئەم كارە بەپەلە بن و كاتێك بەرەو مەككە دەپۆشت، نێردراوہەكان روویان كردە ناوچە و ویلايەتەكان. يەكەم دەستە لەو هۆزانە هاتن كەرىگەیان لەنیوان مەككە و مەدینە بوو. ئەوانەى لەخەلكانى مەدینە یا نیوہى رىگەى عىراق و مەدینە بوون، لەكاتى گەرانەوهى عومەر كۆپى خەتاب لەحەج لەمەدینە پۆشتنە لای و ئەوانەى دوورتر بوون، پەيوەستى موسەنا بوون. ئەوانەى لەدەورى عومەر كۆبببونەوه، ناگاداریان كردووه كەهۆزەكانى دەرووبەرىش لەزوترىن كات پەيوەستیان دەبن.

بەلام لەگىرانەوهى باوكى موعەشەر و كۆپى ئىسحاق هاتووه: لەسالى سیانزەى كۆچ سەركردهى حەج و حاجییەكان، عەبدولرەحمان كۆپى عەوف بوو.

عەبدوللە كۆپى عومەر دەلێت: ئەو سالی عومەر كۆپى خەتاب خەلافەتى گرتەدەست، سەرىەرەستى حەجى بە عەبدولرەحمان كۆپى عەوف بەخشى و عەبدولرەحمان لەو سالیەدا لەگەل خەلكان حەجى كرد. دواى ئەو هەموو سالیەكانى دیکە خۆى حەجى دەکرد. وەك دەلێن: لەم سالیەدا كارگوزارى عومەر لەمەككە عەتاب كۆپى ئەسید بوو، كارگوزارى تاييف عوسمان كۆپى ئەبى عاس، لەیەمەن يەعلى كۆپى

مونیه، لهه ممان و یه مامه حوزه یفه کوپی موحسین، له به حرهین عهلا کوپی حه زه می، له شام باوکی عوبه یده جه پراج و له سنوره کانی کوفه و ناوچه داگیر کراوه کان موسه نا کوپی حارسه کارگوزاری عومر کوپی خهتاب بوو. وهک ده لئین عهلی کوپی نه بی قالیب سه پهرهستی کاروباری داوهری و بهوتیهک عومر له روزگاری خهلافه تی خوئی، داوهری نه بوو.

سالى چواردەى كۆچ دەستىپىگىرد

لەيەكەم رۇژى موحرەمى سالى چواردەى كۆچ وەك لەگىرآنەوہى زياد ناماژەى پىندراوہ: عومەر بەرىكەوت و لەسەر چالائىك بەناوى سورار دابەزى وئوردوى لىدا. خەلكان نەياندەزانى مەبەستى چى ھەيە، ئايا بەرىدەكەوئىت يا دەمىنئىتەوہ؟ كاتىك دەيانوئىست شتىك لەعومەر كوپرى خەتاب پىرسن، عوسمان يا عبدولرەحمان كوپرى عوفيان دەنارد. لەسەردەمى خەلافەتى عومەر كوپرى خەتاب عوسمانيان بەرەدەف ناو دەبرد و رەدەف لەزمانى عەرەبى بەماناى كەسىكە كەدواى پىاويك بىت. عەرەبەكان ئەو ناوہ بەكەسىك دەلئىن ھىوادارىن دەبىتە جىگىرى سەركردەكەيان. كاتىك ئەو دوو كەسە نەياندەتوانى لەمەبەستەكەى ئاگادار بىنەوہ، عەباسيان دەنارد.

كاتىك عوسمان رۇشتە لاي عومەر، وتى: دەنگ وباس چىيە؟ مەبەستى ئەنجامدانى چ كارىكت كردوہ؟

عومەر بانگى نوئىزىدا و خەلكان كۆبوونەوہ و لەمەبەستەكەى خۇى ئاگادارى كردنەوہ بۇ ئەوہى بۆچوونى ئەوان پىرسىت.

زۆربەى خەلكان وتيان: بەرىكەوہ و ئىمەيش لەگەل خۆت ببە. عومەر كوپرى خەتاب بۆچوونەكەى ئەوانى پەسەند كرد چوونكە دەبوئىست بەشىوہىيەكى نەرم و نىان لەم بۆچوونە پاشگەزىان بكا تەوہ، وتى: ئامادە بن و كەرەستە پئوئىستەكان ھەلبىگرن چوونكە من دەپۇم مەگەر ئەوہى بۆچوونىكى پەسەندتر باس بكرىت.

كەسانى بىرمەند و خاوەن بۆچوونى بانگ كرد و سەركردەى ئەسحابەكانى پىغەمبەر(د.خ) لەدەورى كۆبوونەوہ و وتى: بۆچوونى ئىوہ چىيە چوونكە دەمەوئىت بەرىكەوم.

بەلام بېرىارىاندا يەككە لەھاوہلانى پىغەمبەر(د.خ) بنىرىت و خۇى بىمىنئىتەوہ و سوپا رەوانە بكات. ئەگەر بارودۇخ بەدلخواز بوو و سەرکەوتنىان بەدەست ھىنا، بەمەبەستەكەى خۇى گەشىتوہ و گەرنە كەسىكى دىكە رەوانە دەكات تا دوژمن تىكبشكىنئىت و ھىز و ورە بەموسولمانان ببەخشىت تا خواوەند سەرکەوتنىان بۇ دەستەبەر بكات و بەلئىنەكانى بىتەدى.

عومەر بانگى نوئىزىدا و خەلكان لەدەورى كۆبوونەوہ و كەسى نارد و عەلى كوپرى ئەبى تالبىيان لەمەدینە بانگ كرد كەوہك جىگىرى خۇى داينابوو. عەلى كوپرى ئەبى

تالیب هات. تەلخەیش کەوهک فرماندەیی پێشەنگەکان پەوانەیی کردبوو، گەڕایەوه. زیاد و عەبدولرەحمان کوپری عەوفیش هاتن. لەناو ئەوان قەسەیی کرد و وتی: خواوەند موسوڵمانانی لەسەر ئیسلام کۆکردەوه و دلی ئەوان یەکیگرت و کەسان هاوشیووی برای یەکتەر چوونکە موسوڵمانان ئەندامانی یەک جەستەن و ئەگەر ئەندامیک زیانی بەرکەوت، نازار بەوانی دیکە دەگات. دەبێت کاروباری موسوڵمانان بەبۆچوون و راویژ کردن ئەنجام بەدیت چوونکە کاتیکی لەخەلیفە رازین و سەبارەت بەخەلافەتی ئەو کۆکن، خەلیفە لەکاروبار و لەبۆچوونەکان شوینکەوتەیی ئەوانە. ئەیی خەنکینە من کەسێکم وەک ئیووه و بیرمەندان رینگەیی پۆشتنیان لەمن گرت. دەمەوت بەمینمەوه و کەسیک لەئیووه پەوانە بکەم. کەسانیک کەپێشتر پەوانەم کردوون یا ئەوانەیی لەمەدینە دامناون، هەموویان لێرە کۆبوونەتەوه.

عەلی کوپری ئەبی تالیب لەمەدینە جینگری عومەر و تەلخە فرماندەیی پێشەنگی سوپاکەیی لەئەعوەس بوو.

عومەر کوپری عەبدولعەزیز دەلیت: کاتیکی عومەر کوپری خەتاب لەکوژدانی باوکی عوبەید کوپری مەسعود و ریککەوتنی فارسەکانی بۆ پاشایەتی یەزدگێرد، ناگادار بوویەوه، موهاجیر و ئەنسارەکانی بانگ کرد و بەرێکەوت تا گەیشتە سورار. تەلخە کوپری عوبەیداللەیی پەوانە کرد و گەیشتە ئەعوەس. فرماندەیی بالی راستی سوپاکەیی بە عەبدولرەحمان کوپری عەوف سپارد و فرماندەیی بالی چەپ زوبەیر کوپری عەوام بوو. عەلی کوپری ئەبی تالیب وەک جینگری خۆی لەمەدینە دانا. لەگەڵ خەلکان راویژی کرد و هەموویان وتیان: رووبکەرە دیاری فارسەکان، لەمبارەوه بۆچوونی کەسی وەرنگرت تا ئەو کاتەیی گەیشتە سورار. تەلخە گەڕایەوه و عومەر کوپری خەتاب راویژی لەگەڵ کرد. بۆچوونی تەلخە هاوشیووی خەلکان بوو، بەلام عەبدولرەحمان کوپری عەوف یەکیک بوو لەو کەسانەیی رینگەیی پۆشتنی لینگرت.

عەبدولرەحمان دەلیت: دواي پێغەمبەر(د.خ)، دایک و باوکم نەکردە قوربانی کەس، بەعومەر کوپری خەتابم وت: دایک و باوکم بەقوربانت بن، ئەم هەلەیه بخە ئەستۆی من، خۆت بەمینەرەوه و سوپایەک پەوانە بکە چوونکە قەزا و قەدەری خواوەندت سەبارەت بەسوپاکەیی خۆت بینیوه، ئەگەر سوپاکەت تیکبشکیت هاوشیووی شکستی تۆ نابیت و ئەگەر بکوژیت یا شکست بخۆیت، دەترسم موسوڵمانان هەرگیز تەکبیر نەلین و لا الە

الا الله نههینه سهرزمان.

لهم کاته که عومهر کوپری خهتاب بیرى له ناردنی که سینک ده کرده وه و له گهل نهوان
راویژی ده کرد، نامه ی سه عدی پیگه یشت، نهو له نهجد لیپرسراوی کۆ کرد نه وه ی زهکات
بوو. عومهر وتی: که سینک به من بنا سینن؟

عه بدولره حمان کوپری عه وف وتی: که سینکت دۆزییه وه.

وتی: کی؟

وتی: شیره که، سه عد کوپری مالک.

مه مووان رازی بوون.

زوفره ده لیت: موسه نا نامه ی بۆ عومهر کوپری خهتاب نووسی که فارسه کان له سر
پاشایه تی یه زد گنرد یه کیان گرتوه و سوپا کانیان رهوانه کردوه و خه لکان نالای
شۆرشیان بهرز کردۆته وه. عومهر نامه ی بۆ نووسی و فه رمانی پیندا به ره و سارا پروات و
هۆزه کانی ده ور بهر له خۆی کۆبکاته وه و له سنووری سه رزه مینی فارسه کان به مینیته وه
تا فه رمانه کانی ده گات.

ده لیت: عه جه مه کان به خیرایی هاتن و سوپا کانیان رهوانه کرد. نه هلی زه مه
شۆرشیان کرد و موسه نا که سانکی برد و به شیوه ی ده سته ی جیا جیا له سه ره تا تا
کۆتایی عیراق جیگیری کردن و له غه زا تا قه ته تانه ئوردوویان لیدا. پادگان و
سنوره کانی خوسره و ساماندران و کاروباری فارسه کان به ره و باشبوون ده رۆشت به لأم
ده ترسان. موسولمانه کان هاوشیوه ی شیر که چاوی ته ما حیان له نیچیره که ی برییت،
ناماده ی هیرش بردن بوون به لأم سه ر کرده کان بۆ جینه جی کردنی فه رمانه کانی عومهر
کوپری خهتاب، ریگه یان لیده گرتن.

قاسم کوپری محمه د ده لیت: نه بو به کر سه عدی وه ک لیپرسراوی زه کاتی هه وازین و
نه جد دیاری کرد و عومهر نه وی له سر کاره که ی خۆی هیشته وه. کاتیک نامه ی بۆ
کارگوزاره کانی خۆی نووسی، نامه ی بۆ نه ویش نارد و فه رمانی پیندا پیاوانی سیلا حدار
و خاوه ن نه سپ و که سانی بویر هه لبژیریت و رهوانه یان بکات. سه عد نامه ی بۆ نووسی
و ناگاداری کرده وه که ده سته یه ک له خه لکان کۆبوونه ته وه. نامه که ی کاتیک به ده سته
عومهر کوپری خهتاب گه یشت که عومهر بۆ ناردنی که سینک له گهل که سانی نزیک ی خۆی
راویژی ده کرد و کاتیک ناوی نهو هاته ناو ناوان، پینان وت: نهو رهوانه بکه.

ته لحه ده لیت: سه عد لیپرسراوی زه کاتی هه وازین و عومهر نامه یه کی بۆ نووسی تا

خه لکانی بیرمهند و بویر، نهوانه‌ی سیلاح و نه‌سپیان هه‌یه هه‌لبژیریت. نامه‌که‌ی سه‌عد گه‌یشت که‌نووسیوی هه‌زار سواره‌م هه‌لبژارد و هه‌موویان بیرمهند و بویر و پاریزهر و به‌رگریکاری خه‌لکه‌که‌ی خو‌یان بوون و له‌ناو نه‌وان پینگه و ریزیان هه‌یه و هه‌نوکه نامه‌دن.

ده‌لیت: ئەم نامه‌یه‌که کاتیک به‌ده‌ستی عومەر کوپری خه‌تاب گه‌یشت که‌سه‌رقالی راویژ کردن له‌گه‌ل که‌سه‌کان بوو. به‌عومهریان وت: ئەو که‌سه‌ی ده‌بیت ره‌وانه‌ی بکه‌یت، دۆزیته‌وه.

وتی: کئیه؟

وتیان: شیرى دارستان.

وتی: کی؟

وتیان: سه‌عد.

عومەر به‌بوچوونی نه‌وان رازی و که‌سی به‌دوای سه‌عدا نارد و سه‌رکردیه‌تی شه‌ری عیراقی به‌و سپارد. فه‌رمانه‌کانی خو‌ی پئیدا و وتی: ئەى سه‌عد کوپری وه‌هیب! له‌کاروباری خواوه‌ند له‌خو‌بایی مه‌به که‌ده‌لین خال و هاوه‌لی پیغه‌مبه‌ری خوایه چوونکه خواوه‌ند خراپه به‌خراپه ناسریته‌وه، به‌لکو خراپه به‌چاکه له‌ناو ده‌چیت و خواوه‌ند ته‌نیا به‌هو‌ی خواپه‌ره‌ستی که‌سه‌کان له‌یه‌ک جیا‌ده‌کاته‌وه وه‌گه‌رنه بارودو‌خی هه‌مووان لای خواوه‌ند یه‌کسانه. نه‌وان به‌نده‌کانی خوان و جیا‌وازییان له‌به‌خشینی خواوه‌نددایه. بزانه پیغه‌مبه‌ر(د.خ) له‌کاتی هه‌لبژاردنی بو پیغه‌مبه‌ر(د.خ) تا کاتی مردن چۆن بوو، تۆیش به‌و شیوه به، نامۆزگاری من بو تو ئەمه‌یه. ئەگه‌ر پشت بکه‌یته شینو‌زه‌کانی پیغه‌مبه‌ر(د.خ)، کاروباره‌کانت فیرۆیه و ده‌بیته یه‌کێک له‌خراپه‌کاران.

کاتیک ده‌یویست سه‌عد ره‌وانه بکات، نه‌وی بانگ کرد و وتی: تۆم وه‌ک سه‌رکرده‌ی شه‌ری عیراق ده‌ستنیشان کرد. پئیشیاره‌کانی منت له‌بیر بیت چوونکه کارنکی گه‌وره و مه‌ترسیدارت له‌به‌رده‌مدایه و به‌هاوکاری خواوه‌ند ده‌توانی سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست بینیت. خو‌ت و هاوه‌لانت بو چاکه عاده‌ت پئیده و داوای سه‌رکه‌وتن له‌خوا بکه‌ن چونکه هه‌ر عاده‌تیک نامرازیکه، نامرازی چاکه سه‌بره. بو نه‌و زیان و به‌لایانه‌ی رووبه‌رووی تۆده‌بنه‌وه، خو‌پاگره‌به تا بکه‌یته دوا پله‌کانی خواپه‌ره‌ستی. خواپه‌ره‌ستی دوو شته: شوینکه‌وتن و نه‌نجامدانی فه‌رمانه‌کانی خواوه‌ند و خو‌ دوور خسته‌وه له‌گوناهه‌کانی

ئەر. ئەنجامدانى فەرمانەكانى خواوەند دوژمنى دنيايه و خۆشەويستى ئاخىرەت و نافرمانى خواوەند خۆشەويستى دنيايه و دوژمنى ئاخىرەت. دلى كەسەكان لىوانلىۋە لەراستىيەكان كەخواوەند دەيھىنئىتە بوون لەنھىنى و ئاشكرا. ئاشكرا ئەويە مافى خواپەرەست و موسولمان بەشيۋەى يەكسان بدات و نھىنى ئەويە حىكمەت و زانست لەدلەو بەگاتە سەر زمان. لەھاورئىيەتى بى ناگا مەبە چونكە پىغەمبەران خوازىارى ھاورئىيەتى كەسان بوون. خواوەند كاتىك بەندەيەكى خۆش دەوئىت ئەر دەكاتە خۆشەويستى خەلكان و ئەگەر بەندەكەى بەدوژمنى خۆى بزائىت، دەيكاتە دوژمنى خەلكان. پىنگەى رىز و گەورەيى تو لای خواوەند ئەر پىنگەى لای ھاورئىكانت ھەتە.

ئەوى لەگەل ئەر موسولمانانەى لەمەدینە كۆببونەو پەوانە كرد. سەعد لەگەل چوار دەھەزار كەس لەخەلكانى مەدینە رىگەى عىراقى گرتەبەر. سى ھەزار كەس لەوان لەيەمەن و سراتەو ھاتبوون. سەركرەدى خەلكانى سرات ھەمىزە كۆرى نەعمانى بارقى و ھەموويان لەتايەفەى بارق و ئەلمەع و غامد و خزمەكانى ئەم تايەفانە و ژمارەيان ھەوتسەد كەس بوو. خەلكانى يەمەن دوو ھەزار و سىئەد كەس بوون. نەخەع كۆرى ەمرۆ يەكئىك بوو لەوان. ھەموويان بەشەركەران و ژن و منالەكانەو چوار ھەزار كەس بوون. ەومەر ھاتە ئوردوگاكيان و دەيوست ئەوان بۇ عىراق پەوانە بكات بەلام ئارەزوومەند بوون رىگەى شام بگرنەبەر بەلام ەومەر دەيوست ئەوان بەرەو عىراق بپۆن. سەرئەنجام نىوہى ئەوانى بۇ عىراق و نىوہى ئەوانى دىكەى بۇ شام پەوانە كرد. ھەنشى نەخەعى دەئىت: ەومەر ھاتە ئوردوگاگە و وتى: ئەى خەلكى نەخەع شەرەف لەناو ئىوہدا ماو، لەگەل سەعد بپۆن. ئەوان ئارەزوويان دەكرد بۇ شام بپۆن. ەومەرىش دەخواست ئەوان بۇ عىراق پەوانە بكات. سەرئەنجام نىوہى ئەوانى بۇ عىراق و نىوہى ئەوانى بۇ شام نارد.

موسئەنئىر دەئىت: لەخەلكانى ھەزەرەموت و سەدەف سىئەد كەس لەناو ئەواندا دەيىنرا و سەركرەدەكيان شەداد كۆرى زەمەج بوو. ھەزار و سىئەد كەس لەخەلكانى مەزھەج و سى سەركرەدەيان بوو: ەمرۆ كۆرى مەعدىكەرب سەركرەدى منالەكانى زەببە، ئەبوسىرە كۆرى زەبب سەركرەدى جوعقى و خزمەكانى ھەفس وەك جەم و زوبەيد و ئەنس اللە و كەسانى ھوشىوہى ئەوان، يەزىد كۆرى ھارسى سەدايى سەركرەدى سەدا و جونب و موسەيلە و ژمارەى ھەموويان سىئەد كەس لەھۆزى مەزھەج بوون. ئەوان لەكاتى بەرىكەوتنى سەعد، مەدینەيان بەجىھىشت. لەھۆزى

قەیسێ عەیلان ھەزار کەس بەسەرکردایەتی بوشەر کۆپی عەبدوللە ھیلالی بەشدار بوون. ئیبراھیم دەلیت: دەستە قادیسییە چوار ھەزار کەس بوون کە لەمەدینەو ھاتن: سێ ھەزار کەس لەخەلکانی یەمەن و ھەزار کەس لەخەلکانیتر.

قاسم دەلیت: عومەر لەسورارە تا ئەوێ لەگەڵ سوپاکەدا پوشت. دواتر لەناو شەپکەران قسە کرد و وتی: خواوەند نمونە بۆ ھیناوەنەتەر و نامۆژاری کردوون تا دلەکان زیندوو بکاتەر. ھەرکەس شتیک دەزانیت، سوودی لیوەر بگریت، دادپەرورە نیشانە ھەیە، نیشانەکانی ھایبە و بەخشش و نەرم و نیانی و بەزەییەکانی خواوەند. خواوەند بۆ ھەرکەس دەرگایەکی داناو و بۆ ھەر دەرگایەکی کلیلکی نامادە کردوو، لەدادپەرورە وانە وەرگرتن فیربوونە و کلیلەکی خۆپاریزی، وانە وەرگرتن بێکردنەوی مەرگە و باسی مردووکان و نامادە بوون بۆ مردن، خۆپاریزییە، ماف لەکەسان وەرگرتنەو و گەرانندەوی بۆ خواوەن مافەکان چاکەکارییە. دەبیئت بەئەندازە پنیوست قانع بین. ھەرکەس بەئەندازە پنیوست قانع نەبیئت، ھیچ شتیک بێ نیازی ناکات. من لەنیوان ئیو و خودام بەلام لەنیوان من و خواوەند ھیچ کەسێک نییە، سکاڵاکانی خۆتان بێنە لای ئێمە و ھەرکەس نەیتوانی بپرواوە لای کەسێک کە بەئێمە بگەییئت. دلنیابن دەستبەجی مافەکانی بۆ وەرەگرینەر.

فەرمانی بەریکەوتنی بەسەعددا و وتی: کاتیگ گەیشتیته زەرود، دابەزن و بلاو ببنەر. خەلکان بانگ بکە و کەسانی بێمەندو بویر و خواوەن ئەسپ و سیلاح پەییوہستی سوپاکە خۆت بکە.

محەمەد کۆپی سوقە دەلیت: خەلکانی سەکوون لەگەڵ یەکەم دەستە کیندە بەسەرکردایەتی حوسین کۆپی نەمیری سەکوونی و معاویە کۆپی خودەج گوزەریان کرد و ژمارەیان چوارسەد کەس بوو. عومەر رینگە لیگرتن و گەنجەکانی دەلم سەباتی لەگەڵ معاویە کۆپی خودەج بینی و پشتی تیکردن و دووبارە پشتی تیکردن تا ئەر کاتە پێیان وت: بۆ پشت دەکەیتە ئەر خەلکە؟

وتی: لەوان نیگەرمان، کەس لەعەرەبەکان بەبەرەم من نەپوشتن کە لەمان بوون ناخۆشتر بیئت. دواتر فەرمانی بەریکەوتنی پیدان.

عومەر دواتریش بەردەوام بەخرابە باسی ئەوانی دەکرد. خەلکان لەبۆچوونی عومەر سەبارەت بەو خەلکانە سەریانسورما بوو. یەکیگ لەوان بەناوی سودان کۆپی حیمران،

عوسمان کوپری عهفانی گوشت و یهکیک لهخزمهکانیان بهناوی خالید کوپری مولجهم
 عهلی کوپری ئەبی تالبی گوشت. معاویه کوپری خودهبیج لهگه‌ل دهستهیهک لهوان شوین
 بکوژهکانی عوسمان کهوت بهلام خه‌لکه‌که‌یان په‌نایان به‌بکوژه‌که‌ی عوسماندا.

ماهان ده‌لئیت: دوا‌ی نه‌وه‌ی سه‌عد پوشت، عومر کوپری خه‌تاب دوو هه‌زار که‌س
 له‌خه‌لکانی یه‌مه‌ن و دوو هه‌زار که‌س له‌خه‌لکانی نه‌جد له‌غه‌ته‌فان و هه‌زه‌کانی دیکه‌ بۆ
 هاوکاری کردنی ئەو په‌وانه‌ کرد. سه‌عد له‌سه‌ره‌تای زستان گه‌یشته‌ زه‌رود و له‌وی
 دابه‌زی و سوپاکه‌ی له‌سه‌ر ئاوه‌کانی مناله‌کانی ته‌میم و ئەسه‌د بلا‌و کرده‌وه و
 چاوه‌پروانی په‌یوه‌ست بوونی که‌سانی دیکه‌ و فه‌رمانه‌کانی عومری ده‌کرد. چوار هه‌زار
 که‌س له‌مناله‌کانی ته‌میم و ره‌بابی هه‌لبژارد که‌سی هه‌زار که‌سیان ته‌میمی و هه‌زار
 که‌سیان له‌ره‌باب بوون. له‌مناله‌کانی ئەسه‌دیش سی هه‌زار که‌سی هه‌لبژارد و فه‌رمانی
 پیدان له‌سنوری سه‌رزه‌مینه‌کانی خویان له‌نیوان حوزن و به‌سیته‌ بمینه‌وه. له‌وی
 مانه‌وه و له‌نیوان سه‌عد کوپری ئەبی وه‌قاس و موسه‌نا کوپری حارسه‌ جیگیر بوون.

موسه‌نا هه‌شت هه‌زار که‌س له‌خه‌لکانی ره‌بیعه‌ی له‌گه‌لدا بوو که‌شه‌ش هه‌زار که‌سیان
 له‌مناله‌کانی به‌کر کوپری وانیل و دوو هه‌زار که‌سیان له‌هه‌زه‌کانی ره‌بیعه‌ و دوا‌ی
 پوشتنی خالید کوپری وه‌لید ئەوانی هه‌لبژارد، چوار هه‌زار که‌س له‌پاشماوه‌کانی شه‌ری
 پردی له‌گه‌لما‌بوو. له‌خه‌لکانی یه‌مه‌ن دوو هه‌زار که‌س له‌خه‌لکانی بوجه‌یله‌و دوو‌هه‌زار
 که‌س له‌خه‌لکانی قوزاعه‌ و ته‌ی له‌گه‌لدا بوو.

سالاری خه‌لکانی ته‌ی، عودی کوپری حاتم و سه‌رکرده‌ی قوزاعه‌ عه‌مرۆ کوپری وه‌بره
 و سه‌رکرده‌ی بوجه‌یله‌ جه‌ریر کوپری عه‌بدولله‌ بوو.

له‌م کاته‌دا که‌سه‌عد چاوه‌پروان بوو موسه‌نا په‌یوه‌ستی بییت، موسه‌نایش چاوه‌پروانی
 پوشتنی سه‌عدی ده‌کرد. موسه‌نا به‌هۆی ئەو برینه‌ی له‌شه‌ری پرد، له‌جه‌سته‌ی دروست
 بوو، مرد و بوشر کوپری خه‌سایسه‌ی وه‌ک جیگری خۆی دانا. سه‌عد له‌زه‌رود بوو و
 سه‌رکرده‌کانی خه‌لک له‌عیراق هاو‌رییه‌تی خه‌سایسه‌یان ده‌کرد. ده‌سته‌ عیراقیه‌کان و
 له‌ناو ئەوان فورات کوپری حه‌یانی عیجلی و عوته‌یه‌ که‌پوشتبوونه‌ لای عومر، لای
 سه‌عد بوون. عومر ئەوانی نارده‌بوو.

ماهان ده‌لئیت: له‌به‌ر ئەمه‌یه‌ خه‌لکان سه‌باره‌ت به‌ژماره‌ی شه‌رکه‌رانی قادسیه
 بۆچوونه‌کانیان جیا‌وازه‌. ئەوانه‌ی وتوویانه‌ چوار هه‌زار که‌س بوون له‌به‌ر ئەمه‌یه
 که‌چوار هه‌زار که‌س له‌گه‌ل سه‌عد مه‌دینه‌یان به‌جیه‌یشت و ئەوانه‌ی ده‌لئین هه‌شت هه‌زار

کەس بوون، لە بەر ئەوێه ههشت ههزار کەس لە زەرود کۆبوونەوه و ئەوانەى دەلێن نۆ ههزار کەس لە بەر ئەوێه پەيوهست بوونی خەلکانى قەيسیان لە بەر چا و گرتوو و ئەوانەى دەلێن دوانزە ههزار کەس بوون سى ههزار کەس لە منالەکانى ئەسەد لە تیرهکانى حوزن لە بەر چا و دەگرن.

سەعد فەرمانى پيشپهروى دەرکرد و بەرەو عىراق بەرێکەوت. خەلکان لە شەراف بوون و کاتێک سەعد گەيشته شەراف، ئەشعەش کۆپى قەيس لە گەل ههزار و حەوتسەد کەس لە خەلکانى يەمەن پەيوهستی بوو.

دەلێت: هەموو ئامادەبووان لە شەپرى قادسيه سى و چەند ههزار کەس بوون. ئەو کەسانەى لە تالانپههکانى قادسيه پشکيان بەرکەوت، نزیکەى سى ههزار کەس بوون. جەرير دەلێت: خەلکانى يەمەن ئارەزوويان دەرکرد بەرەو شام بپۆن و خەلکانى موزير خوازيارى پۆشتن بۆ عىراق بوون. عومەر وتى: پەيوهنديهکانى ئيوه لە پەيوهنديهکانى ئيمه بەهيزتره چونکە خەلکانى موزير رابردووانى خويان بير نەدەهينايهوه کە لە شام بوون.

محەممەد کۆپى حوزەيفه کۆپى يەمان دەلێت: هيج کەس لە عەرەبەکان لە بەر رابەر فارسەکان بوزيرتر لە خەلکانى رهبيعه نەبوو. موسولمانان ئەوانيان بەرەبيعهى شير يا رهبيعهى سوار ناو دەبرد. عەرەبەکانى رژگارى جاهلييهت فارسەکانيان بەشير ناو دەبرد بەهەمان شينوه رۆميههکانيش.

ماهان دەلێت: عومەر وتى: سويند بەخوا پاشاکانى عهجهم لە گەل پاشاکانى عەرەب بەراوهرد دەکەم. ئەوێه بېرمەند و فرەزان و شاعير و سەرکرده بوو، بۆ لای فارسەکان رەوانەى کردن و ئەوانى لە گەل سەرکردهکانى عەرەب رووبهروو کردەوه.

شەعبى دەلێت: ئەو کاتەى دەبوا سەعد لە زەرود بەرێکەوت، عومەر نامەى بۆ نووسى تا پياويکى شياو بۆ دەروازەى هيند بنيريت و چاوديرى ئەو ناوچهيه بکات تا لەوئوه زيان بە موسولمانان نەگات. سەعد موعهيره کۆپى شەعبەى لە گەل پينسەد کەس رەوانه کرد کەرووى کردە غەزى و لەنزیک جەرير لەو ناوچهيه جيگير بوو. غەزى لە سەرزه ميني عەرەب و رووبهرووى ئۆبلهيه کەسنور و دەروازەى هيند ههژمار دەرکا.

کاتێک سەعد لە شەراف جيگير بوو، عومەر کۆپى خەتابى لە شوينى مانهوهى خۆى و شوينى مانهوهى موسولمانان ئاگادار کردەوه.

عومەر لەو ھەلەمدا نووسی: ھەركاتىك ئەم نامەى من بەتۆ بگات، كەسان بۆ دەستەى دەكەسى دابەش بگە و بۆ ھەردەستەىك كەسنىك وەك سەركردەىان دەستنىشان بگە. سوپاكەى خۆت بەمشىوئەىە برازىنەرەو و بەسەركردەكان بلى لەدەورى تۆ كۆببنەو و لەژمارەى شەركەرانى خۆيان ناگادارت بگەنەو. دواتر ئەوان بۆ لای سوپاكەيان بگەرپنەرەو و قادسىە وەك شوئىنى كۆبوونەوئەى گشتى ديارىبگە. موغەىرە كورپى شەعبەىش پەىوئەستى سوپاكەى خۆت بگە و لەچۆنىيەتى بەرەو پىش چوونى كارەكان ناگادارم بگەرەو.

سەعد كەسى بۆ لای موغەىرە و سەركردەى ھۆزەكان نارد و ھاتن. لەژمارەى ئەوان ناگادار بووئەو و بۆ ھەر دەكەس سەركردەىەكى دەستنىشان كرد. بۆ ھەلگرتنى ئالاکان كەسانىك لەموسولمانە كۆنەكانى راسپارد و سەركردەى دەستە دە كەسىيەكانى لەناو ئەو كەسانە ھەلئىژارد كەپىشىنە و پىگەىەكى بەرزيان لەناو ئىسلامدا ھەبوو. بۆ بەشەكانى دىكەى سويا وەك پىشەنگ و فەرماندەى بالەكانى سوپا كەسانى بەئەزموون و شارەزای ھەلئىژارد. تا ئەو كاتەى نامەى عومەر كورپى خەتابى بەدەست نەگەىشت، بەرپنەكەوت. سەركردەكان بەمشىوئە بوون:

زوھرە كورپى عەبدوللە كورپى قتادە كەپاشای ھىجر لەرۆژگارى جاھلىيەت سەركرداىەتى پىبەخشى و ئەوى بۆ لای پىغەمبەر(د.خ) رەوانە كرد، فەرماندەىى پىشەنگەكانى بەر سپارد و كاتىك فەرمانى بەرىكەوتنى لەعومەر كورپى خەتابەو پىگەىشت، بەرىكەوت تا گەىشتە عوزەىب.

عەبدوللە كورپى موتەىمى وەك فەرماندەى بالى راست دانا. ئەو يەكىك بوو لەھاوھالانى پىغەمبەر(د.خ) و يەكىك لەو نۆ كەسە بوو سەردانى پىغەمبەرى كردبوو.

تەلخە كورپى عوبەىداللەى وەك سەردەستەى خەلكان ديارىكرد.

شورەحبىل كورپى سىمىتى كىندى وەك فەرماندەى بالى چەپ دەستنىشان كرد. ئەو گەنج و لەگەل ھەلگەراوھكان شەرى كردبوو. لەدەورانى مەدىنەو تا ئەو كاتەى بناغەى كوفە دراىژرا، وەك پىگە لەپىش ئەشعەسى كىندىيەو بوو. باوكى لەناو سوپاكەى باوكى عوبەىدەى جەراح بوو.

خالىد كورپى عەرەفتەى وەك جىگرى خۆى دەستنىشان كرد.

عاسم كورپى عەمرۆى تەمىمى بۆ سەركرداىەتى داوھى سوپاكەى راسپارد.

سواد كورپى مالكى تەمىمى وەك فەرماندەى پىشەنگەكان دانا.

سليمان كوپى رەببىعەى باھلى كرده سەركردهى سواره شارەزاكان.

حەمال كوپى مالكى ئەسەدى، سەركردهى پيادەكان.

عەبدوللە كوپى زەى ئەلسەھمەينى خەسەمى وەك سەركردهى سوارهكان.

سەركردهى دەستەكان دواى سەركردهى سوپاكان بوون. سەرەستەى دە

كەسىيەكان دواى سەركردهى دەستەكان. دواى ئەوان ئالادارەكان و دواى ئالادارەكان و

سەركردهكان، سەركردهى ھۆزەكان بوون.

بەپنى گيپرانەھەكان ئەبوبەكر لەشەپى ھەنگەرپراوھەكان و شەپى عەجەمەكان ھاوكارى

لەھەنگەرپراوھەكان وەرئەدەگرت. عومەر ئەوانى بۇ شەپ رەوانە كرد بەلام ھىچ

لېپىرسراوئەتتەكەى بەوان نەسپارد.

سەئيد كوپى مەرزبان دەئيت: عومەر كوپى خەتاب تيماركرەئى نارد و

عەبدولرەحمان كوپى رەببىعەى باھلى زوئەلنورى بۇ داومرى كردن لەناو كەسەكان

دەستنيشان كرد و تۆمار كردن و دابەش كردنى تالاننيەكانى بەوسپارد.

كوپى عوسمانى نەھدى دەئيت: وەرگيىرى خەلكان ھىلالى ھيجرى بوو و دەبىر، زياد

كوپى ئەبى سوفيان.

كاتيك سەعد لەرازاندنەھ و ريكخستنى سوپاكەى تەواو بوو، بۇ ھەر كارئك

دەستەكە و سەركردهكە دەستنيشان كرد و عومەر كوپى خەتابى لەكاروبارەكان

ئاگادار كردهوھ.

ئەو كاتەى نامەكەى بۇ عومەر رەوانە كرد و وەلامى بۇ ھاتەھ كە لەشەرافەھ بەرو

قادسيە بەريكەويت، مەئنى كوپى خارسەى لەگەل سەلمى كچى خەفسەى تيمى، تيم

اللەت، بەرەسيەت نامەكەى موسەنا ھاتە لای سەعد. موسەنا وەسيەتى كردبوو

وەسيەت نامەكەى ئەو بەخيىرايى بۇ زەرود بۇ لای سەعد ببەن بەلام دەرفەتى ئەو

كارەيان دەست نەكەوت، كيشەى قابوس كوپى قابوس كوپى مونزەر ريگەى پۆشتنى

لینگرتن.

ئەزازمەرد كوپى ئەزازبە قابوسى بۇ قادسيە نارد و وتى: عەرەبەكان بانگيشت بگە و

سەركرديهەتى ئەو كەسانەى بەبانگيشتەكەى تۆ رازى دەبن لەئەستوى خوتتا بيت

بەھەمان شيوھى باوكانت.

قابوس لەقادسيە جيگير و نامەى بۇ ھۆزى بەكر كوپى وايل نووسى بەھەمان شيوھى

نەعمان و هەرەشەیی لیکردن.

کاتیکی مەعنی ناگادار بوویوە، بەخێراییی لەزیقارەوه هات و شەوانە هێرشی کردە سەر قابوس و خۆی و هەموو کەسانی کوشت. دواتر بۆ زوقار گەڕایەوه و لەویوە هاورێ لەگەڵ سەلمی بەرەو لای سەعد بەرێکەوتن و لەشەراف گەیشتنە لای. وەسیەت نامەکه و بۆچوونەکانی موسەنایان تەسلیمی سەعد کرد. لەوەسیت نامەکهدا نووسرابوو: بۆچوونی من ئەمەیه کاتیکی سوپاکە نامادە بوو، لەگەڵ دوژمنی خۆت و دوژمنی موسولمانان یانی فارسەکان لەسەرزەمینی ئەوان شەر ئەکات بەئێکو لەکەنارەکانی سەرزەمینی ئەوان لەنزیکترین شوینی بەردەلان لەسەرزەمینی عەرەب و نزیکترین سارا لەسەرزەمینی عەرەب، شەریان لەگەڵ بکات ئەگەر خواوەند سەرکەوتنی بەموسولمانان بەخشی دەتوانن بەشوینەکانی دیکە بگەن و ئەگەر پیچەوانەکەیی روویدا، شارەزای رێگەن و دەتوانن لەدیاری عەرەب هاتوچۆ بکەن تا ئەوکاتەیی دەرفەتیکی دیکەیان دەستدەکەویت.

کاتیکی وەسیەت نامەکەیی موسەنا بەدەستی سەعد گەیشت، داوای بەخشینی بۆ کرد و مەعنی لەشوینەکەیی ئەو هێشتەوه و پێشنیاری کرد لەگەڵ بنەمالەکەیی موسەنا چاکە بکات و خوازیینی سەلمی کرد و ئەوی کردە هاوسەری خۆی.

لەناو دەستەکانی سوپا حەفتا و چەند کەس لەشەپکەرانی بەدر دەبینران و سینسەد و چەند کەس لەوان لەگەڵ پیڤەمبەر(د.خ) قسەیان کردبوو. سینسەد کەس لەوان لەگرتنی مەککه بەشدار و حەوتسەد کەس لەمنالەیی ئەسحابەکان و هەموو هۆزەکانی عەرەب لەناو ئەواندا دەبینرا.

سەعد لەشەراف بوو نامەیی عومەر کوپی خەتابی پیڤەیشت کەناوهرۆکەکەیی هاوشیۆهی وەسیەت نامەکەیی موسەنا بوو. عومەر کوپی خەتاب هەمان کات نامەیهکی بۆ باوکی عوبەیدەیی جەراح نووسیوو تا خەلکانی عێراق کەژمارەیان شەش هەزار کەس بوو لەگەڵ هەرکەس لەسوپاکەیی کەخوازیاری رۆشتن بۆ عێراق، بۆ عێراق رەوانە بکات. ناوهرۆکی نامەکەیی عومەر کوپی خەتاب بۆ سەعد بەمشیۆیه:

((دوای شەراف لەگەڵ هەموو موسولمانەکانی هاوریت، رووبکەرە فارسەکان و لەهەموو کارەکانی خۆت پشت بەخوا ببەستە و داوای هاوکاری لەو بکە. بزانه کەرووبەرویی خەلکانیک دەبیتهوه ژمارەیان فراوان و کەرەستەیی بی ئەندازەیان لەبەردەستایە و هیزیان زۆرە. سەرزەمینی ئەوان هەرچەند دەشتە بەلام بەهۆی

دەریاکان و ناوەکان و بەردەلانیەکان دژوارە مەگەر ئەوەی لەناوە کەم قولاییەکان گۆزەربکەن. کاتیکی لەگەڵ هەموو شەپکەرەکانی رۆبەرۆی یەکیکی لەوان بووینتەوه، هێرش دەستپێکەن. ناگادار بن لەگەڵ تەواوی سوپاکەیی ئەوان رۆبەرۆ نەبنەوه و لەفریوه‌کانی ئەوان بترسن چونکە خەڵکانیکی فریوکار و فیلبازن و کردەوه‌کانیان جیاوازه لەکرده‌وه‌کانی ئێوه. کاتیکی گەشتیتە قادسیه، قادسیه لەرۆژگاری جاهلییەت دەروازەیی دیاری فارسەکان و لەو شوێنە زیاتر لەهەموو ناوچه‌کانی دیکە، کەرستەیی فراواتریان هەیه لەبەر ئەوەی شوینیکی بەربلأو و پان و بەرین و بەهیزه و بەردەمی پردەکان و رۆبارەکان جیگیرە کەپەڕینەوه لێیان دژوارە، دەبێت لەسەر هەموو رێگەکانی ئەوان ئوردووێک لێ بەدەیت و موسولمانان لەنیوان بەردەلانی و بیاباندا بن. لەکەنارەکانی بەردەلانی و کەنارەکانی بیابان و رێخەلانیەکان جیگیر بن. دواتر لەشوینیکی خۆت بمینەرەوه بێ ئەوه پێشپەرەوی بکەیت چونکە کاتیکی ناگادار ببنەوه دەکەونه جموجۆل و سوپاکەیی خۆیان بەسوار و پیاده بۆ رۆبەرۆ بوونەوهی ئێوه پەوانە دەکەن. ئەگەر لەبەرەبەر ئەوان خۆراگری بکەن هیوادارم خواوەند سەرکەوتنتان پێبەخشیت و هیچ کات نەتوانن سوپایەکی هاوشێوەی ئەم سوپایە دژی ئێوه کۆیکەنەوه و ئەگەر کۆبوونەوه، دلخۆش نەبن. ئەگەر شکستان خوارد، بەردەلانی لەپشتی سەری ئێوه‌دایه و لەبیابانی نزیک دیاری ئەوان رۆیکەنە بەردەلانی نزیک لەدیارەکی خۆتان چونکە باشتەر شارەزای ئەو شوێن و ناوچەن و دۆژمن لەوی لەئێوه دەترسینت تا ئەو کاتەیی خواوەند دەرفەتی سەرکەوتن بەئێوه دەبەخشیت.

عومەر کوپری خەتاب رۆژی بەرێکەوتنی سەعدی لەشەراف دیاری کرد و نووسی:
فلان رۆژ لەگەڵ سوپاکەت بەرێکەوه و لەنیوان عوزەیبی هجانان و عوزەیبی قوادیس جیگیر ببە و کەسەکان بۆ ئەملاولا بنێرە.

دوای ئەوەی وەلامی نامەکی عومەر کوپری خەتابی دایەوه، نامەیکە بەدەست گەیشت بەم ناوەرۆکە:

((لەگەڵ خۆت پەیمان بیهسته ونامۆژیاڕی سوپاکەیی خۆت بە و باسی خۆراگری و جوامیریان بۆ بکە تا هەرکەس بێ ناگا بێت، بیری بکەوتەوه. خۆراگری بکەن، خۆراگری بکەن چونکە هاوکاری خواوەند بەئەندازەیی خۆراگری ئێوهی و پاداش بەئەندازەیی جوامیری. سەبارەت بەژێر دەستەکان و مەبەستەکان چاودێری بارودۆخ

بکە و تەندروستىتان لەخاوەند بویت. بەردەوام بلىن لا حول و لا قوۋة الا بالله. بۆم بنووسە فارسەکان تا کوی پيشپره و بيايان کردوو و سەرکرده کەيان کييه چونکه بههوی کەمی زانیاری لەسەر بارودۆخی ئیوه، نەمتوانی هەموو ئەوشتانەى دەموست، بىنووسم. شوینى موسولمانان لەگەل ئەو رووبارەى نیوان خوتان و مەداين بۆ ئیمه وەسف بکە بەشیوهیهک وەک بلىی لەبەرچاومايه و لەبارودۆخی خوتان بەتەواری ناگادارم بکەرەوه. لەخوا بترسە و هیوادار بە. بزانه خواوەند بەلىنی ئەم کارەى بەئیوه داوه و بەلىنەکانی خواوەند دیتەدی. ناگادارین خواوەند ئەم سەرکەوتنە لەئیوه نەگرتەوه و کەسانی دیکە بخاتە جینگەى ئیوه.

سەعد سەبارەت بەوەسفی شارەکە نووسی: قادسیه لەنیوان خەندەک و عەتیقادیه و لەلای چەپی قادسییه رووباریکی سەوز رەنگە و ناوہکەى روونەو تا حیرە دريژ دەبیتهوه. لەنیوان دوو ریگە کەیهکیان بۆ بیابان دەپرات و ئەوی دیکەیان لەکەناری رووباریکیادیه بەناوی حەزوز کەتا ناوچەى نیوان خوەرنەق و حیرە دريژ دەبیتهوه. لای راستی قادسیه تا وەلجە یەکیک لەزۆلکاوهکانی ئەو سەرزەمینەیه. هەموو خەلکانی سواد کەپیش من لەگەل موسولمانەکان پەیمانیاان بەستبوو، خوازیاری هاوکاری کردنی فارسەکانن و پەيوەستی ئەوان بوون و دژی ئیمه خویان نامادە کردوو. ئەو کەسەى بۆ شەپرى ئیمه هاتوو، روسته مه و کەسانیک هاوشیوهی ئەو کەخەلکان دژی ئیمه هاندەدەن. ئیمهیش دەخوایین ئەوان هان بدەین و بۆ شەپر کردن دژی فارسەکان ناچاریاان بکەین. فەرمانی خواوەند دەبیئت ئەنجام بدریئت و قەزای ئەو ئیمه بۆ لای قەدەرى خۆمان دەبیئت.

عومەر لەووەلامدا نووسی: نامەکەى تۆمان بەدەست گەیشت و هەستمان بەناوهرۆکەکەى کرد، لەشوینەکەى خوت بمیئەرەوه تا دوژمن جموجۆلەکانی دەستپيڤکات. ئەم کارە بەردەوامە. ئەگەر خواوەند شکستی بەدوژمن بەخشی، دەستیان لی هەلمەگرە تا ئەو کاتەى هیرش دەکەیتە سەر مەداين، چونکه ئەگەر خواوەند بخواینت، دەبیته هۆکاری ویران بوونی ئەو شارە.

عومەر کوپى خەتاب دۇعای تايبەتى بۆ سەعد دەکرد و خەلکانیش دەپارانهوه و بۆ سوپاکە بەگشتی دۇعايان دەکرد.

زوهره کوپى حەویە بەرێکەوت و لەعوزەیبی هیجانان ئوردووی لیذا و سەعد بەدوای ئەو هات تا لەعوزەیبی هیجانان پەيوەستی ببیئت. زوهره پوشته پيش و

لەقەداسیە لەنیوان عەتیق و خەندەك، لەبەرابەر پەردەكە، جیگەر بوون. قەدیس، لەو رۆژەدا یەك میل لەخوارووی پەردەكە بوو.

سەیف كۆپى قەعقاع دەلیت: عومەر كۆپى خەتاب بۆ سەعد كۆپى ئەبى وەقاسى نووسی:

((دەلیام كاتیك رووبەرۆی دوژمن دەبنەوه، شكستی پێدەهینن، گومان و دوودلی پشتگوێ بخەن و دەلیایی هەلبژێرن. ئەگەر یەكێك لەئێوه وەك گائتە كردن بەیەكێك لەعەجەمەكان ئەمانى داوه، یا ئیشارەیهكى بۆ كردووه یا وەتیەكى هیناوتە سەر زمان و لای ئەوان هاوشیۆهێ ئەمان حسیبى بۆ كراوه، وەك ئەمان حسیبى بۆ بكەن و لەتوند و تیژی خۆتان بەدوور بگرن، بۆ پەیمانەكانتان وەفادار بن چونكە وەفا تەنانت بەهەلە سوودمەندە و خیانتە تەنانت بەهەلە، هۆكارى لەناوچوون و لاوازی ئێوه و بەهێزى دوژمنى لێدەكەوتەوه. كارێك مەكەن بێنە هۆكارى ریسواى و زەلیلى موسولمانان.

كەرب كۆپى كەربى عەكلى كەیهكێك لەپێشەنگەكانى سوپای قەداسیە بوو، دەلیت: سەعد لەشەرافەوه ئێمەى پەوانە كرد و لەعوزەبى هیجانان دابەزین. ئەویش بەرێكەوت و كاتیك لەو ناوچەیه پەیوهستی ئێمە بوو، زوهره كۆپى حەویە لەگەڵ سوپاكەى بەرێكەوت و كاتیك عوزەیب یەكێك لەپادگانەكانى فارسەكان دەرکەوت، لەسەر بورجەكانى كەسانێكمان بینی. سەیری بورجەكانمان دەكرد و كەسیكمان دەبینی. ئێمە لەگەڵ سوارچاكەكان بووین و ماينەوه تا هەمووان پەیوهستمان بوون. یەكێك لەوان هاتەدەر و بەخێرایى بەرەو قەداسیە بەرێكەوت. كاتیك گەیشتیئە ئەوى و پۆشتیئە ناو، كەسى لى نەبوو. تەنیا ئەم پیاوه بوو كەبەفرت و فیل و شیوازی جۆراوجۆر خۆى نیشانى ئێمە دەدا. شوینی كەوتین بەلام نەمانگرتەوه. زوهره لەم رووداوه ناگادار بوویوه و هاتە لای ئێمە. شوین پیاوهكە كەوت و وتی: ئەگەر ئەم سیخوهره رزگارى بێت، فارسەكان ناگادار دەكاتەوه. لەنزیک خەندەكەكە پینی گەیشتەوه و ئەوى كوشت. خەلكانى قەداسیە لەبوێرى ئەم پیاوه و شارەزایی ئەو لەكاروبارى جەنگ سەریان سوورما بوو. كەس بوێرتەر و دلێرتەر لەو لەناو فارسەكان نەدەبینرا. ئەگەر مەبەستەكەى دوور نەدەبوو، زوهره نەیدەتوانى پینی بگاتەوه.

دەلیت: موسولمانان لەعوزەیب پم و تیر و سنووقى دارینی زۆریان دەستكەوت.

ئەوسا لەتاریكى شەو دەستەیهكى نارد و وتی هێرش بكەنە سەر كەنارەكانى حیره.

بوکیر کۆری عهبدوللهی لهیسی وهک سهرکردهی ئەوان دهستنیشان کرد. شوماخ، شاعیری قهیسی، لهناو ئەواندا بوو و لهگهڵ سی کهس لهبویرهکان بهریکهوت و لهسهلیحین تیپهپرین. پردهکهیان بری و مهبهستی هیرش کردنه سهر حیرهیان کرد.

لهریگهدا دهنگهدهنگیان بیست، هیچ کاریکیان نهکرد و خۆیان داشارد بۆ ئەوهی بزائن چییه. مانهوه تا دهستهیهک تیپهپرین. دهستهیهک سوار لهپیشیانوه بوو و ریگهی سهننیاان گرتهبهر و ههستیان بهبوونی موسولمانهکان نهکرد. سهرنجی بۆ لای شوینی خۆهشاردانی ئەوان رانهکیشرا.

خوشکی نازامهرد کۆری نازازبه سنورداری حیره کهبووکی ئەمیری سهنن بوو، دهیانبردهوه بۆ مالهکی خۆی. ئەمیری سهنن یهکیک لهگهورهکانی عهجهم و پاسهوانهکان بۆ پارێزگاری کردن لهبووکهکهی ئەو لهو ریگهیدا بوون. کاتیکی سوارهکان لههاولهانی بووکهکه جیابوونهوه، هینشتا موسولمانهکان لهناو دارخورمانکاندا خۆیان ههشاردابوو. کهل و پهل و بارهکانیاان بهبهردهم ئەوانهوه برد. بوکیر هیرشی کرده سهر کۆری نازازبه که لهنیوان سوارهکان و کاروانی کهل و پهلهکان بوو. ئەوی کوشت و سوارهکان ههلاتن. باروبنه و کهکهکی نازازبهی لهگهڵ سیسهه ژن لهجوتیاران و خزمهتکارهکانی گرت و لهگهڵ تالانییهکه کهکهس نهیتوانی بههاکهی دیارییکات، گهراپهوه. بهربهیان لهگهڵ تالانییهکان لهعوزهیبی هیجانان گهیشه لای سهعد و خهڵکان بهدهنگی بهرز تهکبیریاان وت. سهعد وتی: سویند بهخوا ئەمه هاواری کهسانیکه هیز و ورهیاان ههیه.

سهعد تالانییهکانی لهناو موسولمانان دابهش کرد. پینچ یهکی ههنگرت و پاشماوهکی لهناو شهپرکهراندا بلاو کردهوه. دهستهیهکی لهعوزهیب بهجیهیشت تا پارێزگاری لهژنهکان بکهن و کهسهکانی پهیوهستی ئەوان کرد. غالب کۆری عهبدولله سهرکردهی ئەم دهستهیه بوو.

سهعد روهی کرده قادسیه و لهقهدیس ئوردوهی لیدا. زوهرهیش لهبهرابهر پردی عهتیق ئەو شوینهی ههنووکه لهقادسیهیه، جینگیر بوو. سهعد ههوالی هیرشهکهی بوکیری بۆ مهدینه نارد و یهک مانگ لهشوینهکهی خۆی مایهوه. دواتر نامهێ بۆ عومههر نووسی کهدورژمن کهسی بۆ لای نیمه نهناردوه و نازانین چ کهسیکیان بۆ شهپر لهگهڵ نیمه دهستنیشان کردوه. ههرکاتیکی ناگادار بووینهوه، ههوالهکانت بۆ دهنیرین. داوای سهرکومتن لهخواههند بکه چونکه رووبهرووی دنیایهکی پان و بهرینین. لهگهڵ

خه لکانیکي به هیز روویه روو ده بینه وه که پیشتر خواروند ناگاداری کردو وینه ته وه و ده فرمیت: ئیوه روویه رووی خه لکانیکي به هیز ده بینه وه.

سه عد له کاتی مانه وهی خوی عاسم کوپی عمرۆی بۆ خواره وهی فورات نارد. ئه و تا میشان پوشته پیش. له دوی مهر و مانگادا ده گهرا به لام به دهستی نه هینا و ئه و که سانهی له کیلگه کشتو کالییه کاندای بوون، هه لاتن و له دارستانه کان خویان داشارد. عاسم پوشته پیش تا لای دارستانیک پیاریکی گرت و سه بارت به شوینی مهرومالات پرسپاری لیکرد. به دوی مانگادا ده گهرا و ئه و که سه سویندی ده خوارد: نازانم. به لام ئه و شوانی ئه و مهرومالاته بوو که له ناو دارستانه که دا بوون. مانگایه که دهنگی بهرن کرده وه که سویند به خوا درۆ ده کات ئیعه لی رهین. عاسم پوشته ناو دارستانه که و مانگاکانی پیش خوی خست و گهرا یه وه. سه عد مانگاکانی له ناو شه پرکه راندا دابهش کرد و چند روژکیان به خوشی به سه ر برد.

له روژگاری هه جاج ئه م روو داوه یان بۆ باس کرد. چند که سی که له ناماده بووانی ئه و پیشهاتهی بانگ کرد که یه زید کوپی عمرۆ و وه لید کوپی عه بد شه مس و زا هیر له ناو ئه واندا ده بینران. پرسپاری لیکرد و وتیان: به لئى ئیعه ئه مه مان بیست و بینیمان و مانگاکانمان پیش خومان خست.

هه جاج وتی: درۆ ده که ن.

وتیان: ئه گه ر تۆ له وی بوویت و ئیعه نه بووین، راست ده که ییت.

وتی: راست ده که ن، موسولمانان له مباره وه چییان وت؟

وتیان: ئه مه یان وه که مژده له قه له مدا که باسی ره زامه ندی خوا و شکستی دوژمنی ده کرد.

وتی: ئه مه له بهر ئه وه بوو ئه و ده سته یه خوپاریژ و چاکه کار بوون.

وتیان: ئیعه ناگامان له نه یینی دلنه کان نه بوو به لام ئه وهی ده مان بینی که س به ئه ندازه ی ئه وان له دنیا بیزار نه بوو و که س زیاتر له وان دنیایی به دوژمن نه ده زانی. هه یچ کامیان نه ده ترسان و ئه م شه ره یان به شه ری مانگاکان ناو برد.

سه عد چه ندین ده سته ی بۆ نیوان که س که ر و ئه نبار نارد و به راده یه که خوار دنیان هینا که بۆ ماوه یه کی زۆر توانییان به خوشی ژیان به نه سه ر. ههروه ها سیخوره کانی بۆ لای خه لکانی حیره و سه لوبا نارد تا له کاروبارو دهنگ و باسه کانی فارسه کان ناگادار

بینهوه. هه‌وآلیان بۆ هینا که پاشا رۆسته‌م کوپری فەروخزادی ئەرمانی وه‌ک لیپرسراوی کاروباری جهنگ ده‌ستنیشان کردووه و سه‌رکردایه‌تی سوپاکه‌ی به‌وداوه. سه‌عد، ئەم هه‌وآله‌ی بۆ عومەر نووسی. عومەر له‌وه‌لامدا وتی: له‌و هه‌وآلانه‌ی به‌تۆ ده‌گات، نیکه‌ران مه‌به، پشتت به‌خوا ببه‌سته و داوای هاوکاری لی بکه. که‌سانیکه‌ی بیرمه‌ند و بویر بۆ لای ئەو بنیره تا پیتشنیاری خواپه‌ره‌ستی پینکه‌ن و به‌مشیه‌یه بینه هۆکاری لاوای دوژمن. رۆژانه نامه بۆ من بنووسه.

کاتی‌ک رۆسته‌م له‌سابات ئوردووی لی‌دا، نامه‌یان بۆ عومەر کوپری خه‌تاب نووسی. قه‌یس کوپری ئەبی حازم ده‌لیت: کاتی‌ک سه‌عد ئاگادار بوویه‌وه رۆسته‌م له‌سابات ئوردووی لی‌داوه، له‌ناو سوپاکه‌ی خۆی ده‌ستی به‌نامه‌ده کردنی شه‌رکه‌ران کرد. ئیسماعیل ده‌لیت: سه‌عد نامه‌ی بۆ عومەر کوپری خه‌تاب نووسی: رۆسته‌م له‌سابات له‌ملای مه‌داین ئوردووی لی‌داوه.

باوکی زه‌موره ده‌لیت: سه‌عد بۆ عومەر کوپری خه‌تابی نووسی: رۆسته‌م له‌سابات ئوردووی لی‌داوه و له‌گه‌ل سوپا و فیله‌کان مه‌به‌ستی شه‌رکردن له‌گه‌ل ئیمه‌ی له‌سه‌ردایه. هیچ شتی‌ک بۆ من گرنگتر له‌وه نییه به‌و شیوه بم که‌ده‌خوازیت، داوای هاوکاری له‌خوا ده‌که‌ین و پشتی پینده‌به‌ستین، فلان که‌س و فلان که‌سم ناردووه به‌هه‌مان شیوه‌ی فه‌رمانت دا‌بوو.

سه‌عد کوپری مه‌رزبان ده‌لیت: کاتی‌ک فه‌رمانه‌کانی عومەر به‌سه‌عد گه‌یشت، سه‌عد کوپری ئەبی وه‌قاس چه‌ند که‌سیکی به‌ناوبانگ و بیرمه‌ندی بۆ په‌وانه کردن نامه‌ده کرد. ئەو که‌سانه نه‌عمان کوپری موقرین و بوسر کوپری ئەبی روعم و جه‌مله کوپری جه‌ویه‌ی که‌نانی و جه‌نزله کوپری ره‌بیعی ته‌میعی و فورات کوپری چه‌یانی عینجلی و عوده‌ی کوپری سوهمیل و موغه‌یره کوپری زه‌راره کوپری نه‌باش بوون. هه‌روه‌ها که‌سانی وه‌ک عه‌تارد کوپری حاجب و ئەشعه‌س کوپری قه‌یس و حارس کوپری حسان و عاسم کوپری عه‌مرۆ و عه‌مرۆ کوپری مه‌عدیکه‌رب و موغه‌یره کوپری شوعبه و مه‌عنی کوپری حارسه هاوریه‌تیان ده‌کرد. ئەوانی بۆ لای رۆسته‌م نارد.

باوکی وایل ده‌لیت: سه‌عد هات و له‌قادسیه جینگیر بوو. که‌سانیک هاوریه‌تیان ده‌کرد. ده‌لیت: نازانم ئەگه‌ری هه‌یه نزیکه‌ی چه‌وت هه‌زار که‌س ده‌بووین، عه‌جه‌مه‌کان سی هه‌زار که‌س بوون. به‌ئیمه‌یان وت: هیز و سیلاح و ژماره‌ی شه‌رکه‌ری پینو‌یستتان نییه، بۆ هاتوون. بگه‌رنه‌وه.

وتمان: ناگەرېننەره. لەبېننى تىرەكانى ئىمە پىدەكەنن و دەيانوت: دوک، دوک. دەيانشوبهاند بەتەشى بەن بادان.

دەلئیت: کاتیک بەگەرانهوه رازى ئەبووین، وتیان: یەکیک لەبیرمەندەکانى خۆتان بئیرن بۇ ئەوهى لەمەبەستى هاتنى ئیوه ناگادار بېینەوه.

موغەیرە کوپى شوعبە وتى: من دەپۆم. پۆشت و لەگەل رۆستەم لەسەر تەخت دانیشت. فارسەکان بۆلەبۆلیان کرد و دەنگیان بەرز کردوه.

موغەیرە کوپى شوعبە وتى: ئەمە پینگەى منى بەرز و گەرەبى سەرکردەکەى ئیوهى کەم نەکردوه.

رۆستەم وتى: راست دەکەیت، بۇ هاتوون؟

وتى: ئىمە خەلکانیک بووین لەگومرایى و تاریکیدا ژيانمان بەسەر دەبێرد. خواوەند پیغەمبەریکی بۇ پەوانە کردین و رینگەى نیشانداين و لەسەر دەستى ئەو رۆزى پیبەخشین. یەکیک لەو شتانەى کردییه رۆزى ئىمە، دانەوێلەیهکە کەدەلین لەم دیارەدا دەپویت، کاتیک خواردمان و دەرخواردى کەسەکانى خۆماندا، وتیان: ناتوانین چا و لەمە بپۆشین، ئىمە لەو سەرزمینە نیشتهجى بکەن تا لەمە بخۆین.

رۆستەم وتى: بەلام ئىمە دەتانکوژین.

وتى: ئەگەر بمانکوژن دەپۆینە بەهەشت و ئەگەر ئىمە ئیوه بکوژین، دەپۆنە جەهەننەم. جەزیهمان پێبەن.

دەلئیت: کاتیک وتى: جەزیه بەن، دەنگیان بەرز کردوه و وتیان: ناشتى لەنیوان ئىمە و ئیوهدا نییه.

موغەیرە وتى: ئیوه دەپەرئەوه یا ئىمە بپەرینەوه.

رۆستەم وتى: ئىمە بۆ لای ئیوه دەپەرینەوه.

موسولمانان پاشەکشییان کرد تا فارسەکان پەرینەوه. هیزشيان کردنەسەر و شکستیان پێهێنان.

عوپەید کوپى جەحشى سولەمى دەلئیت: ئەوکەسانەى کەوتبوونە ناو گۆرەپانى شەر و سیلاحیان پى ئەبوو، یەکتريان پینشیل کرد. کیسەیک کافور کەوتە دەستمان و اما نزانى خوییه و دنیا بووین. گۆشتمان کولاند و کافورەکەمان کردە ناو گۆشتەکە بەلام تامى ئەبوو. پیاویکی عوبادى لای ئىمە گۆزەرى کرد، کراسینکی لەبەردا بوو،

وتی: ئە‌ی عەرەبە‌کان، خواردنە‌که‌ی خۆتان بە‌فەرۆ‌مه‌دن، خۆیی ئە‌م سە‌رزە‌مینە‌ باش نییە، دە‌تانە‌وێت لە‌بەر‌ابەر ئە‌و خۆییە، ئە‌م کراسە‌ی من وەر‌بگرن. کراسە‌که‌مان لێ‌ وەر‌گرت و کە‌سێک لە‌نێ‌مه‌ لە‌به‌ری کرد. بە‌ده‌وری ئە‌ودا دە‌سوراینه‌وه و سەرمان لە‌کراسە‌که‌ سو‌رما‌بوو. کاتێک پارچە‌که‌ی‌مان ناسییە‌وه، زانی‌مان بە‌ها‌که‌ی دوو درمه‌.

دە‌لێت: لە‌کە‌سێ‌که‌وه نزی‌ک یووم کە‌دوو دە‌زبە‌ندی زێ‌ری لە‌دە‌ستا بوو. خۆم نزی‌ک کردە‌وه و کوشتم.

دە‌لێت: دو‌ژمن شکستی خوارد و تاسورات پ‌ۆشتن. نێ‌مه‌ شوینیان کە‌وتین و دووبارە‌ شکستیان خوارد و تا مە‌داین نە‌و‌ه‌ستانه‌وه. موسولمانان لە‌کوس‌ی و ئوردو‌و‌گای نابا‌وه‌پان لە‌دێ‌ری ئە‌لمە‌سلاخ بوو. موسولمانان هێ‌رشیان کرد و رووبە‌روویان بوونە‌وه. نابا‌وه‌پان شکستیان خوارد و روویان لە‌کە‌نارە‌کانی دی‌جە‌ کرد. دە‌ستە‌یه‌کیان لە‌کە‌لوازی پە‌رینه‌وه و دە‌ستە‌یه‌کیان لە‌خواره‌وه‌ی مە‌داین. موسولمانان گە‌مارۆیان خستنه‌سەر بە‌شێ‌وه‌یه‌ک سە‌گ و پشیلە‌ی ئە‌وان، هێ‌چیان ب‌ۆ خواردن دە‌ستنه‌ده‌کە‌وت. شه‌وانه‌ روویان لە‌جە‌له‌ولا کرد. موسولمانان بە‌دوایانه‌وه بوون. هاشم ک‌و‌ری عوتبە‌ فەرمانده‌ی پێ‌شه‌نگی سو‌پاکە‌ی سە‌عد و لە‌فەرید هێ‌رشیان کردنه‌سەر.

باوکی وایل دە‌لێت: عومەر ک‌و‌ری خە‌تاب حوزە‌یفە‌ ک‌و‌ری یە‌مانی وە‌ک فەرمانده‌ی خە‌لکانی کوفە‌ دە‌ستنیشان کرد و موجاشیع ک‌و‌ری مە‌سعودی وە‌ک فەرمانداری خە‌لکانی بە‌سره‌.

م‌و‌غیره‌ دە‌لێت: ئە‌و دە‌ستە‌ی سە‌عد دیاری کردبوو، لە‌ئوردو‌و‌گا‌که‌ پ‌ۆشته‌ده‌ر و روویان لە‌مە‌داین کرد تا بە‌لگە‌ و پێ‌شنیارە‌کانی خۆیان باس بکە‌ن و پێ‌شنیاری خواپە‌ره‌ستی بە‌یه‌زدگێ‌رد بکە‌ن. گە‌شته‌ن بە‌رده‌م بارە‌گای یە‌زدگێ‌رد و لای ئە‌سپە‌ بێ‌ زینە‌کان وە‌ستان. یە‌زدگێ‌رد کە‌سی ب‌ۆ لای وە‌زیر و سەرکرده‌کانی فارس نارد و راوێ‌زی لە‌گە‌ل کردن تا چ‌ۆن وە‌لامی نێ‌ردراوه‌کان بداتە‌وه. خە‌لکان ناگادار بوونە‌وه و ب‌ۆ بینینیان هاتن. جل‌وبەرگی دووراو و قامچی بچ‌وک و پێ‌پ‌ۆشی چە‌رمینیان لە‌پێ‌دا‌بوو. کاتێک خە‌لکان ک‌ۆ‌بوونە‌وه، م‌ۆ‌لە‌تیان پێ‌درا پاشا بینن.

کچی کە‌یسانی زە‌بیبی لە‌یه‌کێک لە‌سەرکرده‌کانی قادسیه‌ کە‌ لە‌کاتی گە‌یشتنی نێ‌ردراوانی عەرەب، ناماده‌ بوو، دە‌گێ‌رێ‌ته‌وه: خە‌لکان لە‌ده‌وری پاشا ک‌ۆ‌بوونە‌وه و سە‌یری ئە‌وانیان دە‌کرد. هەرگیز هاوشی‌وه‌ی ئە‌وان دە‌کە‌سم نە‌بینیوه کە‌لە‌کاتی بینن هاوشی‌وه‌ی هە‌زار کە‌س بن. ئە‌سپە‌کانیان بە‌ریه‌ک دە‌کە‌وت و فارسە‌کان بە‌بینینی

بارودۆخی خۆیان و ئەسپەکانیان نێگەران بوون. کاتێک پۆشتە لای یەزدگیرد، وتی:
 دانیشن. پیاویکی خراپەکار بوو. یەکەم کاری ئەوە بوو بەمەرگیرەکی وت: لێیان
 بپرسە ئەو جل و بەرگانهیان ناوی چییە؟ ئەو لەنەمان سەرکردە ی نێردراوەکانی
 پرسى: بەو جلانەى تۆ دەلێن چی؟

وتى: بۆرد.

ئەمەى بەشێوەیەکی خراپ لێکدايەوه و وتى: بۆردى جیهان (بۆرد بەمانای
 بردنەوهیە)

رەنگى فارسەکان گۆرا چونکە ئەم وتەیه بۆ ئەوان دژوار بوو.

وتى: سەبارەت بە پێپۆشەکانیان پرسیار بکە.

وەرگیر وتى: پێپۆشەکانتان ناوی چییە؟

نەمان وتى: نەعال.

دووبارە بەشێوەیەکی خراپ لێکدايەوه و وتى: نالە نالە، لەسەرزەمینی ئیمە.

پرسى: ئەو چییە بەدەستانەوه؟ وتى: سوت. سوت (سوخت) لەفارسیدا بەمانای

سووتانە.

وتى: فارسىيان سووتاند، خوا بیانسووتینیت. فارسەکان لەوتەکانی ئەو خەمبار بوون.

لەگێرانەوهى شەعبیش بەمشێوەیە باسی کراوه بەم زیادەیه کە پاشا وتى: لەوان

بپرسە بۆ هاتوون و هۆکار و بزۆینەرى ئیوه بۆ شەر لەگەل ئیمە چییە؟ ئەگەرى هەیه

پشتگویمان خستوون و لەئیوه بى ناگا بووین وا بەمشێوەیه بویر بوون؟

نەمان کورى موقرین بەهاوریکانى خۆى وت: ئەگەر دەخوازن بەنۆینەرایەتى ئیوه

و لەمى دەدەمەوه و ئەگەر کەسێک دەیهوێت قسەبکات، و لەمى بداتەوه.

وتیان: تۆ قسە بکە. بەپاشایان وت: وتەى ئەم پیاوه، وتەى ئیمەیه.

نەمان قسەى کرد و وتى: خواوەند پێغەمبەریکی بۆ رەوانە کردین تا بۆ چاکەکاری

ببیتە رێبەرى ئیمە و فرمانی چاکەکاریمان پى بکات و لەخراپە و بەلاکان دوورمان

بخاتەوه. لەبەرەبەر رازی بوون بەبانگەوازەکەى بەلێنى خێرى دنیا و رۆژى هەستانەوهى

بەئیمەدا. پێشنیاری بەهەر هۆزێک کرد، بوون بەدوو دەستە، دەستەیهک باومەریان هینا و

دەستەیهک خۆیان لى دوور خستەوه. تەنیا چاکەکاران باومەریان بەدینەکەى هینا. دواتر

فرمانی پندرا لەگەل عەرەبه نەیارەکانى جەنگیت و لەوانەوه دەستى پیکرد. شەرى

کرد تا ئەوێ هەموو عەرەبەکان باوەریان هینا. یا نابەدڵخواز یا بەرزەمانەندییەوه، شوینی کەوتین. دواتر فەرمانی پێداین پێشنیاری دادپەرۆری و خواپەرەستی بەنەتەوه‌کانی دەورووبەری خۆمان بکەین، ئێمە پێشنیاری دینەکی خۆمان بەئێوه دەکەین کەچاکە بەچاکە و خراپە بەخراپ دەزانیت. ئەگەر رازی نەبن گێڕۆدە بەلا دەبن یانی دەبیت جەزیه بدهن و ئەگەر بەوه رازی نەبن، تەنیا جەنگ لەنێوان ئێمەدا دەمینیتەوه. ئەگەر باوەر بەدینەکی ئێمە بینن، کتیبی خوا لەناو ئێوهدا بەجێدێلین و دەبیت فەرمان و ئەرکەکانی وەک موسولمانان بگرە ئەستۆ و ئێمەیش دەگەرپێنەوه. ئەگەر جەزیه بدهن، رازی دەبین و دەبینە پشتیوانی ئێوه، جیاواز لەم دوو شیوهیە شەرتان لەگەڵ دکهین.

دەلێت: یەزدگێرد وتی: لەسەر زەوی خەلکانیکی بەدبەختتر و چارەپەرەشتر لەئێوه ناناسم. ئێمە گوندەکانی دەورووبەرمان بۆ شەری ئێوه نارد و تا ئیستا فارسەکان بۆ شەری ئێوه نەهاتون، ئێوه توانای رووبەرۆ بوونەوه لەگەڵ ئەوانتان نییە، ئەگەر ژمارەتان زیادی کردووه، لەخۆتان بایی مەبن و ئەگەر بەمەبەستی بەدەست هینانی بژێوی و سامان هاتون، فەرمان دەدەین، بۆتان داوێن بکەن و ریز لەگەرەکانتان دەگیرن. جل و بەرگتان پێ دەدەین و کەسێک وەک پاشای ئێوه دیاریدەکەین تا بەشیوهیەکی نەرم و نیاڵ هەلس و کەوتتان لەگەڵ بکات.

عەرەبەکان بێدەنگ بوون. موغەیرە کوپری زەراره کوپری نەباش هەستا و وتی: ئەو پاشا، ئەوانە سەرکرده و گەرەکانی عەرەبن و گەرەکانی خەلک لەگەرەیی شەرم دەکەن چونکە گەرەکان ریزی گەرەکانیان هەیه و گەرەکان ریز لەگەرەکان دەگرن و بەگەرەیان دەزانن. بەم پێیە هەموو پێشنیار و فەرمانەکانی خۆیان بەگوێی تۆ نەگەیان و وەلامی هەموو پرسیارەکانی تۆیان نەدایەوه. ئیستا گوێ بگرە تا وەلام بەدەموه و ئەوان شایەتی و تەکانمان بن. بەشیوهیەک نەزانانە وەسفی ئێمەت کرد، باسی هەژاری و نەداری ئێمەت کرد کەکەس لەئێمە هەژارتەر نەبوو، برسێتی ئێمە برسێتی نەبوو، قالدۆنچە و دوویشک و مارمان دەخوارد و بەخواردنیکی خۆشمان دەزانی. مەنزگەیی ئێمە سەرزەوی و جگە لەتووکی مەر و وشتەر کەدەمانرست، هیچ پۆششینکمان نەبوو. دینەکەمان ئەوه بوو هێرش بکەینە سەر یەک و خوینی یەکتەر بریزین. کچانی خۆمان زیندە بەچال دەکرد تا خواردنی ئێمە نەخوات، ئەمە بارودۆخی ئێمە بوو. خولەند پیاویکی خاوەن نەژاد و ناسراوی رەوانە فرموو. سەرزەمینی ئەو

باشترین سهرزمینی ئیمه بوو. شهرهف و گهورهیی پیش هه موو خه لکان. بنه ماله که ی به ناویانگ و هۆزه که ی له هه موو هۆزه کان به ناویانگتر و خۆی له هه مووان راستگۆتر و بیرمه ندر بوو. پیشنیاری ئایینیکی به ئیمه کرد که کهس جگه له هاوورنییه کی رازی نه بوو و دواتر بوو به جیگری. نهو قسه ی کردو وه لامان دایه وه، نهو راستی هینایه سهرزمان و ئیمه درۆمان کرد. هیزی نهو زیادی کرد و ئیمه له ناوچووین، نهوه ی باسی کرد، هاته دی و نهوه ی فرمانی پیده دا، فرمانی خواوند بوو. به ئیمه ی وت: پهروهردگار دهفرمیت، من خوی تاقانهم و شهریک نییه، کاتیك بووم، هیچ شتیك نه بوو و هه موو شتیك جگه له خۆم له ناو دهچیت. هه موو شتیك ئافراندا و هه موو شتیك بۆ لای من دهگه رینه وه. بهزه یی و بهخششی من ئیوه ی گرتوه و نه م پیاوهم بۆ لای ئیوه نارد تا نهو رینگه ی به هۆیه وه دوی مردن ئیوه له ئازابهکانی خۆم رزگار دهکهم، نیشانی ئیوه بدات. ئیمه شایه تی دهدهین نهو له سهر راستی بوو و فرمانی پیداین ههرکهس باوه ر به دینه که ی ئیمه بینیت، نهک و لیپرسراویه تی هاوشیوه ی ئیمه ی له سهر شان ده بییت، ههرکهس رازی نه بوو، جهزه ی لی بستین و ههرکهس رازی نه بوو، شه ری له گه ل بکه ن و من ده به ده داوه ری ئیوه. ههرکهس له ئیوه بکوژریت، ده رواته به هه شت و ههرکهس به مینیتوه، سهرکهوتنی پیده به خشم. ئیستا نه گه ر ده خوازیت جهزه بده و ته سلیم به و گه رنه ته نیا شمشینر له ناو ئیمه دایه، مه گه ر نهوه ی باوه ر به ئیسلام بینیت و خۆت رزگار بکهیت.

پاشا وتی: به مشیوهیه قسه له گه ل من ده کهیت؟

وتی: قسه م له گه ل که سینک کرد که قسه ی له گه ل من کرد و نه گه ر که سینکی دیکه به مشیوهیه قسه م له گه ل بکات، به مشیوهیه وه لامی تۆم نه ده دایه وه.

پاشا وتی: نه گه ر رینگه یان له کوشتنی نیردراوان نه ده گرت، ئیوه م ده کوشت، کارم به ئیوه نه ماوه. دواتر فرمانیدا بریک خۆل بین و بیکه نه کۆلی گهوره ی نه م که سانه تا له مه داین بیبا ته ده ر. به عه ره به کانی وت: بگه رینه وه بۆ لای هاووریکه ی خۆتان و پنی بلین، رۆسته م دنیرم تا له قادسیه هه مووتان چال بکات بۆ نهوه ی بینه وانیه ک بۆ که سانی دیکه، دواتر ره وانه ی سهرزمینی ئیوه ی دهکهم تا به لایه کی خراپتر له به لاکه ی شاپوور به سهر ئیوه دا بینیت.

پرسی: گهوره و سهرکرده ی ئیوه کییه؟ بیده نگ بوون.

عاسم كوپرى ەمرۆ، كەچە مابوويەو ە تا خۆلەكە بخەنە سەر پىشتى، وتى: من سەر كردهى ئەوانم، خۆلەكە بخەنە سەر پىشتى من.

پاشا وتى: راست دەكات؟

وتيان: بەلى. خۆلەكەى لەسەر پىشتى ئەو بار كورد و لەئەيوان و مالى پاشا ەاتەدەر و كەيشتە لاي چوارپىكەى خۆى. خۆلەكەى لەسەر پىشتى چوارپىكەى دانا و بەخىرايى بەرىكەوتن و گەرانەو ە بۆ لاي سەعد. عاسم پىش ئەوان كەوت و لەدەروازەى قەدىس تىپەرى و دەيووت: مژدەى سەر كەوتن بەئەمىر بەخشن، چوونكە دۇنيام خواوەند سەر كەوتنمان پىدە بەخشىت.

عاسم پۇشت و خۆلەكەى لەمالى خۇيدانا و گەرايەو ە بۆ لاي سەعد و لەرووداو ەكان ناگادارى كردهو ە.

سەعد وتى: دۇخۇش بن چوونكە خواوەند كلىلى مالى ئەوانى تەسلىمى ئىمە كورد. شەركەران ەاتن و رۇزانەى ەيزى موسولمانان زىادى دەكرد و دوژمن لاوازتر دەبوو. كردهو ەى پاشا بۆ ئەو ەى خۆلەكەى لەپىشتى ئەوان بار كورد لاي كەسانى دىكە ناپەسەند بوو. رۇستەم لەساباتەو ە گەرايەو ە بۆ لاي پاشا و سەبارەت بەكارى موسولمانان پرسىارى لىكرد و پرسى: ئەوانت چۆن بىنيو ە؟

پاشا وتى: نازانم ئايا لەناو ەرەبەكان كەسانى لەمشىو ە دەبىنرئىت كەبىرمەندتر و زمان پاراوتر لەئىو ەن، راستىيەكانيان بەمن وت، وتيان: بەئىنكىيان پىدراو ە يا بەدەستى دىنن يا لەم رىگەدا دەكوژىن. بەلام سەر كردهو ەكان لەمەموويان نەزاتر بوو. بېرىك خۆلم پىدا كەخستىيە سەرپىشتى و پۇشت. ئەگەر دەيوست دەيتوانى ئەم كارە بەكەسىكى دىكەيان بسپىرئىت بى ئەو ەى من ەستى پىبىكەم.

رۇستەم وتى: ئەى پاشا، ئەو ە بىرمەندى ئەوان بوو، بەشىو ەيەكى باش لىكدانەو ەى بۆ ئەم كارەى خۆى كردهو ە.

رۇستەمى كاهىن و ئەستىرەناس توورە لاي پاشا ەاتەدەر و كەسى بەدو ەى نىردراواندا رەوانە كورد و بەرازدارەكەى خۆى وت: ئەگەر نىردراو ەوان بەگاتەو ە دەتوانىن سەرزەمىنەكەى خۇمان پىارىزىن و ئەگەر نەتوانىت ئەوان بەگرىت، خواوەند زەوى و مائالەكانتان لەئىو ە دەستىنئىت.

نىردراو ە حىرە گەرايەو ە و نەيتوانى بەنىردراوانى ەرەب بەگاتەو ە. رۇستەم وتى: بى گفتوگو ئەم خەلكە دەست بەسەر سەرزەمىنەكەى ئىو ەدا دەگرن. كوپرى پەردەدار،

شیاوی پاشایەتی نییە، عەرەبەکان کلیلی سەرزەمینەکەی ئێوەیان برد. خوارەند بەهۆی ئەم رووداوە، تووپیەیی فارسیەکانی زیادی کرد.

سەعد دواي پوشتنی نێردراوان بۆ لای یەزدگێرد، دەستەبەکی نارد کەرپوشتن و رووبەرۆوی دەستەبەک لەراوچییانی ماسی بوونەوه کەبریکی زۆر ماسییان راو کردبوو. سواد کۆپی مالکی تەمیمی رۆوی کردە ئەجاف و فواز و سێسەد چوارپێی لەنێستەر و مانگا پێش خۆی خست و ماسییەکانیان بار کرد و بەرەبەیان گەیشتنە ئوردووکای موسولمانان. سەعد ماسی لەناو شەپکەرانددا دابەش کرد و چوارپێکانیش بەهەمان شێوە دابەش کران. پێنج بەکی تالانییەکانی هەنگرت و ئەمەیان بەشەری ماسییەکان ناوبرد.

نازادەمرد کۆپی نازازبە بۆ دۆزینەوهی کەسانی خۆی هاتەدەر و سواد کۆپی مالکی تەمیمی و دەستەبەک لەهاوەلانی رێگەی ئەویان گرت و لەسەر پردی سەلیحین شەریان کرد تا ئەو کاتەی دانیابوون تالانییەکان لەدەستی دوزمەن دوور خراوەتەوه. دواتر پاشەکشییان کرد و گەڕانەوه بۆ ناو موسولمانان.

موسولمانان تامەزۆی خواردنی گوشت بوون. گەنم و جوو و دانەوێڵەیان بەئەندازەی پێویست لەبەردەست بوو. دەستەکان بۆ بەدەست هێنانی گوشت ئوردووکایان بەجێدەهێشت. لەو شەپرانەی بۆ بەدەست هێنانی گوشت کردییان، شەپ مانگاگان و شەپ ماسییەکان بوو.

مالک کۆپی رەبیعە کۆپی خالیدی تیمی، وایلی لەگەڵ موشاویر کۆپی نەعمانی تیمی رەبیعی پەوانە کران و هێرشیان کردەسەر فێوم و وشرەکانی تەغلب و نەمریان گرت و شەوانە گەڕانەوه بۆ ناو ئوردووی موسولمانان. خەلکان وشرەکانیان سەربەری و گوشتی موسولمانان زیادی کرد.

عەمرۆ کۆپی حارس هێرشی کردە سەر نەهرەین و لەسورار مەرۆمالاتی زۆریان دەستکەوت و لەسەرزەمینی شیلی کەهەنووکە شاری زیادە، برێکی زۆر مەرۆمالاتیان پێش خۆیاندا.

دەلیت: ئەو کاتە تەنیا دوو رووبار لەو ناوچەیدا بوو.

لەو کاتەوهی خالید هاتە عێراق تا ئەو کاتەی سەعد لەقادسیە جێگیر بوو، دوو سال و چەند مانگێکی خایاند. سەعد بۆ ماوهی دوو مانگ لەقادسیە مایەوه تا سەرکەوتنی

بەدەست هینا.

له‌رووداو و پینشەاتی نیوان عەرەبەکان و فارسەکان دوای بوەیب ئەمەیه کەئەنوشگان کوپری هەربوز لەسوادى بەسرە رووی کردە خەلکانی غەزی کەمەستوورد و عەبدوللە کوپری زەید سەرکردەى تیرەى رەبابی تەمیم و جەؤ کوپری معاویە و کوپری نابیغە دوو سەرکردەى تیرەى سەعد تەمیم و حەسەن کوپری نەیار و ئەعوەر کوپری شەبابە دوو سەرکردەى خەلکانی عەمرۆ و تەمیم و حوسین کوپری مەعبەد و شەبە دوو سەرکردەى خەلکانی حەنزەلەى تەمیم رینگەیان بەست و ئەویان کوشت. کاتیك سەعد هات ئەوان و خەلکانی غەزی و هەموو ئەم تاییەفانە پەییوەستی سەعد بوون.

